

L'ART DEL RETAULE A L'ÀREA DE VIC.
ENTRE LES DARRERIES DEL CICLE
RENAIXENTISTA I L'ENTRADA DE LES
FÓRMULES BARROQUES (1568-1625 ca.)

Irene Abril Vilamala

Per citar o enllaçar aquest document:
Para citar o enlazar este documento:
Use this url to cite or link to this publication:

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.ca>

Aquesta obra està subjecta a una llicència Creative Commons Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada

Esta obra está bajo una licencia Creative Commons Reconocimiento-NoComercial-SinObraDerivada

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives licence

TESI DOCTORAL

per optar al títol de doctora en Història de l'Art per la Universitat de Girona,
titulada

**L'ART DEL RETAULE A L'ÀREA DE VIC.
ENTRE LES DARRERIES DEL CICLE RENAIXENTISTA I L'ENTRADA DE
LES FÓRMULES BARROQUES (1568-1625 ca.)**

Irene Abril Vilamala

2017

Programa de Doctorat en Ciències Humanes i de la Cultura

Sota la direcció del Doctor **Joan Bosch Ballbona**

A la meva mare, el meu far.

AGRAÏMENTS

Fer una tesi implica conviure dia a dia i durant anys amb una barreja d'inquietuds que resulten molt més suportables quan tens bona gent a prop. Per això, a continuació, voldria agrair l'acompanyament a una colla de persones que han estat indispensables en el transcurs de realització d'aquest treball, especialment pel seu suport moral, així com donar les gràcies a diferents institucions que m'han proporcionat des de l'oportunitat de portar-la a terme, fins als materials necessaris.

En primer lloc, he d'agrair el suport i l'ajuda constant del director d'aquesta tesi, el Dr. Joan Bosch i Ballbona, però, sobretot, vull agrair-li la passió per l'art i per l'ofici d'historiador de l'art, que tant m'ha encomanat i que practica amb tanta generositat, així com la confiança que sempre m'ha brindat. Així mateix, dec un sentit agraïment als doctors Joaquim Garriga i Riera i Francesc Miralpeix i Vilamala, que també m'han acompanyat al llarg d'aquests anys i que tantes vegades m'han ofert els seus consells i coneixements. Els vull agrair, a tots tres, la proximitat, calidesa, i, molt especialment, l'aprenentatge constant que m'han regalat. Al seu costat espero créixer professionalment molts anys més.

En l'àmbit de la Universitat de Girona, vull donar les gràcies a totes aquelles persones que en un moment o altre s'han interessat pel desenvolupament d'aquesta tesi i m'han animat a treballar-hi. Dono les gràcies, particularment, a Joan Bellolell, Teresa Avellí, Cristina Ribot, Mauro Salis, Isabel Juan, Paulo Duarte i Francesc Agustí. També dec un agraïment sincer a la Chantal i a l'Ester, per la seva afectuositat i per resoldre amb tanta eficàcia els maldecaps administratius.

Aquesta tesi no hauria estat possible sense la beca pre-doctoral de formació del Personal Docent i Investigador de la Universitat de Girona (2010-2013). Aquest mateix organisme em concedí una beca de mobilitat l'any 2013 per a una estada de tres mesos a París, en vinculació amb l'*Institut National d'Histoire de l'Art (INHA)*. Haig d'agrair molt especialment l'interès i l'amabilitat de Jean-Louis Pailhes i Caroline Mansuy, bibliotecaris de la *Bibliothèque Nationale de France*, i de Franck Genestoux, responsable de la *Médiathèque de l'architecture et du patrimoine*; així com la cordialitat de Cécile Scailliérez, conservadora del departament de pintures del Louvre, Guy-Michel Leproux, professor de l'*INHA*, Frédéric Elsig, professor de la Universitat de Ginebra, i Michel Hochmann, professor de l'*INHA* i responsable de la nostra estada a la ciutat.

Voldria donar les gràcies, també, a tot el personal dels arxius, les biblioteques i els museus que he sovintejat al llarg d'aquests anys, en especial, de l'Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic, de l'Arxiu Municipal de Vic, de l'Arxiu Històric de Moià, de l'Arxiu fotogràfic del Bisbat de Vic i del Museu Episcopal de Vic, que sempre m'han facilitat l'accés als fons; així com a tots aquells rectors i altres persones que m'han obert les portes de les esglésies i dels arxius parroquials, en particular, voldria agrair l'amabilitat del senyor Àlex Roca, responsable de l'arxiu parroquial de Santa Maria de Manlleu, i del senyor Joan Torra, rector de la parròquia de Sant Feliu de Torelló. Mereixen un agraïment especial Mn. Gros i Rafel Ginebra, amb qui tantes tardes he passat les hores a l'Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic treballant en aquesta tesi. Agraïco de tot cor l'ajuda incondicional d'en Rafel, que tantes vegades s'ha entretingut amb mi a desxifrar una paraula, que tant m'ha ajudat amb el llatí, i, en definitiva, que tant m'ha acompanyat i ensenyat en aquest procés. Vull agrair també l'ajuda propiciada per Marc Sureda i l'encoratjament rebut per part dels companys i companyes del Museu Episcopal de Vic al llarg de tots aquests anys.

Voldria agrair, també, l'interès vers aquesta investigació i la predisposició a facilitar-me informacions diverses a: Miquel Mirambell, Jordi Vilamala, Francesc Rocafiguera, Maria Garganté, Núria Llorens, Ramon Ordeig, Francesc Roma, Josep Tió, Ignasi Fernández, Xavier Solà, Joan Yeguas, Xavier Sitges, Gemma Domènech, Carles Freixes, Jaume Adam, Pere Rubió i a tantes altres persones que amb el pas dels anys ja no recordo amb nitidesa, així com a moltes altres que, sense saber-ho, han contribuït a enriquir aquesta recreca a través dels seus estudis.

Són molts els amics, amigues i familiars que m'han acompanyat al llarg d'aquest camí i l'han fet més fàcil. Dec, des de fa molts anys, un emotiu agraïment a l'Aurora, per la bellesa en la seva capacitat de transmetre i per haver-me suggerit cursar els estudis d'història de l'art, però, sobretot, per ser-hi sempre. Gràcies a tots els amics i amigues de Folgueroles i de Manlleu, de la Plana de Vic i de més enllà; en particular, a la Sílvia, per la seva amistat, tan i tan bonica; i a la Marta, la Núria i l'Alba, per tants riures, per haver-se interessat tantes vegades per aquest projecte i escoltar-me amb tanta estima, i per animar-me sempre a seguir endavant. A la Cristina Aumatell, a banda de l'amistat, li he d'agrair el disseny de la portada. Gràcies a la família Cao-Costoya, molt especialment a en Manel i la Manoli, per cuidar-me sempre com una filla.

Finalment, vull donar les gràcies a la meva família. En particular, a en Joan i la Tere per la seva empatia i generositat; a en Joan, a més a més, vull agrair-li l'entusiasme amb què ha seguit aquest procés, la seva predisposició a ajudar-me i la correcció lingüística del resultat

final. A l'Elena, al meu germà Xevi, el meu fotògraf particular, i, sobretot, als meus pares, en Toni i la Gràcia, per estimar-me tant, per confiar sempre en les meves decisions, per tots els esforços i per fer que tot plegat hagi estat possible. Per últim, el meu agraïment a en David, per conviure, també, amb la meva tesi, per ser tothora un referent de rigorositat i d'inquietud intel·lectual, i per caminar al meu costat. Ell és, sens dubte, la troballa més valuosa que vaig fer a l'arxiu.

Resums en català, castellà i anglès

El present treball estudia la producció de retaules en cinc dels deu arxiprestats que conformen l'actual bisbat vigatà (el de Vic, el del Lluçanès, el del Ter-Collscabra, el de les Guillerics-Congost i el del Moianès) entre 1568 i 1625 ca. Prenent com a centre socioartístic la ciutat de Vic, capital de la diòcesi i nucli motor d'aquesta àrea, estudiem la producció del gènere retaulístic al llarg dels anys fundacionals de la Contrareforma a partir de tres línies bàsiques de treball: l'anàlisi dels retaules i la seva evolució tipològica, la identificació dels diferents artífexs que intervenen en la seva fabricació i l'aproximació al context social, laboral i cultural de l'època. L'estudi, centrat eminentment en la recerca d'arxiu, contribueix a la coneixença del panorama artístic català d'època moderna a través d'un espai i d'una cronologia concrets que fins ara no havien estat mai tractats de manera sistemàtica.

El presente trabajo estudia la producción de retablos en cinco de los diez arciprestazgos que componen la actual diócesis de Vic (el de Vic, el del Lluçanès, el del Ter-Collscabra, el de les Guillerics-Congost y el del Moianès) entre 1568 i 1625 ca. Tomando como centro socioartístico la ciudad de Vic, capital del obispado y núcleo motor de esta área, estudiamos la producción del género retablístico a lo largo de los años fundacionales de la Contrareforma a partir de tres líneas básicas de trabajo: el análisis de los retablos y su evolución tipológica, la identificación de los distintos artífices que intervienen en su fabricación y la aproximación al contexto social, laboral y cultural de la época. El estudio, basado eminentemente en la investigación de archivo, contribuye al conocimiento del panorama artístico catalán de época moderna a través de un espacio y de una cronología concretos que hasta ahora nunca habían sido tratados de forma sistemática.

This research paper studies the production of altarpieces in five of the ten archpriesthoods that make up the current Bishop of Vic (the Vic's, Lluçanès', Ter-Collscabra's, Guillerics-Congost's and the Moianès' ones) between 1568 and 1625 ca. Vic will be our socio-artistic

center as it is the capital of the diocese and also the main focus of this area. The altarpieces produced during the foundational years of the Counterreformation will be studied through three main lines of work. First, the analysis of the typological evolution of the altarpieces; second, the identification of the different craftsman involved in its manufacture, and finally the approach to the social, labor and cultural context of the period. The study, focused on the archive research, contributes to the knowledge of the Catalan art scene of modern times through a specific space and timeline that until now had never been treated systematically.

ÍNDEX

Índex d'imatges.....	15
Abreviatures.....	21
I. OBJECTE D'ESTUDI I MARC TERRITORIAL I CRONOLÒGIC	25
II. PLANTEJAMENT, OBJECTIUS I SUPÒSITS DE QUÈ PARTIM	32
III. ESTAT DE LA QÜESTIÓ. FONTS HISTORIOGRÀFIQUES.....	34
IV. FONTS PRIMÀRIES I METODOLOGIA.....	39
V. ESTRUCTURA DE LA TESI.....	43
0. INTRODUCCIÓ	49
0.1. La ciutat de Vic entre els segles XVI i XVII: una aproximació.....	49
<i>0.1.1. Els edificis religiosos de la ciutat.....</i>	<i>54</i>
0.1.1.1. Capelles, esglésies i convents vigatans.....	54
0.1.1.2. La catedral de Vic al segle XVI.....	59
1) Aproximació arquitectònica.....	66
2) Recorregut interior	68
0.2. En l'esfera de la producció artística	72
<i>0.2.1. Les obrerries parroquials i les confraries de devoció</i>	<i>74</i>
0.2.1.1. L'advocació més popular: Nostra Senyora del Roser.....	76
1. 1546-1577: LA RETAULÍSTICA A L'ÀREA DE VIC	85
1.1. Precedents: 1546-1568. El pintor Jaume Gener i el context artístic vigatà	85
1.2. 1568-1577: Els pintors francesos Jaume Bazin, Pere de la Rocha i Bertran Badia a Vic.....	91
<i>1.2.1. Jaume Bazin i Pere de la Rocha a la catedral de Vic.....</i>	<i>91</i>
1.2.1.1. El retaule major de Sant Julià de Vilatorça.....	99
<i>1.2.2. Bertran Badia.....</i>	<i>101</i>
2. FER RETAULES A VIC: 1568-1600	107
2.1. Els artifexs. Presentacions.....	107
<i>2.1.1. Els pintors.....</i>	<i>107</i>
2.1.1.1. Rafael Andreu	108
<i>2.1.2. Els fusters</i>	<i>110</i>
2.1.2.1. La nissaga dels Toll	112
1) Bernardí Toll	113

2) Llucià Toll.....	114
3) Segimon Toll.....	115
2.1.2.2. Montserrat Santmartí.....	116
2.2. L'àmbit corporatiu: la confraria de Sant Josep i sant Just de Vic.....	118
2.2.1. <i>El procés de formació de la confraria (1572-1589)</i>	121
2.2.2. <i>El funcionament de l'entitat: el llibre de privilegis i ordinacions</i>	124
2.2.3. <i>Rafael Andreu, el primer pintor de la confraria</i>	128
2.3. El panorama artístic i la producció de retaules	129
2.3.1. <i>Els anys de domini pictòric de Rafael Andreu</i>	129
2.3.1.1. El pintor Antonio de Soto a Vic.....	134
2.3.1.2. L'acabament del retaule del Roser de Manlleu.....	137
2.3.1.3. Altres obres amb Bernardí Toll.....	139
2.3.1.4. Els sants sepulcres de Torelló i l'Estany.....	141
2.3.1.5. Els retaules majors de Sant Martí de Viladrau i de Sant Vicenç d'Espinelves	144
3. FER RETAULES A VIC: 1594-1625	149
3.1. Els artifexs. Presentacions.....	149
3.1.1. <i>Els pintors</i>	149
3.1.1.1. Joaquim Albareda.....	150
3.1.1.2. Pere Pau Camps.....	153
3.1.1.3. Nicolau Fauxer	157
3.1.1.4. Joan Antic Claramunt.....	159
3.1.1.5. Jaume Jutglar.....	161
3.1.1.6. Josep Vivet.....	162
3.1.2. <i>Els fusters</i>	163
3.1.2.1. Francesc i Jaume Rubió.....	164
3.1.2.2. Francesc Rovira	168
3.1.2.3. Joan Antoni Rosers.....	170
3.1.2.4. Jaume Pratnerbones.....	172
3.2. L'àmbit corporatiu: la confraria de Sant Josep i sant Just de Vic.....	173
3.2.1. <i>Encaix: socioprofessional i consciència diferencial</i>	173
3.2.1.1. El plet de la confraria contra el pintor Josep Vivet.....	177
3.2.1.2. El cas de l'«sculptor» Francesc Rovira.....	183
3.3. El panorama artístic i la producció de retaules	185

3.3.1. <i>L'entrada de Joaquim Albareda en l'escena artística vigatana</i>	185
3.3.1.1. L'associació amb Cristòfor Casabona	187
3.3.1.2. Joaquim Albareda i el fuster Montserrat Santmartí.....	190
3.3.2. <i>La nova generació de pintors vigatans</i>	196
3.3.3. <i>Cap a una nova tipologia de retaules</i>	201
3.3.3.1. El nou model a l'àrea vigatana.....	203
3.3.3.2. L'ofici d'escultor i la seva distinció pràctica.....	205
3.3.3.3. Els retaules: variacions simptomàtiques.....	212
1) La multiplicació de pasteres	213
a) El retaule major de l'església conventual de Sant Domènec de Vic	217
2) L'augment de la presència i la sumptuositat dels sagraris	221
a) El sagrari de Joan Re	223
3.3.3.4. Els retaules més moderns	226
1) El retaule de sant Ramon Nonat del convent de la Mercè de Vic	226
2) El retaule del Sant Crist del convent de Santa Clara de Vic.....	227
3) Els retaules dels Rubió.....	228
a) El retaule del Roser de Santa Maria d'Olost	228
b) El retaule major de Sant Hilari Sacalm.....	230
c) Els retaules de Sant Feliu Sasserra.....	232
d) El retaule del Roser de Sant Julià de Vilatorrada.....	233
e) El retaule del Roser de Sant Genís d'Orís	235
f) El retaule major de Centelles, el primer gran retaule esculpit.....	236
4) En l'òrbita dels Rubió	243
a) El retaule del Roser de Sant Andreu d'Oristà.....	246
b) El retaule major de Sant Cugat de Gavadons.....	247
c) El retaule del Roser de Santa Coloma de Centelles	247
d) El retaule del Roser de Sant Quirze Safaja.....	248
4. LA PLÀSTICA DELS RETAULES VIGATANS (1568-1625)	251
4.1. Els sistemes autòctons de treball en el context d'influències tardomanieristes	251
4.1.1. <i>L'obra conservada</i>	252
4.1.1.1. Pintura.....	253
1) La plàstica de Pere de la Rocha i Jaume Bazin.....	253
2) Dues predel·les de Rafael Andreu	255

a) Les tres taules de la predel·la del retaule de la confraria dels barreters de Vic	255
b) La predel·la conservada al MEV	257
3) Dues taules d'Antoni Toreno II conservades al MEV	264
4) Set taules atribuïdes a Joaquim Albareda	266
a) Dues taules del retaule del Roser de Sant Vicenç de Malla.....	266
b) La <i>Pentecosta</i> de la catedral de Vic i quatre taules del retaule del «Roser» de Sant Joan d'Oló.....	268
5) La predel·la dels Claramunt preservada a l'església de Sant Esteve de Sisquer	279
6) El retaule de sant Ramon de Penyafort dels Jaum Huguet conservat al MEV	282
7) Obra anònima del MEV	285
4.1.1.2. Escultura.....	292
1) La plàstica dels Rubió	292
a) El retaule del Roser de Sant Julià de Vilatorça i el relleu amb la representació del bateig d'un sant preservat al MEV.....	292
2) El sagrari anònim conservat a l'ABEV	296
4.1.2. <i>L'arquitectura dels retaules i la seva policromia</i>	299
4.1.2.1. El retaule del Roser de Sant Sadurní d'Osormort, una obra dels Rubió?	302
4.1.2.2. La figura del daurador.....	303
5. CONCLUSIONS	309
6. BIBLIOGRAFIA	321
7. ANNEXOS	345
7.1. Els pintors: dades biogràfiques	347
7.2. Els fusters: dades biogràfiques	361
7.3. Els pintors: relació d'obres	371
7.4. Els fusters: relació d'obres	415
7.5. Imatges de gran format	449
7.6. Contractes transcrits	485
7.6.1. <i>Normes de transcripció</i>	487

Índex d'imatges

Fig. 1, «La Iglesia Cathedral Vella de Vich», plànol anònim, principis del segle XIX, ABEV, fotografia: Irene Abril [p. 62].

Fig. 2, Plànol de la catedral de Vic, Jaume Vendrell, 1633, MASMM, fotografia: Irene Abril [p. 64].

Fig. 3, Taula central del retaule de Nostra Senyora del Roser, anònim, finals del segle XVI - principis del segle XVII, MEV 17.476, fotografia: Xevi Abril [p. 79].

Fig. 4, *La Presentació de Jesús al temple*, Rafael Andreu, 1588, col·lecció particular, IAAHB [p. 256, 259 i 451].

Fig. 5, *Jesús entre els Doctors*, Rafel Andreu, 1588, col·lecció particular, IAAHB [p. 257, 259, 263 i 452].

Fig. 6, *L'Enterrament de Jesús* o *la Pietat*, Rafael Andreu, 1588, col·lecció particular, IAAHB [p. 257, 260 i 453].

Fig. 7, Predel·la de procedència desconeguda, atribuïda a Rafael Andreu, finals del segle XVI, MEV 694, fotografia: Xevi Abril [p. 258].

Fig. 8, *La Presentació de Jesús al temple*, Cornelis Cort en base a un original de Federico Zuccaro, 1568, col·lecció on line del British Museum [p. 259].

Fig. 9, *Jesús entre els Doctors*, Cornelis Cort en base a un original de Giulio Clovio, 1567, col·lecció on line del British Museum [p. 259].

Fig. 10, *L'enterrament de Jesús*, Giovanni Battista Franco, 1530-1560, col·lecció on line del British Museum [p. 260].

Fig. 11, *La Predicació de Sant Pere*, atribuïda a Rafael Andreu, finals del segle XVI, MEV 694, fotografia: Xevi Abril [p. 260 i 456].

Fig. 12, *La Predicació de Sant Pere*, Johan Sadeler I segons un original de Maarten de Vos, 1550-1600, col·lecció on line del British Museum [p. 260].

Fig. 13, *Sant Joan a l'illa de Patmos*, atribuïda a Rafael Andreu, finals del segle XVI, MEV 694, fotografia: Xevi Abril [p. 261 i 457].

Fig. 14, *Sant Joan a l'illa de Patmos*, Johan Sadeler I segons un original de Maarten de Vos, 1550-1600, col·lecció on line del British Museum [p. 261].

Fig. 15, *El Baptisme de Jesús*, atribuïda a Rafael Andreu, finals del segle XVI, MEV 694, fotografia: Xevi Abril [p. 261, 262 i 455].

Fig. 16, *El Baptisme de Jesús*, Giovanni Battista de Cavalieri segons un original de Francesco Salviati, 1560-1575, col·lecció on line del British Museum [p. 261].

Fig. 17, *El Baptisme de Jesús*, Maarten de Vos segons un original d'Antonius Wierix, 1585, col·lecció on line del British Museum [p. 262].

Fig. 18, Detall de *L'Anunciació dels Profetes*, Cornelis Cort, 1580, col·lecció on line del British Museum [p. 263].

Fig. 19, *Les temptacions de sant Antoni*, atribuïda a Antoni Toreno, finals del segle XVI, MEV 3.498, fotografia: Xevi Abril [p. 265 i 458].

Fig. 20, *Les temptacions de sant Antoni*, Agostino Carracci segons un original de Jacopo Tintoretto, 1582, col·lecció on line del British Museum [p. 265].

Fig. 21, *Santa Caterina*, atribuïda a Antoni Toreno, finals del segle XVI, MEV 3.499, fotografia: Xevi Abril [p. 265 i 459].

Fig. 22, *Santa Susana*, Cherubino Alberti segons un original d'Alessandro Alberti, 1578, col·lecció on line del British Museum [p. 265].

Fig. 23, *L'Anunciació*, atribuïda a Joaquim Albareda, 1601, rectoria de la parròquia de Sant Vicenç de Malla, fotografia: Xevi Abril [p. 268, 271 i 460].

Fig. 24, *La Visitació*, atribuïda a Joaquim Albareda, 1601, rectoria de la parròquia de Sant Vicenç de Malla, fotografia: Xevi Abril [p. 268, 272, 273 i 461].

Fig. 25, *La Pentecosta*, atribuïda a Joaquim Albareda, finals del segle XVI - principis del segle XVII, Aula Capítular de la catedral de Vic, fotografia: Irene Abril [p. 269, 273 i 467].

Fig. 26, Retaule «del Roser» de l'església de Sant Joan d'Oló, atribuït, en part, a Joaquim Albareda, s. XVII parcialment, rectoria de l'església de Santa Maria d'Oló, fons fotogràfic del Bisbat de Vic [p. 270 i 462].

Fig. 27, *L'Anunciació*, Cherubino Alberti, 1571, col·lecció on line del British Museum [p. 271].

Fig. 28, Detall de *L'Anunciació dels Profetes*, Cornelis Cort, 1580, col·lecció on line del British Museum [p. 271].

Fig. 29, *La Visitació*, Jacob Matham segons un original de Paolo Veronese, 1590-1600, col·lecció on line del British Museum [p. 272].

Fig. 30, *La Visitació*, Gijbert van Veen, segons un original de Federico Barocci, 1588-1630, col·lecció on line del British Museum [p. 272].

Fig. 31, *La Visitació*, Jan Sadeler I segons un original de Maarten de Vos, 1587 ca., col·lecció on line del British Museum [p. 272].

Fig. 32, *La Visitació*, Giulio Bonasone, 1547-1576, col·lecció on line del British Museum [p. 272].

Fig. 33, Detall de *La fugida a Egipte*, Cornelis Cort, 1571, col·lecció on line del British Museum [p. 273].

Fig. 34, *La Pentecosta*, Cornelis Cort segons un original de Giorgio Vasari, 1574, col·lecció on line del British Museum [p. 273].

Fig. 35, *La Pentecosta*, Cornelis Cort segons un original de Giorgio Vasari, 1574, col·lecció on line del British Museum [p. 273].

Fig. 36, *L'Anunciació*, atribuïda a Joaquim Albareda, principis del segle XVII, rectoria de la parròquia de Santa Maria d'Oló, fons fotogràfic del Bisbat de Vic [p. 274 i 463].

Fig. 37, Detall de *L'Anunciació dels Profetes*, Cornelis Cort, 1580, col·lecció on line del British Museum [p. 274].

Fig. 38, *La Visitació*, atribuïda a Joaquim Albareda, principis del segle XVII, rectoria de la parròquia de Santa Maria d'Oló, fons fotogràfic del Bisbat de Vic [p. 275 i 464].

Fig. 39, *La Visitació*, Adriaen Collaert segons un original de Jan Van der Straet, 1585-1595, col·lecció on line del British Museum [p. 275].

Fig. 40, *El Baptisme de Jesús*, atribuïda a Joaquim Albareda, principis del segle XVII, rectoria de la parròquia de Santa Maria d'Oló, fons fotogràfic del Bisbat de Vic [p. 275 i 465].

Fig. 41, *El Baptisme de Jesús*, Cornelis Cort segons un original de Francesco Salviati, 1575, col·lecció on line del British Museum [p. 275].

Fig. 42, *La Decapitació de sant Joan Baptista*, atribuïda a Joaquim Albareda, principis del segle XVII, rectoria de la parròquia de Santa Maria d'Oló, fons fotogràfic del Bisbat de Vic [p. 276 i 466].

Fig. 43, *La Decapitació de sant Joan Baptista*, Cornelis Massijs, 1550, col·lecció on line del British Museum [p. 276].

Fig. 44, Retaule de sant Isidre de l'església de Sant Esteve de Sisquer, pintat per Joan Antic Claramunt, 1632, església de Sant Esteve de Sisquer, ACVL [p. 280].

Fig. 45, Retaule de sant Isidre de l'església de Sant Esteve de Sisquer (actualment), pintat per Joan Antic Claramunt, 1632, església de Sant Esteve de Sisquer, fons fotogràfic del Bisbat de Solsona [p. 280].

Fig. 46, Detall de la predel·la del retaule de sant Isidre de l'església de Sant Esteve de Sisquer amb la representació de sant Ignasi i sant Francesc Xavier, Joan Antic Claramunt, 1632, església de Sant Esteve de Sisquer, fons fotogràfic del Bisbat de Solsona [p. 281 i 469].

Fig. 47, Detall de la predel·la del retaule de sant Isidre de l'església de Sant Esteve de Sisquer amb la representació de sant Lleonard i sant Antoni, Joan Antic Claramunt, 1632, església de Sant Esteve de Sisquer, fons fotogràfic del Bisbat de Solsona [p. 282 i 470].

Fig. 48, Detall de la predel·la del retaule de sant Isidre de l'església de Sant Esteve de Sisquer amb la representació de santa Teresa i sant Felip Neri, Joan Antic Claramunt, 1632, església de Sant Esteve de Sisquer, fons fotogràfic del Bisbat de Solsona [p. 282 i 471].

Fig. 49, Taules del retaule dedicat a sant Ramon de Penyafor, Jaume Huguet II, entre 1601 i 1607, MEV 772, 773 i 774, fotografia: Xevi Abril [p. 283 i 472].

Fig. 50, *La traïció de Judes*, anònim, finals del segle XVI - principis del segle XVII, MEV 17.288, fotografia: Xevi Abril [p. 286, 288 i 473].

Fig. 51, Retaule dedicat a Nostra Senyora del Roser, anònim, finals del segle XVI - principis del segle XVII, MEV 17.476, fotografia: Xevi Abril [p. 286, 289, 290 i 474].

Fig. 52, *Ecce Homo*, anònim, finals del segle XVI - principis del segle XVII, MEV 1.481, fotografia: Xevi Abril [p. 287, 290 i 475].

Fig. 53, *Sant Pere de Nolasc rebent l'hàbit*, anònim, finals del segle XVI - principis del segle XVII, MEV 16.254, fotografia: Xevi Abril [p. 287 i 476].

Fig. 54, *La traïció de Judes*, Cornelis Cort segons un original de Girolamo Muziano, 1568, col·lecció on line del British Museum [p. 288].

Fig. 55, Detall de la figura de sant Pere del gravat que representa als sants Pere, Roc i Sebastià, Orazió de Santis segons un original de Pompeo d'Aquilano, 1573, col·lecció on line del British Museum [p. 289].

Fig. 56, *Jesús caminant sobre les aigües*, Cornelis Cort segons un original de Girolamo Muziano, 1568, col·lecció on line del British Museum [p. 289].

Fig. 57, *Ecce Homo*, Raphael Sadeler segons un original de Jacopo Ligozzi, 1598, col·lecció on line del British Museum [p. 290].

Fig. 58, Detall del *Calvari*, Cornelis Cort segons un original de Giulio Clovio, 1566, col·lecció on line del British Museum [p. 290].

Fig. 59, Retaule de Nostra Senyora del Roser de l'església de Sant Julià de Vilatorrada, Francesc i Jaume Rubió, 1610-1615, parròquia de Sant Julià de Vilatorrada, fotografia: Irene Abril [p. 293, 295, 296 i 477].

Fig. 60, Plafó amb la representació del bateig d'un sant, atribuït al taller dels Rubió, finals del segle XVI - principis del segle XVII, MEV 771, fotografia: Xevi Abril [p. 294 i 478].

Fig. 61, *La Presentació de Jesús al temple*, Johannes Wierix, 1602, col·lecció on line del British Museum [p. 295].

Fig. 62, *L'Assumpció*, Mestre de la Mort segons un original de Perino del Vaga, 1530-1560, col·lecció on line del British Museum [p. 296].

Fig. 63, Sagrari esculpit, anònim, probablement, primera meitat del segle XVII, AVEB, fotografia: Irene Abril [p. 297 i 481].

Fig. 64, Interior del sagrari esculpit, anònim, probablement, primera meitat del segle XVII, ABEV, fotografia: Irene Abril [p. 298 i 482].

Fig. 65, Interior del sagrari esculpit, anònim, probablement, primera meitat del segle XVII, ABEV, fotografia: Irene Abril [p. 298 i 482].

Fig. 66, Vista interior de l'església de Sant Sadurní d'Osormort, retaule desaparegut, Arxiu fotogràfic del CEC, núm. d'inventari 2.161 [p. 302 i 480].

Fig. 67, Daus de les pilastres de la predel·la conservada al MEV amb la representació de diferents sants i santes, d'esquerra a dreta: sant Pau, santa Llúcia, santa Caterina i sant Miquel Arcàngel, atribuïda a Rafael Andreu, finals del segle XVI, MEV 694, fotografia: Xevi Abril [p. 454].

Fig. 68, Detall del marc de la *Pentecosta*, Lluçia Toll (fusteria) i Francesc Rovira, (escultura), finals del segle XVI - principis del segle XVII, Aula Capítular de la catedral de Vic, fotografia: Xevi Abril [p. 468].

Fig. 69, Detall del marc de la *Pentecosta*, Lluçia Toll (fusteria) i Francesc Rovira, (escultura), finals del segle XVI - principis del segle XVII, Aula Capítular de la catedral de Vic, fotografia: Xevi Abril [p. 468].

Fig. 70, Retaule major de Sant Hilari Sacalm (vista parcial degut l'engalanament de Dijous Sant), Francesc i Jaume Rubió, 1598, desaparegut, IAAHB [p. 479].

Fig. 71, Esbós del retaule dedicat a sant Cristòfol destinat a l'església de Santa Maria d'Alpens, probablement, fet pel rector de la parròquia, Climent Balmes, 1614, ABEV, fotografia: Irene Abril [p. 483].

Abreviatures

ABEV	Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic
AEV	Arxiu Episcopal de Vic
ACF	Arxiu de la Cúria Fumada
AVV	Arxiu de la Vegueria de Vic
ACV	Arxiu Capitular de Vic
ACbV	Arxiu del Capbreu de Vic
AMV	Arxiu Municipal de Vic
ACV	Arxiu Comarcal de Vic
AHM	Arxiu Històric de Moià
ADB	Arxiu Diocesà de Barcelona
AHCB	Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona
ACA	Arxiu de la Corona d'Aragó
AHCM	Arxiu Històric de la Ciutat de Manresa
ACVL	Associació Cultural de la Vall de Lord
IAAHB	Institut Amatller d'Art Hispànic de Barcelona
CEC	Centre Excursionista de Catalunya
MASMM	Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró
MEV	Museu Episcopal de Vic

Íd.	Ídem
Ib.	Ibidem
et al.	Et alia
dir.	Director
ed.	Editor
fig.	Figura
s.f.	Sense foliar
p.	Pàgina/es
vol.	Volum/s
ca.	Circa
conf.	Confraria

I. OBJECTE D'ESTUDI I MARC TERRITORIAL I CRONOLÒGIC

D'acord amb les línies d'investigació del Grup d'Història de l'Art Modern de la Universitat de Girona (UdG), dirigit pels doctors Joaquim Garriga i Riera i Joan Bosch i Ballbona, la nostra investigació contribueix a l'estudi de la producció artística catalana d'època moderna a través d'un espai i d'una cronologia concrets¹. La primera aproximació a l'àmbit de recerca tingué lloc en el marc d'un treball de final de màster arran del qual donàrem a conèixer algunes notícies inèdites referides a la producció de retaules desenvolupada a Vic i a la seva àrea d'influència entre els anys 1590 i 1610, com també l'estat de la qüestió en aquest camp i en aquesta etapa específics.

Així com aleshores, en el present treball ens centrem en la producció retaulística, però ara definim millor l'extensió territorial del camp d'investigació i ampliem el marc cronològic. Per al primer, prenem com a referent geogràfic la diòcesi de Vic, estesa per un vast territori de la Catalunya interior. Es tracta d'una circumscripció eclesiàstica desplegada al marge de les demarcacions territorials polítiques i civils, que actualment engloba les comarques d'Osona i del Moianès, íntegrament, la major part de les del Ripollès, el Bages i l'Anoia, i determinats sectors de les de la Selva, el Vallès Oriental, el Vallès Occidental, el Berguedà i la Garrotxa. Aquest gran àmbit s'organitza en demarcacions més petites, avui anomenades arxiprestats, concebudes principalment per a la correcta governació del territori diocesà. Fins al segle XIX, i prèviament als processos desamortitzadors, als límits pastorals de la diòcesi es podien sumar les propietats temporals que el bisbe administrava com a senyor jurisdiccional, que podien transcendir-la. Aquestes dues branques jurídicament diferents, l'eclesiàstica i la senyorial, havien determinat des d'antic la complexa organització de la circumscripció del bisbat vigatà.

Per al desenvolupament de la nostra recerca ens centrem en cinc dels deu arxiprestats que conformen l'actual bisbat vigatà: el de Vic, el del Lluçanès, el del Ter-Collscabra, el de les Guilleries-Congost i el del Moianès. L'acotament del camp de treball ve condicionat, bàsicament, per la impossibilitat de tractar la totalitat de la diòcesi - que presenta una extensió de 4.184,38 km². Davant d'aquesta dificultat, hem focalitzat la recerca en aquella porció territorial que designem «zona o àrea vigatana», amb la ciutat de Vic com a nucli episcopal, social i artístic, la irradiació congènita de la qual repercuteix fonamentalment en l'àrea delimitada pels quatre arxiprestats que l'envolten (Lluçanès, Ter-Collscabra,

¹ Aquesta recerca ha gaudit d'una beca pre-doctoral de formació del Personal Docent i Investigador de la Universitat de Girona (2010-2013).

Guillerics-Congost i Moianès). De fet, des de finals del segle XVI i fins al 1854, aquest conjunt d'arxiprestats formava part, a grans trets, d'una sola circumscripció que prenia el nom de deganat de l'Oficialat. Tot i que aquesta demarcació administrativa de l'Oficialat, amb capital a Vic, se sap existent des del segle XII – i es pensa intrínscament lligada a l'origen del mateix bisbat –, patí variacions compositives al llarg dels segles. Durant els anys del nostre estudi, el deganat de l'Oficialat sofrí una remodelació significativa: el decret episcopal datat del 23 de desembre de 1597 manà que hi fossin annexats els antics deganats del Lluçanès i del Moianès, la demarcació dels quals datava també del segle XII. D'altra banda, el mateix any, una butlla confirmava l'adscripció al flamant bisbat de Solsona (1593) dels deganats d'Urgell i d'una part del de la Segarra. D'aquesta manera, a finals del segle XVI les parròquies del deganat de la Segarra que restaren adherides a la diòcesi vigatana foren englobades en tres nous deganats, el de Sant Antolí, el de Prats de Rei i el d'Igualada. El terme deganat fou emprat fins el segle XIX. El decret episcopal del 20 de desembre de 1845, reajustat amb el del 20 de juny de 1855, el substituï pel d'arxiprestat².

Pel que fa a la cronologia (1568-1625 ca.), s'ha establert tenint en compte, principalment, dues coordenades. Fou determinant la constatació d'una gran llacuna historiogràfica en aquest àmbit i en aquests anys, que en el terreny socioartístic no s'havien tractat mai abans de manera sistemàtica. No ha estat tan desatesa, en canvi, la primera meitat del segle XVI, al llarg de la qual la nissaga dels pintors Gascó assolí, a la ciutat de Vic i a fora d'aquesta, un mercat i un èxit gens menyspreables, essent tractats de manera més o menys sectorial i ja des de principis del segle XX per diferents autors, entre els quals cal destacar el canonge, historiador i arqueòleg vigatà Josep Gudiol i Cunill (1872-1931) per ser-ne el precursor³. Anys més tard, i després d'un nombre ben considerable d'altres aportacions, Miquel Mirambell focalitzà la recerca del seu treball de doctorat en els Gascó, oferint-nos un catàleg ampliat i actualitzat de la producció artística d'aquest taller vigatà⁴, que uns anys després publicaria en una versió més reduïda - fruit de l'obtenció del Premi Plana de Vic

² La informació per redactar aquest apartat ha estat extreta de: Jordi VILAMALA, «L'organització del territori diocesà. La divisió administrativa del bisbat de Vic i la seva evolució històrica», *Ansa*, vol. 12, núm. 156, 2005, p. 137-191, i en menys mesura d'Eduard JUNYENT, *La ciutat de Vic i la seva història*, Barcelona: Curial, 1980, p. 415-510 (l'explicació d'aquest apartat es correspon amb el del llibre del mateix autor: Íd., *Jurisdiccions i privilegis de la ciutat de Vic*, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 1969).

³ Entre el setembre de 1907 i el febrer de 1908 J. Gudiol i Cunill publicà una primera monografia de Joan Gascó, apareguda en tres fases a la revista *Estudis Universitaris Catalans*: Josep GUDIOL i CUNILL, «Mestre Joan Gascó, I», *Estudis Universitaris Catalans*, 1907, p. 281-301; Íd., «Mestre Joan Gascó, II», *Estudis Universitaris Catalans*, 1907, p. 358-381; Íd., «Mestre Joan Gascó, III», *Estudis Universitaris Catalans*, 1908, p. 13-38. Aquell mateix 1908 aquests articles foren compilats a: Íd., *Mestre Joan Gascó*, Barcelona: Horta, 1908. Posteriorment, aquesta monografia seria completada amb altres notícies publicades en diferents revistes de l'època, com ara *La Veu de Catalunya* o el *Butlletí del Centre Excursionista de Vic*.

⁴ Miquel MIRAMBELL, *El taller dels Gascó i la pintura de la primera meitat del segle XVI a Vic*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 1996.

1997 convocat pel Patronat d'Estudis Osonencs⁵. El seu estudi inclou, també, una visió panoràmica de la producció artística a la ciutat que abasta tota la centúria i que a partir de la mort de Perot Gascó presenta dividida en tres períodes (de 1546 a 1550, de 1550 a 1568 i de 1568 a 1600). A partir de 1546, però, la informació propiciada per M. Mirambell és producte d'un treball de compilació bibliogràfica i d'una recerca documental selectiva, motiu pel qual vam considerar oportú prendre com a punt de partença de la nostra investigació la darrera fase cronològica (1568-1600) i allargar-la fins el primer quart del segle següent⁶.

Ara bé, l'interès del període cronològic ve suscitat per raons històriques, principalment, per la repercussió que en l'àmbit artístic (i social, és clar) tingué l'aplicació de les directrius contrareformistes derivades del Concili de Trento (1545-1563). Com bé sabem, la producció artística catalana d'època moderna és de caràcter eminentment devot, destinada als llocs de culte, per a la guarnició dels quals el retaule esdevingué el gènere predilecte, tal com ja ho havia estat a la baixa edat mitjana. La seva instal·lació rere els altars en esglésies, capelles, ermites i oratoris es revelà altament eficaç per difondre la doctrina catòlica, fet que el conduí a jugar un paper clau en els anys de la Contrareforma, al llarg dels quals hom percep una gran vitalitat retaulística. «El sostingut creixement econòmic i demogràfic va ser el motor d'un gran desenvolupament artístic - parlant en termes quantitius -, però la maquinària de les comandes s'alimentava amb el combustible de la devoció i de la vitalitat religiosa de la Contrareforma. Mirant i remirant el període, a l'hora de caracteritzar-ne la producció artística, no puc pensar en cap fenomen tan influent per activar-la com els esdeveniments ubicats en l'esfera de les creences i en la vivència de la religiositat - involucrats en la gestió de la fe - dins el nou clima religiós de la Contrareforma», expressà J. Bosch⁷. A banda, doncs, d'estudiar-los dins dels processos de creació artística (contractació, finançament, realització i recepció de l'obra), els retaules es revelen com a instruments eficaços per apropar-nos a la cultura i a la societat de l'època, dins de la qual, en aquesta etapa, l'Església juga un paper fonamental com a institució vertebradora de la societat i

⁵ Íd., *La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó*, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002.

⁶ Considerant el volum documental de l'Arxiu Episcopal de Vic, on treballàrem, ens va semblar que una cinquantena d'anys era un porció temporal prou vasta per poder-ne extreure dades significatives i, al mateix temps, prou acotada com per poder-les treballar en profunditat. Consideràrem coherent tallar-la l'any 1625 perquè d'aquesta manera podíem resseguir la trajectòria artística dels imaginaires Francesc i Jaume Rubió, que sabem establerts a Moià fins el 1624 (quan morí Jaume) i que pensàvem claus per visualitzar el canvi tipològic de retaules a l'àrea de Vic a partir del canvi de segle.

⁷ Joan BOSCH, *Agustí Pujol. La culminació de l'escultura renaixentista a Catalunya*, Bellaterra [etc.]: Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions [etc.], 2009, p. 31.

nucli de sociabilitat, motiu pel qual és imprescindible contemplar-la en la seva dimensió no només religiosa sinó també social⁸.

Les principals directrius de la Contrareforma, concebudes per reafirmar l'autoritat i la unitat política de l'Església Catòlica, s'establiren al llarg de les vint-i-cinc sessions del Concili de Trento, efectuades entre els anys 1545 i 1563 com a resposta a les desafidores proclames luterana i calvinista i amb la voluntat d'una regeneració institucional, que tanta falta feia a una Església aleshores massa corrompuda. Ara bé, es pretenia, sobretot, idear un engranatge que permetés un veritable poder sobre les masses populars que recaigués en la uniformització del culte i la litúrgia i que s'inculqués a través de la instrumentalització d'un seguit de controls.

Una de les conseqüències més notòries d'aquesta voluntat fou la creació de nous bisbats, així com el reforçament de la xarxa parroquial dels ja existents, a fi d'administrar millor els respectius territoris diocesans i d'exercir un control més efectiu sobre la feligresia. En aquest sentit, es facilità dues coses: la percepció del delme - en la mesura que la parròquia constituïa la unitat fiscal del seu cobrament - i l'enquadrament pastoral dels feligresos, que havien de rebre l'administració dels sagraments a la parròquia a la qual estaven adscrits i de la mà del rector corresponent. Al Principat de Catalunya tingué lloc la creació de tres nous bisbats, a les velles diòcesis medievals de Tarragona, Lleida, Urgell, Girona, Elna, Barcelona, Vic, Tortosa, València (arxidiòcesi i cap de província eclesiàstica deslligada de la Tarraconense des de 1492) i Mallorca, s'hi afegiren les d'Oriola (1564), Sogorb (1577) i Solsona (1593)⁹ - aquesta darrera, tal com hem esmentat, repercutí en la configuració del territori eclesiàstic vigatà en els anys que aquí ens ocupen.

Per a l'eficàcia de la implantació de la reforma catòlica a cadascuna de les diòcesis, les figures del bisbe i dels rectors esdevingueren determinants. Calia, però, sanejar-ne la imatge heretada del món baixmedieval que tant havia contribuït a desautoritzar la vàlua de la institució eclesiàstica. S'expedí, doncs, el manual del «bon rector», que a banda d'explicitar el conjunt de condicions que aquest havia de reunir per tal de poder exercir com a tal de

⁸ Per endisar-vos en aquesta qüestió, vegeu, entre d'altres: Joaquim M. PUIGVERT, *Església, territori i sociabilitat* (s. XVII-XIX), Vic: Eumo, 2001. Puigvert estudia l'impacte de la Contrareforma en l'esfera cultural i en la vida social del Principat. La publicació és fruit de la revisió i l'ampliació de la seva tesi doctoral: Íd., *La parròquia rural a Catalunya (Bisbat de Girona, segles XVIII-XIX)*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 1990. En la col·lecció de Tesis Doctorals Microfitxades de la UB té el número 2.083 (1994). La informació que redactem a continuació ha estat extreta, principalment, dels estudis i les publicacions d'aquest autor en aquest camp.

⁹ Íd., *Església, territori i sociabilitat...* op. cit., p. 22-24; Íd., «Les universitats i les parròquies rurals», a: GIRALT Emili (dir.), *Història Agrària dels Països Catalans*, vol. 3, Barcelona: Fundació Catalana per a la Recerca [etc.], 2008, p. 587.

manera eficaç¹⁰, recollia els decrets tridentins. Aquests, s'aplegaren igualment en les constitucions provincials i sinodals; en el cas del Principat, el programa reformista fou recollit en les constitucions provincials de la Tarraconense (des del primer concili posttridentí de 1564-65 fins al darrer de 1757) i també en els sínodes diocesans, que eren fruit de les reunions entre els rectors i el bisbe d'una diòcesi determinada a través de les quals es podien debatre greuges i memorials aportats de la mà dels rectors o rebre comunicats amb unes indicacions concretes per part del bisbe - tant en un cas com en l'altre, els preceptes cristal·litzaven en constitucions. En el cas concret de Vic, s'imprimiren Constitucions Sinodals els anys 1591, 1618, 1628, 1685, 1721, 1748 i 1752¹¹.

Cal subratllar que un dels sistemes més importants per incidir i garantir el compliment de les directrius reformistes foren les visites pastorals, a través de les quals es portà a terme un control material i espiritual de la vida parroquial de cada localitat de manera regular. La visita pastoral portada a terme a la catedral de Vic el desembre de 1603 per Joseph Sicart, «doctor en drets en lo spiritual i temporal», vicari general i oficial del bisbe Francesc Robuster, per exemple, transmetia als clergues (i a través d'aquests, als laics) l'obligació de denunciar qualsevol pràctica o conducta pecaminosa, segons la «justitia divina» i seguint la «dispositio del sagrat Concili de Trento», en la línia de les responsabilitats pastorals publicades a Barcelona l'any 1566 a través del *Directorium curatorum*, escrit pel frare Pere Màrtir Coma¹², així com dels decrets tridentins recollits en els sínodes diocesans - els quals s'ha comprovat que al seu torn s'adaptaven sovint a una realitat concreta, fruit, precisament, de les observacions dels visitadors episcopals.

«Manam a totes i sengles persones, axí ecclesiasticas com seculars, qui sapien, hajan vist ni oit dir que los sacraments de la Santa Mare Iglesia no sian estats ministrats nis ministren als faels cristians

¹⁰ «El rector que volien implantar les reformes tridentines havia de ser, a diferència dels seus predecessors baixmedievals, còngruament dotat (és a dir, no podia accedir al sacerdoci sense gaudir prèviament d'un benefici o títol d'ordenació que li assegurés el mínim per viure sense necessitat de mendicar i practicar altres *negocis seculars*); instruït (saber llegir i escriure i conèixer el llatí, haver-se format en un seminari i passar un concurs oposició davant un tribunal de nominació episcopal, al marge de qui fos el patró de la rectoria que gaudís del dret de presentació); resident i no absentista (o acumulador de beneficis), de manera que no abandonés els feligresos tal com farien els "mercenaris o assalariats", als quals havien de predicar, administrar sacraments, a més de cuidar "paternalment" dels pobres; respectuós amb el celibat i distant quan es tractava amb dones, especialment al confessionalari, evitant tota mena de sol·licitacions; vestir els hàbits talars corresponents que el diferenciessin dels laics, com a garantia que el *dècorum* en el vestit exterioritzés una vida religiosa intensa; portar una vida austera i frugal sense participar en diversions i banquets públics». Íd., *Església, territori i sociabilitat...* op. cit., p. 56-57.

¹¹ Ib., p. 57-60. Vegeu, també: Eduard JUNYENT, «Constitucions sinodals vigatanes», *Ausa*, vol. 7, núm. 80, 1972-1974, p. 325-329.

¹² Pere Màrtir COMA, *Llibret intitulat, Directorium Curatorum, compost per lo reverent Frare Pere Martyr Coma, Mestre en Sacra Theologia, del orde de S. Domingo, de la Província de Aragó*, Barcelona: Claudio Bornat, 1566. Extret de: Joaquim M. PUIGVERT, *Església, territori i sociabilitat...* op. cit., p. 61, nota 28. Puigvert comenta que una obra de similars propòsits (respecte la de Pere Màrtir Coma) és la de l'arquebisbe de Tarragona Gaspar CERVANTES, *Instruccions eclesiàstiques i principalment als qui tenen cura de ànimes*, Tarragona, 1573.

perfetament e com se pertany, e que algunes persones sien mortes per negligencia dels curats sens confessio, comunio, o extremauntio, i infants o albats alguns sense tradicio del sagrament del baptisme. Item si saben i haje ecclesiastichs o llaics concubins publichs. Item si saben i haje sacrilegos, nigromans, endevinadors, encantadors, fatillers, o tinguen qualsevol crim publich. Item si hi ha persones algunes que sien [-] o, llogieres publicques. Item si hi ha persona ecclesiastica criminosa i scandalosa o si son periurs e van per jochs, tavernes e altres llochs inhonests. Item si hi ha algu que no confes, ni combregue, ni visqui com a cristia o sie heretge o duptos en la fe»¹³.

La reforma del clergat, el control de la feligresia i el redreç de determinades pràctiques i tradicions populars foren, juntament amb el bon desenvolupament dels preceptes i la doctrina catòlica i la decència dels espais de culte, els principals objectius contrareformistes a Catalunya, on, de fet, la reforma protestant no hi arrelà mai.

En la línia de l'exercici d'un major control de la població, en l'àmbit pastoral i en relació a les organitzacions col·lectives i socials de l'època, l'enfortiment del teixit parroquial fou imprescindible. Així, s'autoritza tant la creació de noves parròquies com l'ampliació de les ja existents. Aquesta segona opció responia normalment a raons d'augment demogràfic i al sorgiment de noves advocacions - pensem en la del Roser, per exemple, que generà l'obertura de tantes capelles -; mentre que la construcció de temples de nova planta solia atènyer habitualment a raons de naturalesa geogràfica, com ara la distància excessiva d'un indret determinat a l'església en qüestió o el mal estat o la dificultat del camí que permetia als feligresos arribar-hi¹⁴. Estudis com els de Marià Carbonell (1986)¹⁵ o Magdalena Mària (2002)¹⁶ són una bona mostra d'aquesta dinàmica constructiva al Principat a cavall entre els segles XVI i XVII. «Entre 1563 i 1621 - escriu M. Mària - es basteixen, reformen o amplien a Catalunya més de 100 esglésies parroquials. Una producció arquitectònica considerable, que augmenta encara més si es tenen en compte totes les edificacions de tipus religiós que s'aixequen durant aquests anys: uns 150 convents masculins i femenins, i un nombre similar de rectories, capelles, ermites, oratoris privats, col·legis religiosos, residències episcopals, seminaris, etc.»¹⁷; vigor constructiu que repercutí en la producció de parament i mobiliari litúrgic.

Sovint, tal com palesen les visites pastorals, la dignificació dels espais sagrats passà per renovar els retaules, que tant útils foren per a difondre el missatge religiós i per inculcar noves devocions o reforçar les de determinats sants posats en qüestió pels protestants. La

¹³ ABEV, AEV, Visites pastorals de la catedral de Vic, 1211-3, anys 1603-1605 ([10] de desembre de 1603, p. 1v).

¹⁴ Joaquim M. PUIGVERT, «Les universitats i les parròquies rurals»... op. cit., p. 588.

¹⁵ Marià CARBONELL, *L'Escola del Camp de Tarragona en l'arquitectura del segle XVI a Catalunya*, Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1986.

¹⁶ Magdalena MÀRIA, *Renaixement i arquitectura religiosa. Catalunya 1563-1621*, Barcelona: Edicions UPC, 2002.

¹⁷ *Ib.*, p. 15.

presència d'imatges en els temples no només era emprada com a difusora de la doctrina, sinó que també era «un mitjà de commemoració de les matèries de la fe» (per expressar-ho amb les paraules de J. Bosch)¹⁸. La imatge artística havia estat motiu de debat en la darrera sessió del Concili de Trento, quan s'establí que la raó de ser de l'activitat plàstica es veia justificada per la seva utilització com a objecte religiós - «(...) *los obispos enseñaran cuidadosamente esto: que es mediante la historia de los misterios de redención, tal como están presentados en los cuadros y en otras imágenes, como el pueblo se instruye y confirma en sí mismo la costumbre de pensar continuamente en los artículos de la fe con que alimenta su espíritu; y también que se extrae gran provecho de todas las imágenes sagradas, no solamente porque la gente se instruye por medio de ellas en las buenas acciones y en los dones conferidos por Cristo, sino también porque los milagros que Dios ha realizado por sus santos, con sus ejemplos saludables, son presentados a los ojos de los fieles para que éstos puedan agradecerle a Dios estas cosas, puedan ordenar sus vidas y sus costumbres a imagen y semejanza de las de los santos y sean inducidos a amar y adorar a Dios y a cultivar la piedad*»¹⁹.

L'estudi de la producció de retaules a l'àrea de Vic pot contribuir, doncs, a respondre la pregunta plantejada per I. Fernández en el seu article «La implantació de la Reforma catòlica en terres de parla catalana (1563-1700). Un procés reeixit?», en la mesura que plantejar-la «equivale a preguntar-se - tal com expressa el mateix autor - què sabem sobre els instruments dels quals disposava el clergat per adoctrinar el conjunt de la població». Les imatges compten, indubtablement, entre els recursos emprats per l'Església a l'hora de difondre i inculcar la doctrina catòlica. Estudiar-les i determinar-ne aspectes com ara la iconografia o els mitjans plàstics utilitzats en la seva realització ens és d'ajuda per detectar des del mapa d'advocacions més difoses en aquest període, fins a comprendre'n el paper importantíssim que jugaven com a mecanisme de mediació entre l'univers espiritual i els homes - en la línia ordenada per l'Església arran del Concili de Trento, això és, «*no porque se crea que exista en ellas alguna divinidad o virtud por los que se las adora (...) sino porque el honor que se les testimonia se refiere a los arquetipos que estas imágenes representan*»²¹.

¹⁸ Joan BOSCH, *Agustí Pujol...* op. cit., p. 32.

¹⁹ Francisco CALVO i Javier PORTÚS, *Fuentes de la Historia del Arte II*, Madrid: Historia 16, 2001, p. 47.

²⁰ Ignasi FERNÁNDEZ, «La implantació de la Reforma catòlica a les terres de parla catalana (1563-1700). Un procés reeixit?», *Catalan Historical Review*, 4, 2011, p. 227-240.

²¹ Francisco CALVO i Javier PORTÚS, *Fuentes de la Historia...* op. cit., p. 47.

II. PLANTEJAMENT, OBJECTIUS I SUPÒSITS DE QUÈ PARTIM

Tenint en compte tant el buit historiogràfic relatiu a la producció artística en aquesta àrea i cronologia, com la considerable pèrdua d'obra d'aquesta època, part important de la qual fou destruïda durant la Guerra Civil, encetàrem aquest projecte de recerca amb l'objectiu de recuperar el coneixement del panorama artístic vigatà (i de la seva àrea d'influència) entre els cinquanta anys i escaig que transcorren entre 1568 i 1625 centrant-nos en la producció de retaules - per ser el gènere artístic més fabricat en aquest moment. Per a l'acompliment d'aquest objectiu, obriríem tres línies bàsiques de treball, que ja prevèiem centrades, principalment, en el buidatge sistemàtic de les diferents fonts documentals de l'època preservades a l'Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic; així preteníem: 1) conèixer i estudiar la producció retaulística en aquesta àrea i en aquesta cronologia, 2) identificar els diferents artífexs que intervingueren en la fàbrica dels distints retaules i donar-ne a conèixer el màxim de dades possibles (especialment, d'interès artístic), i 3) apropar-nos al context socioartístic «vigatà» de l'època.

Al seu torn, aquests tres punts es desgranaren en altres (sub)objectius:

Per portar a terme el primer, calia: a. localitzar el màxim possible d'obra preservada d'aquesta època (o coneguda a través de fotografies) i de documents que hi fessin referència; b. estudiar les característiques dels retaules i resseguir-ne la seva evolució tipològica; c. determinar les distintes advocacions dels mobles; i d. oferir un compendi d'aquestes dades en termes quantitius, geogràfics, tipològics i temàtics. Pel que fa al segon objectiu, es pretenia: a. conèixer el màxim de notícies possibles entorn a les trajectòries professionals dels artífexs que treballaren els retaules en aquesta àrea i període, així com aquelles dades personals bàsiques per a detectar-ne aspectes com l'edat, el lloc de naixement, la data de defunció, etc.; i b. presentar aquest conjunt de dades sistematitzades a mode d'annex. El plantejament de la nostra tesi no va ser mai exclusivament catalogràfic, sinó que preteníem reconstruir, en la mesura que ens fos possible, el context històric que explica les obres i el pensament dels artistes, motiu pel qual era imprescindible: a. conèixer, mínimament, determinats aspectes històrics i socials concernents a aquesta cronologia i a la zona geogràfica del nostre estudi; b. perfilar les característiques laborals de l'esfera artística, això és, des de les de l'àmbit associatiu dels artífexs, fins a qüestions com ara les condicions contractuals o el perfil dels comitents; c. comprendre l'ús i la funció de les imatges; d. conèixer, en la mesura possible, la concepció del treball artístic per part dels artífexs «vigatans»; e. detectar les seves relacions personals i professionals amb altres mestres de l'època; i f. determinar la cultura artística d'aquest conjunt d'interventors.

Per bé que focalitzats en altres indrets del mapa català, en el marc del Principat de Catalunya comptem amb altres estudis concernents a aquests mateixos anys, que, malgrat les particularitats de cada àmbit geogràfic, presenten unes mateixes tendències. Partim, per tant, d'uns supòsits generals, als quals anirem al·ludint al llarg d'aquestes pàgines i a mesura que determinem els aspectes concrets de la nostra àrea d'estudi, que a nivell molt bàsic es podrien resumir en els punts següents: 1) ens situem en una època de forta producció de retaules per tractar-se dels anys immediatament posteriors a la celebració del Concili tridentí; 2) l'art és eminentment devot i el seu principal comitent és l'Església, en tots els seus braços institucionals; 3) el treball artístic s'insereix dins de l'orbe artesanal; 4) els retaules són majoritàriament de tipologia mixta, és a dir, combinen imatgeria i pintura sobre taula, i es revelen poc espectaculars; 5) es detecta un major control de la producció per part dels obradors locals (que especialment en el terç central del Cinc-cents havien estat desbancats per diferents artistes forans); i 6) els artífexs locals presenten una cultura gràfica cada vegada més actualitzada i que pren com a referent principal les creacions italianes del tardomanierisme.

III. ESTAT DE LA QÜESTIÓ. FONTS HISTORIOGRÀFIQUES

En el marc de la nostra recerca, a banda de les dades ofertes per M. Mirambell²², han estat de referència obligada les aportacions de Josep Gudiol i Cunill, el qual ens ha llegat un important i amplí corpus científic d'estudis sobre temes d'interès divers - en la majoria dels casos tractats per primera vegada -, centrats sobretot en la zona vigatana i en el terreny religiós, que encara avui esdevenen la base de moltes recerques²³. Cal destacar l'obra *Nocions d'arqueologia sagrada catalana*²⁴, un treball que ha passat a la història per ser el primer manual català d'història de l'art - especialment, d'època medieval - i arqueologia, a través del qual féu conèixer algunes dades inèdites referides a la producció artística vigatana del període que aquí ens ocupa (principalment, d'arquitectura); així com un vastíssim conjunt d'articles que actualment hom pot consultar compilats en nou volums a l'Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic, que originàriament foren divulgats en publicacions periòdiques de l'època, com ara la «Pàgina Artística» de *La Veu de Catalunya* (1891-1937), la *Gazeta Vigatana* (1904-1905), la *Gazeta Montañesa* (1904-1905), la revista *Estudis Universitaris Catalans* (1907-1918), el *Butlletí del Centre Excursionista de Vich* (1912-1928), del qual el mateix J. Gudiol i Cunill en fou el portaveu, o la *Gazeta de Vich* (1914-1936), entre d'altres²⁵. En l'àmbit de la nostra investigació, en sobresurten els estudis dedicats a la pintura²⁶, a esglésies, capelles i convents de Vic i de les seves rodalies²⁷, a cultes diversos practicats al llarg dels segles²⁸, a

²² Miquel MIRAMBELL, El taller dels Gascó i la pintura... op. cit.; Íd., *La pintura del segle XVI...* op. cit.; Íd., «Revisió del taller dels Gascó i de la pintura cinccentista vigatana. Estat de la qüestió i perspectives de futur», *Ansa*, vol. 25, núm. 168, 2011, p. 333-375. Els treballs de M. Mirambell han constituït el nostre punt de partida i el nostre referent principal a l'hora de presentar el panorama artístic immediatament precedent als anys de la nostra recerca. En aquest punt han estat fonamentals, igualment, els estudis de R. Cornudella publicats a: Rafael CORNUDELLA, «La pintura de la primera meitat del segle XVI al Museu Episcopal de Vic», *Locus Amoenus*, núm. 6, 2002-2003, p. 145-185.

²³ Per comprendre la importància del llegat de J. Gudiol i Cunill i la particularitat de la seva figura en el context català de principis del segle XX, vegeu una de les darreres aportacions historiogràfiques, el setè volum monogràfic de la revista del MEV titulat: Josep Gudiol i Cunill, pioner en la Història de l'Art a Catalunya, *Quaderns del Museu Episcopal de Vic*, VII, 2014.

²⁴ Josep GUDIOL i CUNILL, *Nocions d'arqueologia sagrada catalana*, vol. 2, Vic: Impremta Balmesiana, 1933.

²⁵ A l'ABEV s'hi poden consultar, igualment, tres volums més que contenen un seguit d'apunts inèdits de J. Gudiol i Cunill.

Miquel CODINA, *Retalls de premsa vigatana, 1803/2000*, Vic: Prosa, 2000.

²⁶ Destaquem: Josep GUDIOL i CUNILL, «Dels orígens de la pintura a l'oli», Pàgina artística de *La Veu de Catalunya*, núm. 404 i 405, 1917; Íd., «Els draps de pinzell», Pàgina artística de *La Veu de Catalunya*, núm. 141, 1912; Íd., «Pintors cortiners i de portes d'orgue», Pàgina artística de *La Veu de Catalunya*, núm. 474, 1919; Íd., «El col·legi de pintors de Barcelona a l'època del Renaixement», *Estudis Universitaris Catalans*, 1908, p. 147-156 i 207-214.

²⁷ Com: Íd., «El convent de Santa Clara de Vich», *Butlletí del Centre Excursionista de Vich*, vol. 4, 1923, p. 123-132; Íd., «Un document sobre el convent del Carme», *Gazeta de Vich*, núm. 348, 1917; Íd., «Vinguda de l'orde de predicadors de Vich», *Gazeta Montanyesa*, núm. 150, 1907; Íd., «Quelcom sobre el convent de Sant Domingo de Vich», *Butlletí del Centre Excursionista de Vich*, vol. 2, 1915, p. 40; Íd., «Sant Tomàs de Riudeperes», *Butlletí del Centre Excursionista de Vich*, vol. 1, 1914, p. 158-162; Íd., «L'Esperança», *Butlletí Secció d'Exploracions del Centre Excursionista de Vich*, núm. maig 1921; Íd., «Iglesia dels fraïners de Vich», *Butlletí del Centre Excursionista de Vich*, núm. 7, juliol-setembre 1913, p. 124; Íd., «Construcció de la capella de sant Ramon de Penyafort y sant Jacinto en l'iglesia del Roser (Carrer de Sant Francesch)», *Butlletí del Centre Excursionista de*

diferents gremis de la ciutat²⁹, entre els quals destaquem l'article titulat «El gremi dels fusters de Vich»³⁰ per ser un dels focus d'aquesta recerca, així com a altres assumptes, alguns dels quals han estat igualment d'interès en el marc de la nostra tesi, com «De vidrieres i vidriers»³¹, «La Universitat Literària de Vich»³² o «Quelcom sobre el gravat primitiu»³³, per exemple.

Han resultat igualment indispensables els treballs realitzats per Eduard Junyent (1901-1978), també canonge, historiador i arqueòleg vigatà, i per Josep Gudiol i Ricart (1904-1985), nebot de J. Gudiol i Cunill, ambdós estretament vinculats al Museu Episcopal de Vic, del qual E. Junyent fou conservador entre els anys 1931 i 1978, immediatament després de la mort de J. Gudiol i Cunill, que havia ocupat el càrrec des del 1898. En la línia del seu predecessor, E. Junyent portà a terme nombroses publicacions científiques d'història, arqueologia i història de l'art que configuren un conjunt bibliogràfic de consulta obligada en el marc del nostre estudi, especialment pel que fa a treballs focalitzats en la ciutat de Vic i les seves institucions, edificis, etc., entre els quals cal destacar, com a compendi imprescindible, l'obra *La ciutat de Vic i la seva història*³⁴, que actualment continua sent un dels únics llibres d'àmbit vigatà que ofereix notícies referides a la situació social i a la producció artística d'època moderna a la ciutat. Cal destacar, també, diversos estudis de caràcter monogràfic, com ara *La catedral de Vic*³⁵, així com una bona colla d'escrits sobre capelles, ermites, convents i esglésies, entre els quals ha resultat fonamental la consulta de l'aplec publicat amb el títol *Itinerario histórico de las parroquias del Obispado de Vich*³⁶, que recull informacions històriques de cadascuna de les parròquies del bisbat vigatà - entre les quals apareixen algunes notícies de caràcter artístic. La suma d'aquests treballs, a través dels quals

Vich, núm. 27, abril-juny 1918, p. 28; Íd., «El convent del Remei de Vich», *Butlletí del Centre Excursionista de Vich*, núm. 35, abril-juny 1920, p. 159; Íd., «Més capelles de Vich», *Butlletí del Centre Excursionista de Vich*, núm. 49, maig-agost 1924, p. 184; Íd., «L'iglesia de la Pietat de Vich», *Butlletí del Centre Excursionista de Vich*, vol. 2, 1916, p. 74-78; Íd., «El convent de les Devallades», *Butlletí del Centre Excursionista de Vich*, vol. 4, 1921, p. 12-16; etc.

²⁸ Íd., «Del Rosari», Pàgina artística de *La Veu de Catalunya*, núm. 570, 575, 576, 1923; Íd., *El culte de la Immaculada Concepció en la Seu de Vich*, Vic: Tipografia Balmesiana, [190-]; Íd., «La Mare de Déu de la Bonasort», *Gazeta vigatana*, núm. 2, 1904; Íd., «El culte a la Mare de Déu de la Mercè de Vich», *Gazeta de Vich*, núm. 602, 607, 608 i 609, 1918; Íd., «La Mare de Déu del Remei», *Butlletí del Centre Excursionista de Vich*, vol. 4, 1924, p. 183-198; Íd., «Sobre el culte de sant Antoni a Vich», *Gazeta vigatana*, núm. 153, 1905; etc.

²⁹ Com ara: Íd., «Fundació de la Confraria dels sombrarers de Vich», *Gazeta Montanyesa*, núm. 151, 1907; Íd., «Fundació del gremi de mestres de casa», *Gazeta Montanyesa*, núm. 109, 1906; «El gremi dels barreters de Vich», *Butlletí del Centre Excursionista de Vich*, núm. 7, octubre-desembre 1913, p. 140.

³⁰ Íd., «El gremi dels fusters de Vich», *Butlletí del Centre Excursionista de Vich*, vol. 1, gener-març 1912, p. 14-15.

³¹ Íd., «De vidrieres i vidriers catalans III», Pàgina artística de *La Veu de Catalunya*, núm. 486, 28 de juliol de 1919.

³² Íd., *La Universitat Literària de Vic*, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 1991.

³³ Íd., «Quelcom sobre el gravat primitiu», Pàgina artística de *La Veu de Catalunya*, núm. 119, 1912.

³⁴ Eduard JUNYENT, *La ciutat de Vic...* op. cit.

³⁵ Íd., *La Catedral de Vic*, Sabadell: AUSA DL, 1995.

³⁶ Íd., *Itinerario histórico de las parroquias del Obispado de Vich*, Vic: Impremta Anglada, 1945-1952.

E. Junyent fa submergir notícies concernents a la producció artística d'època moderna - per bé que, majoritàriament, de manera puntual i secundària -, ha acabat constituint, juntament amb el degoteig d'informacions d'aquesta època propiciades per J. Gudiol i Cunill - de la mateixa índole -, pràcticament l'únic conjunt de referències documentals socioartístiques, sobretot pel que fa a Vic ciutat, de què hem disposat a l'hora de portar a terme la nostra investigació.

Cal afegir-hi, és clar, la *Historia de la pintura en Cataluña*³⁷, de Santiago Alcolea, Juan-Eduardo Cirlot i J. Gudiol i Ricart, que constitueix un dels primers corpus d'anàlisi artístic global a nivell català, en què es tracten algunes notícies d'àmbit vigatà; així com les conegudes publicacions de Josep Francesc Ràfols³⁸ o de Josep Mª Madurell³⁹, que tingueren l'interès de recopilar i fer conèixer diferents dades al voltant d'alguns artistes catalans i de les seves obres, en què trobem algunes referències a determinats pintors o escultors que en els anys de la nostra recerca se saben a l'àrea vigatana, per bé que en el cas del *Diccionario biográfico de artistas de Cataluña. Desde la época romana hasta nuestros días*, per a les notícies referides als artistes vigatans J. F. Ràfols se serví, principalment i en la majoria dels casos, d'informacions que ja havien estat donades a conèixer per J. Gudiol i Cunill i E. Junyent.

Pel que fa al context osonenc i a partir dels anys seixanta, han esdevingut anàlogament de referència obligatòria les incansables monografies del taradellenc Antoni Pladevall i Font, canonge i historiador, referides sobretot a pobles i esglésies d'Osona, a través de les quals ha anat aportant un conjunt ben notable de notícies referides a la producció artística d'època moderna⁴⁰. Així mateix, han resultat també enriquidors els treballs de Josep Galobart i Soler, centrats especialment en la zona del moianès, entre els quals cal destacar el llibre *Els retaules barrocs de les esglésies del terme de Santa Maria d'Oló (1607-1781)*⁴¹, així com les seves nombroses publicacions a la revista moianesa *Modilianum*, a través de les quals ha contribuït a enriquir considerablement la trajectòria vital i professional dels escultors Rubió

³⁷ Santiago ALCOLEA, Juan-Eduardo CIRLOT, Josep GUDIOL i RICART, *Historia de la pintura en Cataluña*, Madrid: Tecnos, 1957. En l'apartat «La pintura desde 1500 a 1850» es feren conèixer algunes notícies d'artífexs i retaules inèdits de la zona de Vic en la cronologia que aquí ens interessa.

³⁸ Sobretot: Josep Francesc RÀFOLS, *Diccionario biográfico de artistas de Cataluña. Desde la época romana hasta nuestros días*, volums 1, 2 i 3, Barcelona: editorial Milà, 1951-1954.

³⁹ Ens hem servit, per exemple, dels articles: Josep M. MADURELL, «Retaules antics», *Ausa*, vol. 6, núm. 69-70, 1971, p. 320-334; Íd., «Pedro Nunyes y Enrique Fernandes, pintores de retablos», *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, vol. 2, núm. 1, gener 1944, p. 11-62.

⁴⁰ Els títols consultats aniran sent referenciats al llarg d'aquestes pàgines i a mesura que tractem els retaules de les diferents esglésies del nostre àmbit de recerca.

⁴¹ Josep GALOBART, *Els retaules barrocs de les esglésies del terme de Santa Maria d'Oló (1607-1781)*, Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 1995.

i ha anat difonent altres dades d'interès artístic concernents als anys de la nostra investigació⁴².

Mai, però, cap d'aquests autors ha ofert una relació de conjunt sobre les notícies «vigatanes» d'àmbit artístic concernents a la nostra cronologia de treball, ni tampoc no hi ha hagut mai la voluntat de sistematitzar-les, estudiar-les i oferir-les a través d'un discurs fonamentat i crític.

Fora de l'àmbit estrictament artístic, però en referència a la zona i a la cronologia del nostre estudi, volem destacar alguns treballs que ens han ajudat a perfilar altres qüestions. Pel que fa a la configuració territorial del bisbat de Vic durant els anys que aquí ens ocupen ha estat de gran utilitat l'estudi de Jordi Vilamala titulat «L'organització del territori diocesà. La divisió administrativa del bisbat de Vic i la seva evolució històrica» (2005), un estudi exhaustiu que tracta de manera clara, amena i sistemàtica un tema que fins el moment havia estat abordat pràcticament només per E. Junyent, els estudis del qual continuen essent en aquest àmbit de referència obligada⁴³. Més difícil ha resultat disposar d'estudis actualitzats referents a la ciutat de Vic en època moderna; per explicar-ne qüestions com ara les confraries d'ofici o la constitució urbanística, per exemple, hem hagut de recorre tothora a J. Gudiol i Cunill i a E. Junyent, per ser, encara avui, pràcticament els únics referents de què disposem a l'hora d'explicar-los⁴⁴, els treballs dels quals també han estat imprescindibles per cartografiar els edificis religiosos de la ciutat i concretar-ne algunes de les seves característiques - per a determinats aspectes referits a aquest punt ha estat d'ajuda, igualment, el famós compendi de C. Barraquer, *Las casas de religiosos en Cataluña durante la*

⁴² A tall d'exemple, destaquem: Íd., «Gabriel Vilanova, un fuster-tallista moianès desconegut, constructor d'un retaule de la Mare de Déu del Roser per a l'església parroquial de Sant Fructuós de Castellterçol», *Modilianum*, núm. 14, setembre 1996, p. 3-10; Íd., «Aportacions a la biografia i a l'obra dels escultors Rubió», *Modilianum*, núm. 19, desembre 1998, p. 21-48; Íd., «Els dos antics retaules majors de l'església de Sant Martí de Granera», *Modilianum*, núm. 27, desembre 2002, p. 43-56; Íd., «El Sant Sepulcre de l'església del monestir de Santa Maria de l'Estany», *Modilianum*, núm. 29, desembre 2003, p. 13-22; Íd., «Els escultors moianesos Francesc i Jaume Rubió i el retaule de Santa Maria de Cervera: noves aportacions», *Modilianum*, núm. 37, 2n semestre 2007, p. 5-14.

⁴³ Vegeu el peu de pàgina núm. 2.

⁴⁴ Pel que fa a la constitució urbana de la ciutat, destaquem: Eduard JUNYENT, «Evolució històrica de la urbanització de Vic», *Ausa*, vol. 6, núm. 60-61, 1968, p. 41-52. També hem tingut present l'estudi de M. Dolors MOLAS i Imma OLLICH, «Vic i la recuperació de 2.000 anys d'història urbana», *Ausa*, vol. 23, núm. 161-162, 2008, p. 707-718.

Pel que fa a la bibliografia referida a la història osonenca cal que destaquem, també, les següents publicacions: Joaquim SALARICH, *Vich, su historia, sus monumentos, sus hijos y sus glorias*, Vic: Impremta y Llibreria de Soler hermanos, 1854; Íd., *Compendio de la historia de Vich*, Vic: Impremta y Llibreria de Soler hermanos, 1860; Ramon ORDEIG, *Vic i els seus monuments*, Vic: Impremta Planàs, 1993; Joaquim ALBAREDA [et. al], *Història d'Osona*, Vic: Eumo, 1984. Val a dir, però, que la major part de la informació referida a la ciutat de Vic i a la comarca d'Osona que inclouen i que aquí és del nostre interès s'extreu dels estudis previs d'E. Junyent.

*primera mitad del siglo XIX*⁴⁵, així com els estudis de X. Barral sobre la Seu vigatana⁴⁶. Finalment, i per bé que no es presenten centrats en la zona de Vic - tot i que poden fer-hi referència en determinats moments -, per al coneixement de la vessant social de l'època han estat cabdals els treballs d'autors com ara Joaquim Mª Puigvert, Ignasi Fernández, Xavier Solà, Joan Bada, Jaume Dantí, Albert García, Jordi Nadal o Emili Giralt, els quals ens han ofert una visió sòlida i precisa d'aspectes com ara el procés d'implantació de la Contrareforma en terres catalanes, la transformació socioeconòmica del territori o els moviments migratoris⁴⁷.

⁴⁵ Cayetano BARRAQUER, *Las Casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*, vol. 1 i 2, Barcelona: Impremta de J. F. Altés y Alabart, 1906.

⁴⁶ Principalment: Xavier BARRAL, *La catedral romànica de Vic*, Barcelona: Artestudi, 1979.

⁴⁷ Ha resultat orientativa la consulta de l'article de J. Vilamala: Jordi VILAMALA, «Cinquanta anys d'història moderna a Osona», *Ausa*, vol. 20, núm. 148-149, 2002, p. 69-84.

IV. FONTS PRIMÀRIES I METODOLOGIA

El principal corpus d'informació de la nostra tesi és fruit de la recerca d'arxiu. Aquesta, s'ha portat a terme, primordialment, a l'Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic (d'ara en endavant: ABEV), per ser la institució que custodia el cos documental indispensable tant pel coneixement de l'administració del bisbat i de les institucions eclesiàstiques que hi són vinculades - el Capítol de la catedral, les parròquies, etc. - com pel de gran diversitat d'altres fonts històriques i bibliogràfiques relacionades amb la ciutat de Vic i amb el territori episcopal en la cronologia que aquí ens ocupa. A l'ABEV, la nostra recerca hi ha estat portada a terme de manera sistemàtica. Hem treballat, sobretot, amb els fons notariais i parroquials, en els quals hem efectuat un buidatge continuat (al llarg d'un mínim de quatre anys) i exhaustiu que ens ha permès recollir la informació essencial per a la construcció d'aquesta tesi.

El fons de l'Arxiu de la Cúria Fumada ha estat fonamental. Ens ha permès un escrutini dels manuals notariais de l'època, dels llibres de capítols matrimonials, testaments, inventaris i concòrdies, i també de la documentació de les confraries d'ofici⁴⁸. Els primers, han estat resseguits any rere any i pàgina rere pàgina tenint en compte el total de notaris actius a Vic durant els anys que aquí ens ocupen i la totalitat de llibres conservats que cadascun d'ells expedí en aquesta cronologia. Aquests, s'han revelat cabdals per a la coneixença de la producció artística en l'àrea del nostre estudi, que hi apareix testimoniada, primordialment, en forma de contractes d'obra i èpoques. El buidatge d'aquest fons ens ha ajudat, igualment, a la reconstrucció de la trajectòria vital i professional dels diferents artistes actius a Vic en aquell moment a través de la troballa de distints documents, des de dots matrimonials, fins a procures o pagaments diversos.

Per a la reconstrucció de la trajectòria personal de cadascun d'ells ha estat de gran interès el buidatge, també minucios, dels llibres de capítols matrimonials, de testaments i d'inventaris. A l'hora de consultar-los hem eixamplat els límits cronològics marcats (1568-1625 ca.), de manera que pel que fa als llibres de capítols matrimonials ens hem remuntat a mitjan segle XVI, mentre que pel que concerneix a llibres de testaments i d'inventaris hem allargat fins a mitjan de la centúria següent. Pel que fa a aquests darrers, ha estat d'ajuda la consulta del fons de l'Arxiu del Capbreu - dins del de la Comunitat de beneficiats de la Seu de Vic - en què hem consultat els registres de sepultures de la catedral.

⁴⁸ Pel que fa als llibres sacramentals, recordem que el fons dels llibres de bateigs i confirmacions fou destruït durant la Guerra Civil.

Per al coneixement de l'esfera laboral dels artífexs en aquesta època ha estat imprescindible la documentació dels llibres de confraries de la ciutat - han estat del nostre interès els llibres de la confraria de Sant Eloi, sant Honorat i santa Eulàlia i, molt especialment, els de la confraria de Sant Josep i sant Just, que aixoplugà els fusters i els pintors a partir de 1589. El llibre de privilegis i ordinacions d'aquesta corporació ens ha permès aprofundir en el funcionament de l'entitat i els seus llibres d'actes s'han revelat interessantíssims tant per ajudar-nos a resseguir la carrera laboral dels artífexs, com per descobrir-nos dades de caire personal i, sobretot, informacions referides a la concepció del seu treball.

Ha estat cabdal, així mateix, el buidatge sistemàtic dels fons parroquials. Per portar-lo a terme, hem tingut en compte totes les parròquies circumscrites en els cinc arxiprestats observats en aquesta tesi que actualment conserven documentació dels anys que aquí ens interessen. Les recerques en cadascun dels fons han estat realitzades prioritzant la consulta dels manuals notarials i dels llibres de confraries, de l'obra i de comptes i factures, en els quals, considerant el nostre objecte d'estudi, és més probable trobar-hi dades del nostre interès. També hem tingut en compte, però, els llibres d'actes i de vària notarial, així com els de visites pastorals, inventaris parroquials i vària d'administració. La coneixença d'aquests fons ha estat útil, sobretot, per a la detecció de nous encàrrecs i per resseguir i ampliar les dades d'algunes comandes que ja havíem detectat anteriorment - el fet de consultar documentació específica d'una parròquia eixampla les possibilitats de conèixer-ne amb més detall el procés de realització de les obres (els llibres de l'obra i de comptes i factures solen revelar-se claus). Actualment, alguns fons parroquials són encara custodiats *in situ*. És el cas, per exemple, dels de Taradell, Manlleu i Torelló, per a la consulta dels quals vam desplaçar-nos a cadascuna d'aquestes parròquies.

Els altres fons de l'ABEV han estat consultats de manera parcial o puntual. Entre aquests hi ha els fons episcopals, dins dels quals hem tingut especialment en compte les visites pastorals i els concilis i sínodes diocesans; el del capítol de Vic, un fons tan interessant com extens, la consulta exhaustiva del qual ens hauria allargat el projecte més del compte⁴⁹; i el d'administració civil, on hem temptejat alguns processos de l'època - dins del fons de l'administració judicial de la Vegueria d'Osona i Corregiment de Vic. A banda d'aquests, hem tingut en compte els fons conventuals, de capelles i santuaris, molt modestos, ja que es perderen gairebé completament durant la Guerra Civil⁵⁰.

⁴⁹ El contemplem, això no obstant, com a font imprescindible de nova informació per ampliar el coneixement de les dades exposades en aquest treball en futures recerques.

⁵⁰ Part d'alguns d'aquests fons conventuals de Vic es conserven a l'Arxiu de la Corona d'Aragó de Barcelona (on ens desplaçarem per consultar-los).

A banda de l'ABEV hem consultat també altres arxius. A Vic, ha estat de gran vàlua el buidatge dels llibres d'acords de la ciutat, preservats a l'Arxiu Municipal de Vic (AMV). El seu contingut és clau per comprendre la vida a la ciutat en aquests segles i el funcionament de la política local. Malgrat haver-ne efectuat, igualment, una consulta força exhaustiva, moltes de les dades recopilades no han estat evocades en aquesta tesi - per no concernir directament el nostre objecte d'estudi o per obrir una línia d'estudi diferent de la que aquí es contempla. Això no obstant, la seva coneixença s'ha tingut en compte de manera subjacent i es pretén tenir l'ocasió de posar-los en relleu en treballs posteriors. En aquest mateix arxiu hi hem consultat, també, els llibres d'exèquies fúnebres de la ciutat, part de la correspondència (enviada i rebuda) i una part del fons documental de l'església de la Pietat.

Al llarg d'aquests anys, s'han portat a terme consultes puntuals en altres institucions, com ara l'Arxiu Comarcal de Vic, l'Arxiu Diocesà de Barcelona, l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, o l'Arxiu de la Corona d'Aragó, també a Barcelona, que ens han servit per complementar o aclarir determinades informacions. Obrírem, així mateix, algunes línies d'investigació, a mode de temptativa, a l'Arxiu Històric de Moià, amb l'objectiu de conèixer noves dades, personals i professionals, tant dels escultors Rubió, establerts a la vila durant els anys del nostre estudi, com d'altres mestres moianesos o propers a la població - malgrat que aquest és un camp que ja ha estat força explorat per historiadors com ara J. Galobart.

Paral·lelament, hem portat a terme una recerca per a la detecció d'obra conservada i, també, d'imatges de retaules (principalment, en forma de fotografies). Per fer-ho, hem visitat diferents parròquies i ens hem posat en contacte amb alguns dels seus rectors per tal de saber si en un o altre temple en qüestió encara es preserva alguna obra - l'enorme majoria, com ja sabem, és perduda, principalment per haver estat destruïda durant la Guerra Civil, per això, la recerca en aquest camp ha estat poc prolífica. Hem tingut en compte, igualment, els fons de pintura i escultura d'aquesta època de diferents museus, entre els quals hem de destacar el Museu Episcopal de Vic (MEV), per ser la institució que salvaguarda un nombre més elevat de peces anònimes susceptibles de procedir d'algunes de les parròquies que sabem abillades al llarg dels anys del nostre estudi en l'àrea geogràfica que aquí ens interessa.

Hem efectuat, també, una recerca d'imatges a través de distints fons fotogràfics, des del Fons fotogràfic Mas, a l'Institut Amateller d'Art Hispànic de Barcelona, el Fons fotogràfic del Centre Excursionista de Barcelona, o el fons fotogràfic del bisbat de Vic, fins a fons digitals com el Salvany, el Calaix, el de la Biblioteca de Catalunya, el Memòria Digital de Catalunya, l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya, etc. Aquests, ens han permès

recuperar alguns testimonis d'obra realitzada durant aquests segles - per bé que de manera molt modesta.

Val a recordar, finalment, que en motiu de l'obtenció d'una beca de mobilitat UdG (2013) per a una estada de tres mesos a París, dedicàrem una part de la nostra investigació a la consulta bibliogràfica i d'imatges en territori francès. A banda d'enriquir la nostra formació, la recerca tenia l'objectiu de detectar noves notícies del pintor Pere de la Rocha, originari d'Orleans, localitzat a Catalunya entre els anys 1566 i 1581† i que sabem treballant a Vic durant els anys seixanta i setanta del Cinc-cents⁵¹.

⁵¹ En relació a la recerca dedicada a Pere de la Rocha, és interessant destacar la nostra visita als *Archives municipales anciennes (avant 1789) d'Orléans*, així com a la *Médiathèque* i al *Musée de Beaux-Arts* de la mateixa localitat. Una petita pista ens portà a considerar la ciutat de Lió com a possible lloc de residència del pintor durant els anys previs a la seva arribada a Catalunya, motiu pel qual ens posàrem en contacte amb el *Musée de Beaux-Arts de Lyon* (pel coneixement d'aquesta dada referida a Lió, vegeu: peu de p. núm. 194). Així mateix, portàrem a terme una incansable recerca d'imatges en diferents centres parisencs, com ara el *COARC (Conservation des oeuvres d'art religieuses et civiles)*, el fons documental i d'imatges del *Musée du Louvre*, o la *Médiathèque de l'architecture et du patrimoine*; ens posarem en contacte amb la *DRAC (Direction régionale des affaires culturelles)* i efectuàrem una recerca via Internet a través de fons com el de l'*Inventaire général du patrimoine culturel (Mémoire, Palissy, etc.)*. Malgrat l'esforç, seguim sense gairebé cap notícia de Pere de la Rocha a França.

V. ESTRUCTURA DE LA TESI

A banda del present apartat inicial, aquest treball ha estat concebut a partir d'una introducció, quatre capítols principals, unes conclusions generals, el recull de la bibliografia consultada i un darrer apartat d'annexos que inclou la sistematització de determinades dades (a continuació especificarem quines), l'aplec d'algunes imatges i una selecció de documents transcrits.

La introducció és dividida en dues parts. La primera, se centra en la ciutat de Vic al llarg dels anys del nostre estudi per ser-ne el nucli social i artístic. La seva caracterització s'ha abordat de manera general, destriant aquells aspectes oferts per la historiografia que hem considerat que calia observar o subratllar tenint en compte el nostre objecte d'estudi. Hem dedicat un apartat als edificis religiosos que entre finals del segle XVI i el primer quart del segle XVII poblaven la ciutat, per tractar-se dels espais de destinació dels retaules. En aquest punt, hem considerat oportú obrir un apartat dedicat exclusivament a la catedral vigatana per respondre a la pregunta «com era la Seu de Vic en la cronologia del nostre estudi?», una qüestió poc tractada per la historiografia. La segona part l'hem dedicat a qüestions generals de caràcter específicament artístic; dins d'aquest punt hem destinat un apartat a la definició de les obrieres parroquials i a les confraries de devoció per tractar-se dels principals comitents en aquesta nostra cronologia i àrea d'estudi.

El primer capítol ens situa cronològicament entre els anys 1546 i 1577, essent, principalment, un capítol d'antecedents que arrenca l'any de la mort de Perot Gascó i que té l'objectiu de situar el lector en el panorama artístic vigatà dels anys immediatament anteriors a la nostra cronologia de treball. Se centra en el camp de la pintura per ser l'àmbit tractat de manera exhaustiva i sistemàtica en aquesta zona per M. Mirambell, els estudis del qual, com ja hem dit, han constituït el nostre punt de partida. Inclou, així mateix, els primers nou anys de la nostra recerca (1568-1577), en els quals detectem a Vic l'actuació de tres pintors francesos, la producció artística dels quals incloem en aquest primer capítol perquè, seguint la tònica del terç central del Cinc-cents, es tracta de comandes assumides per pintors forans.

A continuació, s'obren els capítols segon, tercer i quart, que constitueixen el cos central de la nostra investigació i que abasten totalment la cronologia del nostre estudi (1568-1625 ca.). El segon i el tercer s'ocupen, respectivament, dels períodes 1568-1600 i 1594-1625 i s'han organitzat en paral·lel a partir de tres punts principals: els artífexs, l'àmbit corporatiu i el panorama artístic i la producció de retaules. El primer, és dedicat a la presentació dels

pintors i dels fusters que sabem actius i establerts a Vic al llarg dels respectius períodes. Hem aprofitat, en aquest punt, per oferir un estat de la qüestió al voltant de les dades ofertes fins ara per la historiografia de cadascun d'ells. El segon apartat fa referència tant a la història com al funcionament de la confraria d'ofici que els acollí, posada en marxa el 1589, així com a altres aspectes que ens han semblat interessants en la mesura que ens ajuden a comprendre el rol d'aquest col·lectiu a la ciutat i la concepció que en aquesta època els mateixos artífexs tenien del seu treball. El tercer punt inclou una aproximació al panorama artístic vigatà i el desenvolupament de part de l'obra retaulística portada a terme pels distints col·lectius al llarg d'aquests anys. No s'ha pretès, aquí, llistar i desplegar l'explicació de tots i cadascun dels encàrrecs detectats en aquesta nostra àrea i cronologia d'estudi, sinó que n'hem fet una selecció amb l'objectiu primordial d'incidir en determinats aspectes que considerem rellevants per explicar-los i que abasten des de la seva evolució tipològica fins a qüestions relatives a les dinàmiques de treball o a les relacions detectades entre els artistes.

La cronologia contemplada en aquests dos capítols es correspon, bàsicament, amb els segles XVI (1568-1600) i XVII (1594-1625). El tercer, però, arrenca l'any 1594 a raó de les següents observacions. En aquest nostre camp d'investigació, els anys noranta es presenten especialment polièdrics. El 1594 el pintor Rafael Andreu, l'únic pintor establert a Vic des de la dècada dels anys setanta, desapareix de la documentació vigatana i entra en escena Joaquim Albareda, un pintor natural de la ciutat que pocs anys després compartirà trajectòria amb un petit conjunt de pintors que hi vindran a residir i a treballar, circumstàncies que representen un canvi sociolaboral per part d'aquest ram susceptible de ser remarcat. És per aquest motiu que el pintor Joaquim Albareda, malgrat encetar la seva trajectòria a finals del Cinc-cents, és presentat al costat dels pintors que conformen la nova generació de mestres vigatans, al tercer capítol. Pel que fa als fusters, i amb la voluntat, igualment, de remarcar el canvi de tendència sociolaboral detectada en aquest sector, hem optat per presentar aquells mestres naturals de Vic en el segon capítol, malgrat que en alguns casos, com ara el dels fusters Lluçà Toll o Montserrat Santmartí, la seva carrera artística es desenvolupi, principalment, a partir de finals del segle XVI (i, per tant, sigui desplegada en el tercer capítol); mentre que el Sis-cents l'hem reservat per a l'explicació de la trajectòria dels fusters actius a la ciutat a partir d'aquesta nova centúria, per tractar-se, majoritàriament, de fusters vinguts de fora o corresponents, ja, a una nova generació. La divisió, d'altra banda, ens ha semblat adient a l'hora d'explicar l'evolució tipològica que pateixen els retaules al llarg d'aquest període. És ben clar que al llarg dels anys del nostre

estudi predominen els retaules amb taules pintades. Això no obstant, i tal com succeí a arreu del territori català, a partir del segle XVII es comencen a trobar els primers retaules esculpits, que substitueixen les taules de pinzell per plafons treballats en relleu. A l'àrea de Vic aquesta nova tendència hi debuta de la mà dels Rubió, que ja hi obren les primeres peces totalment esculpides als anys noranta. Per tant, doncs, l'opció cronològica d'encavalcar uns anys entre ambdós segles ens és adient tant per incidir en les dinàmiques socioartístiques dels pintors i dels fusters, com per tractar l'evolució tipològica de les peces.

El quart capítol és dedicat a l'anàlisi de la plàstica dels retaules obrats al llarg d'aquests anys i, per tant, pren sencera la cronologia del nostre treball. S'obre amb una consideració al voltant de les dinàmiques laborals al Principat català a nivell general i a continuació es presenta una secció dedicada a l'anàlisi de l'obra conservada, que expliquem agrupada per gèneres i, dins d'aquests, per artistes (o com a obra anònima). Puntualitzem que en aquest capítol es té en compte l'obra preservada circumscrita dins de l'àrea vigatana en aquesta cronologia d'estudi, observant-se només obra de fora de l'àmbit vigatà en cas de tractar-se de peces realitzades per algun dels pintors o fusters establerts a Vic al llarg dels anys de la nostre recerca. El capítol es tanca amb unes consideracions generals referides a l'arquitectura i a la policromia dels retaules.

A continuació, presentem les conclusions generals de la nostra investigació; i, seguidament, recollim la bibliografia consultada per a l'elaboració d'aquesta tesi. Per últim, obrim un apartat d'annexos dividit en tres parts: la sistematització de determinades dades, l'aplec d'algunes imatges a les quals ens hem referit en el treball (la majoria d'imatges han estat incloses enmig del discurs, però en aquest punt són presentades en un format més gran per tal de facilitar-ne l'observació), i les transcripcions documentals. Pel que fa al primer punt, oferim sistematitzades les dades biogràfiques dels pintors i fusters vigatans, així com el catàleg d'obra de cadascun d'ells, a mode de llistat. Aquest compendi té l'objectiu de facilitar al lector aquelles dades més elementals per conèixer la trajectòria vital i professional dels artistes que treballaren a l'àrea de Vic al llarg d'aquesta cronologia, exposades per mitjà d'una quadrícula en la qual s'especifica, també, la font primària i/o bibliogràfica d'on han estat extretes. Cal puntualitzar que: 1. en l'apartat que recull les dades biogràfiques dels artífexs s'han contemplat únicament aquells mestres instal·lats a Vic, a diferència de la part que desplega la relació d'obres, on s'ha considerat la trajectòria tant dels mestres locals com dels fusters i pintors forans que presenten un nombre d'obra destacable destinada a la zona de Vic en aquesta cronologia; i, 2. en els distints catàlegs d'obra s'ha pretès oferir només un coneixement exhaustiu de la bibliografia referent a cadascuna de les peces (en cas d'haver-

se divulgat per la historiografia) quan es tracta d'obra circumscrita dins de la nostra àrea d'estudi. Pel que fa a l'annex documental, hem optat per transcriure solsament els contractes d'obra dels mestres recollits en els apartats 7.3. i 7.4., estalviant-nos la redacció d'aquells documents que a dia d'avui ja han estat transcrits i publicats.

0. INTRODUCCIÓ

0.1. La ciutat de Vic entre els segles XVI i XVII: una aproximació

A mitjan segle XVI, la ciutat⁵² de Vic comptava amb poc més de 3.000 habitants, essent la setena població de Catalunya en volum d'individus⁵³. Com bé sabem, malgrat els alts i baixos d'alguns períodes, entre els segles XVI i XVIII la població del Principat anà a l'alça, tal com indiquen els censos generals dels anys 1515, 1553 i 1717⁵⁴. En el cas concret del bisbat de Vic, conservem un altre cens datat de 1626, a través del qual coneixem que la xifra d'habitants és tres vegades superior respecte la del fogatge de 1553 - amb 4.931 persones registrades a la ciutat de Vic i un total de 57.802 a nivell de bisbat⁵⁵. Els anys, per tant, en què s'inclou el nostre estudi presenten un clar ascens poblacional - malgrat la constatació d'una forta mortalitat, provocada principalment per malalties, fam, males collites...⁵⁶

⁵² En aquesta època, quan parlem de ciutat, més que referir-nos a un volum demogràfic determinat d'habitants, ens referim a un espai de poblament on conflueixen diversos sectors econòmics, en alguns casos amb una certa especialització, amb capacitat d'incidència sobre un marc més ampli, amb possibilitat d'oferir certs serveis i que alhora s'estructura en un hàbitat concentrat. (Jaume DANTÍ (coord.), *Ciutats, viles i pobles a la xarxa urbana de la Catalunya moderna*, Barcelona: Rafael Dalmau, 2005).

⁵³ Segons els dades del cens de 1553, la Vegueria de Vic concentrava aleshores un total de 2.258 focs i tenia uns 11.290 habitants (Eduard JUNYENT, *La ciutat de Vic i la seva història*, Barcelona: Curial, 1980, p. 169-171; Josep IGLÉSIES, «L'evolució demogràfica de la comarca de Vich», *Roda de Ter*, núm. 8, 1950). Per a una visió general del creixement poblacional en aquesta època vegeu, entre d'altres: Jaume DANTÍ, «La població: creixement i oscil·lacions», a: Borja DE RIQUER, *Història. Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*, Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana, 1997, p. 72-89.

⁵⁴ Al segle XVIII, la ciutat de Vic havia assolit el tercer lloc, després de Barcelona i Tortosa, amb encara no 5.000 habitants. A l'augment poblacional dels segles d'època moderna hi ajudà l'onada d'immigració francesa, que propicià la reactivació de l'economia i el treball. Pel que fa a les causes del moviment migratori, segons Nadal i Giralt, cal tenir present la situació de la zona meridional francesa i fins al Massís Central al segle XVI. La sobre població del vessant nord dels Pirineus i dels pre-Pirineus, la necessitat d'emigrar des de les zones més pobres, la inestabilitat provocada per les guerres de religió entre catòlics i hugonots, i els vincles històrics entre aquells comtats i els catalans, afavorien el desplaçament vers unes terres faltades de gent i amb sous més elevats. Per a més informació entorn a les conseqüències demogràfiques de la immigració francesa, vegeu, entre d'altres: Emili GIRALT i Jordi NADAL, *Immigració i redreç demogràfic: els francesos a la Catalunya dels segles XVI i XVII*, Vic: Eumo, 2000.

⁵⁵ Les dades s'extreuen del cens de 1626, que fou publicat per primera vegada a la revista *Ausa* per A. Pladevall; vegeu: Antoni PLADEVALL, «Un cens general de Catalunya de 1626 fins ara desconegut», *Ausa*, vol. 7, núm. 75, 1973, p. 129-141.

⁵⁶ «Les pestes foren els flagells que convulsionaren l'increment demogràfic normal» - explica E. Junyent. A Vic, en el darrer terç del segle XVI, es produïren diversos rebrots que arrossegaren un gran nombre de defuncions; això no obstant, a partir del novembre de 1585 s'atenuà la mortaldat, ja que s'instituí a la ciutat el càrrec de morber (o guarda del morbo), que ocupaven anualment dues persones, les quals s'encarregaven de tancar les portes de la ciutat i de clausurar els caps dels carrers forans dels ravals per tal d'impedir que hi entressin mercaderies provinents d'altres llocs contagiats. «La clausura del morbo consistí en una llarga paret de tanca, construïda a partir de 1591, que vingué a construir un segon circuit emmurallat que rodejà tot l'entorn de la ciutat, i que comprenia a l'interior tots els ravals». (Eduard JUNYENT, *La ciutat de Vic...* op. cit., p. 171-173).

A banda de ser capital de bisbat, Vic es revela com a centre social, cultural i econòmic d'un territori més ampli, aquell que nosaltres designem amb el nom d'àrea vigatana i que en línies generals identifiquem amb l'antiga demarcació diocesana de l'Oficialat, que al seu torn comprèn les regions de l'antiga vegueria i del comtat d'Osona - i que actualment s'hauria d'identificar amb les comarques d'Osona i del Moianès i parts concretes de les de la Selva, el Vallès Oriental i el Bages. Segons A. García, fou sobretot a partir de 1550 quan un conjunt de poblacions de grandària intermèdia, d'un graó de ciutat de tercer ordre, situat després de Barcelona i després de les ciutats capital com Girona, Lleida, Tarragona i Tortosa, entre les quals hi ha Vic, iniciaren un desenvolupament socioeconòmic important i esdevingueren centres dinamitzadors d'una xarxa urbana inserida en un territori rural. Es tracta de nuclis poblacionals situats a una distància de no més de seixanta quilòmetres de Barcelona, en un espai geogràfic delimitat aproximadament per Vilanova, Vic i Sant Feliu, i amb una extensió cap al nord d'aquest triangle a través de l'eix Vic-Ripoll, els quals començarien a relacionar-se amb més intensitat amb la Ciutat Comtal i al mateix temps es consolidarien com entitats de població amb capacitat d'incidència sobre un marc més ampli⁵⁷. Segons l'historiador, el que resulta vertaderament decisiu entre mitjan segle XVI i 1640 no és tant l'augment poblacional, per bé que és destacable, sinó la forma en què aquesta població es distribueix pel territori, repercutint de manera creixent en la jerarquia urbana del Principat i en l'impuls de les seves activitats econòmiques. Al llarg d'aquests anys, Vic enfortirà els dos principals eixos vinculats a la xarxa de comerç amb la capital barcelonesa (Mataró-Granollers-Vic i Ripoll-Vic-Barcelona) i al mateix temps s'anirà consolidant com a ciutat directora i centre comercial d'una zona rural considerablement extensa. La seva importància com a tal raurà sobretot en el seu rol d'espai de producció i de vertebració d'aquesta en la seva respectiva àrea d'influència, capacitat que s'ha de relacionar amb l'establiment d'unes bases gremials a favor de la potenciació de la producció a la ciutat⁵⁸.

Aquesta diagnosi benèvola contrasta amb el que escrigueren els consellers vigatans l'any 1595: «La ciutat de Vich està situada en terra circuida de muntanyes, apartada vuit o nou llegües del mar, sens passatge d'algun camí principal en el territori d'ella. Lo més que s'hi

⁵⁷ Per a més informació al voltant d'aquest assumpte, vegeu: Albert GARCIA, *Un siglo decisivo: Barcelona y Cataluña, 1550-1640*. Madrid: Alianza cop., 1998; Íd., «Territori i ciutats en una etapa de canvis»: Actes del V congrés internacional d'història local de Catalunya. L'estructuració territorial de Catalunya. Els eixos cohesionadors de l'espai, Barcelona, 10 i 11 de desembre de 1999, *L'Avenç*, Barcelona, 2000.

⁵⁸ Aquesta consolidació de la capital d'Osona, a la que van ajudar sobretot el tèxtil i el curtí, va anar acompanyada d'un sensible increment de població en una àmplia corona territorial que s'estenia quelcom més enllà de la Plana de Vic, entrant al nord del Vallès Oriental i a l'est del Bages, on cal tenir en compte el rol de subcentre jugat per Moià. (Ib., p. 76).

cull és blat i poc vi, i per consegüent té poc tracte, comerç, negoci i concurs de gent. Hi ha molt poques cases de llarg patrimoni, els oficis d'ella molt arruinats per causa d'haver faltat el negoci i exercici de parairia de llana que era lo que més se sustentava. Per lo qual i altrament molts ciutadans s'en són anats habitar en altres parts, d'on de pocs anys ençà és vinguda la ciutat a disminució i ruina»⁵⁹. Si bé és cert que el nombre de confreres que integraven la confraria dels paraires de Vic disminuï a finals de segle (a causa de la competència de la producció forastera), que foren anys de carestia de vitualles (ja des de principis del Cinc-cents, per exemple, el municipi hagué d'intervenir en la regulació del proveïment del blat⁶⁰) i que el conreu de la vinya s'abandonà progressivament, passant a ser cultivat principalment a la franja litoral, cal tenir present que aquesta visió tan negativa de la ciutat encapçalà el memorial que el síndic vigatà havia de fer arribar al rei en defensa de la integritat de la diòcesi, que perdé algunes de les seves parròquies a causa de la creació del bisbat de Solsona (1593) - i fóra ben probable que exagerés les dificultats econòmiques en què es trobava aleshores la població. A banda de l'augment demogràfic que ja hem assenyalat, aspectes com la creació de noves confraries d'ofici o l'activitat constructiva del període esdevenen indicadors d'una situació menys fatídica i d'una vitalitat menestral i manufacturera ben notable.

A causa de l'augment de confreres que hi eren aglutinats, els mestres de cases i els fusters vigatans crearen les seves pròpies confraries els anys 1565 i 1589, respectivament, desvinculant-se així de la confraria de Sant Eloi, sant Honorat i santa Eulàlia, que els havia acollit, probablement des del segle XV. A finals de segle es constituïren també la confraria dels barreters (1588), la dels botiguers de teles, marxants, mercers i passamaners (1589) i la dels traginers (1589) - aquesta darrera amb un èxit creixent a causa de l'expansió comercial, palès sobretot a partir del Sis-cents⁶¹. Així mateix, l'any 1591 s'instituï la confraria dels sants Cosme i Damià, que compreguè cirurgians, apotecaris, botiguers, cerers i adroguers, i ja al segle XVII s'erigiren en confraria independent els sabaters i cinters (1605) i el 1620 aparegué la confraria dels bracers, hortolans i comparets.

⁵⁹ Aquesta citació s'inclou a: Eduard JUNYENT, *La ciutat de Vic...* op. cit., p. 170-171; Joaquim ALBAREDA [*et al.*], *Història d'Osona*, Vic: Eumo, 1984, p. 112; Josep GUDIOL i CUNILL, Eduard JUNYENT i Miquel S. SALARICH, *Sant Miquel dels Sants i la ciutat de Vic*, Vic: Gràfiques Diac, 1992, p. 12.

⁶⁰ L'agricultura fonamental al llarg d'aquests anys i en aquesta àrea és el conreu del blat.

⁶¹ Per a informació sobre les vies de comunicació d'aquesta època, vegeu, entre d'altres: Albert GARCIA, «Territori i ciutats en una etapa de canvis»..., op. cit., p. 86-88.

A Vic, la manufactura tèxtil⁶² i el treball de la pell adquiririen una importància cabdal, especialment al llarg del segle XVII, i jugarien un paper essencial en la nova distribució de les activitats del territori. Els paraires, que entre principis del segle XVI i l'any 1571 havien passat de cent tretze a seixanta-nou, augmentaren fins a dos-cents setanta-u en el decurs de la nova centúria. Fou igualment considerable el creixement del nombre de blanquers, que passaren de divuit el 1605 a cinquanta-set el 1656, una xifra que continuaria a l'alça a partir d'aquesta data. També fou de gran importància a la zona el treball de les armes de foc i dels pedrenyals, aquests darrers àmpliament produïts entre finals del segle XVI i principis del XVII, fins al punt que d'onze pedrenyalers establerts a la ciutat, amb botiga, el 1586, s'augmentà fins a una quarantena a principis del Sis-cents - principalment, a causa del bandolerisme⁶³.

Per altra part, és també significatiu el vigor constructiu del període, que, malgrat no ser objecte d'estudi en aquesta tesi, entreveiem resseguint la producció de retaules per tractar-se, principalment, de la intervenció en edificis religiosos, que no pot entendre's sense contemplar la repercussió de la Contrareforma en aquesta àrea, i esdevingut en estreta relació amb el dinamisme de comandes per a la dignificació dels vells espais de culte o per a la decoració dels nous. En consonància amb la tònica general del país, es reformaren vells temples, se'n bastiren de nova planta i s'obrí un gran nombre de capelles. A tall d'exemple, evoquem algunes dades ofertes per la historiografia referides a la ciutat de Vic, essent conscients que manca, en aquest àmbit i en aquesta cronologia, un estudi exhaustiu.

Als anys seixanta s'afegí a l'església de la Pietat una capella dedicada a santa Bàrbara. A finals de la dècada dels setanta s'obrà el nou portal de sant Joan de la catedral vigatana i s'actuà en la renovació del claustre i del convent del Carme. A principis dels vuitanta es

⁶² A la zona més propera a Vic, on van destacar Sant Hipòlit de Voltregà, Centelles, Taradell, Oristà i també Sant Julià de Vilatorrada, Torelló i Sant Feliu Sassera, va ser l'activitat tèxtil, que baixava en cascada fins les masies, la que resultà determinant. (Ib., p. 83).

⁶³ Eduard JUNYENT, *La ciutat de Vic...* op. cit., p. 184-187 i 222-225.

El bandolerisme és un dels fenòmens més coneguts en aquesta nostra àrea de recerca. A banda dels primers estudis de la mà de F. Sena (Frederic SENA, «Figures i bandolers de principis del segle XVII a la Vegueria de Vich», *Ausa*, vol. 4, núm. 43, 1963, p. 330-334) i d'E. Junyent (Eduard JUNYENT, *La ciutat de Vic...* op. cit.), per conèixer aquest fenomen en aquesta àrea geogràfica i en aquesta cronologia vegeu, principalment, els estudis de X. Torres, entre els quals destaquem: Xavier TORRES, *Nyerros i cadells: bàndols i bandolerisme a la Catalunya Moderna (1590-1640)*, Bellaterra: Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona, 1988; Íd. *Els bandolers: s. XVI-XVII*, Vic: Eumo, 1991; Íd. «Bandolerisme honorable i bandolerisme reprovable a la Catalunya dels segles XVI i XVII (els senyors "nyerros" de Vic)», *Pedralbes: Revista d'Història Moderna*, núm. 13 (2), 1993, p. 223-234; Íd. *Cavallers i bandolers. Nyerros i cadells a la ciutat i vegueria de Vic (1580-1615)*, Sant Vicenç de Castellet: El Farell, 2007. En aquest àmbit i en aquests anys, destaquem també les aportacions d'E. Collelldemont a través dels següents articles: Elisenda COLLELLEDMONT, «Segimon Paratge: les seves estructures econòmiques i socials com a capítol dels cadells a la Vegueria de Vic», a: Àngel CASALS (dir.), *El bandolerisme a la Corona d'Aragó*, Cabrera de Mar: Galerada, 2012, p. 269-285; Elisenda COLLELLEDMONT, «Segimon Paratge: capítol bandoler de la Vegueria de Vic. Família, relacions i economia entre 1566 i 1617», *Pedralbes: Revista d'Història Moderna*, núm. 34, 2014, p. 387-397.

farien reformes a l'església de la Mercè, intervinguda novament vers el 1620. Cap el 1590 seria el torn del convent de Santa Clara, començat a construir de nou, així com l'església dels Jesuïtes, aixecada en substitució de la capella de l'Àngel Custodi i inaugurada l'octubre de 1610. I, ja entre els anys vint i trenta del segle XVII s'intervindria novament en l'església de la Pietat i es contemplarien les primeres opcions per a l'engrandiment de la Seu.

Resulten també destacables les actuacions en àmbit civil. El 1571 es construí l'edifici de la Universitat Literària al carrer de l'Escola i als anys noranta s'aixecà la Casa del General i es feren obres a la Casa de la Ciutat. A principis del segle XVII, es construïren els casals de Miquel de Clariana i de Bru de Sala al carrer Dues Soles, on s'enderrocà també una illa de cases situada entre aquest carrer i el de Cardona que comportà l'origen de la plaça Don Miquel de Clariana (1609). Així mateix, s'amplià la plaça Vella (al davant de l'església de la Pietat) suprimint-ne les antigues carnisseries del domini de Montcada i fusionant en una de sola les places de la Codina i de Montcada. Resulta interessant, també, fer notar que l'increment de la població dels ravals de la ciutat feu aparèixer nous edificis, especialment als caps dels carrers de Gurb, de Manlleu i de Santa Eulàlia, donant lloc a una primera formació de la línia de la rambla, al davant de la muralla - essent aquest l'indret on s'emplaçaren també, especialment des de principis del segle XVI, les construccions conventuals⁶⁴.

Ara bé, és des del camp de la producció artística que ens veiem amb facultat d'aportar dades concloents a favor d'una consideració menys hostil de l'activitat econòmica en aquest moment a la zona de Vic, on detectem un volum d'encàrrecs ben rellevant - val a recordar que aquesta dada, sostinguda en l'àmbit artístic arreu al llarg dels anys d'època moderna, ha contribuït a canviar progressivament aquella visió tan desfavoridora del període que s'havia anat transmetent des del segle XIX per ser considerat, sobretot, en termes de regressió política i econòmica. D'altra banda, l'estudi de l'activitat retaulística ens ha permès corroborar la caracterització de Vic com a espai de producció i nucli director de l'activitat artística en una perifèria notablement extensa. Al llarg dels anys del nostre estudi, percebem un establiment progressiu a la ciutat de diferents tallers de pintors i de fusters retaulers, que pensem que s'explica, principalment, per la confluència de dues coordenades que hi degueren propiciar certes garanties de mercat: una activa demanda d'objectes artístics, i en especial de retaules, que s'ha de vincular, com ja hem dit, a l'impuls contrareformista, i l'absència a la ciutat, detectada ja a mitjan segle XVI, d'un conjunt d'artífexs locals, és a dir,

⁶⁴ Eduard JUNYENT, *La ciutat de Vic...* op. cit., p. 169-243; Íd., «Evolució històrica de la urbanització de Vic», *Ausa*, vol. 6, núm. 60-61, 1968, p. 41-52; M. Dolors MOLAS i Imma OLLICH, «Vic i la recuperació de 2.000 anys d'història urbana», *Ausa*, vol. 23, núm. 161-162, 2008, p. 707-718.

establerts a Vic i actius en aquesta zona de manera permanent. En aquest sentit, resulta interessant destacar la creació, l'any 1589, de la confraria d'ofici que acollí tant els fusters com els pintors (aquests darrers, vinculats per primer cop al llarg del segle a una confraria d'ofici), l'objectiu de la qual recaigué en la voluntat d'establir una més estricta regulació de les bases referides al comerç i a la producció d'aquest sector en aquesta àrea, fet que considerem simptomàtic d'aquesta consolidació demogràfica i econòmica detectada al llarg d'aquests anys per historiadors com A. García⁶⁵ o J. Dantí⁶⁶.

0.1.1. Els edificis religiosos de la ciutat

0.1.1.1. Capelles, esglésies i convents vigatans

A banda de la catedral, dedicada a sant Pere, i de l'església de Santa Maria la Rodona, de les quals parlarem més endavant, entre el darrer quart del segle XVI i el primer del segle XVII Vic comptava amb un quinzena més, aproximadament, d'edificis religiosos - que recollim a continuació⁶⁷.

De convents n'hi havia quatre, tots instituïts a la ciutat entre els segles XIII i XV⁶⁸: el de la Mercè, al carrer de Jubaltar; el del Carme, a tocar del portal de Gurb, entre els carrers de Gurb i de l'Arquebisbe Alemany; i els de Sant Francesc i Santa Clara, el primer al principi del carrer de la Calla i el segon a prop del portal de Manlleu. A finals del Cinc-cents, però, els convents de Sant Francesc i de Santa Clara passaren a ser ocupats per frares i monges de l'orde dels Predicadors (coneguts popularment com a dominics i dominiques) a causa de la reforma general impulsada pel papa Pius V a la segona meitat del segle XVI, que afectà la gran majoria dels ordes religiosos d'Espanya, especialment els Frares Menors Conventuals, que foren traslladats a altres cases amb la intenció que quedessin agregats als Frares Menors de l'Observança sota l'obediència i el règim d'un únic Ministeri General. Així, els

⁶⁵ Vegeu: Albert GARCÍA, *Un siglo decisivo...* op. cit.; Íd. «Territori i ciutats en una etapa de canvis»..., op. cit.

⁶⁶ Vegeu: Jaume DANTÍ (coord.), *Ciutats, viles i pobles a la xarxa urbana...* op. cit.; Íd. (coord.), *Les xarxes urbanes a la Catalunya dels segles XVI i XVII*, Barcelona: Rafael Dalmau Editor, 2011; Íd. (coord.), *L'articulació del territori a la Catalunya moderna*, Barcelona: Rafael Dalmau Editor, 2015.

⁶⁷ En aquesta època, la catedral era servida per una vintena de canonges i per un gran nombre de beneficiats i s'havien instituït molts beneficis i capellanies per les esglésies de la ciutat, que entorn a l'any 1570 comprenia, entre capellans i frares, un cens de cap a 150 eclesiàstics: Eduard JUNYENT, *La ciutat de Vic...* op. cit., p. 196.

⁶⁸ Per a més informació sobre la institució i la història d'aquests convents, vegeu: Ib., p. 84-88, 121-124, 158-164, 187-192, 230-236, 263-268. Així com: Íd., «El convent del Carme de Vic», *Ansa*, vol. 6, núm. 63, 1969, p. 129-143; Josep GUDIOL i CUNILL, «Quelcom sobre el convent de Santo Domingo de Vich», *Butlletí del Centre Excursionista de Vich*, vol. 2, 1915, p. 40; Íd., «El convent de Santa Clara de Vich», *Butlletí del Centre Excursionista de Vich*, vol. 4, 1923, p. 123-132; Albert COLLELL, *Un capítol d'història vigatana: fundació del convent de les monges dominiques de Santa Clara*, Vic: Editorial Sala, 1955; Íd., «El convento de Santo Domingo de Vich», *Analecta sacra Tarraconensia*, vol. 31, 1958, p. 147-167.

franciscans conventuals residents a Vic abandonaren el seu convent l'any 1565 per traslladar-se al monestir de Sant Tomàs de Riudeperes⁶⁹, essent cedit cinc anys després als pares predicadors, que l'ocuparen fins el 1640 (any en què fou destruït a causa de les guerres⁷⁰). Per a la seva banda, les clarisses quedaren desvinculades del convent de Sant Francesc, passant a dependre directament del bisbat. No arribaren a abandonar el convent, però després d'alguns decennis de molta pobresa material i d'ocupació (el 1582 només hi residien dues monges), el papa Gregori XIII va emetre una butlla ordenant-ne la supressió, motiu pel qual l'any 1596 fou ocupat per religioses dominiques procedents del convent dels Àngels de Barcelona⁷¹, que hi mantingueren l'advocació a santa Clara⁷².

Els framenors retornarien a la ciutat al segle XVII; «en 1623 pidió aquel colegio - la comunitat franciscana - al cabildo de Vich, licencia para poner su enfermería en la capilla del Remedio, la que concedida fue creciendo el convento hasta que, á mitad del siglo pasado (XVIII), se hizo el actual edificio é Iglesia»⁷³. Aquesta capella es trobava situada al cap del pont del Remei, al sud-oest de la ciutat. Inicialment, fou un petit oratori, però a partir de mitjan segle XVI i fruit de l'ampliació impulsada per Jaume Feliu Mianyes, passà a venerar-s'hi la imatge de Nostra Senyora del Remei, amb fundacions de beneficis i capellanies - fins que a principis del segle següent els framenors hi establiren infermeria i hospici.

Les esglésies vigatanes dedicades a Sant Llätzer, a l'Àngel Custodi i a Sant Just també foren construïdes al segle XVI. Les dues primeres s'emplaçaren als afores de la ciutat, mentre que la tercera s'edificà al carrer d'en Bruguera. Sant Llätzer, situada a frec del camí ral que va de Vic a Sant Julià de Vilatorrada, fou concebuda originàriament com un petit oratori per acollir els empestats. El 1530, i gràcies a la deixa testamentària del mercader vigatà Pere Aulines, mort a causa de la pesta, fou ampliat, convertint-se en ermita⁷⁴. L'església de l'Àngel Custodi, ubicada a l'actual barri dels Caputxins, al nord-est de la ciutat, fou construïda a

⁶⁹ El 1565, els framenors abandonaren el convent de Sant Francesc per passar a residir a Sant Tomàs de Riudeperes sota la protecció del vigatà Jaume Caçador, bisbe de Barcelona, que els féu construir una nova residència en el petit monestir que havia restat abandonat amb la supressió dels canonges agustinians. (Albert COLLELL, *Un capítol d'història vigatana...*, op. cit., p. 187).

⁷⁰ Vegeu: Josep GUDIOL i CUNILL, «Sobre la vinguda dels dominics a Vich», *Gazeta Montanyesa*, núm. 157, 1907, s.f.; Albert COLLELL, «El convento de Santo Domingo de Vich», op. cit.

⁷¹ Les monges dominiques procedents del convent dels Àngels de Barcelona ja s'establiren al convent vigatà de nova planta que s'havia començat a edificar el 1590 al capdamunt del carrer Manlleu. Vegeu: Josep GUDIOL i CUNILL, «El convent de Santa Clara de Vich», op. cit.

⁷² Els frares dominics, en canvi, dedicaren el seu altar major a sant Domènec i a la Mare de Déu del Roser.

⁷³ Cayetano BARRAQUER, *Las Casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*, Barcelona: Impremta de J. F. Altés y Alabart, 1906, vol. 1, p. 499; (la citació és extreta de: Joaquim SALARICH, *Vich, su historia, sus monumentos, sus hijos y sus glorias*, Vic: Impremta y Librería de Soler hermanos, 1854, p. 239-240).

⁷⁴ Eduard JUNYENT, *La ciutat de Vic...* op. cit., p. 188. Es té constància que el 1534 Antoni Micó hi feu un retaule. I el 1544 s'hi erigí un mas al costat com a residència pel capellà custodi i lloc d'acolliment pels vianants.

principis del Cinc-cents i cedida als frares caputxins l'any 1608 per a la fundació d'un convent d'aquesta orde a la ciutat⁷⁵. Poc després, però, fou enderrocada - se suposa que era massa petita per servir a una comunitat - i se n'edificà una de nova, que seria novament substituïda al segle XVIII. Resulta interessant recollir la informació després d'una de les reunions portades a terme a la Casa del Consell de la ciutat el dia 20 de juliol de l'any 1609, és a dir, en el context de la primera reconstrucció de l'església, de la qual es desprèn el següent:

«I entrant en dit consell lo molt reverent i religiós pare fra Jaume Pinell, comanador de dit monestir de Nostra Senyora de la Merce, proposa a dit magnífic consell que attes que la present ciutat es protectora i benefactora de aquell monestir i en tota ocasió com a tals an sempre acodit a les necessitats de aquell monestir, lo que les dexe veure i entendre per ser les armes de la present ciutat en lo enfront de dita iglesia, comfiat que en esta ocasió continuaran, seguiran los vestigis de llurs predecessors, i com a protectors de aquella casa los ajudaran, a tingut animo de supplicar al present magnífic consell, com amb lo present suplique, sian servits fer los merces dels archs i columpnes de la capella del Angel Custodi que per la fabrica del monestir dels pares caputxins se endarrocha, com aquelles no sian necessaries per dits pares caputxins, que amb esta moderatio o supplica perque de aquelles pregue dit pare comanador i convent acabar la sagristia que en dit monestir tenen comensada de fabricar i reparar la paret del altar major de dita iglesia, la qual esta en parill per ser de tapia, que a mes de que faran i acudiran a la protectio que de aquella casa, traen com sempre an fet o tindra ell i los pares de aquell monestir a molta merce i restaran mes obligats en pregar a Nostre Senyor Deu per la bona directio de las cosas desta ciutat»⁷⁶.

Aquesta petició, però, hagué de ser desestimada pel Consell, ja que «dites archades i columpnes son veundes a Don Miquel de Clariana», el qual les utilitzà, com és ben sabut, per a la construcció del seu casal al carrer Dues Soles de la ciutat.

L'església de Sant Just és, actualment, l'única església vigatana que conserva l'arquitectura del segle XVI (malgrat que a mitjan segle XVII fou revestida amb guix i enrajolada). S'edificà entre els anys 1534 i 1538 pel mestre de cases Joan Xapó gràcies al finançament cedit pel canonge Francesc Vivet. Tot i els desacords entre el bisbe fra Andrés de San Jerónimo (1614-1625) i el Consell de la ciutat i el capítol, el 1621 els jesuïtes, cridats pel prelat, s'hi instal·laren (la part oponent defensava la prevista institució d'un col·legi en aquest espai)⁷⁷.

Aleshores, a Vic hi havia també l'església de la Pietat, edificada al costat del castell dels Montcada a mitjan segle XV i adjacent de l'església de Sant Sadurní, una de les més antigues de la ciutat, documentada almenys des del segle X, amb la qual comunicava a través d'una gran arcada. Tenia tres capelles per banda, en una de les quals s'albergaven les relíquies dels

⁷⁵ Ib., p. 230. El document de cessió de la capella de l'Àngel Custodi data del 20 de juny de 1608 i és fet amb el notari vigatà Joan Vinyes. En l'escriptura hi consta, igualment, un inventari de la capella. Vegeu: ABEV, ACF-1856, Joan Vinyes, notari episcopal, llibres notariais, any 1608 (20 de juny de 1608, p. 325v-329).

⁷⁶ AMV, Llibres d'acords de la ciutat de Vic, anys 1605-1615 (20 de juliol de 1609, p. 300-301v).

⁷⁷ Eduard JUNYENT, *La ciutat de Vic...* op. cit., p. 188 i 231.

sants màrtirs Llucià i Marcià, patrons de la ciutat, que fins aleshores s'havien resguardat a l'església de Sant Sadurní; les restants eren dedicades a la Mare de Déu de la Pietat, a santa Anna, a santa Bàrbara (oberta per Guillem Vaxeres el 1566), al sant Sepulcre i a la santa Creu⁷⁸.

Al costat de Sant Sadurní, les esglésies més antigues eren les dedicades a santa Eulàlia, sant Bartomeu i santa Margarida. L'esglesiol de Santa Eulàlia aglutinava al seu voltant el raval més antic de Vic, conegut amb el nom de raval de Santa Eulàlia, situat a llevant, al cap de l'actual carrer Dues Soles, que antigament obria el camí ral que conduïa a Girona passant per les Guillerries⁷⁹. Se'n tenen referències, tot i que poc explícites, des dels segles X-XII, i és a partir del 1200 que n'apareixen notícies de manera regular. Malauradament, aquest barri i l'església desaparegueren l'any 1655 per raons de defensa de la ciutat⁸⁰. La de Sant Bartomeu fou edificada el 1206 fora també dels murs de la ciutat, a l'altra banda del pont de Queralt, just a l'inici del carrer de Sant Francesc - antiga via romana⁸¹ -, al cap del pont de Queralt. Era un edifici dedicat a l'acolliment dels leprosos i esdevindria annex a l'Hospital del Cloquer, fundat per Arnau de Cloquer el 1217 i dotat per llegats fets en el seu testament l'any 1240⁸². Aixecada, igualment, fora de les muralles de la ciutat, al principi del carrer de Sant Pere, hi havia l'església de les monges de Santa Margarida, que al segle XVII seria substituïda per l'església dels Trinitaris⁸³.

A banda d'aquests llocs de culte, resseguint les visites pastorals de l'època, consta que en aquests anys hi havia també les capelles dedicades a sant Jaume i a l'Esperança. La primera, datada del segle XIII, fou emplaçada vora l'antic camí de Barcelona, al barri anomenat de la Guia, que es troba al final de l'actual carrer de Sant Francesc. Durant els segles de l'edat mitjana assolí una gran importància per ésser concebuda com a lloc de recolliment dels

⁷⁸ Ib., p. 160-162; Ramon ORDEIG, *L'església de la Pietat de Vic: commemoració del centenari de la Parròquia*, Vic: Impremta Anglada, 1978.

⁷⁹ El portal de Santa Eulàlia permetia l'accés a la ciutat pel cantó nord-est, defensat per dues torres. Seguia l'antiga via romana i l'*strata francisca* medieval. La *strata francisca* o camí cap a França sortia de Vic pel portal de Santa Eulàlia i seguia cap al nord, per Roda de Ter, Olot i Coll d'Ares. M. Dolors MOLAS i Imma OLLICH, «Vic i la recuperació de 2.000 anys d'història urbana»..., op. cit., p. 715-716.

⁸⁰ Eduard JUNYENT, *La ciutat de Vic...* op. cit., p. 41-42; Jordi VIGUÉ (dir.), *Catalunya romànica*, Osona, vol. 2, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1986, p. 663.

⁸¹ Aquesta via venia del sud, de Barcelona, passava pel carrer de Sant Francesc, travessava el Méder pel pont de Queralt i entrava a la ciutat pel portal del mateix nom. Al segle XIII, aquesta ruta va ser desviada pel rei, en no voler que s'entrés a Vic per la partida del bisbe, sinó pel nou pont (del Remei), el raval de Sant Pere i el Portal de Malloles. M. Dolors MOLAS i Imma OLLICH, «Vic i la recuperació de 2.000 anys d'història urbana»..., op. cit., p. 716.

⁸² Eduard JUNYENT, *La ciutat de Vic...* op. cit., p. 87.

⁸³ Ib., p. 87 i 231.

leprosos, que així podien ser atesos en un hospital annex servit per donants⁸⁴. Malgrat no tenir-ne constància documental, segons la historiografia, en aquest mateix segle es construï a prop del mas Almúnia una altra capella servida també per donants dedicada a sant Francesc, que una llegenda posterior transformà en «sant Francesc s'hi moria»⁸⁵. L'Esperança, construïda a tocar del terme de Gurb a principis del segle XIV pel pagès del mas Prixana de Dalt, Pere de Prixana, havia estat la primitiva església del convent dels frares carmelitans, que fou construït al costat d'aquesta a principis del segle XV, que va ser ocupat pels religiosos el febrer de l'any 1406. Els carmelitans calçats, però, volien un lloc més cèntric i poc després, el 1418, se'ls concedí un permís per edificar un nou convent entre els carrers de Gurb i de l'Arquebisbe Alemany - essent aquest el lloc de residència d'aquest col·lectiu al llarg dels anys del nostre estudi. L'església de l'Esperança fou reformada a principis del Cinc-cents, probablement gràcies a distintes donacions pietoses, i es convertí en un bonic temple de planta quadrada cobert amb volta de creuria i amb una gran varietat de motius decoratius (humans, vegetals, animals, essers fantàstics...) treballats per l'escultor provençal Joan Cavallers⁸⁶.

A banda d'aquests edificis religiosos, volem recordar també la presència a la ciutat de l'Hospital Universitari de la Santa Creu, que així com el del Cloquer, es trobava ubicat extramurs, molt a prop de l'església de Santa Margarida, al cap del carrer de Sant Pere. Hi fou aixecat a mitjan segle XIV, arran de la deixa testamentària del mercader vigatà Ramon Terrades, motiu pel qual s'anomenà l'Hospital d'en Terrades (nom amb què, encara avui, és conegut popularment). L'any 1525, però, el capítol passà a gestionar-lo, motiu pel qual passà a ser designat Hospital de la Santa Creu. Entre les seves funcions, destacava l'assistència als pobres i l'acolliment dels infants deixats pels seus pares a l'hospital⁸⁷.

⁸⁴ La seva funció assistencial durà fins a mitjan segle XIV, quan, en construir-se l'hospital de Vic, quedà com a simple capella. Jordi VIGUÉ (dir.), *Catalunya romànica...*, op. cit., p. 796-797; i Eduard JUNYENT, *La ciutat de Vic...* op. cit., p. 87-88.

⁸⁵ *Ib.*, p. 88.

⁸⁶ La manca d'activitat litúrgica que patí l'Esperança tingué com a conseqüència el seu progressiu abandonament, fins al punt que a principis del segle XVIII presentava un estat arquitectònic lamentable. Al segle XIX i després dels processos de desamortització, l'Esperança passà a diferents mans i fou presa per a diferents usos, entre els quals n'hi hagué d'agrícoles i ramaders, que lamentablement l'acabaren de deteriorar. Vegeu, entre d'altres: Josep GUDIOL i CUNILL, «L'Esperança», *Butlletí del Centre Excursionista de Vich*, juny 1920 i març 1921; Eduard JUNYENT, *La ciutat de Vic...* op. cit., p. 159-160 i 187; Íd., «El convent del Carme de Vic», op. cit.; Antoni PLADEVALL, «La Mare de Déu de l'Esperança de Gurb», programa de Festa Major de Gurb, 1977; Maties RAMISA, «Història de l'Esperança», programa de Festa Major de Gurb, 2006; Santi PONCE (coord.), *Gurb, un poble arrelat a la terra*, Gurb: Ajuntament de Gurb, 2002. Val a destacar que l'article de J. Gudiol i Cunill conservat a l'ABEV (Documentació de Mn. Gudiol, vol. 8) destaca per contenir una colla de boniques il·lustracions d'aquest conjunt arquitectònic fetes de la mà del mateix Gudiol.

⁸⁷ Consulta bibliogràfica efectuada via Internet: www.fhsc.cat [17/10/2016].

Aleshores, Vic tenia també l'edifici de l'Estudi General, ubicat a l'actual carrer de l'Escola des de l'any 1506, quan s'instal·là fora de la catedral. Entre 1569 i 1571 fou ampliat i el 1599 obtingué el privilegi d'Universitat Reial, essent posada en marxa com a tal l'any 1602, quan quedà instituïda amb el títol d'Universitat Literària de Vic. S'hi impartien graus en «arts i filosofia» i es proporcionava la possibilitat de realitzar els estudis a la facultat de Teologia⁸⁸.

0.1.1.2. La catedral de Vic al segle XVI

Tot i que actualment gaudim d'un corpus historiogràfic dedicat a la catedral vigatana d'importància remarcable, val a dir que la centúria del Cinc-cents ha estat tractada sempre com una època més aviat d'impàs - entre les reformes arquitectòniques dels segles que la flanquegen, que segurament n'han aguditzat el salt. La nostra pretensió no és pas aportar dades inèdites sobre l'edifici, sinó senzillament dedicar-li una visió focalitzada, que respongui a la pregunta «com era la catedral de Vic a finals del segle XVI?»⁸⁹.

⁸⁸ Per tant, la Universitat Literària feia la funció de formar el clergat de la diòcesi, motiu pel qual la creació d'un seminari fou desestimada (o fracassada) en diferents ocasions al llarg de la primera meitat del segle XVII - i malgrat les disposicions tridentines. Per a més informació sobre aquest tema, vegeu: Eduard JUNYENT, *La ciutat de Vic...* op. cit., p. 196-200; Josep GUDIOL i CUNILL, *La Universitat Literària de Vic*, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 1991; Ignasi ROVIRO, *Diccionari de filòsofs, teòlegs i mestres del seminari de Vic (1749-1968)*, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2000.

⁸⁹ Són diversos els historiadors que han dedicat part dels seus estudis a la catedral de Vic. El més destacat és, sens dubte, E. Junyent, que dirigí la campanya d'excavació del subsòl de l'església catedralícia portada a terme després de la Guerra Civil, el 1941. Tot i que els resultats d'aquestes excavacions no foren mai explicats per ell de manera complerta, sí que en mencionà els resultats globals a través de distintes publicacions, com ara Eduard JUNYENT, *La catedral de Vich y la decoración de Sert*, Vic: Tipografia Balmesiana, 1944, Íd., *Vich, la catedral y su decoración*, Vic: Tipografia Balmesiana, 1944, Íd., «La cripta romànica de la catedral de Vic», *Anuario de Estudios Medievales*, núm. 3, 1966, p. 91-109, Íd., *La catedral de Vic*, Vic: Seix-Barral, 1979, Íd., *La catedral de Vich*, Sabadell: AUSA DL, 1995, o Íd., *La ciutat de Vic...* op. cit. - aquests tres darrers publicats després de la seva mort - entre d'altres. Un dels impresos més antics que hi fa referència és el llibre publicat en motiu de la consagració de la nova catedral, *Relación de las festivas demostraciones con que la ciudad de Vich manifestó su religión, su piedad, y su regocijo con motivo de la consagración de su nueva iglesia catedral, que se hizo el día 15 de setiembre de 1803* (Vic: en la Oficina de Dorca, 1803). A mitjan segle XIX la catedral seria tractada per J. Salarich a través del seu llibre: Joaquim SALARICH, *Vic, su historia, sus monumentos, sus hijos y sus glorias*, Vic: Impremta de Soler Hermanos, 1854. A principis del segle XX, en el segon volum de *L'arquitectura romànica a Catalunya*, J. Puig publicà dos dels quatre plànols que avui coneixem de la catedral, que li foren proporcionats de la mà de J. Gudiol i Cunill, el qual també dedicà part dels seus estudis al temple catedralici, que donà a conèixer a través de publicacions com ara: Josep Gudiol i Cunill, «Del claustre de la Catedral de Vic», *Página Artística de La Veu de Catalunya*, núm. 500, 16 de desembre de 1919, o Íd., *La catedral de Vich i la seva decoració*, Vic: Tipografia Balmesiana, 1927. L'any 1942 sorgí la primera edició del llibre de L. Monreal, que a banda de l'estudi de les pintures de J. M. Sert, oferia una perspectiva històrica del temple (Luis MONREAL, *La Catedral de Vich. Su historia, su arte y su reconstrucción. Las pinturas murales de Jose Maria Sert*, Barcelona: Ediciones Aedos, 1942). A mitjan segle, J. A. de Lasarte publicà un interessant article sobre la catedral vigatana: Joan Ainaud DE LASARTE, «Dades inèdites sobre la Catedral romànica de Vic», *Ausa*, vol. 1, 1952-1954, p. 205-209; i R. d'Abadal i Antoni Pladevall hi farien referència a través d'algunes de les seves publicacions (com ara: Ramon D'ABADAL, *La Plana de Vich en els segles VIII i IX (717-886)*, Vic: Anglada, 1954, o Antoni PLADEVALL, *Resum històric del Bisbat de Vic*, Vic: Bisbat de Vic, 1969). Més endavant, als anys setanta, X. Barral publicà l'estudi titulat *La catedral romànica de Vic*, fruit de l'ajuda i l'intercanvi de coneixements d'E. Junyent (Xavier BARRAL, *La catedral romànica de Vic*, Barcelona: Artestudi, 1979), que ha esdevingut un dels principals estudis de què disposem a l'hora de tractar-la. Darrerament, han estat d'importància remarcable els estudis de M. Sureda,

En essència, la catedral vigatana del Cinc-cents era la que havia impulsat el bisbe Oliba, consagrada el 31 d'agost de l'any 1038. Com és natural, el pas dels anys li havia anat conferint un nou aspecte, que més que canviar l'estructura romànica, presentava variacions que responien a les necessitats sorgides del pas del temps o a la voluntat d'adaptar-se als canvis empesos per les distintes èpoques.

Actualment, coneixem quatre plànols de la catedral «romànica» de Vic. D'aquests, dos van ser descoberts per J. Gudiol i Cunill: «[...] Mossen Josep Gudiol, l'erudit director del Museu de Vich, ha descobert dos plans antics, que permeten fer-nos idea de la catedral romànica que existí fins a les darreries del segle XVIII. L'un d'ells es un plan aixecat pel mestre d'obres Morató (1780-1790), que's guarda en els llibres de Secretaria de l'arxiu Capitular. [...]. Altre plan fou descobert casualment en les cobertes d'un llibre pertanyent al arxiu Capitular»⁹⁰. El tercer, una vista interior de la catedral feta a mà alçada i titulada «La Iglesia Cathedral Vella de Vic», fou publicat l'any 1989 per M. S. Gros a la revista *Studia Vicensia*⁹¹. El quart, es va fer conèixer el 1996, quan Lluís Adan i Rafael Soler presentaren una traça inèdita de la Seu vigatana realitzada pels volts del 1633 per l'arquitecte mataroní Jaume Vendrell⁹².

Els dos plànols descoberts per J. Gudiol i Cunill foren les dues úniques representacions conegudes de la catedral de Vic fins l'últim quart del segle XX. El 1909 havien estat publicats en el segon volum de *L'arquitectura romànica a Catalunya*, en el qual la catedral de Vic es presentava dins del conjunt d'esglésies «de plan en forma de creu llatina sense cimbori», definint-se com un temple de nau única amb una capçalera amb cinc absis⁹³. Aquesta caracterització de la Seu vigatana no era pas nova; la novetat de l'aportació de J. Puig era la inclusió del plànol anònim descobert per J. Gudiol i Cunill que representa la vista interior de la major part d'un braç del transsepte i de la nau del temple. La

entre els quals destaquem: Marc SUREDA, «Cartographies d'une disparition. Plans anciens de la cathédrale romane de Vic», *Picard*, 2012, p. 384-393. Val a dir, però, que la major part d'aquests estudis se centren, principalment, en la definició del temple romànic durant l'edat mitjana i en les reformes del segle XVIII, quan el temple medieval fou substituït per l'actual edifici neoclàssic, així com en la decoració mural de J. M. Sert.

⁹⁰ Antoni DE FOLGUERA, Josep GODAY i Josep PUIG, *L'arquitectura romànica a Catalunya*, vol. 2, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1909, p. 243. La mateixa frase és citada per M. Sureda en l'article: Marc SUREDA, «Cartographies d'une disparition...», op. cit., p. 384-393.

⁹¹ Miquel dels Sants GROS, «L'antic retaule romànic de la catedral de Vic: assaig de reconstrucció», *Studia Vicensia*, núm. 1, Vic, Arxiu, Biblioteca i Museu Episcopals, 1989. L'adjectiu «vella» fa referència a l'edifici romànic, enderrocant a finals del segle XVIII. La nota té un aire nostàlgic. El dibuix es degué realitzar mentre es reconstruïa completament la catedral (ja que és contemporani a les obres).

⁹² El desembre de l'any 1995 el Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró va rebre una donació per part de la família Plana en la qual hi constaven una sèrie de traces i plànols, entre els que es trobà la traça de la catedral de Vic projectada per Jaume Vendrell a principis del segle XVII. El gener de l'any següent, Lluís Adan i Rafael Soler la publicaren a la revista *Fulls del Museu de Santa Maria de Mataró*: Lluís ADAN i Rafael SOLER, «La planta de la Catedral romànica de Vic», *Fulls del Museu de Santa Maria de Mataró*, núm. 54, gener 1996.

⁹³ Antoni DE FOLGUERA, Josep GODAY i Josep PUIG, *L'arquitectura romànica...* op. cit., p. 239-245. La catedral romànica tenia, també, un cimbori que coronava l'espai del creuer, testimonià l'any 1049.

particularitat d'aquesta traça és la projecció simultània de la planta, l'alçat i la coberta de la zona de la capçalera, que explica el pas entre el creuer i els braços del transsepte (coberts amb volta de creueria) mitjançant una doble arcada circumscrita en un arc més gran, una informació gràfica que J. Puig interpretà com a medieval⁹⁴. Historiadors com E. Junyent⁹⁵ i X. Barral ja refutaren aquesta interpretació de J. Puig, ja que «oblidava que el creuer i l'absis de l'església fou reforçat i modificat al principi del segle XV»⁹⁶ a causa del terratrèmol de l'any 1400. Estudis recents, com el de Marc Sureda publicat amb sota el títol *Cartographies d'une disparition. Plans anciens de la cathédrale romane de Vic*, contempla la possibilitat que aquest plànol fragmentari fos el dibuix d'un projecte posterior al 1400 que no s'arribà a realitzar mai, tal com demostraria tant el plànol de Vendrell de l'any 1633, com les excavacions portades a terme a la catedral durant la postguerra, ja que en tots dos casos les columnes situades entre el creuer i el transsepte hi són absents⁹⁷.

És també objecte de controvèrsia el plànol traçat l'any 1781 per Josep Morató i Codina, mestre d'obres de la Seu (1780-1790). Es tracta d'un projecte d'ampliació de la catedral manat pel bisbe Antonio Manuel Artalejo (1777-1782) que preveia l'obertura d'una nova línia de capelles laterals al cantó de migjorn, tal com s'observa en la traça. El que resulta polèmic és l'espai de la capçalera, que presenta els braços del transsepte amb una sola absidiola rectangular per banda. Distribuïdes en el perímetre d'aquest mateix espai, el plànol de Jaume Vendrell de l'any 1633 en presenta una dotzena - l'existència de les quals es palesaria a través de les visites pastorals de l'època. Per tant, tal com observa M. Sureda, i a causa de la poca probabilitat que aquest conjunt d'absidioles haguessin desaparegut en qüestió de cent-cinquanta anys, sembla que el més probable és que el transsepte perfilat en el plànol de Morató s'hagi de contemplar com una esquematització d'aquesta secció (o, perquè no, com la projecció d'una nova possible capçalera)⁹⁸.

⁹⁴ Antoni DE FOLGUERA, Josep GODAY i Josep PUIG, *L'arquitectura romànica...* op. cit., p. 243.

⁹⁵ Eduard JUNYENT, *La ciutat de Vic...* op. cit., p. 50.

⁹⁶ Xavier BARRAL, *La catedral romànica...*, op. cit., p. 46-48: «Puig i Cadafalch oblidava que el creuer i l'absis de l'església fou reforçat i modificat al principi del segle XV. Mossèn Gudiol féu notar que tota la part de migdia del creuer fou feta de nou, car havia estat enderrocada pel terratrèmol del 1400. Això és un fet molt important, car justament permet d'eliminar el que Puig i Cadafalch considerava com a quelcom anormal, és a dir, els pilars que separen la nau central dels braços del transsepte, dels quals monsenyor Junyent no va trobar cap resta arran de les seves excavacions. A més, l'absis dibuixat per Puig i Cadafalch correspon amb tota evidència a la forma de l'absis modern, refet després del començament del segle XV».

⁹⁷ Per a una informació detallada sobre aquests plànols, vegeu: Marc SUREDA, «Cartographies d'une disparition...», op. cit. Pel que fa a la datació del plànol anònim, M. Sureda contempla la possibilitat que hagués estat traçat en algun moment al llarg dels segles XV-XVI, una hipòtesi després del tipus de lletra de la inscripció «portal del simenterí» que s'observa en el plànol original (que és absent en el plànol publicat per J. Puig i que fa que s'hagi d'identificar amb la vista de part del braç del transsepte nord de la catedral, al cantó del cloquer, on hi havia el fossar de sant Joan, i no amb el braç sud, tal com sembla desprendre's del plànol publicat per J. Puig, invertit respecte l'original).

⁹⁸ Per a una informació detallada d'aquest assumpte, vegeu: Ib.

El plànol publicat per M. S. Gros a finals del segle XX [fig. 1], l'única representació coneguda fins ara de l'interior de la Seu de Vic, reforça el fet que la capçalera traçada per Morató no s'atenia pas de manera fidel a la configuració d'aquest espai. No deu ser més que un dibuix recordatori de la catedral «vella» (és a dir, romànica) fet a principis del segle XIX, tal com fa evident la marca d'aigua del paper on fou realitzat, que data del 1809⁹⁹. Es tracta d'un croquis de l'interior de la catedral de Vic fet a mà alçada que inclou la localització d'algunes de les capelles i dels altars del temple. Si bé el seu interès en quant a nivell arquitectònic és ben poc rellevant, resulta de valor a l'hora d'ajudar-nos a determinar quin devia ser el mapa d'adovacions que vestia la Seu abans de la construcció del nou edifici neoclàssic.

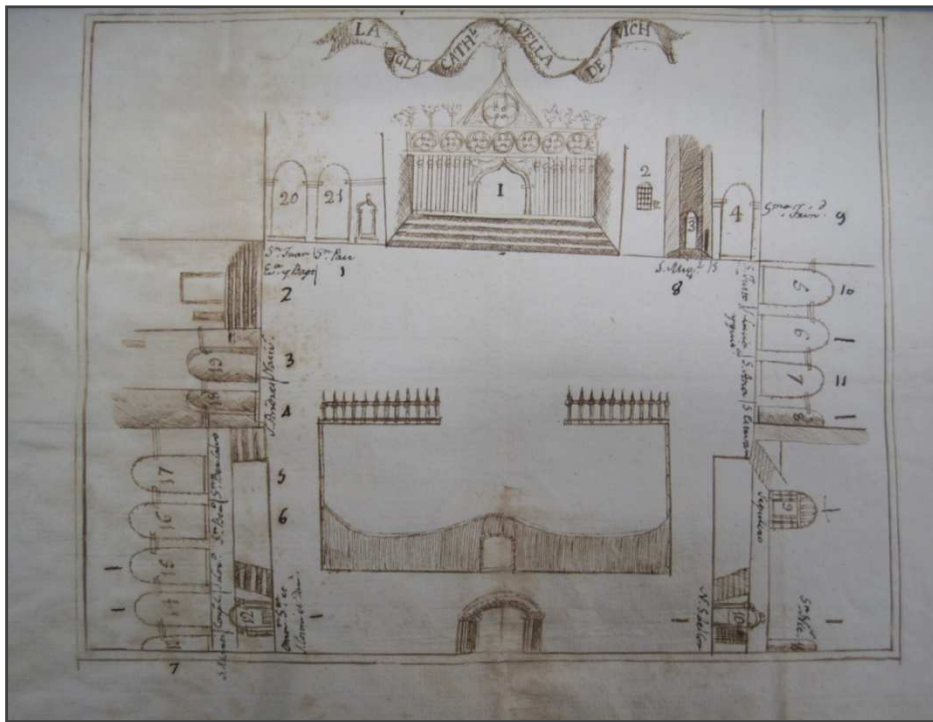

Fig. 1, «La Iglesia Cathedral Vella de Vich», plànol anònim, principis del segle XIX, ABEV, fotografia: Irene Abril.

⁹⁹ La marca d'aigua del paper és recollida a: Oriol VALLS, *El papel y sus filigranas en Cataluña*, vol. 1 i 2, Amsterdam: The paper Publications Society (Labarre Foundation), 1970, p. 259-260 (vol. 1) i 262-266 (vol. 2). Entre els anys 1779 i 1809 trobem diferents marques d'aigua amb un dibuix molt semblant; sembla, però, que la que aquí ens interessa s'hauria d'assimilar amb la que data de l'any 1809 (filigrana núm. 265: Manresa AMM, leg. 32, doc. 1539: corr. de Sardanyola). Totes presenten les inicials F.C.T. present en la nostra filigrana, que correspondrien al molí paperer de Francesc Claramunt: «Claramunt (Region / Zona v). Francesc Claramunt, labrador de la villa de Capellades, el dos de octubre de 1737 pidió permiso para construir un molino en la riera del Carme en el lugar ahora conocido por el nombre de "Molí Major". Gracias al archivo del Museo-Molino Papelero de Capellades se ha podido identificar su filigrana: el escudo de Carme con las iniciales "F.C.T."».

Ara per ara, doncs, el plànol que resulta més fiable per fer-nos una imatge de la catedral romànica de Vic durant els anys del nostre estudi és el que efectuà Jaume Vendrell a principis del segle XVII, que podem considerar contemporani als anys de la nostra recerca [fig. 2]. Segons C. Martinell, el mataroní Jaume Vendrell hauria col·laborat amb Francesc Domènec, l'arquitecte de Vic que s'encarregà del projecte d'ampliació de l'església catedralícia a inicis del Sis-cents consistent en l'afegitó d'una línia de capelles laterals al cantó nord de la nau central (enlairades 1,70m respecte el sòl de la nau principal), que és l'única part avui conservada dels segles d'època moderna¹⁰⁰. J. Gudiol i Cunill escrigué: «Ja en el segle XVI els capitulars "resolgueren y determinaren que attento la multitud del poble se congrega els diumenges y altres festas en la seu pera hoir los divinals officis y prèdicas y attento la gran penúria y stretesa del temple que apenas és capàs per la meytat del poble ve en ell para ohir missa y assistir ab quietut los divins officis y paraula de Déu, fou comès al ardiaca y canonges Pau Fabra, Jaume Bergadà y Jaume Reixach que juntament ab Sa Senyoria Reverendíssima veyan lo modo y medi se pot tenir en axemplar la dita yglésia y ferla capassa de més lloch a fi que los sirvents del Senyor ab més quietut y modo pugan venir y assistir en los officis divinals"»¹⁰¹.

¹⁰⁰ La primera pedra es va posar el 24 d'octubre de 1633 començant per la capella de Sant Bernat, segons el projecte de l'arquitecte Jaume Vendrell, que es va inspirar en la capella de santa Tecla de la catedral de Tarragona, fent-se amb pedra blanca combinada amb jaspis del país. Es tracta d'una capella decorada amb cúpula i llanterna, que es pogué construir gràcies a un llegat del canonge Joan Reixach, que va permetre també la construcció de les altres quatre capelles, edificades en un nivell superior respecte el sol de la catedral (1.70m). Les obres van durar fins el 1680 amb llargues intermitències i quedaren finalment interrompudes tant pel cost alt de la seva construcció que pressuposava fer de nou tota la catedral, com per la presència del claustre a l'altra banda, que n'impedia el desenvolupament. Així, doncs, aquesta nova obra va quedar afegida a la catedral primitiva, amb la qual comunicava a través d'uns arcs i d'unes escales als extrems. Les capelles foren adaptades al culte i a la de sant Bernat s'hi va traslladar el cos del sant bisbe de Vic, Bernat Calvó (1233-1243), i més tard hi fou dipositada la urna de plata, enllestida el 1728 i feta per Juan Matons, orfebre de Barcelona. Abans, el 1685, s'hi havia construït una reixa de ferro daurat segons un projecte de fra Josep de la Concepció. (Eduard JUNYENT, *La catedral de Vich y la decoración de Sert*, op. cit., s.f.).

¹⁰¹ 4 de novembre del 1588: Josep GUDIOL i CUNILL, *Els claustres de la catedral de Vic*, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 1981, p. 57.

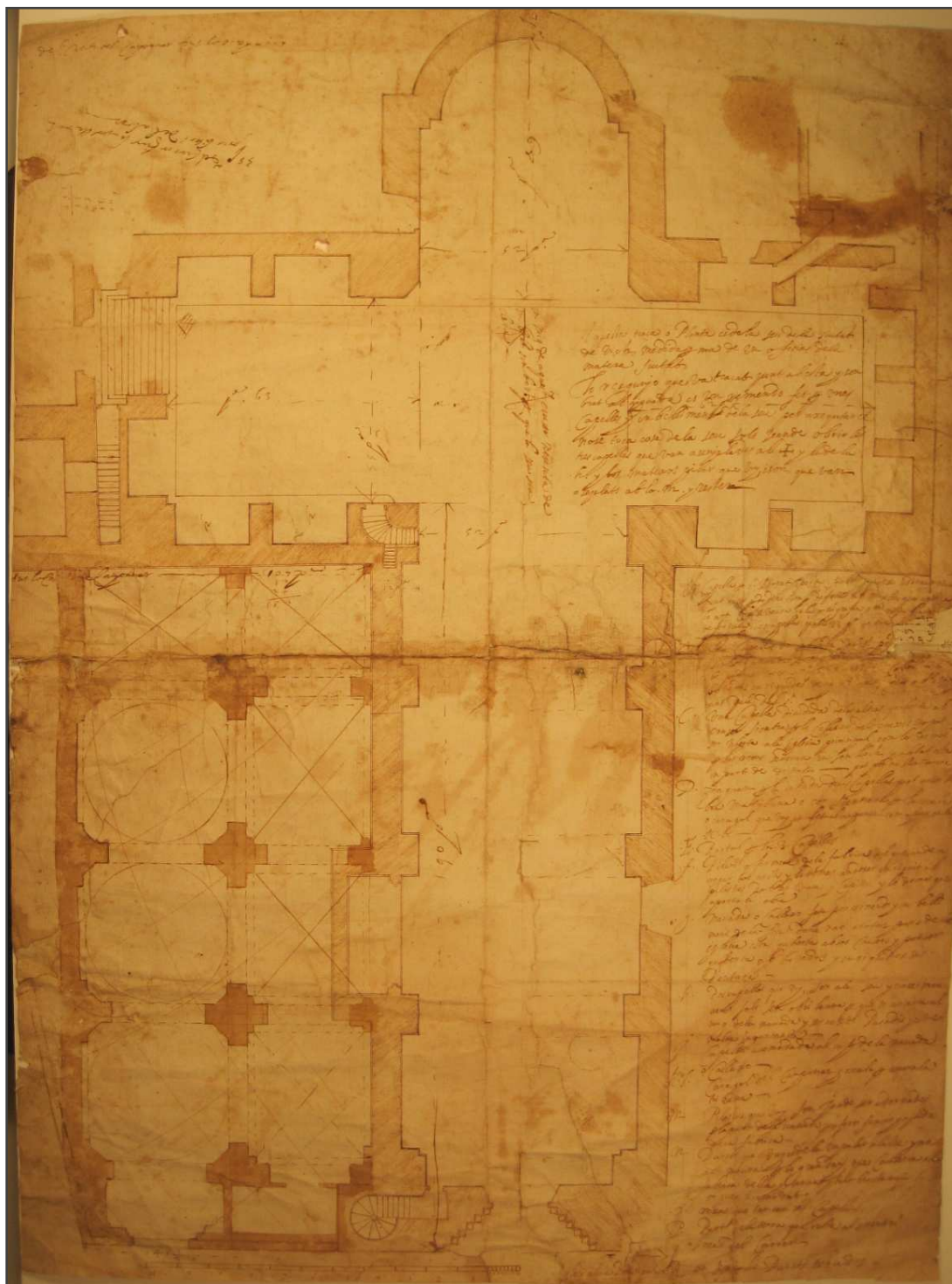

Fig. 2, Plànol de la catedral de Vic, Jaume Vendrell, 1633, MASMM, fotografia: Irene Abril.

Quan parlem de la catedral no hem d'oblidar l'església de Santa Maria, anomenada popularment «Santa Maria la Rodona». Sant Pere i Santa Maria, juntament amb una tercera església dedicada a sant Miquel, havien format, com a mínim des del segle X, un conjunt episcopal semblant al de Terrassa, format per tres temples amb idèntiques advocacions. Al segle XVI, però, només existien Sant Pere i Santa Maria (Sant Miquel ja havia desaparegut durant les obres de la catedral impulsades pel bisbe Oliba). L'església de Santa Maria seria reconstruïda completament al segle XII, en paral·lel amb les reformes efectuades a la Seu¹⁰², i sobreviuria fins el segle XVIII, quan fou enderrocada amb motiu del nou projecte de reconstrucció del temple catedralici¹⁰³.

Tant la pervivència de les restes arqueològiques de l'església de Santa Maria, com les descripcions conservades, ens indiquen que es tractava d'un edifici de forma circular, amb un absis semicircular a l'oest i una porta monumental a l'est, enfront de la catedral, amb la qual es trobava litúrgicament vinculada - s'hi practicava el culte parroquial, és a dir, s'hi administraven els sagraments i es tenia cura de l'enterrament dels fidels, mentre que a Sant Pere se celebraven els oficis principals, amb presència del bisbe i de la comunitat dels canonges. El seu diàmetre interior era de poc més de vuit metres. A l'exterior presentava una sèrie de vuit lesenes que al seu torn servien de contrafort, en correspondència amb les vuit pilastres internes, les quals tenien adossades vuit mitges columnes que pujaven fins a l'arrencada de la coberta, que segons alguns testimonis escrits de l'època, presentava una cúpula amb una torre-campanar central que feia l'efecte de llanterna. Tenia, a més a més, diferents finestres molt estretes obertes en distints nivells¹⁰⁴. Per a la coneixença de la seva decoració escultòrica disposem d'algunes descripcions dates del segle XVIII, que han portat a historiadors com X. Barral a concloure el següent: «la façana principal de la Rodona era dividida en dues parts per una cornisa horitzontal. A la part superior d'aquesta cornisa es veien escenes d'homes i animals, alguns dels quals desproporcionats o fantàstics. La part baixa era ocupada per un portal coronat per dues arquivoltes, posades a sobre de dues columnes amb capitells, que ocupaven els ressalts del portal, tallats dins el gruix del mur. Els quatre capitells que es trobaven a banda i banda de la porta eren dedicats a la Mare de

¹⁰² Fou consagrada pel bisbe Pere de Redorta el 27 de maig de 1180. (Xavier BARRAL, *La catedral romànica...*, op. cit., p. 107).

¹⁰³ En record de l'església de Santa Maria la Rodona, a l'angle de migdia de la galeria oriental del claustre gòtic de la catedral, s'hi obrí una capella cupulada. En aquesta, s'hi pot admirar un retaule de mitjan segle XVII que a la part de la predel·la presenta un sarcòfag amb una imatge de la Mare de Déu jaçent, esculpida el 1632. (Eduard JUNYENT, *La Catedral de Vic...*, op. cit., p. 13).

¹⁰⁴ Aquesta caracterització de l'església, oferta per X. Barral, es recolza, principalment, en una descripció feta per Pou i Comella de Palau l'any 1803 (Xavier BARRAL, *La catedral romànica...*, op. cit., p. 108).

Déu, amb un cicle de la infància del Crist: Anunciació i Visitació a l'un costat, Nativitat i Epifania a l'altre»¹⁰⁵.

Per últim, i en relació a la Seu del bisbat, cal recordar també l'edifici de l'Albergueria, situat rere la catedral, en un carreró que comunicava amb el claustre romànic. Dins la jurisdicció eclesiàstica, era des del segle XI un lloc d'hostatge amb funcions de residència clerical i d'hospital dirigit per un alberguer amb prebenda a la Seu¹⁰⁶.

1) Aproximació arquitectònica

La planta de Vendrell [fig. 2] ens ofereix l'escala gràfica presentant les mides en pams, que correspondrien amb les mides que hom té constància que faria la Seu romànica de Vic a partir de 1080, quan s'acresqué la nau central uns 8,5m pel cantó de ponent. L'església mesurava uns 46,5m de llargada i 12m d'amplada - sense sumar-hi els braços del transsepte. La nau, dividida en quatre trams marcats per pilastres adossades al mur, conduïa a un ampli creuer als costats del qual s'estenien els braços del transsepte, on s'obrien dotze capelles de forma rectangular que n'acompanyaven el perímetre. L'absis principal, d'11,5m de profunditat, lluia un gran presbiteri que culminava en forma semicircular¹⁰⁷. Aquesta capçalera era fruit d'una renovació íntegra efectuada a principis del segle XV, essent també quan es construí de nou la sagristia de la Seu i es canvià la ubicació del cor, que enlloc d'allotjar-se a l'espai del presbiteri, on consta que s'ubicava des del segle XI, passà a ocupar el centre de la nau¹⁰⁸. A la banda de tramuntana s'hi erigia el campanar, aïllat, de 8m d'amplada i 4 pisos d'alçada - sense comptar els dos pisos de planta baixa -, que encara avui podem observar. A l'altra banda, al cantó de migjorn, hi havia el claustre, de forma trapezoïdal i dos pisos d'alçada, resultat de dues intervencions constructives entre el segle

¹⁰⁵ Ib., p.115. Per a més informació sobre l'església de Santa Maria la Rodona, les pàgines 25-42 i 107-115 del mateix llibre de X. Barral. Val a destacar, també, l'article d'E. Junyent: Eduard JUNYENT, «La Iglesia de la Rodona», *Ausa*, vol. 2, 1955-57, p. 447-453. I, per a informació al voltant de les excavacions portades a terme a la Rodona, vegeu: Carme SUBIRANAS, «L'església de Santa Maria la Rodona de Vic, Osona», *Revista Catalana d'Arqueologia Medieval*, 1, 2005, p. 8-31.

¹⁰⁶ Xavier BARRAL, *La catedral romànica...*, op. cit., p. 33.

¹⁰⁷ «La majestuositat de l'arquitectura interna del monument era accentuada per la presència de l'absis central, sobrealçat més de 2,30m en relació amb el nivell de la nau i el transsepte». «Que l'absis central sigui tan majestuós i tan sortit en relació amb els laterals no és pas cap cosa rara a Catalunya, ans freqüent; la trobem, per exemple, a Cardona». (Ib., p. 50).

¹⁰⁸ El trasllat del cor al centre de la nau ocasionà greus problemes de circulació a l'interior del temple. Ja l'any 1632, el rector de Santa Coloma de Centelles, Damià Bolló, publicà un quadern titulat «Trassa per reedificar la Iglesia Catedral de la Ciutat de Vich sens mouer los claustros ni campanar; utilíssima per aficionar als lectors a edificar, reparar y adornar Iglesias y Altars»; fou en aquest quadern on recollí el següent: «se necessita fabricarla de nou, per ser petita, triste, fosca y tenirla lo cor tant ofegada»: Josep GUDIOL i CUNILL, *Els claustres de la catedral de Vic...*, op. cit., p. 57.

XII, quan comencem a trobar les primeres notícies documentals referides a un claustre romànic, i el segle XIV, quan s'edifica un segon pis de galeries d'estil gòtic. La sagristia hi és únicament insinuada, al costat sud de l'absis¹⁰⁹, i hi manca l'Aula Capítular, al mateix cantó, contigua al braç del transsepte¹¹⁰, i la biblioteca, més enllà, així com la resta de dependències que conformaven el conjunt episcopal.

La planta presenta quatre obertures. Al braç de tramuntana del transsepte hi havia la porta de sant Joan, que fou oberta arran de les obres de la nova capçalera a principis del segle XV. Permetia l'accés a l'exterior a través d'una escalinata, al cantó del cloquer, on seguint el mur de la nau de l'església envers el cantó de ponent s'estenia un fossar anomenat igualment de sant Joan, i, segons el plànol, també portava al campanar gràcies a una escala més estreta orientada d'est a oest. Als peus de la nau hi havia la porta principal, presidida per una portalada i envoltada de la façana nascuda al segle XII, profusament decorada, que actualment encara planteja molt dubtes¹¹¹. Probablement, l'hauríem d'imaginar amb torrelles laterals, tal com sembla indicar-se en el plànol, i una rosassa al centre, a l'estil de la seva contemporània de Santa Eugènia de Berga. Les dues portes restants sembla que comunicarien el costat sud amb el claustre, des de la nau i des del transsepte - aquest, amb porta a l'oest.

Se suposa que la catedral estava coberta amb una volta de canó que desembocava a l'absis principal en una volta de mig cercle. Les quatre voltes de canó, la de la nau central, les dues

¹⁰⁹ Segons les visites pastorals de l'època, l'accés a la sagristia tenia lloc a través d'una porta que s'obria a l'espai de l'avantsala de la capella de Sant Miquel, que sembla que hauríem d'identificar amb el passadís dibuixat en diagonal entre l'avantsala d'aquesta capella i l'espai de la sagristia.

¹¹⁰ L'Aula Capítular de la catedral fou edificada sota la direcció de Bartolomé Laderosa i consagrada el 29 de setembre de l'any 1360. És una capella rectangular, coberta amb cúpula octogonal, que presenta un petit absis quadrat a l'est. (Eduard JUNYENT, *La catedral de Vic y la decoración de Sert...*, op. cit. s.f.).

¹¹¹ «La catedral de Sant Pere de Vic [...] rebé una important decoració escultòrica durant la segona meitat del segle XII. Malauradament, aquesta fou destruïda i dispersada arran de la reconstrucció de l'església del final del segle XVIII. Bastants fragments esculpits pogueren ser recollits per mossèn Gudiol, que més endavant reuní al Museu Episcopal de Vic. Altres fragments es troben dispersos en col·leccions europees o nord-americanes. D'altres fragments, foren descoberts arran de les excavacions de Junyent (i dipositats al MEV). Fou durant aquestes excavacions que es trobà el basament del portal de la façana principal de l'església de Sant Pere i una base del capitell de l'ampliació de la cripta corresponent als treballs del segle XII». X. Barral recull dues descripcions, una del segle XIII i l'altra del XIX, que ajuden a fer-se una idea de com era aquesta portalada. La més antiga es desprèn d'un testament de l'any 1244, a través del qual el testador fa un llegat econòmic perquè la imatge del Crist Pantocràtor que decorava la façana pogués pintar-se: «Dimito illi imagini site et formate ad similitudinem et honorem Dei veri omnipotentis super portale janue majoris ecclesie sci Petri vici. XXX solidos de duplo de quibus pingatur dicta imago, vel si non poterit pingi dentur in oleo quod ardeat ante imaginem predictam». L'altra font, redactada quan s'havia reedificat el temple, recull la següent informació: «Su frente era tosco y remataba en figura triangular, teniendo en cada lado dos pequeñas torres igualmente toscas, que no le daban alguna decoración. La puerta principal estaba adornada de varias columnas, y arcos, que se iban estrechando hasta dejar una puerta regular. Había, en estas columnas, arcos e intercolumnios, muchísimas labores del mismo carácter, y sobre el lintel había un relieve que representava la cena del Señor". S. Pou y Comella de Palau, Relación de las festivas demostraciones con que la ciudad de Vic manifestó su religión, su piedad y su regocijo con motivo de la consagración de su nueva iglesia catedral, que se hizo el día 15 de setiembre de 1803, Vic, 1803». (Xavier BARRAL, *La catedral romànica...* op. cit., p. 115-116).

dels braços del transsepte i la de l'absis principal, conflüen al creuer, cobert amb una petita cúpula rematada amb una torre-llanterna, com a Sant Jaume de Frontanyà o a Sant Daniel de Girona. Segons J. Puig, la catedral de Vic devia formar part de l'estil d'esglésies que ell mateix aplegà dins de l'anomenat art romànic meridional i que a més a més de presentar el tipus de coberta esmentada, són construïdes amb un aparell fet de pedra de petites dimensions i presenten una decoració mural exterior d'arcs cecs i bandes llombardes, tal com podem observar al campanar¹¹².

2) Recorregut interior

La Seu de Vic acollia un gran nombre d'advocacions que titulaven capelles i altars. Al llarg del període de la nostra recerca, entre els anys 1568 i 1625 ca., ens consta que n'hi havia unes vint-i-cinc, albergades entre l'espai interior de l'església i les galeries del claustre. Les coneixem gràcies a les visites pastorals de l'època, que com bé sabem es realitzaven de manera sistemàtica i amb una determinada freqüència amb l'objectiu d'inspeccionar tant el contingut material del temple (*visitatio rerum*) com el comportament i la moralitat dels individus (*visitatio hominum*)¹¹³. El recorregut pastoral per la diòcesi començava sempre a Vic, la capital del bisbat, on el bisbe era rebut solemnement a la catedral, on ell mateix iniciava la primera visita. Era habitual que aquesta fos continuada al llarg de diferents dies per altres càrrecs de l'església, com ara el vicari general. Es prosseguia, a continuació, visitant les esglésies, capelles, monestirs i convents vigatans; iniciant després diferents itineraris de visita per tota la diòcesi. Les visites pastorals solien fer-se de manera ordenada i repetitiva, seguint més o menys unes mateixes pautes i dibuixant dins dels temples un recorregut concret. Així, a més a més de conèixer les advocacions venerades en una església concreta, aquest procediment ens permet intuir quina podria ser la ubicació dels distints altars i capelles en l'espai sagrat. A continuació, dibuixem un possible mapa de les advocacions que entre els segles XVI i XVII es veneraven en els diferents altars i capelles de la Seu de Vic. Per configurar-lo ens basem, principalment, en quatre visites pastorals datades dels anys 1565, 1599, 1603 i 1620¹¹⁴.

¹¹² Ib., p. 50.

¹¹³ Vegeu, entre d'altres: Joaquim M. PUIGVERT, *Església, territori i sociabilitat (s. XVII-XIX)*, Vic: Eumo, 2001, p. 116-117; Xavier SOLÀ, *La reforma catòlica a la muntanya catalana. Els bisbats de Girona i Vic (1587-1800)*, Girona: Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, Centre de Recerca d'Història Rural (Institut de Recerca Històrica) de la Universitat de Girona i Documenta Universitaria, 2008.

¹¹⁴ ABEV, AEV, *Visites pastorals de la catedral de Vic, 1206, anys 1565-1599* (10 de maig de 1565 i 9 de maig de 1599); 1211/3, *anys 1603-1605* (10 de desembre de 1603) i 1213-3, *any 1620* (30 de maig de 1620).

Un cop visitat l'altar principal, dedicat a sant Pere, es recollia l'estat de les capelles del braç nord del transsepte, on hi havia la de sant Pau, sant Lluç i sant Blai, al costat de l'absis principal, i la de sant Joan i santa Eulàlia, a continuació. Resseguint el perímetre d'aquest braç esquerre del transsepte, es visitaven les capelles del Nadal i dels sants Andreu, Marc i Mateu. L'altar de sant Llorenç, tot seguit, probablement també s'allotgés en aquest braç del transsepte, on, tal com indica el plànol de Vendrell, hi havia l'espai per a tres capelles, la primera al costat del portal de sant Joan i les altres dues al mur de ponent.

Es prosseguia visitant els altars del Corpus Christi i de Tots Sants. En el plànol fet a mà alçada a principis del segle XIX, aquest darrer altar es troba ubicat al mur nord de la nau de la Seu, proper als peus de l'església. Si la seva col·locació s'hagués mantingut des de finals del segle XVI, podria ser que aquests dos altars es trobessin adossats a la paret de tramuntana de la nau (d'altra banda tindria sentit, tenint en compte que tampoc no hi hauria massa més possibilitats). En aquest mateix mur nord hi degué haver hagut, també, l'orgue. Segons el contracte per a la fàbrica de la vidriera del cor del bisbe, a la qual ens referirem més endavant, la vidriera de l'ardiaca, que s'havia de prendre com a referència, es descriu situada a «sobre lo cor del ardiacha, entre lo orgue de dita seu i la capella del Corpocrist»¹¹⁵.

A continuació es visitaven els altars de sant Cristòfol, dels sants Jaume i Felip, de les Onze mil verges, de la Concepció Beata Maria i del sant Esperit i santa Agnès, tots ells ubicats als claustres nous, és a dir, a la galeria gòtica del claustre¹¹⁶. L'advocació de Santa Maria del Cor es venerà, fins a finals del segle XVI, davant del portal de la nau sud del temple que donava accés al claustre romànic (la imatge de la Mare de Déu del Cor s'havia ubicat al cim d'aquesta porta arran del trasllat del cor al centre de la nau¹¹⁷), però sembla que després passà a la capella dels sants Jaume i Felip, anomenada també dels apòstols, al claustre gòtic.

¹¹⁵ ABEV, ACF-1824, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarials, any 1586 (23 de juliol de 1586, p. 199-199v).

¹¹⁶ «En la paret de ponent, fent angle amb l'entrada, hi havia una capella que es ficava endintre i tenia l'altar de sant Cristòfol. En la part de migdia, enfront de la porta d'entrada, hi havia una altra capella dedicada a sant Jaume i sant Felip, venint després cinc finestral iguals als de l'altra part de la galeria, mes sense calat, que tenien belles vistes al Mèder i a tota la plana per la part del Montseny. En l'andana següent o de llevant hi havia la capella de les Onze Mil Verges, seguia al costat una altra capella que es dedicà al misteri de la Concepció de la Verge Maria, al costat de l'arxiu o casa de la llibreria i després la capella del Sant Esperit o sala capitular, la paret de la qual tocava amb el creuer de la catedral. Per una carta del bisbe Antoni Manuel de Hartalejo sabem que en alguna de les parets a on no hi havia sepultures o capelles s'hi havien pintat assumptes religiosos. És de creure que serien pintures al fresc que, pel poc que en diu, no hem pogut esbrinar de quina època serien (...).» (J. GUDIOL i CUNILL, *Els claustres de la catedral...*, op. cit., p. 43).

¹¹⁷ Aquest altar havia estat fundat el 1205 pel canonge Andreu Salmúnia i es creu que inicialment havia estat col·locat al cor, just al davant de l'altar de sant Pere. Vegeu: Marc SUREDA, «Clero, espacio y liturgia en la catedral de Vic: la iglesia de sant Pere en los siglos XII i XIII», *Medievalia*, núm. 17, p. 303-309.

«El 1593 el bisbe Pere Jaume "provehí que atès que per visitas consta que la imatge de Nostra Senyora vulgarment dita del Cor estava antigament en lo cor vell, lo qual per estar indecentment y per sa vellesa ses desfet, fonch translladada juntament ab tots los beneficis dalt mencionats (exceptuant lo de la Transfixió de Nostra Senyora, lo qual mol après fou fundat per Pons de Bru en lo altar y retaule de la Transfixió) sobre la porta que baixa de la yglésia a les claustres baixes y no té altar ni retaule de la Transfixió¹¹⁸, atès més havant que devant de la ymage nos pot fer altar per celebrar missas ni poden los devots fer oració per està com és dit sobre la porta de dit portal, per hon passa la gent contínuament y en lloch molt impedit; atès també que en les claustres noves y ha una capella gran y bella hahont estant fundats dos beneficis sots invocació de sant Phelip y sant Jaume, los quals tenen los fruyts tant tènues y pobres que no basta a tenir ornada dita capella y altar, així com és menester, y porà dita imatge de Nostra Senyora estar reverenciada y ferse allí los serveys dels beneficis ab molta decència y altrament dita capella ajudada y adornada ab los beneficis dalt memorats y apareixerà bé y ornerà les claustres, lo qual hara parex mal per estar com està y veurelo tot lo clero y poble quant se fassi professons per dita claustre"»¹¹⁹.

Resulta interessant destacar el contracte per a la fàbrica del retaule i la reixa d'aquesta nova capella, encomanats al fuster de Vic Montserrat Santmartí el dia 7 de juliol de 1593 - «De i sobre la fabrica de un rataule i rexa que lo molt illustre i reverent Don Pedro Jaime, bisbe de Vich, ha manat fessen en la capella dels apostols de les claustres de la seu de Vich los beneficiats que dit reverent senyor bisbe de Vich, proseguint sa visita lo corrent any, a transferits del altar de Nostra Senyora del cor de dita seu de Vich a dit altar i capella dels apostols». En la concòrdia hi consta que Santmartí traslladà la imatge de Nostra Senyora del Cor del portal on fins aleshores es trobava fins a la capella dels apostols, on presidiria el nou retaule - «Item dit Santmartí promet que per tota quantitat a ses despeses arrencara i traura la image de Nostra Senyora del cor que es demunt del portal qui baixa de sota les claustres, anomenat de Nostra Senyora del cor, i aquella posara i asentara en dita pastera de dit retaula fahedor sots ditas obligacions i juraments»¹²⁰.

Abans d'aquest altar, se solia visitar el de sant Bernat i sant Martí, que potser hem d'imaginar al mur sud de la nau principal, així com l'altar de sant Nicolau, visitat després del de Nostra Senyora del Cor. J. Gudiol i Cunill escrigué que la porta que donava accés als claustres baixos, al cim de la qual s'ubicà la imatge de Nostra Senyora del Cor, es trobava

¹¹⁸ L'advocació de la Transfixió o Mare de Déu dels Dolors era anomenada, vulgarment, del Cor, per ser-hi ajuntats els beneficis que s'havien fundat en l'altar que el 1205 el canonge Andreu d'Almúnia aixecà darrera l'altar de Sant Pere, al mig del cor dels canonges. «En traslladar-se les cadires canòniques al mig de la nau de la catedral, obstruint el pas, va col·locar-se la imatge de la Mare de Déu del Cor sobre el portal per a on s'anava als claustres baixos, prop l'altar on d'antic hi havia sant Nicolau i després, el 1398, el canonge Pons de Bru hi fundà l'altar de la Transfixió de la Verge i hi fundà benefici». Veient això, el bisbe Pere Jaume volgué tornar el culte a la imatge de la Mare de Déu del Cor, motiu pel qual manà que fos traslladada a la capella dels sants Jaume i Felip. (Josep GUDIOL i CUNILL, *Els claustres de la catedral...*, op. cit., p. 46).

¹¹⁹ Ib., p. 46-47.

¹²⁰ ABEV, ACF-1831, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarials, any 1593 (7 de juliol de 1593, p. 387-389).

«prop l'altar on d'antic hi havia sant Nicolau» i explica que l'any 1622 el capítol resolgué el seu trasllat al claustre baix, a prop de la capella de sant Mamet¹²¹.

Sembla que els altars restants citats en les visites pastorals s'haurien d'imaginar ubicats a les capelles obertes en l'espai del braç dret del transsepte. En el següent ordre, es visitaven els altars de sant Esteve, de les santes Magdalena, Anna i Caterina, de sant Hipòlit, santa Llúcia i santa Quitèria, de sant Just, sant Antoni i sant Egidi, de sant Feliu, sant Sebastià i la Santíssima Trinitat, i de sant Miquel. Tenint en compte que des de la seva consagració, al segle XI, les dues absidioles del braç sud del transsepte adjacents a l'absis principal eren dedicades a sant Miquel i a sant Feliu, sembla que aquest seguit d'advocacions es visitaven resseguint el perímetre d'aquest braç del transsepte començant per la paret situada enfront d'aquestes dues capelles, on hi havia, igualment, dos espais per a l'allotjament de dos altars. Això no obstant, el primer, és a dir, el de més al nord, portava a l'escalinata que conduïa al claustre, i, per tant, suposem que no albergava cap advocació. Al seu costat, hi hauria hagut la capella amb l'altar dedicat a sant Esteve. A continuació, en les tres capelles obertes a la paret sud, s'hi podien albergar els altars de les santes Magdalena, Anna i Caterina, de sant Hipòlit, santa Llúcia i santa Quitèria, i de sant Just, sant Antoni i sant Egidi; i els dos restants, com ja hem dit, ocupaven les capelles obertes al costat dret de l'absis principal. Sembla que les advocacions d'aquests altars es mantingueren en aquestes capelles (amb la pèrdua o l'afegit, segurament, d'algunes dedicacions) fins a l'enderrocament de la Seu, tal com testimonia el plànol fet a mà alçada a principis del segle XIX¹²². Durant els anys del nostre estudi, a l'interior de la capella de sant Miquel es retia culte, també, a sant Pere *in confessione*, en origen venerat a la cripta¹²³, i a l'altar del sant Sepulcre, que el 1622 fou traslladat al claustre romànic - tal com s'observa en el plànol vuitcentista¹²⁴.

¹²¹ Vegeu: Josep GUDIOL i CUNILL, *Els claustres de la catedral...*, op. cit., p. 26-27. Més recentment, M. Sureda ha tractat la col·locació d'aquest altar a través del seu article: Marc SUREDA, «Clero, espacios y liturgia...», op. cit., p. 289-303.

¹²² Vegeu la fig. 1 (p. 62). En el plànol vuitcentista, la majoria de les advocacions han estat reduïdes a un nom, probablement, per falta d'espai en el croquis, tot i que és possible que amb el pas de tants anys alguns dels sants titulars haguessin canviat o desaparegut. Fóra probable, per exemple, que l'advocació de la Santíssima Trinitat hagués acabat desbancant a les dels sants Feliu i Sebastià - o que aquests s'haguessin vist traslladats en altres altars, tal com passava sovint. En els anys del nostre estudi, per posar només un cas, la capella de sant Esteve és dita «olim Santissima Trinitat».

¹²³ Marc SUREDA, «Clero, espacios y liturgia...», op. cit., p. 280-281.

¹²⁴ L'altar del sant Sepulcre estigué instal·lat al costat del portal major de la catedral a despeses de Bernat Artal, que devia pertànyer a l'orde de cavalleria del sant Sepulcre. Aquí hi romangué fins el 1467. En el capítol del 31 de març veiem que a súplica de Francesc Orriols i Galceran de Prat, s'acordà fer construir la capella del sant Sepulcre que ja abans havia estat concedida a dit Prat com a marmessor d'Antoni de Prat, cabiscol de la Seu de Vic. Als dos citats se'ls concedí lloc a la part dreta de la capella fonda de sant Miquel, situada al braç dret del creuer. Aquell Antoni de Prat o Desprat havia mort a primers de febrer de l'any 1464 i havia deixat una capellania del sant Sepulcre. Així quedà instal·lada la fundació fins el 1622, que què a la reunió capitular del 22 de novembre veiem com el capítol resolt que aquest altar fos traslladat al sota-claustre, juntament amb

0.2. En l'esfera de la producció artística

Ja hem dit que la producció artística catalana d'època moderna és de signe principalment religiós i que el retaule fou l'objecte predilecte per a l'abillament dels llocs de culte. Cal reconèixer-lo, sense cap mena de dubte, com un objecte devot, en aquesta nostra època ben fidel als preceptes contrareformistes de l'Església catòlica, que en fou la principal promotora a través de tots els seus braços institucionals - capítols catedralicis, comunitats de beneficiats, congregacions religioses, obrerries parroquials, confraries d'ofici i de devoció, etc. Es construïen amb fusta, habitualment d'alba, posteriorment policromada i daurada. De la seva fabricació se n'ocupaven diferents artesans especialitzats, els quals s'encarregaven de les respectives parts de fusteria i pintura del moble - el fuster, l'escultor, el pintor i el daurador.

En l'àrea i la cronologia que aquí ens ocupa, però especialment al llarg del darrer terç del segle XVI, és freqüent que l'encàrrec d'un retaule recaigui únicament en mans de dos artesans, reconeguts habitualment en les escriptures contractuals com a fuster i pintor. El primer, a banda d'obrar-ne l'arquitectura, assumia el treball de la talla decorativa i «de bulto» - aquesta darrera, relegada, gairebé sempre, a la figura del sant o santa patró del moble, destinat a l'interior d'una pastera central. El segon, l'acoloria, hi historiava els taulons i hi treballava el daurat. Serà, sobretot, a partir del Sis-cents, que aquestes tasques de fusteria i policromia recauran més sovint en tres o quatre mestres, de manera que la talla decorativa i figurativa i l'aplicació i el treball del pa d'or es veuran executats per artesans cada vegada més especialitzats¹²⁵.

A Vic, la creació d'aquestes peces s'inseria plenament en el sistema artesanal d'origen medieval. Les obres es pactaven a preu fet a través d'una concòrdia en què s'establien les condicions per a la seva realització, des dels materials a utilitzar fins als terminis dins dels quals s'havien de portar a terme. Els requisits contractuals jugaven habitualment en detriment de l'artista, ja que el seu incompliment comportava gairebé sempre penalitzacions econòmiques, i, en ocasions, l'artífex es veia amb l'obligació de comprometre els seus béns mobles o a tenir un avalador. Molt sovint acceptava unes remuneracions ínfimes, i en

un quadre amb la representació de sant Carles: J. GUDIOL i CUNILL, *Els claustres de la catedral de Vic...*, op. cit., p. 23. Aquest altar i la seva disposició en l'espai catedralic fou objecte d'estudi per part de M. Sureda en l'article: Marc SUREDA, «Clero, espacio y liturgia...», op. cit., p. 311-312. Per a més informació sobre aquest altar, vegeu: p. 223-226.

¹²⁵ És freqüent, però, que en els documents contractuals la concreció d'aquestes tasques sigui poc explícita, cosa que ens impedeix, en forces casos, concretar exactament el perfil d'un o altre interventor. En l'àmbit i la cronologia del nostre estudi, aquestes qüestions seran abordades, especialment, en el tercer capítol d'aquesta tesi.

l'enorme majoria de contractes se l'hi imposava des de la forma fins a la iconografia del retaule. Freqüentment, s'exigia que el moble seguís escrupolosament una traça concreta o que s'emmirallés en algun altre retaule (habitualment, d'algun temple veí). Tot plegat, repercutia en l'objecte artístic, en els medis per a la seva realització, i en la concepció de l'activitat artística i de la figura de l'artista, entesos tothora fora dels paràmetres de la liberalitat de l'art. El retaule era concebut com un producte econòmic controlat gairebé absolutament pel client, en el procés de realització del qual el paper de l'artista quedava relegat a adaptar-se als gustos dels comitents i a les condicions contractuals¹²⁶.

No cal dir, doncs, que ens trobarem amb encàrrecs modestos, condicionats tant pels mitjans de formació i la cultura plàstica de l'artista, com per les escales de valors, el nivell cultural i les preferències estètiques dels comitents, així com per uns recursos econòmics discrets i en molts casos migrats, que en no poques ocasions feren que les feines de fusteria i policromia dels retaules es portessin a terme en fases cronològiques excessivament separades entre si. Les dificultats econòmiques portaren, en alguns casos, a l'opció de subvenir a les despeses d'una obra en associació amb el govern municipal¹²⁷. D'aquesta manera s'afrontà, per exemple, el cost del retaule major del convent de Sant Domènec de Vic; tal com consta en els llibres d'acords vigatans, el dia 6 de setembre de l'any 1605 el pare Francesc de Vilanova, aleshores prior del convent, es presentà davant dels consellers de la ciutat per tal de demanar-los-hi ajuda econòmica per tirar endavant la construcció del moble, la qual li fou concedida amb la condició que el retaule ostentés «dos senyals de la present ciutat»¹²⁸. En altres ocasions, foren els vilatans d'un indret concret els que ajudaren

¹²⁶ En aquest marc social i cultural, ni comitents ni artistes relacionen la producció artística amb l'intel·lecte. En aquest sentit, en estudis com el nostre s'acostuma a remarcar l'absència, en aquesta època, tant de la reialesa com de la cort, ja que per bé que no s'han d'entendre com un factor determinant a l'hora de valorar la producció artística, la seva posició elitista i relacionada amb altres centres de poder els fa susceptibles d'esdevenir, en més o menys mesura, motor de les noves inquietuds culturals. Per a més informació al voltant de l'art a l'època del Renaixement, vegeu, entre d'altres: Joaquim GARRIGA, «L'Art cincentista català i l'època del Renaixement: una reflexió», *Revista de Catalunya*, 13, 1987, p. 117-144.

¹²⁷ Que, juntament amb els diferents promotors eclesiàstics, conforma la llista dels principals comitents de l'època.

¹²⁸ AMV, Llibres d'acords de la ciutat de Vic, anys 1601-1605 (6 de setembre de 1605, p. 273-274). Li foren concedides cent lliures: «Determina lo magnífic concell que sian donades cent lliures de compte corrent de consellers en la taula de la present ciutat al prior i convent de dit monastir per ajuda del costa de dit retaule, donant licentia al scriba de concell de publicar la present determinatio». Dotze anys abans, el 22 d'abril de 1593, l'aleshores prior del convent ja havia demanat ajuda per fer el retaule de la capella de sant Domènec exposant el següent: «(...) mogut tant per propi motiu i devotio sua i dels pares del convent de dit monastir, comentara a instantia de alguns devots de aquell i del pare sanct Domingo patro llur i fundador de llur orde, se es posat en adobar la capella del dit gloriós sanct Domingo siutada en la iglesia de dit monastir i fer en aquella un retaule com no ni hage. E com lo dit monastir no tinga diners ni facultats de poder fer dita obra sino era ajudat de les caritats dels devots, ha acordat recorrer i supplicar al present magnífic concell, com a patro de aquella casa, que sia servit fer li merce de alguna caritat per a que puga exequitar lo dit seu sanct juntament de la dita obra, axi com fins assi han acostumat lo dit concell afavorir totes les obres del dit monastir. E ultra lo merit que de dita stanta obra aconseguiran ells rebra per singular merce». En aquella

a sufragar el cost de l'obra; per fer front a la fàbrica del retaule de Nostra Senyora del Roser de l'església parroquial de Santa Maria de Seva, el 12 de maig de 1602 es determinà el següent:

«Item per quant ara de present i ha molt pocs diners comptats per obs de dita obra, - que s'havia d'emprendre tres anys més tard - i com los emoluments i rendes de dita iglesia de Seva sien pocs i los gastos per continuar i fer fer dit retaule seran molts, per tant foren de parer i determinaren que dits dos homes, ara de present elegidors, tingan ple poder i facultat, conforme ells tots ara de present los donen, que de llur propia autoritat pugan fer o posar un tall per tots los habitants de dita parroquia, o si voldran pugan fer una aplega general per dit efecte, o tambe sils aparaxera pugan dits dos homes posar un sinconte o sixente en tots los blats de dita parroquia per lo temps quels aparaxera i sera necessari per pagar dits gastos (...)»¹²⁹.

A Centelles, serien igualment els vilatans els que ajudarien a costejar el retaule major de l'església de Santa Coloma, tal com testimonia el «Memorial i llista del que han promes molts parrochians de la Iglesia de Santa Coloma de Centelles per la fabrica del retaule major de dita iglesia dins quatre anys proxim vinents, començat als XVI de juliol 1617». Entre una llarga llista de noms de pagesos, traginers, teixidors de llana, paraires, corders, bracers, notaris, mestres de cases, preveres, estudiants, vídues, menors de dies o un tal Antoni Bosch, fuster, que «donara fusta», hi destaquen «los senyors Pere de Gibert, governador de la senyora dona Violant de Cardona» i la seva criada, Anna de Yvorra, que «promet una santa Anna de bulto si guanya un plet que te»¹³⁰.

0.2.1. Les obrerries parroquials i les confraries de devoció

En l'àrea i en la cronologia del nostre estudi, les obrerries parroquials i les confraries de devoció es revelen les principals promotores d'art devot¹³¹. Aquestes, visqueren una

ocasió, però, només se li concediren deu lliures - això sí, amb la mateixa condició: que el retaule ostentés els senyals de la ciutat de Vic (AMV, Llibres d'acords de la ciutat de Vic, anys 1587-1593 (22 d'abril de 1593, p. 308v-309). Val a destacar que en els llibres d'acords de la ciutat de Vic és molt freqüent trobar-hi aquest tipus de súplices per part dels priors dels distints convents de la ciutat, que sovint disposaven de pocs recursos econòmics a l'hora de sufragar diferents tipus d'obres.

¹²⁹ ABEV, Arxiu parroquial de Santa Maria de Seva, manuals notarians, R/14, anys 1600-1630 (12 de maig de 1602, p. 25v-26).

¹³⁰ ABEV, Arxiu parroquial de Santa Coloma de Centelles, manuals notarians, R.01/64, anys 1616-1625 (16 de juliol de 1617, p. 9-10v). A través del llibre de comptes de la parròquia coneixem també que hi participaren econòmicament les diferents confraries instituïdes en el temple (ABEV, Arxiu parroquial de Santa Coloma de Centelles, llibre de l'obra, G-2, anys 1617-1751).

¹³¹ Hi hauríem de comptar, igualment, les confraries d'ofici, ja que assumien una important activitat pietosa a través del culte públic del propi patró. Aquestes, així com les confraries devocionals, acostumaren a ser instituïdes a les esglésies, especialment a les conventuals, on, juntament amb els ordes religiosos, proveïren els temples d'una àmplia gamma de devocions. Per a una informació precisa al voltant de les característiques de les confraries d'ofici i, en concret, de la confraria de Sant Josep i sant Just de Vic - que acollí els fusters i pintors en aquesta època, vegeu: p. 118-127.

vigorosa implantació a cavall entre els segles XVI i XVII, convertint-se en importants nuclis de sociabilitat, motiu pel qual esdevingueren un dels canals més efectius a l'hora de vehicular l'aculturació religiosa pretesa per part de l'Església catòlica en aquesta etapa posttridentina.

Les primeres poden definir-se com a «microinstitucions d'origen baixmedieval que tenen l'objecte d'associar una representació de la feligresia (masculina) a l'administració dels temples, ja siguin catedrals, esglésies parroquials, santuaris, convents o monestirs, amb la responsabilitat del manteniment del culte i del temple i de la seva gestió econòmica, de manera independent (i al marge) de les rendes beneficials dels eclesiàstics»¹³². Val a destacar que a mesura que s'abandonaren les pràctiques absentistes per part del sector eclesiàstic, els rectors tingueren una participació creixent en la gestió de les obrerries. Durant els anys del nostre estudi, quan els obrers encarreguen una obra ho fan habitualment en presència i amb la conformitat del rector de la parròquia (el qual, tot sovint, s'encarrega de dictar la iconografia del retaule). Cal subratllar, també, que arran de la Contrareforma s'expedí un decret conciliar que establia l'obligació per part dels obrers de justificar les despeses anuals de l'obrerria, que a partir de la segona meitat del Cinc-cents passaren a ser recollides sistemàticament i de forma desglossada en els anomenats llibres de l'obra, que tan útils resulten en el camp de la història de l'art per resseguir l'activitat artística portada a terme en cadascun dels temples.

Les segones actuaren com a organismes associatius dedicats en primera instància a la propagació i al manteniment d'un culte concret, tot i que també procuraren cobrir altres necessitats de tenor socioeconòmic - és el cas de les confraries d'ofici. A diferència de les obrerries, en les confraries de devoció hi era acceptada la participació femenina, per bé que sovint es trobava al marge dels càrrecs de responsabilitat. Arran del Concili de Trento, les confraries foren especialment potenciades, sobretot per revelar-se altament eficaces a l'hora de divulgar i consolidar el culte - només cal observar el dinamisme amb què procuraren la construcció de capelles, d'altars i retaules, d'objectes litúrgics i processionals, etc.¹³³

¹³² Joaquim PUIGVERT, *Església, territori i sociabilitat...* op. cit., p. 111.

¹³³ Per a més informació, vegeu, entre d'altres: Joaquim PUIGVERT, *Església, territori i sociabilitat...* op. cit., p. 169-194; Caterina CAPDEVILA, «Les confraries del Roser a la diòcesi de Girona: la capella del Roser de Sant Pere d'Ullastret (1593-1766)», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, núm. 48, 2007, p. 127-150; i també, de la mateixa autora: Íd., *La devoció del Roser a la diòcesi de Girona del segle XVI al XIX: confraries i imatges*, tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, 2015.

0.2.1.1. L'advocació més popular: Nostra Senyora del Roser

Al llarg d'aquestes pàgines veurem que les confraries de devoció amb més adeptes foren les dedicades a Nostra Senyora del Roser. El seu èxit s'explica, en gran part, per incloure's en el programa reformador de l'Església Catòlica, que les utilitzà com a instrument de propagació del culte i també com a mitjà de control. D'altra banda, les bases per a l'adscripció a les confraries roserianes en facilitaven l'entrada, - «per ser confrare de Nostra Senyora del Roser és necessari estar escrit, per qui tinga autoritat, amb nom i cognom en lo Llibre de la Confraria, canònicament fundada, sense haver de pagar res, com ho manen estretament les Apostòliques Lletres de la fundació, i també la primera de les constitucions, confirmades amb Autoritat Apostòlica»¹³⁴.

El culte del Roser havia aparegut el segle XIII amb la institució de l'orde dominic, que inicialment ja l'observà com una de les seves devocions principals. No fou, però, fins el segle XV que es fundaren les primeres confraries del Roser - la primera la fundà el frare predicador Alain de la Rupe a Douai el 1470 i només cinc anys després Jacob Sprenger fundaria la segona a Colònia, que adquirí una gran popularitat¹³⁵. A Catalunya, la primera confraria roseriana fou establerta al convent de Santa Caterina de Barcelona a finals del segle XV. Ara bé, no seria fins el darrer terç del Cinc-cents que aquest culte i la devoció mariana viuria una propagació sense precedents, «a partir del segle XVI la creixença és fora de mida», expressa V. Serra en el seu *Llibre popular del Rosari*¹³⁶.

S'incloué, com hem comentat, en el programa contrareformista, en el punt de mira del qual hi hagué la voluntat d'uniformitzar el culte i la litúrgia, per a la qual cosa el personatge de Maria es revelà com una opció altament eficaç, esdevenint fàcilment una alternativa al culte dels sants locals, i enfortint, al mateix temps, el culte marià posat en qüestió pels protestants. No és pas casualitat que quan Joan d'Àustria salpà des del port de Barcelona cap a Lepant per combatre els turcs s'encomanés als devots del Roser, que com és ben sabut atribuïren el triomf de la batalla per part de la coalició cristiana a la intercessió de Nostra Senyora del Roser, gesta que obrí la bretxa a la devoció i propagació del seu culte a partir d'aquesta data - i que portà també, uns anys més tard, a canviar el dia de la celebració

¹³⁴ Valeri SERRA, *Llibre Popular del Rosari*, Barcelona: Foment de la Pietat Catalana, 1917, p. 114.

¹³⁵ El sorgiment d'aquesta confraria es vincula a la llegenda del cavaller de Colònia, de la qual parlem a continuació.

¹³⁶ Valeri SERRA, *Llibre popular...* op. cit., p. 112.

de la Mare de Déu del Roser, que fou traslladada al 7 d'octubre en commemoració de la data en què aquell 1571 es guanyà la batalla de Lepant¹³⁷.

Així, la fundació de confraries dedicades a Nostra Senyora del Roser entre finals del segle XVI i principis del segle XVII fou vertaderament extraordinària. Solien ser instituïdes en parròquies, en les quals normalment els era cedia una capella o se'n feia construir una (són nombrosíssims els casos en què es feu obrar una capella de nova planta), que posteriorment era proveïda de tot allò necessari per a l'exercici de la fe i de la cerimònia del culte (l'altar, el retaule, els objectes litúrgics i processionals, etc.). Aquests escenaris devocionals encara podien ser contemplats a principis del segle XX, abans de les destruccions i les cremes de l'estiu de 1936, quan alguns etnògrafs deixaren constància que «en cada iglésia l'altar del Roser [...] és lo més historiat, lo més pompós, lo qui revela més amorosa cura»¹³⁸.

A les galeries d'estudi del Museu Episcopal de Vic es conserva un retaulet d'autor anònim dedicat a Nostra Senyora del Roser vinculat a la llegenda del cavaller de Colònia (o Colunya), nascuda arran de la fundació de la citada confraria del Roser establerta en aquesta ciutat alemanya per Jacob Sprenger al darrer terç del segle XV, a partir de la qual es considera que s'estengué la institució d'altres confraries arreu¹³⁹. Tal com explica C. Capdevila, el relat és una variant d'una llegenda d'època medieval; «els primers indicis d'aquesta llegenda es troben al segle XIII en un manuscrit de la Biblioteca Nacional de França, en un text relacionat amb l'orde dels cistercencs, però poc més tard s'ha trobat la llegenda en llocs tan diversos com València, Castella, França o Alemanya. Aleshores no es coneixia sota el nom de "Cavaller de Colònia", sinó que rebia diversos noms, com ara "Miracle de la Verge", "El mercader i el lladre" o "La garlanda de Roses de la Verge Maria". Entre les diferents versions, en català es pot llegir en un dels sermons de sant Vicenç

¹³⁷ Inicialment, el dia de Nostra Senyora del Roser se celebrava el 25 de març. Segons Caterina Capdevila hi hauria dues etapes diferenciades d'extensió del culte: la primera, es pot delimitar cronològicament des de 1475 fins aproximadament un segle més tard i es correspon amb l'expansió exclusivament dominica - Alan de la Rupe envià les estatus de les confraries del Roser a diferents convents dominics. En la segona, a banda de la importància que tingué l'orde dels pares predicadors, s'hi sumà l'èxit de la batalla de Lepant en plena Contrareforma, que n'augmentà el culte arreu. (Vegeu: Caterina CAPDEVILA, «La devoció del Roser...» op. cit., p. 72-74.

¹³⁸ Joaquim M. PUIGVERT, *Església, territori i sociabilitat...* op. cit., p. 169; Joan BOSCH, «Sobre la historiografia de l'escultura de l'època del Barroc a Catalunya (de C. Martinell a A. Pérez)», *Revista de Catalunya*, 39, març 1990, p. 99-104; Valeri SERRA, *Llibre popular del Rosari. Folklore del Roser*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988, p. 6.

¹³⁹ Tot i que la confraria de Douai va ser la primera, la confraria més coneguda fou la que creà Jacob Sprenger a Colònia l'any 1475. La confraria de Colònia es va crear quan la ciutat es va salvar de l'atac de les tropes burgunianes i es va creure que era degut a les oracions de Jacob Sprenger dirigides a la Mare de Déu. Evidentment, les confraries de Douai i Colònia estaven connectades i la confraria de Colònia es fundà seguint part dels principis de la confraria de Douai. (Vegeu: Caterina CAPDEVILA, *La devoció del Roser...* op. cit., p. 69-71).

Ferrer¹⁴⁰ o bé a la península es conserva una llegenda amb els mateixos elements en les *Cántigas de Santa María*¹⁴¹. Aquest conjunt de llegendes, tot i que divergeixen en alguns aspectes, es caracteritzen per presentar uns elements comuns. Segons C. Capdevila, d'aquestes històries originàries en sorgiren dues versions¹⁴²; una, tenia com a protagonista un monjo i es feu especialment popular a la zona d'Alemanya; l'altra, que era protagonitzada per un cavaller, arrelà amb força a València i al Principat català¹⁴³, tal com evidencia la taula central del retaule preservat al MEV [fig. 3].

S'hi representa el moment en què el cavaller de Colònia és coronat per la Mare de Déu amb una corona de roses. Segons la llegenda, aquestes sortiren de la seva pròpia boca mentre recitava el Rosari a l'interior de l'església del monestir dels pares predicadors de la ciutat de Colònia, on havia entrat al recordar que aquell dia encara no l'havia resat i a on tingué lloc l'aparició de la Mare de Déu del Roser, que amb aquest prodigi li salvà la vida. I és que la història comença explicant que aquest cavaller de Colònia havia matat un home en una baralla, de la mort del qual se'n volia venjar un germà del difunt, que justament aquell dia el perseguí per matar-lo. Però quan entrà al temple i testimonià l'aparició de la Mare de Déu, «mogut de devoció, y compasió llança les armes que portava, y ab cara, y semblant molt alegre sen anà envers lo dit devot de la Verge Maria (...) lo abraçàm y en senyalt de pau lo besà, dientli: germá meu, no tingues por alguna, ni penses que et vull matar, ens desde ara et perdono graciosament la mort de mon germá». Llavors, el perseguidor pregà al cavaller de Colònia que li revelés qui era la senyora que havia vist al seu davant, però el cavaller negà haver vist res. Aleshores, li demanà que li digués, almenys, quina oració estava fent, i el cavaller de Colònia li respongué «que era la devoció del Sant Rosari, que son cent y cinquanta Ave Maries, y quinze Pare Nostres, en honra dels quinze misteris de la Fe, que en aquella devoció se enclouhen». D'aquesta manera, l'altre home prometé resar i divulgar aquesta devoció d'aleshores en endavant. La llegenda es complementa amb l'aparició de la Mare de Déu a Jacob Sprenger, elegit per refundar la devoció i la confraria, que anà adquirint una progressiva popularitat.

¹⁴⁰ Aquesta llegenda és la que recull Serra i Boldú en el seu llibre: Valeri SERRA, *Llibre popular...* op. cit., p. 100-101.

¹⁴¹ Caterina CAPDEVILA, *La devoció del Roser...* op. cit., p. 74-75.

¹⁴² Per conèixer amb detall les diferents variants d'aquesta llegenda, vegeu: Ib., p. 74-87.

¹⁴³ Aquesta llegenda es troba en el llibre de Jeroni Taix, *Llibre dels miracles de Nostra Senyora del Roser y lo modo de dir lo Rosari...*, i en el *Trellat sumariament fet de la bulla o confraria del psaltiri o roser...* sorgit els anys 1485 i 1490 a València. Aquest llibre ja recollia els elements fonamentals pel culte, com el marcat paper dels dominics com a intercessors de la devoció, l'oració del rosari estructurada en cent cinquanta Avemaries i quinze Parenostres, la necessitat de tenir una imatge i un altar pel culte i les bases de les ordinacions de la confraria. Ib., p. 74-87.

Fig. 3, Taula central del retaule de Nostra Senyora del Roser, ànolim, finals S. XVI - principis S. XVII, MEV 17.476, fotografia: Xevi Abril.

Com veurem, és habitual que els retaules dedicats a Nostra del Roser ostentin quinze taulons amb la representació dels quinze misteris del rés del rosari (cinc de goig, cinc de dolor i cinc de glòria), - «(...) com pintar promet i se obliga de pinzell los quinze misteris del Roser, cada misteri en son retaulo, dels quals quinze retaulons que en dit retaula per dit efecte estan fabricats»¹⁴⁴. No sempre, però, l'obreria del temple o la confraria del Roser podia permetre's costejar un retaule que desplegués els quinze misteris del rosari, que a vegades eren compendiats en vuit episodis o menys.

Els orígens d'aquesta devoció del Roser propagaren també altres llegendes que contribuïren a la seva difusió. Una de ben coneguda és la que explica una altra aparició de Maria, en aquest cas a sant Domènec de Guzmán, a qui la Mare de Déu demana que prediqui el rosari, establint-se, d'aquesta manera, una forta relació entre l'orde dels pares predicadors, fundat pel mateix sant, i la pràctica del rés del rosari¹⁴⁵. Per tant, si una primera fase d'expansió del culte cal vincular-la a la formació de la confraria de Colònia, també cal tenir

¹⁴⁴ ABEV, ACF-1844, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notariais, any 1606 (31 de gener de 1606, p. 86-88).

¹⁴⁵ Aquesta visió fou atribuïda a sant Domènec per Alan de la Rupe, el fundador de la primera confraria de Douai, que recupera i comença a donar forma a l'estructura del rosari, essent, en certa manera, el primer inventor de la devoció. (Caterina CAPDEVILA, La devoció del Roser... op. cit., p. 68).

ben present la posterior difusió d'aquest per part dels dominics, que a través de la prèdica el feren arribar a les parròquies dels diferents bisbats; essent reforçada a partir de l'últim terç del segle XVI arran del concili tridentí i de la implicació que hi assumiren els rectors.

A Vic, l'arribada dels dominics a finals del segle XVI, establerts a l'antic convent dels franciscans, degué contribuir vigorosament a la propagació del culte a la ciutat. Al llarg de les dues primeres dècades del segle XVII la confraria del Roser de l'església del convent dominic esmerçarà diners i esforços per a la construcció d'un gran retaule dedicat a Nostra Senyora del Roser i a sant Domènec, els quals ocupaven dues grans fornícules centrals disposades l'una al cim de l'altra en el segon i el tercer pis del moble¹⁴⁶.

En aquesta època, serà molt comú trobar representacions pictòriques i esculpides que confereixin a sant Domènec una posició privilegiada respecte a la Mare de Déu. En molts dels retaules dedicats al Roser sant Domènec sol tenir-hi lloc, ja sigui en forma d'imatge exempta arranjada en una pastera o representat en pintura en una de les taules del moble, sovint al costat d'algun altre sant de l'orde, com ara Jacint o Tomàs i més endavant Ramon de Penyafort. En altres ocasions, sant Domènec apareix rebent el rosari de la mà de la Mare de Déu, tal com explica la llegenda. Fou el cas del retaule del Roser destinat a l'església parroquial de Sant Andreu de Tona, en la pastera del qual s'ostentaven les imatges de Nostra Senyora del Roser amb Jesús als braços i sant Domènec, «que esta als peus de Nostra Senyora», que el pintor Joaquim Albareda havia de pintar «amb sos habits com son orde requer i demana»¹⁴⁷. Seguint el model tonenc, l'any 1602, quan s'encarregà la fusteria del retaule del Roser destinat a l'església de Santa Maria de Seva al fuster Joan Estrada, se li requerí que hi hagués «sant Domingo estant agenollat devant ho casi prenent lo rozari de Nostra Senyora»¹⁴⁸. Així mateix, tenim constància que l'any 1615, durant una visita pastoral portada a terme a la parròquia de Torelló, el visitador, Segimon Bertrana, manà que als peus de la Mare de Déu de l'altar del Roser hi fos afegida una imatge de sant Domènec «rebent d'ella el rosari, per tal que els confreres puguin guanyar els perdons, tal com està prescrit en la butlla d'erecció de la confraria»¹⁴⁹. Probablement, devia tractar-se de la imatge

¹⁴⁶ Per a una informació detallada d'aquest retaule vegeu: p. 217-220.

¹⁴⁷ ABEV, ACF-1844, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notariais, any 1606 (31 de gener de 1606, p. 86-88).

¹⁴⁸ ABEV, Arxiu parroquial de Santa Maria de Seva, manuals notariais, R/14, anys 1600-1630 (28 d'octubre de 1602, p. 56-57).

¹⁴⁹ Fortià SOLÀ, *Història de Torelló*, vol. 2, Barcelona: Gràficas Marina, S.A., 1947, p. 52.

pintada per Pere Pau Camps a partir del desembre de 1604, quan es comprometé a decorar el retaule¹⁵⁰.

¹⁵⁰ ABEV, Arxiu parroquial de Sant Feliu de Torelló, manuals notarians, volum 35, núm. general d'arxiu 194, anys 1604-1607 (14 de desembre de 1604, s.f.).

1. 1546-1577: LA RETAULÍSTICA A L'ÀREA DE VIC

1.1. Precedents: 1546-1568. El pintor Jaume Gener i el context artístic vigatà

Com bé sabem, el taller vigatà de major envergadura al llarg de la primera meitat del segle XVI fou el dels Gascó, que controlaren el mercat pictòric de la ciutat i les seves rodalies fins al 1546, quan morí Perot. Malgrat la manca d'una recerca documental exhaustiva entre els anys 1550 i 1568, sembla que podem afirmar que a partir de la segona meitat de segle i fins ben entrada la dècada dels anys setanta, un nombre considerable de les demandes artístiques de l'àrea vigatana foren cobertes per artistes forans, que hi actuaren de manera més o menys regular. S'eixamplava, així, una línia que ja s'havia encetat vers la dècada dels anys trenta i que originà un primer focus important de competència que el taller gasconès hagué d'afrontar¹⁵¹.

Jaume Gener¹⁵², un pintor originari de Sant Feliu del Llobregat documentat i establert a la ciutat de Vic entre els anys 1547 i 1571, fou l'únic mestre que avui considerem local¹⁵³ d'aquesta etapa. En aquest sentit, Jaume Gener és considerat el successor del taller dels Gascó. Inicialment, treballà associat amb Nicolau Mates, el pintor gironí¹⁵⁴, amb qui entre els anys 1547 i 1548 policromà el retaule major de l'església parroquial de Santa Maria d'Olost i quatre taules destinades a vestir el retaule major de l'església del convent de Nostra Senyora del Carme de Vic¹⁵⁵. Aleshores, Jaume Gener tenia uns vint-i-vuit anys,

¹⁵¹ Per conèixer la trajectòria vital i artística dels Gascó vegeu els estudis realitzats durant els darrers anys per Miquel Mirambell i Rafael Cornudella: Miquel MIRAMBELL, *La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó*, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002; Rafael CORNUDELLA, «La pintura de la primera meitat del segle XVI al Museu Episcopal de Vic», *Locus Amoenus*, 6, 2002-2003, p. 145-185; i Miquel MIRAMBELL, «Revisió del taller dels Gascó i de la pintura cinccentista vigatana. Estat de la qüestió i perspectives de futur», *Ausa*, vol. 25, núm. 168, 2011, p. 333-375.

¹⁵² La major part de les notícies biogràfiques i artístiques referides a la figura de Jaume Gener ens les proporciona M. Mirambell a: Miquel MIRAMBELL, *La pintura del segle XVI a Vic...* op. cit., p. 74-83. Pel que fa al cognom del pintor, en els documents de l'època es pot trobar escrit adoptant grafies diferents (Gener, Jener, Janer); nosaltres ens hi referirem com a Jaume Gener, en consonància amb l'opció presa per M. Mirambell.

¹⁵³ Considerem «mestre local» a qualsevol artífex que durant els anys del nostre estudi treballi establert a la ciutat de Vic o als seus voltants, independentment que hi hagi nascut o no.

¹⁵⁴ Nicolau Mates formà part de la nissaga de pintors Mates, originària de Sant Feliu de Guíxols. El seu pare, Pere Mates (c. 1490/1495-1558†), fou el membre més destacat d'aquest ramificat llinatge de pintors, del qual en sobresurt també el pintor Joan Mates (notícies 1570-1585†), nét de Pere Mates, fill primogènit de Nicolau Mates (1570†), el pintor que aquí ens ocupa, i germà de Damià Mates (1550-c.1615), també pintor. Per a més informació sobre els Mates vegeu, entre d'altres: Joaquim GARRIGA, «Pere Mates», a: Joan BOSCH i Joaquim GARRIGA (ed.), *De Flandes a Itàlia. El canvi de model en la pintura catalana del segle XVI: el bisbat de Girona*, Girona: catàleg d'exposició, 1998, p. 205-207, i Joan BOSCH, «Joan Mates», a: Ib., p. 202-204.

¹⁵⁵ En dona notícia E. Junyent a: Eduard JUNYENT, *Itinerario histórico de las parroquias del obispado de Vich*, Vic: Impremta Anglada, 1945-1952, p. 151; i M. Mirambell a: Miquel MIRAMBELL, *La pintura del segle XVI a Vic...* op. cit., p. 74-76 i doc. 67. M. Mirambell aplegà les dades documentals conegudes fins al moment referides al

l'edat en què firmà els seus primers capítols matrimonials amb la vigatana Francina, vídua de Pere Ancontra, l'abril de 1548. Coetàniament, entre 1546 i 1548, la ciutat acollia un altre binomi de pintors, el conformat per Miquel Ramells i Guiu Borgonyó, aleshores procedents de la vila de Bagà. M. Mirambell els hi localitzà tres feines: la pintura dels retaules majors de les esglésies parroquials de Sant Boi del Lluçanès i de Sant Martí de Sobremunt (tots dos encomanats el 1547), i el retaule de la capella de la Mare de Déu de Vilanova sota l'advocació de sant Sebastià, de la parròquia de Sant Martí Sescorts (1548)¹⁵⁶. Aquestes intervencions corporatives en àmbit vigatà, però, resultaren ser ben breus, i un cop dissoltes començà la carrera artística en solitari de Jaume Gener, que transcorregué en paral·lel a l'afluència a la ciutat de Vic de pintors vinguts de fora, accentuada a partir de 1550.

A través del seu estudi de doctorat, M. Mirambell ens oferí la major part de la trajectòria artística de Jaume Gener, de 1547 a 1568, fins aleshores inèdita. Avui, sabem que la seva carrera pictòrica s'allargà, com a mínim, fins l'any 1571, quan una època relativa a la decoració d'un retaule que guarní l'església parroquial de Sant Cristòfol de Cerdans ens brinda l'última pista del seu recorregut professional i vital¹⁵⁷. Fins ara, teníem constància que fora de Vic Jaume Gener havia pintat els retaules de les esglésies de Sant Pere de Roda (1553), Sant Martí d'Albars o del Bas (1555), Sant Sebastià de la Parra, a Santa Maria de Corcó (1555-1556), Sant Marçal (1556) i Sant Feliu de Torelló (1558)¹⁵⁸. Ara ampliem un

binomi Nicolau Mates-Jaume Gener. Val a destacar que en el retaule major de l'església del convent de Nostra Senyora del Carme de Vic ja hi havien treballat els pintors Joan i Perot Gascó (vegeu: Ib., p. 140-142 i docs. 38, 45, 46, 48 i 49) i que el daurat del tabernacle d'aquest mateix moble fou contractat el 20 de juliol de 1558 als olotins Gabriel Palomer i Pere Antoni Vilanova (vegeu: Ib., p. 99-100 i doc. 97).

¹⁵⁶ Vegeu: Ib., p. 71-73. Posteriorment, J. Garriga, J. Bosch i F. Miralpeix, a través d'un estudi sobre el patrimoni pictòric i escultòric andorrà d'època moderna, feren saber que sota la identitat del fins aleshores conegut amb el sobrenom de Mestre de Canillo s'hi amagava la personalitat artística de dos pintors: Miquel Ramells i Guiu Borgonyó, autors també del retaule major de l'església de Sant Joan de Caselles (documentat el 1537) i del retaule de Sant Miquel de Prats, ambdós a la parròquia de Canillo (vegeu: Joan BOSCH, Joaquim GARRIGA, Francesc MIRALPEIX, «El catàleg sobre les arts de l'època moderna a Andorra [segles XVI-XVIII]: un salt quantitatiu en el coneixement de l'art i la cultura visual del Principat», *Ex-Libris Casa Bauró*, núm. 13, Govern d'Andorra, Ministeri de Cultura, Biblioteca Nacional, 2010). Val a dir que aquesta informació fou recollida també pel mateix M. Mirambell a: Miquel MIRAMBELL, «Revisió del taller dels Gascó i de la pintura cincinentista vigatana. Estat de la qüestió i perspectives de futur», *Ausa*, vol. 25, núm. 168, 2011, p. 357-358.

¹⁵⁷ ABEV, ACF-1562, Benet Puig, notari episcopal, manuals notariais, anys 1571-1572 (14 de desembre de 1571 p. 65v).

¹⁵⁸ Tots aquests retaules han estat publicats per M. Mirambell a: Miquel MIRAMBELL, *La pintura del segle XVI a Vic...* op. cit., p. 71-73. La pintura del retaule major de l'església de Sant Martí d'Albars o del Bas ja havia estat feta conèixer per E. Junyent a: Eduard JUNYENT, *Itinerario histórico...* op. cit., p. 136; i de la pintura del retaule de sant Fortià de la parroquial de Torelló ja en parlàren F. Solà - que en publicà el contracte -: Fortià SOLÀ, *Història de Torelló*, vol. 2, Barcelona: Gráficas Marina, S.A., 1947, p. 46; i J. F. Ràfols: Josep Francesc RÀFOLS, *Diccionario biográfico de artistas de Cataluña. Desde la época romana hasta nuestros días*, vol. 1, Barcelona: Editorial Milà, 1951-1954, p. 22.

xic el seu catàleg, afegint-hi el major de Sant Quirze de Besora (1562)¹⁵⁹ i el ja anomenat de Sant Cristòfol de Cerdans (1571), així com la pintura d'una escultura destinada a l'església de la Pietat de Vic (1568). A més a més, a partir de l'any 1568, localitzem alguns documents que ens descobreixen Gener exercint com a paraire. Probablement, aquest altre ofici s'hagi de relacionar amb els seus segons capítols matrimonials, firmats el 8 de juny de 1553 amb Antònia Rovira, vídua d'un paraire de Sant Julià de Vilatorrada. Als voltants d'aquesta data, tal com consta en un fogatge expedit a l'octubre de 1553, sabem que Gener residia a la plaça Nova de la ciutat de Vic¹⁶⁰.

Determinar en quina mesura Jaume Gener fou més o menys competent resulta difícil, sobretot perquè actualment no tenim constància que s'hagi conservat cap de les seves obres. Si bé les dades actuals ens en descobreixen una activitat artística prou notable, especialment a les rodalies de Vic, també semblen constatar que a la ciutat no hi fou requerit per a cap feina de massa envergadura. El llibre d'exèquies fúnebres del consell municipal el registra com a pintor dels escuts d'armes de les capelles funeràries a Vic de Joana I la Boja, de Carles I, i del príncep Carles, fill primogènit de Felip II, els anys 1555, 1558 i 1568, respectivament, en la línia dels treballs que executà per a la catedral vigatana al voltant dels mateixos anys. Dos rebuts datats de 1551 i 1557 testimonien les seves comeses de policromia a la Seu, en la primera ocasió, del bocaram i els draps de «paganeres», i en la segona, de les peanyes dels màrtirs i d'una civera¹⁶¹. D'altra banda, consta que l'any 1568 policromà una imatge de santa Bàrbara per a l'església de la Pietat de Vic, segurament destinada a la capella que el mestre de cases Guillem Vaxeres hi havia obert el 1566¹⁶². Probablement, resulti significatiu que mentre Gener s'encarregava d'aquestes tasques poc rellevants i de baix cost, els pintors forans Jaume Forner i Joan Gast Giralt hi constin treballant en feines de major envergadura. L'agost de 1552 li havia estat encomanada a Jaume Forner, pintor originari de la vila de Perpinyà, la pintura del retaule de la Concepció de la Mare de Déu de la capella dels claustrers de la catedral de Vic¹⁶³; i el 1556, Joan Gast Giralt, mestre d'origen flamenc, hi portava a terme la policromia del sagrari posterior de l'altar major. Aquest darrer pintor es faria càrrec, igualment, del retaule major de la capella

¹⁵⁹ ABEV, Arxiu parroquial de l'església de Santa Maria de Besora, manuals notariais, R/6, anys 1557-1580 ca. (6 de febrer de 1562, p. 110-110v). Aquest retaule havia estat obrat pel fuster vigatà Antoni Micó: Ib. (26 d'abril de 1556, p. 72v-73v).

¹⁶⁰ Tant els capítols matrimonials com les dades referides al fogatge de l'any 1553 foren publicats per M. Mirambell a: Miquel MIRAMBELL, *La pintura del segle XVI a Vic...* op. cit., p. 76-77.

¹⁶¹ Ib., p. 77-83. La notícia de la decoració de les capelles funeràries es troba a: AMV, Llibre d'exèquies funeràries, anys 1497-1689, p. 23-24, 27-28 i 30-34.

¹⁶² ABEV, Col·lecció Junyent 125B (Llibre de l'obra II, anys 1555-1572 [notes]).

¹⁶³ Tal com veurem més endavant, aquest retaule serà acabat pel pintor francès Jaume Bazin, a qui ens consta que li és encarregat el 1568. Vegeu: p. 92-93.

de la Mare de Déu del Remei de Vic¹⁶⁴. D'altra banda, el 7 d'agost de 1553, Jaume Gener fou contractat per pintar els carrers laterals del retaule de sant Sebastià de l'església de la Mare de Déu del Carme de la ciutat - on ja havia treballat anteriorment en el major en companyia de Nicolau Mates. Aquí també degué coincidir amb Forner, que el juny següent hi fou sol·licitat per portar a terme la policromia i dauradura d'una part del retaule de sant Joan, a la capella d'aquesta mateixa advocació¹⁶⁵. Quatre anys més tard, a l'església del monestir del Carme també hi actuarien els olotins Gabriel Palomer i el seu gendre Pere Antoni Vilanova, que s'encarregaren de daurar el tabernacle de la taula central del retaule major, en el qual ja hem vist que també hi havien intervingut Jaume Gener i Nicolau Mates i, anteriorment, Joan i Perot Gascó.

Un dels contractes que ara afegim al catàleg artístic de Jaume Gener, expedit el 6 de febrer de 1562 des de l'església parroquial de Sant Quirze de Besora, sembla oferir-nos una nova pista del seu perfil professional. Els obrers de la parròquia acordaren amb el pintor la decoració del retaule major, que havia construït el fuster de Vic Miquel Micó seguint el model del major de l'església veïna de Santa Maria de Besora¹⁶⁶. També la pintura havia de fer-se prenent com a referent el retaule de Santa Maria, «(...) los cels de las istorias, arboredas, montanyas e novols justa forma i modo del retaula de la Verge Maria de Basora, lo bancal de baix e portas justa e forma, modo e manere del retaula de la Verge Maria de Besora; Item la pastere de la Verge Marie del modo i manere de la pastere de la Verge Maria de Besora (...); i al final de la capitualció, hom pot llegir: «lo dit Jaume Janer conve i promet fara fer la pintura del dit rataula a mestre Joan Burgunyo, qui pinta lo rataula de la Verge Maria de Besora»¹⁶⁷. Sembla que el contracte ens presenta a Jaume Gener com a intermediari entre els obrers i el pintor «Joan Burgunyo», fet que obre la possibilitat que hagués exercit com a pintor contractista en altres comandes, una feina que hauria pogut combinar d'una manera més còmode amb l'activitat de paraire, que imaginem que transcorregué en paral·lel a la seva carrera pictòrica i que degué iniciar en algun moment a partir de 1553. D'altra banda, aquest mateix document ens descobreix el nom d'un altre

¹⁶⁴ Miquel MIRAMBELL, *La pintura del segle XVI a Vic...* op. cit., p. 89-90 i 97-98. M. Mirambell fa referència a Jaume Forner amb el nom de l'inexistent Jaume Forner II, ja que fins a la publicació de l'article de R. Cornudella l'any 2003, «La pintura de la primera meitat del segle XVI al Museu Episcopal de Vic», es considerava que hi havia hagut dos pintors anomenats Jaume Forner (pare i fill). Aquesta consideració fou fruit d'un lapsus de J. M. Madurell, que confongué una còpia del testament de Caterina, l'esposa de Jaume Forner, datat del 7 de gener de 1555, amb el testament del mateix pintor, donant per fet que les notícies posteriors feien referència, forçosament, a un altre Jaume Forner. El mateix Mirambell s'encarrega de clarificar-ho en l'article: Miquel MIRAMBELL, «Revisió del taller dels Gascó...», op. cit., p. 358-359.

¹⁶⁵ Miquel MIRAMBELL, *La pintura del segle XVI a Vic...* op. cit., p. 78-79 i 91.

¹⁶⁶ ABEV, Arxiu parroquial de l'església de Santa Maria de Besora, manuals notarials, R/6, anys 1557-1580 ca. (26 d'abril de 1556, p. 72v-73v).

¹⁶⁷ *Ib.*, (6 de febrer de 1562, p. 110-110v).

pintor aleshores treballant a l'àrea de Vic. Potser es tracta del mateix mestre toledà que ja recollia J. Gudiol a *Nocions d'arqueologia sagrada catalana* i que anomenà «Joan de Borgonya»¹⁶⁸. Més endavant, aquest mateix pintor fou recollit amb el nom de «Joan de Borgonya (II)» per J. Garriga, que el féu conèixer actiu a Barcelona (on era ciutadà), a la Pobra de Claramunt, a Vic i a Pineda entre els anys 1553 i 1573¹⁶⁹. Finalment, M. Mirambell el mencionà amb el mateix nom, Joan de Borgonya II, incloent-lo en el seu treball de doctorat, ja que entre el març de 1552 i el juny del mateix any rebé a Vic un nombre de lliures concretes en obvenció de les trenta que li foren promeses per la pintura de la bandera de tafetà carmesí del capítol vigatà, un document en el qual el pintor Jaume Gener hi consta com a fiador, cosa que ens permet constatar que ambdós mestres es coneixien almenys des dels anys cinquanta. Així mateix, M. Mirambell ens informa que en altres ocasions Gener actuà de fiador del pintor Jaume Forner, cosa que accentua la sospita que devia tractar-se d'un mestre amb una infraestructura de treball modesta o poc hàbil¹⁷⁰.

La documentació notarial recollida fins ara al voltant de Jaume Gener, per tant, sembla revelar-nos el perfil d'un pintor fàcilment eclipsat per la mà dels mestres forasters vinguts a Vic a la segona meitat del segle XVI. Quelcom semblant degué succeir al gironí Nicolau Mates, soci de Gener els primers anys de la seva carrera vigatana. Quan J. Bosch explica la trajectòria del pintor Joan Mates, fill de Nicolau Mates i nét de Pere Mates, fa notar que «al darrer terç del segle XVI (Joan Mates) restaurà la projecció i el prestigi de la "marca familiar" parcialment devaluades en temps del seu pare (Nicolau Mates) - confinat a comandes de poca entitat i menys compromís, i superat per l'empenta pictòrica del pintor d'Orleans Perris de la Rocha - (...)»¹⁷¹. A Vic, Jaume Gener també es veié avantatjat pel pintor francès, que sabem a la ciutat des de 1568¹⁷². Un dels seus principals competidors des de mitjan segle, però, degué ser Jaume Forner, tal com ja apuntà M. Mirambell¹⁷³.

Forner, que treballava establert a Barcelona des del 1527, és documentat treballant a l'àrea vigatana entre els anys 1552 i 1557. Hi aconseguí treballs de certa importància, alguns dels quals realitzà en companyia del piemontès Pietro Paolo de Montalbergo, com ara el retaule

¹⁶⁸ Josep GUDIOL i CUNILL, *Nocions d'arqueologia sagrada catalana*, vol. 2, Vic: Impremta Balmesiana, 1933, p. 712.

¹⁶⁹ Joaquim GARRIGA, «Joan de Borgonya», a: Joan BOSCH i Joaquim GARRIGA (ed.), *De Flandes a Itàlia...* op. cit., p. 175-177.

¹⁷⁰ Miquel MIRAMBELL, *La pintura del segle XVI a Vic...* op. cit., p. 88-89; Íd., *El taller dels Gascó i la pintura de la primera meitat del segle XVI a Vic*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 1996, p. 427.

¹⁷¹ Joan BOSCH, «Joan Mates», a: Joan BOSCH i Joaquim GARRIGA (ed.), *De Flandes a Itàlia...* op. cit., p. 202-203.

¹⁷² Per a resseguir la trajectòria del pintor d'Orleans a Vic, vegeu: p. 95-100.

¹⁷³ «Jaume Forner [II] gairebé se'ns mostra documentalment més actiu que el propi Gener», comenta a: Miquel MIRAMBELL, *El taller dels Gascó...* op. cit., p. 427.

major de l'església parroquial de Sant Vicenç de Malla, l'aparellament i dauradura del qual li fou encomanat pel mateix Montalbergo el juny de 1554, o el major de l'església parroquial de Santa Maria de Tagamanent, documentat a través d'una carta de pagament de dues-centes lliures barceloneses, datada del 6 de febrer de 1557, també amb Montalbergo. A més a més dels ja esmentats per a la catedral de Vic i per a l'església del convent del Carme de la mateixa ciutat; així com el major de l'església parroquial de Sant Esteve de Vilacetrú, que pintà entre l'1 de setembre de 1554 i el dia de Pasqua de l'any següent¹⁷⁴.

En la dècada següent, actuant a la zona de Vic també hi sabem al pintor Ramon Puig, probablement de Barcelona, on és documentat per primera vegada l'any 1557, quan contrau matrimoni amb Àngela, la filla del pintor Jaume Bernis, amb qui possiblement es degué formar. Actualment, les obres que encapçalen la seva trajectòria pictòrica daten dels anys seixanta i es localitzen a l'àrea de Vic, on avui se'l sap autor de la pintura del retaule major de l'església parroquial de Sant Pere de Roda, pactada el 19 d'octubre de 1562, de la de Sant Esteve de Vinyoles i de la de la Mare de Déu de Borgonyà (Torelló), les concòrdies per a la realització de les quals foren signades el 24 de gener i el 27 de juny de 1563, respectivament, així com de la policòrnia del major de la parròquia de Sant Esteve de Múnter, acordada l'any següent. A partir del 1564 se'l sap actuant a Sant Pere de Terrassa (1564), a Dosrius (1565), a l'Hospitalet (1568), a Arenys de Mar (1569) i a Mataró, a l'església de Sant Miquel de Mata (1569), totes elles properes a la capital catalana, on s'assentarà a partir dels anys setanta i a on portarà a terme una prolífica carrera pictòrica en contacte amb els pintors més moderns i actualitzats del moment, com ara el mateix Jaume Forner, Joan Baptista Toscano, Isaac Hermes, Antoni Toreno, Gabriel Robuster, Giacomo Filippo Papiano, etc., al costat dels quals hom imagina que la seva carrera pictòrica degué enriquir-se¹⁷⁵.

¹⁷⁴ Miquel MIRAMBELL, *La pintura del segle XVI a Vic...* op. cit., p. 89-93. Per a més informació sobre Jaume Forner, vegeu, entre d'altres: Joaquim GARRIGA (amb la col·laboració de Marià CARBONELL), «L'època del Renaixement, s. XVI», a: *Història de l'Art Català*, vol. 4, Barcelona: Edicions 62, 1986, p. 78 i 148-149; Rafael CORNUDELLA, «La pintura de la primera meitat del segle XVI...», op. cit., p. 182-185.

¹⁷⁵ La informació referida a la trajectòria artística d'aquest pintor ha estat extreta de: J. M. Madurell a: Josep M. MADURELL, «Pedro Nunyes y Enrique Fernandes, pintores de retablos», *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, vol. 2, núm. 1, gener 1944, p. 26-27; Miquel MIRAMBELL, *La pintura del segle XVI a Vic...* op. cit., p. 100-102; Santi TORRAS, «El retaule del Roser de l'església de Sant Feliu de Sabadell (1573): una imatge eventual de la Contrareforma», *Arxaona*, núm. 23, 3a època, tardor 2000, p. 9-25; Íd., «D'Antoni Sabater a Baptista Palma. Obres i artistes del Renaixement a Terrassa (1546-1621)», *Terme*, núm. 14, 1999, p. 63-74; Fortià SOLÀ, *Història de Torelló*, op. cit., p. 249-250 i 574-575; Xavier ALARCÓN i Nicolau GUANYABENS, «El retaule de l'església de Sant Miquel de Mata», *Fulls del Museu Arxius de Santa Maria de Mataró*, núm. 106, 2013, p. 6-24. Val a destacar, també, que J. Bosch el sap relacionat amb el procés de visuració del retaule major de Sant Andreu de Llavaneres (vegeu: Joan Bosch, «El períple pictòric d'un pintor milanès a Catalunya: Joan Baptista Toscano, actiu entre 1599 i 1617», *Locvs Amoems*, 11, 2011-2012, p. 115-117).

Val a fer notar que tant en l'article de X. Alarcón i N. Guanyabens, com en el de S. Torras titulat «D'Antoni Sabater a Baptista Palma. Obres i artistes del Renaixement a Terrassa (1546-1621)», s'hi detecten algunes

1.2. 1568-1577: Els pintors francesos Jaume Bazin, Pere de la Rocha i Bertran Badia a Vic

1.2.1. Jaume Bazin i Pere de la Rocha a la catedral de Vic

En paral·lel amb els darrers quatre anys d'activitat pictòrica de Jaume Gener, a la catedral de Vic tingué lloc un dels episodis de comissió i activitat pictòrica més destacat conegut fins ara al llarg del segle XVI. Es tracta de l'encàrrec de set retaules (els de les capelles de Nostra Concepció dels claustres nous i de Santa Margarida, santa Caterina i santa Anna, el del Corpus de Crist, el de Sant Just, el dels sants Cosme i Damià, el dels sants Lluc i Blai i el de Sant Llorenç) acordats amb els pintors d'origen francès Jaume Bazin i Pere de la Rocha entre el juny de 1568 i l'agost de 1571.

En el transcurs de la primera meitat de segle el pintor més sol·licitat a la Seu de Vic fou Joan Gascó, que s'encarregà de la pintura dels retaules de sant Miquel (en part), del Nadal, de sant Andreu i de sant Joan Baptista, a més a més de la policromia d'una imatge de la Mare de Déu i el daurat de dotze diademes, així com d'altres objectes de culte, com ara draps, bordons o banderes¹⁷⁶. Per a la feina puntual de la decoració del conjunt de l'orgue nou es comptà amb la destresa pictòrica de Pere Serafí, que signà el contracte amb el capítol de la Seu el dia 8 de maig de 1544¹⁷⁷. A partir de la segona meitat de segle, un nombre ben considerable de pintors forans portà a terme diferents encàrrecs sorgits del capítol catedralici. Jaume Fontanet I, un pintor especialitzat en vidrieres, elaborà dos vitralls i dues rosasses per a catedral entre els anys 1550 i 1554¹⁷⁸. El 1552 Joan de Borgonya II pintà la bandera de tafetà carmesí¹⁷⁹, i a Jaume Forner li fou encomanat el retaule de la

dades dubtoses. Tant en un com en l'altre, es fa referència a la signatura per part de Ramon Puig l'any 1562 d'un contracte per a la policromia del retaule del monestir de Sant Pere de Rodes, queensem que ha de tractar-se del retaule major de l'església de Sant Pere de Roda, a Osona, que li fou encarregat a Puig el 19 d'octubre de 1562 a Vic (vegeu: J. GUDIOL i CUNILL, «Dels orígens de la pintura a l'oli», Pàgina artística de *La Veu de Catalunya*, núm. 404 i 405, 1917, i Miquel MIRAMBELL, *La pintura del segle XVI a Vic...* op. cit., p. 100-102 i doc. 99, p. 435-437) i que no és esmentat en cap dels dos articles. D'altra banda, S. Torras es refereix al retaule dedicat a sant Miquel de l'església de Sant Martí d'Arenys de Mar, que hauria de tractar-se del retaule d'aquesta mateixa advocació però destinat a l'església de Sant Martí d'Arenys de Munt.

¹⁷⁶ Totes aquestes obres foren recollides per M. Mirambell a: Miquel MIRAMBELL, *La pintura del segle XVI a Vic...* op. cit., p. 12-14 i 138, 142-144, 154, 159-160, 164, 169, 176-178 i 199-201.

¹⁷⁷ Ib., p. 68-70. Aquesta notícia fou publicada per primera vegada l'any 1919 per J. Gudiol i Cunill: Josep GUDIOL i CUNILL, «Pintors cortiners i de portes d'orgue», *La Veu de Catalunya*, Pàgina artística núm. 474, 1919.

¹⁷⁸ Es tractava dels vitralls de la finestra de la capella de l'altar major i de la finestra ubicada entre la capella de Sant Sebastià i la de Sant Miquel, així com les rosasses del portal de Sant Bernat i de la capella de Sant Hipòlit; vegeu: Miquel MIRAMBELL, *La pintura del segle XVI a Vic...* op. cit., p. 84-88. Aquestes notícies ja foren fetes conèixer el 1919 per J. Gudiol i Cunill a: Josep GUDIOL i CUNILL, «De vidrieres i vidriers catalans, III», Pàgina artística de *La Veu de Catalunya*, Barcelona, núm. 486, 28 de juliol de 1919.

¹⁷⁹ Vegeu: Joaquim GARRIGA, «Joan de Borgonya», a: Joan BOSCH i Joaquim GARRIGA (ed.), *De Flandes a Itàlia...*, op. cit., p. 176; i Miquel MIRAMBELL, *La pintura del segle XVI a Vic...* op. cit., p. 88-89.

Immaculada Concepció de la Mare de Déu de la capella dels claustrers nous¹⁸⁰. Joan Gast Giralt hi pintà el sagrari posterior de l'altar major, segons un rebut datat del 1556¹⁸¹; i, segons J. F. Ràfols, Benet Sanxes Galindo hi decorà la bandera del capítol sis anys més tard¹⁸². A aquestes comandes s'haurien de sumar els treballs efectuats pel pintor local Jaume Gener, als anys cinquanta¹⁸³, així com els retaules que ara afegim a les trajectòries artístiques de Jaume Bazin i Pere de la Rocha - dels quals, malauradament, no ens n'ha arribat cap vestigi.

Entre el 30 de juny de 1568 i el 2 de desembre del mateix any, quan Jaume Bazin, «pintor natural del regne de França», pactà la pintura de dos retaules per a la catedral vigatana, residia a la vila de Tàrrrega¹⁸⁴. En la primera concòrdia, fou encomanat a Jaume Bazin «do acabar de pintar lo retaule de la capella de la Conceptio de Nostra Senyora de les claustreres noves de la ciutat de Vic» dins un termini de quatre mesos¹⁸⁵. La decoració d'aquest retaule havia estat pactada setze anys abans entre Joan Ferreres, canonge de la Seu, i el pintor Jaume Forner. Per alguna raó que avui desconeixem, Forner el deixà inacabat, ja que en la nova capitulació, igualment encapçalada pel canonge Ferreres, s'especifica que Jaume Bazin ha de pintar i daurar les sis taules del cos central del moble, el frontispici i part de les polseres. Hi resten, solsament, les set taules que integraven el bancal del retaule, que són les que degué pintar Forner - d'esquerra a dreta: l'*Anunciació de la Mare de Déu*, la *Nativitat de Jesucrist*, l'*Adoració dels Reis Mags*, la *Resurrecció de Jesucrist*, l'*Ascensió*, la *Pentecosta* i l'*Assumpció de la Mare de Déu*. La iconografia mariana de les sis taules del cos principal concretada en

¹⁸⁰ Vegeu: Joaquim GARRIGA, (amb la col·laboració de Marià CARBONELL), «L'època del Renaixement, s. XVI», op. cit., p. 148; Miquel MIRAMBELL, *La pintura del segle XVI a Vic...* op. cit., p. 89-90. Avui, però, sabem que aquest retaule només fou pintat en part per Jaume Forner, tal com expliquem a continuació (p. 92-93).

¹⁸¹ Miquel MIRAMBELL, *La pintura del segle XVI a Vic...* op. cit., p. 98.

¹⁸² Josep Francesc RÀFOLS, *Diccionario biográfico de artistas de Cataluña...* op. cit., p. 26; Miquel MIRAMBELL, *La pintura del segle XVI a Vic...* op. cit., p. 103-104. Aquesta seva comesa pictòrica a la Seu vigatana també es recull a: Joan BOSCH, «Joan Sanxes Galindo», a: Joan BOSCH i Joaquim GARRIGA (ed.), *De Flandes a Itàlia...* op. cit., p. 225.

¹⁸³ Miquel MIRAMBELL, *La pintura del segle XVI a Vic...* op. cit., p. 77-78 i 81-82.

¹⁸⁴ Tenim constància que el 13 de juliol de 1568 Jaume Bazin nomenà procurador seu al fuster Antoni Bru, de Vilagrassa (Urgell), perquè pogués reclamar un pagament de cinc lliures, tretze sous i quatre diners que li devia Bernat Estallelas, propietari del mas de Montalbà (actualment, mas de l'Estadella), pel qual degué haver treballat en alguna obra pictòrica (vegeu: Joan YEGUAS, «La riquesa artística de Vilagrassa i Anglesola a l'època del Renaixement (1500-1640)», Grup de recerques de les terres de Ponent, 2013, p. 237-239 [consultable via Internet: 20/11/2016]).

¹⁸⁵ ABEV, ACF-1386, Joan Torra, notari episcopal, manuals notariaus, anys 1568-1569 (30 de juny de 1568, p. 77v-78).

aquesta segona concòrdia coincideix exactament amb la que havia estat encomanada a Jaume Forner el 1552¹⁸⁶.

Al primer registre, després del bancal, d'esquerra a dreta, Bazin hi havia de pintar l'*Escena dels quinze graons*, l'*Arbre de Jessè* i les *Esposalles de la Mare de Déu*; i en el registre superior, en la mateixa direcció, l'*Àngel anunciant a Sant Joaquim que vagi a la Porta Daurada*, *Sant Joaquim i Santa Anna a la Porta Daurada*, i la *Nativitat de la Mare de Déu*. El frontispici havia de ser presidit per la imatge de Déu Pare, probablement a dins d'una petxina, i les polseres del retaule havien de presentar sis figures, que serien indicades al pintor pel mateix canonge Ferreres. El preu de l'obra quedà indeterminat, «lo dit senyor Ferreres conve i en bona fe promet donar e pagar per dita obra, salari i traballs della, tot lo que sera indicat i arbitrat per dos pintors en per quiscuna part elegidors encontinent que sera feta la obra sera judicada». La cancel·lació lateral del document dóna constància que l'11 de desembre de 1568 el canonge Ferreres entregava 45 lliures al pintor per la feina feta.

Nou dies abans, el 2 de desembre de 1568, Bazin rebé l'encàrrec de la pintura del retaule de la capella de Santa Magdalena, santa Caterina i santa Anna (segurament situada al cantó de migjorn del braç sud del transsepte de la Seu) per part dels senyors mossèn Francesc Valls, doctor en dret, mossèn Baltasar Codolosa, canonge, mossèn Pere Coll, mestre de cant de la Seu, i mossèn Mateu Gacet, tots beneficiats en dita capella¹⁸⁷. El retaule devia presentar una organització molt semblant a l'anterior, amb una predel·la que enlloc de set taules n'acollia cinc, on Jaume Bazin havia de pintar-hi les figures següents: sant Atanasi, santa Apol·lònia, Nostra Senyora de la Pietat, santa Cecília i sant Climent papa, d'esquerra a dreta. De les sis taules integrants del cos del moble, la central ostentava la representació de Nostra Senyora i Santa Anna, ja pintada en el moment del contracte, raó per a la qual es manava a Bazin únicament netejar-la i polir-la. Flanquejant-la, hi havia de pintar el *Martiri de santa Caterina*, a l'esquerra, i *Santa Magdalena pujada al cel pels àngels*, a la dreta. Al registre més alt, i en la mateixa direcció, s'hi havien d'exposar les taules amb les representacions de santa Marta, Nostra Senyora del Roser, i la *Presentació de la Verge al temple*. Així mateix, havia també de decorar les polseres laterals amb les imatges de dos sants a cada banda; a l'esquerra, en sentit ascendent, hi havia de fer santa Escolàstica i sant Domènec, i a la dreta, en la mateixa direcció, santa Tecla i sant Francesc; «i en la polsera més alta los ornaments a dit mestre

¹⁸⁶ Miquel MIRAMBELL, *La pintura del segle XVI a Vic...* op. cit., p. 89-90 i doc. 78; l'encàrrec fou fet conèixer anteriorment per Joaquim Garriga, per bé que la font bibliogràfica de la qual fou extret no proporcionava dades concretes, com ara la data o la referència notarial del contracte: Joaquim GARRIGA, (amb la col·laboració de Marià CARBONELL), «L'època del Renaixement, s. XVI», op. cit., p. 148-149.

¹⁸⁷ ABEV, ACF-1386, Joan Torra, notari episcopal, manuals notariais, anys 1568-1569 (2 de desembre de 1568, p. 171v-172v).

ben vists». Per a la feina, el pintor rebria quaranta-sis lliures; que li consten entregades en l'acta de cancel·lació final, datada de l'1 de juny del 1570 - gairebé un any més tard respecte la data d'entrega de l'obra requerida en el contracte.

Esdevé possible que de manera paral·lela hagués portat a terme alguna feina per a l'església de Sant Bartomeu del Grau, per a la qual rebé seixanta-cinc lliures barceloneses l'1 d'octubre de 1570 a través del mercader vigatà Damià Parés¹⁸⁸. Aleshores el pintor consta com a habitant de la vila de Guissona, on es degué traslladar en una data desconeguda a partir del 1569. Sembla ser que des del desembre de 1568 Bazin havia impulsat algun tipus de denúncia contra els obrers de Sant Bartomeu del Grau, Joan Ferreres i Joan Pujol, probablement originada pel retard d'algun pagament relacionat amb alguna comanda pictòrica per a la parròquia. Fóra possible que el pintor hagués venut posteriorment el seu deute al mercader Damià Parés per tal que aquest el pogués gestionar més fàcilment des de Vic. Aquesta és la darrera notícia que recollim de Jaume Bazin a la ciutat, on actualment ens hi consta localitzat intermitentment entre els anys 1568 i 1570.

J. Sarret localitzà per primera vegada a Jaume Bazin instal·lat a Catalunya l'any 1563, quan en companyia del seu pare, Arnau Bazin, també pintor, acordaren amb el prior del convent de predicadors de Manresa la policromia del retaule de la capella de la Mare de Déu del Roser. Tot i que Sarret afirmava que «pare i fill es dedicaven a la pintura de totes classes i en particular de retaules», actualment no coneixem cap més notícia referida a la seva actuació conjunta al Principat català¹⁸⁹. Fóra possible que Arnau Bazin morís en una data desconeguda entre 1563 i 1568, ja que a partir del juny d'aquest darrer any totes les notícies documentals recollides fins ara ens parlen únicament de Jaume Bazin. Ara bé, no totes les informacions referides a Jaume Bazin al·ludeixen a la figura del fill. Ens consta, tal com clarifica S. Torras en el seu article sobre la taula pictòrica de sant Jaume conservada al Museu d'Art de Sabadell¹⁹⁰, que Jaume Bazin, fill d'Arnau Bazin, tingué un fill homònim que també exercí de pintor i que treballà instal·lat a Barcelona, on s'havia establert de manera definitiva el seu pare pels volts dels anys vuitanta. Segons les notes de J. Mas, l'antic arxiver de la catedral de Barcelona, Jaume Bazin, pintor de Bordeus, domiciliat al carrer del Dormidor de Sant Francesc de Barcelona, rebia l'extremunció el 8 de setembre de 1593,

¹⁸⁸ ABEV, ACF-1489, Gaspar Benet Prat, notari episcopal, manuals notariais, anys 1569-1571, (1 d'octubre de 1570, s.f).

¹⁸⁹ Joaquim SARRET, *Art i artistes manresans*, Manresa: Impremta i Enquadernacions Sant Josep, 1916. A mitjan segle XX els Bazin foren recollits per J. M. Madurell a: Josep M. MADURELL, «Pedro Nunyes y Enrique Fernandes, pintores de retablos», *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, vol. 2, núm. 3, juliol 1944, p. 42.

¹⁹⁰ Santi TORRAS, «La taula cinccentista de sant Jaume del Museu d'Art de Sabadell i l'activitat del pintor Jaume Bazin a Sabadell (1594), un enigma pendent», *Arxaona*, núm. 32, 4a època, 2009, p. 124-137.

suposadament la data de la seva mort¹⁹¹. Per tant, sembla que les notícies documentals expedides a partir de l'any 1594 referides a Jaume Bazin al·ludirien al seu fill, nét d'Arnau Bazin¹⁹². El pintor que nosaltres localitzem a Vic hauria de ser el fill d'Arnau Bazin, documentat actiu com a pintor a Catalunya entre 1563 i 1593†¹⁹³.

Els altres cinc retaules destinats a la catedral de Vic foren pactats entre els anys 1568 i 1571 amb el pintor d'Orleans Pere de la Rocha, que retrobem de nou a la ciutat el 1577, quan pactà la pintura del retaule major de l'església parroquial de Sant Julià de Vilatorrada, situada a uns sis quilòmetres de Vic. Fins ara, el corpus més important de producció artística de Pere de la Rocha havia estat localitzat a les actuals comarques del Gironès i de la Garrotxa, a les capitals de les quals residí durant la major part de la seva trajectòria en terres catalanes. Fora d'aquestes, se li coneixien quatre obres saltuàries per a les comarques d'Osona (Sant Julià de Sasorba), la Selva (Hostalric), l'Alt Empordà (Peralada) i el Ripollès (Sant Esteve de Pardines), encarregades entre els anys 1571 i 1579. Avui, la documentació vigatana ens permet assignar-li sis nous retaules, tots osonencs, i perfilar una mica millor el seu periple artístic pel Principat català, on es creu que arribà pels volts de 1566¹⁹⁴.

¹⁹¹ Ib., p. 128-132.

¹⁹² Per tant, la pintura del retaule de la confraria de Sant Jaume i santa Llúcia de l'església parroquial de Sant Feliu de Sabadell, publicada per J. M. Madurell (a: Josep M. MADURELL, «Pedro Nunyes y Enrique Fernandes, pintores de retablos», *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, vol. 2, núm. 3, 1944, p. 42) hauria de fer referència al fill homònim de Jaume Bazin. Així com les notícies donades a conèixer per J. Bosch referides a Jaume Bazin i datades dels anys 1604 i 1606 en relació al concurs per l'obra del retaule major de Sant Andreu de Llavaneres (vegeu: Joan BOSCH, «El periple pictòric d'un pintor milanès a Catalunya...», op. cit., p. 97-127); o la informació publicada per S. Torras referent a la pintura per part de Jaume Bazin de deu mapes de Catalunya l'any 1617 - que el mercader Dionís Foixer havia venut als diputats del General (vegeu: Santi TORRAS, *Pintura catalana del Barroc. L'ange col·leccionista i l'ofici de pintor al segle XVII*, Bellaterra [etc.]: Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions [etc.], 2012, p. 297).

¹⁹³ Per a més informació sobre Jaume Bazin, vegeu: Sofia MATA, *La pintura del cinc-cents a la diòcesi de Tarragona (1495-1620)*, Tarragona: Diputació de Tarragona, 2005; Josep M. TORRELL, «El retaule del Roser de Vallmoll», *Quaderns de Vilaniu*, núm. 43, 2003, p. 131-146; S. TORRAS, «La taula cincentista...», op. cit., p. 128-132; entre d'altres.

¹⁹⁴ Fóra possible que el pintor amb el mateix nom, «Pierre de La Roche ou Delaroches», recollit per Marius Audin i Eugène Vial en el *Dictionnaire des artistes et ouvriers d'art de la France. Lyonnais* i localitzat a la ciutat de Lió entre 1560 i 1561 fos el pintor que hom sap cinc anys més tard arribat a Catalunya, - «Peintre. Lyon, XVe siècle. Cité en 1560 et 1561. Habite le quartier comprenant les rues Ferrandière et Thomassin». Malauradament, aquesta és l'única informació que ens proporciona el diccionari, que es presenta silenciós en quant a obra documentada d'aquest mestre a la ciutat francesa. (Vegeu: Marius AUDIN i Eugène VIAL, *Dictionnaire des artistes et ouvriers d'art de la France. Lyonnais*, Tome premier [A-L], Paris: Bibliothèque d'art et archéologie, 1918, p. 484).

Per conèixer la trajectòria i l'obra de Pere de la Rocha, vegeu, entre d'altres: Josep CLARA, «Obra d'artistes i artesans gironins del segle XVI a la Garrotxa», *Annals 1982-83. Annals d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca*, 1984, p. 64-69; Carme SALA, *L'art religiós a la comarca de la Garrotxa: el Pre-renaixement, el Renaixement, el Barroc i el trànsit d'una tendència a l'altra: segles XV a XVII*, Olot: Alzamor Artgràfica, 1987; Josep CLARA, «Pintors forasters a la Girona del darrer terç del segle XVI», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 32, 1992-1993, p. 97-114; Joaquim GARRIGA (amb la col·laboració de Marià CARBONELL), «L'època del Renaixement. S. XVI», op. cit., p. 150; Miquel Àngel ALARCIA, «Pere de la Rocha. Calvari» i «Pere de la Rocha», a: Joan BOSCH i Joaquim GARRIGA (ed.), *De Flandes a Itàlia...* op. cit., p. 122-124 i 221.

La concòrdia per a la pintura del primer retaule per a la catedral vigatana data del 9 de desembre de 1568 i presenta el pintor com a «ciuteda de Girona», on hom el sap instal·lat, com a mínim, des de 1566. Els acords efectuats a Vic entre 1569 i 1571, però, el reconeixen sempre com a habitant de la vila d'Olot, on suposem que degué establir el seu taller a les acaballes de 1568¹⁹⁵. Des d'Olot, Pere de la Rocha combinaria distintes peticions pictòriques per a les comarques de la Garrotxa i d'Osona, principalment. Així, el 1569 es comprometé a pintar dos retaules dedicats al Corpus, un per a la Seu de Vic i l'altre per a l'església parroquial d'Olot, on també havia de realitzar alguns treballs de restauració dels retaules de l'altar major i del Santíssim¹⁹⁶. És ben conegut que el 1566 Pere de la Rocha ja havia decorat un retaule sota aquesta mateixa advocació que actualment encara es conserva a la capella del Corpus de la catedral de Girona - daurat per Nicolau Mates, el pintor gironí que uns anys abans havia treballat a Vic en companyia de Jaume Gener¹⁹⁷. Fou igualment el 1569 que Pere de la Rocha es comprometé a pintar el retaule dedicat als sants Joan i Sebastià de l'església parroquial d'Hostalric, a la Selva¹⁹⁸.

Per a la contractació d'aquest retaule del Corpus vigatà s'expediren dos contractes, el primer, el 9 de desembre de 1568, i, el segon, el 2 de juny de 1569, l'endemà que el primer fos cancel·lat.

«Die prima mensis juny anno a Nativitate domini MDLXVIII, presentibus testibus venerabilis domino Petro Coll, presbitero, magistro cantus ecclesie vicensi, et magnifico domino Jacobo de Valle, cive vicense, predicti Petrus Rocha, ex una, et dicti Gaspar Mija et Honofrius Pradell, ex altera, ex quo alij beneficiati non firmarunt predicta capitulata, non potuerunt sortiiri effectum volentes a predictis capitulis recedere, voluerunt ambe partes predicta capitula cancellari, etc.»

La primera concòrdia era encapçalada de la següent manera: «De e sobre lo pintar del retaula de la capella de Corpore Cristi de la esglesia de Vich entre los venerables beneficiats de dita capella de una part e lo honorable mossen Pere de la Rocha, pintor, ciuteda de

¹⁹⁵ Segons J. Clara, Pere de la Rocha signà una àpoca el dia 3 de gener de 1569 en la qual se'l reconeix com a habitant a Olot (Josep CLARA, «El retaule de la capella del Corpus de la Catedral», *Revista de Girona*, núm. 99, 1982, p. 175). Per tant, si el 9 de desembre de 1568, data del primer contracte vigatà, era encara habitant de Girona, es degué traslladar a Olot entre aquestes dues dates.

¹⁹⁶ Josep M. SOLÀ-MORALES, «La immigració francesa a Olot (Girona) als segles XVI i XVII», *Miscel·lània Històrica d'Olot i Comarca*, Olot: Ajuntament d'Olot, 1983, p. 17-76, p. 53; Joan PAGÈS, *L'església de Sant Esteve d'Olot (notes històriques)*, Olot: Alzamora, 1986, p. 77; Carme SALA, *L'art religiós a la comarca de la Garrotxa...*, op. cit., p. 65; Josep CLARA, «Pintors forasters a la Girona del darrer terç del segle XVI», op. cit., p. 98-99; Miquel Àngel ALARCIA, «Pere de la Rocha», a: Joan BOSCH i Joaquim GARRIGA (ed.), *De Flandes a Itàlia...* op. cit., p. 22; Miquel MIRAMBELL, *La pintura del segle XVI a Vic...* op. cit., p. 104-105; entre d'altres.

¹⁹⁷ Vegeu, entre d'altres: Josep CLARA, «El retaule de la capella del Corpus de la Catedral», op. cit., p. 173-181; Joaquim GARRIGA (amb la col·laboració de Marià CARBONELL), «L'època del Renaixement. S. XVI», op. cit., p. 150.

¹⁹⁸ Josep CLARA, «El retaule de la capella del Corpus de la Catedral», op. cit., p. 175; Miquel Àngel ALARCIA, «Pere de la Rocha», a: Joan BOSCH i Joaquim GARRIGA (ed.), *De Flandes a Itàlia...* op. cit., p. 221; Miquel MIRAMBELL, *La pintura del segle XVI a Vic...* op. cit., p. 104-105; entre d'altres.

Gerona, de part altre (...)»¹⁹⁹. Pel que sembla, però, hi hagué alguns beneficiats que no la signaren, raó per la qual es considerarà la seva anul·lació - potser no tots els beneficiats (que segons el primer contracte eren sis) volien o podien fer-se càrrec del cost del retaule, sufragat al marge del capítol catedralici. Fos com fos, el 2 juny de 1569 es tramità un nou acord, aquest cop entre el pintor Pere de la Rocha i un únic beneficiat, Gaspar Mija (Mitja, probablement), que li prometé cent lliures per la pintura del moble - vint lliures més respecte les pactades en l'escriptura de 1568²⁰⁰ - trenta de les quals li foren donades aquell mateix dia, tal com testimonia l'època que tanca l'acord²⁰¹.

L'escriptura contractual no detalla ni la forma ni la iconografia del moble, que pel que sembla es trobava configurat per deu taules de pinzell - «conve e promet en fer e pintar en aquell, de bones e fines colors, deu histories segons stan scrites en un cartell a dit mestre donat scrit de ma de mossen Mija» -, i per columnes i frisos motllurats - «lo dit mestre pintara columnes e mollures de azull, or fi i altres colors fins conforme la obra requer, i plata ahont manester sera». La pintura seria realitzada fora de la ciutat de Vic, segurament a Olot, essent transportada «a cost i despeses sues i perill seu» - del pintor -, a excepció de la dauradura, que Pere de la Rocha portaria a terme *in situ*.

El 1570 continuà combinant nous encàrrecs sorgits de les zones de Vic i d'Olot. A més a més del retaule de Sant Privat d'En Bas, que li fou contractat el 14 d'abril²⁰², el maig firmà tres noves concòrdies, una rere l'altra, per a la pintura dels retaules de Sant Just, dels sants Cosme i Damià, i de Sant Lluc i sant Blai, destinats novament a la Seu vigatana²⁰³. Havia de pintar-los «al oli i de fines colors conforme a pintat el retaule del Corpochrist», pel qual

¹⁹⁹ ABEV, ACF-1386, Joan Torra, notari episcopal, manuals notarians, anys 1568-1569 (9 de desembre de 1568, p. 181v). L'anul·lació d'aquest primer contracte que aquí hem transcrit es troba redactada a sota mateix de l'escriptura contractual, que fou taxada.

²⁰⁰ ABEV, ACF-1277, Onofre Coma, notari episcopal, manuals notarians, any 1569 (2 de juny de 1569, p. 58v-59).

²⁰¹ *Ib.*, (2 de juny de 1569, p. 59). Segons l'escriptura contractual, deu lliures li serien donades «quant vindra a Vic a fer la dauradura», «e acabada la dita obra amb perfectio trenta liures dins sis mesos primer vinents, comptadors del dia haura acabada la dita obra». A través d'aquest document contractual no s'especifica quan se li donaran les trenta lliures que manquen per arribar a les cent lliures promeses. Val a advertir que les èpoques que posteriorment signa Pere de la Rocha en relació a aquest retaule ens ofereixen dades confuses respecte la quantitat total que acabà cobrant per a la feina. Ens consta que el dia 24 de maig de 1570 cobrà vuitanta lliures en concepte d'aquesta mateixa feina (ABEV, ACF-1278, Onofre Coma, notari episcopal, manuals notarians, any 1570 [24 de maig de 1570, p. 59]); i que el 23 d'agost de 1571 en rebia quinze per a la mateixa obra (ABEV, ACF-1392, Joan Torra, notari episcopal, manuals notarians, anys 1571-1572 [23 d'agost de 1571, p. 68v]).

²⁰² Josep M. SOLÀ-MORALES, «La immigració francesa a Olot (Girona) als segles XVI i XVII», op. cit., p. 17-76; Joan PAGÈS, *L'església de Sant Esteve d'Olot*, op. cit., p. 73.; Carme SALA, *L'art religiós a la comarca de la Garrotxa...* op. cit., p. 104-105; Miquel Àngel ALARCIA, «Pere de la Rocha», a: Joan BOSCH i Joaquim GARRIGA (ed.), *De Flandes a Itàlia...* op. cit., p. 221; Miquel MIRAMBELL, *La pintura del segle XVI a Vic...* op. cit., p. 104-105; entre d'altres.

²⁰³ ABEV, ACF-1278, Onofre Coma, notari episcopal, manuals notarians, any 1570 (24 de maig de 1570, p. 58-59v).

aquell mateix dia signà una època de vuitanta lliures. Aquests tres retaules foren costejats pels distints beneficiats dels respectius altars i capelles, entre els quals cal destacar la figura de Jaume Paratge de Bellfort, ardiaca de la Seu, el qual ajudà a sufragar les despeses del retaule de sant Lluç i sant Blai, així com la de Gaspar Mija, que consta igualment entre els beneficiats de l'altar dels sants Cosme i Damià. Malauradament, desconeixem la forma i la configuració d'aquests mobles. En les concòrdies, la descripció iconogràfica i la seva disposició en el conjunt hi és estalviada, ja que en cada cas se li indica al pintor el seguiment d'una traça que «li es stada donada» - escrita de la mà del senyor misser Estanyol, pel retaule de sant Just, de la de mossèn Mija, pel dels sants Cosme i Damià, i per l'ardiaca de Vic pel que fa al retaule dels sants Lluç i Blai²⁰⁴.

Les pintures de Pere de la Rocha per a la Seu vigatana degueren continuar agradant, ja que el 23 d'abril de 1571 li fou encarregada pel preu de cinquanta lliures la pintura d'un altre retaule catedralici, el de la capella de sant Llorenç²⁰⁵, costejada també pels seus beneficiats²⁰⁶. El contracte segueix la tònica del anterior i, per tant, tampoc no ens dóna cap pista ni de la forma del retaule, ni de la seva iconografia. En aquest cas, se li deixava un termini de dos anys per a la realització de la feina, que potser hagué de portar a terme en paral·lel amb la decoració del retaule de l'església veïna de Sant Julià Sassorba, on segons J. Gudiol i Cunill aquell mateix any li fou confiada la pintura del retaule de la Mare de Déu del Roser²⁰⁷. Així mateix, el març de 1573 es comprometé a pintar el retaule major de la capella de Sant Miquel del Mont i un retaule dedicat a sant Pere, sant Andreu i sant Mateu per a l'església parroquial de Sant Esteve d'Olot, i l'any següent contractaria la policromia

²⁰⁴ Els terminis per enllestir la feina d'aquests tres retaules s'escalonaren: per realitzar el retaule de sant Just Pere de la Rocha disposava d'un any, per pintar el dels sants Cosme i Damià de dos, i per enllestir el de sant Lluç i sant Blai, un any i mig. El primer costà 60 lliures barceloneses, el segon 52 lliures barceloneses i 10 sous, i el darrer 43 lliures barceloneses. Serien treballats a Olot, a excepció del daurat, que el pintor portaria a terme a la catedral de Vic.

²⁰⁵ ABEV, ACF-1392, Joan Torra, notari episcopal, manuals notariais, anys 1571-1572 (23 d'agost de 1571, p. 68-68v).

²⁰⁶ Ja en una visita pastoral portada a terme a la catedral de Vic l'any 1565 s'observava que el retaule «no es depictum» i es manava fer-lo pintar. L'any 1574, en aquest mateix document, s'hi recull que l'ardiaca de la Seu de Vic, Paratge de Bellfort, indica que per assumir el cost de la pintura del retaule s'utilitzin les rendes del benefici de sant Llorenç - onze sous per lliure de la taxació de les rendes del benefici (ABEV, AEV, Visites pastorals de la catedral de Vic, 1206, anys 1565-1599, p. 21-22).

²⁰⁷ Josep GUDIOL i CUNILL, «Dels orígens de la pintura a l'oli», op. cit. Segons J. Gudiol i Cunill, aquesta informació és extreta del fons de l'arxiu parroquial de Sant Julià Sassorba, avui desaparegut. Posteriorment, E. Junyent incorporà la notícia en el seu llibre: Eduard JUNYENT, *Itinerario histórico...* op. cit., p. 45, i J. F. Ràfols l'incloué en el seu diccionari (Josep Francesc RÀFOLS, *Diccionario biográfico de artistas de Cataluña...*, op. cit., vol. 2, p. 461). Més endavant, aquesta mateixa notícia fou recollida per J. Garriga (Joaquim GARRIGA (amb la col·laboració de Marià CARBONELL), «L'època del Renaixement, s. XVI», op. cit., p. 150), per M. À. Alarcia (Miquel Àngel ALARCIA, «Pere de la Rocha», a: Joan BOSCH i Joaquim GARRIGA (ed.), *De Flandes a Itàlia...* op. cit., p. 221) o per M. Mirambell (Miquel MIRAMBELL, *La pintura del segle XVI a Vic...* op. cit., p. 104-105).

del retaule de les Ànimes del Purgatori de Peralada, que decorà novament en companyia de Nicolau Mates²⁰⁸.

1.2.1.1. El retaule major de Sant Julià de Vilatorça

La següent empresa pictòrica ens situa novament a Vic, on el dia de la revetlla de sant Joan de l'any 1577 Pere de la Rocha es comprometé a decorar el retaule major de l'església parroquial de Sant Julià de Vilatorça, ara en col·laboració amb el seu gendre, el pintor gironí Gabriel Rovira²⁰⁹. Aquest encàrrec constitueix una nova mostra de l'èxit que tingueren les seves pintures a la catedral vigatana - en el nou contracte s'hi especificava que el retaule havia de ser pintat «de ma propia de dit Rocha» i «amb bones colos e imatges i pintures consemblants o millors del millor dels retaules que dit Rocha ha pintat en la seu de Vic» -, i esdevé significatiu perquè ens descobreix un canvi de residència del pintor, aleshores allotjat a les cases del Monestir de Nostra Senyora de Montserrat, a la comarca del Bages, on potser portava a terme alguna obra²¹⁰.

Aquest retaule havia estat obrat pel fuster vigatà Bernardí Toll, tal com palesa la concòrdia per a la seva fàbrica, datada del 12 de març de 1570²¹¹. Es tractava d'un moble de tres pisos, els dos primers amb cinc taulons cadascun i el tercer amb tres («amb les finicions o acabaments conforme la trassa te amostrada») - «i en lo primer orde dels taulons, ço es en lo mix, ha de fer una pastera per posar la imatge de sant Julià». Suposem, doncs, que els pintors hagueren d'historiar-hi un mínim de tretze taules (la iconografia de les quals és altre

²⁰⁸ Joan PAGÈS, *L'església de Sant Esteve...* op. cit., 77-78; Carme SALA, *L'art religiós a la comarca de la Garrotxa...* op. cit., p. 110-111, 116-117; Josep CLARA, «Damià Mates, pintor del segle XVI», *Jornades d'història de l'Empordà*, Homenatge a J. Pella i Forgas (ates del congrés), Girona, 1987, p. 217-218; Miquel Àngel ALARCIA, «Pere de la Rocha», a: Joan BOSCH i Joaquim GARRIGA (ed.), *De Flandes a Itàlia...* op. cit., p. 221; Miquel MIRAMBELL, *La pintura del segle XVI a Vic...* op. cit., p. 104-105; entre d'altres.

²⁰⁹ ABEV, ACF-1581, Benet Puig, notari episcopal, manuals notarials, any 1577 (23 de juny de 1577, p. 15-15v). El preu de l'obra fou estipulat en dues-centes cinquanta lliures, cent de les quals els hi foren pagades el dia de sant Joan (Ib., 24 de juny de 1577, p. 54v). I, segons una anotació presa en el marge esquerra del contracte, l'època en complement de les dues-centes cinquanta lliures que els hi foren promeses per a la feina fou feta el 3 d'octubre de 1581 amb el mateix notari (aquesta, però, no l'hem localitzat). Hem de suposar, doncs, que en aquesta darrera data el retaule ja era enllestit, ja que en el contracte s'hi especifica que les darreres setanta-cinc lliures els hi seran donades «dins un any comptador del dia que dit retaule sera pintat i assentat i posat».

²¹⁰ Creiem que «les cases del monestir de Montserrat» es trobaven a Montserrat mateix perquè en l'època d'aquell mateix 24 de juny de 1577 s'escrigué que Pere de la Rocha era «habitatore in monasterio de Montserrat». Que s'hi establí ja ho digué J. Gudiol i Cunill a: Josep GUDIOL i CUNILL, «Dels orígens de la pintura a l'oli», op. cit.

²¹¹ ABEV, Arxiu parroquial de l'església de Sant Julià de Vilatorça, manuals notarials, R/40, anys 1525-1607 (12 de març de 1570, p. 279-280). Bernardí Toll cobraria cinquanta-cinc lliures barceloneses repartides en tres pagues. El mateix dia de la firma del contracte signa una època de divuit lliures, sis sous i vuit diners, que és la primera paga del retaule (Ib., 12 de març de 1570, p. 280). El 3 de setembre d'aquell mateix any firma una altra època de la mateixa quantitat en motiu de la segona paga del retaule (Ib., 3 de setembre de 1570, p. 280v). I la darrera suma la rep el 5 de juny de 1571, quan ja ha enllestit el moble (Ib., 5 de juny de 1571, [cancel·lació lateral], p. 279).

cop obviada en el contracte), així com de decorar-ne l'arquitectura i policromar-ne la figura del sant patró.

A Gabriel Rovira se'l sap a l'obrador del seu sogre justament des de l'any 1577 - fins ara, perquè el 15 de juliol d'aquest any emprengué al seu costat la pintura del retaule major de l'església parroquial de Viladesens²¹², una comanda que degueren executar en paral·lel amb el retaule osonenc -, tot i que se sap com un mestre ja independitzat i en plena capacitat de contractació almenys des del començament de 1572. «No hauríem de descartar, però, que durant alguns anys el jove pintor es dedicés, sobretot, a fer tasques de col·laboració a l'obrador del seu sogre. Això explicaria l'intens lligam del 1577 i, indirectament, un silenci documental que no s'interromprà fins al 14 de setembre de 1587»²¹³. A l'àrea vigatana, l'any 1597 retrobem a Gabriel Rovira a l'església de Sant Hilari Sacalm, on portarà a terme la pintura del retaule dedicat a Nostra Senyora del Roser²¹⁴.

Fóra possible que a finals dels anys setanta Pere de la Rocha s'apostés de nou a la ciutat de Girona, on se'l sap instal·lat amb seguretat el 1579, quan acordà la decoració del retaule de l'església de Sant Esteve de Pardines, al Ripollès - actualment, l'obra que tanca la seva trajectòria pictòrica²¹⁵. Se suposa que Pere de la Rocha morí a Girona poc després, pels vols de 1581.

²¹² Josep CLARA, «Obra d'artistes i artesans gironins del segle XVI a la Garrotxa,» op. cit.; MIQUEL Àngel ALARCIA, «Pere de la Rocha», a: Joan BOSCH i Joaquim GARRIGA (ed.), *De Flandes a Itàlia...* op. cit., p. 221; Miquel MIRAMBELL, *La pintura del segle XVI a Vic...* op. cit., p. 104-105; entre d'altres.

²¹³ Joan BOSCH, «Gabriel Rovira», a: Joan BOSCH i Joaquim GARRIGA (ed.), *De Flandes a Itàlia...* op. cit., p. 222-224.

²¹⁴ ABEV, Arxiu parroquial de Sant Hilari Sacalm, manuals notarial, R/44, anys 1595-1598 (26 de juny de 1597, p. 165v-166). El retaule fou acordat amb el pintor pel preu de cent vint-i-cinc lliures. Al final de l'escriptura contractual hi consta el registre d'una època datada del dia 10 de desembre de 1598 a través de la qual Rovira rebé cent lliures (Ib., 10 de desembre de 1598, p. 166). I, el 23 d'agost de 1599, quan Rovira declara haver rebut la suma total pactada per a la feina, la concòrdia és cancel·lada (ABEV, Arxiu parroquial de Sant Hilari Sacalm, manuals notarial, R/39, anys 1598-1600 [23 d'agost de 1599, p. 68v-69]).

La feina d'aquest retaule ha estat esmentada a: Francesc CARRERAS, *Notes històriques de Sant Hilari Ça-Calm*, Barcelona: Fills de D. Casanovas, 1911, p. 13; a: Dora SANTAMARIA, *L'art a Girona, 1600-1615*. Recerca documental i estudi analític, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 1989, p. 457; a: Joan BOSCH, «Gabriel Rovira», a: Joan BOSCH i Joaquim GARRIGA (ed.), *De Flandes a Itàlia*, op. cit., p. 222-223; i a: Joaquim GARRIGA, «El retaule de sant Roc, el taller dels Jaume Huguet I i II i la pintura catalana a les darreries del Cinc-cents», *El retaule de sant Roc de L'Hospitalet*, catàleg d'exposició, L'Hospitalet, 2001, s.p., consultable via Internet [2010-2016]. Fins ara, però, no s'havia donat a conèixer la font primària d'aquesta notícia (F. Carreras deu ser l'únic que degué conèixer-la - si més no l'època de cancel·lació de la feina - ja que escrigué: «En 1599, lo pintor geroní Gabriel Rovira, acabà les pintures d'un altar del Roser»).

²¹⁵ Carme SALA, *L'art religiós a la comarca de la Garrotxa...* op. cit., p. 116-117; MIQUEL Àngel ALARCIA, «Pere de la Rocha», a: Joan BOSCH i Joaquim GARRIGA (ed.), *De Flandes a Itàlia...* op. cit., p. 221; Miquel MIRAMBELL, *La pintura del segle XVI a Vic...* op. cit., p. 104-105; entre d'altres.

1.2.2. Bertran Badia

El pintor Bertran Badia, natural del regne de França, apareix documentat a Vic de 1570 a 1576, quan morí prematurament el 19 d'octubre. Segons l'inventari dels seus béns, realitzat en presència de la seva vídua Elisabet, el pintor i la seva dona vivien en unes cases de lloguer situades a la plaça Vella de Vic propietat de «mossèn Fransesch Albareda o de son fill»²¹⁶. Fou novament M. Mirambell qui presentà per primera vegada una reconstrucció de la figura de Badia, i ho féu a través de la informació redactada en el testament i en l'inventari dels béns del pintor, realitzats el 10 d'octubre i el 2 de novembre de 1576, respectivament. Així mateix, publicà el document d'un contracte datat del 17 de maig de 1572 on s'acredita que Bertran Badia es feu càrrec de la pintura del retaule de la capella de sant Valentí de l'església parroquial de Sant Andreu de Tona²¹⁷. Anteriorment, el seu nom havia estat esmentat per E. Junyent dins del seu recull parroquial titulat *Itinerario histórico de las parroquias del obispado de Vich*, on el relacionava amb la pintura del retaule major de l'església de Sant Cristòfol de la Castanya: «consta que al 1576 el pintor Bertran Badia havia executat el retaule major, substituït després per un retaule barroc, com els altres de l'església, desapareguts el 1936»²¹⁸. Tot i que aquest retaule li fou encarregat l'agost de 1576²¹⁹, sembla que l'acabà pintant de manera íntegra Rafael Andreu, a qui li fou contractat uns set mesos més tard degut a la mort de Badia.

M. Mirambell evocà la sospita d'una possible associació entre Badia i Andreu deduïda, principalment, de la informació recollida en un testament dictat pel pintor tarragoní a Vic l'any 1577 en què es notificava que havia de cobrar «deu lliures per ma part de les L lliures de fer del retaule de Gazarans, i les quoranta que resten són dels minyons fils de Bertran Badia, vivents, a pagà en mars proper»²²⁰. Actualment, però, no tenim constància de cap document contractual que d'entrada associï ambdós mestres. Caldria observar la possibilitat que la implicació per part d'Andreu en el retaule de Gaserans fos causa, únicament, de la mort de Badia, així com succeí amb el retaule major de la parroquial de la Castanya, la

²¹⁶ ABEV, ACF-3821, Benet Puig, notari episcopal, inventaris, anys 1571-1576 (2 de novembre de 1576, s.f.). Aquest document ja havia estat recollit i transcrit per M. Mirambell a: Miquel MIRAMBELL, *La pintura del segle XVI a Vic...* op. cit., doc. 103, p. 442-447. La seva sepultura tingué lloc el 20 d'octubre de 1576 (ABEV, ACbV-301, Sepultures de la catedral de Vic, anys 1575-1577, p. 40): «A XX de octubre 1576 fonch feta sepultura de XX preveres a mossen Bertran Badia pintor».

²¹⁷ ABEV, ACF-3903, Onofre Calvet (anys 1568-1609) i Jaume Onofre Calvet (CC/11, anys 1568-1624), notaris episcopals, concòrdies, anys 1568-1624 (17 de maig de 1572, s.f.); Miquel MIRAMBELL, *La pintura del segle XVI a Vic...* op. cit., p. 105-107 i docs. 102, 103 i 101.

²¹⁸ Eduard JUNYENT, *Itinerario histórico...* op. cit., p. 18; aquesta informació es recull, també, a: Jordi VIGUÉ (dir.), *Catalunya romànica*, vol. 2: Osona I, Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana, 1984, p. 168-169.

²¹⁹ ABEV, ACF-1577, Benet Puig, notari episcopal, manuals notarial, any 1576 (16 d'agost de 1576, p. 37v-38).

²²⁰ ABEV, ACF-3583A, Benet Puig, notari episcopal, testaments, anys 1569-1583 (31 de maig de 1577, núm. 86); Miquel MIRAMBELL, *La pintura del segle XVI a Vic...* op. cit., p. 107-108, doc. 104.

finalització del qual s'encomanà a Andreu degut a la seva mort, tal com testimonien la procura pel canvi de pintor i el nou contracte de l'obra expedits el 18 i el 30 de març de 1577, respectivament²²¹.

Cal tenir en compte que Rafael Andreu havia signat els capítols matrimonials amb la vídua de Bertran Badia el 2 de gener de 1577²²². Poc després, el 31 de maig, Andreu rebé en concepte de dot la major part dels béns del pintor francès, tal com acredita una àpoca signada per Andreu a Vic en aquella data²²³, la mateixa en què dictà el testament que ja féu conèixer M. Mirambell - el qual el portà a la conclusió que ambdós pintors es casaren amb la mateixa dona, cosa que avui corroborem²²⁴. En aquest testament d'Andreu hi apareix també el retaule major de la Castanya, pel que reconeix haver rebut dotze lliures, tal com confirma una àpoca firmada pel pintor en data de l'11 de maig d'aquell mateix any²²⁵. I hi consta, així mateix, «lo retaule de Olost», que portava a terme en el moment de l'escriptura i que hauria de fer referència al retaule dedicat a sant Joan que se li encarregà el dia 23 de gener de 1577²²⁶. Pensem, doncs, que fóra ben possible que aquestes peces a quatre mans amb Badia siguin causa de la mort del mestre francès i del matrimoni d'Andreu amb la vídua d'aquest.

Avui, el catàleg artístic de Bertran Badia es presenta encara molt modest. A l'àrea de Vic li tenim documentades solsament quatre obres, totes contractades entre 1572 i 1576, malgrat saber-lo a la ciutat des de l'octubre de 1570, quan actuà com a testimoni en una àpoca signada pel pintor Jaume Bazin, també gascó²²⁷. Ja hem dit que el maig de 1572 li fou confiada la decoració del retaule de l'església de Sant Andreu de Tona; el 1575 pactà el retaule dedicat a sant Nicolau per a l'església parroquial de Sant Martí de Sentfores, i el retaule de la capella de Nostra Senyora de Rocaprevera, construïda el segle XV al terme de

²²¹ ABEV, ACF-1579, Benet Puig, notari episcopal, manuals notariais, any 1577 (18 de març i 30 de març de 1577, p. 58v-59 i 82v-83).

²²² ABEV, ACF-3361, Benet Puig, notari episcopal, capítols matrimonials, anys 1571-1577 (2 de gener de 1577, núm. 384).

²²³ ABEV, ACF-1580, Benet Puig, notari episcopal, manuals notariais, any 1577 (31 de maig de 1577, p. 87v).

²²⁴ Vegeu els capítols matrimonials entre Bertran Badia i Elisabet Llop: ABEV, ACF-3361, Benet Puig, notari episcopal, capítols matrimonials, anys 1571-1577 (24 d'octubre de 1574, núm. 124).

²²⁵ ABEV, ACF-1580, Benet Puig, notari episcopal, manuals notariais, any 1577 (11 de maig de 1577, p. 56v-57).

²²⁶ ABEV, ACF-1578, Benet Puig, notari episcopal, manuals notariais, anys 1576-1577 (23 de gener de 1577, p. 47). Per aquest retaule, i segons el testament, el seu cunyat Joan Closells li devia cinc lliures: «en virtut de un albara del preu del retaule de Olost»; així mateix, s'hi acredita que el pintor té «quatre ducats de or fi i cinc libris de argent per acabar lo retaule de Olost» (ABEV, ACF-3583A, Benet Puig, notari episcopal, testaments, anys 1569-1583 [31 de maig de 1577, núm. 86]).

²²⁷ ABEV, ACF-1489, Gaspar Benet Prat, notari episcopal, manuals notariais, anys 1569-1571 (1 d'octubre de 1570, s.f.).

Sant Feliu de Torelló²²⁸. La següent empresa, el retaule major de la Castanya, datada de 1576, probablement no pogué ni tan sols ser començada per Badia.

Els retaules de Sentfores i de Rocaprevera devien ser d'estructura semblant. En el primer hi havia de pintar set taules: tres a la predel·la, tres al cos principal i la del frontispici. Al bancal hi havia de representar la *Pietat* i dos episodis de l'hagiografia de sant Nicolau, un a cada costat; al primer cos hi pintaria els sants Miquel i Joan Baptista, un a cada tauló, flanquejant la figura del sant patró, allotjada a la pastera, i al frontispici la imatge del Pare Etern. El de Rocaprevera presentava així mateix la representació de Déu Pare al frontispici, les imatges de sant Roc i sant Sebastià al cada costat de la pastera, que ocupava la part central del retaule i que havia de fer «de colos fines i los arquets i poms de or fi», i sant Ponç i sant Fortià acompanyant la representació de l'*Ecce Homo* que presidia el bancal des de la taula central²²⁹.

Fora de la zona vigatana se li sap contractat el retaule de Gaserans, que per la informació continguda en el seu testament sembla que hauria decorat en part, i la pintura d'un tauló amb la representació de la Mare de Déu de l'Esperança pel retaule de la confraria de Sant Joan i sant Josep de Manresa, instituïda a la Seu de la ciutat. Aquesta notícia resulta interessant, ja que vincula a Badia a la capital del Bages, on potser s'estigué abans d'instal·lar-se a Vic o a on actuà des de Vic estant. Aquesta taula ja la va fer conèixer M. Mirambell arran de la transcripció del testament del pintor francès, on es recollia: «Primo la confraria dels fusters de la ciutat de Manresa me deu la pintura de un tauló los he pintat de la Verge de l'Esperança que val deu lliures o lo que mestres pintos judicaran i stimaran». Desconeixem en quina data aquest deute fou liquidat, però ja el 19 de juny d'aquell mateix any (1576) Badia firmà des de Vic una procura per donar poders a l'assaonador de Manresa Pere Roca perquè cobrés aquesta feina en nom seu²³⁰. Encara l'havia de cobrar quan dictà el testament, l'octubre d'aquell mateix any, i el 5 de novembre la seva vídua Elisabet, aleshores posseïdora de la seva herència i dels seus béns, reclamava de nou el deute i atorgava poders a Pere Oliver, prevere beneficiat de la Seu de Vic, perquè el saldés²³¹. Fóra possible, doncs, que efectuant un buidatge documental al voltant d'aquests anys a la zona de Manresa

²²⁸ ABEV, ACF-1281, Onofre Coma, notari episcopal, manuals notariais, anys 1574-1575 (6 de gener de 1575, p. 90-91), i ABEV, ACF-1575, Benet Puig, notari episcopal, manuals notariais, any 1575 (29 de setembre de 1575, p. 89v).

²²⁹ Pel primer cobraria vint-i-tres lliures barceloneses, sis de les quals rebé el mateix dia de l'encàrrec; pel segon trenta-cinc, amb tretze lliures d'avantatge rebudes el dia del contracte.

²³⁰ ABEV, ACF-1577, Benet Puig, notari episcopal, manuals notariais, any 1576 (19 de juny de 1576, p. 97v).

²³¹ Ib. (5 de novembre de 1576, 42v).

sortissin noves notícies de Bertran Badia que ens ajudessin a perfilar-ne millor la biografia i la trajectòria artística.

2. FER RETAULES A VIC: 1568-1600

2.1. Els artífexs. Presentacions

2.1.1. *Els pintors*

En el panorama artístic vigatà del Cinc-cents, la dècada dels anys setanta es presenta com una mena de punt d'inflexió. D'una banda, la catedral de Vic reuneix l'última tongada d'artífexs forans, protagonitzada pels pintors Jaume Basin i Pere de la Rocha, que hi decoraren un mínim de set retaules. De l'altra, trobem les primeres notícies dels pintors Bertran Badia i Rafael Andreu, que prendran el relleu a Jaume Gener com a pintors locals - recordem que Gener és l'únic pintor que sabem establert a la ciutat des de mitjan de segle i fins el 1571, quan deixem de trobar-li documentat. Ja hem vist que a partir sobretot de la segona meitat de segle l'arribada de pintors forans a la ciutat per cobrir les demandes artístiques de Vic i de les poblacions del seu voltant resultà ben recurrent. Entrada la dècada dels anys setanta, però, percebem una minva notable d'aquesta dinàmica, que coincideix amb la instal·lació a la ciutat dels pintors Badia i Andreu, - el primer, d'origen francès, ja hi és documentat el 1570; el segon, tarragoní, hi apareix per primer cop el 1576 - i amb la desaparició documental de Gener.

Desconexem en quina mesura les trajectòries laborals d'aquests dos pintors estigueren relacionades, però el que sembla ben manifest és que la mort del pintor francès repercutí de manera remarcable tant en la carrera com en la vida de Rafael Andreu. Ja hem vist que la defunció de Bertran Badia l'octubre de 1576 portà al tarragoní a contraure matrimoni amb la seva vídua, la vigatana Elisabet, amb qui firmà els capítols matrimonials el gener de 1577, i afavorí la seva posició monopolística en el camp de la pintura osonenca, ja que a partir d'aquella data Rafael Andreu assolí una clara hegemonia a l'àrea vigatana, on treballà exempt de rivalitats locals i gairebé sense competència forana. Aquesta situació privilegiada es perllongaria fins els anys noranta, quan entrà en escena el pintor vigatà Joaquim Albareda, que prendria el rol de pintor local a partir del 1594, el mateix any en què Rafael Andreu deixa de trobar-se documentat a la ciutat.

2.1.1.1. Rafael Andreu

El tarragoní Rafael Andreu forma part del grup de pintors locals que s'anà gestant a Vic a partir sobretot de l'últim terç del segle XVI. Succeeix a Jaume Gener en el rol de pintor vigatà, i a diferència dels anys de trajectòria del santfeliuenc, exerceix l'ofici de pintor pràcticament en solitari prop d'una vintena d'anys. La seva activitat pictòrica és documentada al bisbat de Vic entre els anys 1576 i 1594²³², amb l'excepció d'un document provinent de l'església de Sant Vicenç de Susqueda datat del 1609 on es reconeix haver pagat seixanta lliures barceloneses al «pintor de Girona» Rafael Andreu per a la policromia del retaule de la Mare de Déu del Roser d'aquesta església²³³. Andreu es degué desplaçar al bisbat gironí en una data incerta entre 1594, l'última data en què se'l documenta a Vic, i 1598, quan és localitzat a Girona per primer cop²³⁴.

La trajectòria artística de Rafael Andreu presenta la necessitat de ser explicada de manera completa. Comptem amb diferents notícies que concerneixen a la figura del pintor, detectat en àrees geogràfiques distintes; a grans trets, el sabem a Tarragona, el 1573, on sembla que havia nascut²³⁵, a Vic, entre els anys setanta i les acaballes del segle XVI²³⁶, i a Girona durant els primers decennis del Sis-cents²³⁷. La manca d'estudis en aquest camp i en aquesta època

²³² La primera notícia del pintor a la ciutat, l'any 1576, ens ve proporcionada de la mà de J. Gudiol i Cunill, a través del seu article: Josep GUDIOL i CUNILL, «De vidrieres i vidriers catalans, III», Pàgina artística de *La Veu de Catalunya*, Barcelona, núm. 486, 28 de juliol de 1919.

²³³ ABEV, Arxiu parroquial de l'església de Sant Vicenç de Susqueda, Llibre de la confraria del Roser, p.1.1, anys 1604-1627 (1609, data indeterminada). Aquest mateix document és citat per Xavier Solà a: Xavier SOLÀ, *La reforma catòlica a la muntanya catalana. Els bisbats de Girona i Vic (1587-1800)*, Girona: Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, Centre de Recerca d'Història Rural (Institut de Recerca Històrica) de la Universitat de Girona i Documenta Universitaria, 2008, p. 99, en el qual també ens informa que el retaule major de Sant Vicenç de Susqueda fou obrat pels fusters Roca i Oliu, tal com es desprèn de la documentació parroquial (ABEV, Arxiu parroquial de l'església de Sant Vicenç de Susqueda, llibre de la confraria del Roser, p.1.1, anys 1604-1627, [20 de juliol de 1614, s.f.]). En aquest document s'hi recull que el mestre Roca havia mort i que el retaule hagué de ser acabat pel mestre Oliu de Blanes, que cobrà uns diners en descàrrec de la feina el 1618.

²³⁴ Laura JUANOLA, *L'art del retaule a la diòcesi de Girona (1616-1640)*, tesina de màster, inèdita, 2008-09, p. 75.

²³⁵ La notícia de la seva procedència tarragonina és donada a conèixer per primer cop per J. Gudiol i Cunill: Josep GUDIOL i CUNILL, «De vidrieres i vidriers catalans, III», op. cit.: «Durant l'any 1576, els documents vigatans comencen a donar indicis de la personalitat de Rafael Andreu, assenyalant sa copiosa obra de retauler. Era fill d'un pagès de la Selva del Camp i, com tants d'altres pintors, no es dóna de menys de dedicar-se a confeccionar vidrieres. (...)».

²³⁶ Les notícies referides a la seva presència i actuació pictòrica a la zona de Vic es deuen, principalment, a: J. Gudiol i Cunill (Josep GUDIOL i GUDIOL. «De vidrieres i vidriers catalans III», op. cit.), E. Junyent (Eduard JUNYENT, *Itinerario histórico de las parroquias del obispado de Vich*, Vic: Impremta Anglada, 1945-1952, p. 106, 151, 176 i 189; Íd., «El convent del Carme de Vic», *Ausa*, vol. 6, núm. 63, 1969, p. 129-143), F. Solà (Fortià SOLÀ, *Història de Torelló*, vol. 2, Barcelona: Gràfics Marina, S.A., 1947, p. 50), A. Pladevall (Antoni PLADEVALL, «Parroquia de san Martín de Viladrau», *Ausa*, vol. 2, núm. 11, 1955, p. 11-17; Íd., «Notícies històriques d'Espinelves», *Monografies del Montseny*, núm. 4, 1989, p. 186) i, més recentment, a M. Mirambell (Miquel MIRAMBELL, *La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó*, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, p. 107-114).

²³⁷ Per a les notícies gironines referides a Rafael Andreu, vegeu, principalment, els següents estudis: Carme SALA, *L'art religiós a la comarca de la Garrotxa: el Pre-renaixement, el Renaixement, el Barroc i el trànsit d'una tendència a*

ha dificultat el desplegament d'una visió panoràmica de la vida i de l'obra d'aquest pintor, que malgrat les sospites o afirmacions d'alguns historiadors, sempre s'ha presentat fragmentada²³⁸.

Ja el 1919, J. Gudiol escrigué: «Durant l'any 1576, els documents vigatans comencen a donar indicis de la personalitat de Rafael Andreu, assenyalant sa copiosa obra de retauler. Era fill d'un pagès de la Selva del Camp (...)»²³⁹. Malgrat assenyalar una «copiosa obra de retauler», Andreu comptava fins fa ben poc amb una llista d'obres ben escassa en àmbit vigatà. Una petita part de la seva producció pictòrica fou destil·lada a mitjan segle XX gràcies als estudis d'E. Junyent, principalment, que el documentà en relació a diferents esglésies i parròquies del bisbat de Vic²⁴⁰. Al voltant dels mateixos anys, F. Solà el descobrí autor de la pintura i dauradura del conjunt escultòric i de la capella del Sant Sepulcre de l'església de Sant Feliu de Torelló²⁴¹. Algunes d'aquestes notícies foren recollides per A. Pladevall i J. F. Ràfols²⁴². Més endavant, i arran de la seva tesi doctoral, M. Mirambell ens oferí una primera aproximació a la trajectòria vital i artística de Rafael Andreu dins del contorn vigatà. Gràcies a l'estudi d'un testament efectuat pel pintor a la ciutat de Vic el dia 31 de maig de 1577, M. Mirambell ens brindà la sospita, avui documentada, de l'enllaç del pintor amb la vigatana Elisabet, filla de Pere Llop, que s'havia casat en primeres núpcies l'any 1574 amb el pintor francès Bertran Badia, aleshores establert a Vic. A més a més de la coincidència del nom de la dona, el pressentiment de l'autor recaigué en la figura de Joan Closells, marmessor i cunyat d'ambdós pintors en els seus respectius testaments²⁴³. L'any 1989 i fruit també del seu treball de doctorat, D. Santamaria documentava Rafael Andreu a Girona entre el 1603 i el 1611, identificant-lo com a pintor «natural de la Selva del Camp, fill de Joan i Annetta, pagesos de dit lloc». Així mateix, acredità la presència a la ciutat gironina del fill de Joan Closells, Antoni Closells, també pintor, i l'acompanyà d'un document datat del 2 de març de 1605 en què Elisabet i Rafael Andreu el nombraren hereu del seu matrimoni - probablement, perquè no tingueren fills. Fou a partir d'aleshores que

l'altra: segles XV a XVII, Olot: Alzamora Artgràfica, 1987; Dora SANTAMARIA, *L'art a Girona, 1600-1615*. Recerca documental i estudi analític, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 1989; Laura JUANOLA, *L'art del retaule...* op. cit.

²³⁸ Tot i que nosaltres aquí només despleguem la trajectòria vigatana de Rafael Andreu, presentem un apèndix amb la resta d'obres realitzades al llarg de la seva trajectòria; vegeu p. 387-395.

²³⁹ Josep GUDIOL i GUDIOL. «De vidrieres i vidriers catalans III», op. cit.

²⁴⁰ Vegeu la seva bibliografia en el peu de p. 236.

²⁴¹ Fortià SOLÀ, *Història de Torelló*, op. cit., p. 50. Aquesta informació fou recollida, poc després, per J. F. Ràfols a: Joan Francesc RÀFOLS, *Diccionario biográfico de artistas de Cataluña. Desde la época romana hasta nuestros días*, vol. 1, Barcelona, editorial Milà, 1951, p. 38.

²⁴² Vegeu la seva bibliografia en el peu de p. 236.

²⁴³ Miquel MIRAMBELL, *La pintura del segle XVI a Vic...*, op. cit., p. 105-106, 107-108, i docs. 102 i 104. Vegeu, també, la informació al voltant de Bertran Badia en aquest nostre treball: p. 101-104.

Antoni Closells prengué el cognom del seu oncle, amb qui fou documentat el dia 11 d'octubre de 1607 amb el nom d'«Antoni Andreu» en relació a la capitulació per a la feina de pintar i daurar el retaule major de l'església de Canet d'Adri²⁴⁴.

Constatem, doncs, que el pintor Rafael Andreu, fill de la Selva del Camp, documentat a Girona a principis del Sis-cents i casat amb Elisabet, fou el mateix mestre que a les darreries del segle XVI treballà establert a la ciutat de Vic. És des de l'àmbit vigatà que ara eixemplem considerablement el seu catàleg artístic, sumant-t'hi al voltant d'una vintena d'obres que afegides als estudis més recents de perímetre gironí despleguen la trajectòria d'un pintor d'activitat retaulística ben estimable.

2.1.2. *Els fusters*

Tal com hem apuntat anteriorment, restem pendents d'un estudi sistemàtic que ens ofereixi una visió íntegra del conjunt de fusters que es dedicaren a treballar l'estructura dels retaules al llarg dels dos primers terços del Cinc-cents a Vic. M. Mirambell, que de moment compta com a l'únic historiador de l'art que ha desenvolupat una recerca metòdica focalitzada en el segle XVI vigatà, estudià principalment la pintura durant la primera meitat de la centúria - ja que, com ja hem explicat, se centrà en la producció pictòrica del taller dels Gascó - i, per tant, malgrat oferir-nos algunes dades referides a la fusteria artística²⁴⁵, actualment aquest

²⁴⁴ Dora SANTAMARIA, *L'art a Girona, 1600-1615...* op. cit, p. 444-445.

²⁴⁵ El nom del fuster Antoni Micó, localitzat a Vic entre 1524 i 1565†, compta entre els antecedents dedicats de manera assídua a la realització de retaules o a la talla d'imatges. Ens consta que elaborà el retaule major de l'església parroquial de Sant Cebrià de la Mora, que posteriorment fou policromat per Perot Gascó, amb qui degué mantenir una bona relació, ja que se'l sap actuant com a fiador quan el pintor contractà la decoració de tres taules destinades a vestir el retaule major de l'església parroquial de Santa Maria de Corcó, l'octubre de 1540. Micó treballà també el bastiment, la cadireta i la barana de l'orgue major de la catedral de Vic, que pintà Pere Serafí el 1544; i consta novament com a avalador, al costat del pintor Jaume Gener, en la capitulació que firmà Jaume Forner per a la realització de la pintura del retaule major de l'església parroquial de Sant Esteve de Vilacetrú. Entre els anys 1539 i 1558, Micó guarní les capelles ardents que la ciutat de Vic dedicà a les exèquies de la reina Isabel de Portugal, esposa de Carles I, a Joana I la Boja i al rei Carles I, pintades, per Perot Gascó la primera, i per Jaume Gener les dues darreres. Gener decorà també la capella ardent del fill primogènit de Felip II, el príncep Carles, mort el 1568, que segons la documentació conservada havia estat guarnida per un tal «mestre Micó», que tal com ens adverteix M. Mirambell, no podia tractar-se d'Antoni, ja que aquest havia mort tres anys abans. Pensem que podria ser Miquel Micó, el fuster a qui a l'any 1556 li havia estat encomanat el retaule major de l'església parroquial de Santa Maria de Besora, que posteriorment també policromà Gener - i que probablement era un familiar del primer (ABEV, Arxiu parroquial de l'església de Santa Maria de Besora, manuals notarials, R/6, anys 1557-1580 ca. [26 d'abril de 1556, p. 72v-73v]). Coetàniament, M. Mirambell detecta la presència a Vic de dos imaginaires forasters: Jacques Bruna i Giralt Bòria o Borja. El primer treballà sota la supervisió d'Antoni Micó portant a terme el bastiment del retaule major de l'església parroquial de Sant Vicenç de Malla, pintat després per Pietro Paolo de Montalbergo i Jaume Forner. Giralt Bòria o Borja és documentat al llarg d'onze anys (1536-1547) i es té constància que fabricà els retaules destinats a la capella de Sant Just de Vic i a la capella de sant Jaume de la catedral. (Aquesta informació sobre els precedents dedicats al treball de la fusteria ha estat extreta de: Miquel MIRAMBELL, El

camp resta encara pendent d'un estudi exhaustiu. Val a destacar que no s'ha conservat cap dels llibres d'actes de la confraria dels Elois (que fou on s'afiliaren els fusters vigatans fins a principis de 1589) anterior a l'any 1582, fet que en desafavoreix un estudi complet.

Malgrat disposar d'un conjunt modest de dades referides als fusters actius a Vic durant els dos primers terços del Cinc-cents, el panorama que intuïm sembla distar considerablement de les dinàmiques sociolaborals dels pintors, tal com ocorre al llarg de l'últim terç de segle. D'entrada, crida l'atenció la poca circulació d'imaginaires forans a l'àrea vigatana. Si bé és cert, com acabem de dir, que ens manca una recerca exhaustiva en aquest camp concernent als dos primers terços de la centúria, les dades aplegades fins ara, tant les que fan referència als dos primers terços de segle, com les referents als darrers anys del Cinc-cents, posen de manifest que els encàrrecs «vigatans» eren coberts habitualment per fusters-imaginaires locals, que imaginem d'aptitud modesta. Aquest fet possiblement s'hauria de relacionar de manera directa amb la tipologia dels retaules al llarg d'aquests anys. Com bé sabem, el cicle narratiu es reunia a les taules pintades, que esdevenien les grans protagonistes del moble, mentre que el pla dels retaules adquiria més aviat un paper estructural, d'organització compositiva. Així, doncs, el pes definitori en la impressió del conjunt l'assumia la pintura, als artífexs de la qual se'ls hi atribuïa un major compromís i, en conseqüència, s'imbuïa a aquest col·lectiu a un mercadeig que no sembla trobar paral·lel en el cas dels imaginaires - si més no a l'àrea vigatana.

Ara bé, no tots els fusters es dedicaren a l'elaboració de retaules. Tenint en compte el nombre de fusters actius a la ciutat a l'últim terç del Cinc-cents, foren ben pocs els sol·licitats per resoldre les traces. A banda dels elements arquitectònics, els retaules acollien sovint motius de talla, normalment decoratius, com ara fullatges o figures, així com fornícules amb les imatges dels sants patrons, que malgrat tenir una incidència explicativa mínima respecte les taules de pintura, requerien una execució suficientment destre. A partir dels anys setanta, i en paral·lel amb les trajectòries pictòriques de Rafael Andreu i de Joaquim Albareda, trobem els fusters Toll, - Bernardí, Segimon i Llucià, germans -, membres d'una nissaga vigatana d'artesans dedicats al treball de la fusta, i el fuster Montserrat Santmartí, també de Vic. El darrer terç de segle es troba protagonitzat sobretot per Bernardí Toll i per Montserrat Santmartí. El primer, localitzat entre el 1570 i 1583†, assumí bona part dels encàrrecs de retaules expedits des de Vic en aquests anys, mentre que el segon tingué un fort protagonisme entre el 1590 i el 1603†. Val a dir que Santmartí

taller dels Gascó i la pintura de la primera meitat del segle XVI a Vic, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 1996, p. 440-444.

destaca per ser un dels impulsors de la nova confraria de fusters de la ciutat, que entraria en funcionament el 1589, al costat de Segimon Toll, poc actiu en quant a la realització de retaules. Al seu torn, i a banda d'alguna feina més esporàdica, Lluçia Toll desenvolupà la seva carrera a partir sobretot de la primera dècada del Sis-cents. Per tant, i segons la documentació exhumada, una part de les obres que sabem pintades per Andreu i per Albareda en aquests últims anys del segle XVI foren realitzades principalment pels fusters Bernardí Toll i Montserrat Santmartí.

Val a destacar, d'altra banda, que en els primers anys del període cronològic que aquí ens ocupa, detectem la intervenció puntual d'alguns fusters, probablement vigatans o osonencs, com ara Pere Esteve, Joan Brull i Bernat Vilar, que pensem poc sol·licitats pel que fa a la fabricació de retaules. A Esteve i a Brull potser els hem d'imaginar actius al llarg del terç central de la centúria, ja que tots dos moriren a finals dels anys setanta²⁴⁶.

2.1.2.1. La nissaga dels Toll

Els germans Toll formaven part d'una nissaga de fusters vigatans. Entre mitjan segle XVI i mitjan segle XVII detectem un mínim de set membres de la família Toll dedicats a l'ofici de fuster que corresponen a tres generacions diferents. En el marc del nostre estudi, el llinatge dels Toll arrenca amb la figura del fuster Gabriel Toll, qui amb la seva esposa Margarida engendraria un mínim de sis fills, dues noies, Joana i Elisabet, i quatre nois, Joan, Bernardí, Lluçia i Segimon. A excepció del primer noi, Joan, que fou prevere de la Seu de Vic, la resta es dedicaren a l'ofici del pare, de qui actualment en desconexim la trajectòria professional. Dels tres germans Toll que aquí ens interessin, ara per ara ens consta que tingueren

²⁴⁶ A Pere Esteve el sabem contractant la fàbrica del retaule de la capella de Santa Margarida de l'església de Sant Martí de Sentfores (ABEV, ACF-1562, Benet Puig, notari episcopal, anys 1571-1572 [22 de novembre de 1571, p. 56v-57]). Es tractava d'un moble de sis taules i frontispici, que es volia «de la hechura i modo sta vui lo retaule de la capella del Corpore Cristo de la Seu de Vic». Consta que aquest fuster fou sepultat a Vic el dia 21 de setembre de 1579 (ABEV, ACbV-304, Sepultures de la catedral de Vic, anys 1581-1583 [21 de setembre de 1579, s.f.]). Joan Brull s'encarregà de la construcció del retaule major de l'església de Sant Martí de Riudeperes (ABEV, ACF-1582, Benet Puig, notari episcopal, any 1577 [8 de setembre de 1577, p. 9v-10v]; poc després signà una àpoca de trenta-dues lliures [Ib., 28 de setembre de 1577, p. 38-38v]). Joan Brull degué morir en una data desconeguda entre el desembre de 1577 i el gener de 1578, ja que l'inventari dels seus béns data del 9 de gener de 1578 (ABEV, ACF-3807, Gaspar Benet Prat, notari episcopal, inventaris, anys 1561-1586 [9 de gener de 1578, s.f.]). I, Bernat Vilar es faria càrrec del major de la parroquial d'Espinelves, així com de tres calaixos per a guardar vestimentes i una caixa per a dipositar-hi els bacins de les ànimes i de l'obra (ABEV, ACF-1769, Bernat Casals, notari episcopal, any 1584 [27 d'abril de 1584, p.24-25]; en tenim una àpoca datada del 15 de novembre de 1586 segons la qual ha cobrat el total que li fou promès, això és, seixanta-cinc lliures [ABEV, ACF-1646, Montserrat PRIXANA, notari episcopal, anys 1586-1589 [15 de novembre de 1586, p. 2v-3]). Pel que fa a Bernat Vilar, tenim constància que l'1 de maig de 1582 s'examinà per entrar a la confraria dels Elois, on consta per primera vegada en una reunió de l'entitat, entre els confreres, l'1 de juliol de 1584 (ABEV, ACF, CONF.-40, Confraria de Sant Eloi, sant Honorat i santa Eulàlia, llibre d'actes, anys 1582-1629 [1 de maig de 1582, p. 2-2v i 1 de juliol de 1584, p. 13v-14]).

descendència masculina Segimon i Llucià. El primer es casà dues vegades; i sembla ser que els dos fills fusters que tingué, Gervasi i Marcià, foren fruit del seu segon matrimoni amb Àngela. Pel que fa a Llucià, del qual actualment tenim ben poques dades biogràfiques, ens consta, a través d'un document indirecte, que tingué com a mínim un fill, de nom desconegut, dedicat a l'ofici de fuster²⁴⁷. Val a destacar que a partir de l'agost de 1602, en els llibres d'actes de la confraria de Sant Josep i sant Just hi apareix un tal Josep Toll, fuster, del qual no hem aconseguit trobar cap vincle de parentesc amb la resta dels Toll apareguts en la documentació al llarg d'aquests anys. Tot i que alguns historiadors, com ara E. Junyent, F. Solà, J. F. Ràfols, o més recentment M. Mirambell, I. Fernández i E. Asturiol, hagin fet submergir el nom d'algun dels membres de la família Toll en relació a alguna dada concreta, com ara l'execució d'algun retaule o la implicació de Segimon Toll en el procés d'erecció de la confraria, mai abans no se'ls havia estudiat ni tampoc no se'ls hi havien detectat els lligams concrets de parentiu²⁴⁸.

1) Bernardí Toll

Sospitem que dels tres germans fusters fills de Gabriel Toll, Bernardí era el major. Firmà els seus capítols matrimonials amb la vigatana Caterina, filla del baster Joanot Tallander i d'Elisabet, el 6 d'abril de 1571, quan el seu pare ja era mort²⁴⁹. Fou el mateix any en què actuà com a tutor en els capítols matrimonials de la seva germana Joana, que s'havien signat el 20 de gener²⁵⁰; i tornaria a exercir com a tal en els d'Elisabet, l'altra seva germana, l'agost del 1579²⁵¹. Ens consta actiu laboralment, com a imagineire, des de principis del 1570, quan li fou encomanat el retaule major de l'església parroquial de Sant Julià de Vilatorrada, ara per

²⁴⁷ ABEV, AVV/959, vària, documents històrics. Es tracta d'un plet entre el fuster Llucià Toll i l'escultor Francesc Rovira. Referint-se al primer, Rovira hi expressa: «entre ell i son fill mean fetes tres creus de fusta de noguera». Potser fou fill d'Esperança Galina, qui signà uns capítols matrimonials amb Llucià Toll l'any 1594.

²⁴⁸ Eduard JUNYENT, *La ciutat de Vic i la seva història*, Barcelona: Curial, 1980, p. 36; Josep Francesc RÀFOLS, *Diccionario biográfico...* op. cit., vol. 3, p. 164; Fortià SOLÀ, *Història de Torelló*, op. cit., p. 34; Miquel MIRAMBELL, *El taller dels Gascó i la pintura de la primera meitat del segle XVI a Vic*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 1996, p. 443; Isidre FERNÁNDEZ, «Les reials presons de Vic. Obres en els segles XVII i XVIII», *Ausa*, vol. 23, núm. 161-162, 2008, p. 612-614; Elisenda ASTURIOL, «Tres contractes inèdits sobre els retaules de l'altar major de l'església del convent de carmelites descalces de Santa Teresa de Vic i els seu artífexs», *Ausa*, vol. 24, núm. 165, 2010, p. 493-516, p. 493.

²⁴⁹ ABEV, ACF-3356, Gaspar Benet Prat, notari episcopal, capítols matrimonials, anys 1569-1572 (6 d'abril de 1571, núm. 38). Segons un document de l'Arxiu Episcopal de Vic, Gabriel Toll visqué com a mínim fins el setembre de l'any 1568: ABEV, ACF-1387 Joan Torra I, notari episcopal, manuals notariales, any 1569 (16 d'abril de 1569, p. 112).

²⁵⁰ ABEV, ACF-3356, Gaspar Benet Prat, notari episcopal, capítols matrimonials, anys 1569-1572 (20 de gener de 1571, núm. 42).

²⁵¹ ABEV, ACF-3362, Benet Puig, notari episcopal, capítols matrimonials, anys 1577-1582 (28 d'agost de 1579, p. 226).

ara la seva primera obra coneguda²⁵². Probablement, per tant, hauria entrat a la confraria vigatana dels Elois en una data anterior o pròxima a aquest any²⁵³. La carrera artística de Bernardí Toll, que es revela bastant activa en quant a l'elaboració de retaules, s'estroneja l'abril del 1583 degut a la seva prematura mort²⁵⁴, deixant almenys tres filles, Maria, Elisabet i Magdalena, que al anys 1596, 1599 i 1607 signaven els seus respectius capítols matrimonials a la ciutat²⁵⁵. Fins ara, Bernardí Toll únicament havia estat documentat per E. Junyent i per F. Solà; el primer, li atribuï l'autoria del retaule dedicat a Nostra Senyora del Roser de l'església de Sant Esteve de Múnter, mentre que el segon el relacionà amb el retaule major de l'església parroquial de Sant Feliu de Torelló, que per bé que li fou encarregat, avui sabem que l'acabaria treballant el seu germà Lluçia²⁵⁶.

2) Lluçia Toll

El retaule major de l'església parroquial de Sant Feliu de Torelló, confiat a Bernardí Toll l'any 1583, va ser acabat pel seu germà Lluçia, a qui fou contractada la finalització de l'obra - no sabem en quina mesura - el 12 d'abril de 1586²⁵⁷. Aquest és el primer retaule conegut de Lluçia Toll, pactat l'any en què ens consta que s'examinà per entrar a la confraria vigatana dels Elois, el 4 de juliol de 1586, quan tenia 19 anys²⁵⁸. A partir d'aquí, les notícies referides a la seva activitat artística es presenten esparses o condensades en intervals determinats de temps; no serà fins el 1607 que li sapiguem un nou encàrrec artístic, que sembla que anà seguit d'una sèrie de contractes de retaules que s'eixamplà com a mínim fins

²⁵² ABEV, Arxiu parroquial de Sant Julià de Vilatorrada, manuals notariaus, R/40, anys 1525-1607 (12 de març de 1570, p. 279-280). Aquest retaule seria policromat i daurat pels pintors Pere de la Rocha i Gabriel Rovira a partir de l'any 1577; vegeu: p. 99-100.

²⁵³ No hem conservat el llibre de la confraria dels Elois immediatament anterior a l'any 1582 i per tant no hem pogut localitzar l'examen d'entrada a la confraria de Bernardí Toll.

²⁵⁴ ABEV, ACbV-304, Sepultures de la catedral de Vic, anys 1581-1583 (30 d'abril de 1583, s. f.).

²⁵⁵ Capítols matrimonials de Maria Toll: ABEV, ACF-3370, Joan Vinyes, notari episcopal, capítols matrimonials, anys 1586-1596 (20 d'abril de 1596, p. 301-304). Joan Toll, oncle i prevere de la noia, hi actua com a tutor. En aquesta data la seva mare ja és morta. Capítols matrimonials d'Elisabet Toll: ABEV, ACF-3382, Onofre Calvet, notari episcopal, capítols matrimonials, anys 1595-1600 (7 d'agost de 1599, núm. 64). Capítols matrimonials de Magdalena Toll: ABEV, ACF-2137, Agustí Argemir, notari episcopal, manuals notariaus, any 1607 (25 de novembre de 1607, s.f.).

²⁵⁶ Eduard JUNYENT, *Itinerario histórico...* op. cit., p. 36; segons Junyent, el retaule de Múnter fou obrat el 1579. Fortià SOLÀ, *Història de Torelló*, op. cit., p. 34. El retaule de Torelló és recollit per J. F. Ràfols a: Josep Francesc RÀFOLS, *Diccionario biográfico...* op. cit., vol. 3, p. 164 - ara bé, tant F. Solà com J. F. Ràfols desconeixen que, degut a la mort de Bernardí Toll, aquest retaule fou acabat uns anys després pel seu germà Lluçia.

²⁵⁷ ABEV, ACF-1812, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notariaus, anys 1585-1588 (12 d'abril de 1586, p. 71v-72v).

²⁵⁸ ABEV, ACF, CONF.-40, Confraria de Sant Eloi, sant Honorat i santa Eulàlia, llibre d'actes, anys 1582-1629 (4 de juliol de 1586, p. 37). Deduïm l'edat de Lluçia Toll perquè en la seva declaració en el plet datat de l'any 1620 que l'escultor Francesc Rovira obrí en contra seu consta que tenia 53 anys (ABEV, AVV/959, vària, documents històrics, plec solt).

l'any 1615, a partir del qual no li sabem cap altre contracte. No obstant això, la pervivència d'un plet datat del 1620 entre Lluçia Toll i l'escultor Francesc Rovira (instal·lat a Vic des de principis del segle XVII), eixampla la trajectòria artística de Lluçia i ens aproxima a la seva manera de treballar, sovint subcontractant a altres imaginaires o escultors, segurament més destres que ell, per a la realització de la talla dels motius figurats i ornamentals dels retaules. És també a través d'aquest document judicial que coneixem l'existència d'un fill de Lluçia que pel que sembla també es dedicà a l'ofici de fuster - «entre ell i son fill mean fetes tres creus de fusta de noguera», declara Rovira²⁵⁹. Ara per ara, en l'àmbit estrictament biogràfic, únicament tenim constància que el fuster havia firmat els capítols matrimonials amb una tal Esperança Galina el 31 de gener de 1594²⁶⁰.

3) Segimon Toll

Segimon Toll és actualment el més desconegut en quant a producció artística. L'absència de dades en aquest sentit, juntament amb el fet que les poques informacions professionals que en tenim el revelin implicat en treballs poc vinculats a la imatgeria, ens fa sospitar que degué exercir principalment de fuster²⁶¹. Per contra, és l'integrant de la família Toll de qui recollim un major nombre de dades personals gràcies, principalment, a la troballa d'un testament dictat a Vic el desembre de 1621 - tot i que no moriria fins el setembre del 1636²⁶². El trobem esmentat per primera vegada l'any 1585 en relació al procés de sol·licituds per a la formació de la confraria vigatana de Sant Josep i sant Just al costat del també fuster Montserrat Santmartí²⁶³. Potser fou a la dècada dels vuitanta quan contragué matrimoni amb Eulàlia, la seva primera muller, amb la qual tindria dues noies, Elisabet i

²⁵⁹ ABEV, AVV/959, vària, documents històrics.

²⁶⁰ ABEV, ACF-3381, Onofre Calvet, notari episcopal, capítols matrimonials, anys 1587-1594 (31 de gener de 1594, núm. 76). Hi consta la seva mare, Margarida, i els seus germans Joan Toll, prevere, i Segimon Toll, fuster. El 9 d'abril de 1595, Esperança dictà un testament des de Vic, a través del qual coneixem que aleshores ella i Lluçia Toll encara no tenien cap fill. Desconeixem si morí o no en una data pròxima a aquesta (ABEV, ACF-3592, Joan Vinyes, notari episcopal, testaments, anys 1585-1624, [9 d'abril de 1595, p. 254-255v]).

²⁶¹ En són una mostra les feines que li localitzà I. Fernández: els treballs en les teulades de la presó i de la capella del castell dels Montcada de Vic, així com en la construcció de les grades de l'altar d'aquesta capella (Isidre FERNÁNDEZ, «Les reials presons de Vic...», op. cit., p. 612-614). Així mateix, l'any 1590 el sabem obrant els escons i les portes de la part davantera del cor de la catedral de Vic (ABEV, ACF-1426, Joan Torra, notari episcopal, manuals notariais, any 1590 [12 d'octubre de 1590, s.f.]).

²⁶² ABEV, ACF-3590, Joan Vinyes, notari episcopal, testaments, anys 1585-1628 (4 de desembre de 1621, p. 454-455). ABEV, ACbV-335, Sepultures de la catedral de Vic, anys 1635-1637 (11 de setembre de 1636, p. 193). En el testament hi consten quatre testimonis, tots fusters i integrants de la confraria: Miquel Homs, Francesc Reig, Joan Antoni Rosers i Bernat Franchas.

²⁶³ Vegeu: p. 121-123.

Jerònima²⁶⁴. Posteriorment, contrauria matrimoni amb Àngela, amb qui degué tenir, com a mínim, una noia, Escolàstica, i tres nois, Gervasi, Just i Marcià, el segon dels quals és identificat com a prevere en el testament del seu pare (1621), en el que exerceix com a marmessor al costat del seu germà Gervasi. Aleshores, aquest darrer ja era casat, així com Elisabet, Jerònima i Escolàstica, la seva dona ja havia mort i Marcià tenia menys de vint-i-cinc anys (i encara no havia contret matrimoni). Els altres marmessors foren Joan Toll, prevere de la Seu de Vic, germà seu, i el seu nebot Bernardí Mija (probablement Mitja), barreter. Igualment, el document testamentari ens informa que Segimon Toll residí en unes cases de la seva propietat situades al carrer de la Ramada de Vic²⁶⁵.

2.1.2.2. Montserrat Santmartí

Montserrat Santmartí²⁶⁶ fou un altre fuster actiu a Vic que prengué un notable protagonisme en la realització de retaules entre 1590 i 1603, quan morí. Era fill de Francesc Santmartí, pagès de la parròquia de Sant Hipòlit de Voltregà, i d'Antiga, la seva muller, i tenia com a mínim dos germans, Andreu Santmartí, canonge de la Seu vigatana, i el pare de Francesc Santmartí, també canonge de Vic, que sabem cosí germà dels seus fills gràcies als capítols matrimonials d'Eugènia, una filla de Montserrat Santmartí, datats de l'any 1620²⁶⁷. A banda d'Eugènia, Montserrat Santmartí tingué almenys un altre fill, Pere Pau, prevere, que també coneixem arran dels capítols matrimonials de la seva germana, ambdós fills de Marianna, amb qui Montserrat Santmartí havia signat els capítols matrimonials l'11 d'abril de l'any 1586²⁶⁸. Santmartí ens apareix per primera vegada en la documentació vigatana el 5 de juliol de 1585, quan, al costat de Segimon Toll, i com a confrare de la confraria de Sant

²⁶⁴ Ambdues són reconegudes com a filles de Segimon Toll i d'Eulàlia en el testament de Segimon datat del 4 de desembre de 1621.

²⁶⁵ En el seu testament, Elisabet consta casada amb un tal Segimon Casassas, assaonador, i Jerònima amb Guillem Socarrats, fuster d'Olot (amb qui havia firmat els capítols matrimonials el 1612: ABEV, ACF-3371, Joan Vinyes, notari episcopal, capítols matrimonials, anys 1586-1618 [12 de maig de 1612, p. 605-608v]). Sabem que Escolàstica també estava casada perquè hem localitzat els seus capítols matrimonials: ABEV, ACF-3395, Gaspar Campana, notari episcopal, capítols matrimonials, anys 1601-1625 (14 de setembre de 1620, p. 557-560). Gervasi Toll, fill de Segimon Toll i d'Àngela, consta casat amb Stàsia, tal com proven els capítols matrimonials que li hem detectat (ABEV, ACF-3378, Joan Vinyes, capítols matrimonials, anys 1619-1623 [9 d'agost de 1614, p. 23-28]). I, Marcià Toll contrauria matrimoni, almenys en una ocasió i en una data avui desconeguda, amb Magdalena Vivet, una de les marmessesores del seu testament, datat del 30 de setembre de 1636, en el qual els seus germans Just i Gervasi actuen també com a marmessors (ABEV, ACF-3615, Francesc Serrahima, notari episcopal, testaments, anys 1620-1645 [30 de setembre de 1636, s.f.]).

²⁶⁶ O Sentmartí.

²⁶⁷ ABEV, ACF-3372, Joan Vinyes, notari episcopal, capítols matrimonials, anys 1603-1622 (6 de maig de 1620, p. 84-90v). És destacable que com a dot de la noia s'ofereixen vuit-centes lliures i dues caixes de joies.

²⁶⁸ ABEV, ACF-3370, Joan Vinyes, notari episcopal, capítols matrimonials, anys 1586-1596 (11 d'abril de 1586, p. 162-165v). Marianna era filla del pagès Joan Morlans, ciutadà de Vic, i d'Anna, la seva muller. En els capítols matrimonials hom s'hi refereix amb el nom de Maria, però en tots els documents de l'època se l'esmenta amb el nom de Marianna.

Eloi, sant Honorat i santa Eulàlia, sol·licita permís per a la creació d'una confraria de fusters²⁶⁹.

Fins ara, a Montserrat Santmartí se'l coneixia només en relació a la fusteria del retaule major de l'església parroquial de Sant Genís de la Devesa i dels retaules dedicats a la Mare de Déu del Roser de les esglésies de Sant Julià de Vilamirosa i de Sant Julià de Cabrera, executats els anys 1590, 1594 i 1602, respectivament²⁷⁰. Igualment, J. Gudiol i Cunill l'havia citat al costat de Segimon Toll en referència al procés de demandes per a la creació d'una nova confraria vigatana de fusters entre els anys 1585 i 1589²⁷¹; E. Junyent el sabia integrant d'aquesta nova entitat²⁷²; i M. Mirambell el cità en relació a Joaquim Albareda per ser el pintor del retaule de Sant Julià de Cabrera, i en relació al fuster Segimon Toll, per haver impulsat l'escissió dels fusters de la confraria dels Elois²⁷³. Actualment, afegim al seu catàleg artístic al voltant d'una desena de retaules, tots osonencs i treballats des del seu taller vigatà, que imaginem a la mateixa casa on residí, situada al carrer de la Ramada, a tocar del portal de Malloles.

Segons l'inventari dels seus béns, fet en presència de la seva vídua Marianna el 18 d'agost del 1603, Montserrat Santmartí posseïa unes «cases», «amb dos portals fora obrints, amb una finestra i hort al darrer de dites cases», la descripció interior i els objectes de les quals denoten una posició força acomodada. A banda d'un hort, la casa tenia una entrada, un estable (on sabem dos cavalls), un celler (ocupat per més de mitja dotzena de botes de vi), un pastador, una cuina, una sala, cinc cambres (dues «que miren a l'hort», una al cap de l'escala i dues que «miren al carrer») i dos porxos (un a sobre la sala i un «que mira a l'hort»). Entre els objectes d'interès artístic, a banda d'alguna part concreta d'algun retaule que devia treballar en el moment de la seva mort, com ara un bancal, hi destaquen «quatre quadros de pintura francesa guarnits de fusta, lo hu es lo Devallament de la Creu, laltre unas damas que [filan], laltre lo Naxament de Nostre Senyor i laltre un Cristo», «un quadro petit amb la historia de sinch pans i dos pexos», «altre quadro petit que i es pintada la figura de Nostra

²⁶⁹ ABEV, ACF, CONF.-40, Confraria de Sant Eloi, sant Honorat i santa Eulàlia, llibre d'actes, anys 1582-1629 (5 de juliol de 1585, p. 23-24v).

²⁷⁰ L'encàrrec de la fusteria del retaule de Vilamirosa fou localitzat per Eduard Junyent i fet conèixer a: Eduard JUNYENT, *Itinerario histórico...* op. cit., p. 29; el de Cabrera fou publicat per F. Solà a: Fortià SOLÀ, *Nostra Senyora de Cabrera*, Barcelona: Editorial Ibérica, 1915, p. 72-73. Més endavant, aquest darrer encàrrec fou recollit a: Antoni NOGUERA, *Collsacabra*, Barcelona: Biblioteca Selecta, 1964, p. 249, i a: Santiago ALCOLEA, «La pintura desde 1500 a 1850», a: Santiago ALCOLEA, Juan-Eduardo CIRLOT, Josep GUDIOL i RICART, *Historia de la pintura en Cataluña*, Madrid: Tecnos, 1957, p. 153-208. Així mateix, tots tres retaules foren publicats per J. F. Ràfols a: RÀFOLS, *Diccionario biográfico...* op. cit., vol. 3, p. 39.

²⁷¹ Josep GUDIOL i CUNILL, «El gremi de fusters de Vich», *Butlletí del Centre Excursionista de Vich*, vol. 1, 1912, p. 14-15.

²⁷² Eduard JUNYENT, *La ciutat de Vic...* op. cit., p. 186.

²⁷³ Miquel MIRAMBELL, *El taller dels Gascó...*, op. cit., p. 443; Íd., *La pintura del segle XVI a Vic...* op. cit., p. 116-117.

Senyora que cosia», «una Nostra Senyora de fusta», «un rataula de fusta pintat molt vell» i «una figura de sant Joseph de fusta deurat, amb sa capelleta de fusta i unas cortinas de ret guarnidas de flocadura»²⁷⁴.

2.2. L'àmbit corporatiu: la confraria de Sant Josep i sant Just de Vic

Tot sembla indicar que al llarg dels dos primers terços del segle XVI no havia existit cap corporació professional vigatana que regís el treball dels pintors, que a l'any 1589 quedaren oficialment agregats a la flamant confraria de Sant Josep i sant Just, que encetava la seva trajectòria l'1 de març d'aquell mateix any. Coneguda com la «confraria dels fusters», es componia principalment per artesans dedicats al treball de la fusta - fusters (l'ofici que reunia un major nombre de confreres), boters, araders, pentiners i torners. Abans de 1589 aquest conjunt d'oficis formava part de l'antiga confraria de Sant Eloi, sant Honorat i santa Eulàlia, anomenada vulgarment «dels Elois», que havia anat aglutinant un gran ventall d'oficis a la ciutat de Vic com a mínim des de mitjan segle XVI²⁷⁵. El notable increment del nombre d'afiliats en determinats sectors comportà la formació de noves confraries d'ofici, sobretot a partir de la segona meitat del segle XVI. Ja el 1565, els mestres de cases vigatans, fins aleshores adherits també a la confraria dels Elois, creen una corporació autònoma sota l'advocació de Sant Roc, sant Antoni i els Quatre Màrtirs, amb seu a l'església de la Pietat de Vic. Els fusters, juntament amb els boters i els torners, no tardarien a manifestar una consemblant voluntat, fet que obrí un instat procés de demandes que s'allargà, com a mínim, disset anys. El febrer de 1589 obtingueren llicència per erigir-se en confraria pròpia, en la qual s'afegiren els araders i pentiners, fins aleshores agregats també a la confraria dels Elois, i els pintors, que obririen la seva trajectòria institucional amb la inauguració de la nova entitat.

²⁷⁴ ABEV, ACF-3836, Joan Ribot, notari episcopal, inventaris, anys 1601-1636 (18 d'agost de 1603, s.f.).

²⁷⁵ Imaginem que aquesta confraria havia nascut al segle XV - malgrat que avui no en resti cap document que ens permeti corroborar-ho. En el llibre *La ciutat de Vic i la seva història*, en el capítol dedicat al Vic del segle XVI, E. Junyent parla de «l'antiga confraria dels Elois», però no especifica en quin moment fou erigida. A banda d'informar-nos que tant els mestres de cases com els fusters se'n separaren els anys 1565 i 1589, respectivament, comenta: «L'antiga confraria dels Elois, que des del principi havia acollit els menestrals dedicats a la forja i a l'art de construir, disminuï ben considerablement el nombre de confreres, reduïts a forjadors, serrallers i ferrers d'obra grossa (havent desaparegut els coltellers, els llancers i els ballesters). A l'any 1571 consta que estava formada per 31 confreres; un nombre que augmentà de manera destacable a la dècada dels vuitanta, quan s'hi sumen uns 40 pedrenyalers, un ofici en auge degut a la conflictivitat del període. També hi serien nombrosos els argenters, que compregueren més de 30 fadrins examinats d'ofici» (Eduard JUNYENT, *La ciutat de Vic...* op. cit., p. 186). A part de Junyent, actualment, l'únic autor que ens ofereix alguna dada d'interès referida a la confraria dels fusters al llarg dels anys del nostre estudi és encara J. Gudiol i Cunill a través de: Josep GUDIOL i CUNILL, «El gremi de fusters de Vich», op. cit., p. 14-15.

En la documentació vigatana de l'època hom utilitza tothora el terme «confraria» per referir-se a una corporació socio-professional obligatòria i exclusiva basada en el privilegi de fabricació i venda reservat als membres de cada ofici. A Vic, així com en altres ciutats, els oficis es trobaven aplegats per sectors en distintes confraries²⁷⁶, i, tal com era habitual, es regien per una sèrie de reglamentacions concernents als aspectes tècnics i de producció, així com també als aspectes laborals i socials de treball i de comercialització. Aquestes corporacions assumien, alhora, una important activitat pietosa a través del culte públic del propi patró i de les tasques d'assistència espiritual i corporal. Aquesta darrera vessant es correspon amb l'estricta definició de la paraula «confraria», referida a una associació eminentment religiosa, motiu pel qual nosaltres parlarem de «confraria d'ofici»²⁷⁷ per referir-nos al tipus de corporació socio-professional suara definida. Cal tenir present que aquest tipus d'organitzacions laborals de l'Antic Règim, anomenades confraries des d'antic, poden trobar-se designades actualment amb el mot «gremi». Per bé que aquest terme faria referència a una entitat estrictament laboral, això és, exempta de la vessant religiosa, la progressiva implantació del substantiu gremi, a partir sobretot del segle XVIII, conduí a la utilització indistinta d'ambdós mots, fins i tot per part de les mateixes confraries d'ofici, que a partir d'aquesta centúria passaren a autoanomenar-se gremis²⁷⁸.

Lamentablement, l'associacionisme pictòric del Cinc-cents ha estat molt poc estudiat, tant a nivell de la Corona d'Aragó com en àmbit castellà. «*El horizonte de la pintura* - expressà M. Falomir - *no acababa en el obrador y, en algunas ciudades, sus practicantes se organizaron para defender intereses comunes frente a terceros y dar normas que rigiesen el funcionamiento interno de la profesión. Por*

²⁷⁶ És interessant constatar-ho a través d'una citació de l'època recollida en un dels llibres de la confraria dels fusters: «(...) a honra i gloria de Deu, al servei dels sants, embelliment de las Iglesias i al adorno i grandesa de las ciutats, averhi i mantenirse opulentes confrarias, les quals quan estan en ciutat poc populosa es forsos se compongan de officis differents o adherents al principal, axi com la de sant Joseph i sant Just en esta ciutat, la qual per real privilegi se compon de fusters, araders, torners, boters, petiners i pintors (...)»: ABEV, ACF, CONF.-38, Confraria de Sant Josep i sant Just, fusters, documents solts, cartes, comptes, segles XVI-XIX (s.d., full solt).

²⁷⁷ Alguns historiadors prefereixen referir-s'hi com a confraries de gremi, però nosaltres som partidaris de mantenir la denominació amb què aquestes són esmentades en la documentació de l'època.

²⁷⁸ P. Molas, en el seu llibre *Los gremios barceloneses del siglo XVIII* ja fa referència a aquesta confusió conceptual (Pere MOLAS, *Los gremios barceloneses del siglo XVIII*, Madrid: Confederación Española de Cajas de Ahorro, 1970, p. 50-55). Han subratllat també aquest debat terminològic autors com G. Domènech (Gemma DOMÈNECH, *Els oficis de la construcció a Girona: 1419-1833. Mestres de cases, picapedrers, fusters i escultors. La Confraria dels Sants Quatre Màrtirs*, Girona: Ajuntament-Institut d'Estudis Gironins-Patronat Francesc Eiximenis, 2001, p. 13-14); els autors de: (Ramon ALBERCH [et al.], *Gremis i oficis a Girona: treball i societat a l'època pre-industrial*, Girona: Ajuntament de Girona. Educació i Cultura, DL, 1984, p. 107-146), M. Falomir (Miguel FALOMIR, «Entre el "divino" Apeles y el "cornudo" Pitas Payas. La imagen del pintor en la España de Carlos V», a: Fernando CHECA (dir.), *Carolus*, 2000, p. 103-120) o, més recentment, S. Torras (Santi TORRAS, *Pintura catalana del Barroc. L'auge col·leccionista i l'ofici de pintor al segle XVII*, Bellaterra [etc.]: Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions [etc.], 2012, p. 388-399).

*desgracia, el estudio del asociacionismo pictórico anterior a 1600 sigue siendo una de las asignaturas pendientes de la historia del arte español, que apenas ha ido más allá de la transcripción descontextualizada de unas cuantas ordenanzas y constituciones*²⁷⁹, i continuà: «*La importancia de estos documentos es, sin embargo, excepcional, pues la ausencia de obra autógrafa en el Renacimiento español (diarios, autorretratos, cartillas o correspondencia), los convierte en el único medio para saber qué pensaban de sí mismos los pintores, así como aspectos técnicos de su trabajo que de otro modo desconoceríamos*»²⁸⁰.

En la majoria dels nuclis poblacionals de Catalunya la situació socio-professional dels pintors ens és desconeguda. Ciutats com Girona, amb una notable presència de pintors al llarg del segle XVI i amb un important conjunt d'estudis dedicats a aquesta centúria, esdevenen ignotes en aquest camp. A Tarragona es té notícia únicament del «carrer dels pintors», una organització laboral d'herència medieval, però no es coneix cap confraria d'ofici que els acollís al llarg del Cinc-cents²⁸¹. Així mateix, ignorem quina era la situació socio-professional d'aquest col·lectiu en ciutats demogràficament semblants, com ara Lleida o Tortosa, així com en nuclis de població més petits, però significativament actius en aquesta centúria, com Manresa, Solsona o Olot.

En contrast amb aquests casos, trobem les ciutats de Barcelona i Perpinyà, on es coneix l'existència d'una confraria d'ofici que integrava els pintors de les respectives localitats des de l'edat mitjana. A Perpinyà compartiren la confraria de Sant Cristòfol amb els freners, pentinadors de cànem i camisers fins a la segona meitat del segle XVI, quan el 1560 foren agregats als orfebres sota la protecció de Sant Eloi. S'hauria d'esperar al 1630 per a l'obtenció d'uns estatus particulars que els permetessin erigir una confraria sota l'advocació de Sant Lluc, patró dels pintors²⁸². A Barcelona, en canvi, es té constància de la creació d'una confraria exclusivament de pintors ja a principis de segle, el 1519, on els seus membres es distingien segons cada una de les seves especialitats: pintors de quadres i retaules, pintors de cortines i draps de pinzell i dauradors, decoradors o estofadors de talles, retaules, escultures i mobles²⁸³. No coneixem, ara per ara, cap més confraria catalana d'aquesta època que contempli la jerarquització de les distintes especialitats dins de l'ofici; i sí, en canvi, que la trobem a la vila de Saragossa, en el marc de la Corona d'Aragó, així com

²⁷⁹ Entre les quals cita les del col·legi de pintors de Barcelona, transcrites per J. Gudiol i Cunill (Josep GUDIOL i CUNILL, «El Colegi de Pintors de Barcelona a l'època del Renaixement», *Estudis Universitaris Catalans*, 1908, p. 147-156).

²⁸⁰ Miguel FALOMIR, «Entre el "divino" Apeles y el "cornudo" Pitas Payas...», op. cit., p. 109.

²⁸¹ Sofia MATA, *La pintura del cinc-cents a la diòcesi de Tarragona (1495-1620)*, Tarragona: Diputació de Tarragona, 2005, p. 88.

²⁸² Julien LUGAND, *Peintres et doreurs en roussillon aus XVIIe et XVIII siècles*, Perpinyà: Trabucaire, 2006, p. 21.

²⁸³ Joaquim GARRIGA (amb la col·laboració de Marià CARBONELL), «L'època del Renaixement, s. XVI», *Història de l'art català*, IV, Barcelona: Edicions 62, 1986, p. 60-61.

a Madrid o a Còrdova, en el context peninsular, totes amb ordenances d'exclusivitat pictòrica nascudes entre el 1493 i el 1543²⁸⁴.

2.2.1. *El procés de formació de la confraria (1572-1589)*

El procés que s'inicià a la dècada dels setanta i que tingué com a objectiu l'obtenció d'un permís per a la creació d'una nova confraria vigatana «de fusters» es veié liderat principalment pels mestres d'aquest ram. Els fusters Alfonso Benites, Segimon Toll i Montserrat Santmartí encapçalaren les peticions que se succeïren des de 1572 fins a 1589 perseguint l'assoliment d'un acord que permetés la seva escissió, juntament amb la dels boters i els torners. Sempre exposaren, com a principal motiu, la dificultat d'ésser ben regits des de la corporació dels Elois a la qual pertanyien degut a l'augment del nombre d'artesans dedicats a aquests oficis.

«(...) de molt temps ençà, los dits officis de fusters, torners i boters han stat units i açociats i agraçats amb la dita confraria de sant Eloi sant Honorat i santa Eulalia i çots aquella i per confreres de aquella son stats i son fins vui units. Empero, com migeaçant la gratia del Senyor los numerodits mestres de dits officis de fusters, torners i boters sian tant crescuts en la dita ciutat de Vich que se veu vui a la clara no poder esser be e commodament regits i governats çots la dita confraria, ans be sera als dits officis de fusters, boters i torners mes convenient i utilos fer confraria a de part i de per si. Per tant, los dalt nomenats fusters, boters i torners han feta convocar la dita confraria de sant Eloi sant Honorat i santa Eulalia per a suplicar aquella i confreres de aquella que sien servits donar consentir i atorgar licentia als dits fusters, boters i torners de exirse de dita confraria de sant Eloi i fer confraria per si».

Aquest fragment forma part de la primera sol·licitud coneguda, registrada el dia 20 de març de l'any 1572 en un llibre de protocols del notari vigatà Joan Torra²⁸⁵. No tornem a trobar cap més petició per part dels demandants fins a l'any 1585, a partir del qual el llibre de registres de la confraria de Sant Eloi, sant Honorat i santa Eulàlia ens descobreix un seguit de súpliques referides a aquest assumpte²⁸⁶. Fóra possible que al llarg dels deu anys compresos entre el 1572, la data de la primera petició, i el 1582, la data que obre el llibre d'actes de la confraria dels Elois, s'haguessin expedit altres instàncies relatives al desig d'emancipació expressat per aquest grup de confreres, però resulten absents o més difícils

²⁸⁴ Antonio URQUÍZAR, *El Renacimiento en la periferia: la recepción de los modos italianos en la experiencia pictórica del Quinientos cordobés*, Córdoba: Universidad de Córdoba, Servicio de Publicaciones, 2001, p. 114-115.

²⁸⁵ ABEV, ACF-1393, Joan Torra, notari episcopal, manuals notariais, any 1572 (20 de març de 1572, p. 88v-89).

²⁸⁶ Convé destacar que les demandes expedides a partir de 1585 ja foren objecte d'un article publicat per J. Gudiol i Cunill (Josep GUDIOL i CUNILL, «El gremi dels fusters de Vich», op. cit., p. 14-15). Aquest, però, presenta un error: diu que la primera sol·licitud data del 5 de juliol de 1582, però creiem que devia voler referir-se al 5 de juliol de 1585, tal com explicarem a continuació - i avui sabem, tal com ja s'ha dit, que la primera sol·licitud data del març de 1572.

de localitzar, ja que el llibre de registres precedent, on sembla que es podrien haver registrat, no s'ha preservat.

Malgrat la favorable resolució de la primera petició el març de 1572, alguna cosa degué impedir-ne la finalització, ja que el 5 de juliol de 1585 trobem novament una demanda encapçalada pels fusters Segimon Toll i Montserrat Santmartí. Aquesta, de to marcadament fervorós, fou registrada al llibre d'actes de la confraria dels Elois, que convocà una reunió extraordinària a petició dels fusters esmentats, que llegiren una carta postulant el següent:

«(...) es cosa molt certa que quant mes i per mes persones, comunitats i congregacions i en mes llochs se llohe a Deu, multiplique lo servei de Deu i dels seus gloriosos sants i se aumente lo culto divino, amb tant major abundancia comuniquen les seues gracies i ho retribueix als qui de bon cor lo servexen. Per so, desijant tots los fustes i singulas persones qui del offic de fuster usen en quant a ells es possible no sols lo augment del servei de Deu i embelliment de la ciutat, pero encara per la particular devotio que tots tenen i aporten al glorios i benaventurat sant Josep, espos de la sacratissima Verge Maria, mare de Deu i advocada dels pecados, han desiyat moltes vegades i de present amb tot effecte desiyen fundar e/o instituir de nou una confraria particular sots lo nom e invocatio del dit glorios sant Josep i tenirlo per molt particular patro i advocat».²⁸⁷

Semblava que la demanda seguia el curs idoni; s'elegiren dues persones en representació de cadascuna de les parts - Pau Lladó i Joaquim Falgueres, canonges de la Seu de Vic, en representació dels sol·licitants, i el doctor en dret Jaume Folchs i Joan Vinyes, notari públic, en comissió de la resta de confreres²⁸⁸. No obstant això, tampoc en aquella ocasió aconseguiren el consentiment per a la creació de la nova confraria. Una possible explicació podria ser el dissentiment entre les parts acordants (potser per qüestions referides al repartiment de la causa pia i les rendes de la confraria que havien de correspondre als fusters, boters i torners), ja que el dia 6 d'agost de 1587 el mateix Segimon Toll insistí per tal que s'elegís un cinquè compromissari que ajudés a cloure el procés. En aquesta ocasió, però, el procurador en cap de la confraria dels Elois, Pere Romeu, determinà que «los pessats ho havian dextat de la manera que sestave i que ell es de parer que nos moguesin (...); dictamen que fou abonat per l'àmplia majoria dels integrants de l'associació²⁸⁹.

No fou fins el dia 10 de febrer de l'any 1589 que es dictà «que los fusters comfreres de dita comfraria desijen erigir i fundar per si una comfraria, i com fins avui com a comfreres que

²⁸⁷ ABEV, ACF, CONF.-40, Confraria de Sant Eloi, sant Honorat i santa Eulàlia, llibre d'actes, anys 1582-1629 (5 de juliol de 1585, p. 23-24v).

²⁸⁸ Tal com consta en l'acta del mateix dia: Ib., (5 de juliol de 1585, p. 23-24v). Val a subratllar que entre les pàgines de l'acta d'aquest mateix dia s'hi troba un full solt que sembla ser l'esborrany d'una determinació presa per part dels integrants de la confraria davant la voluntat dels fusters d'incloure a sant Josep entre els patrons de la confraria - «Per tant, determinaren i deliberaren que lo dit glorios sant Joseph fos associat als gloriosos sant Aloi i Honorat i santa Eulàlia, patrons de dita confraria (...), axi que los patrons de dita confraria sian de aqui en avant sant Aloi, sant Josep, sant Honorat i santa Eulàlia (...)». Això no obstant, no tenim constància que aquesta petició arribés a esdevenir-se o a aprovar-se.

²⁸⁹ Ib., (6 d'agost de 1585, p. 50-51).

son de dita cofraria han contribuït en augmentar la dita comfraria i causa pia de aquella, i si sia just que aixintse ells de la dita cofraria de ant Aloi, sant, honorat i santa Eulalia sels done dels emoluments de dita comfraria, bens i coses i causa pia de aquella, lo que justament los toque per porrata segons lo numero son los fusters que son i resten en dita confraria dels gloriosos sants Aloi, sant Honorat i santa Eulalia»²⁹⁰, motiu pel qual s'elegiren sis persones encarregades de deliberar les condicions econòmiques de la seva marxa. Pel cantó dels ferrers, serrallers, argenters, daguers, araders i pentiners es trià el micer Lluís Pexau i Llorens Miquel, doctors en drets i ciutadans de Vic, i els mestres Antoni Balles, Miquel Homs, Bernardí Vivet i Pere Garballer. Els fusters, torners i boters, per a la seva banda, elegiren Jaume Folchs i Francesc Vila, també doctors en dret i ciutadans de Vic, i els mestres Segimon Toll, Pere Soler, Benet Serrabassa i Joan Serraima. L'acord se signà amb el notari de Vic Joan Vinyes el dia 28 d'aquell mateix mes²⁹¹.

L'endemà, l'1 de març de l'any 1589, la confraria de Sant Josep i sant Just obria la seva trajectòria amb una trentena de confreres reunits al claustre del monestir de Nostra Senyora de la Mercè, on establiren la seva seu al llarg de quatre anys, passant posteriorment a reunir-se a l'església de Sant Just de Vic - hi consten aplegats per primer cop en l'acta del 21 de març de 1593²⁹². Convé recordar que a més a més de fusters, boters i torners, la corporació passà a aglutinar també araders, pentiners i pintors. Aquell primer dia s'elegiren provisionalment els quatre procuradors de la confraria, que foren el fuster Segimon Toll, procurador en cap, els seus companys d'ofici Bernat Vilar i Arnau Font, procuradors segon i tercer, i el torner Ramon Suriach, procurador quart, que es farien càrrec de regir la confraria fins el dia de santa Anna d'aquell mateix any, quan es designaren els quatre procuradors de manera formal²⁹³.

²⁹⁰ Ib., (10 de febrer de 1589, s.f.).

²⁹¹ ABEV, ACF-3902, Joan Vinyes, notari episcopal, concòrdies, anys 1589-1629 (28 de febrer de 1589, p. 190-190v).

²⁹² ABEV, ACF, CONF.-33, Confraria de Sant Josep i sant Just, llibre d'actes, anys 1589-1629 (21 de març de 1593, s.f.). Entre aquesta data i l'any 1603 els integrants de la confraria de Sant Josep i sant Just de Vic sol·licitaren un permís per a la construcció d'una escala per accedir al cor de l'església, «en lo corredor qui es detras de la dita capella a la part de sol ixent» (ABEV, ACF, CONF.-38, Confraria de Sant Josep i sant Just, fusters, documents solts, cartes, comptes, segles XVI-XIX [full solt, s.d.]. Hi consta el fuster Montserrat Santmartí, per tant, la petició ha d'emmarcar-se cronològicament entre els anys 1593 i 1603).

²⁹³ ABEV, ACF, CONF.-33, Confraria de Sant Josep i sant Just, llibre d'actes, anys 1589-1629 (1 de març de 1589, p. 2-3v, i 26 de juliol de 1589, p. 8v-10).

2.2.2. El funcionament de l'entitat: el llibre de privilegis i ordinacions

El 19 d'abril de 1589 s'instituïren les ordinacions i els privilegis de la confraria de Sant Josep i sant Just, actualment preservats a l'Arxiu Episcopal de Vic. Es tracta del corpus jurídic de la corporació, regulada mitjançant una sèrie d'estatuts on s'establien els drets, les obligacions i els deures dels seus membres. Foren aprovades per Manrique de Lara, capità general i virrei de Catalunya, per ordre del rei Felip II²⁹⁴. La institució competent per intervenir en la jurisprudència dels artesans, però, era el Consell Municipal de la ciutat²⁹⁵, al qual es dirigeixen els confreres de la flamant confraria de Sant Josep i sant Just en les seves primeres ordinacions: «Item com per la experientia se veja que lo enteniment huma amb una volta no pot provehir a totes les coses ques poden sdevenir, ans be es necessitat segons la concurrentia del temps fer noves ordinacions, que sia donada facultat e potestat als magnífichs consellers de dita ciutat de Vich de poder ordenar, affegir, remoure i habilitar tot so i quant sia be, util i necessari per la sustentatio dels confreres mestres de dita confraria axi precehint de allo acort i deslliber de dita confraria en lo modo dalt dit convocada o de la maior part de aquells de la dita convocatio axi cridada qui presents seran, com altrament sens ello conforme poden en virtut de privilegis a dita ciutat concedits»²⁹⁶.

El funcionament quotidià de l'entitat era registrat al llibre d'actes de la confraria, on es recollien les reunions efectuades de manera regular pels seus membres, que també conservem i que constitueix un valuós testimoni per conèixer la vida de la corporació (des del març de 1589 fins a mitjan segle XIX). Aquests registres permeten atansar-nos al funcionament de l'entitat, tant pel que fa a la dinàmica administrativa i d'accés a la corporació, com pel que es refereix a qüestions d'assistència social i de participació ciutadana, alhora que ens obre una escletxa per ajudar-nos a resseguir les trajectòries vitals i professionals dels seus membres, així com algunes de les seves inquietuds, anhels, desacords, etc.

Els estatuts de l'entitat giraven al voltant d'una sentència principal: l'obligació de formar-ne part en cas de practicar l'ofici, - «que tots los mestres examinats de alguns de dits officis qui

²⁹⁴ Joan REGLÀ, *Els virreis de Catalunya: els segles XVI i XVII*, Barcelona: Teide, 1956, p. 100, 107-109. Manrique de Lara y Girón, comte de València, fou virrei de Felip II entre els anys 1586 i 1590.

²⁹⁵ «A mercè de Ferran el Catòlic, des de l'any 1506, el Consell de Cent tenia competències per intervenir lliurement en la jurisprudència dels artesans, amb facultat d'alterar o revocar les ordinacions dels gremis encara que haguessin estat obtingudes per concessió reial. Carles V refermà, el 1537, aquesta polèmica potestat absoluta (...). El paper d'àrbitre dels consellers romangué sempre inalterat en aquest terreny, fet de singular importància, atès que la distribució del protagonisme social en l'ocupació de les cinc conselleries existents fins el 1641 marginava clarament els artesans». (Santi TORRAS, *Pintura catalana del Barroc...* op. cit., p. 392).

²⁹⁶ ABEV, ACF, CONF.-32, Confraria de Sant Josep i sant Just, llibre de Privilegis i Ordinacions (19 d'abril de 1589, p. 10-10v).

ara son i per avant seran qui estaran en dita ciutat i parrochia de Vich i llochs units en aquella haien e sien forçats esser confreres de dita confraria dels gloriosos Sant Josep i sant Just»²⁹⁷. Com dèiem, la confraria actua principalment com un mecanisme de control productiu i de protecció laboral del sector en una zona concreta, aspecte que s'observa ja en una de les primeres ordinacions: «desta hora en havant qualsevol persona de qualsevol stament, grau, orde o condicio sia qui essent extranea i forastera de la present ciutat de Vich, parroquia i llochs units de aquella, qui volrra aportar i en efecte aportara en la present ciutat, parroquia i llochs units, qualsevol manera de obra feta axi tocant al officí de fuster, boter i altres associats de la dita confraria, i volrra vendre aquella en la present ciutat, parrochia i llochs units, haja de pagar la primera vagada que aportara dita obra quatre sous a la dita confraria o procuradors de aquella i que pagats aquells puga lliberament vendre obra, puga tambe tot un any arreu tornarne aportar i vendre, i tornant altra vegada aportarne passat lo any, haja axi matex pagar altres dos reals tantes quantes vegades volra vendre, entes empero que de tot un any no sie obligat en pagar sino dos reals»²⁹⁸.

La confraria dels fusters, com totes les corporacions laborals de l'època, es regia mitjançant el servei dels procuradors, que en el cas de Vic i en el període que aquí ens ocupa són sempre quatre; «los quals quatre procuradors o la maior part de aquells tinguen ple poder de rebre tots los emoluments e drets de dita confraria e fer apoches i albarans e de administrar dita confraria en totes coses necessaries»²⁹⁹. Tal com es detalla al llibre d'ordinacions, el primer procurador, anomenat «procurador en cap», havia de ser sempre català, i el quart estranger, mentre que el segon i el tercer podien ser catalans o estrangers de manera indistinta. Aquests eren elegits anualment el dia de santa Anna a partir d'un sistema ben comú en l'època, el mètode de la insaculació amb faves. Els noms de cadascun dels confreres examinats eren introduïts en un rodolí de cera que es dipositava en una bacina d'aigua, de la qual «un minyonet menor de sis anys» n'extreia un. A continuació es llegia el nom de l'aspirant al càrrec i la resta de confreres havia d'aprovar o vetar aquella persona mitjançant el seu vot amb una fava, blanca en cas d'acceptar-lo i negra en cas de rebutjar-lo. Aquest procediment es repetia per a cadascun dels procuradors, i també s'utilitzava per a l'elecció de dos càrrecs més: el de l'oïdor de comptes, és a dir, l'encarregat

²⁹⁷ Ib., (19 d'abril de 1589, p. 2-2v).

²⁹⁸ Ib., (25 de setembre de 1590, p. 13-16).

²⁹⁹ «Item com en totes les comunitats per lo bon regiment e administratio delles haien menester persones principals per aconsellar e governar los freturosos i exequutar la cosa deslberada»: Ib., (19 d'abril de 1589, p. 3).

d'examinar i aprovar els comptes de la confraria³⁰⁰, i el del veedor, que exercien dues persones, encarregades de valorar el funcionament del ram al cap de l'any. La durada dels càrrecs era anual i el seu rebuig comportava una multa de cinc lliures, això sí, un cop s'havia estat procurador no es podia tornar a exercir el càrrec («encara que issquen») fins al cap de dos anys³⁰¹. D'altra banda, existia també la figura de l'andador, que entre altres comissions, s'ocupava de portar avisos, com ara la convocació més o menys imprevista d'una reunió de l'entitat, que comunicava als confreres mitjançant el so d'una esquella que feia sonar mentre caminava «per los llochs acostumats de dita ciutat de Vich»³⁰².

L'accés a la confraria s'aconseguia amb el pas d'un examen a través del qual es valorava la destresa de l'aspirant en un determinat ofici³⁰³. La seva aprovació atorgava el dret de treballar a la ciutat i de parar botiga, així com la possibilitat d'accedir a la màxima categoria dins del sector i d'arribar als càrrecs representatius de la corporació de treball. Els examinadors eren sempre els quatre procuradors de l'entitat juntament amb dos mestres més elegits per ells. L'examen i la subsegüent entrada a la confraria, però, sempre tenia un cost, que variava segons les circumstàncies personals. La condició més avantatjosa era ser fill d'un mestre adherit a la corporació, fet que concedia les taxes més baixes, quinze sous per a poder-te examinar i dos sous per entrar a l'entitat. En cas de no ser fill d'un mestre però «natural de la ciutat, parrochia o llochs units de aquella», s'havien de pagar trenta sous per a l'examen més els dos sous d'entrada; i en cas de ser foraster, cinquanta sous per a la realització de l'examen i dos sous per accedir a l'entitat. Si s'era declarat inhàbil s'havien de pagar quatre reals, tres per a la confraria i un pel notari. Aquestes taxes d'entrada, però,

³⁰⁰ «(...) haian - els procuradors - de aportar llibre de la entrada i exida, dades i rebudes, de dita confraria e donar sempre a la fi de llur any compte dins un mes comptador de la fi de llur any en avant, lo qual compte axí donat los procuradors, qui seran entrats ensemps amb lo hoidor de comptes». El llibre d'ordinacions declara que l'oidor de comptes sigui sempre un mestre que sàpiga escriure, i «sino sabra de scriure no sia votat sino quen sia extret altre qui sapiga de scriure i aquell sie votat de la matexa manera que los procuradors». Ib., (19 d'abril de 1589, p. 4v).

³⁰¹ Aviat, però, s'expediren altres ordinacions que variaren la dinàmica d'elecció dels càrrecs de la confraria. Amb la nova ordinació del 23 de juliol de 1609 la insaculació passa a fer-se amb quatre bosses, una per a cada càrrec, i després de la del 20 de juliol de 1616 els confreres tenien obligació d'acceptar el càrrec sota pena de 10 reals - un dels que fa la súplica per a la nova ordinació és el fuster Jaume Pratnerbones. Ib., (23 de juliol de 1609, p. 23v-25, i 20 de juliol de 1616, p. 26-28).

³⁰² «Item perque molt sovint se sdeve en las confrarias i comunitats moltes necessitats per les quals es necessari haver consell e comuna deliberatio. Que tota hora que los procuradors de dita confraria volran e, o, seran requests per qualsevol persones puguen e los sia licit liberament e sens incorriment de pena alguna convocar dita confraria en dit monestir o en altre lloch honest, e que tota hora que dita confraria sera convocada e cridada amb squella per los llochs acostumats de dita ciutat de Vich, o los confreres seran prevenguts per lo andador de aquella, que tots los confreres mestres examinats haien de acudir per la hora los sera assenyalada, en lo lloch ahont dita confraria sera convocada, e assistir e votar e aconsellar segons la necessitat e propositio los sera feta, just impediment cessant sots pena per quiscuna vegada de sinch sous a dita confraria applicadors, la exequio del quals haien de fer e instar los procuradors de aquella. Altrament, haien de pagar aquells de llurs propis bens a dita confraria». Ib., (19 d'abril de 1589, p. 2v).

³⁰³ Es permetia la prova d'accés a més d'un ofici, però s'havia de pagar la quota corresponent per a cada examen.

foren apujades el 30 de desembre de 1606 «attes que la dita confraria supporta i fa molts gastos i despeses així en fer cremar les atxes que cremen en todas las profassons ques fan del glorios sant Just i quant se porta lo sanct sacrament en las casas de algun dels senyors concellers de la present ciutat i procuradors de dita confraria, i altrement los quals gastos no era ajuda dita confraria del augment de dits examens suportar no podria»; d'aquesta manera, els fills dels mestres passaren a pagar trenta sous, els que no eren fills de mestres però naturals de la ciutat «o dels llocs units de aquella», quaranta sous, els catalans «que no seran de la ciutat ni dels llocs units de aquella» tres lliures, i els estrangers i de fora del regne, tres lliures i deu sous³⁰⁴.

Aquestes taxes d'entrada se sumaven a altres ingressos periòdics dels afiliats - quotes setmanals o anuals -, així com als pagaments eventuais, com ara multes aplicades als contraventors de les ordinacions, gràcies als quals les confraries aconseguïen viabilitat econòmica; - «Item perque les comunitats i confrarias no poden altrament sostenirse sens tenir alguns emoluments per provehir a moltes necessitats temporals i spirituals de dita confraria i confreres de aquella, que quiscu dels dits confreres mestres examinats qui estaran en la dita ciutat i parrochia de Vich i llocs units haia e sia forçat en pagar als procuradors de dita confraria a obs del comu de aquella quiscun any a la festa de nadal tres sous»³⁰⁵.

³⁰⁴ Entre les noves ordinacions que s'afegiren a posteriori, destaquem la del 9 d'abril de 1601, llegida a la Casa del Consell pels fusters Segimon Toll i Montserrat Santmartí, aleshores procuradors, en la qual es fa referència a l'obligatorietat de practicar l'ofici durant un temps abans d'examinar-se per entrar a la confraria: «La venerable confraria dels gloriosos sant Joseph i sant Just de la present ciutat de Vich, a tres del mes de abril del any mil sis cents i hu, han resolt i daterminat que per part de dita confraria se supplicas a vostra merce sien servits de statuir i ordenar que ningu sie admes en mestras de algun dels officis de dita confraria que no done testimoni o prova autentica com haura apres i practicat lo offic de que volrra ser exhaminat i admes en mestra amb mestre de dit offic per temps de dos anys ara sie de la present ciutat ara sie fora cituab». Aquesta nova ordinació fou aprovada el 12 d'abril d'aquell mateix any per Hieronim Ciurana, veguer i batlle de Vic i d'Osona. Ib., (9 d'abril de 1601, p.17-18). És interessant destacar, igualment, la nova petició referida a aquest tema presentada el 20 de juliol de 1626 a la Casa del Consell de la Ciutat, aquesta vegada de la mà del fuster Jaume Pratnerbones i de l'escultor Francesc Rovira, en la qual es demanava un mínim de quatre anys d'aprenentatge abans de poder realitzar l'examen d'accés a la confraria (cinc en cas de ser foraster) - i sempre i quant el seu mestre n'estigués content. Pratnerbones i Rovira al·legaven que: «moltes vegades se esdeve que se examinen de mestres molts que encara serie be estiguessen per aprenents, del que resulta gran dany no tant solament a la confraria, pero encara a ells mateixos». Ib., (20 de juliol de 1626, p. 31-34).

³⁰⁵ Així mateix, els joves que havien començat «a fer fahena de soldada» havien de pagar dos reals després de quinze dies d'haver començat a treballar i un diner setmanal; per a la seva banda, els aprenents havien de pagar un real passats quinze dies «que hauran comensat de pratichar en algun de dits officis». En cas de ser fill d'algun mestre de l'entitat i treballar al taller patern no s'havia de pagar cap taxa; ara bé, si s'entrava al taller d'algun altre mestre, sí. Pel que fa a les despeses extraordinàries, s'explicita que si en qualsevol moment calguessin diners, per exemple, per a l'expedició d'algun plet o per a la fabricació de la bandera de l'entitat, la corporació podria aplicar determinats talls o taxes per a recaptar-ne. Ib., (19 d'abril de 1589, p. 5v i 8v-9).

2.2.3. Rafael Andreu, el primer pintor de la confraria

El fet que els pintors siguin agregats a la confraria dels fusters l'any 1589, d'entrada, ens faria pressuposar l'existència a la ciutat d'un cercle de practicants de l'ofici mínimament important. Això no obstant, el dia que l'entitat entrà en funcionament, l'1 de març de 1589, ens consta que hi havia només un pintor agregat a la corporació, Rafael Andreu, que destaca enmig d'una vintena llarga de confreres pertanyents als oficis de fuster, boter, torner, arader i pentiner - que, de fet, era l'únic pintor que aleshores residia a la ciutat. Andreu serà el primer i l'únic pintor que integri la confraria de Sant Josep i sant Just com a mínim fins a 1594³⁰⁶, una situació capdavantera que, en base als documents conservats, sembla que hem d'allargar fins a 1617.

S'hi examina l'11 de juny davant d'un tribunal format per sis mestres de la confraria, tal com requeria el llibre de privilegis i ordinacions, que foren els quatre procuradors de l'entitat, Segimon Toll, Bernat Vilar, Arnau Font i Raimon Soriach, i dos confreres elegits per aquests, Alfons Benites i Joan Serrahima, tots fusters excepte Soriach, torner. Rafael Andreu hagué de dibuixar i pintar una imatge de sant Josep en presència seva, així com del notari i l'escriba, a qui després mostrà una sèrie de representacions d'altres sants realitzades per ell; «*dixerunt et rutlerunt dicti examinatores imaginem predictam sancti Josephi per dictum Andreu coram eis et dictus procuratoribus dibuxatam et alias imaginis coramen exhibitas esse bene depictas dictum cue Andreu admittendum esse in magistrum dicti artis pictoris*»³⁰⁷. D'aquesta manera, el pintor tarragoní quedà adscrit a la confraria, on tenim constància que actuà com a procurador tercer en dues ocasions, entre els anys 1590-1591 i 1593-1594³⁰⁸, essent aquest darrer l'últim any en què Andreu apareix documentat en el llibre de registres de la corporació.

L'entrada de Rafael Andreu a la flamant confraria de Sant Josep i sant Just esdevindrà un fet aïllat, potser primerenc. Malgrat el llibre de privilegis i ordinacions declara l'adscripció obligatòria de «lo offici o art de pintor» a la confraria des de la data de la seva creació, - «Item que de aqui avant ningu puga fer ni usar de dita art de pintor ni emprendre cosa alguna de dita art en la dita ciutat, suburbis, parrochia, ni llochs units de aquella que primer no sia examinat en dita confraria (...)»³⁰⁹ - sembla que l'agregació d'aquest ram a la

³⁰⁶ L'any 1594, en què deixem de trobar a Rafael Andreu en la documentació vigatana, coincideix amb un buit documental en el llibre de la confraria dels fusters, que silencia les actes fins l'any 1602.

³⁰⁷ ABEV, ACF, CONF.-33, Confraria de Sant Josep i sant Just, llibre d'actes, anys 1589-1629 (11 de juny de 1589, p. 7-8).

³⁰⁸ Ib., (26 de juliol de 1590, p. 15v-17v i 26 de juliol de 1590, s.f.). Els anys d'exercici d'un càrrec es compten del 26 de juliol al 26 de juliol de l'any següent.

³⁰⁹ ABEV, ACF-CONF. 32, Confraria de Sant Josep i sant Just, llibre de Privilegis i Ordinacions (19 d'abril de 1589, p. 10).

corporació vigatana no començà a ser usual fins ben entrat el segle XVII, probablement, a causa d'una major presència de pintors establerts aleshores a la ciutat³¹⁰.

2.3. El panorama artístic i la producció de retaules

2.3.1. Els anys de domini pictòric de Rafael Andreu

A Rafael Andreu el sabem actiu a l'àrea vigatana entre els anys 1576, quan degué instal·lar-se a Vic, i 1594, quan deixem de trobar-li documentat, essent probable que a partir d'aquesta data passés a residir a Girona, on és localitzat per primer cop l'any 1598³¹¹. A la zona vigatana Andreu hi assoliria un renom i un mercat ben notables. Probablement hi ajudà el fet que la seva trajectòria professional transcorregués pràcticament sense competència laboral en aquesta àrea, on a partir de finals de la dècada dels anys setanta l'actuació de pintors forans hi minva de manera significativa.

Ara per ara, els únics pintors vinguts de fora que sabem actuant puntualment a la ciutat al llarg d'aquests anys són Pau Forcada, Antoni Toreno (I), Antoni de Soto i Jeroni Soler - a banda de Pere de la Rocha i Gabriel Rovira, de qui ja hem parlat anteriorment³¹². Els dos primers, barcelonins, els sabem treballant a la Plana de Vic l'any 1587; Pau Forcada en la pintura del retaule major del monestir de Sant Tomàs de Riudepres³¹³, i Antoni Toreno (I)

³¹⁰ Per a més informació, vegeu p. 149-163 i 173-182.

³¹¹ Laura JUANOLA, *L'art del retaule...*, op. cit., p. 75.

³¹² Vegeu: p. 95-100.

A banda d'aquests pintors, el 29 d'octubre de 1577 un tal «Paulum Olives», pintor de Tarragona, ens apareix en la documentació notarial vigatana en relació al canonge de la Seu de Vic Pau Pallach, a qui atorga poders perquè pugui cobrar qualsevol quantitat en nom seu. Al llarg dels anys de la nostra recerca, però, no hem trobat cap altra notícia que s'hi referís. (ABEV, ACF-1582, Benet Puig, notari episcopal, manuals notarials, any 1577 [29 d'octubre de 1577, p. 84-84v]). No hauríem de descartar que el pintor Pau Olives fos familiar del «mestre Olives» esmentat per S. Alcolea a través de la *Historia de la pintura en Catalunya*, en la qual escrigué: «Tarragona es un importante centro, especialmente en tiempos del arzobispo Antonio Agustín (1576-1586), que se nutre muchas veces con artsats venidos de Barcelona, pero tiene otros propios, com el Maestro Olives, que, al parecer, vivió hasta 1568; es uno de los pintores con personalidad más definida, que mejor se relaciona con lo florentino que con lo dureriano. Su única obra documentada, aunque lo sea dudosamente, es el retablo de San Cosme y San Damián, en Vallmoll (1553), y pueden atribuírsele varias tablas de la catedral de Tarragona con escenas de la vida de Jesús, de la Magdalena, de San Pablo, etcétera» (Santiago ALCOLEA, «La pintura desde 1500 a 1850», op. cit., p. 160). I, probablement, es tracti del pintor del retaule de la capella de sant Jaume del castell de Tamarit, la decoració del qual fou encarregada a Pau Olives, pintor de Tarragona, el 1588; vegeu: José SÁNCHEZ, «Pau Olives i el retablo de San Jaume de Tamarit (1589)», *Estudis altafullencs*, núm. 20, 1996, p. 69-72, en el qual es recullen altres notícies d'aquest mestre.

³¹³ Cayetano BARRAQUER, *Las Casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*, vol. 1, Barcelona: Impremta de J. F. Altés y Alabart, 1906, p. 511 (extret de: *Memorias Históricas del Colegio Literario de Sto. Tomás de Riudeperas. Escribálas el P. F. A. Anibal y Minorita Guardian del mismo Colegio. Año 1814*, p. 16); Josep M. MADURELL, «Pedro Nunyes y Enrique Fernandes, pintores de retablos», *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, vol. 2, núm. 1, gener 1944, p. 19; Íd, «Retaules antics», *Ausa*, vol. 6, núm. 69-70, p. 329-330; Miquel MIRAMBELL, *La pintura del segle XVI...* op. cit., p. 114. Abans de l'arribada de Rafael Andreu a la ciutat, l'any 1573, el pintor Gabriel Robuster és localitzat, també, actuant a l'església parroquial del terme, Sant Martí de

en la decoració dels draps destinats al monument de la catedral de Vic³¹⁴. A Antoni de Soto el localitzem a la ciutat l'any 1584, quan fou contractat per a la pintura de dos retaules, el de la capella de la Casa de la Ciutat, a Vic, i el del Roser de l'església parroquial de Nostra Senyora de Manlleu. Val a fer notar que entre els anys 1580 i 1585 la documentació vigatana es revela silenciosa quant a notícies concernents tant a la presència com a l'activitat pictòrica de Rafael Andreu en aquesta àrea. La troballa de dues notícies datades de 1585 que ens descobreixen que Andreu treballà a Artés (Bages) i a Guixers (Solsonès) al voltant d'aquesta data, fan sospitar que el buit documental en la documentació vigatana pugui ser degut a un allunyament temporal d'Andreu de la ciutat, circumstància que potser explicaria l'acostament d'Antoni de Soto a Vic l'any 1584. La localització de Rafael Andreu en terres solsonines ens ve proporcionada a través d'un llibre de consuetes del segle XVI escrit de la mà de Mn. Andreu Bertran, aleshores rector de La Corriu, on escrigué: «Lo retaule de l'església de la Corriu fonch fet en l'any 1585. Pagà lo rector trenta ducats y los pagesos vint-i-quatre lliures, feu en fustam el mestre Baltasar Pla de la vila de Berga, y lo quil pintà era mestre Rafael Andreu de la ciutat de Vich»³¹⁵. D'altra banda, una notícia recollida en un manual del notari vigatà Joan Vinyes, datada del 18 de maig de 1585, ens descobreix que Andreu és identificat en aquell moment com a «pictor in villa de Artes, diocesi vicenci»³¹⁶.

La presència d'Andreu al Bages potser tenia alguna cosa a veure amb la figura del pintor Jeroni Soler, que sabem a l'àrea de Vic i en contacte amb Rafael Andreu l'any 1577, quan el

Riudeperes, on portà a terme la pintura del retaule de Nostra Senyora del Roser (Eduard JUNYENT, *Itinerario histórico...* op. cit., p. 66; Antoni PLADEVALL, «La parroquia de San Julian de Vilatorca y su sufraganea San Martin de Riudeperes», *Ausa*, vol. 2, núm. 11, 1956, p. 246-258).

³¹⁴ ABEV, ACV, Obra de la Seu, Cal. 3/16, anys 1586-1590 (6 de [maig] de 1587, s.f.). És ben sabut que la presència d'Antoni Toreno a la catedral de Vic l'any 1587 fou feta conèixer per primera vegada per J. Gudiol i Cunill (Josep GUDIOL i CUNILL, *Nocions d'arqueologia sagrada catalana*, vol. 2, Vic: Impremta Balmesiana, 1933, p. 712), i que més endavant fou recollida per autors com J. F. Ràfols (Joan Francesc RÀFOLS, *Diccionario biográfico...* op. cit., vol. 2, p. 242, i vol. 3, p. 146), M. Mirambell (Miquel MIRAMBELL, *La pintura del segle XVI...* op. cit., p. 115-116) o J. Garriga (Joaquim GARRIGA, «El retaule de Nostra Senyora dels Socors i la formació del santuari cincocentista de la serra del Corredor», *Locus Amoenus*, núm. 6, 2002-2003, p. 210). No fou fins la publicació d'aquest darrer treball de J. Garriga que les notícies al voltant dels pintors Toreno (I i II) foren clarificades. El pintor que localitzem a Vic l'any 1587 ha de tractar-se d'Antoni Toreno I, documentat a Catalunya - a Barcelona - per primera vegada el juliol de l'any 1547 i del qual se'n tenen notícies fins entorn de 1590. Així mateix, hem de destacar que la troballa de la font primària (fins avui desconeguda) ens permet constatar que el nom de Joan Nitoreno amb què fins ara ha estat designat aquest pintor localitzat a Vic és erroni. El document en qüestió és un rebut escrit de la mà del mateix pintor i comença així: «Es ver que jo Antoni Toreno...»; això no obstant, la redacció d'aquestes paraules, traslladades aquí tal com foren escrites pel pintor és: «Esver que yo anto nitoreno...». El fet que la «o» d'«anto» sigui poc alta i poc clara i que el nom es trobi mal separat, degué conduir a J. Gudiol i Cunill a interpretar-lo erròniament i a ajuntar el «yo» amb l'«an[to]» (yoan: Joan), a obviar el «to» i a transcriure el cognom com «Nitoreno».

³¹⁵ Jaume ADAM, «Activitat artística a la Vall de Lord S. XVI-XIX: noves notícies sobre autors i obres d'art», *Oppidum: revista cultural del Solsonès*, núm. 11, 2013, p. 4-5 i 18.

³¹⁶ ABEV, ACF-1823, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notariais, any 1585 (18 de maig de 1585, s.f.). El document en qüestió és una procura: Rafael Andreu nomena procurador seu a Francesc Pla, nunci de la cúria eclesiàstica de Vic, perquè representi els còsols i els obrers de la vila d'Artés. D'aquesta manera, Pla passava a substituir a Andreu en el càrrec de procurador d'aquests - tal com fou acordat en una procura anterior signada amb el rector de la parroquial d'Artés, Joan Ferreres, el dia 13 d'aquell mateix mes.

manresà fou contractat per a la pintura del retaulet de l'església de Sant Pere d'Oriols, dita també de les Cigales (situada al terme municipal de Santa Maria d'Oló)³¹⁷. En la concòrdia, signada a la parròquia de Sant Feliu Sasserra amb els obrers d'Oló, el pintor vigatà actua com a fiduciari de Soler. Ara per ara, aquest és l'únic document conegut que connecta la trajectòria d'aquests dos pintors, però suscita alguna conjectura, com ara una possible estada de Rafael Andreu a Manresa, qui sap si abans d'instal·lar-se a Vic o en algun període de temps entre 1580 i 1585, així com la possible col·laboració d'ambdós pintors en alguna - o més d'una - obra. Val a destacar que el juliol de 1580 Jeroni Soler signava un nou contracte des de Sant Feliu Sasserra per a la pintura del retaule de l'església de Santa Maria de Merlès, aleshores del bisbat d'Urgell però avui del de Solsona³¹⁸, movent-se, per tant, en un radi molt similar al que sembla que prengué Andreu en aquests anys, entre el Moianès, el Bages, el Solsonès i el Berguedà. A l'àrea vigatana hi retrobem a Soler a principis dels noranta, quan signà un contracte per a la pintura i dauradura del retaule de la capella del Santíssim de l'església de Santa Maria de Moià³¹⁹.

El retaule de Sant Pere d'Oriols era un moble de petites dimensions format per tres taules principals on el manresà havia de pintar les imatges de Nostra Senyora del Roser, santa Caterina i sant Pere, aquest darrer al centre, fent honor al seu patrocini. Al cim hi havia de representar l'escena de l'*Anunciació*, possiblement fragmentada, és a dir, amb l'arcàngel Gabriel i la Mare de Déu a banda i banda, respectivament, de la taula central, on hi hauria el *Calvari*. Finalment, al bancal hi havia de fer la imatge de la *Pietat*. S'especificava la voluntat que tots els personatges lluïssin diademes daurades i que les motlures del moble fossin pintades «amb colos diferenciades». En cobrà vint ducats.

Sembla, també, que Rafael Andreu tingué algun tipus de contacte amb la família dels Mates, pintors de Girona, ja que en el testament que atorga des de Vic l'any 1577, quan només fa uns mesos que se l'hi té localitzat, anomena al pintor gironí «Matas» - «Item, dec deu reals a Matas, pintor de Girona, per prestec»³²⁰. Aquest Mates hauria d'identificar-se amb Joan o

³¹⁷ ABEV, Arxiu parroquial de Sant Feliu Sasserra, manuals notariais, R/6, anys 1571-1589 (23 d'agost de 1577, p. 186-186v).

³¹⁸ ABEV, Arxiu parroquial de Sant Feliu Sasserra, manuals notariais, R/6, anys 1571-1589 (14 de juliol de 1580, p. 30-31).

³¹⁹ Josep GALOBART, «El retaule de la capella del Santíssim de l'església vella de Santa Maria de Moià», *La Tosca*, núm. 546, gener 1997, p. 12-15. Val a destacar que els testimonis del contracte són Francesc i Jaume Rubió, que potser hem de suposar els autors del retaule.

³²⁰ ABEV, ACF-3585A, Benet Puig, notari episcopal, testaments, anys 1569-1576 (31 de maig de 1577, núm. 86). Aquest document ja havia estat publicat per M. Mirambell a: Miquel MIRAMBELL, *La pintura del segle XVI...* op. cit., p. 107-108 i doc. 104. D'altra banda, a través del seu testament, i com ja apuntà Mirambell, se'l sap deutor d'un ducat al batifuller barceloní Rol, que devem haver d'identificar amb Bernat Rol, i posseïdor d'una pedra de brunyir del pintor «Anthoni dels Castells de Barcelona», és a dir, de l'Antoni degli Castelli que participà en el daurat del retaule major de la capella del Palau de Barcelona (José Maria MARCH, *El comendador mayor de*

Damià Mates, els fills pintors de Nicolau Mates, el mestre que ja havia treballat a l'àrea vigatana al costat de Jaume Gener a mitjan segle XVI. Potser aquesta coneixença a la ciutat de Girona explicaria o tindria alguna incidència en el fet que uns anys més tard, a partir de 1594, Andreu s'hi traslladés per instal·lar-hi el seu taller.

La trajectòria del pintor tarragoní, doncs, continua presentant espais de temps d'activitat i localització desconeguda; a banda de la informació que actualment en tenim, focalitzada en les recerques efectuades des de Vic - i la seva àrea d'influència - i des de Girona, no hem aconseguit encara teixir-li la trajectòria fora d'aquestes dues ciutats de manera més o menys nítida. Podem esbossar-ne algunes línies, com ara possibles estades (i relacions professionals amb altres pintors) a les zones de Solsona i de Manresa, així com una eventual formació a la zona tarragonina, tot i que d'aquesta darrera possibilitat, ara per ara, no sembla que se'n tingui coneixença.

La seva activitat pictòrica a l'àrea vigatana es concentra, principalment, en els actuals arxiprestats de Vic, les Guilleries-Congost i el Ter-Collacabra, on sembla que gaudí d'una manifesta popularitat. Quan el setembre de 1586 Rafael Andreu és sol·licitat per pintar les portes del retaule major de l'església de Sant Marcel Saderra, actualment al terme d'Orís, també se li demana que acabi el coronament del moble prenent com a model el del retaule de l'església de Sant Quirze de Besora - «acabara a costs i despeses sues lo complament que toca al offici de fuster e pintara aquell conforme la volta ha pintada en la iglesia de Sant Quirze de Besora, amb les cornises daurades e pilars, o si dits rector e obrer volran pintara alli Deu lo Pare amb lo Spirit Sanct, e al costat una imatge i figura de sant Marti i al altre costat la imatge de santa Magdalena com millor los aparexera (...)»³²¹ -, que devem haver d'identificar amb el retaule dedicat a sant Joan Baptista, que li havia estat encomanat el 23 d'agost d'aquell mateix any³²². Així mateix, la imatge de la Mare de Déu per a la parròquia

Castilla. Don Luis de Requeséns en el gobierno de Milán, 1571-73, Madrid: Ministerio de Asuntos Exteriores, 1943, p. 338; Josep M. MADURELL, «Pedro Nunyes y Enrique Fernandes, pintores de retablos», op. cit., p. 41).

³²¹ AEV, ACF-1291, Onofre Coma, notari episcopal, manuals notariais, any 1586 (30 de setembre de 1586, p. 231-232). En el contracte s'especifica que es contracta a Andreu per acabar el retaule major. Rafael Andreu s'havia d'encarregar de la decoració de les portes del moble, que havien d'ostentar les imatges dels sants *Pere i Pau*, així com dels taulons al cim d'aquestes, en els quals hi havia de pintar els sants *Joan Baptista* i *Miquel Arcàngel* amb el drac, un a cada cantó. D'altra banda, havia d'encarregar-se, tal com hem dit, del fustam i de la decoració del cim del moble.

³²² *Ib.*, (23 d'agost de 1586, p. 188-189). Es tractava d'un retaulet compost per tres taules centrals, en les quals Andreu hi havia de representar sant Eloi, santa Magdalena i sant Joan Baptista, aquest darrer al centre, i un cim, que s'havia de guarnir amb un *Calvari* flanquejat per dos àngels o dos profetes - en funció del que li fos indicat pel rector i els obrers. L'arquitectura havia de combinar el daurat amb el color blau, aplicat, per exemple, a les estries de les columnes, tal com era habitual. Així mateix, se li demanava la policromia de «la volta de davant dit altar», que imaginem que hem d'identificar amb la volta de la capella.

de Santa Maria de Seva, encarregada a Andreu el 19 d'octubre de 1591, havia de ser «conforme la que ha feta per la iglesia de muntanyola amb son fillet al bras de la llargaria de tres palms i mig amb son rosari per lo entorn»³²³, que segurament es tractaria de la imatge que decorava la taula del cim de la pastera del retaule major de Muntanyola (1586), on segons el contracte havia de fer-hi «una imatge de nostra senyora Mare de Deu assentada amb son fill al bras i adornada com se pertany»³²⁴. També la decoració del retaule major d'Espinelves, pactada el desembre del 1592, prenia com a referent un altre retaule realitzat pel mateix Andreu, tal com demostra el contracte, on s'expressa «tota la pintura donara acabada dins dit temps a dits obrers be i decentment, çoes que sera tant bona o millor pintura com la del retaule maior de la iglesia de Viladrau, lo qual ell ha pintat»³²⁵.

Un dels períodes laboralment més actius del pintor en aquesta zona s'emmarca entre l'agost de 1585 i el novembre de 1586, quan acordà la seva intervenció en un mínim de set retaules - el de sant Llorenç per a l'església de Sant Esteve de Vilacetrú³²⁶, el de sant Jaume per a l'església conventual de Nostra Senyora de Manlleu³²⁷, part del retaule de sant Nazari de Sant Feliu de Rodors³²⁸, el retaule de sant Joan Baptista per a l'església de Sant Quirze de Besora, les portes i el coronament del retaule major de Sant Marcel Saderra, el major de Sant Quirze i santa Julita de Muntanyola i l'acabament del retaule del Roser de Santa Maria de Manlleu³²⁹ - i de dues vidrieres per a la Seu de Vic³³⁰.

A banda d'aquestes dues vidrieres, a la catedral de Vic li coneixem també la pintura i encarnació d'una imatge de sant Martí destinada a l'altar de sant Bernat, per a la qual cobrà

³²³ ABEV, ACF-1526, Enric Argemir, notari episcopal, manuals notarial, anys 1591-1593 (19 d'octubre de 1591, s.f.). En el contracte se li demana «fer i fabricar un bulto de la figura de Nostra Senyora del Roser».

³²⁴ ABEV, ACF-1419, Joan Torra I, notari episcopal, manuals notarial, anys 1586-1587 (8 de novembre de 1586, s.f.).

³²⁵ ABEV, ACF-1431, Joan Torra I, notari episcopal, manuals notarial, anys 1592-1593 (16 de desembre de 1592, s.f.); la pintura del retaule major de Viladrau li fou contractada el 12 de març de 1588 (ABEV, ACF-1421, Joan Torra I, notari episcopal, manuals notarial, anys 1587-1588 [12 de març de 1588, s.f.]).

³²⁶ ABEV, ACF-1416, Joan Torra I, notari episcopal, manuals notarial, anys 1585-1586 (3 d'agost de 1585, s.f.).

³²⁷ ABEV, ACF-1823, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarial, any 1585 (4 de novembre de 1585, s.f.).

³²⁸ ABEV, ACF-1291, Onofre Coma, notari episcopal, manuals notarial, any 1586 (14 de juliol de 1586, p. 162v).

³²⁹ ABEV, ACF-1419, Joan Torra I, notari episcopal, manuals notarial, anys 1586-1587 (29 de novembre de 1586, s.f.).

³³⁰ L'any 1586 li foren contractades dues vidrieres per a la catedral de Vic, la del cor del bisbe i la que s'obria al claustre. Nosaltres hem localitzat el contracte de la vidriera del cor del bisbe, que devia ser rodona, ja que s'esmenta com la vidriera «dita la O», que s'havia de fer amb els materials i vidres de la vidriera de l'ardiaca, situada «a sobre lo cor del ardiacha, entre lo orgue de dita seu i la capella del Corpocris», en la que Andreu hi havia de representar les armes o el senyal del capítol vigatà per un preu de 15 lliures (ABEV, ACF-1824, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarial, any 1586 [23 de juliol de 1586, p. 199-199v]). Aquesta notícia fou recollida per J. Gudiol i Cunill en el seu article *De vidrieres i vidriers catalans*, on escrigué: «En 1586 [Rafael Andreu] concordà fer-ne una per la O de la part del chor del Bisbe, a la Catedral, posant-hi les armes del Capítol (C. F. Prot. J. Vinyes). També apar que, el mateix any, féu un altre contracte per una vidriera que s'obria en el claustre i havia de donar llum a l'interior d'ela Seu de Vich (A. C.: Tresoreria): Josep GUDIOL i CUNILL, «De vidrieres i vidriers catalans III», op. cit., 1919.

quatre lliures i onze sous el setembre de 1593³³¹. I, a la ciutat, pintaria també el retaule de la confraria dels barreters instituïda a l'església del convent del Carme, dedicat a Nostra Senyora del Roser i sant Jaume Apòstol, del qual en coneixem les tres taules que integraven el bancal a través d'unes fotografies que ja foren publicades per M. Mirambell, el qual li atribuï també la pintura d'una predel·la conservada al magatzem del MEV, essent actualment les úniques peces conegudes de Rafael Andreu³³².

Fora de l'àrea específicament vigatana, a banda del retaule de l'església de Sant Martí de la Corriu, al llarg d'aquests anys en què se'l sap instal·lat a Vic intervingué en la policromia dels retaules de sant Cosme i Damià de l'església de Santa Maria de Ribes de Freser³³³ i en la pintura del major de la parroquial de Sant Bartomeu de Llaers³³⁴, ambdues al Ripollès.

La darrera obra que li sabem contractada abans de la seva marxa el 1594 és el retaule del Roser de l'església de Sant Hipòlit de Voltregà, que coneixem a través de dues èpoques en les quals hi consta també el nom de Joaquim Albareda³³⁵. El retrobarem a l'església de Sant Vicenç de Susqueda el 1609, en un document on és identificat com a ciutadà de Girona i pintor del retaule del Roser d'aquesta parròquia, la fusteria del qual probablement fou obrada pels fusters de l'àrea gironina Roca i Oliu - aquest segon, hi intervé degut a la mort del primer³³⁶.

2.3.1.1. El pintor Antonio de Soto a Vic

Ja hem apuntat que fou potser arran de l'allunyament de Rafael Andreu de Vic entre 1580 i 1585 que les feines de pintura i dauradura dels retaules destinats a la capella de la Casa vigatana del Consell i a l'església del convent de Nostra Senyora de Manlleu caigueren en

³³¹ ABEV, ACF-1831, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notrials, any 1593 (13 de setembre de 1593, p. 574-574v).

³³² ABEV, ACF-1293, Onofre Coma, notari episcopal, manuals notrials, any 1588 (20 de juny de 1588, p. 100-101v); Miquel MIRAMBELL, *La pintura del segle XVI a Vic...* op. cit., p. 107-114 (Tot i que Mirambell no localitzà el contracte del retaule de la confraria dels barreters de l'església del Carme, pogué atribuir la pintura de les fotografies preservades a l'IAAHB a Rafael Andreu perquè al revers d'aquestes hi havia anotada la identificació de l'autor de les taules i el retaule del qual formaven part. Amb la troballa del contracte hem pogut constatar que, efectivament, la iconografia de les taules fou la que se li requerí per a la predel·la). Vegeu: p. 255-263. Aquesta obra ja havia estat donada a conèixer per E. Junyent a través del seu article: Eduard JUNYENT, «El convent del Carme de Vic», op. cit., p. 137.

³³³ ABEV, ACF-1424, Joan Torra I, notari episcopal, manuals notrials, any 1589 (5 de juny de 1589, s.f.).

³³⁴ ABEV, ACF-1527, Enric Argemir, notari episcopal, manuals notrials, anys 1594-1596 (24 de juny de 1594, s.f.).

³³⁵ ABEV, ACF-1680, Onofre Calvet, notari episcopal, manuals notrials, any 1594 (24 d'agost de 1594, p.194-194v); ABEV, ACF-1681, Onofre Calvet, notari episcopal, manuals notrials, any 1594 (28 d'octubre de 1594, p. 122v-123).

³³⁶ ABEV, Arxiu parroquial de Sant Vicenç de Susqueda, llibre de la confraria del Roser, P.I.1, anys 1604-1627 (data indeterminada, 1604, s.f.). Vegeu el peu de p. núm. 233.

mans del pintor saragossà Antoni de Soto. Els contractes foren expedits el juliol i el desembre, respectivament, de l'any 1584, quan s'identifica a De Soto com a «habitant en la villa de Cervera del bisbat de Vic».

El 19 de juliol de 1584 Antoni de Soto signà un contracte per a la pintura i la dauradura del retaule i també part de la capella de la Casa de la Ciutat de Vic, les condicions de la qual foren acordades amb els quatre consellers vigatans, que aquell any eren Jaume Molera, Joan Font, Honofre Joseph Sala i Sagimon Campana³³⁷. La concòrdia gairebé no n'especifica cap detall, ni del retaule ni de la capella, i la seva desaparició fa que ens haguem de conformar amb saber que el moble comprenia nou taules, la iconografia de les quals li seria dictada pels consellers o per tres ciutadans de Vic elegits per aquest efecte, i que l'arquitectura, amb «las molluras i ornamentals», havia de fer-se d'«or fi brunyit», combinat amb blau en determinades parts, com ara en els pilars, les estries dels quals havien de pintar-se d'aquest color, així com els campers del fris de la cornisa. El sostre de la capella lluia una clau de volta amb les armes de la ciutat, que també s'havia de daurar i pintar, juntament amb «lo angel que sta sobra la volta de dita capella», el qual ostentava un escrit «en los pits» que De Soto havia de daurar. Tot plegat costaria cinquanta lliures barceloneses en moneda d'argent, de les quals Antoni de Soto havia de descomptar-hi el preu de «tot lo or i materials necessaris per lo pintar de dit retaule», que s'havia de «comprar i fer portar de Barcelona». És interessant fer notar la presència del fuster Segimon Toll, el qual consta com a testimoni de l'escriptura - i que potser havia col·laborat en l'obra del retaule i de la capella, que segurament cal vincular amb les reformes que es portaren a terme l'any 1569 a la Casa del Consell, concretament a l'edifici annex a la Sala de la Columna i al damunt d'aquesta - informa E. Junyent³³⁸.

Cal destacar que just el dia abans de la signatura del contracte, el dimecres 18 de juliol de 1584, els acords de la Casa del Consell de la ciutat recullen la següent informació:

³³⁷ ABEV, ACF-1414, Joan Torra I, notari episcopal, manuals notariais, any 1584 (19 de juliol de 1584, s.f.). Ja al 1965, referint-se a aquesta peça, E. Junyent escrigué: «el retablo fue pintado en 1584 por un artista aragonés»: Eduard JUNYENT, *Guia turística de Vich y comarca*, Vic: Editorial Montblanc, 1965, p. 30.

³³⁸ Eduard JUNYENT, *La ciutat de Vic...* op. cit., p. 192.

Val a destacar que un dels aleshores consellers de la ciutat, Joan Font, que fóra possible que es tractés de l'escultor o del mestre de cases amb aquest mateix nom (i que, per tant, hagués intervingut en la reformes fetes a la Casa del Consell), actua com a fiador del pintor, tal com consta al final del document, on s'especifica que Antoni de Soto rebrà les primeres dotze lliures per a la feina, ententent-se que en cas de no complir amb el seu deure Font es faria responsable de retornar aquesta quantitat de diners. D'altra banda, el 8 d'agost d'aquell mateix any Antoni de Soto signà una segona època de deu lliures i quatre sous, que rebé en sis-cents pans d'or valorats en set lliures i quatre sous i en diversos colors valorats en les tres lliures restants (ABEV, ACF-1414, Joan Torra I, notari episcopal, manuals notariais, any 1584 [8 d'agost de 1584, s.f.]).

«Dida una propositio feta per lo magnific conseller en cap continent en effecte que lo present concell se es convocat a requesta sua i dels altres senyors consellers companyons seus perque aquestos dias prop passats desijants dits senyors consellers ques tornas celebrar la missa que quiscun dia se celebrava en la capella de la casa del consell de la present ciutat, en la qual haura tres anys poc mes ho manco que no si celebra, feren pregar al senyor ardiaca regint sede vacante que fos servit visitar dita capella i donarlos licentia de fer tornar a celebrar missa en aquella. Lo qual senyor ardiaca respongue que de bona gana vindria a vistarla, empero que mirassen que alguna volta la havia vista mal arropada i adressada i perço han diferida la visita, i emblanquida aquella i mudada la pedra i concertat de fer una reixa i stant en aquestos termes es vingut a la present ciutat un pintor aragones qui se es offert pintar lo retaule de dita capella que no es pintat i a bon commodo. Per tant, demana al magnific concell sia servit determinar si faran pintar dit retaule perque dita capella stiga mes decentment i ames honrra de la ciutat aturantse loc si mes voltra proposar.

Determina lo magnific concell que sia pintat dit retaule i que lo concertar lo modo i concordar del preu i capitular i pactar amb lo pintor sia remes axi com amb lo present acte ho remetent als senyors consellers o a les persones per dits senyors consellers nomenadores.

E aqui matex, en presentia de tot lo concell, los dits senyors consellers cometeren i remeteren dit negoci als dits senyors mestre Gaspar Molera, mestre Jaume Clota i mossen Gabriel Balles, donant los la matexa potestat que per lo concell los es stada donada»³³⁹.

Cinc mesos més tard, i quan ja devia haver enllestit la feina per a la Casa del Consell de Vic, assumí un altre encàrrec osonenc, la pintura del retaule, del tabernacle processional i de la clau de volta de la capella del Roser de l'església del monestir de Nostra Senyora de Manlleu, que pactà amb Joan Traval, prevere i vicari perpetu del monestir, i els procuradors de la confraria del Roser, el 12 de desembre d'aquell mateix any³⁴⁰. Els comitents devien conèixer bé la feina que De Soto havia fet per a la Casa del Consell de Vic, ja que se li demanà que la clau de volta de pedra de la capella roseriana es fes «de les colors i conforme sta pintada la clau de la capella de la casa del concell de la ciutat de Vic». El tabernacle processional, en canvi, havia de prendre com a referent el tabernacle del convent del Carme o del de Sant Francesc de Vic («segons dits senyors mossen Tarval i procuradors elegiran»). Pel que fa al retaule, que tampoc no hem conservat, havia de contenir les representacions dels quinze misteris del rés del Rosari pintats a l'oli i de «bones i fines colors», així com la imatge de Déu Pare al cim i les de sant Domènec «amb sos devots» i sant Agustí «bisbe i confessor» flanquejant la pastera central, que aixoplugava una talla de la Mare de Déu del Roser. L'arquitectura havia de combinar l'or fi amb el color blau, però també ostentaria l'argent i el granat. En aquesta ocasió se li prometeren vuitanta lliures barceloneses, descomptant-hi novament les despeses de l'or i dels materials necessaris per a

³³⁹ AMV, Llibres d'acords de la ciutat de Vic, anys 1578-1587 (18 de juliol de 1584, p. 249-249v).

³⁴⁰ ABEV, ACF-1415, Joan Torra I, notari episcopal, manuals notariaus, anys 1584-1585 (12 de desembre de 1584, s.f.).

la realització de l'encàrrec, que així com en el cas del contracte vigatà, es sostraurien de la quantitat que restés del total un cop el pintor hagués cobrat les dotze lliures d'entrada³⁴¹.

Aquest document contractual ens ofereix l'última notícia avui coneguda de la trajectòria artística d'aquest pintor de Saragossa aleshores establert a Cervera, on potser retornà a principis del 1585, quan li perdem el rastre a Osona, deixant inacabat el retaule manlleuenc, que un temps més tard reprendria Rafael Andreu³⁴².

2.3.1.2. L'acabament del retaule del Roser de Manlleu

El 29 de novembre de 1586 Rafael Andreu fou contractat per a la finalització del retaule del Roser que s'havia encarregat a Antoni De Soto i que aquest deixà inacabat - probablement, hi treballà al voltant d'un mes, potser entre 1584 i 1585, ja que en la segona concòrdia s'especifica que els obrers ofereixen a Andreu «menjar i beure i servici de casa per temps de un mes treballant en dita obra com lo restant mes dels dos continguts en la precalendata concòrdia la haian feta al dit Soto»³⁴³. Així, exceptuant quatre taules pintades per De Soto, en les quals Andreu havia d'afegir-hi les diademes dels personatges, el pintor vigatà s'hagué de fer càrrec pràcticament de tot el conjunt, és a dir, de la policromia de les taules restants, de l'arquitectura del moble, del tabernacle processional i de la decoració de la clau de volta de la capella. Tota aquesta feina l'havia de fer «tant bona com un tauló per dit mossen Andreu pintat de Nostra Senyora amb santa Elizabet i los dos fills que te mossen Tarval». Les condicions contractuals que s'havien establert amb De Soto es mantingueren en l'escriptura encapçalada per Andreu, que cobraria «tot lo que ara resta a pagar acompliment de les vuitanta lliures que amb la capitulatio feta amb lo dit mossen Soto sobre la dita

³⁴¹ Al final del document torna a constar-hi Joan Font, fiador, i també s'hi recull l'època de les primeres dotze lliures.

³⁴² Contribuïm amb aquestes informacions a eixamplar les notícies d'aquest pintor, que fins ara és conegut per un recull de dades ben escàs. Es coneix que el 1566 De Soto residia a Tudela, on capitulà amb Maria de Eguaras l'obra d'un retaule per a la seva capella particular dedicada a sant Jaume (la fusteria del qual havia estat feta per Martín Catalán, un fuster veí de Tudela que concertà l'obra a través del pintor), pel que cobrà cent-trenta ducats. A Catalunya hi és documentat per primera vegada l'any 1575, quan consta que executà alguns treballs per a la Seu de Tortosa, com ara la clau de volta de la navada major del temple amb una imatge de sant Ambrós i la figura d'un Crist pel retaule del Nom de Crist (Joan-Hilari MUÑOZ i Salvador-J. ROVIRA, *Art i artistes a Tortosa durant l'època moderna*, Tortosa: Dertosa, 1999, p. 26-28, 70; Joan-Hilari MUÑOZ, «L'escultura i el treball de la fusta a la Tortosa del Renaixement: algunes notes documentals», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, núm. 83, 2007, p. 123-150). Segons J. Matamoros, Antoni de Soto policromà també les portes de l'orgue de la Seu tortosina, però no podem pas afirmar-ho, ja que segons J.-H. Muñoz el contracte referit a aquesta obra fou cancel·lat l'any 1577 (Joan-Hilari MUÑOZ i Salvador-J. ROVIRA, *Art i artistes a Tortosa durant l'època moderna*, op. cit., p. 26-28; José MATAMOROS, *La Catedral de Tortosa*, Tortosa: Católica, 1932).

³⁴³ ABEV, ACF-1419, Joan Torra I, notari episcopal, manuals notariais, anys 1586-1587 (29 de novembre de 1586, s.f.).

pintura (...)), que deixava a càrrec del pintor les despeses de «fer portar de Barcelona tot lo or i materials necessaris per lo pintar de dit reataula». Malgrat que la feina s'havia d'haver enllestit el dia de Carnestoltes de l'any següent, Rafael Andreu firmà una àpoca que cancel·la la concòrdia el dia 20 de juny de 1587, en la qual es considerava «dictam picturam bene et decenter de qua sunt contenti»³⁴⁴. Val a destacar que per aquesta església Rafael Andreu ja havia acordat, i probablement acabat, la pintura d'un retaule dedicat a sant Jaume el novembre de 1585³⁴⁵, i que tres mesos abans d'aquest encàrrec havia pactat la decoració del retaule de sant Llorenç de l'església de Sant Esteve de Vilacetrú (o Vila-setrú), ubicada a Manlleu i sufragània del mateix monestir³⁴⁶.

Aquest retaule manlleuenc havia estat obrat pel fuster vigatà Bernardí Toll. En pactà la realització amb els procuradors de la confraria del Roser el dia 31 de desembre de l'any 1581³⁴⁷, quan els hi mostrà com a model la traça que havia utilitzat per a la fàbrica del retaule major de l'església de Sant Cristòfol de la Castanya, que construï combinant fusta d'alba i de tell. El preu del moble quedà estipulat en vint-i-una lliures barceloneses, quantitat amb la qual també es cobria la feina de guarnir amb quatre arquets el tabernacle processional que el mateix Toll els hi havia fabricat un temps abans i que ara havia de completar «conforme lo que ha fet per nostra senyora del Carme de la ciutat de Vich» - de fet, ja hem vist que en la concòrdia firmada amb De Soto s'hi especificava la voluntat que la pintura del tabernacle es fes a semblança del d'aquest monestir o del de Sant Francesc de Vic (aquest darrer potser també obrat per Toll).

³⁴⁴ Ib., (20 de juny de 1587, s.f.).

³⁴⁵ ABEV, ACF-1823, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notariais, any 1585 (4 de novembre de 1585, s.f.). El retaule era compost per set taules que s'havien de decorar amb diferents episodis de l'hagiografia del sant (no explicitats en la concòrdia), un frontispici i una pastera central, que havia de pintar de color balu amb unes carxofes d'or i dos serafins. Tant les columnes com les pilastres eren acanalades i Andreu havia de pintar-ne les estries de color blau, tal com era habitual. Per a la feina, que havia de tenir enllestida el dia de Nadal, cobraria 30 lliures; 20 d'entrada i les 10 restants un cop acabada la feina. Les vint primeres lliures les cobrà el 9 de novembre d'aquell mateix any: Ib., (9 de novembre de 1585, s.f.).

³⁴⁶ ABEV, ACF-1416, Joan Torra I, notari episcopal, manuals notariais, anys 1585-1586 (3 d'agost de 1585, s.f.). El sabem acabat el 28 de desembre de 1586 (tal com es desprèn de la cancel·lació lateral). A la part del bancal, conformat per tres taules, hi havia de representar diferents episodis de la vida de sant Llorenç - i als daus de les columnes que separaven les distintes escenes les figures que li serien designades; al cos central, una fornícula acollia la imatge del sant, vestit de diaca i amb les graelles. En els taulons de cada costat, hi faria al sant donant els béns als pobres i al mateix pres pels jueus, a dreta i esquerra, respectivament. Als campers laterals del moble també hi havia de fer diferents figures. El cimtal ostentaria un *Calvari* flanquejat per dues taules amb la representació de dos angelets, un a cada una. Finalment, al tauló més alt hi havia de pintar el *Sant Esperit*. El preu per l'obra fou establert en vint-i-cinc lliures.

³⁴⁷ Arxiu parroquial de Santa Maria de Manlleu, manuals notariais, N/40, anys 1581-1582 (31 de desembre de 1581, s.f.).

2.3.1.3. Altres obres amb Bernardí Toll

Les trajectòries professionals de Rafael Andreu i Bernardí Toll coincidiren a Vic entre els anys 1576 i 1583, quan Toll morí. Actualment, els sabem intervenint a quatre mans almenys en la fabricació de quatre retaules: el del Roser de l'església de Santa Maria de Manlleu, que acabem d'explicar i que inclou també la intervenció de De Soto, el de la mateixa advocació i el major de l'església parroquial de la Castanya, i el major de Muntanyola - malgrat que actualment no podem determinar amb seguretat si les taules del retaule que acabà pintant Rafael Andreu s'integraren en el moble intervingut per Toll o si, finalment, s'acabà obrant un nou retaule - i qui sap si construït pel mateix Toll.

Vint-i-un dies abans de rebre la comanda per acabar el retaule del Roser de Manlleu, Andreu pactà la pintura del retaule major de Muntanyola, en el qual Bernardí Toll havia treballat catorze anys abans. Segons la concòrdia signada amb el fuster el 26 d'abril de 1572³⁴⁸, es manava reparar el retaule major del temple substituint-hi (o afegint-hi) el bancal, el sagrari i les portes laterals, que Toll havia de fer a semblança dels que havia fet en el retaule major de Sant Julià de Vilatorrada, obrat per ell mateix dos anys abans. Aquests elements vestrien «lo retaule vell», que Toll havia d'assentar al cim de dues bigues de pi que ell mateix s'havia d'encarregar d'adquirir procurant «que tinga tota la amplaria que tindra menester per umplir lo lloch i que pugue assentar lo retaule vell al demunt de dit banchal».

Si es tractava o no del mateix retaule que decorà Andreu ho fa dubtar, principalment, el fet que en la concòrdia signada amb el pintor s'hi refereixin com «lo dit retaule que ja avui es fet del dit altar maior» (recordem que passen catorze anys entre ambdues intervencions) i perquè es fa referència de manera reiterada al «retaule vell», que havia de servir tothora com a model per a l'execució de la nova pintura - «(...) en laltre taula pintara quant bulliren en pega a sanct quirze devant sancta Julita sa mare conforme sta en la taula del retaula vell, amb les matexes figures», «(...) pintara quant ficaren claus al cap de sanct Quirze i sancta Julita conforme i amb les figures sta en lo retaula vell», etc³⁴⁹. Es tractava d'un profús cicle dedicat a l'hagiografia dels patrons de l'església que ocupava la majoria de taules del cos central del retaule, estructurat a partir de dos pisos de cinc i tres taules en sentit ascendent. Els dos taulons centrals de la primera i la segona andana havien d'ostentar les imatges de la Mare de Déu amb el seu fill als braços, a la baixa, i la *Crucifixió*, a l'alta. El bancal contenia

³⁴⁸ ABEV, ACF-1563, Benet Puig, notari episcopal, manuals notariais, any 1572 (26 d'abril de 1572, p. 48v). La feina li seria remunerada amb vint-i-cinc lliures.

³⁴⁹ ABEV, ACF-1419, Joan Torra I, notari episcopal, manuals notariais, any 1586 (8 de novembre de 1586, s.f.). Val a subratllar que en la concòrdia s'hi manifesta: «Item es concordat i promet lo dit mossen Raphael Andreu fer tota la dita pintura tant bona i de tant bones i fines colors com la pintura i colors del altar de sanct Sebastia i sant Roc de la matexa iglesia de Montanyola» - que potser també havia decorat ell.

un sagrari, que s'havia de decorar amb «un calzer i una ostia amb son pavallo i altres hornaments decents», acompanyat a banda i banda de les imatges de dos àngels. Els extrems del bancal presentaven dues escenes de la Passió de Crist, La *Flagel·lació* i el *Camí al Calvari*, i a la part de l'àtic l'Esperit Sant coronava el conjunt. Les portes, contenien les representacions l'una de sant Pere i l'altra de sant Pau, tal com era habitual. La feina li fou remunerada amb cent trenta lliures barceloneses, que rebé dividides en tres pagues, la darrera de les quals s'efectuà el dia 2 d'abril de 1588, quan es cancel·là la concòrdia³⁵⁰.

Els retaules major i del Roser de la Castanya també foren treballats a quatre mans per Toll i Andreu. Ja hem vist que arran de la mort del pintor d'origen francès Bertran Badia, Andreu passà a fer-se càrrec del retaule major d'aquesta parròquia - tal com demostra la procura pel canvi de pintor i la reescriptura del contracte, datades respectivament el 18 i el 30 de març de 1577³⁵¹. Aquest retaule havia estat executat per Bernardí Toll, tal com prova el contracte datat del 12 de febrer del 1576³⁵², i serví de model, com ja hem dit, per a l'arquitectura del retaule del Roser de Manlleu, que tornarien a treballar conjuntament.

El moble, d'uns vint-i-un pams d'alçada per catorze d'amplada, s'havia de construir seguint la traça que l'hi havia estat donada a Toll. S'estructurava a partir d'una predel·la conformada per dues taules amb les imatges de sant Pere i sant Pau, i un sagrari al centre, que ostentava un *Ecce Homo*. A sobre d'aquesta hi havia dos pisos de tres carrers. El primer, a sobre el bancal, presentava la imatge de sant Cristòfol al centre, flanquejada per dues taules amb un passatge referent a la vida del sant. Més amunt, el *Calvari* ocupava la taula del mig, al costat de la qual hi havia l'arcàngel Gabriel, a la dreta, i la Mare de Déu, a l'esquerra, representant l'escena de l'*Anunciació*. Tot plegat coronat amb la imatge de Déu Pare al frontispici. De l'arquitectura només en coneixem la policromia, una combinació d'or, blau i blanc brunyit amb els frisos esgrafiats de plata i blau - o carmesí.

³⁵⁰ El mateix dia en què s'expedí el contracte, Rafael Andreu rebé les primeres cinquanta lliures respecte les cent trenta amb què és remunerada la feina (Ib., 8 de novembre de 1586, s.f.); i el 22 de novembre consta que en rebé cinquanta més (Ib., 22 de novembre de 1586, s.f.). La cancel·lació de la concòrdia es recull en un dels marges de l'escriptura del contracte (Ib., 2 d'abril de 1588, s.f.).

³⁵¹ ABEV, ACF-1579, Benet Puig, notari episcopal, manuals notariais, any 1577 (18 de març i 30 de març de 1577, p. 58v-59 i 82v-83). En el contracte, un dels testimonis fou Bernardí Toll - que ja havia exercit de testimoni en el primer contracte signat amb Badia (ABEV, ACF-1577, Benet Puig, notari episcopal, manuals notariais, any 1576 [16 d'agost de 1576, p. 37v-38]). La cancel·lació lateral data del 7 de gener de 1578, quan la pintura ja degué estar enllestida. Val a subratllar que de les cinquanta lliures que se li pagaven a Andreu, deu eren dels béns propis de l'ardiaca Jaume Paratge de Bellfort, doctor en drets.

³⁵² ABEV, ACF-1577, Benet Puig, notari episcopal, manuals notariais, any 1576 (12 de febrer de 1576, p. 63v-64). Cobraria quaranta lliures barceloneses dividides en tres pagues - deu a l'inici de l'obra, deu més el dia de Pasqua de Resurrecció, que són les que degué cobrar el dia 28 d'abril del mateix any (Ib. [28 d'abril de 1576, p. 36]), i les vint restants un cop acabada la feina. Consta que l'ardiaca Jaume Paratge de Bellfort es fa càrrec de vint de les quaranta lliures que costa el retaule.

A la Castanya, el resultat del binomi conformat per Toll i Andreu degué agradar als obrers, ja que el 7 de gener de l'any 1578, el mateix dia en què es cancel·là la concòrdia del major, ambdós artífexs foren novament contractats per a l'elaboració de les respectives parts de fusteria i policromia del retaule dedicat al Roser³⁵³, que havia d'estar enllestit i assentat el setembre d'aquell mateix any; tot i que sembla que la feina s'allargà fins a principis de l'any 1580, quan Toll encapçala l'anul·lació del contracte, que remunerava als artífexs amb unes quantitats mòdiques: setze lliures pel fuster i vint-i-dues pel pintor, que a cadascú li foren entregades en dues pagues³⁵⁴.

El nou retaule, de mides més modestes (tretze pams i mig d'alçada per deu i mig d'amplada), s'havia de construir amb dos tipus de fusta, «las historias de fusta de alber i las columpnes i molluras de fusta de tei». La tipologia general i les pautes per a la seva decoració s'emmirallaven en el major: s'havia d'enlairar a sobre d'una predel·la formada per tres taules, on Andreu hi pintaria la *Pietat* flanquejada per la *Salutació de l'àngel a Nostra Senyora* i la *Nativitat de Crist*, a dreta i esquerra respectivament; el cos central contenia una pastera, que s'havia de pintar «de azul i carxofada d'or», al costat de la qual s'hi representaria l'*Adoració dels Reis*, a la dreta, i la *Presentació de Nostra Senyora al Temple*, a l'esquerra; tot plegat presidit per la figura de Déu Pare al frontispici. «Les columnes de or i azull i los fus grafiat de plata i carmesi i las molluras daurades».

2.3.1.4. Els sants sepulcres de Torelló i l'Estany

Pel que fa a les col·laboracions, hauríem de destacar també els treballs a quatre mans entre Rafael Andreu i Joan Font, «entretallador». D'aquest mestre imaginari en tenim poquíssimes notícies. Actualment, només li detectem la fàbrica d'aquests dos conjunts del Sant Sepulcre per a les esglésies de Sant Feliu de Torelló i Santa Maria de l'Estany entre els anys 1586 i 1587; la següent notícia vigatana, datada del 2 de març de 1598, ja ens informa de la seva mort - «se feu sepultura de XX preveres per l'ànima de mestre Joan Font, imaginari»³⁵⁵. Tot i que en el llibre *La ciutat de Vic i la seva història*, E. Junyent el cita entre els fusters - que ell identifica com a escultors - que integraven la confraria dels Elois als anys vuitanta al costat de Bernardí Toll, Rafael Casamiquela, Antoni Micó i Montserrat

³⁵³ ABEV, ACF-1583, Benet Puig, notari episcopal, manuals notariais, anys 1577-1578 (7 de gener de 1578, p. 98v-99).

³⁵⁴ Ib., (4 de febrer de 1580, p. 98v-99).

³⁵⁵ ABEV, ACbV-312, Sepultures de la catedral de Vic, anys 1597-1599 (2 de març de 1598, s.f.).

Santmartí³⁵⁶, nosaltres no tenim constància ni que Font formés part de la corporació - pensem que E. Junyent es degué confondre amb un tal Joan Font, corder, integrant de la confraria dels Elois³⁵⁷ -, ni que intervingués en cap altra obra al llarg d'aquesta cronologia, essent possible que hagués acostumat a treballar fora de la nostra àrea d'estudi.

Els grups escultòrics del Sant Sepulcre per a les esglésies de Torelló i de l'Estany devien ser pràcticament clavats, ja que a banda d'ésser treballats pels mateixos artífexs, havien de reunir les mateixes característiques, exposades en les respectives escriptures notariales de manera gairebé idèntica - de fet, ambdues concòrdies se signaren amb el mateix notari vigatà, Joan Torra³⁵⁸. Es requeria un conjunt de vuit «images de bulto» (Crist, la Mare de Déu, santa Magdalena, les dues Maries, sant Joan Apòstol, Nicodem i Josep d'Arimatea), que en ambdós casos foren tallades seguint la mateixa tipologia, dibuixada per Font, «amb llurs robes i hornaments be i decentment com se pertany i conforme la traça quels ha donada en paper» - frase que es copia en l'escriptura del segon contracte, per a l'església del monestir de l'Estany, a la qual s'hi afegeix: «firmada de ma de dit notari devall scrit, la qual ha servit per lo sepulcre de la iglesia de Torello». S'establia també que les figures de Crist, Josep d'Arimatea i Nicodem fessin nou pams d'alçada, mentre que la de sant Joan i la resta, totes femenines, n'havien de mesurar cinc. Les havia de treballar amb fusta d'alba i les havia d'entregar «totas blancas, ço es de la color de la matexa fusta», polides i a punt per ser pintades.

Tot i que no hem localitzat la concòrdia per a la policromia del grup del Sant Sepulcre de l'església de l'Estany, la pensem atribuïble a Rafael Andreu perquè el seu nom es recull entre els testimonis que el dia 30 de novembre de 1587, l'endemà de la signatura del contracte de l'imaginaire, acrediten que aquest ha rebut les primeres vint-i-cinc lliures per l'obra (a descàrrec de les cinquanta-cinc que li foren promeses³⁵⁹), i perquè tenim l'antecedent documental, és clar, de la seva col·laboració en el Sant Sepulcre de l'església de Torelló, que havia estat pactat amb els obrers de la parroquial de Sant Feliu el 20 de

³⁵⁶ Eduard JUNYENT, *La ciutat de Vic...* op. cit., p. 186.

³⁵⁷ ABEV, ACF, CONF.-40, Confraria de Sant Eloi, sant Honorat i santa Eulàlia, llibre d'actes, anys 1582-1629 (ens apareix en la documentació a partir del 3 de juliol de 1583, p. 8). Val a dir que amb el mateix nom i al voltant dels mateixos anys, a Vic es localitza un mestre de cases que fou responsable de les obres del portal de sant Joan de la Seu vigatana, que segons J. F. Ràfols, «concibió en elegante corintio» (Joan Francesc RÀFOLS, *Diccionario biográfico...* op. cit., vol.1, p. 417).

³⁵⁸ El contracte pel conjunt del Sant Sepulcre de la parroquial de Torelló es troba a: ABEV, ACF-1419, Joan Torra I, notari episcopal, manuals notariales, anys 1586-1587 (20 de desembre de 1586, s.f.); el del conjunt de Santa Maria de l'Estany a: ABEV, ACF-1421, Joan Torra I, notari episcopal, manuals notariales, anys 1587-1588 (29 de novembre de 1587, s.f.).

³⁵⁹ ABEV, ACF-1421, Joan Torra I, notari episcopal, manuals notariales, anys 1587-1588 (30 de novembre de 1587, s.f.). L'època es troba just a continuació del contracte. A sota de l'època inicial, s'hi recull un altre pagament datat del 26 de desembre de 1588.

desembre de 1586, i que a partir del 13 de juny de 1587 Rafael Andreu policromà³⁶⁰, costant un total de setanta-set lliures i deu sous - vint-i-cinc lliures pel pintor i la resta per l'entretallador . Fou emplaçat a l'altar del Sant Crist l'1 de setembre de 1587, quan ja era acabat, just dos mesos abans que s'acordés la realització del mateix grup escultòric per a la canònica agustiniana de l'Estany amb el mateix imagineire - i ben segurament amb el mateix pintor³⁶¹.

Tot i que l'església parroquial de Torelló tenia una capella dedicada al Sant Sepulcre almenys des de la primera meitat del Cinc-cents, quan es feren reformes arquitectòniques a la part de ponent del temple, el conjunt del Sant Sepulcre de Joan Font i Rafael Andreu hagué de ser col·locat en una altra capella - la del Sant Crist, que sembla que fou aixecada durant la segona meitat del segle XVI, constant acabada l'any 1574³⁶² - ja que segons P. Parassols, en aquesta capella del Sant Sepulcre, on també hi havia una pica baptismal, ja s'hi venerava un conjunt escultòric de vuit figures datades del segle XIII que representava el Sant Sepulcre³⁶³. El motiu de la fabricació d'un altre grup del Sant Sepulcre a finals del Cinc-cents ens el desvela F. Solà a través del llibre de l'obreria de l'església, on hi ha registrades diferents dades referents a aquesta obra; «(...) consta que el bon patrici Salvi Figueres, el nom del qual figura en les bosses del Consell i de l'Obreria, piados i molt devot de la Passió de Crist, en la seva darrera voluntat fa un notable llegat a la parròquia, amb destí a la fabricació d'un Crist jacent i del corresponent sepulcre, per tal que sigui venerat en ell. Encarregat de donar compliment a aquesta voluntat és el gendre del testador Rafael Amalrich, el qual, d'acord amb els obrers, confia el treball d'escultura a l'artista vigatà Joan Font, per acta o capitulació firmada en l'escriptura del notari de Vich Joan Torra»³⁶⁴.

³⁶⁰ ABEV, ACF-1420, Joan Torra I, notari episcopal, manuals notariais, any 1587 (13 de juny de 1587, s.f.). Aquesta obra és esmentada pels següents autors: Fortià SOLÀ, *Història de Torelló*, op. cit., p. 50; Josep Francesc RÀFOLS, *Diccionario biográfico...*, vol. 1, p. 38; i Miquel MIRAMBELL, *La pintura del segle XVI a Vic...* op. cit., p. 107.

³⁶¹ Segons J. F. Ràfols, Rafael Andreu pintà també la capella del Sant Sepulcre de l'església parroquial de Torelló: «Al 1587 [Rafael Andreu] declarà haver rebut quatre lliures i setze saldos per lo pintar la capella del Sant Sepulcre» (Josep Francesc RÀFOLS, *Diccionario biográfico...* op. cit., vol. 1, p. 38).

³⁶² Fortià SOLÀ, *Història de Torelló*, op. cit., p. 30-31.

³⁶³ Ib., p. 25-27 i 49-50. «Noves obres, i de forta envergadura, són practicades al temple el segon quart del segle XVI. Segons el citat Parassols, consisteixen en un nou allargament de la nau per la part oposada, o sigui, per ponent, on hi ha la porta, la qual és traslladada a bona cosa de distància. Té lloc això en dues vingudes, en cadascuna de les quals són obertes als costats sengles capelles. Escoltem com ho explica. "En 1530 se construyó un arco en el centro de la nave para asegurar la bóveda, y se abrió una capilla por parte; y en 1531, quitada la fachada y alargada la nave con otro arco, se hicieron dos capillas más, una para la pila bautismal y figuras del Sto. Sepulcro a la derecha, y otra a la izquierda, en la que se abrió una puerta lateral para mayor comodidad del vecindario. Dirigió estas obras Juan Xapó, maestro albañil de Vich"»: (Fortià SOLÀ, *Història de Torelló*, op. cit., p. 25-27; Pablo PARASSOLS, *San Felio de Torelló, la Virgen de Rocaprevera y San Fortián*, Barcelona: Imprenta de Inglada y Pujadas, 1876, p. 77-79).

³⁶⁴ Fortià SOLÀ, *Història de Torelló*, op. cit., p. 49-50. J. F. Ràfols donà notícia d'aquest treball escultòric de Joan Font: Josep Francesc RÀFOLS, *Diccionario biográfico...* op. cit., vol. 1, p. 417 («Joan Font, maestro escultor imaginero de

Malauradament, cap d'aquests dos conjunts, ni el de Sant Feliu de Torelló ni el de Santa Maria de l'Estany - ni tampoc el del segle XIII citat per P. Parassols -, han sobreviscut fins als nostres dies i, per tant, en desconeixem la seva aparença. Pel que fa als cincentistes, només sabem que foren pintats «al temps», «de bones i fines colors», i que les diademes, les faixes i les carxofes dels vuit personatges foren decorades amb or fi. Probablement, ens els hem d'imaginar tal com es representaven tradicionalment, és a dir, les vuit figures exemptes disposades creant una mena de semicircumferència al voltant de la figura de Jesús jacent, al cap i als peus del qual hi hauria Josep d'Arimatea i Nicodem, respectivament, tal com diuen els textos bíblics i tal com és comú³⁶⁵. La figura de la Mare de Déu acompanyada de sant Joan Evangelista en actitud de reconfortar-la (assumint l'encàrrec fet per Jesús des de la creu), Maria Magdalena, segurament amb el pot d'ungüents o perfums a la mà, i les altres dues Maries complementant el conjunt³⁶⁶.

2.3.1.5. Els retaules majors de Sant Martí de Viladrau i de Sant Vicenç d'Espinelves

El 12 de març de 1588, només dos mesos després d'haver signat una àpoca per a la pintura de la capella ermitana de Sant Andreu de Tona³⁶⁷, li fou encarregada la policromia del major de la parroquial de Viladrau³⁶⁸. Devia tractar-se d'un moble de dimensions considerables, ja que contenia dotze taulons centrals, una predel·la amb tres compartiments, el del mig ocupat per un sagrari, una pastera i dos frontons, el primer al cim d'aquesta i el segon al capdamunt del conjunt, rematant-lo, i dues portes laterals. De la mà d'Andreu el retaule desplegaria dotze passatges de la vida i miracles del sant patró - quatre al primer pis, a sobre el bancal, disposats de dos en dos al costat de la pastera, cinc al segon pis i tres al tercer. S'hi podien veure escenes tan populars com la de sant Martí partint la capa per donar-ne la meitat al pobre, el somni del sant o la seva consagració com a bisbe; però també s'hi

la segona mitad del siglo XVI, de Vich. En 1586 le fué encargada la talla de un Cristo yacente para la parroquial de Torelló, obra que entregó en 1587 y por la que cobró cincuenta y dos libras y diez sueldos»).

³⁶⁵ Els Sants Sepulcres són representacions de l'enterrament de Jesús que tenen com a base la barreja de diverses versions dels textos bíblics que expliquen la sepultura del cos del Natzarè. Tal com explica J. Gudiol i Cunill, els textos bíblics que pogueren inspirar-lo són Mateu 27, 57-61; Marc 15, 42-47; Lluc 23, 50-56 i Joan 19, 38-42 (Josep GUDIOL i CUNILL, «Els Sants Sepulcres», *La Veu de Catalunya*, 19 d'abril 1916, vespre). Segurament, cal imaginar-lo semblant al grup del Sant Sepulcre conservat al MEV (registrat amb el número d'inventari MEV 10670-10675), datat de l'últim terç del segle XV, procedent de la catedral de Vic i exposat a la primera planta del Museu, a la sala 11, del qual se'n conserven sis figures (Josep d'Arimatea, Nicodem, la Mare de Déu, Joan Evangelista, Maria Magdalena i una Maria).

³⁶⁶ Per a més informació sobre els Sants Sepulcres a Catalunya, vegeu, entre d'altres: Josep BRACONS, «Els grups del sant sepulcre a Catalunya. Precisions sobre l'origen d'aquest model iconogràfic», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. 29, 1987, p. 87-103.

³⁶⁷ ABEV, ACF-1421, Joan Torra I, notari episcopal, manuals notariais, anys 1587-1588 (10 de gener de 1588, s.f.).

³⁶⁸ *Ib.*, (12 de març de 1588, s.f.).

incloïen altres episodis de la seva hagiografia menys corrents, com ara «quant stant dient missa perque tenia lo camis curt en los braços vinguerá los angels i li posaren un braçals de or» o «sant martí en la cambra en devotio li aparegue nostra senyora Agnès i santa Tecla». La predel·la, com era comú, acolliria a banda i banda del sagrari dos passatges de la Passió de Crist, la *Flagel·lació*, a l'esquerra, i el *Camí al Calvari*, a la dreta. El tabernacle havia de ser decorat amb la representació de la resurrecció de Jesús, a la part davantera, i la Mare de Déu i sant Joan Evangelista als laterals. Suposem que la imatge que ocupava la fornícula central del moble era la de sant Martí, potser vestit de bisbe. Els frontons havien de decorar-se amb les imatges de l'Esperit Sant i del Pare Etern, aquest darrer al més alt, i les portes amb les figures dels sants Pere i Pau. L'arquitectura seguia la tònica general, és a dir, la combinació del daurat i el platejat amb els colors blau i carmesí. El preu s'acordà en cent cinquanta lliures i el termini per a l'execució de l'obra en un any, tot i que no la sabem acabada fins el 12 de juliol de l'any següent.

Quan els parroquians de l'església veïna de Sant Vicenç d'Espinelves es decidiren a posar color al seu retaule major, el desembre de l'any 1592, contractaren també a Rafael Andreu, a qui li demanaren una pintura «tant bona o millor com la del retaula maior de la iglesia de Viladrau lo qual ell ha pintat»³⁶⁹. El pla del moble, de tell, l'havia treballat el fuster Bernat Vilar, probablement originari de Malla, però establert a Vic. Li fou contractat el 27 d'abril de 1584, quan també se li encarregà la fàbrica de tres calaixos de fusta d'alba per guardar-hi «los vestiments de dita iglesia» i una caixa, també de fusta d'alba, «per a tenir los dines dels bacins de les animes i de la obra»³⁷⁰.

El retaule, que seguia la traça dibuixada pel mateix Vilar i s'acomodava a les mides de l'absis, s'estructurava a partir d'un bancal de tres compartiments, dos cossos centrals de tres carrers i un coronament format també per tres taulons, els dos laterals rematats amb mènsules. Andreu hi havia de decorar les cinc taules del cos principal del moble amb escenes del cicle iconogràfic del sant patró, que imaginem en forma d'escultura ocupant la pastera central, «de esmalt de azul amb unes flors de or», al primer pis. La predel·la ostentaria a les taules laterals dues figures no especificades en el contracte i el sagrari es decoraria amb les imatges eucarístiques d'una hòstia i d'un calze. A les portes, Pere i Pau acompanyaven el conjunt, rematat a la part superior amb l'escena de l'*Anunciació* - amb l'arcàngel Gabriel al tauló esquerre i la Mare de Déu al dret - i la imatge de l'Esperit Sant, a

³⁶⁹ ABEV, ACF-1431, Joan Torra I, notari episcopal, manuals notariais, anys 1592-1593 (16 de desembre de 1592, s.f.). L'autoria d'aquest retaule ja fou donada a conèixer per E. Junyent a: Eduard JUNYENT, *Itinerario histórico...*, p. 176. Posteriorment, A. Pladevall la difonia a través del seu article: Anotni PLADEVALL, «Notícies històriques d'Espinelves», op. cit., p. 186.

³⁷⁰ ABEV, ACF-1769, Bernat Casals, notari episcopal, manuals notariais, any 1584 (27 d'abril de 1584, p. 24-25).

la taula central. L'arquitectura seguia la coloració habitual, i el preu quedà estipulat en noranta lliures barceloneses, que ja tenia rebudes el 23 d'abril de 1594, quan la concòrdia fou cancel·lada³⁷¹.

³⁷¹ De les noranta lliures que li foren promeses, en el moment de la concòrdia rebria «vuitanta tres lliures i cinc sous, ara de present, amb cera en ciris grossos a raho de quatre sous i mig la lliure», i les restants sis lliures i quinze sous un cop acabada la pintura del retaule. (Ib., [27 d'abril de 1584, p. 24-25]).

3. FER RETAULES A VIC: 1594-1625

3.1. Els artífexs. Presentacions

3.1.1. Els pintors

A partir del canvi de segle, i coincidint amb una part important dels anys de trajectòria de Joaquim Albareda, documentem a la ciutat cinc nous pintors: Pere Pau Camps, Nicolau Fauxer, Joan Antic Claramunt, Jaume Jutglar i Josep Vivet, tots nascuts al llarg de la dècada dels anys vuitanta de la centúria anterior. Aquesta circumstància és significativa, ja que per primer cop en aquest període cronològic podem parlar d'un grup de pintors «vigatans», per bé que modest, que coetàniament actuaren a l'àrea de Vic, essent a la capital osonenca on es casaren i establiren la seva residència i el seu taller. Serà aquest grupet de pintors el que a partir del canvi de segle assumirà la major part de les demandes retaulístiques sorgides d'aquesta zona. Així mateix, és interessant constatar que a mesura que avancem en el temps ampliem la nòmina de pintors nascuts a Vic o en poblacions del seu voltant. Aquesta coincidència territorial i cronològica farà propicis els contactes i les relacions personals i professionals entre ells, de manera que podrem trobar-los treballant en col·laboració o detectar-los-hi determinats vincles de taller a nivell formatiu. És més que probable que Jaume Jutglar s'iniciés en el camp de la pintura a l'obrador de Joaquim Albareda, i ens consta que Nicolau Fauxer entrà com a aprenent al taller de Pere Pau Camps l'any 1608.

D'altra banda, tot sembla indicar que l'aparició d'aquest grupet de pintors fou el detonant perquè la confraria de Sant Josep i sant Just de la ciutat els hi exigís l'adscripció. Ja hem vist que en les bases de la seva constitució, datades de 1589, aquesta entitat passà a acollir també els pintors, que tenien l'obligació d'agregar-s'hi en cas de practicar l'art de la pintura a la ciutat. Això no obstant, a banda de Rafael Andreu, que s'hi adherí el juny de 1589, a partir de mitjan dècada dels noranta, la resta de pintors establerts a Vic treballaren exempts del regiment corporatiu fins ben entrat el segle XVII, l'any 1617, a partir del qual, i en qüestió de tres anys, hi entraren tots - a excepció de Joaquim Albareda, que havia mort el 1614 i, per tant, no hi arribà a entrar mai.

Cal advertir que la trajectòria personal i laboral d'aquesta nova generació de pintors es ressegueix únicament fins els anys vint del Sis-cents i, per tant, malgrat poder-ne oferir

algunes dades puntuals posteriors, es presenta incompleta a causa de la delimitació cronològica del present estudi.

3.1.1.1. Joaquim Albareda

Joaquim Albareda, «pintor celeberrim i de gran art opinio i fama», - tal com el recordava el pintor vigatà Josep Vivet el 1619³⁷² -, és documentat exercint l'art de la pintura entre els anys 1594 i 1614† a Vic, on tot sembla apuntar que havia nascut. Aquesta darrera dada, aparentment intranscendent, és un fet gairebé insòlit al llarg del Cinc-cents i contribueix a explicar-nos el curs de la història socioartística a la ciutat, que comença a consolidar-se com a centre neuràlgic de l'àrea vigatana i que, lentament, s'anirà fent de pintors naturals d'aquesta zona.

Malgrat que la trajectòria pictòrica de Joaquim Albareda palesa que fou un dels principals mestres del tombant de segle vigatà, el seu nom i la seva obra han estat gairebé oblidats. Al llarg del segle passat, fou documentat per E. Junyent en relació a la pintura de dos retaules, el major de l'església parroquial de Santa Maria d'Alpens³⁷³ i el de la confraria dels traginers de l'església del convent de Nostra Senyora del Carme de Vic³⁷⁴; i per F. Solà, que el revelà autor de la policromia del retaule de la Mare de Déu del Roser de l'església de Sant Julià de Cabrera³⁷⁵, notícia que després recolliren S. Alcolea, J. Gudiol i Ricart i E. Ciriot en la seva *Historia de la pintura en Catalunya*³⁷⁶ i que J. F. Ràfols inclogué en el *Diccionario biográfico de artistas de Cataluña. Desde la época romana hasta nuestros días*, on presentava a Joaquim Albareda com a «maestro pintor y dorador vicense del siglo XVI-XVII»³⁷⁷. El 2002, i en motiu de la seva tesi doctoral, M. Mirambell el catalogà, tot intuïnt que «probablement fou el pintor estable a Vic a final del segle XVI i a principi del XVII», adjuntant al seu catàleg la notícia de la decoració dels escuts d'armes per a la capella funerària del rei Felip II a la ciutat de Vic, feta pel fuster Arnau Font, per a la qual el pintor cobrà tres lliures i deu sous³⁷⁸.

³⁷² ABEV, ACF, CONF.-39, Confraria de Sant Josep i sant Just, processos judicials, anys 1595-1831 (1 de juliol de 1619, s.f.).

³⁷³ Eduard JUNYENT, *Itinerario histórico de las parroquias del obispado de Vich*, Vic: Impremta Anglada, 1945-1952, p. 135.

³⁷⁴ Eduard JUNYENT, «El convent del Carme de Vic», *Ausa*, vol. 6, núm. 63, 1969, p. 137.

³⁷⁵ Fortià SOLÀ, *Nostra Senyora de Cabrera*, Barcelona: Editorial Ibérica, 1915, p. 72-73.

³⁷⁶ Santiago ALCOLEA, «La pintura desde 1500 a 1850», a: Santiago ALCOLEA; Juan-Eduardo CIRLOT i Josep GUDIOL i RICART, *Historia de la pintura en Cataluña*, Madrid: Tecnos, 1957.

³⁷⁷ Josep Francesc RÀFOLS, *Diccionario biográfico de artistas de Cataluña. Desde la época romana hasta nuestros días*, vol. 1, Barcelona: Editorial Milà, 1951, p. 11.

³⁷⁸ AMV, Llibre d'exèquies funeràries, anys 1497-1689, p. 40-43; Miquel MIRAMBELL, *La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó*. Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, p. 116-117.

Avui, l'estudi del pintor Joaquim Albareda no només es revela interessant en el camp artístic, on li documentem una vintena d'obres inèdites i li atribuïm per primera vegada obra conservada, sinó també en el quadre social vigatà de l'època. Fill de Francesc Albareda i de Magdalena, vigatans, Joaquim Albareda exercí de mercader, com el seu pare, feina que combinà amb la pràctica pictòrica i altres negocis de caire rendista que ben probablement li havia facilitat el seu llinatge. La seva família es trobava emparentada amb la De Prat, tal com proven dos testaments que Albareda dictà a Vic els anys 1599 i 1614³⁷⁹; en aquest darrer, un dels seus marmessors més destacat és Gaspar de Prat, «donzell en Vich populat, avui governador del bescomptat de Cabrera i Bas», cosí germà seu. D'altra banda, sembla que la família de la que fou la seva esposa, Maria Anna, filla del també mercader vigatà Jaume Vila, i d'Eulària, la seva segona dona, tenia lligams de parentiu amb el baró de Savassona Antoni Vila i de Savassona³⁸⁰, que actuà com a tutor de la noia - aleshores menor de vint-i-cinc anys però major de quinze - en els capítols matrimonials que signà amb Joaquim Albareda a Vic el dia 5 d'abril de 1592³⁸¹. Amb Marianna hi tingué un mínim de vuit fills, sis nois, Joan Francesc, Lluçia, Macià, Rafael, Miquel i Tomàs, i dues noies, Escolàstica i Maria³⁸².

Tant els testaments que li sabem expedits com l'inventari dels seus béns, realitzat el 30 d'octubre de 1614³⁸³, corroboren que Joaquim Albareda gaudia d'un estatus social elevat. A més a més d'una considerable quantitat d'objectes que el pintor tenia a les cases de la seva propietat, «situades en lo sol devall del carrer de la Riera» de Vic, on visqué i on morí l'11

³⁷⁹ ABEV, ACF-3595A, Onofre Calvet, notari episcopal, testaments, anys 1581-1607 (26 de maig de 1599, s.f.) i ABEV, ACF-3592, Joan Vinyes, notari episcopal, testaments, anys 1585-1624 (5 d'octubre de 1614, p. 112-117).

³⁸⁰ Del terme de «Sabassona» ja se'n té notícia l'any 890, i el 921 apareixen els primers documents referits al castell de Savassona, que es troba situat a l'actual municipi de Tavèrnoles (Osona). A principis del segle XVI la senyoria del castell passà als Vila, una família de ciutadans adinerats de Vic que havien ascendit a l'estament militar el 1511. Els hi fou cedida el 28 de febrer de 1514 per Rafael de Prat, hereu d'Isabel de Vilanova, i la posseïren fins el 1632-50. Al llarg d'aquest gairebé segle i mig, la baronia dels Vila fou representada per quatre generacions de barons que prengueren el mateix nom: Antoni Vila i de Savassona. L'Antoni Vila que exerceix com a tutor de Maria Anna en els seus capítols matrimonials amb el pintor Joaquim Albareda el 1592 s'hauria d'identificar amb Antoni Vila II i de Savassona, que assumí la baronia del castell de 1559 a 1606. Fill d'Antoni Vila I de Savassona i d'Elionor de Gravalosa, Antoni Vila II contragué matrimoni amb Àngela Graell, amb qui engendrà el seu fill Antoni Vila III, a qui cedí la baronia el juny de 1606, quan aquest encara era menor d'edat. Per a més informació sobre el castell de Savassona i les famílies que en posseïren la baronia, vegeu: *Els castells catalans*, vol. 4, Barcelona: Rafael Dalmau, 1973. I per a més informació sobre la genealogia del Casal dels Vila, vegeu: Joaquim Serra, «Els barons de Savassona (III)», *Roda de Ter*, núm. 26, set. 1967.

³⁸¹ ABEV, ACF-3354, Onofre Coma, notari episcopal, capítols matrimonials, anys 1591-1599 (5 d'abril de 1592, s.f.).

³⁸² Apareixen citats en el seu darrer testament, en el qual institueix hereu universal a Joan Francesc. Hi consta que aleshores els seus tres fills menors, Rafael, Miquel i Tomàs, tenen tretze, vuit i quatre anys, respectivament. (ABEV, ACF-3592, Joan Vinyes, notari episcopal, testaments, anys 1585-1624 [5 d'octubre de 1614, p.112-117]).

³⁸³ ABEV, ACF-3828, Joan Vinyes, notari episcopal, inventaris, anys 1585-1624 (30 d'octubre de 1614, s.f.).

d'octubre de 1614³⁸⁴, posseïa joies, com ara «una cadena de or amb 335 malles que pesa vuit unses i dos argensos i mitx i un collar amb 12 pessetes amb rubins i esmeraldas i perles engastades», estris de plata, com una palmatòria, un saler o unes culleres, i «quadros avantatjats»³⁸⁵. És a través d'aquests documents que el sabem censalista de diferents cases, la gran majoria situades al carrer Nou de Vic, totes habitades, entre les quals devem haver-hi de comptar la que havia ocupat el pintor Bertran Badia, ja que en l'inventari dels béns del mestre francès s'hi especifica que morí en unes cases de lloguer «las quals son de mossen Francesch Albareda o de son fill, situades en la Plaça Vella de la present ciutat de Vic»³⁸⁶. Així mateix, Albareda també era propietari d'una botiga «en las carniseries, en lo mercadal, la qual te mossèn Sagimon Parartge, de dotze sous, los quals te rebuda fins en lo any MDCVIII», de diverses peces de terra i camps de sembradura de forment, la gran majoria a Vic, i del Mas Domènech de la parròquia de Gurb, «amb todas ses terras, honors i possessions, casas, horts i herbatges».

Per altra banda, sembla que també exercí com a conseller de la ciutat. El nom de «Joaquim Albereda» consta entre la llista dels integrants del consell l'any 1610 al costat de Cristòfol Vilanera, conseller en cap, i Pere Mambla i Pere Sellers, consellers segon i quart, respectivament. Així mateix, una de les escriptures recollides en el llibre de privilegis i ordinacions de la confraria dels fusters datada del 30 de desembre de l'any 1606 el cita com a conseller de la ciutat³⁸⁷, aquest cop juntament amb Joan Pradas, Pere Mambla i Gaspar Vivet. Fóra possible, però, que en aquesta ocasió el seu nom consti a la llista en motiu d'un descuit de l'escrivent, ja que segons la relació de consellers publicada per Junyent, el quart conseller és Joan Albereda - i no Joaquim³⁸⁸.

³⁸⁴ La data de la seva mort consta en un apunt afegit en el seu segon testament: ABEV, ACF-3592, Joan Vinyes, notari episcopal, testaments, anys 1585-1624 (5 d'octubre de 1614, p.112-117): «Die sabbati XI mensis octobris MDCXIII mortuo dicto testatore (...)». Poc després degué ser enterrat a la catedral de Vic, tal com manà en aquest darrer testament: «la sepultura al meu cors fahedora elegesch en la seu de Vich i vull que lo meu cors sia soterrat en lo fossar de sant Pere de dita seu de Vich, en lo vas de ma casa ahont los cossos de mos pares i altres predecessors meus son soterrats».

³⁸⁵ ABEV, ACF-3595A, Onofre Calvet, notari episcopal, testaments, anys 1581-1607 (26 de maig de 1599, s.f.) i ABEV, ACF-3592, Joan Vinyes, notari episcopal, testaments, anys 1585-1624 (5 d'octubre de 1614, p. 112-117).

³⁸⁶ ABEV, ACF-3538A, Benet Puig, notari episcopal, inventaris, anys 1569-1583 (2 de novembre de 1576, s.f.).

³⁸⁷ ABEV, ACF, CONF.-32, Confraria de Sant Josep i sant Just, llibre de Privilegis i Ordinacions (30 de desembre de 1606, p. 19).

³⁸⁸ Eduard JUNYENT, *La ciutat de Vic i la seva història*, Barcelona: Curial, 1980, p. 498. Segons E. Junyent, aquesta relació de consellers correspon a l'any 1605. Fóra possible que el Francesc Albareda que consta com a conseller vigatà els anys 1564, 1572 i 1579 fos el pare de Joaquim Albareda. Igualment, l'any 1582 trobem com a integrant del consell municipal un tal Jaume Vila, que potser es tractaria del que fou el seu sogre.

3.1.1.2. Pere Pau Camps

La carrera pictòrica de Pere Pau Camps s'obre a Torelló el 1604, l'any en què el seu pare, Joan Pau Camps, pintor i «ciutada de Barcelona», es compromet a decorar el retaule de sant Eloi de l'església parroquial de Sant Feliu³⁸⁹. En l'escriptura, datada del 4 de febrer, hi consta el nom del fuster de Vic Gabriel Font, que actua com a procurador de Joan Pau Camps. Aquesta dada resulta significativa, ja que segons el llibre de la confraria de Sant Josep i sant Just, entre l'1 d'agost de l'any 1603 i l'últim dia del mes de juliol de l'any següent Pere Pau Camps havia signat els capítols matrimonials amb Elena, filla del boter Pere Joan Font i germana de Gabriel Font³⁹⁰. Fóra possible, doncs, que aquesta primera incursió en el mercat pictòric vigatà els hi hagués estat facilitada de la mà de la família política de Pere Pau Camps, el qual sospitem que acabà fent-se càrrec del retaule torellonenc en solitari, tal com semblen evidenciar dos albarans escrits de la seva mà el 7 de març de 1606 i el 8 de novembre de 1607³⁹¹. De fet, a banda del contracte per a la policromia del retaule de sant Eloi, el nom del pare no apareix en cap altre document d'aquesta parròquia, que, en canvi, confià dos retaules més al fill el desembre d'aquell mateix any, el de la confraria del Roser, per a la qual també havia de pintar un tabernacle i una vidriera, i el major³⁹². Aquest retaule del Roser havia estat obrat pel fuster Montserrat Santmartí a principis de segle³⁹³.

Deu anys abans, el 1594, un tal «mestre Pau Camps pintor de Barcelona» apareix enmig de les llistes de comptes del llibre de la confraria del Roser de la parròquia de Sant Fruitós de Balenyà, per a la qual ens consta que havia realitzat la pintura de dues figures de la Mare de

³⁸⁹ Arxiu parroquial de Sant Feliu de Torelló, manuals notarials, volum 35, número general d'arxiu 194, anys 1604-1607 (4 de febrer de 1604, s.f.). Segons J. F. Ràfols, aquest retaule dedicat a sant Eloi fou encomanat a Pere Pau Camps (suposem que es tracta d'una confusió o d'un error a l'hora d'escriure el nom del pintor): Josep Francesc RÀFOLS, *Diccionario biográfico...* op. cit., vol., 1, p. 197.

³⁹⁰ ABEV, ACF, CONF.-33, Confraria de Sant Josep i sant Just, llibre d'actes, anys 1589-1593 (16 d'agost de 1604, s.f.). El document fa referència al repartiment de les rendes de la causa pia a cinc donzelles filles de mestres de la confraria que han contret matrimoni entre l'agost de 1603 i el juliol de 1604. Val a advertir que en l'escriptura consta que Elena es casà amb Joan Pau Camps. Pensem, però, que es tracta d'un error de l'escrivà i que ha de tractar-se de Pere Pau Camps, ja que en altres documents consta que la dona de Pere Pau Camps es deia Elena i era filla de Pere Joan Font. D'altra banda, en el mateix llibre de la confraria, en data de 17 de juliol de 1603 hi consta l'examen de fuster d'entrada a la confraria de Josep Font, fill del boter Pere Joan Font i, per tant, germà d'Elena i de Gabriel Font i cunyat de Pere Pau Camps.

³⁹¹ Arxiu parroquial de Torelló, volum 15, número general d'arxiu 65, segle XVII (els dos albarans daten del 7 de març de 1606, p. 2, i del 8 de novembre de 1607, p. 3).

³⁹² Arxiu parroquial de Sant Feliu de Torelló, manuals notarials, volum 35, número general d'arxiu 194, anys 1604-1607 (14 i 19 de desembre de 1604, s.f.). El retaule del Roser, juntament amb el tabernacle i la vidriera, li són contractats el dia 14 de desembre de 1604; la concòrdia per la pintura del major és signada cinc dies després, el 19 de desembre. Aquestes dues concòrdies ja s'havien donat a conèixer a través de: Fortià SOLÀ, *Història de Torelló*, vol. 2, Barcelona, Gràficas Marina, S. A., 1947, p. 35 i 52, i Joan Francesc RÀFOLS, *Diccionario biográfico...* op. cit., vol. 1, p. 197. Per a la pintura del retaule del Roser firma una àpoca el 18 de juliol de 1605 (Arxiu parroquial de Sant Feliu de Torelló, manuals notarials, volum 35, número general d'arxiu 194, anys 1604-1607 [18 de juliol de 1605, s.f.]).

³⁹³ Arxiu parroquial de Sant Feliu de Torelló, manuals notarials, volum 27, número general d'arxiu 186, anys 1598-1604 (15 de març de 1602, s.f.).

Déu i de quatre banderes de l'entitat, que s'havien traslladat a Barcelona per tal d'ésser treballades³⁹⁴. Tenint en compte que en el moment de la firma dels seus capítols matrimonials Pere Pau Camps tenia uns divuit anys³⁹⁵, l'autoria d'aquestes peces s'hauria d'atribuir al pare, actiu com a mínim des dels anys vuitanta, quan emprengué la pintura del retaule del Roser de Sant Pere de Rubí (1585), les taules del qual també foren pintades a Barcelona³⁹⁶. Es tractaria, igualment, del mateix pintor que l'any 1593 firmà un contracte pel daurat del tabernacle i del sagrari de la Seu de Barcelona³⁹⁷, que el 1594 es feu càrrec de la policromia del retaule major de l'església de Sant Just Desvern³⁹⁸ i que quatre anys després contractà els retaules major i de sant Bartomeu destinats a l'església de Sant Vicenç de Vallromanes, als obrers de la qual obrí un plet el 20 d'octubre del 1600 a causa de l'incompliment dels pactes recollits en la concòrdia a l'hora de pagar-li la feina³⁹⁹. I hauria de tractar-se, també, del mateix mestre que el 1596 apareix entre els confreres del col·legi de pintors de Barcelona amb el nom de «Paulus Camps»⁴⁰⁰ i que l'any 1599 pintà les vares

³⁹⁴ ABEV, Arxiu parroquial de Sant Fruitós de Balenyà, llibre de la confraria del Roser, p-01/1, 1594-1711 (any 1594, p. 49-49v): «Compte de tot lo que los adminstradors de la confraria de Nostra Senyora del Roser en la iglesia de Balanya instituida an pagat i distribuit per la adminstratio de dita confraria: (...) Primo lo senyor rector i senyor en Jaume Joan Riera i senyor en Pere Tria, lo present any de 1594 obres de la dita iglesia de Balanya, pagaren per lo fabricar la figura de Nostra Senyora, la qual es de ciprer i de llargaria de quatre palms, a mestre Miquel Rubiol, imaginaire de Barcelona, deu lliures (...); mes an pagat a mestre Pau Camps, pintor de Barcelona, per lo pintar de dita figura deu lliures (...); mes an pagat a senyor en Arnau, traginer de Centelles, per lo port de dita figura i altres treballs, mes an pagat a mestre Forn, fuster de Centelles, per la fabrica de un enfustament ha fet per aportar la figura de Nostra Senyora en professo (...); mes per una caxa per aportar la figura de Nostra Senyora de Barcelona dotze sous (...); mes an pagat al sobredit Pau Camps, pintor, per lo pintar de quatre banderes vint sous (...); mes an pagat a mestre Aragall, imaginaire, ciutada de Barcelona, per una image de dos palms i mix feta de un bulto de Nostra Senyora sinc lliures (...); mes an pagat a mestre Pau Camps, pintor, per lo pintar dita figura i una capsa per aportar aquella quatre lliures i mija (...).» Que Rubiol i Aragall feren dues imatges de la Mare de Déu per a l'església de Balenyà fou publicat per A. Pladevall a través del seu llibre: Antoni Pladevall, *Balenyà, un terme històric: els Hostalets de Balenyà i el seu municipi*, Vic: Eumo, 1991, p. 169.

³⁹⁵ Deduïm l'any del seu naixement (1586) perquè en una declaració feta per ell mateix en un plet datat de l'any 1620 consta que aleshores Pere Pau Camps tenia 34 anys (ABEV, AVV/959, vària, documents històrics).

³⁹⁶ Santi TORRAS «Més dades sobre l'església de Sant Pere de Rubí en l'art i en el temps (1506-1702)», *Terme*, 16, 2001, p. 111-144, p. 115-116 i annex documental p. 130-131 (el contracte data del 29 de setembre de 1585).

³⁹⁷ Josep M. MADURELL, «Pedro Nunyes y Enrique Fernandes, pintores de retablos», *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, vol. 2, núm. 3, juliol 1944, p. 43.

³⁹⁸ David GUASCH, «Els retaules de l'església parroquial de Sant Just Desvern», *Miscel·lània d'estudis santjustencs*, núm. 11, 2002, p. 51-88 (el contracte és datat del 17 de juny de 1594). Més tard, aquesta notícia fou recollida per Marià Carbonell a: Marià CARBONELL, «Isaac Hermes Vermey. Retaule de Santa Maria de Palamós. Adoració dels pastors i Epifania», a: Joan BOSCH i Joaquim GARRIGA (ed.), *De Flandes a Itàlia. El canvi de model en la pintura catalana del segle XVI: el bisbat de Girona*, Girona: catàleg d'exposició, 1998, p. 134 (on el nom de Joan Pau Camps és transcrit, erròniament, com a Pere Pau Camps).

³⁹⁹ Santi TORRAS, *Pintura catalana del Barroc. L'auge col·leccionista i l'ofici de pintor al segle XVIII*, Bellaterra [etc.]: Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions [etc.], 2012, p. 283-284.

⁴⁰⁰ Josep GUDIOL i CUNILL, «El col·legi de pintors de Barcelona a l'època del Renaixement», *Estudis Universitaris Catalans*, 1908, p. 147-156 i 207-214. De fet, «Joan Pau Camps» consta també com a cònsol del col·legi de pintors barceloní l'any 1601 al costat de Francesch Jornet (p. 214). El mateix any 1596, Joan Pau Camps consta entre els pintors que es reuniren al convent de Santa Caterina per tal de formar una confraria pròpia i que foren denunciats a través d'una enquesta presentada pel procurador fiscal a la cúria del veguer de Barcelona el 14 d'octubre de 1596 (Santi TORRAS, *Pintura catalana del Barroc...* op. cit., p. 403-404).

d'un pal·li per a l'església parroquial de Sant Martí d'Arenys de Munt⁴⁰¹. Actualment, es recullen notícies de la seva activitat pictòrica fins a principis del Sis-cents, quan hauria emprès el retaule de sant Roc de l'església parroquial de Sant Antoni de Vilanova (ara municipi de Vilanova i la Geltrú)⁴⁰² i quan hauria decorat els retaules del Roser de les parròquies berguedanes de Santa Maria de Quar i de Sant Martí d'Avia⁴⁰³. Avui, ens apareix per darrera vegada el 1612 en els capítols matrimonials signats a Vic entre la seva filla Marina i el pintor osonenc Nicolau Fauxer⁴⁰⁴.

Segons S. Alcolea, «*Pedro Pablo Camps casó en Barcelona en 1603*» i es traslladà a Vic a partir de l'any 1607⁴⁰⁵. Desconeixem en quina data precisa s'hi instal·là, però segons un document datat de l'abril de 1608⁴⁰⁶, el pintor posseïa aleshores casa i taller a la ciutat de Vic. Ara bé, la documentació vigatana fa sospitar que Pere Pau Camps combinà les feines sorgides d'aquesta àrea amb altres encàrrecs a la zona de Barcelona al llarg ben bé d'una desena anys, cosa que explicaria tant els buits documentals que s'obren a l'àrea vigatana respecte les notícies artístiques de Pere Pau Camps entre els anys 1604 i 1614, com el fet que en algunes concòrdies fetes a Vic en aquest interval de temps se l'identifiqui encara com a «pintor de Barcelona»⁴⁰⁷.

Les primeres notícies del pintor Pere Pau Camps a l'àrea vigatana foren publicades a mitjan segle XX. Fortià Solà, en la seva *Història de Torelló*, donà a conèixer la intervenció pictòrica de Camps en els retaules major i del Roser destinats a la parroquial de Sant Feliu, en la qual, i segons J. F. Ràfols, hi pintà també el retaule dedicat a sant Eloi - per bé que en la concòrdia, com ja hem dit, fou acordat amb el seu pare, Joan Pau Camps. J. F. Ràfols el sap autor dels retaules del Roser de Granollers de la Plana i de Sant Julià de Vilamirosa, aquest darrer donat a conèixer a través del nom del fuster Montserrat Santmartí, que n'obrà l'arquitectura. L'autoria de la pintura del de Vilamirosa fou descoberta, potser, per E. Junyent i publicada en el seu *Itinerario histórico de las parroquias del obispado de Vich*, a través del qual també sabem que Pere Pau Camps fou el pintor del retaule del Roser de l'església de

⁴⁰¹ Josep M. MADURELL, «Pedro Nunyes y Enrique Fernandes, pintores de retablos», op. cit., p. 43.

⁴⁰² Joan BOSCH, *Agustí Pujol: la culminació de l'escultura renaixentista a Catalunya*, Bellaterra [etc.]: Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions [etc.], 2009, p. 94 i nota 64. Sembla que aquesta feina l'hauria emprès amb el seu fill, ja que en la concòrdia, datada del 28 de juliol de 1607, es fa referència a «Camps major de dies i menor».

⁴⁰³ Xavier SITGES, «Els retaules renaixentistes del Berguedà», *L'Erol: revista cultural del Berguedà*, núm. 60, 1999, p. 32.

⁴⁰⁴ ABEV, ACF-3384, Onofre Calvet, notari episcopal, capítols matrimonials, anys 1607-1613 (19 de novembre de 1612, s.f.).

⁴⁰⁵ Santiago ALCOLEA, «La pintura desde 1500 a 1850», op. cit., p. 174.

⁴⁰⁶ Vegeu: p. 157-159.

⁴⁰⁷ És el cas, per exemple, de la concòrdia del retaule del Roser de l'església parroquial de Sant Boi del Lluçanès: ABEV, Arxiu parroquial de Sant Boi del Lluçanès, manuals notariaus, R/94, anys 1605-1614 (27 d'abril de 1608, p. 519-520).

Sant Quirze Safaja. Aquesta darrera empresa, juntament amb la de Granollers de la Plana, fou aplegada per Santiago Alcolea i publicada l'any 1957 a la *Historia de la pintura en Cataluña*. Avui, el sabem autor d'altres peces que acreixen fins a una quinzena d'obres el seu catàleg artístic, que degué ser ben extens i que traspassa els límits cronològics aquí observats⁴⁰⁸.

El 1625 el pintor apareix com a marmessor en un dels testaments que realitzà la seva muller amb el notari vigatà Salvador Casals a través del qual es coneix que en aquesta data tenien tres fills, Eudald, Josep i Pau; aquest darrer menor de deu anys, ja que en un testament anterior dictat per Elena l'abril del 1616 encara no havia nascut⁴⁰⁹. S. Torras, en el seu llibre *Pintura catalana del Barroc. L'auge col·leccionista i l'ofici de pintor al segle XVII*, esmenta a un tal Pau Camps, pintor, el qual l'any 1642 rep mil set-cents pans d'or de la mà del batifuller Montserrat Busquets per ordre del causídic Rafael Pau Vilosa, que els havia comprat, destinats a decorar el retaule que s'executava en aquell moment a l'església de Pinós (Solsona)⁴¹⁰. Tenint en compte que Pere Pau Camps nasqué el 1586, i que, per tant, el 1642 tenia cinquanta-sis anys - si és que encara era viu -, fóra possible que aquesta informació s'hagués d'atribuir a un altre pintor amb el mateix nom, qui sap si el seu fill menor, Pau Camps, nascut a Vic entre 1616 i 1625.

Per últim, val a destacar que en el primer testament d'Elena, datat del 27 d'abril de 1616, es fa referència a la capella de sant Eudald de l'església conventual de Nostra Senyora de la Mercè de Vic, on la testadora mana ser enterrada - «devant la capella de sant Eudalb» -, on suposem que hi devia haver el retaule dedicat al sant, que també és citat en el document testamentari i que en aquell moment sembla estar en procés de fabricació - «Item que si cas lo retaula de sant Eudalb no era fet lo die jo morire, vull sie fet de mos bens i pintat de pintura del mateix sant Eudalb». Malauradament, a banda d'aquesta informació, no hem recollit cap altra notícia que hi faci referència. És temptador pensar que pogués tractar-se d'un encàrrec d'iniciativa particular, potser d'àmbit familiar, ja que l'advocació coincideix amb el nom del primer fill del matrimoni, però el fet que en el segon testament Elena demani ser enterrada «al carrer de la iglesia de Nostra Senyora del Roser del monestir olim de Sant Francesc dels pares de Santo Domingo de la ciutat de Vich» tendeix a fer-nos desestimar la hipòtesi.

⁴⁰⁸ Fortià SOLÀ, *Història de Torelló*, op. cit., p. 35 i 52; Josep Francesc RÀFOLS, *Diccionario biográfico...* op. cit., vol. 1, p. 197 i vol. 3, p. 39; Eduard JUNYENT, *Itinerario histórico...* op. cit., p. 29 i 215; Santiago ALCOLEA, «La pintura desde 1500 a 1850», op. cit., p. 152-182.

⁴⁰⁹ ABEV, ACF-3596, Onofre Calvet, notari episcopal, testaments, anys 1606-1642 (27 d'abril de 1616, núm. 54) i ABEV, ACF-3607, Salvador Casals, notari episcopal, testaments, anys 1609-1634 (20 de febrer de 1625, s.f.). Val a destacar que en el testament de l'any 1625 un dels testimonis és el pintor de Perpinyà Miquel Moner, que aleshores era la ciutat i que suposem relacionat amb Pere Pau Camps.

⁴¹⁰ Santi TORRAS, *Pintura catalana del Barroc...* op. cit., p. 93-95.

3.1.1.3. Nicolau Fauxer

El pintor Nicolau Fauxer era fill del sabater de Torelló Joan Fauxer i de Joana, la seva segona muller⁴¹¹. Probablement, fou a Torelló on els Fauxer conegueren a Pere Pau Camps, amb el qual, el 8 d'abril de l'any 1608, Joan Fauxer signava un contracte expedit a través del rector de Sant Feliu de Torelló, Jaume Comella, en què s'establia que el jove Nicolau, aleshores de disset anys d'edat, entraria d'aprenent de pintor per un període de quatre anys i mig a l'obra de Camps. Aquest document, avui perdut, es coneix gràcies a l'escriptura de la seva cancel·lació, datada del 5 de febrer de 1611, quan sense que s'hagués complert el termini establert i sense l'explicitació de cap motiu, el pacte fou revocat a través del notari vigatà Joan Ribot⁴¹². Abans, però, el 17 d'octubre de l'any 1609, el pintor barceloní havia nomenat a Fauxer procurador seu⁴¹³:

«Honorabilis Petrus Paulus Camps, pictor civis vicenci, citra revocatione gratis constituit et ordinavit procuratorem suum certum i ta quod Nicholau Fauxer, etiam pictore, oriundum ville Sancti Felicis de Torilione, vicensis diocesis, famulum suum presentem, ad videlicet ipsius constituentis nomine et pro eo petendum, exigendum, recipiendum, recuperandum, consequendum et habendum omnes et singulas pecunie quantitates mutua debita, credita de posita, comandas, census, fructus, redditus et proventus pensiones censalium mortuorum et alia quevis bona res et iura...».

Aquest document sembla abonar la hipòtesi d'una possible activitat pictòrica de Camps a cavall entre Vic i Barcelona durant els primers anys del seu establiment a la ciutat. Així mateix, ens fa saber que aleshores Nicolau Fauxer residia a casa de Pere Pau Camps, on el jove pintor degué conèixer a Marina, la germana de Camps amb qui firmà els capítols matrimonials el 19 de novembre de 1612⁴¹⁴.

Marina, «filla legítima i natural del honorable Joan Pau Camps, pintor ciuteda de Barcelona, vivent, i de la sora Eularia, segona muller sua»⁴¹⁵, s'havia casat en primeres núpcies amb un

⁴¹¹ En la majoria de documents, a Nicolau Fauxer se'l reconeix sempre com a natural de Sant Feliu de Torelló, tot i que en els seus capítols matrimonials hi consta com a oriünd de Manlleu.

⁴¹² «... quod pro bonis servitiis per dictum Nicholaum Fauxer filium vestrum mihi factis et alias pro restante tempore dicti quatuor annorum et sex mensium dicti afirmamenti et pro decem libris barcinonensis fuit actum et conventum inter me et vos dictum Joannem Fauxer quatenus pro dictis decem libris cancellem et anullem dictum afirmamenti instrumentum»: ABEV, ACF-1923, Joan Ribot, notari episcopal, manuals notarials, any 1611 (5 de febrer de 1611, p. 29). El document contractual de 1608 es desconeix; el sabem efectuat en data del 8 d'abril gràcies a la informació que en dona la seva cancel·lació.

⁴¹³ ABEV, ACF-1921, Joan Ribot, notari episcopal, manuals notarials, any 1609 (17 d'octubre de 1609, p. 136).

⁴¹⁴ ABEV, ACF-3384, Onofre Calvet, notari episcopal, capítols matrimonials, anys 1607-1613 (19 de novembre de 1612, s.f.).

⁴¹⁵ Ib., (19 de novembre de 1612, s.f.). Segons Josep M. Madurell, el 1584, «Paulus Camps, pictor, civi Barcinone», firmà una carta de pagament de dot a favor de la seva esposa Eulàlia, filla de Pau Just, droguer de Barcelona, i d'Anna (vegeu: Josep M. MADURELL, «Pedro Nunyes y Enrique Fernandes, pintores de retablos», op. cit., p. 43). Per tant, Pere Pau Camps devia ser fill d'Eulàlia, també. Joan Pau Camps es casà, com a mínim, una tercera vegada, ja que l'any 1608 la seva muller era Antiga - deu tractar-se de l'Antiga que ja consta com a dona de Joan Pau Camps el 1594, vegeu: Santi TORRAS, *Pintura catalana del Barroc*, op. cit., p. 110, i David GUASCH, «Els retaules de l'església parroquial de Sant Just Desvern», op. cit., p. 54, 60, 78 i 80.

ciudadà de Barcelona, el calceter Francesc Castanyer, del qual quedà vídua. En els capítols matrimonials, Pere Pau, amb «expressos consell, constetimet i voluntat del dit son pare», actuà com a tutor de la seva germana i establí un pacte amb els futurs conjugues: es comprometé a donar cent lliures al seu cunyat repartides en quatre anys a condició que durant aquest període de temps Nicolau i Marina visquessin a casa seva - «cohabitant dits sdevenidors coniuges en la casa de dit donador i fahent tots una matexa despesa i treballant per lo be i obs i profit de dit mossen Pera Pau Camps donador»⁴¹⁶, el qual assumia «la despesa de pa i de vi i altres aliments a la vida llurs i necessaris de meniar i beure, calsar i vestir, conforme llur stament». Imaginem, doncs, que al llarg d'un mínim de quatre anys Camps i Fauxer compartiren taller i probablement col·laboraren en més d'una obra, tot i que actualment només els sabem actuant a quatre mans en relació a diferents feines de policromia dutes a terme entre els anys 1612 i 1613 a l'església de Sant Boi del Lluçanès.

De fet, Nicolau Fauxer se'ns presenta encara com un artífex molt desconegut. Al voltant d'aquests anys se'l sap treballant al costat del pintor Joan Antic Claramunt en la policromia del retaule de la confraria dels ferrers de l'església conventual de Sant Domènec de Vic (1615)⁴¹⁷. En una data propera a aquesta degué enviudar, ja que el gener de 1621 rebé la dot de la vigatana Magdalena, filla del notari Agustí Argemir⁴¹⁸; i desconeixem quin tipus de relació passà a tenir amb Pere Pau Camps i on residí a partir d'aleshores. La resta de notícies concernents a la seva activitat pictòrica ja daten de finals dels anys vint, quan el sabem treballant en la policromia del retaule de Nostra Senyora del Roser de la parroquial de Castellterçol, en la decoració de la coberta d'una capella construïda al castell dels Moncada de Vic, l'any 1627, i en la policromia d'una figura de sant Isidre per a l'església de Sant Feliu de Torelló, l'any següent⁴¹⁹. Malgrat les poques dades que actualment configuren el seu perfil laboral, tendim a imaginar-lo com un mestre dedicat principalment a la

⁴¹⁶ ABEV, ACF-3384, Onofre Calvet, notari episcopal, capítols matrimonials, anys 1607-1613 (19 de novembre de 1612, s.f.). «Pera Pau Camps, a la dita germana sua, que ell li fara i prestara a ella i al dit mossèn Nicholau Fauxer, sdevenidor marit seu, i a llurs fills sdevenidors, la despesa de pa i de vi i altres aliments a la vida llurs i necessaris de meniar i beure, calsar i vestir, conforme llur stament i conditio, sans i malalts, per temps i espai de quatre anys del die de les sposalles, entre dits sdevenidors coiuges fahedores enavant continuament comptadors, estan empero i cohabitant dits sdevenidors coniuges an la casa de dit donador i fahent tots una matexa despesa i treballant per lo be i obs i profit de dit mossen Pera Pau Camps donador».

⁴¹⁷ Eduard JUNYENT, *La ciutat de Vic...* op. cit., p. 224.

⁴¹⁸ ABEV, ACF-1720, Onofre Calvet, notari episcopal, manuals notariais, anys 1620-1621 (19 de gener de 1621, s.f.). Els capítols matrimonials entre Nicolau Fauxer i Magdalena s'haurien signat amb el notari vigatà Joan Riquer el 19 de novembre de 1620.

⁴¹⁹ Josep GALOBART, *Els retaules barrocs de les esglésies del terme de Santa Maria d'Oló (1607-1781)*, Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 1996, p. 139; Íd. «Gabriel Vilanova, un fuster-tallista moianès desconegut, constructor d'un retaule de la Mare de Déu del Roser per a l'església parroquial de Sant Fructuós de Castellterçol», *Modilianum*, setembre 1996, p. 4-10; Josep M. MADURELL, «Retaules antics», *Ausa*, vol. 6, núm. 69-70, p. 321-324; Isidre FERNÁNDEZ, «Les reials presons de Vic. Obres en els segles XVII i XVIII», *Ausa*, vol. 23, núm. 161-162, 2008, p. 612; Josep Francesc RÀFOLS, *Diccionario biográfico...* op. cit., vol. 1, p. 376; Santi TORRAS, *Pintura catalana del Barroc*, op. cit., p. 299.

dauradura, ja que sovint treballa en companyia d'altres pintors i se'l sap negociant amb el batifuller barceloní Pere Pau Rol en distintes ocasions.

3.1.1.4. Joan Antic Claramunt

El pintor Joan Antic Claramunt és localitzat a Vic per primer cop el 26 de juliol de l'any 1606, quan signà els seus primers capítols matrimonials amb Anna Maria, filla de Pere Vivet, paraire de Vic. Segons aquest document, Joan Antic Claramunt hauria nascut a Lliçà d'Amunt el 1583, essent fill d'Antoni Claramunt, pagès, i de Caterina, la seva primera muller⁴²⁰. No està de més fer notar que en un document adjunt als capítols matrimonials entre Joan Antic Claramunt i Anna Maria hi consta «el magnífic senyor Joachim Albareda mercader ciuteda de Vich», que juntament amb Jaume Vila, prevere beneficiat de la Seu, exerceix com a procurador de la restitució de la dot d'Elisabet, una germana difunta d'Anna Maria, que ara el seu oncle Francesc Vivet, prevere i rector de l'església parroquial de Sant Julià Sassorba, vol consignar a la noia en motiu del seu matrimoni⁴²¹. D'aquesta unió en sortirien com a mínim dos fills, Joan Antoni Claramunt - habitualment anomenat Antoni Claramunt - i Narcís Claramunt. El primer, que també exerciria l'ofici de pintor i que descobrim en el present estudi⁴²², consta com a hereu de la donació universal expedida el dia 10 de maig de l'any 1612 amb el notari vigatà Agustí Argemir, en presència del qual Joan Antic Claramunt notifica la donació de tots els seus béns al seu fill Antoni, que aleshores tenia cinc anys⁴²³. Joan Antic Claramunt degué haver enviudat al voltant d'aquesta data, ja que el 23 de juny del 1615 firmava uns segons capítols matrimonials amb Maria Anna, la filla del sastre i calceter vigatà Francesc Bruguera⁴²⁴.

⁴²⁰ ABEV, ACF-3383, Onofre Calvet, notari episcopal, capítols matrimonials, anys 1601-1606 (26 de juliol de 1606, núm. 102). Consta que en el moment de la signatura dels capítols matrimonials el seu pare residia a Caldes de Montbui.

⁴²¹ Ib., (26 de juliol de 1606, núm. 102, full solt). Es tracta d'una dot de cinquanta lliures que ha de recuperar de Jaume Roger, passamaner de Mataró, vidu d'Elisabet. En aquest document s'hi troba anotada l'edat que tenia aleshores el pintor, 23 anys.

⁴²² Malgrat que J. Adam localitza a Joan Antic Claramunt i a Antoni Claramunt a la zona de Solsona, en desconeix els vincles familiars (Jaume ADAM, «L'activitat artística a la Vall de Lord, s. XVI-XIX: noves notícies sobres autors i obres d'art», *Oppidum: revista cultural del Solsonès*, núm. 11, 2013, p. 23-43).

⁴²³ ABEV, ACF-2142, Agustí Argemir, notari episcopal, manuals notariales, any 1613 (10 de maig de 1612, s.f.). Narcís Claramunt, el germà petit, rebria cent lliures pels drets que li corresponien dels béns del pare a l'edat de vint-i-cinc anys.

⁴²⁴ ABEV, ACF-3385, Onofre Calvet, notari episcopal, capítols matrimonials, 1614-1617 (23 de juny de 1615, núm. 26).

Joan Antic Claramunt sobrevisqué al seu fill Antoni Claramunt, que fou sepultat a Vic el 25 d'agost del 1636, quan només tenia vint-i-nou anys⁴²⁵. Per bé que també practicava l'ofici de pintor, ara com ara, els únics testimonis de la seva carrera pictòrica a la ciutat (i a l'àrea vigatana) són el registre del seu examen d'accés a la confraria, efectuat el diumenge 28 d'abril de l'any 1630⁴²⁶, i la presència de «dos cavalls de fusta pera tenir los quadros pera pintar» enumerats en l'inventari dels seus béns, portat a terme el dia 13 d'octubre del 1636 en presència del seu pare i de la seva vídua Clemència, amb qui havia firmat els capítols matrimonials sis anys abans⁴²⁷. Tots els documents «vigatans» concernents a la pràctica artística trobats fins ara fan referència a la carrera pictòrica del pare, que s'estengué com a mínim entre el 1609 i el 1640, any en què se'l sap daurant el retaule del Roser de l'església parroquial de Sant Julià de Vilatorça obrat pels Rubió i preservat *in situ*.

Fins fa ben poc, Joan Antic Claramunt havia estat localitzat únicament dins dels límits de l'àrea vigatana. Les primeres notícies entorn a la seva activitat artística les recollia J. Ràfols en el seu *Diccionario biográfico de artistas de Cataluña. Desde la época romana hasta nuestros días* on el presentava com a «*pintor y dorador del seiscientos, ciudadano de Vic*», atribuint-li la pintura del retaule de la Mare de Déu de la Llet de la capella del portal de Gurb de la ciutat, datat del 1620. El 1976, E. Junyent l'incloué en el llibre *La ciutat de Vic i la seva història*, on el documentava, juntament amb Nicolau Fauxer, com a autor del retaule de la confraria dels ferrers de Vic, que s'ubicà al convent de Sant Domènec de la ciutat. Aquestes dues notícies foren recollides per J. Galobrat en la publicació *Els retaules barrocs de les esglésies del terme de Santa Maria d'Oló* (1996), arran de la qual ens descobrí dos retaules més de Joan Antic Claramunt per a l'església de Sant Feliu de Terrassola, ambdós datats del 1615. Finalment, l'any 2000 J. Vilamala l'acreditava com a autor de la dauradura del mencionat retaule del Roser de l'església parroquial de Sant Julià de Vilatorça, una notícia datada del 1640 que recollia en el seu estudi titulat *Sant Julià de Vilatorça, vida quotidiana i activitat econòmica*⁴²⁸.

⁴²⁵ ABEV, ACbV-335, Sepultures de la catedral de Vic, anys 1635-1636 (25 d'agost de 1636, p. 17, 64 i 189v). «Dilluns, a 25 de agost 1636, sea enterrat amb sepultura de 12 preveres lo cos de Antoni Claramunt, pintor, es soterrat a Sant Domingo, ses dita una misa». El 17 d'agost Claramunt havia rebut l'extremunció.

⁴²⁶ ABEV, ACF, CONF.-34, Confraria de Sant Josep i sant Just, llibre d'actes, anys 1630-1652 (28 d'abril de 1630, p. 3-4v). Val a destacar que un dels seus examinadors fou el pintor Josep Vivet. Realitzà l'examen d'accés a la corporació pintant un quadre que representava la *Fugida a Egipte*, que fou valorat positivament pels examinadors.

⁴²⁷ ABEV, ACF-3845, Onofre Josep Bigas, notari episcopal, inventaris, anys 1630-1638 (13 d'octubre de 1636, p. 60-61). Consta que Antoni Claramunt i Clemència Sans vivien en unes cases de lloguer situades al carrer Cardona de la ciutat de Vic. No sabem si va morir amb o sense fills ja que no hem localitzat el seu testament. (Capítols matrimonials d'Antoni Claramunt i Clemència Sans: ABEV, ACF-3423, Antoni Joan Marfà, notari episcopal, inventaris, testaments i capítols matrimonials, 1571-1684 [10 de febrer de 1630, s.f.]).

⁴²⁸ Josep GALOBART, *Els retaules barrocs...* op. cit., p. 139-145 (el contracte pel retaule del portal de Gurb de la ciutat de Vic es troba en el següent manual: ABEV, ACF-3902, Joan Vinyes, notari episcopal, concòrdies, anys 1612-1620 [8 de juny de 1620, s.f.]); Josep Francesc RÀFOLS, *Diccionario biográfico...* op. cit., vol. 1, p. 262;

Més recentment, però, J. Adam ens ha descobert la presència artística de Joan Antic Claramunt al Solsonès a través de l'article «Activitat artística a la vall de Lord, segles XVI-XIX: noves notícies sobre autors i obres d'art» (2013). Li localitzà en relació a la policromia de quatre retaules els anys 1621 i 1632, aquesta darrera data en companyia del seu fill, amb el qual són identificats com a pintors i escultors vigatans aleshores habitants de la Seu d'Urgell - «*Joanne Anticum Claramunt et Antonium Claramunt, escultores sive pintos, civitatis Vici de Osona, habitators in civitate Urgellum (...)*». L'aportació de J. Adam esdevé remarcable, sobretot, perquè per primera vegada descobreix obra conservada d'aquests dos pintors: la predel·la del retaule de sant Isidre de l'església de Sant Esteve de Sisquer (1632), preservada actualment a la mateixa església⁴²⁹.

3.1.1.5. Jaume Jutglar

Jaume Jutglar, fill de l'apotecari solsoní Jaume Jutglar⁴³⁰ i de la seva dona, Caterina, era fins a dia d'avui un pintor desconegut. Degué arribar a Vic al voltant del 1609, quan el seu nom apareix per primera vegada en el llibre de registres de la confraria vigatana de Sant Josep i sant Just, on es recull l'època en què consta que el 16 d'agost d'aquell any rebé dues lliures, dinou sous i deu diners a compte de la causa pia de la corporació en motiu del seu matrimoni amb Antiga, la filla del fuster Pau Carrera⁴³¹. Aquest no seria pas l'únic enllaç matrimonial de Jutglar; el març de l'any 1615 firmava uns capítols matrimonials amb Maria Anna, filla de Joan Soler, pagès propietari de la casa del Soler de la parròquia de Sant Martí de Sentfores, i d'Eulària, la seva muller⁴³². Aleshores Jaume Jutglar tenia uns vint-i-vuit anys⁴³³.

Sembla que els inicis pictòrics de Jaume Jutglar s'han de vincular a Joaquim Albareda, al taller del qual tot indica que s'hauria iniciat en el camp de la pintura, ja que a partir del gener de 1612 el seu nom comença a aparèixer en qualitat de testimoni en tots els

Eduard JUNYENT, *La ciutat de Vic...* op. cit., p. 224; Jordi VILAMALA, *Sant Julià de Vilatorrada: vida quotidiana i activitat econòmica, 1550-1720*, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2000, p. 115.

⁴²⁹ Jaume ADAM, «L'activitat artística a la Vall de Lord...», op. cit. Vegeu: p. 279-282.

⁴³⁰ Consta que entre els anys 1568 i 1572 un tal Jaume Jutglar, apotecari de Solsona, comptava entre els confreres de la Mare de Déu dels Colls de Sant Llorenç de Morunys; vegeu: Manuel SEGRET, *Aportacions a la història de la vila de Sant Llorenç de Morunys i comarca*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1978, p. 44. Pensem que podria tractar-se del pare del pintor solsoní Jaume Jutglar.

⁴³¹ ABEV, ACF, CONF.-33, Confraria de Sant Josep i sant Just, llibre d'actes, anys 1589-1629 (16 d'agost de 1609, s.f.).

⁴³² ABEV, ACF-3385, Onofre Calvet, notari episcopal, capítols matrimonials, anys 1614-1617 (28 de març de 1615, núm. 21).

⁴³³ Deduïm l'any del seu naixement (1587) perquè en una declaració feta per ell mateix en un plet datat de l'any 1620 consta que aleshores Jaume Jutglar tenia trenta-tres anys (ABEV, AVV/959, vària, documents històrics).

contractes que hem localitzat signats per Albareda a partir d'aquesta data. I, a la mort del mestre, Jutglar es faria càrrec almenys de dos dels retaules que el pintor vigatà deixà inacabats. Més endavant, el 13 de gener de 1617, Jutglar portà a terme el seu examen d'accés a la confraria vigatana dels sants Josep i Just⁴³⁴. A jutjar per les notícies que en recollim actualment, tendim a pensar que Jutglar fou un pintor que es dedicà habitualment a la dauradura d'imatges i de retaules.

3.1.1.6. Josep Vivet

Del pintor vigatà Josep Vivet no en coneixem cap obra conservada, però la informació documental recollida fins ara el descobreix com un dels pintors autòctons més interessants d'aquesta cronologia. Aquesta consideració recau en la seva manera de concebre l'activitat artística, que avui coneixem a través de les declaracions aplegades en un plet que la confraria de Sant Josep i sant Just de Vic obrí contra el pintor l'any 1619 a raó de la seva negativa a l'hora d'entrar a la corporació, el qual ens deixa conèixer la consideració que Vivet tenia de l'activitat pictòrica, que propugnava un art liberal. Per bé que som plenament conscients que en les seves declaracions Vivet no desenvolupa arguments sòlids a favor d'aquesta proposició, no deixa de ser sorprenent que en el context vigatà de principis del segle XVII hi tingui lloc aquesta deliberació per part d'un jove pintor nascut a la ciutat⁴³⁵.

Josep Vivet degué néixer l'any 1587 a Vic. Se sap fill del padrenyaler Bernardí Vivet i d'Elena, la seva primera muller. Era germà de Rafael Vivet, notari de Vic, i de Violant i Jerònima, tots tres citats en el darrer testament del pintor, datat del 31 d'agost de 1639, quan el seu germà Rafael ja era mort - se cita en relació a Maria Vivet, la seva vídua, cunyada del pintor. A través d'aquest mateix document sabem que Josep Vivet vivia a la plaça major de la ciutat, on morí el dia 2 de setembre de 1639 - «en les cases de ma propia habitacio, situades en la plassa del mercadal de Vich»⁴³⁶. Entre els seus marmessors hi trobem també a Maria Agnès Vivet, «charissima mulle» del pintor, filla del mercader vigatà

⁴³⁴ ABEV, ACF, CONF.-33, Confraria de Sant Josep i sant Just, llibre d'actes, anys 1589-1629 (13 de gener de 1617, s.f.). Portà a terme la pintura d'una imatge de santa Caterina, la qual fou ben vista pels examinadors i permeté a Jutglar l'entrada a la corporació.

⁴³⁵ ABEV, ACF, CONF.-39, Confraria de Sant Josep i sant Just, processos judicials, anys 1595-1831 (1 de juliol de 1619). Aquesta qüestió ha estat tractada a les pàgines 171-176.

⁴³⁶ ABEV, ACF-3621, Joan Francesc Coromina, notari episcopal, testaments, anys 1628-1641 (31 d'agost de 1639, núm. 82). Les seves germanes se citen amb els cognoms dels seus difunts marits (Violant Angelet i Jerònima Argemir). Josep Vivet rebé l'extremunció aquell mateix dia, el 31 d'agost de 1639 (ABEV, ACbV-337, Sepultures de la catedral de Vic, anys 1637-1639 [31 d'agost de 1639, p. 17v]) i fou sepultat el 2 de setembre d'aquell mateix any (ABEV, ACbV-338, Sepultures de la catedral de Vic, anys 1639-1641 [2 de setembre de 1639, s.f.]), probablement, «en lo vas desta ma casa» - tal com declara en el seu darrer testament - del qual en desconeixem la localització.

Joan Comalada i de Magdalena, amb qui havia signat els capítols matrimonials l'1 de juny de l'any 1621 a l'edat de trenta-quatre anys⁴³⁷, i amb qui tingué un mínim de cinc fills, quatre noies, Emerància, Petronilla, Maria i Scicilia, i un noi, Josep, a qui nomenà hereu universal.

Fins el 2008, l'única referència d'aquest pintor ens la donava el diccionari biogràfic d'artistes de J. F. Ràfols - «*Pintor seiscentista, de Vich. En 1627 le fueron pagadas 4 libras por haber encarnado "les cares dels bultos dels màrtirs i tres de altres" de la Seo vicense*». Més recentment, a través de l'article titulat «Les reials presons de Vic. Obres en els segles XVII i XVIII» (2008), I. Fernández ens el descobreix com a autor de la representació de les armes de la ciutat pintades al portal de la capella del castell dels Montacada de Vic. Tot i que avui afegim al seu catàleg artístic mitja dotzena d'obres més, Josep Vivet es presenta encara com un pintor de trajectòria molt desconeguda, sobretot perquè tot just s'enceta el 1618 i, per tant, es desenvolupa principalment fora dels límits de la nostra recerca⁴³⁸.

3.1.2. Els fusters

A partir del canvi de segle, ampliem també la nòmina d'imaginaires. Es tracta, majoritàriament, de fusters retaulers vinguts de fora de Vic, alguns dels quals es casaran i establiran la seva residència i el seu taller a la ciutat, mentre que d'altres s'hi desplaçaran únicament per a cobrir determinades demandes. Aquest major moviment d'interventors en el camp de la fusteria artística probablement vingui induït per diversos factors. Tant Vic com la seva àrea d'influència devien revelar-se, a principis dels Sis-cents, com un nucli de mercat de certa fiabilitat - l'impacte contrareformista hi tenia el seu efecte i eren moltes les obrerries parroquials que decidien renovar els seus altars i retaules, així com procurar-ne de nous, sobretot dedicats al Roser. A això hi degué contribuir el fet que a inicis del segle XVII la ciutat hagués quedat pràcticament desproveïda d'imaginaires; Bernardí Toll era mort des de l'any 1583, Joan Font havia mort el 1598 i Montserrat Santmartí moriria a mitjan 1603. Aquesta circumstància degué empènyer a fusters retaulers com ara Joan Estrada, natural de Caldes de Montbui, a desplaçar-se a la zona vigatana de manera ocasional però repetida al llarg d'aquests primers anys de segle per a la realització de diferents encàrrecs. Pocs anys després hi sabem instal·lats a Joan Antoni Rosers i Francesc Rovira, vinguts de Cotlliure i de Solsona, respectivament, i a partir de la segona dècada del Sis-cents hi trobem actiu a

⁴³⁷ ABEV, ACF-3378, Joan Vinyes, notari episcopal, capítols matrimonials, anys 1619-1623 (1 de juny de 1621, p. 100-104v).

⁴³⁸ Josep Francesc RÀFOLS, *Diccionario biográfico...* op. cit., vol. 3, p. 267.; Isidre FERNÁNDEZ, «Les reials presons de Vic...» op. cit., p. 612.

Jaume Pratnerbones, natural de Vic. En aquesta mateixa cronologia, cal tenir en compte, també, els fusters Giol, establerts a Centelles.

Hem de destacar, igualment, els Rubió, establerts a la vila de Moià des de l'últim terç del segle XVI, la producció artística dels quals començarà a tenir un pes important en l'àrea del nostre estudi a partir de finals del Cinc-cents - principalment, a la zona de l'arxiprestat del Moianès i en aquelles poblacions més properes a aquest d'altres arxiprestats, sobretot el de les Guillerries-Congost i el del Lluçanès. A nivell català i segons les informacions recollides fins ara, Francesc i Jaume Rubió capitanejaren el canvi tipològic de retaules consistent en la substitució de taules pintades per plafons treballats en relleu. Malgrat tractar-se d'un procés de substitució molt lent i gradual, tot sembla indicar que ja a principis del segle XVII el major protagonisme escultòric detectat en els retaules fou una altra de les circumstàncies que influí en la creixent presència d'imaginaires a la zona de Vic - en aquest context, eren cada vegada més imprescindibles i la seva feina assolía cada vegada un pes major en la impressió del conjunt -; i no només això, sinó que portà a una progressiva divisió del treball de la fusteria dels mobles, això és, per una banda, la realització del pla del retaule, i, per altra banda, la talla de la seva imatgeria. A l'àrea vigatana, aquesta distinció pràctica comportarà una repercussió a nivell conceptual a través de la figura de l'escultor Francesc Rovira, el qual veurem com exigirà la inclusió de la pràctica escultòrica a la confraria dels fusters, que malgrat ell concep encara com un ofici, la distingeix del treball de la fusteria.

Finalment, val la pena advertir, de nou, que d'aquest conjunt d'imaginaires detectats a la zona del nostre estudi a partir del Sis-cents tampoc no en resseguim la trajectòria completa per trobar-se fora dels límits cronològics de la nostra recerca - a excepció de Francesc i Jaume Rubió, ja que moren els anys 1612 i 1624, respectivament, i, per tant, les seves trajectòries hi queden del tot incloses.

3.1.2.1. Francesc i Jaume Rubió

Després de les aportacions pioneres d'autors cabdals en l'estudi de la història de l'art català, com C. Martinell, J. M. Madurell i A. Duran, així com els manresans J. Sarret i J. M. Gasol, el cerverí J. M. Llobet o el moianès Ll. Picanyol, entre d'altres, aquells que han contribuït d'una forma més destacada a l'estudi dels escultors Rubió han estat J. Bosch i J. Galobart. A través de la publicació *Els tallers d'escultura al Bages del segle XVII* (1986), J. Bosch completà part de la nissaga familiar dels Rubió i enriqueix substancialment el seu catàleg artístic, fent conèixer per primera vegada obra conservada dels escultors. Per a la seva banda, J.

Galobart aportà noves dades a l'estudi dels Rubió a través de dos articles publicats a la revista *Modilianum* (1998, 2007), essent especialment significatives les notícies biogràfiques referides al període de l'establiment i l'estada dels escultors a Moia⁴³⁹.

El caràcter itinerant de la producció dels Rubió ha afavorit l'estudi d'aquesta nissaga d'escultors d'origen francès, inicialment establerts a la vila bagenca de Moia i posteriorment a Manresa. Joan Rubió, «fuster del lloch de Camarada», del comtat de Foix, és localitzat per primera vegada a Moia el 22 de juny del 1572, quan el seu fill Francesc Rubió firmà els capítols matrimonials amb la moianesa Margarida, filla del pagès Francesc Guamira. Francesc Rubió és el primer membre de la família que hom coneix exercint com a imaginaire. Tal com expliciten els seus capítols matrimonials, Francesc Rubió i Margarida s'establiren en una casa del carrer de les Joies de Moia propietat del pare de la noia, que els cedí en usdefruit per un període de quatre anys. El 1575, és a dir, un any abans que s'acabés la cessió de l'habitatge del seu sogre, Francesc pactà l'establiment emfitèutic d'una casa que es construiria en un solar ubicat a l'actual carrer de sant Sebastià de Moia, adjacent al camí ral que va a Manresa, en una zona que aleshores s'anomenava el Raval, on el 1578 ja ens consta que hi residia. En aquesta casa hi viurien tres generacions de la família d'escultors Rubió, - Francesc Rubió, el seu fill Jaume Rubió i el seu nét Jacint Rubió, fill de Jaume - essent venuda el febrer del 1624, immediatament després de la mort de Jaume Rubió. Aleshores, Jacint Rubió ja devia tenir l'obrador establert a Manresa, on l'any 1617 havia firmat els capítols matrimonials amb la manresana Maria Tomàs⁴⁴⁰. A la capital del Bages naixeria el darrer membre escultor de la família, Josep Rubió, fill de Jacint i Maria.

⁴³⁹ Les primeres notícies entorn a l'obra dels Rubió les trobem a: Magí CANYELLES, *Descripció de la grandesa y antiquitats de la ciutat de Manresa*, Manresa: Impremta de Anton Esparbé, 1896, p. 258-159; Josep GUDIOL i CUNILL, *Nocions d'arqueologia sagrada catalana*, vol. 2, Vic: Impremta Balmesiana, 1933, p. 674-676; Cèsar MARTINELL, *Arquitectura i escultura barroques a Catalunya*, Barcelona: Alpha, cop., vol. 1, 1959, p. 116; Josep M. MADURELL, «Retablos Gerundenses 1570-1752», *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, vol. 6, 1950-1951, p. 248, doc. II i III; Agustí DURAN, «L'art antic a l'església de Santa Maria de Cervera», *Bulletí del Centre Excursionista de Catalunya*, vol. 32, 1922, p. 305, 316-317; Íd., *Llibre de Cervera*, Barcelona: Curial, 1977, p. 139, 457-458; Joaquim SARRET, *Art i artistes manresans*, Manresa: Impremta i enquadernacions de Sant Josep, 1916, p. 63; Josep M. GASOL, *La Seu de Manresa*, Manresa: Amics de la Seu, 1986, p. 264; Josep M. LLOBET, *Art certerí del segle XVI*, Lleida: Virgili & Pagès, 1990, p. 63-67, 143; Íd., *Cent episodis de la història de Cervera*, Lleida: Diputació, 1992, p. 78-82; Llogari PICANYOL, «Una altra glòria de Moia: els escultors Rubió», *La Tosca*, Moia, núm. 138, febrer de 1959; Íd., «Artistes moianesos. Escultors Rubió», *Modilianum*, 1ª època, vol. 1, gener 1960, p. 16-20.

Les aportacions posteriors de Joan Bosch i de Josep Galobart es troben recollides, principalment, a: Joan BOSCH, *Els tallers d'escultura al Bages del segle XVII*, Manresa: Caixa de Manresa, Obra Cultural, 1990; Josep GALOBART, «Aportacions a la biografia i a l'obra dels escultors Rubió», *Modilianum*, núm. 19, desembre 1998, p. 21-48; Íd., «Els escultors moianesos Francesc i Jaume Rubió i el retaule major de Santa Maria de Cervera: noves aportacions», *Modilianum*, núm. 37, 2n semestre 2007, p. 5-14.

⁴⁴⁰ AHCM, 4490, Maurici Gomar, notari, capítols matrimonials, anys 1615-1619 (desconeixem el dia i el mes en què firmaren els capítols matrimonials, però sabem que fou l'any 1617. La notícia la devem a la generositat de Pere Rubió, a qui aprofitem per agrair ben sincerament l'amabilitat de facilitar-nos-la).

Les trajectòries vitals i professionals dels escultors de Moià, és a dir, de Francesc i de Jaume Rubió, s'insereixen tant en la cronologia com en l'espai de la nostra recerca, ja que els trobem instal·lats a la capital de l'arxiprestat del Moianès entre els anys setanta i el 1624, quan Jaume mor. Avui, contribuïm a eixamplar el seu catàleg artístic gràcies a la troballa d'una nova sèrie d'obres, totes pertanyents al bisbat vigatà, que afegides a les que ja es coneixien fins al present permeten una visió més completa del seu radi d'actuació, projectat principalment al voltant de la ciutat de Manresa i de la vila de Moià.

Fins ara, la notícia més antiga referent a l'activitat artística dels Rubió datava del 20 de novembre de 1592 i la va fer conèixer J. Galobart a través de la revista *Modilianum* el desembre de 1998. Es tractava d'uns escons pel cor de l'església parroquial de Santa Maria de Moià encomanats a Francesc Rubió. Fins aleshores, la seva primera intervenció havia estat localitzada a la parroquial de Cervera, per a la qual és ben conegut que Francesc i Jaume Rubió emprengueren l'empresa del retaule major al costat de Miquel Rubiol i de Claudi Perret entre finals del segle XVI i principis del XVII. Avui, les notícies exhumades a l'arxiu de Moià ens permeten recular fins el gener de 1582, quan els obrers de la mateixa parroquial de Santa Maria confiaren a Francesc Rubió una obra indeterminada, de fusta d'alba o de roure i «conforme la trassa que dit rubio los ha donada en un paper volant», valorada en 65 lliures. Dues èpoques posteriors, datades del 17 d'octubre de 1582 i del 6 de febrer del 1583, donen a conèixer l'obra en qüestió: «unas balustras o rejas davant lo altar major de dita iglesia i altre per la confraria»⁴⁴¹. El següent encàrrec ens situa al 1590, l'estiu del qual Francesc Rubió assumí la fàbrica d'un retaule destinat a la capella de sant Joan Baptista per a l'església parroquial de Sant Feliu Sasserra⁴⁴². Aquestes notícies contribueixen al coneixement dels inicis professionals de Francesc Rubió, que no degué treballar en companyia del seu fill fins la dècada dels anys noranta, quan Jaume devia tenir uns vint anys i escaig.

Les següents empreses ja daten del 1598 i fan referència als retaules esculpits de Santa Maria d'Olost⁴⁴³ i de Sant Hilari Sacalm⁴⁴⁴, les primeres peces configurades completament a

⁴⁴¹ AHM, Caixa 364.1-164.9, Francesc Arenys, notari prevere, manuals notariais, anys 1569-1586 (concordia: [14] de gener de 1582, s.f.); èpoques: Ib., (17 d'octubre de 1582 i 6 de febrer de 1583, s.f.).

⁴⁴² ABEV, Arxiu parroquial de Sant Feliu Sasserra, manuals notariais, R/10, anys 1590-1599 (14 d'agost de 1590, p. 31-32).

⁴⁴³ S'expediren dos contractes; el primer s'acordà amb Francesc Rubió i el segon amb Francesc i Jaume Rubió: ABEV, ACF-1836, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notariais, any 1598 (26 d'agost de 1598, p. 571v-575); ABEV, ACF-1841, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notariais, any 1603 (19 d'abril de 1603, s.f.).

⁴⁴⁴ ABEV, ACF-3903, Onofre Calvet (anys 1568-1609) i Jaume Onofre Calvet (CC/11, anys 1568-1624), notaris episcopals, concòrdies, anys 1568-1624 (3 de setembre de 1598, s.f., plec solt). Aquest contracte ja fou localitzat per J. Bosch i posteriorment publicat per F. Miralpeix a: Francesc MIRALPEIX, «Els informes dels ajuntaments per a la Diputació de Girona sobre els béns destruïts durant la Guerra Civil: Sant Hilari Sacalm,

partir de taules en relleu a l'àrea del nostre estudi. A la zona vigatana pare i fill hi emprendrien també els retaules del Roser de les esglésies parroquials de Sant Feliu Sasserra (1608)⁴⁴⁵, de Sant Julià de Vilatorça (1610)⁴⁴⁶ i de Sant Genís d'Orís (1610)⁴⁴⁷.

El 1601 Jaume Rubió se sap treballant al costat de Bartomeu Aranyó i Claudi Perret en un retaule d'advocació desconeguda per a l'església de Santa Maria de Seva. Hi fa referència un document redactat des la parròquia el 25 d'abril d'aquell mateix any en què consta que Aranyó, que actua com a fiador, es compromet a complir els terminis pactats en el contracte pel retaule, fet amb el vicari parroquial de [Sant Pere de Monistrol]⁴⁴⁸, compromentent-se, en cas d'incomplir-los, a pagar dues-centes vint-i-cinc lliures. En aquest document s'hi explicita que el retaule fou començat el 27 de gener de 1601 (potser la data de la concòrdia), i havia de tenir-se enllestit pel dia de Pasqua de l'any següent⁴⁴⁹. D'altra banda, el 1609, Francesc Rubió signa el contracte per a la fabricació d'un tabernacle destinat al retaule de la confraria del Roser de l'església parroquial de Santa Eulàlia de Pardines, per a la qual se sap que anteriorment havien obrat el retaule d'aquesta mateixa advocació⁴⁵⁰.

En paral·lel, i com és ben sabut, portaren a terme els retaules per a les esglésies de Berga (1604), Linyola (1605) i Ripoll (1607), així com els sagraris destinats a complementar els retaules de Rubí i de Moià, els anys 1607 i 1609, respectivament. Posteriorment, el 1612, juntament amb el manresà Pau Boxadell, emprengueren el retaule del Roser de la parroquial d'Esparreguera, en el transcurs de l'execució del qual Francesc Rubió morí, essent acabat pel seu fill Jaume en companyia del seu nét Jacint Rubió.

Fou sobretot a partir de la segona dècada del Sis-cents quan els Rubió entomaren amb més freqüència encàrrecs destinats al cantó manresà, on anaren tendint progressivament. Així, l'any 1614 es farien càrrec del treball del cadirat del cor de la Seu de Manresa, on el 1616

Santa Margarida de Vallors, Sant Miquel de Cladells i Susqueda», programa de Festa Major de Sant Hilari Sacalm, 2008, p. 55-64.

⁴⁴⁵ ABEV, Arxiu parroquial de Sant Feliu Sasserra, manuals notariais, R/13, anys 1600-1609 (25 de juny de 1608, p. 178v-179).

⁴⁴⁶ ABEV, Arxiu parroquial de Sant Julià de Vilatorça, manuals notariais, R/51, anys 1609-1623 (26 de juliol de 1615, s.f.). Aquesta és la data d'una època que ens fa conèixer la data en què s'expedí el contracte: el 28 de maig de 1610.

⁴⁴⁷ ABEV, Arxiu parroquial de Sant Genís d'Orís, manuals notariais, R/22, anys 1599-1630 (17 d'octubre de 1610, 97v-98v).

⁴⁴⁸ El contracte del retaule ha estat impossible de localitzar, ja que els fons notariais de Monistrol de Calders no es conserven. D'altra banda, val a fer notar que la parròquia de Monistrol de Calders és dedicada a sant Feliu - i no a Sant Pere. Fóra possible que fos un error, o potser podria tractar-se de l'església de Sant Pere de Viladecavalls del mateix terme.

⁴⁴⁹ ABEV, Arxiu parroquial de Santa Maria de Seva, manuals notariais, R/14, anys 1600-1630 (25 d'abril de 1601, p. 8).

⁴⁵⁰ ABEV, Arxiu parroquial de Santa Eulàlia de Pardines, manuals notariais, R/9, anys 1609-1611 (15 d'abril de 1609, p. 48).

emprendrien la talla de l'orgue, que combinaren amb altres feines, com ara la realització de la portada de l'església de Sant Josep de Moià (1614) o el retaule del Roser de Castellardal (1615); així com la fàbrica dels de Castellfollit del Boix (1618), de Castellbisbal (1619) i de Sant Vicenç de Calders (1619).

Al llarg d'aquests anys Jaume Rubió emprengué també el retaule major de Centelles (1617)⁴⁵¹ i, pràcticament en paral·lel, degué obrar el del Roser d'Espinelves, que coneixem a través d'un document indirecte i que imaginem iniciat pels volts de 1620⁴⁵², que potser hagué d'executar en paral·lel amb el retaule de la confraria de Sant Eloi del convent manresà del Carme, pactat el 1621. Aquest mateix any, es comprometé a enllestir els sis plafons que conformaven el retaule centellenc, l'arquitectura del qual ja havia enllesit⁴⁵³, que no pogué ni tant sols començar a causa de la seva mort, ocorreguda a principis de l'any 1624 - essent la darrera peça que li tenim documentada a Jaume Rubió a l'àrea de Vic⁴⁵⁴. Finalment, i segons X. Sitges, l'any 1624 Jaume Rubió començà un retaule dedicat a Nostra Senyora del Roser per a l'església de Sant Joan d'Avinyó, que a la seva mort fou continuat pel seu gendre Pedro Fernandez⁴⁵⁵.

3.1.2.2. Francesc Rovira

L'escultor Francesc Rovira és localitzat a Vic entre els anys 1608 i 1638, quan morí⁴⁵⁶. La primera data correspon a la signatura dels seus capítols matrimonials amb Caterina, filla del

⁴⁵¹ ABEV, Arxiu parroquial de Santa Coloma de Centelles, llibre de l'obra, G-2, anys 1617-1751 (6 d'agost de 1617, p. 2-4v).

⁴⁵² Es tracta d'un document localitzat per Xavier Sitges a l'AHCM a través del qual coneixem que en data de 28 d'octubre de 1621 els escultors Jaume i Jacint Rubió, pare i fill, atorguen poders al pintor de Vic «Pau Camps» (que hauríem d'identificar amb Pere Pau Camps) perquè defensi els seus interessos davant del rector i els obrers de Sant Vicenç d'Espinelves, església per a la qual consta que havien obrat el retaule del Roser (AHCM, 4476, Salvador Malagarriga, notari, manuals notariais, anys 1607-1621 (28 d'octubre de 1621, s.f.). Aquesta notícia la devem a la generositat de Xavier Sitges, a qui aprofitem l'ocasió per agrair l'amabilitat de fer-nos-la arribar.

⁴⁵³ ABEV, Arxiu parroquial de Santa Coloma de Centelles, manuals notariais, R.01/64, anys 1616-1625 (8 d'agost de 1621, p. 65v-66).

⁴⁵⁴ Totes les notícies artístiques que ja havien estat publicades fins ara poden trobar-se a la bibliografia donada al peu de pàgina número 438.

⁴⁵⁵ Xavier SITGES, *El Barroc del Bages. Noves dades per al seu estudi*, Manresa: Centre Excursionista de la Comarca del Bages, 1997, p. 12.

⁴⁵⁶ ABEV, ACbV-337, Sepultures de la catedral de Vic, anys 1637-1639 (3 d'abril de 1638, p. 30-40 [hi ha un error de paginació, hauria de ser: 30-31]). «Disapte, 3 Abril 1638, se ha enterrat amb sepultura de 20 preveres lo cos de Francesc Rovira, scultor, esta enterrat en la iglesia de Nostra Senyora de la Merce». Ja en el testament que li coneixem de l'any 1636, Rovira demanava ser sepultat en aquest convent, «devant lo altar major» (ABEV, ACF-3614, Francesc Serrahima, notari episcopal, testaments, anys 1617-1644 [25 de setembre de 1636, p. 38-40]).

paraire vigatà Pere Ramon Mitja i de Caterina, la seva muller⁴⁵⁷. A través d'aquest document notarial, que l'identifica com a «escultor i entretellador», coneixem que Francesc Rovira era natural de la vila de Solsona, fill de Francesc Rovira, calceter, en aquella data ja difunt, i de Lluïsa, la seva dona, encara vivent. Probablement havia nascut pels volts de la dècada dels anys vuitanta del Cinc-cents, i a principis de la centúria següent degué decidir desplaçar-se a Vic, on ja consta que resideix en el moment de la firma dels seus capítols matrimonials i on viuria fins el dia de la seva mort, ocorreguda a l'abril de 1638. Conservem un testament de Rovira que data del 25 de setembre de l'any 1636 arran del qual sabem que a partir de la data del seu enllaç amb Caterina visqué en una casa situada al carrer de la Ramada de Vic propietat del pare de la noia, que els hi fou cedida en usdefruit en motiu del seu matrimoni i on consta que crià un mínim de sis fills, tres nois i tres noies (Josep, Francesc i Segimon; Maria, Francisca i Isabel)⁴⁵⁸.

Els primers autors que en donaren a conèixer la seva presència a l'àrea vigatana foren J. F. Ràfols, que l'inclogué en el seu diccionari d'artistes i li atribuï la talla d'una imatge de sant Isidre destinada a la confraria sota l'advocació d'aquest sant de l'església de Torelló (que posteriorment policromaria el pintor Nicolau Fauxer) i J. M. Madurell, que a través del seu article «Retaules antics» publicà el contracte acordat entre Rovira i els procuradors de la confraria dels paraires i teixidors de l'església de Sant Fructuós de Castellterçol l'any 1628 per a la fàbrica del retaule de la corporació, dedicat a sant Joan Baptista. Aquestes informacions foren recollides als anys noranta en el llibre publicat per J. Galobart, *Els retaules barrocs a les esglésies del terme de Santa Maria d'Oló*, on a més a més d'aquestes dues obres, hi afegia la del retaule major de l'església de Santa Maria d'Oló, obrat entre 1626 i 1630 (la concòrdia per a la realització del qual s'havia de publicar al segon número de la revista *Studia Vicensia*, però aquest número no s'arribà a imprimir mai⁴⁵⁹), i la fàbrica de les imatges de la Mare de Déu del Roser i de sant Isidre per a l'església de Cunit, notícia que ja a mitjan segle XX C. Martinell havia publicat a través de *l'Arquitectura i escultura barroques a Catalunya*. A més a més, el 1997, X. Sitges donà a conèixer la intervenció de Rovira en el

⁴⁵⁷ ABEV, ACF-3391, Salvador Casals, notari episcopal, capítols matrimonials, anys 1599-1612 (6 de setembre de 1608, p. 132-134v). Rep com a dot de Caterina una caixa de joies, vint lliures, part d'unes robes de lli i la casa on residirà fins el dia de la seva mort, cedida en usdefruit. Consta que aleshores Caterina és major de setze anys i menor de vint-i-cinc. El seu oncle, Pere Pau Vinyes, s'ofereix a proporcionar-los menjar i beure durant un any (i altres coses necessàries), a canvi que els conjugues el respectin i l'honorin.

⁴⁵⁸ ABEV, ACF-3614, Francesc Serrahima, notari episcopal, testaments, anys 1617-1644 (25 de setembre de 1636, p. 38-40). Elegeix com a marmessors a Cosme Rovira, passamaner i hostaler de la vila de Cubelles, del bisbat de Barcelona, germà seu, a Joan Mjans, argenter, ciutadà de Barcelona, i a Pau Collell, baster, ciutadà de Vic.

⁴⁵⁹ L'article s'havia de publicar amb el títol «Contracte d'obra de 1626 pel retaule de Santa Maria d'Oló i el mestre Francesc Rovira», essent-ne autora Anna Caseras; vegeu: Josep GALOBART, *Els retaules barrocs...* op. cit, p. 85, nota 16.

retaula de l'església de Sant Miquel de Castelltallat, al Solsonès, la traça i fusteria del qual són obra del fuster Hilari Horta⁴⁶⁰. Per bé que aquest retaula s'ha conservat *in situ*, la imatgeria treballada per Rovira fou cremada l'any 1936⁴⁶¹. Ja a principis del segle actual, el seu catàleg artístic fou eixamplat gràcies a la troballa per part de R. Ginebra del contracte per a la construcció del retaula del Roser de l'església de Sant Cristòfol de Tavertet, datat del 22 de febrer de 1636⁴⁶²; i per I. Fernández, que el revela autor d'un Sant Crist destinat a la capella del castell dels Montcada de Vic⁴⁶³.

La figura de Francesc Rovira resulta interessant: sobresurt entre la dels seus homòlegs vigatans per ser el primer imaginari que planteja l'especificitat de la seva feina, motiu pel qual l'any 1617, i després d'un mínim de vuit anys treballant com a tal a la ciutat, adreça una carta a la confraria de fusters de Vic amb l'objectiu que hi incloguin l'ofici d'escultor, de manera que ell pugui examinar-s'hi i formar-ne part, revelant-se, per tant, a mig camí entre l'artesanal i l'artisticitat - Rovira és conscient que la seva feina no és la mateixa que la d'un fuster, però concep el seu treball en un context artesanal.

3.1.2.3. Joan Antoni Rosers

El fuster Joan Antoni Rosers havia estat documentat a principis del segle XX per F. Solà, que el localitzà a Sallent el 1610 al costat de l'escultor mallorquí Antoni Vidal, amb qui col·laborà tant en la construcció del sagrari major de l'església parroquial de Sallent, com en el retaula major de la capella de sant Ponç del mateix terme. Aquestes primeres notícies foren recollides en el diccionari de J. F. Ràfols a mitjan segle i més endavant, arran de la recerca en àmbit bagenc, J. Bosch les inclogué en el seu llibre *Els tallers d'escultura al Bages del segle XVII* (1986), on apuntà la possibilitat que el binomi Vidal-Rosers també hagués executat el retaula de la capella de Santa Magdalena de Bell-Lloc, bastida a finals del segle XVI i citada en el document relatiu a la fabricació del retaula de Sallent. Al seu torn i als

⁴⁶⁰ ABEV, Arxiu parroquial de Sant Miquel de Castelltallat, manuals notariais, R/2, anys 1608-1615 (2 de juny de 1614, s.f.).

⁴⁶¹ Xavier SITGES, *El Barroc del Bages...*, op. cit., p. 18-19; Íd., «Salvador Gros, retaulista del segle XVII», *Ausa*, vol. 22, núm. 155, 2005, p. 77-81.

⁴⁶² Aquesta notícia fou recollida posteriorment per: Xavier SOLÀ, *La reforma catòlica a la muntanya catalana a través de les visites pastorals: els bisbats de Girona i Vic (1587-1800)*, Girona: Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, Centre de Recerca d'Història Rural (Institut de Recerca Històrica) de la Universitat de Girona, Documenta Universitaria, 2008, p. 100.

⁴⁶³ Josep Francesc RÀFOLS, *Diccionari biogràfic...* op. cit., vol. 2, p. 493; Josep M. MADURELL, «Retauls antics», op. cit., p. 324-326; Josep GALOBART, *Els retauls barrocs...* op. cit., p. 19-26, 54; Cèsar MARTINELL, *Arquitectura i escultura barroques a Catalunya*, Barcelona: Alpha, cop., vol. 1, 1959, p. 127; Rafel GINEBRA, «Notícies sobre dos retauls del Roser de l'església de Tavertet, de 1636 i 1787», *Els cingles del Collsabra*, núm. 46, 2001, p. 4-7; Isidre FERNÁNDEZ, «Les reials presons de Vic...» op. cit., p. 613.

anys setanta, E. Junyent havia recollit dues notícies de Joan Antoni Rosers a Vic, on fabricà els retaules per a la confraria dels paraires (1614) i la dels ferrers (1615), ambdues amb la seva respectiva capella a l'església del monestir de Sant Domènec de la ciutat. Finalment, el 2008, I. Fernández el trobà implicat en la reparació d'uns sostres al castell dels Montcada de Vic els anys 1633 i 1634, essent actualment les darreres notícies conegudes de la seva activitat professional⁴⁶⁴.

Amb el present treball ampliem el conjunt de notícies referides a Rosers, que sabem originari de la vila de Cotlliure, pertanyent a l'antic bisbat d'Elna, i que localitzem a Vic entre els anys 1607 i 1636†, on es casà i on establí la seva residència i el seu taller. La seva esposa fou la vigatana Mariàngela, filla del paraire Joan Alaria i de la seva muller Anna, amb qui firmà els capítols matrimonials el 17 de desembre de 1609⁴⁶⁵, quan els seus pares, Antoni Rosers, pagès i/o traginer⁴⁶⁶, i Margarida, cotlliurencs, ja eren morts. Amb Mariàngela hi tindria un total de cinc fills, tres noies, Clara, Caterina i Anna Maria, i dos nois, Domènec i Josep, que coneixem gràcies a l'escriptura del seu testament, datada del 9 de setembre de 1636, dos dies abans que fos sepultat al vas dels confreres del Roser de l'església de Sant Domènec de Vic, per expressa voluntat pròpia⁴⁶⁷. En l'inventari dels seus béns, portat a terme el dia 7 d'octubre d'aquell mateix any, destaquen diferents peces de talla trobades en una cambra alta de la seva vivenda situada al carrer de la Riera de Vic, que suposem amb finestra oberta al mateix carrer⁴⁶⁸ - «Item dos quadros grans, lo hu ablas

⁴⁶⁴ Fortià SOLÀ, *Història de Sallent*, Vic: Impremta Anglada, 1920, p. 239-241 i 286-288; Josep Francesc RÀFOLS, *Diccionario biográfico...* op. cit., vol. 2, p. 486; Joan BOSCH, *Els tallers d'escultura al Bages...* op. cit., p. 37-38 i 103 (nota 68); Eduard JUNYENT, *La ciutat de Vic...* op. cit., p. 103, 223-224; Isidre FERNÁNDEZ, «Les reials presons de Vic...» op. cit., p. 613; Josep GALOBART, *Els retaules barrocs...* op. cit., p. 139.

Joan Antoni Rosers degué acabar coincidint a Vic amb el fill d'Antoni Vidal, l'escultor Miquel Vidal, que és documentat examinant-se per entrar a la confraria vigatana dels fusters el 16 de març de l'any 1634 (Joan Bosch, *Els tallers d'escultura al Bages...* op. cit., p. 39-47).

⁴⁶⁵ ABEV, ACF-3378, Joan Vinyes, notari episcopal, capítols matrimonials, anys 1619-1623 (17 de desembre de 1609, p. 124-127). Val a destacar que un dels testimonis dels seus capítols matrimonials fou el pintor Pere Pau Camps.

⁴⁶⁶ En els capítols matrimonials de Rosers el pare hi consta com a pagès; en el testament, en canvi, hi és identificat com a traginer.

⁴⁶⁷ ABEV, ACF-3625, Onofre Josep Bigas, notari episcopal, testaments, anys 1628-1637 (9 de setembre de 1636, núm. 56). Entre els seus marmessors hi destaca el fuster Antoni Catús, el qual, al costat de Francesc Font, també fuster i gendre de Joan Antoni Rosers, acabarà el retaule major de l'església conventual de Nostra Senyora del Carme de Vic a partir de 1642, ja que Rosers el deixà inacabat a causa de la seva mort. (El primer contracte, pactat amb Rosers, es troba a: ABEV, ACF-2325, Joan Llucià, notari episcopal, manuals notariais, any 1632 (8 de setembre de 1632, s.f.); el segon contracte, signat amb Catús i Font, es troba a: ABEV, ACF-3903, Onofre Calvet (anys 1568-1609) i Jaume Onofre Calvet (CC/11, anys 1568-1624), notaris episcopals, concòrdies, anys 1568-1624 (20 de juliol de 1642, s.f., plec solt). El primer contracte ja fou localitzat per J. Bosch i fet conèixer a: Joan BOSCH, *Els tallers d'escultura al Bages...* op. cit., p. 103 (nota 68). ABEV, ACbV-335, Sepultures de la catedral de Vic, anys 1635-1637 (11 de setembre de 1636, s.f.). «Dijous, 11 de setembre de 1636, sea enterrat amb sepultura de 20 preveres lo cos de Joan Antoni Roseres, fuster, es soterrat a Sant Domingo, ses dita una missa». Aquell mateix dia, s'enterrà també el fuster Segimon Toll.

⁴⁶⁸ ABEV, ACF-3845, Onofre Josep Bigas, notari episcopal, inventaris, anys 1630-1638 (7 d'octubre de 1636, p. 56-58).

figuras de Nostra Senyora, el Jesus i sant Joan, i altro lo Devallament de la Creu, Item un quadro petit amb la figura de Christo, Item altre quadro abla figura de sant Ramon Nonat de mig cos, Item altre quadro amb la figura de sant Joseph i del Jesus, Item altre quadro de la figura de sant Joan, Item un Christo amb sa creu de bulto, Item una figura de bulto de Nostra Senyora del Roser dorada, Item un Jesuset de bulto, Item un reliquiari (...)».

Malgrat el seu establiment a Vic a la primera dècada del segle XVII, fóra possible que pels volts del 1610 Rosers s'hagués traslladat a treballar temporalment al cantó del Bages, tal com palesarien els documents de l'arxiu manresà i tal com sembla insinuar el buit documental que entre el maig de 1609 i el desembre de 1614 detectem a l'àrea de Vic. En el present treball no li resseguim la trajectòria completa, però tot sembla indicar que fou a Vic on consolidà la seva carrera professional i on degué assolir certa reputació - tenim constància, per exemple, que els joves Francesc Boada i Joan Basses entraren com a deixebles en el seu taller vigatà els anys 1620 i 1623, respectivament⁴⁶⁹.

3.1.2.4. Jaume Pratnerbones

Sembla que el nom i la trajectòria d'aquest fuster vigatà havien restat en l'oblit fins avui. Jaume Pratnerbones fou fill de Pere Pratnerbones, hereu del mas del mateix nom de la parròquia de Vic, i de Joana, ambdós difunts el 24 d'octubre de 1614, quan firmà els seus capítols matrimonials amb Elisabet Joana Nogareda, filla del cinter vigatà Jaume Nogareda i de la seva esposa Joana, aleshores major de setze anys però menor de vint-i-cinc⁴⁷⁰. Amb ella hi tindria almenys un fill, Josep Pratnerbones, que morí precoçment, ja que el sabem sepultat a la Seu de Vic el 9 de març de 1634⁴⁷¹. Avui, aquestes són les úniques dades biogràfiques de què disposem d'aquest retauler.

Actualment, les notícies documentals referides a la trajectòria de Pratnerbones semblen presentar-lo com un personatge laboralment força versàtil. El 12 de maig de 1612, després d'haver practicat l'ofici de fuster «per temps de dos anys i mes», passà l'examen d'accés a la

⁴⁶⁹ ABEV, ACF-2125, Salvador Casals, notari episcopal, manuals notarials, any 1620 (28 de novembre de 1620, s.f.). Joan Antoni Rosers, fuster, accepta a Francesc Boada com a deixeble seu en l'art de la fusteria (acord també amb el pare del jove aprenent: Guadarici Boada, daguer de la vila de Ripoll). ABEV, ACF-2128, Salvador Casals, notari episcopal, any 1623 (11 de febrer de 1623, s.f.). Joan Antoni Rosers, fuster, accepta a Joan Basses com a deixeble seu en l'art de la fusteria.

⁴⁷⁰ ABEV, ACF-3398bis, Joan Riquer, notari episcopal, capítols matrimonials, anys 1610-1617 (24 d'octubre de 1614, p. 177-180).

⁴⁷¹ ABEV, ACbV-334, Sepultures de la catedral de Vic, anys 1633-1635 (9 de març de 1634, s.f.). «Dijous, als 9 de marts 1634, sea enterrat amb sepultura de 12 preveres los cos de Josep Pratnerbona, fill de Jaume Praterbona, fuster, i de Elisabet Joana, muller sua, ses selebrada una missa de caritat de 2 sous».

confraria vigatana de Sant Josep i sant Just⁴⁷². Les primeres obres que li detectem en el camp de la retaulística daten de l'any 1616 i semblen revelar-lo com un mestre ocupat principalment en el pla dels mobles. De fet, ens consta que a l'hora d'entrar a la confraria de fusters Pratnerbones presentà «diferents traces» com a part del seu examen - no s'especifica de què, però fóra probable que fossin traces de retaules. Potser per això, a l'hora de contractar la feina del pla del retaule del Roser de l'església de Santa Cecília de Voltregà, l'octubre de 1618, Pratnerbones és anomenat «architector»⁴⁷³. Ens consta, així mateix, que l'1 d'abril d'aquell mateix any s'havia examinat de l'ofici de torner (comprès en la mateixa confraria de fusters) després d'haver-lo practicat durant un mínim de dos anys al taller centellenc del fuster i torner Antoni Estrada. Aquesta vegada, presentà un «capitell de columna tornejat» davant dels examinadors, els quals, a més a més, li feren traçar una roda de torn de llana⁴⁷⁴. En altres ocasions, el sabem assumint feines amb una profusa decoració escultòrica, que desconeixem si treballava ell o les delegava a altres artífexs més especialitzats en el camp de la imatgeria, com ara Francesc Rovira, amb qui, com veurem, compartirà algunes comades.

3.2. L'àmbit corporatiu: la confraria de Sant Josep i sant Just de Vic

3.2.1. *Encaix socioprofessional i consciència diferencial*

Tal com hem vist, l'ofici de pintor fou oficialment adherit a la confraria de Sant Josep i sant Just el març de 1589, quan l'entitat fou constituïda. En aquell moment hi entrà Rafael Andreu, l'únic pintor que sabem establert a la ciutat de Vic en aquella data. Al costat dels fusters, que eren la gran majoria dels integrants de la corporació, però també dels boters, torners, araders i pentiners, Andreu en formà part com a mínim fins el 1594, any a partir del qual deixem de trobar-lo documentat a la ciutat. Després de la marxa del tarragoní, la confraria no tornaria a acollir cap més pintor fins a 1617, quan Jaume Jutglar, Pere Pau

⁴⁷² ABEV, ACF, CONF.-33, Confraria de Sant Josep i sant Just, llibre d'actes, anys 1589-1629 (12 de maig de 1612, s.f.). Els seus examinadors foren Joan Serra, Gaspar Monells, Segimon Cornelles i Esteve Fillol, aquell any procuradors de l'entitat, i Andreu Rafina i Joan Antoni Rosers, «confreres forsats i examinats de la dita confraria». Jaume Pratnerbones presentà una caixa de núvia i diferents traces - «que per dits honorables examinadors li foren demandes» - «la qual caixa i trasses per dits examinadors mirades, regonegudes i ben considerades en virtut del jurament per ells i quiscun dells prestat, refferiren a dits honorables procuradors estar ben fetes i acabades i trassades i que lo dit Jaume Pratnerbones pot i deu esser admes en confrare forsats i examinat de la dita confraria i en mestre de dit offic de fuster».

⁴⁷³ ABEV, ACF-2205, Francesc Serrahima, notari episcopal, manuals notariais, anys 1617-1618 (22 d'octubre de 1618, s.f.).

⁴⁷⁴ ABEV, ACF, CONF.-33, Confraria de Sant Josep i sant Just, llibre d'actes, anys 1589-1629 (1 d'abril de 1618, s.f.).

Camps i Joan Antic Claramunt passaren a integrar-la. Aquest fet crida l'atenció a raó de diverses circumstàncies; primerament, perquè tenim constància que aquests tres pintors treballaven des de feia anys a Vic, on també residien; en segon lloc, perquè el llibre de privilegis i ordinacions de la confraria vigatana dels sants Josep i Just deixava ben clara l'obligatorietat que hom tenia d'adscriure's a l'entitat en cas de practicar «lo ofici o art de pintor», - «Ítem que de aquí avant ningu pugua fer ni usar de dita art de pintor ni emprendre cosa alguna de dita art en la dita ciutat, suburbis, parrochia, ni llochs units de aquella que primer no sia examinat en dita confraria»; i, per últim, perquè la seva entrada es produeix en bloc, entre el gener i el maig de 1617⁴⁷⁵.

Que transcorrin més de vint anys entre la sortida de Rafael Andreu de la corporació i l'entrada d'aquests pintors a la mateixa, converteix l'ingrés del tarragoní a l'entitat en un fet aïllat, i, tenint en compte el context vigatà, probablement primerenc. És evident que la confraria «dels fusters» palesa una certa dificultat per consolidar-se com a nucli vertebrador de la pràctica pictòrica a la ciutat, on els pintors treballaran exempts del regiment corporatiu durant tots aquests anys. Pensem que aquesta situació pot respondre a diversos factors, entre els quals caldria destacar la lenta constitució d'un grup de pintors «vigatans», que percebem determinant a l'hora de fer quallar el procés de consolidació corporativa d'aquest sector a la ciutat. No fou fins al primer decenni del Sis-cents que coincidiren a Vic quatre pintors que hi treballaven establerts; a la trajectòria artística de Joaquim Albareda s'afegiren les de Pere Pau Camps, Joan Antic Claramunt i Nicolau Fauxer, a les quals se sumaren, a partir de la dècada següent, les de Jaume Jutglar i Josep Vivet. Tot sembla indicar que la presència creixent de pintors a Vic feu reaccionar la confraria, que sospitem que degué exigir-los l'entrada a l'associació al voltant del 1617, fet que explicaria la coincidència cronològica en què aquests pintors realitzaren els seu exàmens d'accés a la corporació.

Això ens parla del caràcter intrínsec de les confraries d'ofici, vinculades a la política econòmica de la ciutat. I és que malgrat contenir en les seves bases, des del 1589, l'obligació d'albergar els pintors a l'associació, sembla que la confraria vigatana dels sants Josep i Just no es mostrà interessada en aquest grup d'interventors fins que no s'hagué generat a la ciutat una certa consolidació del mercat pictòric. Les condicions sota les quals passaren a ser regits els pintors a partir de la seva entrada a la corporació, basades eminentment en el

⁴⁷⁵ Crida l'atenció, també, el fet que alguns d'ells constin en el llibre de registres de la confraria degut a la firma dels seus capítols matrimonials amb alguna donzella filla d'algun mestre de la corporació a principis del segle XVII. És el cas, per exemple, de Pere Pau Camps i de Jaume Jutglar (ABEV, ACF, CONF.-33, Confraria de Sant Josep i sant Just, llibre d'actes, anys 1589-1629 [16 d'agost de 1604, s.f. i 16 d'agost de 1609, s.f.]).

control productiu i comercial, generà les primeres respostes per part d'aquest ram. El dimarts 28 de gener de 1620, el pintor Joan Antic Claramunt convocà els confreres de la corporació amb motiu de la declaració següent, que fou llegida «mot a mot conforme en aquella se conte» per Joan Lluçà, escriptent del notari de la confraria.

«Honorables señors, ia an vist an muchas ocasiones la poca iusticia que tenim infa a be que es causa una partida dels procurados no apretant los qui cauan en frau en los ars de dita confraria, com es ara lo Vivet, que a tant de tems que dura que be seria rao que dos anys a fos deslindat, i vist que noi fan res dient que no saben aqui axequitar, io requerese als procuradors que aqui presens son iuntament amb tots [-] que fasan tenir i valler lo privallegi o sino que nos traguen de la confraria i que nos astigam com nos astavam dabans, o sino protestare contra los procuradors i contra la confraria dient que nosan enganyats, pus lo privallegi no abasta [pervadar] de dit art de pintar, io so de parer ques fasa un procurador per axecutar los qui cauen en frau per no aversa de aiuntar quada punt i cada ora los procuradors i si nos volen tornar los diners que avem pagats los donare trenta 3 reals per la confraria de ma part ils renunsiare en lo dret de la confraria en tot i per tot llargament»⁴⁷⁶.

Aquesta súplica posa de manifest la problemàtica de l'intrusisme laboral, que en aquest context corporatiu generava una forta competència en detriment dels integrants de la confraria. Ja hem vist que aquests aportaven un finançament anual a l'entitat, a través de la qual també contribuïen en determinades empreses ciutadanes - «los treballs tenan los confraras tant per anar a la guerra i pagar los emolumens i drets de dita siutat (...)»⁴⁷⁷ -, a canvi, s'entenia, de l'empara espiritual i dels ajuts materials i proteccionistes, que els havia d'assegurar l'avantatge laboral a l'àrea vigatana. En relació a la càrrega no només econòmica per part dels confreres, sinó també d'ajut i compromís social, és interessant destacar una de les ordinacions afegides al llibre de Privilegis i Ordinacions de l'entitat l'any 1629:

«Item per lo que los mestres examinats en los officis de dita confraria han de supportar i suportan los gastos ordinaris i extraordinaris de aquella i servexen a la present ciutat i comu com sos demes ciutadans anant a sometents i estant allistats absas sinquantenas que vostra merce tenen fetas i servint a la guarda del morbo i pagant los pechos i drets que a dita ciutat li apar be imposar i en altres cosas i sian dits confreres no sols pera fer las feinas respectivament de llurs officis que son menester en la present ciutat i llocs circunvehins, pero i encara per altres parts lluny, i se esdeve que molts forasters sens estar obligats ni atinguts a dites servituts i treballs, aportan altrás parts i venen feines dels arts de dita confraria en dita ciutat, lo que es en notable dany de dita confraria, suplican a vostra merce sia de llur servei ordenar conforme ja tenen ordenat i observan las altrás confrarias de la present ciutat i de Barcelona i altres, que es que a ningun foraster sia licit aportar a vendre feinas de dits arts de dita confraria que aquellas no porten ja venudes a certes persones o a certs preus sots pena de III lliures»⁴⁷⁸.

⁴⁷⁶ Ib., (28 de gener de 1620, s.f.).

⁴⁷⁷ ABEV, ACF, CONF.-38, Confraria de Sant Josep i sant Just, fusters, documents solts, cartes, comptes, segles XVI-XIX (sense datar, s.f., plec solt).

⁴⁷⁸ ABEV, ACF, CONF.-32, Confraria de Sant Josep i sant Just, llibre de Privilegis i Ordinacions (19 de novembre de 1629, p. 36).

Al mateix temps, Claramunt posa de manifest el cas concret de Vivet, que hem d'identificar amb el pintor Josep Vivet, a qui ja s'havia obert un plet l'any 1619 amb motiu de la seva pràctica pictòrica a la ciutat exempta del regiment corporatiu de la confraria de sant Josep i sant Just, fet que el conduí finalment a examinar-s'hi el 24 setembre de 1620⁴⁷⁹. La seva entrada en la confraria, seguida dos mesos després, encara no, de la de Nicolau Fauxer⁴⁸⁰, tanca una primera etapa en el curs de la corporació caracteritzada per l'absència dels pintors - una etapa a la qual el mateix Claramunt fa al·lusió en aquesta carta: «sino que nos traguen de la confraria i que nos astigam com nos astavam dabans».

Al llarg dels anys, trobem altres queixes en aquesta mateixa direcció. Per posar només un cas, ens consta que l'any 1630 els pintors amenaçaven de «fer capturar» Joan Alberich, criat i comensal del sagristà major i canonge de la Seu de Vic, Enric Alemany, perquè exercia l'art de la pintura en àmbit particular i sense haver estat mai examinat de pintor⁴⁸¹. Posteriorment, Alberich entrà a l'entitat, des del si de la qual participà en altres protestes relacionades amb l'intrusisme laboral, com la que s'expedí per combatre la venda de quadres a Vic per part de pintors forasters, que firmà al costat de Claramunt⁴⁸².

Aquesta problemàtica afectava també la resta d'oficis de la corporació. Ens consta, per exemple, que el gener de 1597 un tal Marçal Francès fou denunciat per treballar de fuster i arader sense haver estat prèviament examinat, o que el març de 1599 els fusters Montserrat Santmartí, Domènec del Forc i Joan Serra demandaren al mestre de cases Antoni Bonet per fer feina de fuster a la casa de l'Almoïna del Torrent, propietat de l'Ardiaca Mas com a beneficiat del benefici dels Torrents⁴⁸³.

⁴⁷⁹ ABEV, ACF, CONF.-33, Confraria de Sant Josep i sant Just, llibre d'actes, anys 1589-1629 (24 de setembre de 1620, s.f.).

⁴⁸⁰ Ib., (19 de novembre de 1620, s.f.).

⁴⁸¹ ABEV, ACF, CONF.-38, Confraria de Sant Josep i sant Just, fusters, documents solts, cartes, comptes, segles XVI-XIX (17 d'octubre de 1630, s.f.). En aquesta data, Jaume Bergadà, prevere i canonge de la Seu de Vic, vicari general, presentà la carta que li havia fet arribar Enric Alemany en relació al cas de Joan Alberich, a qui «dos pintors de la present ciutat se jactan de voler impedir que (...) no pugue pintar en sa propia casa i per son propi us, comminant de voler fer capturar dit Alberich», raó per a la qual Bergadà citava els pintors al consistori de la cúria per tal de solucionar-ho.

⁴⁸² «A notitia de la confraria dels gloriosos Sant Joseph i Sant Just de la present ciutat es novament pervingut que vostra senyoria hauria feta alguna ordinatio, contenint que qualsevulla persona forastera pugua aportar en la present ciutat, i vendre en aquella quadros, encara que nosia examinat en dita confraria del art de pintor: cosa que ha ocasionat en aquella molt particular desconsuelo, per esser com es directament confraria al disposat ablo Real Privilegi de dita confraria, ablo qual expressament se diu que ningú pugua fer ni usar del art de pintor, ni emprendre cosa alguna de dit art en la present ciutat suburbi, parrochia, ni llochs units de aquella, que primer no sia examinat en dita confraria (...)». Ib., (sense datar, - ha de ser, però, posterior a l'any 1630, ja que hi consta Joan Alberich com a confrare -, s.f., plec solt).

⁴⁸³ Ib., (20 de gener de 1597, s.f., plec solt, i 4 de març de 1599, s.f., plec solt).

3.2.1.1. El plet de la confraria contra el pintor Josep Vivet

La confraria dels sants Josep i Just de Vic obrí un plet a Josep Vivet l'1 de juliol de 1619⁴⁸⁴. Se l'acusava d'exercir l'ofici de pintor a la ciutat sense haver entrat a la corporació ni haver-s'hi examinat. De fet, aquesta havia estat la tònica general fins l'any 1617, quan sospitem que la confraria decidí imposar amb més severitat l'ordinació estatuïda en les seves bases inicials, segons la qual «no pot ningun pintor exercir lo art de pintor en la present ciutat que primer no sie examinat». Joan Antic Claramunt, que hi entrà aquell mateix any, es veié impulsat a recórrer el compliment de la querella oberta a Josep Vivet el gener de 1620, posant de manifest que la nova situació corporativa era susceptible d'actuar en detriment dels pintors en cas que n'hi hagués que practiquessin la pintura exempts del règim de la confraria.

Però el procés judicial obert a Vivet resulta especialment interessant pels arguments exposats pel pintor, que revelen una concepció en la línia «renaixentista» del treball pictòric, que l'acusat distingeix respecte la resta d'oficis que en aquell moment conformaven la confraria manifestant que «lo art de pintor es art liberal i lo offici de fuster arader torner boter i pentiner mechanich». Aquestes declaracions esdevenen veritablement primerenques; no tenim constància que en el context vigatà cap altre artífex s'hagués plantejat la vàlua del seu treball en aquesta mateixa línia, ans al contrari, ja que dos anys abans Francesc Rovira havia fet arribar una carta a la confraria suplicant la inclusió de l'«ofici» d'escultor - que ell distingia del de fuster, però sempre dins l'orbe artesanal. També resulten precoces en el context català, dins del qual, ara per ara, tenim constància que consideracions d'aquesta índole comencen a manifestar-se a partir de mitjan segle XVII, i principalment a Barcelona⁴⁸⁵.

El plet s'inicia el juliol de 1619, essent procuradors de l'entitat Segimon Toll, Joan Oliveres, Jaume Grey i Joan Forcada, i es perpetua fins el febrer de l'any 1620, el setembre del qual Josep Vivet s'examina per entrar a la confraria havent perdut la causa. Després que els procuradors exposin el motiu del litigi, - «A notitia dels procuradors de la confraria dels fusters de la present ciutat es novament pervingut que Joseph Vivet, de la present ciutat, sens ser examinat ni aprovat de la art de pintor exersex i usa en la present ciutat la dita art de pintor, lo que redunde en notori dany de la dita confraria i contrave a la dispositio del

⁴⁸⁴ ABEV, ACF, CONF.-39, Confraria de Sant Josep i sant Just, processos judicials, anys 1595-1831 (1 de juliol de 1619, s.f., plec solt).

⁴⁸⁵ S. Torras, per exemple, fa referència a algunes consideracions d'aquesta índole per part de diferents pintors establerts a Barcelona, com ara Sebastián Gómez, Antoni Rossell o Francesc Briansó, totes datades a partir de 1660; vegeu: Santi TORRAS, *Pintura catalana del Barroc...* op. cit., p. 381-388.

real privilegi de aquella (...)» -, es recull la veu de tres testimonis, dos dels quals són els fusters Joan Antoni Rosers i Jaume Pratnerbones, que aleshores tenien quaranta i trenta-tres anys respectivament. Ambdós posaren de manifest la tasca pictòrica de Vivet; Rosers, que s'encarregava de l'enfustament del retaule del Roser de l'església de Sant Julià de Cabrera, exposà que «vehe com los obres de dita iglesia lo donaren a pintar i dorar a dit Joseph Vivet en la supplicatio anomenat i feren lo acte en casa de ell testimoni i dit Joseph Vivet los promete de pintarlo i nosab ell testimoni que sie examinat ni agregat en la dita confraria de sant Josep i sant Just»⁴⁸⁶. Per la seva banda, Pratnerbones digué que «es fama publica que dit Joseph Vivet pinta i usa del art de pintar en esta ciutat i pinta retaulas que [...] i ell testimoni li ha guarnits quadros que li portava guarnir i li haia dit que ell pintava»⁴⁸⁷. El darrer declarant, l'espardenyer Jerònim Pujolren, explicà que «la confraria dels sastres i calceters desta ciutat feren pintar un retaula de sant Homo Bono en lo monestir de sant Domingo desta ciutat il donaren a fer a Joseph Vivet en dita supplicatio anomenat i ell segons fonch molt publich lo pinta i tambe ell testimoni se recorda haverlo vist pintar una vegada en sa casa del dit Vivet i no sab ell testimoni que sie examinat»⁴⁸⁸.

Al seu torn, la defensa de Josep Vivet se sustentà en els següents arguments: «dit Vivet ha feta i fa notable maravella perque ni ell exerceix dita art de pintor sino per son entreteniment i gust i daso nol exercis de la manera que dits procuradors puguessen pretendre serie cosa molt voluntaria pensar que dit Vivet hagues de ser de llur gremi com lo art de pintar sie art lliberal i lo offici de fuster mechanich i per exa raho altres nol porien obligar a la dita unio, es cosa de risa pensar que ell age pogut fer ningun perjudici a la dita art de pintor ni als qui exercexen aquella, encara que tinguessen privilegi ni referit algu com tals privilegis sempre se entenen com ell dit sens perjudici de tercera persona». Aquestes declaracions obren una pila d'interrogants al voltant de la figura de Josep Vivet que actualment hem de deixar pendants de resposta. La documentació de què disposem no ens aporta gairebé cap pista sobre possibles relacions o influències susceptibles d'haver-li despertat aquesta consciència artística del treball pictòric. Tampoc no hem localitzat documents com el testament o l'inventari dels seus béns, que podrien oferir-nos una mostra de les seves possessions (tenia llibres?) o una idea de la seva condició social. Ara per ara, i basant-nos en la informació despresa del mateix document judicial, únicament podem obrir una conjectura.

⁴⁸⁶ ABEV, ACF, CONF.-39, Confraria de Sant Josep i sant Just, processos judicials, anys 1595-1831 (5 de juliol de 1619, s.f., plec solt).

⁴⁸⁷ Ib., (12 de juliol de 1619, s.f., plec solt).

⁴⁸⁸ Ib., (19 de juliol de 1619, s.f., plec solt).

Una de les atestacions de Vivet aporta la informació següent: «(...) perque cesse esser ver sie mai estada intentio del concedit dit present privilegi voler obligar i subjectar una art liberal com es lo pintar a un officí mechànich, ni fer perjudici a tercers sens ser cridat i hoit majorment que cesre esser ver que mai tal privilegi se sie usat ni observat en dits caps com se prova del que segueix: 1. Perque pora en la present ciutat de Vich despres de la data de dit pretes privilegi, que fonch en Barcelona als denou de abril de mil sinch cents vuitanta nou, hi ha agut i residit fins lo die que morí Joaquim Albareda, pintor celebre i de gran art opinio i fama, i sempre exercí la dita art de pintar en dita ciutat publice i palesament, sabent o vehent i constentint la dita confraria de fusters i mestres de aquella i asso per espai de temps de mes de vint i sinch anys, i es ver publich i notori, veu comuna i fama publica, i digan los testimonis lo quei saben han vist i oit dir; - i - 2. Ponit cesse esser ver que dit Albareda pintor se sie mai unit ni agregat a la dita confraria de fusters, ni subit examen en poder delles ni de tal consta ni pot constar i es ver»⁴⁸⁹. Sense ànim de determinar aspectes que no podem provar, pensem que resulta suggerent, o si més no susceptible de ser considerat, un fragment dictat pel mateix Albareda en el seu darrer testament, on referint-se a cinc dels seus fills menors d'edat expressa: «(...) que sien alimentats de mos bens en totes cosas necessaries be i decentment segons ma conditio fins sian de edat de apendre algun bon art per passar la vida i en dita art que professaran i apendran sian affavorits i ajudats, com no desdiga la tal art de ma honor ni de mos pares si no que imitant aquells segesquen arts liberals i nobles esperant puguen (...)»⁴⁹⁰. Tenint en compte que Joaquim Albareda gaudia d'una bona posició social i que era reconegut principalment com a mercader, no sembla descabellat pensar que hagués pogut concebre la pintura en la línia del pensament de Vivet, és a dir, com un art noble i liberal, que potser practicava més aviat com a entreteniment - i no pas com un ofici orientat a obtenir els recursos econòmics necessaris per a la subsistència familiar. Ara bé, aquesta hipòtesi s'afebleix quan constatem que en l'inventari dels béns del pintor i mercader no s'enregistra cap llibre, ni manuscrit, ni imprès (a banda d'un registre de comptes que hauríem de relacionar amb la venda de blat i altres productes, així com amb les operacions de caràcter rendista).

És ben sabut que una de les vies inductores de la consciència artística «renaixentista» fou la cultura llibresca, ínfima en la majoria dels inventaris *post mortem* vigatans, que posen de

⁴⁸⁹ Ib., (10 de setembre de 1619, s.f., plec solt).

⁴⁹⁰ ABEV, ACF-3592, Joan Vinyes, notari episcopal, testaments, anys 1585-1624 (5 d'octubre de 1614, p. 112-117).

manifest un gran dèficit pel què fa a la possessió de llibres⁴⁹¹. En els casos en què apareixen sol tractar-se d'un personatge d'àmbit eclesiàstic, com ara el canonge i sagristà major de la Seu de Vic Segimon Ferreres, que ens ha llegat un inventari amb una vasta quantitat de llibres, impresos i estampes, així com diferents objectes d'interès artístic⁴⁹². O el prevere beneficiat de la Seu de Vic Joan Re, que a la seva mort llegà la biblioteca que posseïa als convents vigatans de les monges dominiques i dels pares caputxins - «Item vull i orden que seguit mon obit, en continent los demunt dits marmessors, dividescan en dos parts tots los llibres que lo dia de mon obit per obtindre se trobaran en mia casa, posant tots los llibres llatins i de casos de conscientia en una part i los altres que seran en romans cathala o castella en altre part (...)»⁴⁹³. A banda d'aquests llibres, a través del seu inventari descobrim també que posseïa una gran quantitat de pintures i algunes estampes, entre les quals destaca «una descriptio de la vella Roma», un «plech que son los dotze prophetas» o «dos plechs (...) que son algunes figures de ciutats de Flandes»⁴⁹⁴. La possessió d'imatges, materialitzada en forma de quadres, de retaules o de guadamassils, en canvi, sembla que fou molt més generalitzada entre la població de l'època⁴⁹⁵.

En aquest període l'absència d'una cultura llibresca és detectada entre els artistes a nivell català. S. Torras, en el seu llibre *Pintura catalana del Barroc*, expressa: «Per trobar una biblioteca artística catalana d'algun artífex mínimament consistent, que compregués algun títol essencial de la tractadística hispànica, ens hauríem de remuntar a l'any 1725, als béns de l'escultor Miquel Llavina, on es podien trobar, entre altres llibres d'estampes i manuscrits no especificats, els *Discursos apologeticos de la ingenuidad de la pintura*, de Juan de Butrón, o la *Notícia general para la estimación de las artes*, de Gaspar Guitérrez de los Ríos, dues obres essencials que els pintors catalans semblaven haver ignorat, a pesar de la lluita esforçada i

⁴⁹¹ Val a destacar que en l'únic inventari *post mortem* d'algun pintor establert a Vic en el qual hi haguem trobat la presència de llibres és el de Bertran Badia. S'hi llista «un libre gran de paper scrit amb cubertes de fusta amb uns claus de lautó, (...) un libre que i son les histories de la Biblia, de full de octau, (...) altre libre nomenat "Directorium curatorum", (...) un libre que's diu "Repertoris o Memorial de tots los principals camins d'Espanya"». (ABEV, ACF-3821, Benet Puig, notari episcopal, inventaris, anys 1571-1576 [2 de novembre de 1576, s.f.]; l'inventari fou publicat per M. Mirambell a: Miquel MIRAMBELL, *La pintura del segle XVI a Vic...* op. cit., doc. 103, p. 442-447).

⁴⁹² ABEV, ACF-3828, Joan Vinyes, notari episcopal, inventaris, anys 1585-1624 (28 d'agost de 1601, s.f.).

⁴⁹³ ABEV, ACF-3611, Francesc Serrahima, notari episcopal, testaments, anys 1614-1638 (22 de juny de 1620 p. 102-107v). En un document posterior, datat d'aquell mateix any i comprès dins d'un manual notarial del mateix notari episcopal (ABEV, ACF-2207, Francesc Serrahima, notari episcopal, manuals notarial, anys 1619-1620 [22 de juliol de 1620, s.f.]), hi trobem els memorials de cessió dels llibres de Joan Re als dos convents esmentats de la ciutat (en aquests documents es llisten tots els exemplars).

⁴⁹⁴ ABEV, ACF-3839, Francesc Serrahima, notari episcopal, inventaris, anys 1617-1628 (3 de juliol de 1620, s.f.).

⁴⁹⁵ Exposem, per exemple, el cas del pare de llana Joan Traval, que presenta un inventari força extens en el qual hi destaquen diferents quadres amb temes religiosos, així com «una Nostra Senyora del Roser que es en casa de mossen Camps, pintor, per daurar» i «un Jesuset que tambe es en casa de Camps» (ABEV, ACF-3839, Francesc Serrahima, notari episcopal, inventaris, anys 1617-1628 [18 de juliol de 1619, s.f.]).

feixuga duta a terme tant de temps per reclamar la liberalitat de l'ofici»⁴⁹⁶. Cal tenir en compte els casos d'alguns pintors anteriors que desenvoluparen les seves respectives trajectòries en el si de l'àmbit conventual, com ara el jerònim Damià Vicens, el benedictí Lluís Gaudín o el cartoixà Lluís Pasqual, a recer del qual podien haver adquirit una bona educació en les humanitats i el gust per les belles arts. A banda d'aquests, i d'altres casos molt concrets, es constata que en la major part dels inventaris de pintors catalans - i artífexs en general - dels anys a cavall entre els segles XVI i XVII la familiaritat amb la cultura llibresca hi és absent⁴⁹⁷.

Som conscients que les declaracions del pintor vigatà mostren poca entitat discursiva en matèria artística, fet que dificulta copsar-ne el seu vertader abast. A més a més, la defensa de la liberalitat de la pintura no implica pas, de manera indefectible, un coneixement ben fonamentat de la teoria humanista de les arts. La propugna d'aquest reconeixement tenia una importància que depassava el camp teòric i afectava a qüestions de caire acadèmic, social i econòmic⁴⁹⁸. A tall d'exemple, i per referir-nos a un cas ben conegut, a la ciutat de Barcelona professar un art liberal implicava, entre altres coses, assolir un major protagonisme en les insaculacions de la Casa de Ciutat⁴⁹⁹. Aquesta devia ser una de les

⁴⁹⁶ Santi TORRAS, *Pintura catalana del Barroc...* op. cit., p. 382.

⁴⁹⁷ Val a destacar, igualment, les biblioteques de Pere Blai i de Rafael Plansó, excepcionals en l'època per revelar-se molt ben nodrides de tractats d'arquitectura (Vitruvi, Alberti, Vignola, Serlio, Palladio, Sagredo, Philibert de l'Orme i Rusconi, entre d'altres). «Escultors, argenters, fusters retaulers i mestres de cases - expressa el mateix S. Torras - semblen haver estat un col·lectiu força més receptiu a la teorització de la pràctica arquitectònica i ornamental que no pas el pintor»: Santi TORRAS, *Pintura catalana del Barroc...* op. cit., p. 381-388.

⁴⁹⁸ A nivell peninsular, per exemple, la voluntat per part de determinats pintors de ser reconeguts com a artistes passava per evitar el pagament de l'*alcabala*, l'impost d'origen medieval que grabava al venedor amb un deu per cent del valor de qualsevol objecte de compravenda. Vegeu, principalment: Julián GÁLLEGO, *El pintor, de artesano a artista*, Granada: Diputación Provincial de Granada, 1995, p. 13-29.

⁴⁹⁹ «A mercè de Ferran el Catòlic, des de l'any 1506, el Consell de Cent tenia competències per intervenir lliurement en la jurisdicció dels artesans, amb facultat d'alterar o revocar les ordinacions dels gremis encara que haguessin estat obtingudes per concessió reial. Carles V refermà, el 1537, aquesta polèmica potestat absoluta, cosa que facilitava al Consell de Cent desmanegar, quan calia, tota pressió cívica exercida des del sector de la menestralia o intervenir de manera interessada en les embullades pugnes internes dels oficis; en tot cas, el paper d'àrbitre dels consellers romangué sempre inalterat en aquest terreny, fet de singular importància, atès que la distribució del protagonisme social en l'ocupació de les cinc conselleries existents fins el 1641 marginava clarament als artesans. En aquesta època, les tres primeres conselleries eren reservades als ciutadans i cavallers, la quarta conselleria era per als mercaders, mentre que la cinquena se la repartien alternadament artistes i menestrals, en una convivència institucional especialment estreta i mortificadora, obertament desproporcionada al vital paper econòmic i demogràfic que els oficis representaven per a la ciutat. L'obsessió dels pintors (per cert, gens original entre la menestralia) per accedir a la categoria de col·legi i, així, a la de professors d'art liberal, té molt a veure amb aquesta obstrucció social tan feudal i moderna alhora que els dificultava, entre altres coses, la possibilitat de ser insaculats a la Casa de la Ciutat» (Santi TORRAS, *Pintura catalana del Barroc...* op. cit., p. 392). Val a subratllar que a Vic no s'expedí el privilegi que manava estructurar el règim de la ciutat tenint en compte els estaments fins l'any 1617: «Privilegio de Felipe III "el piadoso" dado en Aranjuez a 18 de mayo de 1617: Desde Aranjuez provee Felipe III a la súplica de la Ciudad. Privilegio que es curioso por su exordio al expresar que a igual que "las ciudades de Barcelona, Lérida, Gerona, Tortosa, villa de Perpiñan y otras, al modo que en el Cielo y en la Santa Gloria del Paraíso y de la Iglesia Militante", se estructure el régimen de la ciudad en atención a los estamentos, ya que la ciudad de Vich se halla poblada

motivacions per part dels pintors barcelonins, que en el nou privilegi de la seva confraria datat de 1596 hi introduïren una lloança a la pintura de marcat to renaixentista (encara insòlit al país); això no obstant, les bases que hi són observades evidencien una concepció del treball pictòric absolutament arrelada a la tradició local quatrecentista, de marcada voluntat proteccionista, fet que demostra que les preocupacions laborals dels seus integrants seguien essent idèntiques a les que podia tenir qualsevol altre artesà de l'època⁵⁰⁰. De fet, una gran part de les obres escrites a la Península al llarg del Cinc-cents que plantejaven el tema de la liberalitat de la pintura la vinculaven a un caràcter «noble», precisament a retruc de les conseqüències socioeconòmiques que d'això se'n desprenien. J. Gállego escrigué: «entre los tratadistas italianos y los españoles, cuando tratan de incluir a la pintura entre las artes liberales, hay una neta diferencia de posición y de alcance: mientras los primeros sólo parecen pensar en la demostración de la nobleza de la pintura y su equiparación y aun sublimación en relación con las demás, los españoles no dejan de ocuparse del carácter práctico que dicho reconocimiento puede tener, si se equiparan los pintores a los caballeros (...)»⁵⁰¹.

Ara per ara, desconexem la raó per la qual Josep Vivet s'aferrava a la idea de la liberalitat de la pintura, però probablement s'hagi d'explicar per la influència del model barceloní de finals del segle XVI, moment en què els pintors pretenen la creació d'un col·legi propi. Això, probablement, explicaria la redacció del document escrit de la mà del notari vigatà Joan Vinyes i datat del 17 d'agost de 1621 (quan Vivet ja formava part de l'entitat) a través del qual els pintors vigatans manifesten la voluntat d'escindir-se en col·legi:

«Nos Petrus Paulus Camps, Antichus Claramunt, Jacobus Jutglar, Josep Vivet et Nicholaus Fauxer, pictores civis Vici, desiderantes residere et confratria ss. Josephi et Justi officii fabrus lignarius et erigere per se confrariam sive collegium erigere igitur agentes hic de licentia magnifici vicarii et cum autoritate et derito eiusdem gratis [...] unus alteri et ad invicem quod nos solvemus omnes expensas faciendas in fundatione dicti collegii et impetrationi dicti privilegii equaliter et probis obligamus nimirum bona etc.»⁵⁰².

como no lo ha sido nunca»; de manera que en la bossa d'insaculació de conseller segon puguin insacular-se ciutadans honrats, juristes i metges, en la de conseller tercer, mercaders, notaris i altres artesans, i en la de conseller quart, els menestrals, amb la facultat que tots puguin ascendir a les bosses superiors quan es faci la verificació per defuncions o inhàbils. (Juan DURAN, *El régimen municipal de Vich anterior al decreto de Nueva Planta, 889-1716*, Vic: Patronato de Estudios Ausonenses, 1957, p. 235 i 253; Eduard JUNYENT, *Jurisdicciones i privilegjis de la ciutat de Vich*, Vic: Patronato de Estudios Ausonenses, 1969, p. 303). El coneixement d'aquest privilegi ens feu descartar la possibilitat que el pintor Joaquim Albareda, que com hem explicat, no entrà mai a la confraria de Sant Josep i sant Just, hagués desestimat formar-ne part per la preferència de voler conservar la seva condició de mercader - de major importància que la de menestral.

⁵⁰⁰ Joaquim GARRIGA (amb la col·laboració de Marià CARBONELL), «L'època del Renaixement, s. XVI», op. cit., p. 60-61.

⁵⁰¹ Julián GÁLLEGO, *El pintor, de artesano a artista*, op. cit., p. 31; Julius SCHLOSSER, *La literatura artística. Muanual de fuentes de la historia moderna del arte*, Madrid: Cátedra, 1993.

⁵⁰² ABEV, ACF-1859, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notariais, any 1621 (12 d'agost de 1621, s.f.). Desconexem si la demanda arribà a ser processada i tampoc no coneixem la resposta que obtingueren, però tal com palesen els llibres d'actes de la confraria, els pintors seguiren adherits a la corporació dels fusters.

3.2.1.2. El cas de l'«sculptor» Francesc Rovira

En l'àmbit corporatiu vigatà, el contrapunt ens l'ofereix l'escultor solsoní Francesc Rovira. Tot i que el sabem documentat a Vic des del 1608, Rovira no entrà a la confraria dels sants Josep i Just de la ciutat fins l'11 d'abril de l'any 1617, data en què s'examinà «del ofici de fuster». Dos dies abans, l'escultor havia convocat els confreres de l'entitat per tal d'exposar-los la carta següent⁵⁰³:

«Honorables procuradors i confreres de la confraria del gloriosos sant Joseph i sant Just de la ciutat de Vich.

Francesch Rovira, sculptor o imaginaire, ciutada de Vich, mogut per la devocio gran te als gloriosos sant Joseph i sant Just, ha desitjat moltissimes vegades esser confrare forçat i examinat de la confraria de dits gloriosos sançts de la present ciutat i supplicat als honorables procuradors de aquella lo volguessen admetre en aquella i examinarlo de son ofici de sculptor o imaginaire, lo que no ha pogut obtenir fins lo dia present perque lo dit ofici no esta associat ni agregat per encara a la dita confraria, segons asserixen dits procuradors del que ha feta i fa molta meravella per esser lo dit ofici tant acostat i semblant al art de fuster. Per tant, dit Francesc Rovira affectant i desitjant summament esser altre dels confreres forçats i examinats de dita confraria, supplica a tots vostra merce sian servits determinar que lo dit art o ofici de sculptor o imaginaire sia assosiat a la present confraria, axi com o es lo art del pintor i altres, i de dita determinatio esser feta ordinatio en dita confraria. Amb conditio, empero, que lo dit ofici de sculptor o imaginaire sia ofici differenciat del ofici de fuster, axi que tinga son examen apart, axi com fan lo dit art de pintor i lo ofici de torner assosiat a la dita confraria, i que los qui seran examinats del un ofici tant solament, nos puguen entremetre en coses tocants a laltre, de manera que lo que es fer imagens i talla, que son coses propies del art del sculptor, non puguen fer los mestres qui seran examinats dels officis de fuster i altres assosiat a la dita confraria, exceptats empero los mestres que al present son examinats en la present confraria i saben treballar i obrar la dita talla, los quals no sien compresos amb la dita ordinatio fahedora, sino que puguen treballar i fer de aquella de llurs mans. Axi consti dita ordinatio en cars se fara, no fos feta, i lo mateix se entenga del obrar los devants de cadires, los quals puguen qualsevol mestres examinats i que per havant se examinaran en la dita confraria treballar i fer liberament de la mateixa manera han acostumat i acostuman de obrar i treballar aquells i que fet lo demunt sian servits admetre aquell en dita confraria i en confrare de aquella, que ell se ofereix per la dita sua admissio pagar tot lo que los altres confreres forçats i examinats de dita confraria solen i acostumen pagar i tambe fer tot lo que los altres confreres de dita confraria solen fer segons los privilegis i ordinations de aquella, que a mes que vostra merce faran cosa molt justa i en augment de dita confraria lo dit supplicant o rebre a particular merce».

El fet que la confraria vigatana de Sant Josep i sant Just no acollís explícitament l'ofici d'escultor no s'havia qüestionat mai, segurament perquè a la pràctica no havia comportat problemes ni impediments professionals als fusters que exercien d'imaginaires. És ben sabut que al llarg del segle XVI i bona part del següent, la majoria de confraries d'ofici que acollien els fusters aglutinaven sota aquesta mateixa etiqueta els artesans dedicats (en gran mesura o completament) al treball de la fusteria artística - principalment, a la confecció de retaules i a la talla d'imatges. Aquests, normalment constituïen un grup molt reduït dins de

⁵⁰³ ABEV, ACF, CONF.-33, Confraria de Sant Josep i sant Just, llibre d'actes, anys 1589-1629 (9 d'abril de 1617, s.f.).

les corporacions d'ofici; a Vic, per exemple, de la vintena de fusters que al darrer terç del segle XVI integraven la confraria dels sants Josep i Just, només els Toll i Montserrat Santmartí exercien com a imaginaires⁵⁰⁴.

Que la confraria vigatana dels fusters admetia els imaginaries era ben sabut per tothom; el mateix Rovira s'hi refereix quan parla de l'exclusivitat laboral que creu que ha de proporcionar l'examen d'escultor, «exceptats empero los mestres que al present son examinats en la present confraria i saben treballar i obrar la dita talla, los quals no sien compresos amb la dita ordinatio fahedora, sino que puguen treballar i fer aquella de llurs mans». Estableix, per tant, una clara diferenciació entre el treball de la fusteria i el treball de l'escultura, aquest darrer, però, concebut més aviat com una especialització dins de l'ofici. I és que Rovira, a diferència de Vivet, percep l'escultura en el si de l'univers artesanal, corroborant que els escultors comencen a sentir-se diferents entre els artesans, però no diferents als artesans.

Per bé que aquesta posició significa un pas en la configuració de la idea moderna de la pràctica escultòrica, especialment a Vic, on fins aleshores no sembla que ningú hagués observat l'especificitat d'aquest art (si més no en un sentit teòric), encara es troba molt lluny de la concepció liberal de l'art que s'havia paït a Itàlia feia temps. De fet, aquesta idea no havia quallat ni tan sols a Barcelona, on des de la primera dècada del segle XVII els escultors reivindicaven la possibilitat de poder constituir una confraria independent⁵⁰⁵. Aquesta determinació, però, es veia principalment motivada per la voluntat d'assumir el control de l'activitat retaulística i el monopoli de la fusta manufacturada; i és que el fet que la pràctica escultòrica es trobés estatuàriament diferenciada del treball de la fusteria actuava en detriment dels escultors barcelonins, ja que una ordinació datada de 1537 els hi prohibia obrar el retaule sencer en cas que no haguessin estat examinats «del pla» - és a dir, la part estructural dels retaules - del qual se solien encarregar els fusters (ja que implicava als escultors haver de pagar les taxes d'un segon examen que se solien estalviar). D'aquesta manera, el cost total de l'obra es veia forçosament dividit, una part se l'enduia el fuster i l'altra l'escultor, motiu pel qual els integrants de la confraria barcelonina es negaven a cedir

⁵⁰⁴ Era també, a tall d'exemple, el cas de les confraries de Manresa (on els escultors formaven part de la confraria de Sant Josep i sant Joan), de Vilafranca (els escultors s'estaven a la confraria de Sant Macari i sant Josep), de Girona (on els escultors integraven la confraria dels Quatre Màrtirs), i fins i tot d'alguns escultors barcelonins, que es trobaven adherits a la confraria de Sant Josep i sant Joan. Ara bé, tal com hem dit, els escultors hi solien ser sempre en minoria. Per posar només un cas concret, l'any 1617, a la confraria dels Quatre Màrtirs de Girona, dels quaranta-un confreres que hi eren adherits, només dos eren escultors. (J. BOSCH, *Agustí Pujol...* op. cit., p. 103-108).

⁵⁰⁵ Vegeu-ne el procés a: Joan BOSCH, *Agustí Pujol...* op. cit., p. 103-108.

als escultors el permís per a la formació d'una entitat exclusiva i independent que pogués fer-se càrrec de l'actiu mercat retaulístic.

A Vic, la visió de mercat sembla ben poc contemplada. De fet, l'èxit de la reivindicació de Francesc Rovira recaeu justament en la divisió del treball. És sobretot a partir d'aquest moment que els escultors vigatans, i especialment Rovira, passen a fer-se càrrec gairebé exclusivament del treball de la talla, essent precisament l'exclusió de la feina «del pla» el que sembla avalar l'especificitat del seu ofici. I és que, malgrat tot, Francesc Rovira entrà a la corporació vigatana en qualitat de fuster, ja que segons els procuradors de la confraria l'ofici d'imaginaire «es de la mateixa naturalesa de dit ofici de fuster per contenir en si lo fer peanyes, talles, capitells i altres coses propies de dit ofici de fuster (...)»⁵⁰⁶.

3.3. El panorama artístic i la producció de retaules

3.3.1. L'entrada de Joaquim Albareda en l'escena artística vigatana

El mercader i pintor Joaquim Albareda ens apareix per primer cop en relació al treball pictòric l'agost de 1594, quan al costat de Rafael Andreu rep quaranta-dues lliures i deu sous per a la policromia del retaule del Roser de l'església parroquial de Sant Hipòlit de Voltregà⁵⁰⁷. L'època és encapçalada per Andreu, identificat com a «pictor civis vicensis», mentre que Albareda hi apareix en segon terme, vinculat a Andreu i identificat simplement com a ciutadà de Vic. El fet que no se'l reconegui com a pintor fa sospitar la possibilitat que la pintura del retaule hagués estat executada exclusivament per Rafael Andreu, del qual Albareda hauria pogut exercir de procurador, supòsit que una segona època relativa al mateix retaule no tindria facultat de desmentir⁵⁰⁸ - i que es veuria reforçat per la troballa del següent contracte, datat del 3 d'abril de 1595, que ens descobreix a Albareda actuant com a procurador del pintor mataroní Antoni Toreno (II)⁵⁰⁹. Es tracta de la pintura del retaule de

⁵⁰⁶ ABEV, ACF, CONF.-33, Confraria de Sant Josep i sant Just, llibre d'actes, anys 1589-1629 (11 d'abril de 1617, s.f.). Francesc Rovira s'examinà esculpint un capitell corinti, i «tambe feu i assenyala certes trasses que per dits examinadors li foren demanades». En l'acta del seu examen s'hi recull que practicà «per temps de dos anys i mes» l'ofici d'imaginaire.

⁵⁰⁷ ABEV, ACF-1680, Onofre Calvet, notari episcopal, manuals notariais, any 1594 (24 d'agost de 1594, p. 194-194v). Val a assenyalar que un dels testimonis del pagament és el fuster Montserrat Santmartí, el qual potser havia obrat el retaule.

⁵⁰⁸ ABEV, ACF-1681, Onofre Calvet, notari episcopal, manuals notariais, any 1594 (28 d'octubre de 1594, p. 122v-123).

⁵⁰⁹ ABEV, ACF-1527, Enric Argemir, notari episcopal, manuals notariais, anys 1594-1595 (3 d'abril de 1595, s.f.). La intervenció, únicament, d'Antoni Toreno en aquest retaule és esmentada a: Josep Francesc RÀFOLS, *Diccionario biográfico...* op. cit., vol. 3, p. 146; a: Eduard JUNYENT, «El convent de Sant Francesc», *Ausa*, vol. 4, núm. 38, 1961, p. 122; i a: Joaquim GARRIGA, «El retaule de Nostra Senyora dels Socors i la formació del

sant Jacint del monestir de Sant Domènec de Vic, encarregada pel pare prior Climent Verges, el sots prior Tomàs Nadal i cinc frares més de l'orde, amb els quals «mossen Joatxim Albareda, mercader, ciutada de Vic, en nom seu propi i per part del honorable Anthoni Toreno, pintor, habitant en la vila de Mataro del bisbat de Barcelona, conve i en bona fe promet que pintara o fara pinta per lo demunt dit Toreno, de assi a la festa de Nostra Señora de agost, lo retaule del glorios sant Jacinto». S'entén, però, també, que hi ha la possibilitat que sigui el mateix Albareda qui es faci càrrec de la policromia del moble, opció que ens portaria a concloure que el fet que inicialment pogués haver actuat com a procurador no l'eximeix d'haver col·laborat en aquestes obres - que malauradament no conservem.

A Joaquim Albareda l'hauríem d'imaginar, segurament, com un personatge ben posicionat en l'escala social que combinà l'activitat comercial, la gestió del patrimoni personal a fi d'extreure'n unes rendes mensuals, i la pràctica pictòrica. Albareda, però, no entrà mai a la confraria de Sant Josep i sant Just de la ciutat. Això no obstant, actuà com a pintor de manera reconeguda. En l'inventari dels seus béns, fet el dia 30 d'octubre del 1614 en presència de la seva vídua Maria Anna, se'ns ofereix el retrat d'una manifesta i notable producció de pintura; «en la cambra del porxo» es llisten gairebé una quarantena de quadres amb imatges de Crist, de la Mare de Déu i de sants i santes, entre els quals destaca un «quadro amb retrato de una dama sens enlistonar», figures de guix per pintar, a mig pintar o pintades, la gran majoria de Nostra Senyora del Roser, papers, vidrieres, peces de tela decorades i guadamassils, així com «un cavallet de pinta» al porxo⁵¹⁰. Així mateix, establí en aquest camp diferents contactes amb altres mestres de l'època. Probablement, a aquesta capacitat de relació pública hi ajudà tant la seva faceta de comerciant, com el seu bon posicionament social. Ja hem vist que només d'encetar la seva carrera artística se sap relacionat amb els pintors Rafael Andreu i Antoni Toreno. Sabem, també, que durant un temps s'associà amb el pintor olotí Cristòfor Casabona, i tot sembla apuntar que Joan Antic Claramunt i Jaume Jutglar, que conformaran, amb altres, la nova generació de pintors vigatans, s'haurien iniciat en l'art de la pintura al seu taller. Degué, igualment, tenir algun tipus de contacte - avui desconegut - amb Blasi Rayón, «pintor natural de la ciutat de Saragossa, habitant en Vich»⁵¹¹, que apareix com a testimoni del seu testament al costat de

santuari cinccentista de la serra del Corredor», *Locus Amoenus*, núm. 6, 2002-2003, p. 212. D'ara en endavant el designarem Antoni Toreno.

⁵¹⁰ ABEV, ACF-3828, Joan Vinyes, notari episcopal, inventaris, anys 1585-1624 (30 d'octubre de 1614, s.f.).

⁵¹¹ Fóra ben probable que es tractés del mateix pintor que amb el nom de Blas Diego Rayón és recollit en un llibre de protocols notariais de la ciutat de Saragossa l'any 1625, data en què consta com a habitant de Manresa: «Blas Diego Rayón, pintor, vecino de Manresa (Barcelona), confirma la venta de unas casas con

Jutglar l'any 1614. I, és molt probable que es relacionés també amb la resta de pintors aleshores establerts a Vic; ens consta que a Pere Pau Camps li confià la pintura de part d'un retaule almenys en una ocasió; i el pintor Josep Vivet el recordava amb molt bona consideració l'any 1619.

Segons les notícies recollides fins ara, Albareda treballà sobretot en esglésies i parròquies ubicades en els actuals arxiprestats de Vic, el Ter-Collsabra i les Guillerries-Congost, per a les quals emprengué, com a mínim, una vintena de retaules. Fora de l'àrea que considerem pròpiament vigatana, li sabem només la pintura del retaule dedicat a sant Llorenç destinat a l'església parroquial de Sant Llorenç de Campdevàdol, al Ripollès, que pactà pels volts del 4 de novembre de 1604, data en què consta que cobrà les vint-i-cinc lliures d'entrada per l'obra - «*et sunt dicte viginti quinque libre pro principio dicte opere quam dictus Albareda incipere intendit*»⁵¹². En aquesta època es recull que el retaule «se donara pintat al oli amb vivas i finas colos i daurat de or fi en todas les motlluras columnas i capitells que acostumen i es necessari, servant bon art de daurar, i los campos de blau i altres colors les mes convenientes pera traure lo or, i las figuras de bulto dorades i estofadas». El moble, que Albareda pintaria a Vic, havia d'estar llest el dia de Nadal - seria ser aleshores que el pintor cobraria les trenta lliures restants respecte el preu total de cinquanta-cinc lliures amb què s'havia pactat la feina.

3.3.1.1. L'associació amb Cristòfor Casabona

El pintor natural d'Olot Cristòfor Casabona ens consta resident a Vic («*pro nunc Vici degentem*») com a mínim des del setembre de 1599, quan Joaquim Albareda el nomena procurador seu. Potser s'hi havia establert arran de l'encàrrec de la pintura del retaule dedicat a sant Jaume per a l'església parroquial de Sant Bartomeu del Grau, pactat el 23 de gener d'aquell mateix any, que portaria a terme en companyia d'un altre pintor, Bartolomé

cuatro cubas, situadas en la parroquia de San Pablo de Zaragoza, otorgada por Pedro y Ana García Rayón, hijos de Guillén de Gurihe, alias Rayón, y Garcia Marga, en favor de Miguel Villaverde, labrador» (17 de març de 1625); i «Blas Diego Rayón, pintor vecino de Manresa (Barcelona), vende a Hernando Sierra, mercader, vecino de Zaragoza, 2.000 sueldos jaqueses que Ana Garcia Rayón le dejó en su testamento» (17 de març de 1625): «Las artes en Aragón en el siglo XVII según el archivo de protocolos notariales de Zaragoza. De 1625 a 1627», a: Gonzalo M. BORRÁS (dir.), *Las artes en Aragón en el siglo XVII según el archivo de protocolos notariales de Zaragoza. De 1613-1696*, Libros en Red, Institución «Fernando el Católico», p. 43, consultable via Internet [08/01/2016]. Actualment, d'aquest pintor no n'hem localitzat cap altra notícia d'àmbit vigatà.

⁵¹² ABEV, ACF-1994, Gaspar Campana, notari episcopal, manuals notarians, any 1604 (4 de novembre de 1604, s.f.).

de la Paz⁵¹³, identificat com a olotí, però originari d'Alcalá de Henares⁵¹⁴. En la concòrdia s'especificava que la feina es faria «dins dita parrochia, o en Vich, o en sant Hipolit [de Voltregà]⁵¹⁵» i que el cost del trasllat de la fusteria del moble aniria a càrrec dels obrers. El retaule, presidit per un «sant Jaume de bulto», s'havia de decorar amb passatges de la vida del sant, en el contracte indeterminats. Devia ser de dimensions modestes, ja que malgrat el termini per a la finalització de la feina era «lo mes de maig primer vinent», el 13 de març de 1599 De la Paz encapçalava una època de trenta lliures, que era la quantitat que restava respecte les quaranta lliures totals en què s'havia valorat la pintura, que segons la concòrdia es donaria als artífexs un cop enllestida l'obra - «i les restants trenta lliures sempre sera dita obra acabada i assentat dit retaule a tot son punt (...)»⁵¹⁶.

A Bartolomé de la Paz li perdem la pista a l'àrea vigatana a partir d'aquesta data⁵¹⁷, però a Cristòfor Casabona el retrobem al costat de Joaquim Albareda en un document notarial datat del 18 de setembre de 1599, el dia en què el pintor vigatà atorgà poders a l'olotí perquè conjuntament i en nom seu pogués acceptar «qualsevol obra de pintar»⁵¹⁸.

«Honorabilis Joachimus Albareda, mercator civis vicensis, citra revocatione etc. gratis etc. constituit etc. procuratorem suum certum etc., ita quod etc., Christophorum Casabona, pintorem oriundum ville Oloti, diocesis gerundensis, pro nunc Vici degentem, licet absentem, etc. ad vicelict pro dicto domini constituyente et eius nomine, una com dicto procuratore et insolidum a quibusvis universitatibus, comunitatibus et singularibus personis recipiendum et acceptandum quasvis operas ad opus depictandi sive de pintar per mercede seu mercedibus sive pretio seu pretiis ac cum omnibus pactis, pactionibus etc. cum quibus contraxerit dicto procuratori benevisis et pro his et eorum eocasionem quasvis capitulationes et concordias dicto procuratori bene visas faciendum, tractandum et capitulandum etc., quasvis obligationes, cautiones et securitates dicto procuratori benevisas dandum, faciendum et prestandum, et fideiussores quoscumque si oposuerit dandum etc., et ipsos fideiussores indemnes seu per bonis ipsius constituentis servare (...)».

Tot i que aquest acord fou vàlid fins el 3 de setembre de l'any 1607, actualment només tenim constància que Albareda i Casabona policromaren junts el retaule major de l'església parroquial de Santa Maria d'Alpens, contractat el 28 de novembre de 1600⁵¹⁹. Es tractava de

⁵¹³ ABEV, ACF-3903, Onofre Calvet (anys 1568-1609) i Jaume Onofre Calvet (CC/11, anys 1568-1624), notaris episcopals, concòrdies, anys 1568-1624 (23 de gener de 1599, s.f., plec solt).

⁵¹⁴ Carme SALA, *L'art religiós a la comarca de la Garrotxa: el Pre-renaixement, el Renaixement, el Barroc i el trànsit d'una tendència a l'altra: segles XV a XVII*, Olot: Alzamora Artgràfica, 1987, p. 75-77.

⁵¹⁵ Inicialment, potser s'havia establert a Sant Hipòlit de Voltregà.

⁵¹⁶ ABEV, ACF-1694, Onofre Calvet, notari episcopal, manuals notarial, any 1599 (13 de març de 1599, p. 176).

⁵¹⁷ C. Sala el localitza a Olot entre els anys 1597 i 1600, quan se sap treballant en la pintura de la imatge de sant Esteve i del retaule de la capella d'aquest mateix sant, a l'església del monestir del Carme d'Olot, i en la pintura del retaule del Roser de l'església parroquial de Sant Esteve de Vilasacra. (Carme SALA, *L'art religiós a la comarca de la Garrotxa...* op. cit., p. 75-77).

⁵¹⁸ ABEV, ACF-1903, Salvi Bigues, notari episcopal, manuals notarial, any 1599 (18 de setembre de 1599, s.f.).

⁵¹⁹ ABEV, ACF-3903, Onofre Calvet (anys 1568-1609) i Jaume Onofre Calvet (CC/11, anys 1568-1624), notaris episcopals, concòrdies, anys 1568-1624 (28 de novembre de 1600, s.f., plec solt). El preu del retaule fou establert en 100 lliures. El 4 de desembre de 1600 Cristòfor Casabona, «procurator magistri Joachimi Albareda», signà una època de quaranta lliures per a la pintura del retaule (ABEV, Arxiu parroquial de Sant Boi del Lluçanès, manuals notarial, R/93, anys 1600-1620 [4 de desembre de 1600, p. 12]). L'any següent, en data

l'antic retaule major, del qual es pactà la policromia i també l'acabament o restitució de determinades parts pròpies del treball de fuster, de l'execució de les quals sembla que es responsabilitzaren els pintors. S'hi havia de fer, per exemple, una pastera, que s'ubicaria «en lo lloch ha hont al present esta asentat lo reteulo qui es sobre lo sacrari», la qual es requeria a semblança de la pastera del retaule dedicat a santa Escolàstica de la Seu de Vic, «abses mollures i perfeccions». Així mateix, al costat dels retaulons més alts, s'hi havien d'annexar dues taules més, una a cada banda, amb tot el que aquest afegitó implicava - «passar la cornisa es ja en dit retaule que compregue dits rataulons seran afegits», afegir-hi dues pilastres, treballar-hi el revolt tenint en compte la paret de l'església, etc. - i es volien també unes polseres; «i acabat i aprefectonat dit retaule i posat a son punt de obre de fuster aquell prometen a tot costs i despeses llurs pintar i acabar, i en ell pintar fer pintar les figures i tot lo demes si i segons i conforme lo memorial devall scrit per dits obres donat, lo qual es del tenor següent lo que ha de contenir la capitulatio del retaule de Nostra Señora del Pens».

Podria ser que la feina pertanyent al camp de la fusteria l'hagués emprès Segimon Toll; si més no, ens consta que el 3 d'abril de 1601 feu un albarà «de ma de Joachim Albareda ciutada de Vich» en el qual declarava haver rebut tres lliures i quatre sous per part dels obrers de la parròquia «per fusta de alber me aveu comprada dins Vich per reparar lo retaule del altar major de dita iglesia del Pens, lo qual per lo present se pinta en dita

de 3 de maig, Albareda encapçala una altra època de trenta-cinc lliures (ABEV, ACF-1701, Onofre Calvet, notari episcopal, manuals notariais, any 1601 [3 de maig de 1601, p. 4v]). L'època de cancel·lació del contracte, en la qual consta que el rector i els obrers de la parròquia d'Alpens estan satisfets amb la feina dels pintors, data del 21 de maig de 1604 (ABEV, ACF-3903, Onofre Calvet (anys 1568-1609) i Jaume Onofre Calvet (CC/11, anys 1568-1624), notaris episcopals, concòrdies, anys 1568-1624 (21 de maig de 1604, s.f., full solt). Així mateix, entre els anys 1600 i 1601, en el llibre de l'obra de la parròquia hi consten diferents referències als pintors del retaule que recullen les despeses de la seva fàbrica (ABEV, Arxiu parroquial de Santa Maria d'Alpens, llibre de l'obra, G/2, anys 1600-1694): «Asi se contenen lo que los obres de la esglesia parrochial de Santa Maria del Pens qui son Montserrat Sardanyons i Onofre Fabrega, sabater, han pagat per raho de la obra i altrás cosas per llur offici, com de devall se trobara llargament, los quals comesaren en lo any mil sis cents», i a continuació s'hi exposa, entre d'altres pagues, les següents: «han pagat sinc sous i mix per una tancadura i francisses del tabarnagle», «item han pagat de [-] per lo rataula quatre raials, so es de fer lo acta amb lo pintor que posas las figuras amb orde de pintor i trassa i consetut que ha de guardar los pintors quant emprenen de pintar», «Item una quartera de civada per anar a Vic. So es per portar lo retaule a Vic», «Item han pagat onze sous entre dues vegades al anar a Vic a avintentar-se amb el pintor», «Item han pagat de gasto al pintor per a venir a veure lo retaule deu sous», «Item havem venudes setze quarteres de blat del present any so es tretze quarteres al pintor de dit retaule a raho de vint-i-sis sous per quartera i dues quarteres a Jaume Orra als Carrulla a trenta sous. Item l'altra quartera a Jame Serra Monga, sabater, per preu de tretze sous per quartera», «Item han pagat els predits obrers a mestre Joaquim Albareda ciutada de Vic i pintor per pintar lo retaule de l'altar major d'Alpens vuitanta-vuit lliures en disminució de la quantitat de cent lliures», etc. L'autoria d'aquest retaule per part d'Albareda (únicament) havia estat donada a conèixer per E. Junyent a: Eduard JUNYENT, *Itinerario histórico...*, p. 137.

Entre els anys 1600 i 1601, Cristòfor Casabona encapçalà diferents deutors que fan sospitar que pogués haver exercit de mercader en paral·lel amb la feina de pintor (el sabem comerciant amb blat, vi, teixit...), tal com feia Joaquim Albareda, el qual, en algun cas, hi apareix com a fiador (vegeu, per exemple: ABEV, ACF-1904, Salvi Bigues, notari episcopal, manuals notariais, any 1600 [31 de març de 1600, s.f., 15 de maig de 1600, s.f., 27 de maig de 1600, s.f., 10 de setembre de 1600, s.f.]; o ACF-1905, Salvi Bigues, notari episcopal, manuals notariais, any 1601 [7 de gener de 1601, s.f., 3 de març de 1601]).

ciutat»⁵²⁰. En un document annex a la concòrdia on s'especificava la iconografia del retaule, s'escrigué que el cost de la feina de la fusteria anava a càrrec dels pintors, a excepció però de la compra de la fusta, les despeses de la qual serien assumides per part dels obrers.

És gràcies a aquest memorial iconogràfic que avui podem fer-nos una idea de l'aspecte del moble, que contenia els quinze misteris del Roser, «un en cada teulo». Al cos central, com era habitual, hi havia una pastera amb la imatge de Nostra Senyora del Roser, i la predel·la s'organitzava amb tres compartiments, els dos laterals ocupats per dues taules amb les representacions de sant Joan Baptista predicant al desert i de sant Cristòfol transportant a Jesús, i el central presidit per un sagrari amb les imatges de l'*Ecce Homo* al front i «Nostra Señora lastimada» i sant Joan als laterals. La taula més alta ostentava la imatge d'«un Deu lo Pare gran, fet fins a la cintura, dant la benedictio amb lo bras alçat, de tota la grandesa puga ser» i al seu costat l'*Anunciació* es representava amb l'Arcàngel Gabriel a una banda i Maria a l'altra. Les portes contenien les imatges de sant Pere i sant Pau i les polseres la representació de fullatges. Així mateix, es manava als pintors «pintar flors i altres coses de color pareja be» a la paret de l'absis, que potser havia estat eixamplada i emblanquinada fruit de les obres portades a terme a l'església a principis del segle XVII, tal com ens descobreix el llibre de l'obra, on s'anota: «Item se han pagat trenta i sis sous de fer axamplar la esglesia», i «per reparo de amblanquir la volta de desobra al retaule quatre sous»⁵²¹.

D'altra banda, en el preu acordat per a la feina dels pintors, cent lliures barceloneses, s'inclouïa també la policromia d'un pal·li de tela, que havien de decorar amb la imatge de Nostra Senyora amb un raïm i un tronc de forment a la mà, i la pintura d'un tauló amb motlures per a les fonts baptismals, de quatre pams d'alçada i tres d'amplada, en el qual haurien de representar un sant Joan Baptista.

3.3.1.2. Joaquim Albareda i el fuster Montserrat Santmartí

La trajectòria pictòrica d'Albareda, a cavall entre els segles XVI i XVII, coincideix amb la dels fusters i/o imaginaires Segimon i Llucià Toll i Montserrat Santmartí, però també amb la de Joan Antoni Rosers, Francesc Rovira o els Rubió, especialment actius a la zona de Vic a partir del Sis-cents. Tot i que, actualment, de la majoria de retaules que li hem localitzat en

⁵²⁰ ABEV, Arxiu parroquial de Santa Maria d'Alpens, llibre de l'obra, G/2, anys 1600-1694 (3 d'abril de 1601, s.f.).

⁵²¹ Ib., (1600-1601, s.f.).

desconeixem l'artífex de la fusteria, tenim constància que, en un mínim de quatre ocasions, policromà diferents peces obrades - totalment o en part - per Montserrat Santmartí.

Actualment, el retaule de l'església de Sant Genís sa Devesa, situada al municipi de Sant Bartomeu del Grau, és l'obra que encapçala el catàleg retaulístic d'aquest fuster-imaginaire⁵²². Fou pactat pel preu de trenta-dues lliures amb els pagesos del terme Badiri Sala i Bernat Devesa el juny de 1590, just a l'inici de la dècada en què comencem a trobar també les primeres pintures de Joaquim Albareda. Ambdós artífexs se saben contractats per a les respectives feines de fusteria i policromia dels retaules de la Mare de Déu dels Socors i sant Antoni Abat de l'església del convent del Carme de Vic i dels del Roser de les esglésies de Sant Andreu de Gurb, de Sant Julià de Cabrera i de Santa Eugènia de Berga. Ara bé, dels retaules de Gurb i de Santa Eugènia de Berga cal precisar-ne alguns detalls. Pel que fa al darrer, hi sabem també les intervencions posteriors del «fuster Toll» (Segimon o Llucià) i del pintor Jaume Jutglar; i, del retaule de Gurb en recollim notícies contradictòries que posen en dubte l'autoria de la part de la fusteria, si més no en la seva totalitat, per part de Santmartí, tal com explicarem en detall a continuació.

Ja el 1969, en l'article *El convent del Carme de Vic*, E. Junyent donava a conèixer el pintor del «rudiment de retaule» que s'arranjà l'any 1593 a la capella de la Mare de Déu dels Socors del convent vigatà de Nostra Senyora del Carme⁵²³. L'obra en qüestió havia estat encarregada pels procuradors de la confraria dels traginers de Vic el 10 de maig de 1592 a l'imaginaire Montserrat Santmartí⁵²⁴ i pel que sembla no seria acabada fins una quinzena llarga d'anys més tard, quan el retaule «fou emprès definitivament pel pintor vigatà Joaquim Albareda, per preu de 42 lliures, a 7 abril 1608». En aquesta capella, construïda pel mestre de cases Pere de Murat a principis del cinc-cents, hi havia quedat instituïda la confraria vigatana dels traginers l'any 1589. El retaule de la flamant corporació, valorat en seixanta-cinc lliures, havia de mesurar trenta-cinc pams d'alçada i vint-i-un d'amplada i havia de contenir cinc taules «de historias», dues pasteres «absas patxinas, soes la una baix casi al peu del rataula i laltre un poquet mes alb», deu columnes «obrades», un cimbal amb dues mènsules a banda i banda del moble amb «dos minyons ben sculpits, soes un a cada mensola», i «en lo final del capdemunt de dit rataula un saraffi molt ben sculpit i tallat de la grandaria sera menester i

⁵²² ABEV, ACF-1525, Enric Argemir, notari episcopal, manuals notariais, anys 1589-1591 (8 de juny de 1590, s.f.).

⁵²³ Eduard JUNYENT, «El convent del Carme...» op. cit., p. 136-137.

⁵²⁴ ABEV, ACF-1830, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notariais, any 1592 (10 de maig de 1592, p. 349v-352).

A l'església conventual de Nostra Senyora del Carme Santmartí hi portaria a terme, com a mínim, un altre retaule, el de la Concepció de Nostra Senyora, que coneixem a través d'una època datada del 20 de juliol de 1598 (ABEV, ACF-1902, Salvi Bigues, notari episcopal, manuals notariais, any 1598 [20 de juliol de 1598, s.f.]).

los frisos de dit rataula entallats i la fruita per los entorns de dit rataula ben sculpida i acabada, conforme esta ja trasat i asenyalat en un paper». El fet que en la majoria dels encàrrecs coberts per Santmartí es faci referència a una traça i que en el seu inventari es registri «un bolich de papers que son trassas de rataulas», fa sospitar que en la majoria dels casos Santmartí degué haver dissenyat els mobles⁵²⁵.

En una data propera a la de l'encàrrec del retaule de la confraria de traginers, Santmartí degué treballar en la construcció del retaule de Nostra Senyora del Roser de l'església parroquial de Sant Genís de Taradell, ja que el 28 d'abril de 1596, quan els procuradors de la confraria del Roser de la parròquia de Sant Andreu de Gurb pactaren el retaule de la corporació, el requeriren a semblança del de Taradell - «soes que los a de donar fet i acabat conforma lo de taradell a fet i acabat, ablas matexas pillastres i abla matexa forma fet de la matexa manera»⁵²⁶. Tot i que en els manuals notariais de la parròquia de Gurb hi consta una època en què s'especifica que Santmartí rebé les trenta-dues lliures amb què s'havia pactat el cost del retaule el 18 d'octubre d'aquell mateix any⁵²⁷, aquest mateix dia, al marge superior i esquerre del contracte hi trobem el redactat següent: «Vui, a 18 de octubra any 1596, los procuradors de Nostra Senyora del Roser an romput i trenquat lacta que avien fet i fermat entra ells i mestre Sentmarti, fuster siutada de Vich, volent que no fos de ninguna vallor». Tenint en compte que l'època compresa en el manual parroquial és un esberrany, sembla prou clar que els pactes establerts en la concòrdia foren anul·lats; ara bé, degué haver treballat Santmartí en aquest retaule al llarg d'aquest mig any? El fet que, per una banda, trobem l'esberrany del pagament del total de l'obra fa pensar que sí, fins i tot fa pensar que ja era acabat, però la nota escrita als marges de la concòrdia sembla que no deixa lloc al dubte de la seva cancel·lació.

Fos com fos, algú degué encarregar-se de la fusteria - o de part de la fusteria - del moble, perquè el 27 de desembre de 1598 Joaquim Albareda signava un contracte amb els procuradors de la confraria per portar-ne a terme la policromia pel preu de cinquanta-tres lliures⁵²⁸ - el qual, malauradament, no ens dóna cap pista sobre la forma o la iconografia del moble. Suposem que s'emplaçà a la capella que els mestres de cases vigatans Joan i Salvador

⁵²⁵ ABEV, ACF-3836, Joan Ribot, notari episcopal, inventaris, anys 1601-1636 (18 d'agost de 1603, s.f.). En el contracte per a la fàbrica del retaule del Roser de l'església de Sant Julià de Vilamirosa, per posar un altre cas, s'hi escriu: «(...) del modello, compas i trassa esta dit retaule trassat en la trassa que esta feta i dada per dit mestre Montserrat Santmartí». (ABEV, ACF-3903, Onofre Calvet (anys 1568-1609) i Jaume Onofre Calvet (CC/11, anys 1568-1624), notaris episcopals, concòrdies, anys 1568-1624 (22 de juliol de 1594; s.f., plec solt).

⁵²⁶ ABEV, Arxiu parroquial de Sant Andreu de Gurb, manuals notariais, R/19, anys 1578-1636 (28 d'abril de 1596, p. 44v-45).

⁵²⁷ Ib., (18 d'octubre de 1596, p. 46).

⁵²⁸ Ib., (27 de desembre de 1598, p. 104-105).

Remises, pare i fill, construïren a la parròquia de Gurb a partir del 29 de setembre de 1594, quan s'expedí el contracte per a la fabricació d'aquesta⁵²⁹. En un document datat del mateix dia i escrit en el mateix manual notarial de la parròquia on localitzem la concòrdia per a l'obra de la capella, s'hi especifica que aquesta s'ha de fer «conforme esta la capella dels sombreres al Quarma [Carme] de la siutat de Vich, de la mateixa exura»⁵³⁰.

El retaule del Roser taradellenc obrat per Santmartí fou policromat pels pintors barcelonins Gabriel Robuster i Tomàs Guasch pels volts del 1597⁵³¹. El document contractual per a la pintura d'aquest retaule, signat únicament per Robuster, ha perdut el marge superior del foli, fet que ens impedeix datar-lo amb precisió. No obstant això, tenim constància que el 27 d'octubre de 1597 Gabriel Robuster subcontractà a Tomàs Guasch per tal que s'ocupés de la dauradura del moble - «lo dit Thomas Guasch se conduceix en daurar lo retaule que ell, dit mossen Raboster, ara de present pinta per la iglesia de sant Genis de Taradell del present bisbat de Vich (...)»⁵³². Per aquesta feina Robuster donaria a Guasch setze de les noranta lliures destinades a la decoració del retaule, que s'havia d'enllestir pel setembre de l'any següent.

En paral·lel, Gabriel Robuster degué assumir la pintura del retaule major de l'església parroquial de Sant Martí de Riudeperes, pactada l'abril d'aquell mateix any (1597)⁵³³, que se li exigia amb unes «figures e istories tant bones i tant ben fetes com estant en lo retaula de la dita iglesia de Sant Julià [de Vilatorça]», pintat per Pere de la Rocha i Gabriel Rovira vint anys abans - data en què ens consta que el fuster de Vic Joan Brull fou contractat per a la fàbrica del retaule major d'aquesta església (Riudeperes), que potser fou el mateix que decorà Robuster⁵³⁴.

⁵²⁹ Ib., (29 de setembre de 1594, p. 34v-35v). També havien de fer «el cargol qui pujara al campanar».

⁵³⁰ Ib., (29 de setembre de 1594, p. 61).

⁵³¹ ABEV, ACF-3903, Onofre Calvet (anys 1568-1609) i Jaume Onofre Calvet (CC/11, anys 1568-1624), notaris episcopals, concòrdies, anys 1568-1624 (marge superior perdut; s.f., plec solt).

⁵³² ABEV, ACF-1302, Onofre Coma, notari episcopal, manuals notarians, any 1597 (27 d'octubre de 1597, p. 167-167v).

⁵³³ ABEV, ACF-3903, Onofre Calvet (anys 1568-1609) i Jaume Onofre Calvet (CC/11, anys 1568-1624), notaris episcopals, concòrdies, anys 1568-1624 (abril de 1597, s.f., plec solt). Per aquesta mateixa església, Robuster ja havia pintat vint-i-quatre anys abans un retaule dedicat a Nostra Senyora del Roser; vegeu: Eduard JUNYENT, *Itinerario histórico...* op. cit., p. 66; Antoni PLADEVALL, «La parroquia de San Julian de Vilatorça y su sufraganea San Martin de Riudeperes», *Ausa*, vol. 2, num. 11, p. 246-258, p. 249 (Pladevall ens fa saber que al segle XVI la nau de l'església de Sant Martí de Riudeperes havia estat ampliada amb dues capelles laterals en forma de creuer; «señalmente iría destinado a esta ampliación el retablo de Nuestra Señora del Rosario pintado por Gabriel Robuster en 1573»).

⁵³⁴ ABEV, ACF-1582, Benet Puig, notari episcopal, manuals notarians, any 1577 (8 de setembre de 1577, p. 9v-10v).

Continuant amb els retaules pactats amb Santmartí i Albareda, ens situem a l'església de Sant Julià de Cabrera. El 24 d'octubre de 1602 el fuster actua com a testimoni en la concòrdia firmada amb el pintor per a la decoració del retaule «novament fet i fabricat per laltar de la capella heremitica de nostra senyora de Cabrera»⁵³⁵. L'arquitectura del moble havia estat encarregada a Santmartí el 30 de març d'aquell mateix any pel preu de cinquanta-cinc lliures barceloneses⁵³⁶. Es tractava d'un retaule d'onze taules, en les quals Albareda havia de representar determinades imatges del cicle marià. La *Visitació* i la *Nativitat* s'ubicarien als dos taulons del cantó dret del cos principal, la primera a sobre de la segona, i la *Pentecosta* i l'*Adoració dels Reis* es representarien seguint el mateix ordre en les dues taules de l'esquerra, totes quatre separades per la pastera central, finida amb una petxina i flanquejada per dues columnes «a tall de balustrà». La *Nativitat de la Mare de Déu* i la *Coronació de Nostra Senyora amb la Santíssima Trinitat* es representarien al carrer central, la primera a sota la pastera i la segona al cim. Probablement, aquesta darrera taula era més alta i s'acompanyava a banda i banda de dues taules més perfilades amb mènsules que acollien l'episodi de l'*Anunciació* - amb l'Arcàngel Gabriel a una banda i la Mare de Déu a l'altra. El bancal, dividit en registres, ostentava l'*Ecce Homo* al centre, i els sants Pau primer ermità i Antoni, tots dos al tauló de la dreta, i Segimon ermità, al de l'esquerra. El conjunt s'enfilava a sobre un pedestal, tenia dues polseres a banda i banda, sis columnes (comptant-hi les de la pastera), i dos serafins, un «al cap demunt de dita finitio en lo mes alt i altre serafi demunt dita pastera». L'arquitectura havia de daurar-se d'or fi, a excepció dels campers, que es requerien «amb blau i asul fi, amb facultat de mesclar alguns matisos de vert i carmesi», i dels pedestals, que s'havien de decorar amb uns penjants amb fruites. Els serafins s'havien d'encarnar, «conforme se acostuma». L'obra costà un total de cent cinquanta-cinc lliures, cinquanta-cinc pel fuster i cent pel pintor.

El retaule del Roser de Santa Eugènia de Berga fou encarregat també a aquests dos artífexs, tot i que el sabem intervingut igualment pel fuster Toll, probablement, Segimon o Lluçia, i el pintor Jaume Jutglar, que n'acabà la pintura degut a la mort d'Albareda, ocorreguda

⁵³⁵ ABEV, ACF-3903, Onofre Calvet (anys 1568-1609) i Jaume Onofre Calvet (CC/11, anys 1568-1624), notaris episcopals, concòrdies, anys 1568-1624 (24 d'octubre de 1602, s.f., plec solt). Aquest encàrrec ja fou donat a conèixer per: Fortià SOLÀ, *Nostra Senyora de Cabrera*, op. cit., p. 72-73; Joan Francesc RÀFOLS, *Diccionario biográfico...* op. cit., vol. 1, p. 11 i vol. 3, p. 39; Santiago ALCOLEA, «La pintura desde 1500 a 1850», op. cit., p. 176.

⁵³⁶ ABEV, ACF-1840, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notariais, any 1602 (30 de març de 1602, s.f.). Aquest encàrrec ja fou donat a conèixer per: Fortià SOLÀ, *Nostra Senyora de Cabrera*, op. cit., p. 72-73; Joan Francesc RÀFOLS, *Diccionario biográfico...* op. cit., vol. 1, p. 11 i vol. 3, p. 39; Antoni NOGUERA, *Collsacabra*, Barcelona: Biblioteca Selecta, 1964, p. 249. La cancel·lació d'aquest retaule fou efectuada el 10 de desembre de 1604 per Marianna Santmartí, la vídua del fuster, tal com palesa el redactat que hom pot observar en el lateral esquerre de la concòrdia.

només tres mesos després de la firma de la concòrdia per a la decoració del moble, datada del 13 juliol de 1614⁵³⁷. L'autoria de la fusteria per part de Santmartí la coneixem a través del contracte que aquest mateix fuster signà amb la parròquia de Santa Maria de Corcó el 29 de gener de 1594⁵³⁸, en la qual se li requeria prendre com a model el retaule d'advocació mariana que el mateix Santmartí havia fet per a l'església parroquial de Santa Eugènia de Berga. Quan s'encarregà la pintura a Albareda, per tant, havien passat un mínim de vint anys des de la fabricació del moble. Pensem que és probable que es tracti del mateix moble que fabricà Santmartí perquè una nota presa en el llibre de l'obra de la parròquia l'any 1605 ens descobreix que «per lo midar del retaule a mestre Toll fuster de Vich i per fer la escaleta i creixer los pilars del retaula tot del Roser li havem pagat un ducat»⁵³⁹.

Probablement, el retaule del Roser construït per Santmartí s'emplaçà a principis del segle XVII a la capella d'aquesta advocació oberta al temple de la mà del mestre de cases vigatà Pere Brunya al voltant d'aquesta data, motiu pel qual no fóra estrany que algunes parts del moble es renovessin o es modifiquessin per tal d'encaixar millor en el nou espai. Podríem determinar-ho amb més probabilitats si els contractes signats per Santmartí i Albareda n'haguessin detallat l'estructura; de la qual, ara per ara, només coneixem (a través del contracte del pintor, datat de 1614) que ostentava motlures i talla «en lo cabestral i cornises», columnes, capitells i penjants de fruita, que Albareda havia de pintar i daurar, així com historiar-ne les diferents taules, que imaginem amb distints episodis dels misteris de goig, de dolor i de glòria tan habituals en els retaules d'aquesta advocació.

⁵³⁷ ABEV, ACF-1926, Joan Ribot, notari episcopal, manuals notariais, any 1614 (13 de juliol de 1614, p. 163-164). Posteriorment, Jaume Jutglar signà una àpoca per la pintura d'aquest retaule (ABEV, ACF-1990, Gaspar Campana, notari episcopal, manuals notariais, anys 1614-1615 (3 d'octubre de 1615, s.f.)

⁵³⁸ ABEV, ACF-1895, Salvi Bigues, notari episcopal, manuals notariais, any 1594 (29 de gener de 1594, s.f.). Aquesta concòrdia fou cancel·lada el 29 d'octubre d'aquell mateix any (Ib., [29 d'octubre de 1597, s.f.]).

⁵³⁹ ABEV, Arxiu parroquial de Santa Eugènia de Berga, llibre de la confraria del Roser, P.II/1, anys 1605-1609 (1605, s.f.).

3.3.2. La nova generació de pintors vigatans

Al llarg del primer quart de segle, i coincidint amb gran part dels anys de trajectòria professional de Joaquim Albareda (documentat exercint de pintor entre 1594 i 1614†), s'establiran o es formaran a Vic altres pintors. Ja hem vist que es tracta d'una nova generació d'artífexs nascuts als anys vuitanta del segle XVI que es casaran i instal·laran el seu obrador a la ciutat, que per primer cop després de mig segle es veurà poblada per un conjunt - per bé que modest - de pintors vigatans. La coincidència cronològica farà propícies les relacions laborals entre ells, ja sigui per a col·laborar en alguna obra, o a fi de rebre formació.

Tot fa pensar que Jaume Jutglar i, potser també, Joan Antic Claramunt, obriren la seva carrera pictòrica a l'empara o sota el mestratge de Joaquim Albareda. A través dels contractes pels retaules del Roser de les esglésies de Sant Andreu de Tona i de Sant Feliu de Terrassola coneixem la presència de «jovens» al taller vigatà d'Albareda - els quals consta que l'ajudaven, per exemple, a assentar els retaules. Pensem probable que un d'aquests joves fos «*Antichus Claramunt, pictor civis Vici*», el qual consta entre els testimonis de la concòrdia pel de Terrassola⁵⁴⁰, datada del desembre de 1606, quan tenia vint-i-tres anys - essent el mateix any en què el jove pintor havia signat els capítols matrimonials amb la vigatana Anna Maria, en un document adjunt dels quals, referit a la dot de la noia, hi consta com a testimoni Joaquim Albareda⁵⁴¹.

D'altra banda, des de principis de 1612 el nom del pintor solsoní Jaume Jutglar apareix de manera reiterada en la documentació relativa a l'activitat artística del pintor vigatà, on normalment hi consta com a testimoni - és el cas de les concòrdies pels retaules de les esglésies osonenques de Sentfores (1612)⁵⁴², Santa Maria del Barri de Tona (1612)⁵⁴³, Vidrà (1613)⁵⁴⁴ i Santa Eugènia de Berga (1614)⁵⁴⁵. Val a dir que en el contracte per a la pintura del retaule del Roser de l'església de Sant Hilari de Vidrà, a banda d'aparèixer-hi com a testimoni, Jutglar hi consta al costat d'Albareda com a executor de l'obra - «es pactat que los dits honorables Joachim Albareda i Jaume Jutglar, de llur grat i certa scientia, convenen i

⁵⁴⁰ ABEV, ACF-1844, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notariais, any 1606 (31 de gener de 1606, p. 86-88); Ib., (23 de desembre de 1606, p. 1.013-1.014).

⁵⁴¹ Vegeu p. 159.

⁵⁴² ABEV, ACF-1924, Joan Ribot, notari episcopal, manuals notariais, any 1612 (8 de gener de 1612, p. 16v-17v).

⁵⁴³ ABEV, ACF-1850, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notariais, any 1612 (10 de setembre de 1612, s.f.).

⁵⁴⁴ ABEV, Arxiu parroquial de Sant Hilari de Vidrà, manuals notariais, R/15, anys 1606-1614 (1 de maig de 1613, p. 341-342).

⁵⁴⁵ ABEV, ACF-1926, Joan Ribot, notari episcopal, manuals notariais, any 1614 (13 de juliol de 1614, p. 163-164).

prometen a dits pabordes que de assi per tot lo mes de Agost primer vinent pintaran lo retaule del Roser de dita iglesia de Vidrà», essent la primera intervenció documentada que li coneixem en el camp de la retaulística. Aquesta peça havia estat obrada pel fuster Joan Antoni Rosers i per l'escultor Francesc Rovira a partir del 30 de maig de 1609, quan els fou contractada⁵⁴⁶.

La mort d'Albareda l'octubre de 1614 portà a Jutglar a fer-se càrrec en solitari de dos d'aquests retaules, com a mínim. Pel que s'expressa en el document expedit en relació a la represa del retaule de sant Jacint de l'església de Santa Maria del Barri de Tona⁵⁴⁷, Jutglar es comprometé a assumir aquelles obres que Joaquim Albareda havia deixat inacabades arran de la seva defunció, revelant-se, per tant, com una persona de confiança en l'àmbit laboral del pintor - «lo dit mossen Jaume Jutglar, per attendre i complir lo pacte per ell fet amb los hereus del dit mossen Joachim Albareda, conve i en bona fe promet al dit senyor rector i obrers devall scrits que de assi per tot lo mes d'octubre primer vinent, per la mateixa quantitat de cent i vint lliures per la qual lo dit mossen Joachim Albareda se era obligat amb dit acte de concordia pintar i dorar lo dit retaule, pintara i dorara lo dit reatule de sant Hyacinto e, o, prossequira i passara havant la dita obra que per lo dit mossen Joachim Albareda al temps vivia era estada comensada (...)». De fet, el nom de Jaume Jutglar també consta entre els testimonis tant del testament de Joaquim Albareda com de l'acta de la seva defunció, els dies 5 i 11 d'octubre, respectivament⁵⁴⁸.

A banda del retaule de Tona, també tenim constància que Jutglar enllestí el del Roser de la parroquial de Santa Eugènia de Berga, per a la pintura del qual el dia 3 d'octubre de 1615 firmava una època de vint lliures⁵⁴⁹. Ja hem dit que devia tractar-se del retaule que s'esmenta l'any 1605 en el llibre de la confraria del Roser de la parròquia, on es recull que es paga a «mestre Toll, fuster de Vich», «per lo midar del retaule (...) i per fer la escaleta i crexer los pilars del retaula tot del Roser», i que probablement hem d'identificar amb el retaule que

⁵⁴⁶ ABEV, ACF-1847, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1609 (30 de maig de 1609, s.f.). Vegeu: p. 206-207.

⁵⁴⁷ ABEV, ACF-1854, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1616 (29 d'agost de 1616, s.f.). Segons aquest segon contracte, Albareda havia cobrat quaranta lliures de les cent vint que li havien estat promeses per la feina, de manera que Jutglar cobraria les vuitanta lliures restants per acabar-lo. D'aquestes vuitanta, en el moment de la concòrdia se n'hi pagaren quaranta-set, tal com palesa l'època que es redacta a continuació. Les restants trenta-tres lliures li són promeses un cop el retaule sigui pintat i assentat a la capella de sant Jacint.

⁵⁴⁸ ABEV, ACF-3592, Joan Vinyes, notari episcopal, testaments, anys 1585-1624 (5 d'octubre de 1604, p. 112-117). Tal com ja s'ha dit, hi consta al costat del pintor Blasi Rayón.

⁵⁴⁹ ABEV, ACF-1990, Gaspar Campana, notari episcopal, manuals notarians, anys 1614-1615 (3 d'octubre de 1615, s.f.).

havia obrat el fuster Montserrat Santmartí en una data anterior al gener de 1594⁵⁵⁰. És probable que la intervenció de Toll en el moble una desena d'anys més tard s'hagi de relacionar amb l'obertura de la capella del Roser que pels volts d'aquella data havia dut a terme el mestre de cases Pere Brunya, a la qual es degué voler adaptar⁵⁵¹.

El fuster Toll de qui no s'especifica el nom potser sigui Lluçia, el membre més actiu d'aquesta família de fusters a partir del canvi de segle i autor dels adobs d'un altre retaule del Roser, el de l'església de Sant Martí de Sentfores, la pintura del qual també es pactà amb Joaquim Albareda. Tant una feina com l'altra fou acordada a Vic el dia 8 de gener de 1612, data en què es reuniren el prevere i rector de l'església de Sentfores, Baltasar Socarrats, els procuradors de la confraria del Roser, els pagesos Saldoni Carrera i Arcis Riera, el fuster Lluçia Toll i els pintors Joaquim Albareda i Jaume Jutglar - en aquest cas, aquest darrer actua com a testimoni en la concòrdia del fuster. Pel que sembla, Toll subcontractà alguns dels elements d'aquest retaule, com ara «tres angelets pera tenir los penjants o fruites», a l'escultor Francesc Rovira, probablement més destre en el camp de la talla escultòrica⁵⁵².

Nicolau Fauxer fou un altre pintor format al taller d'un mestre establert a la ciutat, Pere Pau Camps, el qual es degué haver convertit en el principal competidor a la zona vigatana de Joaquim Albareda des de principis del Sis-cents. Ja hem vist que Fauxer entrà al seu obrador el 1608, quan el seu pare signà una concòrdia d'aprenentatge amb Camps relativa a un període de quatre anys. Malgrat que aquesta fou cancel·lada el febrer de 1611, les trajectòries professionals de Camps i Fauxer segurament es relacionaren de manera continuada fins, almenys, el 1616, ja que arran del pacte matrimonial entre Fauxer i Marina, la germana de Pere Pau Camps, els futurs conjugues residirien a casa del pintor barceloní durant almenys quatre anys, que segurament hem de començar a comptar a partir de finals de 1612⁵⁵³.

Fóra possible que la cancel·lació de la concòrdia d'aprenentatge tingués alguna cosa a veure amb l'absentisme més o menys continuat de Camps a la zona de Vic durant els primers

⁵⁵⁰ Quan Montserrat Santmartí rep l'encàrrec de construir el retaule del Roser de l'església parroquial de Santa Maria de Corcó li és requerit a semblança del retaule d'aquesta mateixa advocació de l'església parroquial de Santa Eugènia de Berga, que ell mateix havia obrat: «de la mateixa atxura de un altre te fet dit mestre Sanct Marti de la mateixa invocatio de Nostra Senyora del Roser en la iglesia parrochial de Sancta Eugenia de Berga». (ABEV, ACF-1895, Salvi Bigues, notari episcopal, any 1594 [29 de gener de 1594, s.f.]).

⁵⁵¹ ABEV, Arxiu parroquial de Santa Eugènia de Berga, llibre de la confraria del Roser, p.II/1, anys 1605-1609 (1605, s.f.).

⁵⁵² ABEV, ACF-1924, Joan Ribot, notari episcopal, manuals notariais, any 1612 (8 de gener de 1612, s.f.). Coneixem que s'ajudà de l'escultor Francesc Rovira gràcies al plet entre ambdós conservat a l'ABEV: AVV/959, vària, documents històrics.

⁵⁵³ Vegeu: p. 157-159.

anys del seu establiment a la ciutat. De fet, el juliol de 1612, en una queixa presentada per Joaquim Albareda a la Casa del Consell de la ciutat, el pintor vigatà hi exposà que Camps es trobava «absent de molt temps ha desta ciutat»⁵⁵⁴. La qüestió era que Albareda li havia confiat la pintura del bancal del retaule del Roser de l'església de Sant Quirze de Besora «a fi que pugues amb mes breu temps acabar lo dit retaule i posar en la capella de dita parrochia», però pel que sembla, Camps retenia la peça inacabada a casa seva perquè pretenia cobrar-ne més diners dels que se li havien promès. Ja havia passat més d'un any respecte la data de la delegació d'aquesta feina (per tant, deduïm que Albareda li feu l'encàrrec a principis de 1611 o en una data anterior) «i los obres de dita parrochia molestan al dit Albareda per a quels done acabada la dita pessa del bancal, com te obligatio, porque sens ella lo demes del dit retaule que esta ja acabat i tenen dits obrers rebut en la dit iglesia nos pot assentar amb lo cumpliment ques deu, i esta dit Albareda impossibilitat en cumplir esta obligatio per no aver volgut dit Camps acabar lo dit bancal i recusar de tornar aquell per aver treballat alguna cosa sino per un preu molt excessiu e ni just, volent amb esta violentia de retenirse dita pessa cobrar mes del just preu i valor del que a treballat en dit bancal». Per aquest motiu, Albareda demanava als consellers que fos manat treure la peça de casa el pintor, «i treta dita pessa de casa i poder de dit Camps i posada en ma i poder de dita persona tercera per vostra merce anomenadora, sie servit manar ser compellit i forsat dit Camps de comparexer per si, o son procurador, devant de vostra merce peraque sie vist de justicia lo que sie cobrador de la feina que sera vist aura feta en dita pessa i sia restituida al dit Albareda peraque puga fer i donar lo descarrech que te obligatio als dits obrers de Sant Quirze»⁵⁵⁵.

Desconeixem com acabà aquest assumpte, però sembla que a partir de finals de 1612, i coincidint amb l'enllaç de la seva germana amb el pintor Nicolau Fauxer, Camps s'assentà de manera més estable a la ciutat, on degué compartir l'obrador amb el seu cunyat, almenys durant uns anys. Avui, però, només els sabem en companyia en relació a la pintura del retaule del Roser de l'església parroquial de Sant Boi del Lluçanès, tal com es desprèn d'una liquidació de comptes datada del 6 d'octubre de 1614 i testimoniada per «*Nicolau Feuxer pictor*», a través de la qual Camps rep vint-i-sis lliures, «(...) *dicto Camps, pictori, promiserunt pro depingendi quindesim misteris in altari Beate Marie Virginis de Rosario et pro depingendo ac de apereando*

⁵⁵⁴ ABEV, AVV/959, vària, documents històrics (1612; plec solt).

⁵⁵⁵ El procurador al qual es refereix Albareda potser encara era Nicolau Fauxer, a qui ja hem vist que Camps li havia atorgat poders per exercir com a tal l'octubre de 1609. Vegeu: p. 157.

*tabernaculo dicte confratrie (...)*⁵⁵⁶, així com d'un seguit de notes de pagaments registrades en el llibre de la confraria de la parròquia on hi consten diverses intervencions pictòriques en relació a aquest mateix moble que pensem atribuïbles a Camps i Fauxer, els noms dels quals se citen en determinades pàgines, com ara la que recull la següent informació: «Comte del que te rebut mossen Camps per pintar lo tabernacle de Nostra Senyora del Roser als primer de satembre de 1614. Jo, Nicolau Fauxer, pintor, tinch rebut de mans de Sabastia Codinac, com a procurador de Nostra Senyora del Roser, sinch reals (...). Item tinch rebuts una dotsena de ous. Et item te rabut mossen Camps, pintor, deu sous als 8 de satembre de 1614»⁵⁵⁷.

Aquest tabernacle que s'esmenta en el llibre de comptes, ha de ser el tabernacle que s'encarregà al fuster Joan Estrada el 15 de novembre de 1612, quan amb els obrers de la parròquia es comprometé també a construir el retaule major⁵⁵⁸, pintat igualment per Pere Pau Camps⁵⁵⁹. Fóra possible que el mateix Estrada hagués obrat pels volts d'aquestes dates el retaule del Roser que es pintava al taller de Camps el 1614, tot i que no deixa de resultar estrany que només sis anys abans, el 27 d'abril de 1608, els aleshores obrers d'aquesta mateixa parròquia ja haguessin contractat a Pere Pau Camps per a la pintura d'un retaule sota aquesta mateixa advocació⁵⁶⁰, que, d'entrada, hauríem de descartar que fos el mateix. En primer lloc, perquè segons la concòrdia de 1608, el retaule del Roser era un moble de petites dimensions que acollia només quatre dels quinze misteris del rés del Rosari, i, en segon lloc, perquè la pintura d'aquest ja consta acabada el 28 de gener de 1609, quan Camps tenia rebudes les trenta-quatre lliures que li havien estat promeses per a la feina i quan es cancel·là la concòrdia.

⁵⁵⁶ ABEV, Arxiu parroquial de Sant Boi del Lluçanès, manuals notarial, R/95, anys 1611-1617 (6 d'octubre de 1614, p. 132).

⁵⁵⁷ ABEV, Arxiu parroquial de parroquial de Sant Boi del Lluçanès, llibre de la confraria del Roser, P-II.1, anys 1613-1642 (1614, s.f.).

⁵⁵⁸ ABEV, Arxiu parroquial de Sant Boi del Lluçanès, manuals notarial, R/95, anys 1611-1617 (15 de novembre de 1612, p.59v-61); ABEV, ACF-1851, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarial, any 1613 (28 de maig de 1613, s.f.).

Ens consta, també, que en aquesta mateixa parròquia el fuster vigatà Miquel Hom (o Homs) hi portà a terme el retaule de la capella de Nostra Senyora de Ballester (ABEV, Arxiu parroquial de Sant Boi del Lluçanès, manuals notarial, R/94, anys 1605-1614 [11 de setembre de 1606, p. 285-286]; àpoques: Ib., [18 de març de 1607, p. 380, i 27 de juny de 1607, p. 453]); i que el 9 d'octubre de 1622 el fuster de Sant Hipòlit, Salvador Gallifa, fou contractat per obrar el retaule dedicat a sant Salvador, del qual en la concòrdia no se n'especifica ni la forma ni la iconografia. (ABEV, Arxiu parroquial de Sant Boi del Lluçanès, manuals notarial, R/96, anys 1617-1624 [9 d'octubre de 1622, p. 216]).

⁵⁵⁹ ABEV, Arxiu parroquial de Sant Boi del Lluçanès, manuals notarial, R/95, anys 1611-1617 (10 d'octubre de 1616, p. 166v-168).

⁵⁶⁰ ABEV, Arxiu parroquial de Sant Boi del Lluçanès, manuals notarial, R/94, anys 1605-1614 (27 d'abril de 1608, p. 518-520). Es tractava d'una peça de dimensions molt modestes que contenia «tres figures de verges de mig cos» al bancal, «i en los taulons al costat de Nostra Senyora la Nativitat, i en lo altre taulo la Adoratio dels reis, i en lo taulo del mig sobre de Nostra Senyora lo misteri de la Assumptio i en cada mensula dels costats entre totes dos la Salutatio del Angel (...)».

En relació amb aquests vincles de taller, és interessant destacar una notícia del 5 de juny de 1622⁵⁶¹. Es tracta d'un nomenament de dos arbitres per resoldre algun conflicte o assumpte (no especificat) entre els pintors Joan Antic Claramunt i Nicolau Fauxer arran de la seva col·laboració en la pintura i dauradura del retaule de sant Eloi, sant Honorat i santa Eulàlia de la confraria dels ferrers i basters de Vic, ubicat a l'església de Sant Domènec i construït set anys abans pel fuster Joan Antoni Rosers.

«De et super aliquibus differentis et questionibus inter nos mottas de et super pictare et daurare retabulum sancti Alodi que nos recepimus ad prectium factum sive a preu fet ab honorabilibus procuratoribus et confratrie sancti Alodi Honorati et Eulalie officiorum ferrarium et basterium etc. presentis civitatis vici et generaliter de et super omnibus et singulis incidentibus dependentibus et emergentibus etc».⁵⁶²

A causa d'algun incident que desconeixem, ambdós pintors nomenaren un àrbitre perquè pogués exercir de mitjancer en nom seu. Claramunt elegí a Jaume Jutglar, amb qui fóra ben possible que hagués coincidit en la seva fase d'aprenentatge al taller de Joaquim Albareda, i Fauxer a Pere Pau Camps, que havia estat el seu mestre i cunyat⁵⁶³. Desconeixem com es resolgué el cas, però tant Claramunt com Fauxer es comprometien a acceptar la decisió dels arbitres sota una pena de vint-i-cinc lliures.

Aquest conjunt de pintors acostumaran a compartir comandes amb els fusters i/o imaginaires aleshores establerts a Vic, com ara Lluçà Toll, Joan Antoni Rosers, Francesc Rovira o Jaume Pratnerbones, però també amb els Rubió i els Giol, els quals començaran a treballar a la zona els primers retaules amb una major presència escultòrica o totalment esculpits, malgrat que en aquests primers vint-i-cinc anys del Sis-cents predominaran clarament els retaules constituïts amb taules pintades.

3.3.3. *Cap a una nova tipologia de retaules*

Com bé sabem, a les acaballes del segle XVI la tipologia de retaules totalment esculpits comença a manifestar-se al Principat, on serà progressivament anteposada - malgrat que lentament - a la tradicional composició mixta cinccentista d'herència baixmedieval que combina imatgeria i pintura sobre taula. Aquest canvi de disseny prendrà volada a partir del 1600, la progressió del qual palesa l'opció creixent d'aquest model per part de la clientela.

⁵⁶¹ ABEV, ACF-2117, Salvador Casals, notari episcopal, manuals notariais, any 1622 (5 de juny de 1622, s.f.).

⁵⁶² Segons E. Junyent, que ens dona la notícia del contracte del retaule, la feina de pintar-lo i daurar-lo fou pactada per cent ducats (Eduard JUNYENT, *La ciutat de Vic...* op. cit., p. 224).

⁵⁶³ Parlem en passat perquè, tal com hem dit anteriorment, Fauxer degué enviduar, ja que el 1619 rebé la dot de Magdalena Argemir, filla del notari Agustí Argemir.

Desconeixem, però, per quin motiu es produí aquesta mutació formal; fou una iniciativa nascuda en el si de determinats tallers locals?, fou suggerida per part dels comitents?, es veié propiciada per les mateixes institucions religioses?

La bona acollida que tingué el nou model de retaule esculpit arreu del Principat probablement s'hagi de relacionar amb el major impacte i fervor religiós que provocava la seva contemplació. Una de les úniques fonts avui conegudes susceptible d'explicar-nos el canvi de gust en aquesta línia l'aporta J. Bosch. Es tracta d'una de les deliberacions dels Paers de Cervera a propòsit de la fàbrica del retaule major de Santa Maria, el qual decidiren que fos obrat amb relleus per «dotar-lo d'una presència més sumptuosa»; «(...) resulta una motivació suggerent - expressa J. Bosch -, si es pensa que ens trobem en una època de ferma difusió dels ideals de l'Església de la Contrareforma. La força d'evocació del redactat municipal [cerverí] creix si tenim present que en altres territoris hispànics s'hi esgrimien conceptes semblants. Per exemple, en les advertències que el provisor de l'arquebisbe de Sevilla feia al retauler Juan de Oviedo el Mozo l'any 1592: "*que en las cajas para las ystorias de la vila de Nuestra Señora se pongan en la nabe de enmedio las ystorias de todo reliebo, que el señor provisor señalar, que serán los más principales misterios de Nuestra Señora, y las de los lados han de ser de medio relieve. Las figuras de los remates y de los encastramientos questán a los lados de las dichas ystorias an de ser de todo relieve porque se goze desde enmedio de la yglesia y con muy buena postura de manera que provoquen todo lo susodicho a devoción*"»⁵⁶⁴.

Actualment, sembla que només podem determinar amb seguretat dos aspectes. En primer lloc, que a partir del tombant de segle, i coincidint amb la instal·lació del retaule montserratí obrat per Esteban Jordán, es detecta un interès creixent pels dissenys retaulístics completament esculpits. I, segonament, que avui aquesta preferència se'ns fa palesa únicament a través dels documents contractuals expedits per a la fabricació de les diferents peces. No tenim constància que sorgís cap imposició eclesiàstica a través de la qual s'instés al canvi de model - no es coneix cap visita pastoral, cap constitució provincial ni cap decret sinodal que siguin objecte d'aquesta qüestió.

El mateix J. Bosch evocà la possibilitat que el retaule costejat pel rei Felip II destinat a presidir l'església nova del monestir de Montserrat hagués estat el detonant del canvi de gust a Catalunya. El maig de 1597 l'escultor Esteban Jordán contractà el servei de seixanta-cinc carros per transportar el retaule de Valladolid (la ciutat de residència de l'escultor i on

⁵⁶⁴ Joan BOSCH, *Agustí Pujol...* op. cit., p. 202-205 (per a una visió general d'aquesta qüestió vegeu les pàgines 197-230). La citació és extreta pel mateix autor de: Jesús M. PALOMERO, «Definición, cronología y tipología del retablo sevillano del Renacimiento», *Imafronte*, 3-4-5, 1987-1989, p. 55.

havia treballat en l'obra des del 1593) al santuari montserratí, on a l'any següent es traslladà el pintor madrileny Francisco López per portar a terme el daurat del moble. Basat en un disseny de l'arquitecte Francisco de Mora, es tractava d'un retaule completament esculpit, tal com era comú en l'àrea castellana. Malgrat que aquesta tipologia no era pas inèdita en àmbit català, la llista de retaules esculpits al llarg del Cinc-cents i fins aleshores es presenta molt breu: els majors de Poblet i de l'església vella de Montserrat, de Damià Forment (1527 i 1533, respectivament), els conjunts de format menor de la Pietat de la catedral de la Seu d'Urgell, de Jeroni Xanxo (1548) i el retaule anònim dedicat a sant Joan de la catedral de Barcelona (1560 ca.). Seria precisament a partir del 1597 que aquesta llista començaria a eixamplar-se. Aquell mateix any, el fuster barceloní Joan Merla emprengué la fàbrica del retaule dels Doctors de la catedral de Girona, conservat *in situ*, que presenta un disseny reticular enterament esculpit⁵⁶⁵. L'any següent, les parròquies de Santa Maria d'Olost i de Sant Hilari Sacalm pactarien les fàbriques dels seus respectius retaules del Roser i major amb els fusters de Moià Francesc i Jaume Rubió optant igualment per aquesta nova tipologia.

L'encàrrec d'Olost, fins ara inèdit, és singular. A diferència dels retaules que sabem esculpits al llarg del Cinc-cents, inclòs el de Montserrat, el retaule del Roser olostenc no seguia el típic esquema reticular que substituïa les taules pintades per taulons amb relleus, sinó que fou requerit a mode de *pala d'altare* italiana, presidit per un tauló central a l'interior del qual s'havia d'esculpir un oval amb la imatge de Nostra Senyora del Roser, - adquirint més aviat l'aspecte d'una mena d'arquitectura. La concòrdia no ens aporta cap pista que ens permeti saber qui el concebé - el traçaren els Rubió i l'oferiren a la parròquia? fou projectat pel rector d'Olost, Joan Alavedra, en la traça de la qual es parla en el contracte? -, ni per quina raó prengué aquesta forma - s'inspirava en algun model concret?, copiava alguna peça propera a l'església d'Olost o al radi d'actuació dels Rubió?. Actualment, hem de deixar aquesta qüestió pendent de resposta. En tot cas, però, ens interessa destacar que ja a les acaballes del segle XVI i en indrets perifèrics es portaven a terme retaules esculpits que, a banda de substituir la pintura pel relleu, trencaven la composició quadriculada.

3.3.3.1. El nou model a l'àrea vigatana

Segons les dades actuals, el taller dels Rubió fou un dels primers del Principat català que apostà per les estructures completament esculpides. Arran de la seva recerca en àmbit

⁵⁶⁵ Joan BOSCH, *Agustí Pujol...* op. cit., p. 90-91, 200-202.

manresà, on els Rubió treballaren de manera assídua a partir de la segona dècada del Sis-cents, J. Bosch afirmà: «ells seran els primers escultors bagencs en sentit estricte, els difusors d'una concepció del gènere totalment escultòrica introduint els primers esquemes de retaule amb relleus»⁵⁶⁶. Aquesta observació s'emmotlla igualment a l'àrea vigatana, on també ens ofereixen els primers exemplars d'aquesta nova tipologia de retaules esculpits.

Fins ara, l'activitat artística dels Rubió havia estat resseguida principalment a través de documents notariais i parroquials expedits des de Moià i Manresa, dos indrets claus per a traçar-ne la trajectòria professional i biogràfica. Ara, ampliem el seu catàleg artístic des de l'àrea vigatana, on consta que hi treballaren com a mínim una desena de retaules destinats principalment a esglésies circumscrites dins dels actuals arxiprestats del Moianès i a la part més meridional dels del Lluçanès i les Guillerries-Congost, aleshores al sud del deganat de l'Oficialat - on s'inclouïa també la vila de Moià. Els localitzem treballant a Moià, a Sant Feliu Sasserra, a Sant Hilari Sacalm, a Santa Maria d'Olost, a Santa Eulàlia de Pardines, a Sant Julià de Vilatorrada, a Sant Genís d'Orís, a Santa Maria de Seva, a Sant Vicenç d'Espinelves, a Santa Coloma de Centelles, i pensem que degueren actuar també a Sant Sadurní d'Osormort. La majoria d'aquestes obres foren realitzades pels Rubió en els anys a cavall entre els segles XVI i XVII - per tant, hagueren de combinar-les amb encàrrecs com els del retaule major de Rubí (1599 i 1607⁵⁶⁷), els de Berga i de Linyola (1604) o el de Sant Pere de Ripoll (1605). A partir de la segona dècada del segle XVII actuaren més habitualment al cantó manresà, on Jacint Rubió acabaria desplaçant el seu taller - probablement, pels volts de 1617.

Ara per ara, no sembla que els Rubió establissin vincles importants amb la ciutat de Vic. No tenim constància que hi treballassin o hi destinessin cap obra, tampoc no coneixem el cas de cap associació o relació professional amb cap dels seus homòlegs vigatans⁵⁶⁸ i mai no formaren part de la confraria de fusters de la ciutat⁵⁶⁹. Sí, en canvi, que se saben treballant al costat d'altres fusters o escultors de l'època, majoritàriament vinculats a Barcelona o a Manresa, com ara Claudi Perret, Bartomeu Aranyó, Miquel Rubiol, Pau Boxadell o Joan Vilar. A aquesta llista hi hauríem de sumar alguns fusters o imaginaires moianesos, així com l'escultor castellà Pedro Fernández, que el 17 d'abril de 1621 signaria els capítols

⁵⁶⁶ Joan BOSCH, *Els tallers d'escultura al Bages...* op. cit., p. 161-168.

⁵⁶⁷ La segona data correspon a la comanda del tabernacle, obrat en paral·lel al de l'església de Santa Maria de Moià.

⁵⁶⁸ Val a destacar, això no obstant, que en el contracte signat per Francesc Rubió el 19 d'abril de 1603 per a la fàbrica del retaule del Roser de Santa Maria d'Olost, el fuster vigatà Lluçà Toll consta entre els testimonis. Ara per ara, però, no hem detectat cap altre notícia o vincle entre aquest fuster i els Rubió.

⁵⁶⁹ Segons J. Bosch, els Rubió integraren la confraria de fusters de Manresa, dedicada a sant Josep i sant Joan. (Joan BOSCH, *Els tallers d'escultura al Bages...* op. cit., p.135; Íd., *Agustí Pujol*, op. cit., p. 105).

matrimonials a Moià amb Elisabet, la filla de Jaume Rubió⁵⁷⁰, fet que explicaria l'estreta relació professional establerta entre Fernández i l'obrador dels Rubió, que ja des del 1619 se saben col·laborant en un seguit d'obres destinades al cantó manresà. Aquesta cooperació potser seria una de les claus que explicaria l'èxit dels moianesos a l'àrea bagenca.

Entre les acaballes del Cinc-cents i l'entrada del Sis-cents Vic quedà pràcticament sense imaginaires. El març de l'any 1598 havia mort l'entretallador Joan Font i el juliol de 1603 morí l'imaginaire Montserrat Santmartí. A partir d'aleshores, el camp de la retaulística era cobert únicament pels fusters Toll, Segimon i Lluçia, el primer amb una minsa carrera artística i el segon amb suposables dificultats per assumir còmodament les noves propostes escultòriques. Qui sap si per aquest motiu, Joan Estrada, habitant de Caldes de Montbui, es començarà a fer present a la ciutat, on es desplaçarà de manera puntual per pactar determinats encàrrecs, especialment durant els primers dotze anys del segle XVII.

En paral·lel a aquest panorama socioartístic, els Rubió començaran a oferir en aquesta àrea els primers exemplars de retaules esculpits. Imaginem que l'establiment a Vic dels imaginaires Joan Antoni Rosers i Francesc Rovira ajudà a l'arrelament d'aquesta nova tendència esculpida a la zona vigatana, especialment a través de la figura de Rovira, que assumí habitualment el treball escultòric dels retaules - en forces ocasions, estalviant-lo als mestres fusters-retaulers aleshores establerts a Vic, probablement menys dotats pel treball de la talla que ell, com ara Lluçia Toll, el mateix Rosers o Jaume Pratnerbones, un fuster vigatà que comença a aparèixer en la documentació de l'època a partir de 1616. Ara bé, la desaparició, pràcticament, de la totalitat de les obres creades per aquests artífexs ens obliga a ser molt prudents a l'hora de considerar-los més o menys destres. Així i tot, a través de la informació de què disposem en la documentació recollida fins ara, pensem que podem apropar-nos al seu perfil professional.

3.3.3.2. L'ofici d'escultor i la seva distinció pràctica

A Vic, la distinció de l'art de l'escultura, tant en la vessant pràctica com en la teòrica, es comença a perfilar en aquest moment i ho fa sobretot a través de la figura de Francesc Rovira, el solsoní que sabem establert a la ciutat des de la primera dècada del segle XVII, on es casà, visqué i instal·là el seu obrador - i on moriria l'abril de 1638. La seva figura sobresurt entre la dels seus homòlegs per ser el primer que planteja la diferenciació entre

⁵⁷⁰ Josep GALOBART, «Aportacions a la biografia i a l'obra dels escultors Rubió», op. cit., p. 29-30.

l'ofici de fuster i l'art de l'escultura - per bé que ell el concep encara dins l'orbe artesanal. Tal com hem vist, el 1617 Rovira llegí una carta davant dels integrants de la confraria dels sants Josep i Just de Vic, principalment formada per fusters, demanant la inclusió a la corporació de l'ofici d'escultor - «dit Rovira affectant i desitjant summament esser altre dels confreres forçats i examinats de la dita confraria, axi com es lo art del pintor i altres, i de dita determinatio esser feta ordinatio en dita confraria. Amb conditio empero que lo dit offici de sculptor o imagineire sia offici differenciat del offici de fuster (...)»⁵⁷¹. Per bé que la concepció liberal de l'escultura quedava encara molt lluny de la cultura socioartística vigatana, Rovira reivindica l'especificitat del seu ofici en un context en què la distinció del treball escultòric comença a fer-se evident a través de la pràctica.

Ja en el primer contracte que li coneixem la seva feina és distingida de la del fuster. Es tracta del document per a la fabricació del retaule del Roser de l'església parroquial de Sant Hilari de Vidrà, que signà al costat del fuster Joan Antoni Rosers el 30 de maig de 1609⁵⁷². L'encàrrec incloïa la construcció d'un tabernacle «amb una imatge de Nostra Senyora» que havia de fer-se a semblança del tabernacle de la confraria del nom de Jesús de l'església del monestir de Nostra Senyora dels Predicadors de Vic, amb cinc angelets a cada columna i un al mig, tots sis amb «son instrument de musica». El retaule, en canvi, havia de prendre com a referent el del Roser de Sant Esteve de Granollers de la Plana, al terme municipal de Gurb, que potser també hauríem d'atribuir al binomi Rosers-Rovira. D'aquest retaule en coneixem el contracte, que el prevere i els obrers de la parròquia signaren el dia 5 de març de 1608 amb Joan Antoni Rosers⁵⁷³. Tot i que el nom de Francesc Rovira no hi consta, pensem que no seria rar que Rosers, que segons la concòrdia faria la feina «tocant a son art de fuster i torner», hagués subcontractat o pactat amb Rovira el treball de la talla - ja que és particularment aquest treball el que es requereix a semblança del de Granollers de la Plana en el contracte de Vidrà: «(...) i tota la talla de dit rataula han de fer com fer prometten de la manera que esta feta la talla de dit rataula de la iglesia parroquial de Granollers».

El mateix binomi potser també tenia intenció de fer el retaule destinat a la capella de sant Ramon Nonat del monestir vigatà de Nostra Senyora de la Mercè, que Rosers pactà l'11 de

⁵⁷¹ ABEV, ACF, CONF-33, Confraria de Sant Josep i sant Just, llibres d'actes, anys 1589-1629 (9 d'abril de 1617, s.f.).

⁵⁷² ABEV, ACF-1847, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notariais, any 1609 (30 de maig de 1609, s.f.). En un dels manuals de la parròquia hi consta una època referida a aquesta feina encapçalada per Francesc Rovira, escultor, i Joan Antoni Rosers, fuster (ABEV, Arxiu parroquial de Sant Hilari de Vidrà, manuals notariais, R/15, anys 1606-1614 (30 de novembre de 1610, p. 249).

⁵⁷³ ABEV, ACF-2103, Salvador Casals, notari episcopal, manuals notariais, any 1608 (5 de març de 1608, s.f.). Un dels testimonis del contracte és el pintor Joaquim Albareda, a qui posteriorment li seria encomanda la pintura del moble en companyia de Jaume Jutglar.

juny de 1616⁵⁷⁴. Quan encara no havia passat ni un mes de l'expedició del contracte, però, se'n feu un de nou amb el mateix notari, aquest cop encapçalat per Francesc Rovira, «sculptor», i Jaume Pratnerbones, «fuster ciutada de Vich»⁵⁷⁵. Probablement, i per raons que avui desconeixem, l'encàrrec fou declinat per part de Rosers, passant després a mans de l'escultor Francesc Rovira, que se n'ocuparia juntament amb Pratnerbones, qui es faria càrrec del treball de la fusteria del moble (que inicialment havia de fer Rosers?)⁵⁷⁶. En companyia, Jaume Pratnerbones i Francesc Rovira emprendrien aquell mateix any (1616) el retaule de l'església nova de Sant Segimon, sufragània de Sant Martí de Viladrau⁵⁷⁷. En la concòrdia, la feina de Rovira és novament distingida de la del fuster Pratnerbones, que potser s'inicià en el camp de la retaulística a recer d'aquest binomi; ens consta que Rosers fou un dels seus examinadors a l'hora d'entrar a la confraria de Sant i sant Just de Vic⁵⁷⁸ i que les empreses que actualment obren la seva trajectòria professional són al costat de Rovira (la primera, potser, «en substitució» de Rosers).

A excepció del cas de Francesc Rovira, autoconsiderat «sculptor» i reconegut com a tal - «Francesc Rovira, imaginaire agent, te botiga parada en la present ciutat i treballa publicament de son offici de imaginaire fent feina per molts particulars i per molts fusters»⁵⁷⁹-, es fa molt difícil determinar fins a quin punt la majoria de fusters-retaulers actius a la ciutat a partir del canvi de segle exerciren més o menys d'imaginaires; al fet de no haver preservat totes aquestes obres, se suma la circumstància que la informació documental no sempre ho clarifica o no sempre garanteix l'autoria de la peça per part de qui encapçala les contractacions.

D'això últim, n'és una mostra flagrant el plet judicial conservat a l'ABEV que el mateix Rovira obrí contra el fuster Llucià Toll el gener de 1620⁵⁸⁰. Segons l'escultor, Toll li devia set lliures i setze sous per un seguit de feines d'escultura que el fuster li havia delegat. Es

⁵⁷⁴ ABEV, ACF-1854, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notariais, any 1616 (11 de juny de 1616, s.f.).

⁵⁷⁵ Ib., (3 de juliol de 1616, s.f.).

⁵⁷⁶ La possible declinació de l'encàrrec per part de Rosers potser s'explica per algun desacord relacionat amb el preu de la feina. Crida l'atenció que en el contracte pactat amb Rosers, identificat com a fuster, el preu total del retaule s'estableixi en cinquanta-quatre lliures barceloneses; en canvi, en la segona concòrdia, pactada amb Rovira, en qualitat d'escultor, i Pratnerbones, de fuster, la remuneració sigui de vuitanta-una lliures barceloneses, cinquanta-quatre per a la feina de l'escultura i vint-i-set pel treball de la fusteria. (Potser en la primera concòrdia es pretenia fer obrar les diferents parts de fusteria i escultura del retaule pel preu total de cinquanta-quatre lliures?).

⁵⁷⁷ ABEV, ACF-1717, Onofre Calvet, notari episcopal, manuals notariais, anys 1615-1616 (16 de desembre de 1616, s.f.).

⁵⁷⁸ ABEV, ACF, CONF-33, Confraria de Sant Josep i sant Just, llibres d'actes, anys 1589-1629 (12 de maig de 1612, s.f.).

⁵⁷⁹ ABEV, AVV/959, vària, documents històrics (1620). Es tracta del plet entre el fuster Llucià Toll i l'escultor Francesc Rovira. A diferència de Rovira, Toll hi és presentat de la següent manera: «treballa del offici de fuster publicament fent moltes feinas tocants al offici de fuster».

⁵⁸⁰ ABEV, AVV/959, vària, documents històrics.

tractava, sobretot, de talles figuratives, entre les quals hi consten principalment escultures de serafins i angelets per a decorar l'arquitectura dels retaules, com ara sis serafins i tres angelets «per a tenir los penjants o fruites del dit retaule [del Roser] de Roda», tres angelets més i dos serafins pel retaule i la pastera del Roser de Sentfores, o quatre serafins per a un tabernacle «de Sau o de Sant Sadurní». Hi destaca la feina de «les cares de les figures que estan en lo remato del monument de dita seu de Vic», per a la qual Toll ja havia treballat el monument de Setmana Santa en altres ocasions, com també fabricà la cadira del bisbe, les dues nimfes de la qual foren igualment esculpides per Rovira, tal com palesa la llista de feines pendents de remunerar registrada en el plet, en què també consta el marc del quadre de la capella del Sant Esperit, actualment conservat a l'Aula Capitular de la catedral de Vic, als cantons del qual s'aplicaren quatre serafins obrats també per l'escultor, igualment deixats a deure; posteriorment, el marc fou daurat per Jaume Jutglar, tal com es desprèn de la declaració feta pel pintor en el mateix plet i en defensa de Francesc Rovira. Pel que fa als retaules de Roda i Sentfores esmentats més amunt i llistats en el plet per part de Rovira, tenim constància que li foren encarregats a Toll el 7 d'octubre de 1611⁵⁸¹ i el 8 de gener de 1612⁵⁸², respectivament - a Roda de Ter, a banda del retaule del Roser, se li n'encomanà un altre a través de la mateixa procura d'advocació desconeguda.

I qui sap si el retaule de la beata Teresa destinat al convent vigatà del Carme i acordat amb Lluçia Toll el 9 d'abril de 1615⁵⁸³ no tingué també la col·laboració de Francesc Rovira. En la concòrdia s'especificava que Toll havia de fabricar el retaule «en tot lo que toca a son ofici de fuster tant solament», concreció que obre la possibilitat que la talla s'encomanés a un imaginari; potser el mateix Rovira, del taller del qual ens consta que «dit mestre Lluçia Toll prengue i se feu aportar (...) un tros de fusta de alba pera fer los capitells de las columnes del retaule (...) de la beata mare Taresa en la iglesia del monastir del Carme de la present ciutat (...)».

Tot i que nosaltres hem localitzat només una petita part dels encàrrecs confiats a l'escultor (a banda del plet, que contribueix a ampliar el seu catàleg artístic), són bàsicament les relacions establertes amb els diferents artífexs i clients de l'època les que ajuden a esbossar-

⁵⁸¹ ABEV, ACF-1923, Joan Ribot, notari episcopal, manuals notariais, any 1611 (7 d'octubre de 1611, p. 258-259v).

⁵⁸² ABEV, ACF-1924, Joan Ribot, notari episcopal, manuals notariais, any 1612 (8 de gener de 1612, p. 17v-18v). «(...) en lloc de polseras fara fruitas que devallaran desde la punta del frontispici fins al igual del bancal amb tres minyons, ço es, hu sobra cada cornisa i altre sobra dit frontispici, los quals tingan dits penjants de ditas fruitas», «(...) item mudara lo frontispici i fara dos seraphins als resals de la frisa de dit frontispici i altres dos serafins sobra de la patxina de la pastera. Item adobara los quatre seraphins qui son sobra las columnes (...)».

⁵⁸³ ABEV, ACF-1853, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notariais, any 1615 (9 d'abril de 1615, s.f.).

ne el seu perfil professional. Rafael Grande, un dels testimonis que declarà en el plet, s'hi referí de la següent manera: «son offici es imaginaire del art de fuster i te botiga parada i treballa de dit art fent retaulas i dibuxant images i figures li demanen i de axo enten ell testimoni que viu i alminenta a ell i a sa casa»⁵⁸⁴. Donen igualment mostra d'aquest seu treball centrat en l'especificitat de la talla escultòrica notícies com la de la creació d'un motlle per a la fabricació d'una figura de plata de Nostra Senyora del Roser, l'any 1617, que posteriorment treballaria l'argenter Salvador Cerarols per a l'església parroquial de Malla⁵⁸⁵, o les que ens informen que tallà diferents imatges de sant Isidre i de la Mare de Déu del Roser per a les esglésies de Torelló i de Cunit, així com la d'un Sant Crist per a la capella del castell dels Montcada de Vic⁵⁸⁶.

A banda del cas de Francesc Rovira, que sembla prou clar, és difícil especificar el treball i la qualitat de cadascun dels fusters-retaulers que sabem actuant a Vic i a l'àrea vigatana al llarg d'aquest primer quart de segle. Per una banda, hi ha notícies que semblen donar-nos-en una imatge concreta, però al mateix temps hi ha documents que semblen posar-la en dubte, i el fet de no conèixer-ne obra fa que, ara per ara, només puguem desplegar aquestes dades i extreure'n algunes conclusions hipotètiques⁵⁸⁷.

Les notícies a l'entorn de Joan Antoni Rosers en són un exemple. El fet que en alguns contractes vigatans se'l sàpiga en qualitat de fuster al costat de Rovira i que vers el 1610 col·laborés amb l'escultor mallorquí Antoni Vidal a la zona de Manresa, contribueix a perfilar-ne la imatge en aquesta línia. També ho fa el contracte per a la construcció del retaule major de l'església del convent de Nostra Senyora del Carme de Vic (1632), en la concòrdia del qual s'especifica l'omissió, per part de Rosers, del treball de les escultures de les pasteres que havien d'ocupar la primera andana del moble - «la primera andana amb tres pasteras sense images»⁵⁸⁸. Ara bé, en altres casos, com el del retaule del Roser de l'església

⁵⁸⁴ ABEV, AVV/959, vària, documents històrics (16 de setembre de 1620).

⁵⁸⁵ ABEV, Arxiu parroquial de Sant Vicenç de Malla, llibre de la confraria del Roser, p.01-1, anys 1591-1649 (20 d'agost de 1617, s.f.). «A 20 de agost de 1617 tenim pagat tres lliures i dotsa sous a mestra Rovira imaginaire de la siutat de Vic per lo mollo de una figura de alsina per a fer la figura de plata». I: «Memoria com tenim donat a febricar una imaia de Nostra Senyora del Roser de pes de deu marchs poc mes o manco a Salvador Sararols, argenter de la situat de Vic, al qual donam de mans tres lliuras i dotsa sous per marc, com consta amb acta en poder de mossen Joan Ribot, notari public, als 11 d'agost de 1618; te promes tenirla acabada per Pasqua». A la mateixa pàgina s'hi recullen altres notícies d'aquest argenter en relació a les èpoques per a la feina.

⁵⁸⁶ Josep GALOBART, *Els retaules barrocs...* op. cit., p. 22; Josep Francesc RÀFOLS, *Diccionario biográfico de artistas...* op. cit., vol. 2, p. 493; Fortià SOLÀ, *Història de Torelló*, vol. 2, op. cit., p. 160; Cèsar MARTINELL, *Arquitectura i escultura barroques a Catalunya*, Barcelona: Alpha, cop., vol. 1, 1959, p. 127; Isidre FERNÁNDEZ, «Les reials presons de Vic...» op. cit., p. 613.

⁵⁸⁷ Cal tenir present que no en resseguim la trajectòria sencera.

⁵⁸⁸ ABEV, ACF-2325, Joan Lluçà, notari episcopal, manuals notarial, any 1632 (8 de setembre de 1632, s.f.). Aquest contracte ja fou localitzat per J. Bosch i publicat a: Joan BOSCH, *Els tallers d'escultura al Bages...* op. cit., p. 103, nota 68. Degut a la seva mort l'any 1636, Rosers deixà el retaule inacabat, raó per la qual fou

de Sant Julià de Cabrera, que li fou encarregat el 30 de juny de 1618⁵⁸⁹, o el major de l'església de Sant Agustí del Lluçanès, pactat el 25 de maig de 1620⁵⁹⁰, desconexem si ell mateix es feu càrrec d'esculpir les imatges que en presidien les pasteres i la talla que hi consta, ben notable, malgrat ser encara retaules constituïts a partir de taulons, o si la delegà o fou delegada a algun altre mestre.

Passa el mateix amb Jaume Pratnerbones. Tot i que en els documents contractuals referits a Pratnerbones trobats fins a dia d'avui se l'anomena sempre fuster, es fa difícil determinar quin fou l'abast de la seva actuació en obres com la del tabernacle per a l'església de Santa Maria d'Olost, que li fou encarregat el novembre de 1621 i que contenia vint-i-tres figures «de bulto»⁵⁹¹, o la del retaule dedicat a sant Joan Batpista per a l'església de Santa Maria d'Alpens, pactat l'abril de 1623⁵⁹², que sembla que ostentava força escultura. El contracte pel retaule del Roser de l'església de Santa Cecília de Voltregà, datat del 22 d'octubre de 1618, l'esmenta com a arquitecte i esmenta la possibilitat de delegar la talla a un altre artífex, de manera que Pratnerbones s'ocupés només de «fer lo pla de dit retaule segons alt se conte i conforme de bon arquitector i de bon art se requer»⁵⁹³, tal com succeí en el cas dels

contractat de nou amb els fusters Antoni Catús i Francesc Font, aquest darrer gendre de Rosers (ABEV, ACF-3903, Onofre Calvet (anys 1568-1609) i Jaume Onofre Calvet (CC/11, anys 1568-1624), notaris episcopals, concòrdies, anys 1568-1624 [20 de juliol de 1642, s.f. plec solt]). En aquesta ocasió es manava portar a terme, també, la talla escultòrica que havia de presidir les pasteres del moble, del qual, en data de la segona concòrdia, «esta fet tant solament lo bancal amb un sacrari, la primera andana amb tres pasteres i sis columnas amb sis angels». Fóra possible que la manca de recursos econòmics per sufragar el retaule hagués impedit contractar-lo tot sencer - cosa que no seria rara tenint en compte que la seva fabricació s'allargà com a mínim deu anys; de fet, en la primera concòrdia pactada amb Rosers només s'hi especificava la data d'entrega del bancal i del sacrari, que havien d'ésser fets «de fusta de alba bona i seca segons bona art de arquitectura» el dia 16 de juliol de l'any 1633, la resta no s'especificava - «i lo demes de dit retaula fara i fer promet sempre i quant per dits pare prior i senyors procuradors sera instat i requerit». Val a subratllar que un dels testimonis del contracte de l'any 1642 és Sebastian Rius, pintor oriünd de Barcelona, que potser portà a terme la decoració del moble. Aquest pintor és citat per S. Torras a: Santi TORRAS, *Pintura catalana del Barroc...* op. cit., p. 445, on a l'any 1639 se'l reconeix com a jove pintor.

⁵⁸⁹ ABEV, ACF-1856, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarials, any 1618 (30 de juny de 1618, s.f.). Ens consta que l'any següent frimà una època de trenta-cinc lliures per una part de la feina (ABEV, ACF-1857, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarials, any 1619 [5 de juliol de 1619, s.f.]). Aquest moble fou policromat per Josep Vivet (Ib., 28 de juny de 1619, s.f.). Pel que es recull en el contracte del pintor, sembla que el retaule era constituït a partir de quinze taules, cadascuna de les quals acollia un dels misteris del rés del Rosari, una pastera «de blau turquesta i blanch», que imaginem que allotjava la imatge de Nostra Senyora del Roser, i un pedestal, que contenia les pintures dels sants Pere Apòstol, Segimon Rei, Domènec i Ramon de Penyafort. Vivet seria remunerat amb quaranta lliures i es comprometia a tenir la feina enllestida a mitjan setembre d'aquell mateix any.

⁵⁹⁰ ABEV, ACF-2207, Francesc Serrahima, notari episcopal, manuals notarials, anys 1619-1620 (25 de maig de 1620, s.f.).

⁵⁹¹ ABEV, Arxiu parroquial de Santa Maria d'Olost, manuals notarials, R/2, anys 1620-1630 (20 de novembre de 1621, p. 16-17v).

⁵⁹² ABEV, ACF-2182, Francesc Serrahima, notari episcopal, manuals notarials, any 1623 (29 d'abril de 1623, p. 179-180v).

⁵⁹³ ABEV, ACF-2205, Francesc Serrahima, notari episcopal, manuals notarials, anys 1617-1618 (22 d'octubre de 1618, s.f.).

retauls del convent de la Mercè i de l'ermita de Sant Segimon, obrats en col·laboració amb Francesc Rovira.

Tampoc no sabem si els retauls que emprengué el fuster Joan Estrada, localitzat intermitentment a la zona vigatana entre els anys 1602 i 1613, foren realitzats per ell en la seva totalitat i en la majoria dels casos, o si treballà sovint al costat d'altres mestres imaginaires. J. Bosch ens informava que l'any 1609 l'escultor Claudi Perret feia pactes amb el fuster Joan Estrada perquè un cop es convoqués el contracte de l'obra del retaule major de Castellbisbal ambdós s'hi presentessin com a associats i es repartissin els guanys i les despeses del projecte⁵⁹⁴. No sabem si és casual o no que la primera obra que li localitzem a Joan Estrada a l'àrea de Vic, la fàbrica d'un retaule del Roser pactat el 28 d'octubre de 1602⁵⁹⁵, anés destinada a l'església de Santa Maria de Seva, on entre aquest any i l'anterior el mateix Claudi Perret, Bartomeu Aranyó i Jaume Rubió portaren a terme un retaule indeterminat, potser el major⁵⁹⁶.

Posteriorment, Estrada fou contractat per a la construcció d'altres retauls en aquesta zona - que sapiguem, sempre en solitari - que malgrat ser concebuts a partir de taulons pintats, la majoria són requerits amb un treball arquitectònic i decoratiu ben destacable, del qual, a jutjar pels documents, sembla que Estrada es feu càrrec - «Item lo dit mestre Joan Estrada age de fer en los pedestals, en los enfons talla, es en las tertias de las columnas talla, i los capitells de ditas columnas se agen de entallar i en lo friso de sobreditas columnas age de fer talla (...), en las pars foranas de dit retaula age de aver uns penjans de talla (...)», s'expressa en el contracte pel de Perafita, realitzat el 24 d'abril de 1611⁵⁹⁷ -; i en el del major de Sant Boi del Lluçanès (15 de novembre de 1612)⁵⁹⁸ es detalla: «Item que age de fer la andana del orde dorich amb sos triglyphas i metopas i dintra las metopas se tinguen de fer uns serafins. Item sobre del primer orde dorich age de fer lorde quorintio amb las

⁵⁹⁴ Joan BOSCH, *Els tallers d'escultura al Bages...* op. cit., p. 89.

⁵⁹⁵ ABEV, Arxiu parroquial de Santa Maria de Seva, manuals notarials, R/14, anys 1600-1630 (28 d'octubre de 1602, p. 56-57). El preu de l'obra quedà estipulat en cent-trenta lliures barceloneses, les quals, segons el contracte, li serien pagades en tres pagues iguals. Ens consta que el 23 de gener de 1603 rebé la primera paga de quaranta-tres lliures, que recollí el seu criat, Joan Casa Pérez (Ib., 23 de gener de 1603, p. 56v); i que el 4 de juny de 1604 en rebé cinquanta - quaranta lliures li foren donades aquell dia i deu ja li havien estat lliurades anteriorment de la mà del senyor Pere Torra - «des quals son per paga i en disminutio de aquelles cent trenta liuras li prometian pagar per lo retaula de Nostra Senyora» (Ib., 4 de juny de 1604, p. 57). Val a destacar que aquest retaule es requerí a semblança del retaule del Roser de l'església del de Tona, que sabem que havia pintat Joaquim Albareda.

⁵⁹⁶ Ib., (25 d'abril de 1601, p. 8).

⁵⁹⁷ ABEV, Arxiu parroquial de Sant Boi del Lluçanès, manuals notarials, R/94, anys 1605-1614 (24 d'abril de 1611, p. 736-737).

⁵⁹⁸ ABEV, Arxiu parroquial de Sant Boi del Lluçanès, manuals notarials, R/95, anys 1611-1617 (15 de novembre de 1612, p. 59v-61). Per aquesta mateixa parròquia de Sant Boi hi obrà també un tabernacle del Roser.

columnas, los tertios i capitells entallats i en lo mig una pastera rodona tota llisa amb sant Baldiri de buldo i demunt de ditas columnas age de fer lo friso amb talla conforme aporta. Item demunt dita orda quorintio age de fer altre orde per remato i finitio (...).

Actualment, l'única dada que sembla que se'n pot extreure de manera més o menys fiable és el fet que la nova tipologia de mobles esculpits i l'augment de la imatgeria en els més tradicionals començava a provocar una volguda diferenciació entre el treball del pla del moble i de les talles d'aquest, confiades a mestres més competents en el terreny de la imatgeria - tal com reflecteixen algunes concòrdies o com semblen tenir en compte els mateixos artífexs, com ara Lluçia Toll, que ja hem vist que en molts casos delegà el treball de la talla escultòrica a Francesc Rovira (la feina del qual «se coneix molt be» - expressava el pintor Pere Pau Camps el juliol de 1620 en la seva declaració a favor de l'escultor⁵⁹⁹).

3.3.3.3. Els retaules: variacions simptomàtiques

Segons les dades de què disposem actualment, no hi ha dubte que a l'àrea vigatana els primers retaules esculpits foren obrats pels Rubió. De fet, al llarg del primer quart de segle, els seus seran pràcticament els únics mobles concebuts completament amb escultura - això és, exempts dels tradicionals taulons pintats, ara substituïts per relleus. Actualment, de retaules de concepció més moderna o predominantment o completament esculpits no realitzats pels Rubió en coneixem pocs. El del Roser destinat a l'església de Sant Andreu d'Oristà, encarregat l'any 1607 a Gabriel Vilanova, i el major de Sant Cugat de Gavadons, obrat pel mateix imaginari l'any 1619 en companyia del seu fill Jaume Vilanova, sembla que es constituïen principalment a partir d'escultura, així com el del Roser de Sant Quirze Safaja pactat el 1621 amb el fuster Pau Giol. El de sant Ramon Nonat per a l'església del convent de la Mercè de Vic confiat el 1616 a l'escultor Francesc Rovira i al fuster Jaume Pratnerbones s'aixecava a mode de *pale d'altare* italiana, i sembla que el del Sant Crist destinat a l'església del convent de Santa Clara de Vic, del qual en desconeixem l'imaginari, prenia una tipologia similar; i es requeriren completament esculpits el de sant Fortià de la parroquial de Torelló, encarregat l'any 1618 al ripollès Domènec Casamira⁶⁰⁰, i el del Roser

⁵⁹⁹ ABEV, AVV/959, vària, documents històrics (23 de juliol de 1620, s.f.): «ell testimoni ho conegue molt be eren fets de ma de dit mestre Rovira perque la feina se coneix molt be».

⁶⁰⁰ Fortià SOLÀ, *Història de Torelló*, vol. 2, Barcelona: Gràficas Marina, S. A., 1947, p. 46-47. Al llarg dels anys que aquí ens ocupen, Domènec Casamira treballà principalment a la zona del Ripollès, d'on sembla que era originari, i de la Garrotxa. Ara per ara, aquest retaule torellonenc, així com les intervencions retaulístiques i escultòriques destinades al santuari de Santa Maria de Bellmunt, a la parròquia d'Alpens i a l'església de Sant Pere de Serrallonga, són les úniques notícies d'aquest mestre a l'àrea vigatana. Per a la seva actuació a la zona

de Santa Coloma de Centelles, encomanat el 1624 a Pau i Josep Giol, pare i fill. Val a fer notar que la majoria d'aquests retaules foren portats a terme per mestres no establerts a Vic, la majoria dels quals, en algun moment o altre de la seva trajectòria, se saben en contacte amb els Rubió - els Vilanova tenien l'obra a Mojà i els centellencs Giol treballaren amb els Rubió en la fàbrica de l'arquitectura del retaule major de la parròquia de Centelles (1617-1619)⁶⁰¹.

Durant els primers vint-i-cinc anys del Sis-cents la gran majoria de retaules continuaren essent concebuts amb taules pintades. Ara bé, cal subratllar un interès creixent per la imatgeria, que veiem traduït en la multiplicació de pasteres que passaran a ocupar les andanes, així com en la demanda d'una més profusa decoració escultòrica en l'arquitectura del moble. Un altre símptoma d'aquest canvi es manifestarà en la construcció dels sagraris, que esdevindran estructures més complexes i monumentals, «en perfecta correspondència amb l'enfortiment de les devocions eucarístiques pròpies de la Contrareforma»⁶⁰². Vegem-ne alguns exemples.

1) La multiplicació de pasteres

El retaule de sant Salvi destinat a una de les capelles laterals de l'església del convent de Santa Clara de Vic és un dels primers mobles mixtes que sabem presidit per tres pasteres centrals. La seva construcció fou encarregada el 23 de maig de 1607 al fuster vigatà Lluçà Toll, que n'acordà les condicions amb Joan Tartera, calceter vigatà, que actuava com a procurador de l'abaixador barceloní Pau Canal, comitent del retaule⁶⁰³. Que Canal fos barceloní probablement explica el fet que l'obra en qüestió hagués de fer-se «conforme lo

d'Olot, vegeu: Sala, CARME. *L'art religiós a la Comarca de la Garrotxa: el Pre-renaixement, el Barroc i el trànsit d'una tendència a l'altra: seg. XV a XVII a Olot*, Olot: Alzamora Artgràfica, 1987.

⁶⁰¹ En aquesta llista potser hi hauríem d'afegir el retaule dedicat a sant Llorenç de la parroquial de Sant Hipòlit de Voltregà, ja que serví com a model per a la construcció del retaule del Roser d'Oristà.

⁶⁰² Joan BOSCH, «L'art del retaule: retaulers i escultors a Catalunya (1600-1777c.)», a: Joan BOSCH (ed.), *Alba daurada. L'art del retaule a Catalunya, 1600-1792 circa*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura; Girona: Museu d'Art de Girona, cop. 2006, p. 37-38. Imaginem, també, que al llarg d'aquests primers anys del Sis-cents alguns retaules començaren a presentar un major joc de volums, avançant, per exemple, determinats carrers del moble respecte el pla d'aquest, tal com veiem en el retaule del Roser de l'església de Sant Julià de Vilatorrada obrat pels Rubió. Aquest aspecte, però, no es troba reflectit en les descripcions fetes en els contractes i, per tant, no en podem especificar cap més cas.

⁶⁰³ ABEV, ACF-1919, Joan Ribot, notari episcopal, manuals notariais, any 1607 (23 de maig de 1607, p. 128-129). El retaule havia de fer-se en un termini de nou mesos i seria remunerat amb cent vint-i-cinc lliures barceloneses - quaranta serien rebudes per Toll aquell mateix dia, quaranta més al cap de quatre mesos, i les restants quaranta-cinc un cop l'obra fos enllestida i col·locada a la capella. En tenim èpoques datades del 19 de juliol i el 9 de desembre de 1607 (Ib., 19 de juliol de 1607, p. 188; 9 de desembre de 1607, p. 242) i del 19 de setembre de l'any següent (ABEV, ACF-1920, Joan Ribot, notari episcopal, manuals notariais, any 1608 [19 de setembre de 1608, p. 174]).

retaula que es en la iglesia del monastir de Sant Francesch de la ciutat de Barcelona sots invocatio de sant Diego», configurat també a partir de tres pasteres situades a l'andana principal del moble - «acceptat empero que las tres figuras - cadascuna a l'interior d'una pastera - no tenen de ser las que son en dit retaula sino que tenen de ser las saguents: ço es, la que estara en lo mig, tinga de ser sots invocatio de sant Salvi, l'altra, de sant Pau, i l'altra, de sant Francesc». El retaule vigatà, requerit igualment amb «los antorns, molladuras i sculpiduras que son en lo retaula de sant Diego», acollia també diferents taulons per a ser pintats de pinzell, tal com testimonia la concòrdia signada amb Joaquim Albareda el 17 d'abril de 1608, el qual es comprometé a treballar-lo pel preu de quaranta lliures⁶⁰⁴. En els taulons hi hauria de pintar «las istorias que per dit mossèn Canal o per son procurador li seran anomenadas» i tota la policromia del retaule havia d'estar llesta el setembre d'aquell mateix any.

Aquest moble va servir de model vuit anys més tard per a la fabricació d'un altre retaule vigatà, el que es dedicà a la beata Teresa, destinat a la capella dels Socors de l'església del monestir del Carme, acordat novament amb Lluçia Toll - «un retaule de fusta de alba de la mateixa trassa, modello i forma que esta fabricat lo retaule de sant Salvi en la iglesia del monastir de monges de Santa Clara de la present ciutat de Vic, amb tres pasteras conforme en dit retaule estan fetes»⁶⁰⁵. Fóra possible que fins aleshores aquesta mateixa capella s'hagués vist ocupada pel retaule que la confraria de traginers vigatans encarregà al fuster Montserrat Santmartí l'any 1592, dedicat a Nostra Senyora dels Socors i sant Antoni Abat, que ja fou constituït per dues pasteres centrals rematades amb petxina, «la una baix, casi al

⁶⁰⁴ ABEV, ACF-2138, Agustí Argemir, notari episcopal, manuals notarial, any 1608 (17 d'abril de 1608, s.f.). El contracte també es troba recollit a: ABEV, ACF-1710, Onofre Calvet, notari episcopal, manuals notarial, any 1608 (17 d'abril de 1608, s.f.). Tot i que en el contracte fet amb el pintor no s'hi especifica la destinació del retaule, pensem que és evident que es tractava d'aquest mateix moble obrat per Toll, ja que l'advocació és la mateixa, la forma del moble coincideix i els pactes són fets amb «Pau Canal, baxador ciuteda de Barcelona».

⁶⁰⁵ ABEV, ACF-1853, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarial, any 1615 (9 d'abril de 1615, s.f.). La capella de Nostra Senyora dels Socors es trobava situada a sota el cor de l'església del Carme.

Les pasteres del retaule de sant Salvi encara van ser preses com a referent per a la fàbrica d'un altre retaule, el del Roser de l'església de Santa Cecília de Voltregà, per bé que en aquest cas el moble contenia una única fornícula central flanquejada per taules pintades. En la concòrdia, datada del 22 d'octubre de 1618 i pactada amb Jaume Pratnerbones, s'escrigué: «(...) en lo mig del qual retaula en la primera es a saber andana haje de fer com fer promet una pastera per posar en aquella la figura de Nostra Senyora del Roser, que es ia en dita iglesia parroquial, la qual pastera haje de tenir i guardar la deguda proportio que vol i demana la dita figura de Nostra Senyora del Roser, axi es a saber en la llargaria com en la amplaria de aquella, i en lo cap de dita pastera haje de fer com fer promet una patxina o altre obra conforme esta en la pastera de sant Salvi feta en lo retaule de la capella de dit sant Salvi que es en la Iglesia de Santa Clara de la present ciutat de Vich (...).» (ABEV, ACF-2205, Francesc Serrahima, notari episcopal, manuals notarial, anys 1617-1618 [22 d'octubre de 1618, s.f.]).

peu del rataula, i laltre un poquet mes alt». Aquest és, ara per ara, el retaule més primerenc que sabem presidit per més d'una fornícula⁶⁰⁶.

El desembre de 1614 s'acordà amb Joan Antoni Rosers la fàbrica del retaule sota la invocació de l'Anunciació de Nostra Senyora, sant Gabriel i sant Simeó de la confraria de paraires instituïda a l'església del convent de Sant Domènec de Vic, per a la qual havia d'obrar un retaule constituït igualment per tres pasteres centrals⁶⁰⁷. Aquestes, havien d'acollir «tres figures de bulto (...) es ha saber una figura de Nostra Senyora per la pastera del mig i una figura de sant Gabriel i altre de sant Simeon per a les restants dos pasteras», totes de fusta d'alba, com el moble. I fóra possible que el retaule que se li encomanà al mateix Rosers l'any següent per guarnir la capella dels sants Eloi, Honorat i Eulàlia de la confraria dels ferrers, a la mateixa església, s'hagués vist presidit, també, per les imatges dels sants titulars de la corporació allotjades a l'interior de tres fornícules. Aquest retaule fou pintat i daurat posteriorment per Joan Antic Claramunt i Nicolau Fauxer⁶⁰⁸.

Fou articulat també amb una filera de tres pasteres el retaule del Roser de l'església parroquial de Folgueroles, la fàbrica del qual es confià al fuster Lluçà Toll el 18 de febrer de 1612⁶⁰⁹, essent policromat posteriorment per Jaume Jutglar i Josep Vivet⁶¹⁰. Segons aquest segon contracte, els pintors havien d'historiar «dos taulons que son en lo pla de dit retaule» amb els quinze misteris del Roser, havien de representar als sants Francesc i Miquel en les dues taules «que son en las dos mensulas», i pintar i daurar les tres figures que ocupaven les pasteres⁶¹¹, així com les columnes, els capitells, les cornises i la talla de tot el retaule; tot plegat pel preu de cent vint-i-cinc lliures.

Per a la seva banda, el retaule major de la parròquia de Sant Boi del Lluçanès, obrat per Joan Estrada⁶¹², fou configurat amb dues fornícules centrals; una, presidia la primera

⁶⁰⁶ ABEV, ACF-1830, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1592 (10 de maig de 1592, p. 349v-352).

⁶⁰⁷ ABEV, ACF-1852, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1614 (11 de desembre de 1614, s.f.).

⁶⁰⁸ Eduard JUNYENT, *La ciutat de Vic...* op. cit., p. 224.

⁶⁰⁹ ABEV, ACF-1850, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1612 (18 de febrer de 1612, s.f.). Els pagaments d'aquest retaule es poden resseguir a través d'aquest mateix notari: ens consta l'expedició de quatre èpoques relatives a la feina d'aquest retaule datades entre el març de 1612 i el setembre de 1616 (Ib., [8 de març de 1612, s.f.]; ABEV, ACF-1851, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1613 [16 de setembre de 1613, s.f.]; ABEV, ACF-1853, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1615 [3 de febrer de 1615, s.f.]; ABEV, ACF-1854, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1616 [2 de setembre de 1616, s.f.]).

⁶¹⁰ ABEV, ACF-2205, Francesc Serrahima, notari episcopal, manuals notarians, anys 1617-1618 (17 de novembre de 1618, s.f.).

⁶¹¹ Val a precisar que segons el contracte fet amb els pintors, les tres escultures que ocupaven les pasteres eren les representacions dels sants Domènec, Tomàs i Jacint, mentre que segons la concòrdia efectuada amb Lluçà Toll, les figures de «bulto» havien de ser les de Nostra Senyora i les dels sants Tomàs i Domènec.

⁶¹² ABEV, Arxiu parroquial de Sant Boi del Lluçanès, manuals notarians, R/95, anys 1611-1617 (15 de novembre de 1612, p. 59v-61).

andana del moble, articulada amb columnes d'ordre dòric, i aixoplugava l'escultura de la Mare de Déu; l'altra, quadrada, era enfilada a l'entaulament del retaule i acollia la imatge del sant patró. L'andana restant, entre ambdues pasteres, s'articulava amb columnes d'ordre corinti. El 10 d'octubre de 1616, passats quatre anys des de l'encàrrec de l'arquitectura del moble, la pintura del retaule fou pactada amb Pere Pau Camps⁶¹³. S'havia de daurar gairebé completament amb or fi, incloses les figures de la Mare de Déu «amb los angels» i de sant Boi, - aquest darrer amb una capa en la qual Camps havia de treballar unes «carxophes estofades» -, a excepció de cares i mans, que s'havien d'encarnar, com ara les cares «de los serafinets en ella debuxats (fent referència a la cornisa de la primera andana del moble) que sols les cares sien de color de cara». En l'arquitectura es requeria també la presència del color blau, tal com era habitual, relegat, per exemple, a les canals de les columnes, a determinades parts de la cornisa, o als cassetons de les portes laterals del moble.

El retaule del Roser de l'església parroquial de Sant Quirze Safaja, pactat l'any 1621 amb el fuster centellenc Pau Giol, també tenia, com a mínim, dues pasteres situades a la primera andana, articulada amb columnes «entorxadas» de capitell corinti, que acollirien les imatges «de bulto» dels sants Domènec i Ramon de Penafort. Tot i que en l'escriptura contractual no s'especifica la presència de cap més pastera, fóra possible que la segona andana del moble en tingués una altra que aixoplugués l'escultura de la Mare de Déu del Roser (pel que fa a aquest segon pis del retaule, a la concòrdia únicament s'hi indica: «i en l'altra andana composita juntament amb los adornos estan en dita trassa»)⁶¹⁴.

Aproximadament dos anys després, el 29 d'abril de 1623, s'encarregà a Jaume Pratnerbones un retaule per a la capella dedicada a sant Joan de l'església parroquial de Santa Maria d'Alpens, que fou requerit amb quatre pasteres; «en la primera andana fara dos pasteras amb patxines i en ditas dos pasteras fara dos figuras de bulto, la una de sant Joan Baptista i laltre de sant Joan Evangelista amb llurs insignies, (...) i sobre dell la segona andana, i en ella altres dos pasteras amb patxina mes petitas que las primeras i dins ellas altres dos figures de bulto de sant Isidro la una i laltre de santa Maria de la Cabeza»⁶¹⁵. Val a destacar que aquests dos retaules, el de Sant Quirze Safaja i el de Santa Maria d'Alpens, ja foren volguts amb la predel·la treballada en relleu; en el primer, s'hi havia d'esculpir sis figures (no especificades), i, en el segon, quatre (sant Pere Màrtir, sant Sebastià, sant Antoni i sant Roc, tots «amb llurs

⁶¹³ Ib., (10 d'octubre de 1616, p. 168v-169).

⁶¹⁴ ABEV, Arxiu parroquial de Sant Quirze Safaja, manuals notarians, R/2, anys 1593-1627 (12 d'agost de 1621, s.f.).

⁶¹⁵ ABEV, ACF-2182, Francesc Serrahima, notari episcopal, manuals notarians, any 1623 (29 d'abril de 1623, p. 179-180v).

insignes»). Això no obstant, tant a les andanes principals dels mobles, com en el cim, hi perviu encara la presència de taulons pintats.

Ara per ara, però, un dels retaules que imaginem amb una major proliferació de pasteres és el que presidí l'església del convent de Sant Domènec de Vic, portat a terme per diferents artífexs entre els anys 1605 i 1619, com a mínim. Tot i la manca d'una descripció minuciosa del moble, sembla que podem constatar que s'hi combinaren fornícules de format major, disposades al centre de les diferents andanes del retaule, amb pasteres de dimensions més reduïdes, situades als laterals, tal com passà a ser habitual en aquesta època - el retaule d'Alpens, que acabem d'esmentar, n'és una mostra.

a) El retaule major de l'església conventual de Sant Domènec de Vic

En paral·lel a l'execució de tots aquests retaules, a l'església del convent de Sant Domènec de Vic - pocs anys enrere, de Sant Francesc - es va aixecar el retaule major, que hagué de veure's realitzat amb gran parsimònia. Segons la documentació recollida, les tasques de construcció i de policromia del moble s'allargaren com a mínim una quinzena d'anys, al llarg dels quals intervingueren diferents mestres fusters, escultors, pintors i dauradors, alguns dels quals se saben vinguts de Barcelona. Tenint en compte les dades de què disposem actualment, imaginem que aquest degué convertir-se en un dels retaules més espectaculars construït a la ciutat al llarg d'aquest primer quart de segle.

Un dels primers documents que hi fa referència és l'acta de la reunió del consell vigatà datada del dimarts 6 de setembre de l'any 1605, quan Francesc Vilanova, aleshores prior del convent, es presentà davant dels consellers per tal de demanar-los ajuda econòmica per poder tirar endavant les obres del retaule major⁶¹⁶.

«En continent entra en lo concell lo dit molt reverent pare prior qui en effecte digue al magnific concell que com tots saben ell arribant en esta casa de llur monastir ha trobat que lo retaula de la capella major de dit monastir stava tant vell i tant romput que les images de aquell ja no tenien cara ni ulls i combenia amb gran desig de medrar i millorar dita iglesia, en continent determina per ferne servei a Deu i a la gloriosissima Verge Mare de Deu del Roser, sots invocatio del qual esta dedicada dita iglesia, fer de nou dit retaula en la forma que ja tracta i comunica als senyors consellers i lo qual te ja ben avensat, ço es que jan te fet de les quatre parts les dos del que ell i los altres pares de dit monastir han treballat i de les almoines dels ciutadans de esta ciutat. Empero, com dita obra sia costosa i no haia de parar ni cesar, ha determinat acodir al present magnific concell de la present ciutat de la qual es dit retaule, com se prova amb los senyals de la present ciutat que son en diverses parts del retaule vell, i axi per conseguint ho sera lo nou retaula, en lo qual tambe te determinat posar los senyals de dita ciutat, car los humilment que sian servits afavorir dita obra de dit retaule de alguna ajuda de costa per que puga continuar i acabar aquella. E ultra lo servei quen faran a Nostra

⁶¹⁶ AMV, Llibres d'acords a la ciutat de Vic, anys 1601-1605 (6 de setembre de 1605, p. 273-274).

Senyor Deu i a la gloriosissima Verge Maria i tots los pares de dit monestir horeran per gran gracia i merce i restaran mes obligats a pregar a Nostre Senyor per lo be de la present ciutat.

Determina lo magnific concell que sian donades cent lliures de compte corrent de consellers en la taula de la present ciutat al prior i convent de dit monastir per ajuda de costa de dit retaula, donant licentia al scriva de concell de publicar la present determinatio».

L'agost d'aquell mateix any, el pare Vilanova ja havia encomanat «lo enfustament del retaula» al fuster de Vic Joan Guàrdia⁶¹⁷. A diferència de l'enorme majoria de contractes, l'obra no es pactà a preu fet, sinó que el prior es comprometé a pagar regularment a Guàrdia fins que la peça fos acabada. Potser per aquest motiu el redactat posa èmfasi en el compromís que ha d'assumir el fuster a l'hora de procurar que el treball de construcció del moble sigui portat a terme de manera continuada - «amb tal pacta i conditio que lo dit mestre Guardia tinga de treballar (...) continuament, ço es que tinga de tenir dos jovens per afer dita obra que sian abils i suficients i que tingan de fer la feina a gust del dit para prior i que tota hora i quan dits dos jovens que posara en dita feina no treballaran ni faran la feina bona i honesta a gust del dit para prior los tinga dit Guardia de despedir i posarne altres dos». Segons l'escriptura, els dos joves rebrien un sou mensual de quatre lliures i quatre sous cada un, mentre que Joan Guàrdia, que «treballara quant pora (...) en dita obra», cobraria tres reals per a cada jornal.

Desconeixem quant temps trigaren a enllestir l'obra i si l'acabaren o no completament, però el 9 de novembre de l'any 1607 s'encarregà al fuster Joan Antoni Rosers «lo fer i fabricar i acabar de perficcionar lo enfustament del rataula del altar major» segons la traça efectuada de la mà del mateix Rosers⁶¹⁸. Per bé que en aquesta ocasió el contracte s'acordà a preu fet, Rosers també havia de comprometre's a treballar amb dos joves ajudants per tal de lliurar-lo «lo mes prest que pora». En aquest cas, com a contractants del moble hi consten el prior i quatre procuradors de la confraria del Roser del monestir, ja que el retaule es dedicà a la Mare de Déu del Roser i a sant Domènec, les imatges dels quals ocupaven les fornícules centrals de l'obra a la primera i segona andana, respectivament, tal com es desprèn de les concòrdies posteriors per a la policromia del conjunt. De fet, el desembre de l'any anterior, els procuradors de la confraria roseriana ja havien encarregat la talla de Nostra Senyora del Roser a Antoni Comes, «escultor natural de la parroquia de Santa Eugenia, suffragania de

⁶¹⁷ ABEV, ACF-2100, Salvador Casals, notari episcopal, manuals notariais, anys 1604-1605 (31 d'agost de 1605, s.f.). Un dels testimonis del contracte és el fuster Julià Bertran.

⁶¹⁸ ABEV, ACF-2102, Salvador Casals, notari episcopal, manuals notariais, any 1607 (9 de novembre de 1607, s.f.). Rosers rebria cinquanta-set lliures dels béns de la confraria del Roser i, a banda d'aquesta quantitat, el pare Vilanova li pagaria tres quarteres de blat de forment «bo, net i porgat», una càrrega de «vi de la terra bo i honest» i set lliures barceloneses «per ajuda de la despesa del dit mestra Joan Anthoni i de sos fadrins». Entre els testimonis, destaquem la presència de Don Miquel de Clariana i de Francesc Requesens. La concòrdia fou cancel·lada el 13 de novembre de 1613 (Ib., 13 de novembre de 1613, s.f.).

Santa Coloma Sasserra del bisbat de Vich, residint en Barcelona»⁶¹⁹. Havia de ser «a imitatio i conforme es la figura de Nostra Senyora del tabernacle de dit monestir», d'onze pams d'alçada, sense comptar ni la peanya ni la diadema, i amb el Nen als braços. Aquesta concòrdia fou cancel·lada el dia 15 de novembre de 1607 per Joan Antoni Rosers, que exercí de procurador d'Antoni Comes⁶²⁰.

La primera notícia referent a la policromia del moble data del 9 de desembre de 1608, quan el prior, aleshores el pare Fra Pau Puig, i els procuradors de la confraria del Roser, encomanaren el pintat, daurat i estofat de la imatge de Nostra Senyora esculpida per Comes i de la pastera del retaule on s'havia d'ubicar, al pintor barceloní Francesc Llopes⁶²¹ - que potser hauríem d'identificar amb el pintor Francesc López recollit en el diccionari de J. F. Ràfols⁶²².

Posteriorment, entre el 20 de maig de 1609 - data en què Llopes ja havia entregat la feina⁶²³ - i el 14 d'octubre de 1610, s'expediren tres encàrrecs per a la decoració de l'arquitectura del retaule, tots ells acordats amb el pintor vigatà Joan Antic Claramunt⁶²⁴. Tot fa pensar que els recursos econòmics per cobrir les despeses del retaule minvaren considerablement, ja que els contractes es remetien a unes parts molt determinades del moble i els terminis pactats per a la rebuda del cost de les feines arriba a allargar-se en la darrera concòrdia fins a més de dos anys respecte la data del document. És sobretot a través dels contractes per a la policromia del moble que ens fem una mica la idea de com s'estructurava. En el primer, se li demana la decoració de «las duas columnes qui estan als costats de dit retaule de Nostra Senyora i las duas mitjas columnes qui estan detras ditas columnas i tota la cornisa de sobra dit rataula o pastera de Nostra Senyora»; en el segon «dos dos trossos o costats de la matexa cornisa gran de la pastera de Nostra Senyora del Roser del altar major de dita

⁶¹⁹ ABEV, ACF-1844, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notariais, any 1606 (26 de desembre de 1606, p. 2v-4v). Entre els procuradors de la confraria del Roser hi ha l'argenter de Vic Salvador Serarols.

⁶²⁰ En aquesta data, Antoni Comes degué haver rebut ja les quaranta-cinc lliures que li foren promeses per a la talla de la imatge. Joan Antoni Rosers havia signat una cessió de poders amb l'escultor el 12 de desembre de 1606 amb el notari barceloní Rafael Pastor, per això el 15 de novembre de 1607 signava la cancel·lació de la concòrdia entre Comes i els obrers de la confraria del Roser del convent. (Ib., 15 de novembre de 1607, p. 2v).

⁶²¹ ABEV, ACF-2103, Salvador Casals, notari episcopal, manuals notariais, any 1608 (9 de novembre de 1608, s.f.).

⁶²² El diccionari Ràfols no recull cap Francesc Llopes, ni Llop; en tot cas, podria tractar-se de Francesc López, ja que en el contracte hi consta com a ciutadà de Barcelona. Vegeu Josep Francesc RÀFOLS, *Diccionario biográfico...* op. cit., vol. 2, p. 57: «Francesc López: *Maestro pintor del primer cuarto del siglo XVII, ciudadano de Barcelona. En 1612 fue nombrado cónsul del barcelonés gremio de San Esteban*».

⁶²³ La cancel·lació de la concòrdia es troba a: ABEV, ACF-2103, Salvador Casals, notari episcopal, manuals notariais, anys 1608-1609 (12 d'abril de 1609, s.f.). Cobrà cinquanta-cinc lliures barceloneses.

⁶²⁴ ABEV, ACF-2104, Salvador Casals, notari episcopal, manuals notariais, any 1609 (20 de maig i 30 d'octubre de 1609, s.f.) i ABEV, ACF-2105, Salvador Casals, notari episcopal, manuals notariais, any 1610 (14 d'octubre de 1610, s.f.). Aquests tres contractes foren cancel·lats el mateix dia, el 2 de setembre de 1613, quan Claramunt ja havia enllestit la feina.

iglesia, ço es de cada costat des de la dauradura de las duas columnes fins als pilastres de las pastaretas petites dels costats de dit rataula, de manera que te de daurar i pintar tota la dita cornisa gran i las duas columnes grosses, una de cada part de altar fins a dits pilastres, i tota la guarnitio de cada costat dels taulons, ço es tot lo entorn de dits taulons»; i en el tercer la «pastera i quatre columnes i duas mitges columnes qui son als costats de la pastera de sant Domingo, sobra la pastera de Nostra Senyora del Roser, i tota la cornisa qui es sobre ditas columnes de sant Domingo fins a les pasteras petites dels costats, ço es la segona andana de dit altar».

Desconeixem si quan s'encarregà la pintura de tres dels taulons que conformaven el retaule l'arquitectura d'aquest ja es trobava completament policromada⁶²⁵, però el 20 d'agost de l'any 1611 es pactà la pintura i dauradura de dos taulons del segon pis del moble ubicats entre la pastera central de sant Domènec i la lateral de sant Francesc (no sabem a quina banda) i de la taula situada al cim d'aquestes, entre ambdues pasteres, així com les mènsules, les piràmides, el frontispici i les columnes de l'àtic. Se'n farien càrrec els «pintors habitants en la ciutat de Barcelona» Cèsar Corona i Tomàs Guasch, que exerciren respectivament com a pintor i daurador⁶²⁶. Pel que fa a la iconografia, únicament tenim constància que en la taula més alta s'havia de representar la *Coronació de la Mare de Déu*. Avui, aquesta és l'única notícia referida a la pintura dels taulons, dels quals en desconeixem el nombre i la iconografia, i tampoc no sabem si els barcelonins Corona i Guasch s'ocuparen d'historiar-los tots.

L'últim document que localitzem en referència a aquest retaule data del 15 de juliol de 1619, data en què Pere Pau Camps fou contractat per a la pintura i dauradura del sagrari del moble⁶²⁷. Malauradament, d'aquesta peça no en coneixem pràcticament cap detall; només sabem que a les portes Camps hi havia de representar les figures que el pare Fra Lluís Perpinyà li indicaria i que s'havia de policromar tant per dins com per fora, comesa per a la qual rebria cinquanta lliures barceloneses - que ens consta que tenia rebudes el 12 de novembre d'aquell mateix any, quan ja l'havia enllestit.

⁶²⁵ Ens consta, per exemple, que en l'últim contracte resten pendents encara les pasteres laterals del segon pis, que «no son compresas ablo present preu fet».

⁶²⁶ ABEV, ACF-2106, Salvador Casals, notari episcopal, manuals notariais, any 1611 (20 d'agost de 1611, s.f.). Un dels testimonis de la concòrdia és el pintor Joan Massachs, natural de Santa Maria d'Olost però habitant a Barcelona - del qual no recollim cap més dada.

⁶²⁷ ABEV, ACF-2114, Salvador Casals, notari episcopal, manuals notariais, any 1619 (15 de juliol de 1619, s.f.).

2) L'augment de la presència i la sumptuositat dels sagraris

Al llarg dels anys del nostre estudi detectem un augment considerable de la demanda de sagraris, els quals, a mesura que entrem en el segle XVII, es requeriran de major magnitud i amb una notable presència d'escultòrica. En la gran majoria dels casos, però, els detalls exposats en les concòrdies per a la seva realització resulten insuficients per fer-nos una idea tant de la seva forma i estructura, com de la imatgeria que els decorava. Això no obstant, a continuació en recollim algunes mostres.

A finals del segle XVI ja en trobem alguns exemplars que sospitem «més arquitectònics». N'és un exemple el tabernacle que li fou encarregat al fuster vigatà Montserrat Santmartí el 18 de novembre de 1593, destinat a la parròquia de Santa maria d'Oló. Miquel Fauri, prevere i comitent del sagrari, el requerí a semblança del de l'església de Santa Maria d'Artés fet pel mateix Santmartí - «acceptat que lo frontascpici o cuberta ha de ser amb vuit claus i obert i amb un penjant al mig obrat i lo fris obert amb balustres i les claus obrades bossalladas»⁶²⁸.

Entrat el segle XVII, el 1609, sabem la fàbrica de sagraris com el de la confraria del Roser de l'església parroquial de Pardines, el de la parroquial de Santa Maria de Moià o el del Roser de l'església de Santa Maria de Vidrà. Els dos primers foren obrats pels Rubió; Francesc es comprometia a construir el de Pardines «del modo i manera, trassa i grandesa que vui tenen en lo lloc de sant Vicens de Prats, terme de Llussanes»⁶²⁹, i Jaume acordava el de Moià prenent com a model el que el seu mateix taller havia fet per l'església de Sant Pere de Rubí l'any 1607⁶³⁰. El de Vidrà, en canvi, fou pactat amb Joan Antoni Rosers i Francesc Rovira⁶³¹. Aquest, de cinc pams d'alçada, prenia com a model el tabernacle de la confraria del Nom de Jesús instituïda al convent dels pares predicadors de Vic. Malauradament, no

⁶²⁸ ABEV, ACF-1831, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarial, any 1593 (18 de novembre de 1593, p. 677v-678v). La feina per a la fàbrica del tabernacle li fou remunerada amb deu lliures.

⁶²⁹ ABEV, Arxiu parroquial de Santa Eulàlia de Pardines, manuals notarial, R/19, anys 1609-1611 (15 d'abril de 1609, p. 48). Els Rubió també havien construït el retaule del Roser de la mateixa església de Pardines, deu lliures a compte del qual els hi serien retribuïdes un cop acabat el tabernacle - «en fermansa tot lo Antoni Fabregas li deu per la ultima pagua del retaule que ha fet en dita isglessia de Nostra Senyora, lo preu fou vint i duas lliures barceloneses, de las quals ne te rebudes vui, die present, dotssa lliures en compromís en moneda de argent, en presència del notari i testimonis i de aquellas fermi apocha de rebuda i les restants dits administradors li an de donar tot temps i quant dit Rubio donara dit tabernacla acabat com sta dit». La descripció que es fa del tabernacle en l'escriptura contractual és insuficient per a fer-nos una idea de com es configurarà; només s'hi indicava que ostentaria quatre àngels músics «en los cantons» - en correspondència, imaginem, amb les quatre arestes que devien estructurar-lo - i dos àngels amb canelobres situats als peus de la imatge de Nostra Senyora, de la qual en desconeixem la ubicació en el conjunt. Segons la concòrdia, la feina havia d'estar llesta el juliol d'aquell mateix any; s'allargà, però, fins el mes d'octubre, quan Francesc Rubió cancel·la el document i signa una època amb la quantitat preestablerta.

⁶³⁰ Josep GALOBART, «Aportacions a la biografia i a l'obra dels escultors Rubió» op. cit., p. 36-39.

⁶³¹ ABEV, ACF-1847, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarial, any 1609 (30 de maig de 1609, s.f.).

en tenim gairebé cap informació, però sabem que tant el de Pardines com el de Vidrà, i potser també els seus respectius models, ostentaven la talla de Nostra Senyora i de diferents àngels amb instruments de música; i que el de Rubí, i per tant potser també el de Moià, presentava dues figures de mig relleu a les portes.

El 1612 la confraria del Roser de Sant Boi del Lluçanès també encarregà un sagrari al fuster Joan Estrada⁶³². Aquest, s'havia d'obrar seguint una traça de la qual en tenim una breu descripció: «Item age de fer lo sacrari vuitavat i que se age de obrir de part de fora que se veja tot i dit mestre lo age de acabar conforme apar en dita trassa amb una figura es de part de tras dit sacrari no age de esser vuitavat sino lo de devant i que age de star clavat en lo taulo de part de tras». La policromia hi seria aplicada l'any 1614 de la mà dels pintors Pere Pau Camps i Nicolau Fauxer⁶³³.

Aquell mateix 1614 Camps fou contractat per portar a terme la decoració d'un tabernacle «que novament se es fabricat per Nostra Senyora del Roser en la iglesia parroquial de Sant Marti Sescorts»⁶³⁴. Aquest, contenia motlures i grotescos, que el pintor havia de daurar d'or fi, campers, que pintaria de «bons i fines colors, de aquelles es a saber que millor se acomodaran a la obra de dit tabernacle i de la manera que de bon art i bon mestre se requer», una figura de Nostra Senyora, la peanya de la qual Camps havia de jaspiar, i una cornisa decorada amb dentells, «tambe de un jaspe o de altres colors conforme millor aparexera convenir a dit Camps». I, a l'any següent, en data de 13 de febrer, li seria encomanada la pintura del sagrari de la confraria del Roser de Sant Quirze Safaja⁶³⁵.

Més endavant, el 1617, Joan Antoni Rosers portaria a terme un tabernacle per a la confraria del Roser de Sant Quirze i santa Julita de Muntanyola, que s'havia de fer «abla matexa

⁶³² ABEV, Arxiu parroquial de Sant Boi del Lluçanès, manuals notarians, R/95, anys 1605-1614 (15 de novembre de 1612, p.59v-61). Aquell mateix dia es pactà la fàbrica del retaule major de la parròquia amb el mateix fuster.

⁶³³ ABEV, Arxiu parroquial de Sant Boi del Lluçanès, notarians notarians, R/95, anys 1611-1617 (6 d'octubre de 1614); ABEV, Arxiu parroquial de parroquial de Sant Boi del Lluçanès, llibre de la confraria del Roser, P-II.1, anys 1613-1642. Vegeu: p. 199-200.

⁶³⁴ ABEV, ACF-1852, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1614 (16 d'abril de 1614, s.f.). Aquest mateix dia li és encarregada també la pintura del retaule dedicat a sant Jaume de la parròquia, en el qual el mateix Camps es comprometia a afegir-hi dues mènsules, un frontispici i unes polseres «obrades amb unes fruites a modo de penjants de la llargaria de dit retaule». Per tota la feina rebria cinquanta-dues lliures barceloneses.

⁶³⁵ ABEV, ACF-3903, Onofre Calvet (anys 1568-1609) i Jaume Onofre Calvet (CC/11, anys 1568-1624), notaris episcopals, concòrdies, anys 1568-1624 (13 de febrer de 1615, s.f., full solt). El tabernacle li és encarregat per un tal Antoni Barnils, fundador de la confraria del Roser de la parròquia, el qual li encarrega també una pintura sobre tela de quatre pams amb la imatge de mig cos de sant Antoni de Pàdua - feines per a les quals Camps rebria vint-i-set lliures. A continuació, es redacta una època a través de la qual se'n fa saber que aquell mateix dia Pere Pau Camps rebé vint-i-vuit lliures de la mà d'Antoni Barnils: disset en descàrrec de les vint-i-set que li foren promeses per la pintura del tabernacle i de la tela de sant Antoni de Pàdua i onze a compte de la policromia d'un Crist Crucificat «gran, de bulto», i la representació d'una Nativitat pintada sobre tela, ambdues treballades per Camps.

trassa, modo i forma que esta fet i fabricat lo tabernacle se ha fet poch a per la confraria de nostra senyora del Rosser de la Iglesia parroquial de Balenya», que potser també havia obrat el mateix fuster⁶³⁶. Pel què fa a la mida i proporcions del tabernacle de Muntanyola, però, Rosers havia de tenir en compte la imatge de Nostra Senyora del Roser que la confraria ja tenia a la parròquia i que s'havia d'integrar en el nou sagrari.

Imaginem que un dels tabernacles més bonics d'aquests primers anys del Sis-cents fou el que s'encarregà a Jaume Pratnerbones el 20 de novembre de 1621⁶³⁷. Es tractava d'una peça decorada amb «vint i tres figuras de bulto», això és, les imatges de mig cos de dotze reis i les de cos sencer de nou àngels, de Jessè i de la Mare de Déu del Roser, ambdues últimes de tres pams d'alçada, destinada a la capella de la confraria del Roser de l'església parroquial de Santa Maria d'Olost. A banda de la presència de vuit columnes, del seu aspecte arquitectònic no en coneixem res, ja que el fuster seguiria una traça que n'estalvia els detalls en la concòrdia, segons la qual la feina li fou remunerada amb seixanta lliures.

Ara bé, el tabernacle més sumptuós i espectacular que coneixem actualment a través de la documentació és el que es feu policromar a Pere Pau Camps l'any 1620 i que expliquem a continuació.

a) El sagrari de Joan Re

El 30 d'agost de 1620 el pintor Pere Pau Camps rebé l'encàrrec de daurar el sagrari que «es estat dexat i llegat a la capella de sant Miquel de la seu de Vich per lo reverent Joan Re, prevere beneficiat de dita seu, amb son ultim i valid testament», dictat el dia 22 de juny d'aquell mateix any amb el notari vigatà Francesc Serrahima des de l'habitació de les cases de la seva propietat, situades entre el carrer Dues Soles i la plaça de l'Àngel de Vic⁶³⁸.

«Item vull i man que si lo dia de mon obit yo no haure fet dorar un sacrari gran que vui tinc fet en ma casa, los demunt dits marmessors meus seguit mon obit en continent fassen dorar aquell de tal manera que estiga abla deguda perfectio, i per fer dorar aquell vull que los dits mos marmessors prenguen i depenguen de mos bens tot lo diner sera necessari, i apres que lo dit sacrari sera dorat, dexe i done e llegue aquell a la capella de sant Miquel de la dita seu de Vich, en la qual vui esta reservat lo Sanctissim Sagrament, lo present empero llegat fas del dit sacrari a la dita capella amb expres pacte i conditio que primerament i abans que no se entregue lo dit sacrari ni se aporte a la dita capella de sant Miquel, lo insigne i molt reverent capitol de dita seu, o aqui tocara, haje primer de fer tancar a pedra i cals la porta per la qual se entra de dita capella de sant Miquel en la segristia

⁶³⁶ ABEV, ACF-1855, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notariais, any 1617 (18 de març de 1617, s.f.).

⁶³⁷ ABEV, Arxiu parroquial de Santa Maria d'Olost, manuals notariais, R/2, anys 1620-1630 (20 de novembre de 1621, p. 16-17v).

⁶³⁸ ABEV, ACF-3611, Francesc Serrahima, notari episcopal, testaments, anys 1614-1638 (22 de juny de 1620, p. 102-109).

que es detras lo dit altar de la Trinitat, de tal manera que nos pugue entrar per dita capella de sant Miquel dins la dita segrestia per evitar la inquietut sol causar en dita capella de sant Miquel, i tambe hajen de traure de la dita capella de sant Miquel los tres altars del sant Sepulcre, de sant Pere [*in confessione*] i de sant Jaume, i tambe tots los escons i caixes i altres assientos que vui son dins dita capella de sant Miquel pera mes decencia i veneratio del Sanctissim Sagrament, donant i assenyalant sis mesos de temps dins dels quals la reformatio demunt dita de dita capella haje de esser feta, los quals sis mesos vull que arregan i comensen a correr del dia que lo dit sacrari sera acabat de dorar en havant, i per ço vull i man que los demunt dits marmessors, acabat que sia de dorar lo dit sacrari, en continent migensant acte publich, hajen de notificar i notifiquen al dit molt reverent capitol, o aqui toacara, com lo dit sacrari estara ya a tot son punt, i del dia ques fara la dita notificatio en havant comensen a correr i arreguen los dits sis mesos dins dels quals sie feta i se fasse la dita reformatio de dita capella conforme tinc disposat, e si cars sera que dins dit termini de dits sis mesos la dita reformatio i coses demunt dites no seran cumplides i fetes de la manera demunt dita, vull en dit cars que lo present llegat sia de ningun valor i sia hagut per no fet i en dit cars llegue i done lo dit sacrari a la reverent priora i convent del monastir de Santa Clara de la present ciutat de Vich, i aquell vull i man que los dits mos marmessors en continent finits los dits sis mesos lo lliuren i entreguen a la dita reverent priora i convent de Santa Clara, lo qual hajen de fer assentar dita reverent priora i convent de Santa Clara a llurs gastos en lo altar major de la iglesia de dit monestir i convent de Santa Clara pera reservar en aquell lo Sanctissim Sagrament».

Joan Re moriria a Vic el 30 de juny de 1620. Dos mesos després, el canonge Bernat Marot, l'alberguer Antoni Macip i el prevere Jaume Bonet, «tots de dita seu de Vich» i marmessors de la seva disposició testamentària, pactaren amb Camps la policromia del sacrari per dues-centes quaranta lliures barceloneses, que rebria dividides en quatre pagues iguals de dos en dos mesos a partir de l'empresa de l'obra⁶³⁹. Ara bé, d'aquestes seixanta lliures, «trenta lliures i mes si mes convidra» s'havien d'invertir en la compra de l'or necessari per a la dauradura del sacrari, motiu pel qual els comitents obriren un punt en la concòrdia en què feren constar que si «mossen Pere Pau Camps tindra perdua en la dita obra, axi per haverhi gastat mes or i mans del que al present se judica sera menester per la dita dauradura i obra, los dits senyors marmessors sian obligats axi com ablo present prometen i se obligen refer i esmenarli al dit mossen Camps la perdua haura feta en dita obra i li pagaran ultra les demunt dites dos centes quaranta lliures, la quantitat que aparexera esser justa, lo qual judici de dita perdua en cars sera, sia fet i fer se haje per quatre persones expertes elegides les dos per part de dits senyors marmessors i les altres dos per part de dit mossen Camps».

Es tractava d'un sacrari de fusta d'alba, d'uns quinze pams d'alçada, completament esculpit, amb «moltes fruites i talla». El rematava un gran llanternó amb balustres i vuit piràmides que acollia cinc àngels amb les insígnies de la Passió. Al cos principal hi havia vuit figures de mig relleu, quatre profetes i quatre doctors de l'Església, tots disposats a l'interior de les seves respectives pasteres. Aquestes, eren separades per columnes decorades amb un total

⁶³⁹ ABEV, ACF-2207, Francesc Serrahima, notari episcopal, manuals notariais, anys 1619-1620 (30 d'agost de 1620, s.f.). Camps es comprometia a tenir-lo daurat el dia de Pasqua de Resurrecció, és a dir, entre el març i l'abril de l'any següent.

de setze serafins. La porta del sagrari acollia les representacions de dos angeletes de mig relleu amb un calze a la mà, i el frontispici, que imaginem a sobre de la obertura central, la imatge del Pare Etern, també de mig relleu. Al seu cim hi havia les figures de Nostra Senyora, Crist ressuscitat, dos angelets i dos soldats armats. L'interior del tabernacle era pavimentat i s'organitzava amb vuit columnes a sobre d'un pedestal que sustentaven una cúpula. Actualment, en desconeixem l'imaginaire, però pensem que podria tractar-se del fuster i retauler barceloní Pere Pau Sayós. En la seva llista d'obres, publicada per J. Bosch, hi crida l'atenció el «sagrari d'un temple indeterminat de Vic que li va encarregar el beneficiat de la Seu de Barcelona Joan Re» el 14 de juny de 1614⁶⁴⁰.

Actualment, tampoc no podem determinar amb seguretat quin acabà sent el seu emplaçament. Segons J. Gudiol i Cunill, l'any 1622 el capítol vigatà resolgué «que se passe avant y se pose apunt lo sota-claustro [...] y que se pose la capella que està prop de la escala nova en bona forma y se mude allí lo Sant Sepulcre y lo quadro de sant Carlos»⁶⁴¹, essent una de les condicions *sine qua non* que Joan Re establí en el seu testament perquè el sagrari fos disposat a la capella de sant Miquel. Ara bé, desconeixem si els altres dos altars, el de sant Pere *in confessione* i el de sant Jaume, foren retirats de la capella, així com part del seu mobiliari; i tampoc no sabem si es complí una altra condició indispensable: «fer tancar a pedra i cals la porta per la qual se entra de dita capella de sant Miquel en la segristia»⁶⁴². En

⁶⁴⁰ Joan BOSCH, *Agustí Pujol...* op. cit., p. 83 i nota 49.

⁶⁴¹ Josep GUDIOL i CUNILL, *Els claustres de la catedral de Vic*, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 1981, p. 23.

⁶⁴² La capella de sant Miquel havia portat molts maldecaps al capítol des de temps ençà. Són diverses les visites pastorals que exposen problemes que hi fan referència. A tall d'exemple, transcrivim, a continuació, part d'una visita pastoral portada a terme a la catedral de Vic el dia 9 de maig de 1599, durant l'episcopat de Francesc Robuster i Sala (1598-1607): «(...) Molt Illustre i Reverendíssim monsenyor denuntie a Vostra Senyoria Reverendíssima mossen Francesch Molins, procurador fiscal de la cort de Vostra Senyoria, com per estar les portes del sota claustro de la cathedral de Vich ubertes, servint del camí publich a tot estat de persones, se an fet grans offesnses a Nostre Senyor per entrar encumbertament per elles homens i dones en dita iglesia conexentse en ella carnalment, lo que tant a ecclesiastichs com a seculares causa grandíssim scandal, i lo mateix scandal causa lo que diuen se ha seguit en la capella de sant miquel ha ont esta reservat lo Sanctíssim Sacrament, per esta dita capella sens rexa i les portes della continuo ubertes, molt foscha, apartada i solitaria, supplicant a vostra Senyoria se serverscha manar rebre informatio i provehir de remei saludable (...)». A continuació, s'exposa també el testimoni d'altres persones en relació a aquests esdeveniments - arran dels quals s'evidencia la dificultat per part del capítol en aquesta època a l'hora de controlar i mantenir la decència tant en el claustre com en els espais de culte -; vegem-ne un: «(...) lo que jo puc dir sobre lo contengut en dita denuntia es que moltes vegades he entes a dir que lo domer predecessor meu, ques deia Benet Sarrat, troba un home i una dona en dit claustro que tractaven deshonestament, abusant del lloch com a lloch profa per coses deshonestes, i tambe i he vist parlar persones deshonestes que publicament eren tengudes per tals que paria que elegian dit sota claustro com a lloch encubert a hont podian segurament tractar i consertar ses vallequeries, i los quen veian amb mi juntament me murmuraven i deian quantes sen conserten en aquest lloch; i tambe he vist moltes voltes passar per lo dit sota claustro sistelles de enciam i hortallissa i algunas donas amb carrechs de roba que portaven a rentar a la riera, i tambe he vist passar altres amb canters de aigua, i asso molt de ordinari; i en lo de la capella de sant Miquel, a hont esta reservat lo Santíssim Sagrament, he oit dir que la dita capella per estar ordinariament tant solitaria, fosca i apartada, i les portes della ubertes, molts la elegeixen pera poder tractar allí ses coses amb dones, que van allí amb color de fer oratio i que una vegada dins de aquella entra un home a certa dona en la sagristia, vulgarment dita de les

el plànol de la catedral projectat per Jaume Vendrell el 1633 s'observa clarament un accés de l'avantcapella de sant Miquel a la sagristia, però no tenim prou dades per saber si aquest passatge es traslladà en aquest espai a raó del tancament d'una porta interior o si aquest accés és precisament el que volia fer cloure Joan Re. L'incompliment d'aquest o d'algun altre dels seus requisits, ens faria suposar la deixa del sagrari a l'església del convent de Santa Clara de Vic, on hauria presidit l'altar major.

3.3.3.4. Els retaules més moderns

1) El retaule de sant Ramon Nonat del convent de la Mercè de Vic

Ara per ara, un dels retaules tipològicament més moderns que sabem realitzat a Vic al llarg d'aquests anys és el que es destinà a la capella de sant Ramon Nonat de l'església del convent de Nostra Senyora de la Mercè de la ciutat. Ja hem vist que la fàbrica d'aquest moble es pactà inicialment amb el fuster Joan Antoni Rosers, però sembla que l'acabaren assumint Francesc Rovira i Jaume Pratnerbones - «dit mossen Rovira tot lo que tocara a escultura i dit mossen Jaume Pratnerbones lo que tocara al ofici de fuster» - per cinquanta-quatre i vint-i-set lliures, respectivament, tal com palesa una segona concòrdia redactada el 3 de juliol de 1616⁶⁴³.

L'estructura del retaule, organitzada al voltant d'un tauló central, fa pensar en el del Roser de Santa Maria d'Olost obrat pels Rubió uns anys abans, però en aquesta ocasió imaginem que el quadre central fou completament pintat. El flanquejaven dues columnes aparellades, totes quatre acanalades i amb el terç inferior decorat amb talla, aixecades a sobre d'uns pedestals que havien d'ostentar «una figura de mig cos de algun sanct de la religio de Nostra Senyora de la Merce feta de mig relleu amb son escudet en los pits». La cornisa sustentada per les quatre columnes s'havia de treballar amb talla i serafins, i el frontispici, al cim d'aquesta, havia de fer-se tremat i amb el tauló que el presidia obrat amb la imatge de l'escut de l'orde de la Mercè, «amb sa tarja i corona real de mig relleu»⁶⁴⁴. Tant els extrems de la cornisa, com «en lo mes alt de dita obra», hi hauria un àngel llançant fruites, de manera que «dita capella reste plena amb dits penjants des dels permodols fins al bancal de dit retaule». Finalment, la taula central es volia guarnida de la mateixa manera com s'havien guarnit els

capellans (...)). (ABEV, AEV 1210-5, Visites pastorals de la catedral de Vic, anys 1599-1600 [visita iniciada el 9 de maig de 1599, p. 96-96v]).

⁶⁴³ ABEV, ACF-1854, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notariaus, any 1616 (3 de juliol de 1616, s.f.).

⁶⁴⁴ En el primer contracte, pactat amb Rosers, s'hi especificava també la presència de dos grífols o àguiles sustentant l'escut (Ib., [11 de juny de 1616, s.f.]).

taulons del retaule major de l'església del convent de Sant Domènec de Vic, obrats per Joan Antoni Rosers.

Tant en el contracte amb Rosers, com en el posterior, amb Rovira i Pratnerbones, el pintor Pere Pau Camps hi apareix en concepte de testimoni. No és d'estranyar, doncs, que uns tres anys més tard, quan el retaule ja era fet, aquest pintor fos contractat per policromar-lo⁶⁴⁵. L'havia de daurar gairebé completament, esgrafiant tant les figures dels sants situades als pedestals, com les fruites que hi penjaven - «los fruites platiats i cada fruita amb son color esgrafiat» -, a excepció del sòcol, que faria jaspiat. A través d'aquesta concòrdia coneixem la presència d'un «espai» en el bancal que s'havia d'històriar de pinzell seguint les indicacions que li donaria el pare comanador. El fet que no es parli de la pintura del tauló central, que imaginem de dimensions notables, fa sospitar que ja fos pintat, o que es preferís de la mà d'un altre pintor.

2) El retaule del Sant Crist del convent de Santa Clara de Vic

El 21 de juliol de 1620 el pintor Joan Antic Claramunt fou contractat per a la pintura i dauradura del retaule del Sant Crist destinat a l'església del convent de les clarisses de Vic. La policromia del moble seria sufragada amb el llegat del difunt Jaume Rexach, canonge de la Seu vigatana, tal com disposà en el seu darrer testament, «rebut en poder de Joan Vinyes, notari de Vich, ha XXII del mes de agost MDCXVIII»⁶⁴⁶.

La descripció del retaule és poc clara, però sembla que també era presidit per un gran tauló central, que a jutjar per com se'n parla en el contracte, probablement l'hauríem d'imaginar esculpit - «la taula gran, es a saber, tota la ciutat i les dos figures de Nostra Senyora i sant Joan a de dorar totas i les cares i mans encarnadas i los peus tambe encarnats i en la ciutat lo que sera rocha i sobre del or grafiat de color de rocha, los nuvols i lo sol de or i la lluna de plata i los nuvols an de ser tambe grafiats i lo cel del dit camper a der ser de color de cel com requer bon mestre i bona art i lo revolt que es desobre del sol i la lluna a de fer tot deurab». Així com el retaule de sant Ramon Nonat del convent dels mercedaris, el frontispici ostentava «les armes», que suposem els senyals de l'orde, que Claramunt havia de pintar i daurar; mentre que la predel·la era constituïda per diferents taules històriades «de

⁶⁴⁵ ABEV, ACF-1857, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notariais, any 1619 (13 de desembre de 1619, s.f.). Per a la decoració del retaule Camps cobraria seixanta-cinc lliures; trenta-dues lliures i deu sous el primer dia de Quaresma de 1620, i les restants trenta dues lliures i deu sous el dia de sant Joan d'aquest mateix any, «per lo qual die te de donar dit mossen Camps acabat dit retaula i assentat aquell».

⁶⁴⁶ ABEV, ACF-3902, Joan Vinyes, notari episcopal, concòrdies, anys 1612-1620 (21 de juliol de 1620, s.f.).

pinzell» amb alguns episodis (no especificats) de la Passió de Crist. El moble comprenia, així mateix, una cornisa, el fris de la qual era decorat amb serafins («les cares dels serafins encarnades i les ales dorades»), mènsules, un mínim de dues columnes, acanalades i amb el terç decorat («la talla tota dorada i lo fondo de asul»), contrapilastres i un número indefinit de nimfes, que imaginem esculpides («les cares de les ninphas encarnades i lo de mes de les ninphas doradas»). «Los padestrals tot lo relleu i mollures de or i los camps de asul i los costats del pedrestal i les posts jaspeades. E mes los llistons del costat del pilastre qui estan junt al camper de la taula daurats i tambe lo gruix dorat i totas les ditas coasa a de fer conforme se pertany de bona art i mestre». Claramunt es comprometia a tenir la policromia del retaule enllestida el dia de sant Miquel d'aquell mateix any, per a la qual cobraria un total de cinquanta lliures barceloneses.

3) Els retaules dels Rubió

a) El retaule del Roser de Santa Maria d'Olost

Per a la fàbrica del retaule del Roser de la parroquial d'Olost s'expediren dos contractes. El primer, redactat en presència de Joan Alavedra, prevere i rector de Santa Maria d'Olost, i els aleshores administradors de la confraria del Roser del temple, Joan Pacamins i Francesc Vilaregut, fou pactat amb Francesc Rubió, «fuster de la vila de Moia», el dia 26 d'agost de 1598⁶⁴⁷. Cinc anys més tard, en data de 19 d'abril de 1603, el mateix rector i Joan Comalrena i Joan Vilaregut, pagesos i aquell any administradors de la confraria del Roser de la parròquia, acordaren novament la construcció del retaule, ara amb «Francesc Robio, fuster, i Jaume Robio, son fill, imagineire o scultor de la vila de santa Maria de Moia». Sembla que aquesta nova concòrdia nasqué de la disconformitat del rector i dels administradors del Roser respecte al resultat del retaule estipulat per Francesc Rubió en el primer contracte - «a dits pare i fill robions, que per fer dit retaula com es dit i fusta i assentar aquell, li donaran i pagaran noranta sinch lliures barceloneses, de les quals tenen ja rebudes dits pare i fill robions o de sos procuradors en dita adminstratio sexanta sinch lliures barceloneses de dits administradors, les quals li haura ja pagades per lo retaule que en virtut de altra concordia fermada entre dit rector i administradors de una part i dit mestre Robio en poder del notari infrescrit a XXVI del mes de agost MDLXXXVIII havia de fer dit mestre Francesc Robio per dita capella o en paga i rata de aquell, lo qual retaula per

⁶⁴⁷ ABEV, ACF-1836, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notariais, any 1598 (26 d'agost de 1598, p. 571v-575).

no ser estat fet conforme la dita concordia, han cobrat dits robions i axi fan bones i prenen en compte dites sexanta sinch lliures del present retaula i en paga i rata de dites noranta sinch lliures que son lo preu de dit retaula»⁶⁴⁸. Aquesta segona escriptura fou cancel·lada el dia 17 de juliol de 1604, data en què el retaule ja es degué haver enllestit tal com s'havia establert. Així i tot, devia tractar-se d'uns comitents primmirats, ja que en el pacte per a la pintura, l'any 1610, s'hi expressa: «si aparexera als dits obres reparar, llevar o afegir alguna cosa en dit retaule abans de pintarse, com es voler adobar la pastera afondintla o traentla enfora i afegirli alguns serafins o reparar la figura del Deu Pare, fentli algun ropatge i alguns nuvols amb alguns serafins entre los nuvols i alguna diadema o altres ornasos que convingan per dar bon remate i finitio a dit retaule, que per aço no se aja de afegir ni llevar al preu concertat»⁶⁴⁹.

El moble fou concebut a mode de *pala d'altare* italiana presidit per un tauló central a l'interior del qual s'allotjava un oval amb la imatge «de bulto» de Nostra Senyora del Roser envoltada de serafins. Dues columnes de capitell corinti amb les seves respectives contrapilastres flanquejaven la taula central - les dues interiors «entorxades» i les dues exteriors «canalades de llarch». El pedestal, amb motlures i flors als cantons, presentava a la part davantera - imaginem, a banda i banda de l'altar - dos ovals amb els sants Francesc i Jacint (el primer, en l'episodi en què «se li imprimiren les nafres», a la dreta, i el segon, «quan se li apparague Nostra Senyora», a l'esquerra), ambdós de baix relleu. Al cim de les columnes, una cornisa amb el fris de talla ostentava al centre la imatge de l'Esperit Sant amb les ales esteses, i al frontispici un oval amb la imatge de Déu Pare de mig cos en amunt, tots de relleu; «que sien - s'expressa en la concòrdia - dit ovat i Deu lo Pare tant gran com se podra conforme lo espai i lloch restara de la cornisa fins a la volta de la capella». Els laterals del moble havien de ser ocupats per penjants de talla amb diversitat de fruites vessades per un minyó.

El contracte resulta especialment bonic de llegir, sobretot perquè traspua el fervor religiós que en aquell moment impregnava les imatges. En són una mostra descripcions com les següents: «la imatge de Nostra Senyora - que havia de tenir "un seraphi per peanya" - ha de tenir lo infant Jesus a la part dreta, amb molta veneratio, ajudantse amb los dos brassos a tenirla»; «los serafins - els que s'havien d'esculpir al voltant de l'oval que contenia la imatge de Nostra Senyora del Roser - donen raho dins i fora del ovat tenint una ala dins i altra fora i tots tinguen respecte i miren a la Nostra Senyora»; o «sia un Deu Pare de mig cos amunt

⁶⁴⁸ ABEV, ACF-1841, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1603 (19 d'abril de 1603, s.f.).

⁶⁴⁹ ABEV, ACF-1848, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1610 (1610, s.f.).

de un terç de relleu amb los brassos uberts sens tenir pom, sino tenint respecte i mirant a la Nostra Senyora del taulo gran», al costat del qual s'havia d'esculpir «un anell vestit, agenollat i molt humiliat tenint respecte al Deu lo Pare».

El retaule fou policromat per Joaquim Albareda, tal com testimonia l'«Apuntament sobre lo pintar i daurar del retaule de Nostra Señora del Roser de Olost», preservat dins d'un manual del notari vigatà Joan Vinyes datat de l'any 1610⁶⁵⁰. A banda de daurar-ne l'arquitectura i estofar-ne diferents elements «de las colors que a la naturalesa de cada cosa convindra mes», Albareda havia de «pintar al oli de bonas i finas colors la taula gran de dit retaule, acomodant en ella alrededor de la sobredita pastera ovalada los quinze misteris del sant Roser dins de quinze guirnaldas fetas i compostas, tan grans com se puguen, en las brancas, brocs, fullas i rosas que ixen de un roser plantat en lo mig i fondo de dita taula gran, com fen un pais o jardí molt vert i regalat i conforme li designaran i diran los senyors». Devia tractar-se d'un moble ben singular, sobretot si tenim en compte que fou concebut a la primeria del segle XVII i en una parròquia d'àmbit rural.

b) El retaule major de Sant Hilari Sacalm

El retaule major de la parroquial de Sant Hilari Sacalm fou encarregat als Rubió el 30 de setembre de 1598⁶⁵¹. El degueren treballar en paral·lel amb el d'Olost, el primer contracte pel qual ja hem vist que havia estat signat amb Francesc Rubió només un mes abans. A diferència del retaule olostenc, però, el de sant Hilari Sacalm seguia la típica composició reticular, tal com es preveia «en la trassa que sels es donada dibuxada en una carta de pergami». Segons aquesta traça, els Rubió havien d'esculpir-hi les imatges dels quatre evangelistes, quatre doctors de l'església i dos profetes (aquests darrers al cim de les «portalades», que imaginem les portes laterals del moble), tots de mig relleu, així com cinc imatges «de bulto» no especificades que ocuparien les fornícules del retaule. La pastera més alta seria presidida per un «Christo Crucificat amb Nostra Senyora i Sant Joan, tot de bulto, i amb tots los demes ornaments i personatges», i a damunt del sagrari, «en lo lloc del remato», hi havien d'esculpir una *Resurrecció*, també «de bulto». Tot plegat s'havia d'enllestir

⁶⁵⁰ Ib., (1610, s.f.). El pintor fou remunerat amb cent quaranta lliures barceloneses, que se li pagaren a Vic.

⁶⁵¹ ABEV, ACF-3903, Onofre Calvet (anys 1568-1609) i Jaume Onofre Calvet (CC/11, anys 1568-1624), notaris episcopals, concòrdies, anys 1568-1624 (30 de setembre de 1598, s.f., plec solt). El contracte d'aquest retaule ja fou publicat per F. Miralpeix a: Francesc MIRALPEIX, «Els informes dels ajuntaments per a la Diputació de Girona sobre els béns destruïts durant la Guerra Civil: Sant Hilari Sacalm, Santa Margarida de Vallors, Sant Miquel de Cladells i Susqueda», programa de Festa Major de Sant Hilari Sacalm, 2008, p. 55-64. A l'església de Sant Hilari Sacalm els Rubió degueren coincidir amb el pintor gironí Gabriel Rovira, que aleshores hi portava a terme la pintura del retaule del Roser (1597-1599). Vegeu: p. 100, peu de p. núm. 214.

dins un termini de quatre anys, al llarg del qual els Rubió rebrien dividies en tres pagues les quatre-centes lliures que els hi foren promeses per a la feina. Aquest termini, però, s'acabà allargant fins l'any 1606, el 18 d'agost del qual Jaume Rubió firmava una època on declarava haver rebut el total de quatre-centes lliures per a la feina del retaule major i cancel·lava la concòrdia⁶⁵².

La pintura i dauradura del moble fou acordada amb Pere Pau Camps a Santa Margarida de Vallors l'11 d'octubre de 1621⁶⁵³ en presència d'Antoni Rovira, prevere i rector de la parroquial de Sant Hilari Sacalm, un obrer i el baciner de la parròquia, el batlle del terme, Joan Serras, dos obrers de la parròquia de Sant Miquel de Cladells (bisbat de Girona, però terme de Sant Hilari) i jurats de la vila, així com la major part dels pagesos de la parròquia de Sant Hilari, «desiyant de bona gana se cumplen i se efectuen - les avinences i els pactes - a efecte de que la dita iglesia sia adornada com es raho i Deu Nostre Senyor amb maior culto i veneratio honrat i elabat». Desconeixem cap altre contracte per a la policromia del retaule, però consta que aleshores tant el sagrari com la figura de sant Pere ja eren pintats. Tot i així, es demana a Camps que ho dauri tot - «del altar o ara en amunt sia tot daurat de or fi i sens color» -, inclosos el sagrari i la figura de l'apòstol⁶⁵⁴, les mans i cara del qual havia d'encarnar, així com les de la resta de figures que el poblaven; el pedestal, en canvi, s'havia de pintar imitant el jaspi. A les portes del moble, Camps hi havia de representar «los sants ho la historia aperaxara a dit rector i obres», i als quatre taulons (que imaginem al cos principal del retaule) «aia de pintar (...) de pinzell les historias de la vida de sant Hilari conforme se li donaran a fer i dits pinzells ajén de ser de colors fins i al oli». La feina s'havia de fer dins d'un termini de dos anys i per un total de tres-centes setanta-cinc lliures - cent setanta-cinc lliures les tindria cobrades el setembre de l'any següent, però les dues-centes restants li serien pagades en cinc pagues iguals, és a dir, de quaranta en quaranta, al llarg dels cinc anys que transcorren entre el 1624 i el 1629. Sembla, però, que els pagaments del retaule s'allargaren fins l'any 1635, com a mínim, tal com consta registrat al llibre parroquial

⁶⁵² ABEV, Arxiu parroquial de Sant Hilari Sacalm, manuals notarials, R/46, anys 1604-1606 (18 d'agost de 1606, p. 71).

⁶⁵³ ABEV, Arxiu parroquial de Santa Margarida de Vallors, manuals notarials, R/7, anys 1565-1656 (11 d'octubre de 1621, p. 121-124).

⁶⁵⁴ «(...) tinga dit sor Camps a daurar tot lo sacrari que avui ia es pintat, soes daurar lo tot de or fi tot en dins de dit sacrari com en fora dell i sense color algun xic ni gran. Item tinga dit Camps a daurar lo bulto de sant Pera tot de or fi i sense color algun, exeptat la cara i mans encara que avui sia ia pintat i daurat» (Ib., [11 d'octubre de 1621, p. 121-124]).

de l'obra, en què, en relació a la dauradura del moble, apareix també el pintor Josep Vivet, que potser col·laborà amb Camps⁶⁵⁵.

Actualment, d'aquest retaule ens en resta només una fotografia en blanc i negre on amb prou feines es pot apreciar l'arquitectura, ja que la foto devia prendre's durant l'exposició del Santíssim Sagrament de Dijous Sant, moment en què l'altar s'adornava, transformant-se en un gran monument⁶⁵⁶.

c) Els retaules de Sant Feliu Sasserra

El 14 d'agost de l'any 1590 Joan Fàbrega i Bernat Torrent, obrers de la parroquial de Sasserra, i Domenyo Roca i Joan Tolosa, capitans del ciri de sant Joan, pactaren amb Francesc Rubió la fàbrica d'un retaule dedicat a sant Joan Baptista destinat a la capella d'aquesta advocació⁶⁵⁷. D'aquest moble, d'uns vint-i-dos pams d'alçada per catorze d'amplada, en coneixem ben pocs detalls, ja que en la concòrdia únicament s'especifica que ha de tenir deu pilars - ja que en la traça només n'hi ha sis de dibuixats - i una pastera central «amb sant Joan Baptista de bulto amb lo agnus». El preu fou acordat en cinquanta lliures, vint de les quals les cobrà en el moment del contracte, tal com prova l'època que tanca l'acord, deu li serien donades a mitja feina, i les vint restants un cop hagués enllestit la

⁶⁵⁵ Exposem, a continuació, algunes de les notes preses en el llibre de l'obra que hi fan referència, datades entre 1621 i 1635: «Vui en lo mes de desembre 1621 tenim rebut i a pagat dit Talleda en descàrrec del contrescrit deute sis lliures les quals juntas amb altres 30 lliures a fetes bones a mossèn Camps per lo or per lo retaule, com les altres pagades van en descarrech del que dita lleda hi te promes i de la paga que lo rector i lo que io hi avia promes per dit retaule son 6 lliures». «Item vui als 21 de maig de 1626 tinch rebut hia pagat Salvador Talleda, pages, en descarrech dels constrescrits preu fets deu lliures, dich 10 ll., an de servir per or per daurar lo retaule». Hi consta, així mateix, que el 29 de juliol de 1628 el prevere i rector de l'església de Sant Hilari Sacalm: «ha donat lo compte de tot lo que ha cobrat i pagat per obs de la obra de dita iglesia tan del que ha gastat per lo pintar com tambe de qualsevol cosa aia cobrat i gastat per pintar lo retaule» (el rector havia cobrat cent cinquanta-nou lliures i n'havia gastat cent noranta-quatre amb quinze sous). I hi segueixen altres notes que fan referència a la subvenció del moble: «Avui als 7 d'octubre de 1634 ha pagat la contrascrita Jovera, en descàrrec del contrescrit dèbit, dos lliures tresa sous dich serviran per acabar de daurar el retaule major»; o: «Item avui als 6 de gener de 1635 ha pagat dit Auledas a compliment de tots los preus fets devia endarrerits fins dit dia, deu lliures divuit sous, i estos ha pagats per ell Juan Rovira pagès de la vila i per ell mossen Rafel Fontcuberta de Vich a Joseph Vivet, pintor de Vich, conforme ne tenim albarà per lo daurar lo retaule són 10 lliures i 18 sous». Així mateix, hi apareix una nota referida a l'allotjament de Camps a la vila durant la feina de policromia del retaule: «Has de fer bo a la contrasenta muller de Francesc Vernedas lo lloguer de una cambra li llogaran los obrers per poder en ella daurar mestre Camps, pintor, as de veure lo temps continuo ia estat promentseli per any 6 lliures, ai treballat lo de 1621 fins a la coresma de 1622 i la coresma de 1623 i quinze dies despres en dit any vui als 20 de juliol de 1624 aven comptat dit lloguer i aci havent feta un concert de dit lloguer i es passat per deu [-] i sous dit Vernedas (...)». (ABEV, Arxiu parroquial de Sant Hilari Sacalm, llibre de l'obra G/2, anys 1599-1634 [anys 1621-1635, s.f.]).

⁶⁵⁶ Vegeu: p. 479, fig. 70.

⁶⁵⁷ ABEV, Arxiu parroquial de Sant Feliu Sasserra, manuals notariais, R/10, anys 1590-1599 (14 d'agost de 1590, p. 31-32).

feina i assentat el retaule - mentre treballés en l'església, la seva manutenció aniria a càrrec dels comitents.

Divuit anys després, el 25 de juny de 1608, quan Antoni Fàbregas, negociant de Sant Feliu Sasserra, volgué fer construir un retaule dedicat a Nostra Senyora del Roser per a la parròquia, el confià de nou a Francesc Rubió, en aquesta ocasió, en companyia del seu fill Jaume⁶⁵⁸. El moble, que s'havia de fer «conforme la trassa i modello del pergami a portat», sembla que fou concebut pels Rubió amb diferents escultures, probablement allotjades a l'interior de distintes pasteres, això no obstant, en el contracte s'hi especifica que «no ia de aver de bulto sino la de Nostra Senyora». Entenem, per tant, que la resta de figures, com ara el Pare Etern del frontispici i els quatre evangelistes i dos àngels esmentats en la concòrdia, s'hagueren d'obrar de relleu. El retaule, que els Rubió treballarien a Moià, havia de ser enllestit el dia de sant Andreu d'aquell mateix any i emplaçat a la capella del Roser de l'església per part dels Rubió i d'un mestre de cases que posarien a la seva disposició perquè els ajudés. La feina els seria remunerada amb vuitanta lliures.

Probablement, aquests dos retaules degueren situar-se en les capelles laterals que s'obriren a l'església entre els anys 1581 i 1587. El 25 de juny de 1581 el mestre de cases vigatà Antoni Bonet fou contractat per una sèrie de reformes al temple, entre les quals sabem l'obertura d'una línia de tres capelles laterals comunicades entre si, així com la construcció d'una sagristia, al mateix cantó del temple. A finals de l'any següent, es firmava un nou contracte amb Bonet i també amb Joan Castanyer, un altre mestre de cases de Vic, en el que s'acordava l'acabament de les obres, per a les quals ambdós mestres signaren una època de cancel·lació el 2 de febrer de l'any 1587⁶⁵⁹.

d) El retaule del Roser de Sant Julià de Vilatorça

Segons l'època encapçalada per Jaume Rubió datada del diumenge 26 de juliol de 1615, el contracte per a la fabricació del retaule del Roser «de ralleu» de la parroquial de Sant Julià de Vilatorça fou pactat amb els «Robions» el 28 de maig de 1610⁶⁶⁰. No l'hem localitzat,

⁶⁵⁸ ABEV, Arxiu parroquial de Sant Feliu Sasserra, manuals notariais, R/13, anys 1600-1609 (25 de juny de 1608, p. 178v-179).

⁶⁵⁹ ABEV, Arxiu parroquial de Sant Feliu Sasserra, manuals notariais, R/6, anys 1571-1589 (25 de juny de 1581, p. 68v-69v), Ib., (21 de desembre de 1582, p. 106v-108), Ib., (2 de febrer de 1587, p. 247v-248).

⁶⁶⁰ ABEV, Arxiu parroquial de Sant Julià de Vilatorça, manuals notariais, R/51, anys 1609-1623 (26 de juliol de 1615, p. 19). En aquest document s'hi recullen totes les èpoques firmades pels Rubió i la data de la concòrdia. Hem localitzat, també, l'època datada del 19 de setembre de 1610 (Ib., p. 21-22). Aquests documents ja foren localitzats per Jordi Vilamala i publicats a: Jordi VILAMALA, *Sant Julià de Vilatorça: vida quotidiana i activitat econòmica, 1550-1720*, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2000, p. 114-115.

però en aquest cas és poc indispensable, ja que el moble es conserva *in situ*, permetent-nos conèixer l'aspecte que prengué la feina encomanda a Francesc i a Jaume Rubió. Es tracta d'una estructura d'aire piramidal de dimensions considerables, sobretot tenint en compte que s'allotja en una capella lateral. S'aixeca al cim d'un pedestal, els laterals del qual presenten els rostres dels sants Pere i Pau, interromput al centre per l'espai que degué ocupar l'antic altar. Tant la predel·la com el primer pis del cos principal contenen cinc carrers, que en el cas d'aquest segon es divideixen en dos pisos, a excepció del central, que és convertit en una pastera apertxinada que aixopluga la imatge de Nostra Senyora del Roser amb el Nen. El segon cos centra tres carrers formats per tres taules allargassades flanquejades per dos minyons a dalt d'una fantasiosa estructura amb volutes que sostenen una tela. Finalment, l'àtic és coronat amb una taula que representa la *Coronació de la Mare de Déu* rematada amb un frontó trencat amb volutes, el timpà del qual ostenta el bust del Pare Etern. Quinze del total de les disset taules il·lustren els misteris del rés del Rosari, mentre que les dues taules dels extrems de la predel·la contenen la representació dels quatre evangelistes agrupats de dos en dos - Marc i Mateu al tauló esquerra i Lluc i Joan al dret. L'arquitectura presenta un lleuger joc de volums ressaltant els carrers laterals i el central, tots tres sobresortits respecte el pla dels dos carrers restants. Dotze columnes estriades, amb un terç del fust decorat i capitell corinti flanquegen les taules de l'àtic i dels cossos principals, la successió dels quals desplega dues cornises amb dentells i el fris decorat.

El document del juliol de 1615 detalla les dates de tots els pagaments efectuats als Rubió, informació que semblaria fer-nos concloure que el retaule fou obrat entre el maig de 1610 i el juliol de 1615, quan reberen quaranta-una lliures en descàrrec del total de les dues-centes cinc que els foren promeses per l'obra. Així i tot, i tenint en compte la poca disponibilitat econòmica que patí la confraria del Roser al llarg de la primera meitat del segle XVII, podria molt ben ser que la totalitat del preu del retaule s'hagués remunerat dins d'un termini establert més enllà de l'acabament del moble⁶⁶¹. De fet, que passessin vint-i-cinc anys abans el retaule no fos acolorit, probablement respongui a una situació econòmica poc airosa. No fou fins l'any 1640 quan s'encarregà al pintor Joan Antic Claramunt la pintura i dauradura del retaule, que portà a terme per un total de dues-centes cinquanta lliures. Així com en el cas del major de Sant Hilari Sacalm, el retaule del Roser de Sant Julià de Vilatorrada es requeri

⁶⁶¹ «Al nostre entendre - diu J. Vilamala - ni aquesta obra d'embelliment ni la que es farà l'any 1640, trenquen la tònica de poca disponibilitat econòmica durant la primera meitat del segle XVII. Segons el nostre criteri, aquestes obres respondrien a la necessitat de destacar i adorar com es mereixen les noves advocacions i suposarien un esforç important als feligresos d'aquestes confraries»: Ib., p. 115.

tot daurat, a excepció de les mans i les cares dels diferents personatges, que foren encarnades, i del pedestal, que inclou el color vermell.

e) El retaule del Roser de Sant Genís d'Orís

El retaule del Roser de la parroquial d'Orís també fou obrat pels Rubió i pintat per Joan Antic Claramunt entre l'octubre de 1610, quan fou encarregat als escultors, i l'any 1612, l'agost del qual es preveia acabat⁶⁶². Devia tractar-se d'una estructura modesta amb el cos central ocupat per tres fornícules a l'interior de les quals s'hi havien de disposar quatre imatges exemptes - els sants Joan Baptista i Joan Evangelista a les laterals i Nostra Senyora del Roser i sant Domènec a la central, estant la imatge del sant «ajustada als peus de Nostra Senyora». El moble havia d'acollir també quatre figures de mig relleu indeterminades - «las que tindran devocio los pabordes» - la situació de les quals ens és desconeguda; potser les hem d'imaginar ubicades al bancal, ja que en el contracte del pintor s'hi fa referència expressant que conté motlures i talla. Segons aquesta mateixa escriptura, tant la primera andana com la segona s'organitzaven a partir de columnes que presentaven el terç inferior del fust decorat, tal com és habitual en aquest moment i en els retaules obrats pels Rubió. En la segona andana es preveia que Claramunt hi pintés a l'oli set misteris del Roser que li serien indicats pels administradors de la confraria. El moble s'havia de pintar combinant el daurat amb els colors blau i platejat, el primer pels fons de les talles i l'interior de les pasteres i el segon aplicat al pedestal. Un cop daurades, les figures s'havien d'estofar, i les fruites en forma de penjants del cim del moble s'havien d'acolorir «cadascuna a sa manera». Tot plegat, és a dir, l'arquitectura i escultura del retaule i la policromia costà cent lliures, cinquanta pels Rubió i cinquanta pel pintor. Val a dir que en les cinquanta lliures que cobraren Francesc i Jaume Rubió s'hi preveia el cost de la fusta, «la qual dit Jaume Rubio te ja assenyada en la casa del pla mas»; però les despeses de transportar el retaule des de Moià o el preu d'«aquella possada en Vich en casa del hostel den [Aura]», on probablement els Rubió preveien passar-hi alguna nit, «a propis gastos».

⁶⁶² ABEV, Arxiu parroquial de Sant Genís d'Orís, manuals notariais, R/22, anys 1599-1630 (17 d'octubre de 1610, p. 97v-98v), i Ib., (9 de maig de 1612, p. 111v). En aquesta mateixa església, l'any següent Claramunt hi pintaria, també, el retaule dedicat a sant Sebastià (ABEV, Arxiu parroquial de Sant Genís d'Orís, manuals notariais, R/22, anys 1599-1630 [12 de gener de 1613, p. 117]). A través dels manuals notariais d'aquesta parròquia tenim constància que el 1612 l'escultor i pintor de Barcelona Pedro Martínez decorà el retaule del Roser de l'església veïna de Sant Marcel Saderra amb els quinze misteris del rés del Rosari (Ib., 18 de novembre de 1612, p. 116-117). Ara per ara, aquesta és l'única notícia que recollim de Pedro Martínez a l'àrea de Vic.

f) El retaule major de Centelles, el primer gran retaule esculpit

La fàbrica del retaule major de l'església parroquial de Santa Coloma de Centelles degué ser una de les comeses retaulístiques de major envergadura al llarg d'aquest primer quart de segle a l'àrea vigatana. Avui, el seu procés de realització es pot resseguir gràcies a la conservació dels llibres parroquials notariaus, de comptes i de l'obra, essent especialment en aquests darrers on hom troba condensada i sistematitzada la major part de la informació que hi fa referència.

Segons el llibre de l'obra dels anys 1617-1751, el 6 d'agost d'aquest primer any fou expedit de la mà de Jaume Vila, notari de Centelles, el contracte per «fer i fabricar lo retaule major» de l'església parroquial, el qual fou signat amb «mestre Jaume Rubio scultor de la vila de Moia»⁶⁶³. S'havia d'obrar dins d'un termini de quatre anys seguint una traça feta pel mateix Rubió i per un preu de set-centes cinquanta lliures en moneda barcelonesa. La part contractant (el prevere i rector de l'església, Damià Bolló, i Jaume Castellar i Gabriel Perer, el primer hereu del mas Perera de Centelles i el segon paraire, administradors del temple) es comprometé a proporcionar a Jaume Rubió tot allò necessari a l'hora d'assentar-lo, això és, «cordas, fustas per ha bastidas, mestre de casa, si es menester, juntament amb las frontissas i tancaduras seran menester per lo sacrari i tot lo que toca a farramenta per portas de dit sacrari i sacristia», així com a «donar casa franca dins dits quatre anys a dit mestre Rubio».

En relació a l'establiment de Jaume Rubió a Centelles, val a destacar la notícia recollida en aquest mateix llibre de l'obra el 14 de juny de l'any següent, el 1618, quan una tal Coloma Rollant «promet donar posada de dos anys i mig continuos, comptadors des del dia present en havant, ço es duas cambras, cuina, sala i empriu per tota la casa te en lo carrer de sant Cristofol de la present vila, a mestre Rubio fuster, qui fa lo retaule mejor de la present

⁶⁶³ ABEV, Arxiu parroquial de Santa Coloma de Centelles, llibre de l'obra, G-2, anys 1617-1751 (6 d'agost de 1617, p. 2-4v). Prometen pagar-li les set-centes cinquanta lliures de la manera següent: del moment de la concòrdia a la festa de Nostra Senyora de setembre, cent cinquanta lliures; després d'un any de la data del contracte i coincidint amb l'assentament del pedestal i el sagrari, cent cinquanta lliures; al cap de dos anys, quan assentés el primer pis d'ordre corinti, cent lliures, i arranjat el segon, un any després, cent lliures més. I la quantitat restant al cap de quatre anys, un cop assentat el darrer cos i enllestit el retaule; - «I si per cars dins dit primer any dit mestre Rubio trobant alguna comoditat de fusta que excedis a las sobreditas cent cinquanta lliuras de la primera paga prometen donar cinquanta lliures en descarrech de la paga següent».

L'encàrrec d'aquest retaule fou donat a conèixer tant per A. Pladevall, com per J. Galobart (Antoni PLADEVALL, *Centelles. Una aproximació a la seva història*, Vic: Eumo, 1987, p. 178; Josep GALOBART, *Els retauls barrocs de les esglésies del terme de Santa Maria d'Oló (1607-1781)*, Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 1996, p. 35). Això no obstant, ambdós historiadors en donen una informació molt resumida, referida únicament a la fàbrica del retaule per part de Jaume Rubió, a l'acabament dels plafons per part de Josep Giol i a la policromia del moble aplicada per Joan Antoni Vilar. La fabricació del retaule, però, es dilatà molt en el temps i, tal com veurem a continuació, hi participaren altres mestres, tant fusters i imaginaires, com pintors i dauradors.

iglesia» a compte de nou lliures que el seu difunt marit, el notari Joan Rollant, devia a la confraria del Roser de la parròquia⁶⁶⁴.

En el termini per a l'execució del moble es preveia el següent procediment: el primer any Jaume Rubió havia d'assentar «la peana⁶⁶⁵ i el sacrari», el segon i el tercer any havia d'aixecar els dos cossos principals, articulats amb columnes d'ordre corinti, i l'últim any havia d'obrar el tercer pis del retaule, d'ordre compost, que coronaria amb un dosser copulat amb llanterna. El retaule incloïa nou pasteres, tres a cada andana, la central i més alta de les quals s'havia de fer quadrada i havia de contenir la representació «de tot relleu» del *Calvari*, amb Crist a la Creu, Maria i Joan Evangelista; i, ocupant els espais entre les pasteres en cadascun dels pisos, hi havia sis grans plafons pensats per ser treballats posteriorment en relleu - tots «barrats amb uns barrots de cua de mila sens ningun clau».

Malauradament, el retaule major de Centelles no ha arribat als nostres dies, però la descripció que se'n fa en el contracte el fa sospitar semblant al retaule major de Castellbisbal, fabricat pel mateix Jaume Rubió en companyia del seu fill Jacint i de Pere Fernández i Jacint Possa a partir de l'abril de 1619, que avui coneixem a través d'una fotografia⁶⁶⁶. Per una banda, hi fa pensar l'organització general del moble, amb sis plafons i tres fileres de pasteres en els carrers senars d'aquest; en aquest sentit, la diferència més significativa respecte el centellenc és la presència d'un quart pis i l'absència de fornícules flanquejant els dos taulons de relleu situats a la tercera andana. Per altra banda, hi observem tota una colla d'elements arquitectònics, compositius i ornamentals que fan pensar en algunes descripcions recollides en la concòrdia del retaule osonenc i que imaginem força semblants. La pastera més alta del retaule de Centelles n'és un exemple. Havia de fer-se quadrangular i contenir la representació del *Calvari*, igual que la que corona el retaule de Castellbisbal, i s'havia de rematar amb un frontispici trencat al cim del qual hi hauria dues figures ajagudes, que devem haver d'imaginar a la manera de la composició que corona la pastera de sant Vicenç del retaule vallesenc⁶⁶⁷. També pensem semblant la confecció d'alguns dels nínxols laterals. En el contracte centellenc, les fornícules que havien d'ocupar

⁶⁶⁴ «Coloma Rollant, viuda dexada del discret Joan Rollant, notari, ha acabat de donar compliment de tot lo temps dit son marit tingue la administratio de la confraria del Roser de dita iglesia per lo qual ha donades dita Rollant tres lliures comptants a Gabriel Perer, obrer, i per las nou lliures que resta a donar promet donar posada de dos anys i mig continuos [a Jaume Rubió]...» (Ib., [14 de juny de 1618, p. 7v]).

⁶⁶⁵ Per peanya hem d'entendre el pedestal, en el qual Jaume Rubió havia d'obrar un escut presidit per una coloma a banda i banda de l'altar.

⁶⁶⁶ Joan Bosch en publica una fotografia del fons de l'Arxiu Mas a: Joan BOSCH, *Els tallers d'escultura al Bages...* op. cit., p. 165.

⁶⁶⁷ En el cas del retaule de Centelles, aquestes figures ajagudes es repetien també al cim de la cornisa que separava els dos cossos d'ordre corinti i al cim de les dues pasteres laterals de la segona andana.

els extrems del primer pis del retaule es volien amb «un compartiment o medalla amb unas figuras de ters relleu», i, per tant, devien prendre un aspecte molt similar al dels nínxols laterals que veiem al segon pis del retaule de Castellbisbal. Suposem semblants, també, molts dels elements decoratius del retaule, com ara els serafins dels «angols del arch» de la pastera del segon pis del retaule centellenc, que acollia l'escultura de santa Coloma⁶⁶⁸, i que veiem també en els angles de l'arc de la fornícula de sant Vicenç del de Castellbisbal; així com florons, penjants, caps d'angelot, piràmides... i la manera d'articular els entaulaments, de concebre estructures pseudoarquitectòniques, de treballar les columnes, etc. - per bé que aquestes darreres, en el cas del retaule de Centelles, per a la primera andana i el sagrari es requeriren «entorchadas» enlloc d'acanalades⁶⁶⁹.

Per portar-lo a terme Jaume Rubió s'associà amb el fuster centellenc Pau Giol, tal com es desprèn de l'apuntament recollit en el mateix llibre de l'obra en data de 9 de setembre de 1617⁶⁷⁰ - «Item ha rebut mestre Pau Giol per dita obra per raho del concert han fet ell i mestre Rubio onze lliures dos sous». De fet, Giol ja havia actuat com a testimoni en la concòrdia del retaule. Ambdós artífexs degueren formar un bon equip, ja que el retaule s'enllestí «amb sa perfectio» abans de quatre anys, tal com es recull en el llibre de l'obra: «Vui, lo 1 de desembre 1619, es estada acabada de acentar dita obra amb tota sa perfectio i esta la apoga de definitio de tots comptes en poder del dit Vila i consta posat a tot present i dit die lo rector ha beneidas las creus i imatges de dit retaule»⁶⁷¹.

Ara bé, Jaume Rubió i Pau Giol no treballaren sols. L'any 1618, en el llistat dels diferents pagaments en descàrrec de la fàbrica del retaule, hi apareixen els noms de Josep Ratés, Lluís

⁶⁶⁸ Santa Coloma s'havia de representar amb un llibre i una coloma a la mà.

⁶⁶⁹ Pel que fa al sagrari, a Centelles es volia cobert de talla polida, amb columnes entorxadades de terç inferior decorat, i rematat amb una cúpula, en la qual hi havia d'haver una petxina i la imatge de l'Esperit Sant emergint d'aquesta. A la porta s'hi havia de representar Crist ressuscitat de mig de relleu, «i dita porta se ha de obrir amb artifici de pujant i baxant»; «i los quadros i columnas de cada costat se hajan de obrir amb unas frontizas de manera ques veja patentment lo de dins de dit sacrari», on hi havia d'haver sis figures de mig relleu.

⁶⁷⁰ ABEV, Arxiu parroquial de Santa Coloma de Centelles, llibre de l'obra, G-2, anys 1617-1751 (9 de desembre de 1617, p. 5). Consta que aquest mateix dia Jaume Rubió cobrava cent cinc lliure a través d'una època signada en poder del notari Vila.

⁶⁷¹ Ib., (6 d'agost de 1617, p. 4v). Aquest mateix dia, Jaume Rubió i Pau Giol firmen una època de definició de tot el preu del retaule (set-centes cinquanta lliures) amb el notari de la cort de Centelles, Jaume Vilanova. S'especifica que per altres treballs, considerats com a millors de l'obra, l'import del retaule ha pujat, i que per les polseres, l'execució de les quals no fou observat en la concòrdia, s'han pagat trenta lliures. Tot plegat, sumat a les vuit lliures «se han pagat de casa per dit Rubio», sumà un total de vuit-centes seixanta-sis lliures destinades a la construcció del moble. (Ib., [1 de desembre de 1619, p. 6v]). A la pàgina 14 d'aquest mateix llibre s'hi especifiquen els terminis i l'actuació dels mestres: «Vui, 21 de dezembre 1618, lo tras scrit mestre Rubio ha començat acentar lo tras scrit retaule, çoes la peanya i la primera andana, çoes lo que ara al llis. Item en la Vigilia de Nostra Senyora de Agost 1619 ha acentada la segona andana i lo Christo, çoes lo que toca al llis. Passats tots Sants de dit any es estat acabat dit retaule amb ara sa perfectio».

Vila i d'un tal Pere, tots tres identificats com a «entretalladors de dit Rubio». I hi consta, també, un fuster «qui treballa per dit Giol» de cognom Riu, que probablement haguem d'identificar amb Valentí Riu. A banda de retribuir-los el treball o de donar-los diverses quantitats de fusta d'alba per a la fàbrica del moble, els seus noms es relacionen també amb les seves despeses de manutenció - com ara, «Item te rebut mossen Rubio duas quorteras de forment han donat los obres a mossen Janot Descatafals, barber, en compte de la despesa fa als fadrins de mossen Rubio als primers de juliol 1618».

Aquest llistat de comptes permet fer-se una idea de la magnitud social que aquesta empresa prengué a la vila de Centelles. L'envergadura de l'encàrrec portà a requerir la participació econòmica dels vilatans, motiu pel qual el 16 de juliol de 1617 s'expedí el «Memorial i llista del que han promes molts parrochians de la iglesia de Santa Coloma de Centelles per la fabrica del retaule major de dita iglesia dins quatre anys proxim vinents»⁶⁷². N'hi col·laboraren una bona colla, ja fos a través de donacions monetàries, com de diverses quantitats de blat o de fusta - «Vicens Mestre, pages, vint i quatre reals», «Montserrat Verdaguer mija coretera de blab», «Sagimon Sors, pages de la vila, dos albes i quoranta reals», «Joan Fornes, fuster, donara fusta», etc. Hi destaca l'aportació que tenia intenció de fer una tal Anna d'Ivorra, criada de la senyora Violant, que «promet una santa Anna de bulto si guanya un plet que te». Amb tot, es reuniren un total de dues-centes trenta-tres lliures i deu sous, així com trenta-quatre quarteres i deu quartans de blat. S'hi invertiren també diners de les diferents confraries instituïdes en el temple - «Item te rebut dit Giol sinch lliures deu sous de Gabriel Vila de diners de la confraria del Sant Sagrament per raho de unas mitjanas de alba que li ha presas» - així com gran part dels diners de l'obra i de les rendes de l'església, els obrers de la qual feren algunes gestions amb els seus béns per sufragar les despeses del retaule⁶⁷³:

«Vui, a 28 de octubre de 1618, los obres, ço es, lo Dr. Damia Bollo, rector de dita iglesia parroquial, i en dit nom obrer major Jaume Cano, pages, i Jaume Pujol, negociant, lo any present obres de dita iglesia, attento que dita obra ha de pagar a mestre Jaume Rubio, scultor, fabricador del retaule major de dita iglesia, la suma de 750 lliures moneda barcelonesa amb decret del senyor official de mon senyor de Vic, ha venut a Francesch Mas, texidor de llana, la casa que posseix la obra devant lo portal major de dita iglesia, amb portal entrant i exint en lo fossar, per preu de XXXVIII lliures i cens de sinch sous pagadors a dita obra quiscun any per Nadal, la qual casa se troba es alou de dita iglesia».

«Item vui, a 18 de novembre de 1618, en poder de mossen Jaume Vila, notari de Centelles, los obrers han venut amb carta de gratia cent sinquanta sis sous de pencio de propietat de la dita

⁶⁷² ABEV, Arxiu parroquial de Santa Coloma de Centelles, manuals notariais, R.01/64, anys 1616-1625 (16 de juliol de 1617, p. 9-10v).

⁶⁷³ ABEV, Arxiu parroquial de Santa Coloma de Centelles, llibre de l'obra, G-2, anys 1617-1751 (p. 13v, 14-14v, i 20v).

comunitat de rector i preveres de la trascrita senda de dita obra, que servexen per acabar lo edifici del retaule mejor de dita iglesia amb decret del senyor official. Per lo qual han obligat especialment alguns censals i generalment tots los bens del obra».

«En poder del discret Jaume Vila, notari de la Cort de Centelles, vui, 28 de novembre 1619, Sagimon Sorts, balle del present comptat de Centelles, ha feta consignatio a la obra de aquesta iglesia del lloguer de la casa junt a la que ell esta a la part de tremontana en la qual esta ara Joan Rossell, sastre, fins sia pagada i satisfeta dita obra de aquellas trenta lliures de terços que ell avia de pagar a la comptessa de Centelles per la compra de unas terres avia compradas als marmessors de Joana Descatafals, muller de Joanot Descatalas, cerurgia de aquesta vila, la qual cantitat ha donada dita comptessa a la obra del retaule mejor de la iglesia».

D'altra banda, és interessant destacar també l'arribada a la vila d'una relíquia de santa Coloma procedent de Roma que un tal Joaquim Soler Llech, centellenc i pare dominic, donà a la parròquia el març de 1620. Ens en informa la crònica següent recollida en el llibre de l'obra⁶⁷⁴:

«Vui, 22 del mes de mars any MDCXX, lo reverent pare senyor Joachim Soler Llech, del orde de Sant Domingo, fill del honorable Antoni Soler, sastre de la present vila de Santa Coloma de Centelles, bisbat de Vic, vivent, i de [-], muller sua, defuncta, es arribat de Roma i ha aportada una reliquia de dita sancta auctentica com consta de la fe infrascrita, la qual esta guarnida en un bras de fusta deurat, i tambe ha aportat un jubileu per set anys per tots los que confessats i combregats des de las primeras vespres del dia de Santa Coloma fins lo endemna al sol post visitaran dita iglesia i alli pregaran per la pau i concordia entre princeps christians, extirpacio de las heretgias, i augment de la santa fe catholica. A la qual reliquia se feu lo recebiment seguent, ço es, dit pare la va depositar en la capella de Jesus lo dissapte a nit, i alli se cantaren solemnes completas amb molta lluminaria i tirs de arcabussos per la vila, i lo endema antes de vespres se va anar alli amb solemne professo i dit pare prengue en sas mans dita reliquia anant al costat del senyor rector a peu descals, havent primer confessat i combregat, feren lo cami de la professo del Corpus i arribats a la iglesia major la deposita sobre lo altar major i amb acte public en poder de Jaume Vila notari, residint en Centelles, la va entregar al senyor rector i comunitat, obres i jurats naturals de dita parroquia, volen la tingan en custodia. Per lo qual li hajan de fer una caixa amb quatre claus, la una de las quals tinga lo reverent rector, l'altra un prevere de la comunitat, l'altra los obres de dita iglesia, i l'altra los jurats, i la reverent comunitat de rector i preveres vista la merce tant singular ha feta dit pare a dita parrochia, en agraiment ha promes celebrar perpetuament un aniversari un dia de la octava de santa Coloma per la anima de dit pare senyor Joachim Soler, pare i mare seus, i demes aqui fos obligat».

Tot i que la relíquia fou arribada a la vila amb «la fe escrita en pergami vinguda de Roma», el rector de Centelles, Damià Bolló, decidí presentar-la al bisbe de Vic per tal que aquest pogués constatar-ne la seva autenticitat - «per mes evidencia de la veritat de dita reliquia» i «per mes quietut de nostras consciencias». Així, el 25 d'abril d'aquell mateix any, Bolló portà «la dita fe» al bisbe de Vic, el qual el remeté al seu oficial «per estar ell desganat», el canonge Gonfaus, que l'adreçà directament al bisbe d'Elna i vicari general de les ordes de predicadors, «ques trobave aleshores en Barcelona», per ser qui havia donat la relíquia «de osso sancte Columbe virginis et martiris» al centellenc Joaquim Soler. Rafel Rifós, bisbe d'Elna, digué «que ell no donave reliquias fingidas i que ja tenia feta fe en poder de nottari

⁶⁷⁴ Ib., (p. 22-23).

publich que aquexa era reliquia de santa Coloma com constave de aquell pergami i que ell no volia escriurer altra cosa, que ell tenia reliquias de altres sants amb molta veneratio sens tenir tanta evidentia de la veritat de ellas».

Aleshores, el retaule major restava pendent del treball escultòric dels plafons i de la pintura i dauradura, comeses que desencadenarien un seguit de contratemps que farien allargar-les fins els anys trenta. El 8 d'agost de 1621, els obrers de la parròquia es reuniren de nou amb Jaume Rubió per pactar la fàbrica dels sis taulons⁶⁷⁵. Aquests, es requeriren treballats a terç relleu, «ço es que de quatre parts de las figuras las tres sian rellavades», amb la història del martiri i la mort de santa Coloma «conforme estan dibuxats dits taulons en uns papers firmats de ma del Dr. Damia Bollo, rector de dita iglesia, i tambe de ma de dit mestre Rubio». Així mateix, l'escultor es comprometia a treballar les dues portes de la sagristia amb la representació d'una figura de mig relleu a cada una, a esculpir un Crist a la creu de sis pams, a acabar les targes dels laterals del moble i a fer una peanya pels àngels del sagrari, feina per a la qual rebria un total dues-centes lliures en moneda barcelonesa, a banda de la fusta serrada, que li seria proporcionada la Setmana Santa de l'any següent.

L'escultor de Moià, però, no realitzà cap d'aquestes feines perquè morí abans de començar-les⁶⁷⁶. Jaume Rubió se sap mort entre el 4 i el 10 de gener de 1624, el mateix any en què aquestes intervencions escultòriques es recontractaren amb l'escultor Antoni Comes, «ciutada de Barcelona» però natural de Santa Coloma Sasserra, veïna de Centelles. Desconeixem el motiu pel qual Rubió deixà pendent l'execució d'aquestes feines durant tant de temps, però imaginem que altres obres empreses en paral·lel a la zona del Bages degueren retardar-ne l'empresa. És ben sabut que l'any 1621 el taller dels Rubió es comprometé a treballar el retaule de la confraria dels sants Mateu i Eloi de l'església del convent del Carme de Manresa, i des del juliol de 1618 portava a terme el retaule major de la parròquia de Castellfollit del Boix, del qual se'n coneixen algunes èpoques datades de l'any 1623. Aquest allunyament dels Rubió respecte l'àrea vigatana es fa palès també a través d'un document signat Manresa el 28 d'octubre de 1621 a través del qual es coneix que Jaume i Jacint Rubió atorgaven poders a Pere Pau Camps per tal que des de Vic el

⁶⁷⁵ ABEV, Arxiu parroquial de Santa Coloma de Centelles, manuals notariais, R.01/64, anys 1616-1625 (8 d'agost de 1621, p. 65v-66v).

⁶⁷⁶ «Esse mort dit Rubio antes de començar» s'anota en el llibre de l'obra: ABEV, Arxiu parroquial de Santa Coloma de Centelles, llibre de l'obra, G-2, anys 1617-1751 (p. 25v).

pintor defensés els seus interessos davant del rector i dels obrers de la parròquia d'Espinelves, per a la qual havien obrat el retaule del Roser⁶⁷⁷.

Una nota en el llibre de comptes de la parròquia ens fa saber que Antoni Comes també morí (no sabem si abans de començar la feina o mentre hi treballava) - «apres dit mestre ses mort»⁶⁷⁸ -, probablement, entre el març i el novembre de 1624. Tot i que, finalment, aquests sis taulons foren empresos per Pau i Josep Giol, tal com palesa la concòrdia que signaren pare i fill el 21 de novembre de 1627 amb els obrers i el rector de la parròquia⁶⁷⁹, sembla que amb anterioritat, i donada la mort dels escultors Jaume Rubió i Antoni Comes, s'havia decidit fer-los pintar «de pinzell», tal com provaria un contracte signat el juliol d'aquell mateix 1627 amb el pintor barceloní Joan Antoni Vilar, que es comprometia a fer pintar «la historia del martiri de la dita santa Coloma, patrona de dita iglesia, de ma de mestre Antoni Rossell, pintor ciutada de Barcelona, o de altra ma tant bona o millor que la sua»⁶⁸⁰. En aquesta mateixa escriptura, hi consta que Vilar es faria càrrec de la dauradura del retaule, això és, del «que falta i resta deurar amb lo mateix aparell i or i amb la matexa perfectio que ha deurat lo sacrari, los bultos, i fons baptismals» - feina que li havia estat encomanada a través de dues concòrdies signades el 7 de juny de 1625 i el 6 de març de 1627, i que aleshores ja tenia acabada⁶⁸¹.

Desconeixem per quin motiu els taulons es decidiren encarregar novament per ser esculpits poc després d'haver-se'n acordat les històries de pinzell amb Joan Antoni Vilar - i que faria el barceloní Antoni Rossell -, però en el llibre de l'obra només s'hi recullen els comptes «de las 4 andanas del retaule major donats a deurar per preu de 825 lliures a Joan Antoni Vilar»,

⁶⁷⁷ AHCM, 4476, Salvador Malagarriga, notari, manuals notarials, anys 1607-1621 (28 d'octubre de 1621, s.f.). Pocs dies abans, l'11 d'octubre de 1621, Pere Pau Camps s'havia compromès a pintar el retaule major de Sant Hilari Sacalm, fet també pels Rubió. I, el 1620, el fuster Valentí Riu se sap contractat per a la fàbrica d'un retaule dedicat a sant Jaume Apòstol destinat a la mateixa parròquia d'Espinelves (ABEV, ACF-3903, Onofre Calvet (anys 1568-1609) i Jaume Onofre Calvet (CC/11, anys 1568-1624), notaris episcopals, concòrdies, anys 1568-1624 [28 de desembre de 1620, s.f., full solt]).

⁶⁷⁸ ABEV, Arxiu parroquial de Santa Coloma de Centelles, llibre de l'obra, G-2, anys 1617-1751 (p. 43v).

⁶⁷⁹ ABEV, Arxiu parroquial de Santa Coloma de Centelles, manuals notarials, R.01/66, anys 1625-1628 (21 de novembre de 1627, p. 327v-328v). Val a destacar que Pau Giol havia actuat com a testimoni en les concòrdies pactades tant amb Jaume Rubió com amb Antoni Comes - aquesta darrera en companyia també del seu fill Josep.

⁶⁸⁰ ABEV, Arxiu parroquial de Santa Coloma de Centelles, manuals notarials, R.01/66, anys 1625-1628 (18 de juliol de 1627, p. 312-314v). J. M. Madurell informava d'aquesta feina i del pacte que Vilar feu amb Antoni Rossell quatre dies després - tot i que imaginem que Rossell no arribà a intervenir mai en el retaule, ja que poc després els taulons s'encarregarien de relleu als Giol (vegeu: Josep M. MADURELL, «Retauls antics», op. cit., p. 326-327). La feina de la policromia del retaule per part de Vilar fou feta conèixer per A. Pladevall a: Antoni PLADEVALL, *Centelles. Una aproximació a la seva història*, Vic: Eumo, 1987, p. 178; i més endavant fou recollida per J. Galobart a: Josep GALOBART, *Els retauls barrocs...* op. cit., p. 135.

⁶⁸¹ La primera concòrdia es recull a: ABEV, Arxiu parroquial de Santa Coloma de Centelles, manuals notarials, R.01/64, anys 1616-1625 (7 de juny de 1625, p.174v-175); la segona es coneix a través d'una nota en el llibre de l'obra: ABEV, Arxiu parroquial de Santa Coloma de Centelles, llibre de l'obra, G-2, anys 1617-1751 (p. 53v). Hi consta, així mateix, que l'1 d'agost de 1627 el rector de Centelles benéi les escultures de Nostra Senyora del Roser, de santa Coloma i d'un Crist «en presencia de molta part del poble per ser diumenge».

que s'estenen fins l'any 1630⁶⁸². En paral·lel, i fins l'any 1636, hom hi pot resseguir els pagaments en descàrrec de la despesa de la talla dels sis taulons treballats pels Giol, els quals, i d'acord amb els pactes establerts en la concòrdia, reberen la tercera part del cost total d'aquests, cent cinquanta lliures, al llarg de cinc anys «apres acabats i acentats tots los dits sis taulons, pagadoras amb cinch pagas, ço es, de deu lliures cada any moneda barcelonesa»⁶⁸³. Suposem que Pau i Josep Giol degueren enllestir-los pels volts de 1631, l'any en què es contractà als pintors Antoni Rovira i Pau Torrents (el segon cunyat del primer) per daurar, estofar i encarnar els taulons, així com pintar «de pinzell» les dues portes del retaule, feina que es volia «amb lo mateix stíl o millor que estan los teulons del retaule major de la parrochial de Badalona, bisbat de Barcelona»⁶⁸⁴. Aquell mateix any, els Giol foren contractats per obrar el retaule de sant Isidre de la parròquia, que es volia acabat i assentat pel maig de l'any següent⁶⁸⁵.

4) En l'òrbita dels Rubió

La presència dels Rubió a Moià entre finals del segle XVI i el primer quart del segle següent degué convertir la vila en un indret laboral i de formació atraient. Malgrat la manca d'una recerca exhaustiva en aquest camp, ens consta que a principis del Sis-cents Moià acollí diferents imaginaires que se saben vinculats al taller dels Rubió en algun moment o altre de la seva trajectòria. Tots ells acostumaren a treballar, principalment, al voltant de les ciutats

⁶⁸² ABEV, Arxiu parroquial de Santa Coloma de Centelles, llibre de l'obra, G-2, anys 1617-1751 (p. 54-55). Val a destacar que els anys 1629 i 1630 en aquests comptes hi apareix també el nom del batifuller de Barcelona Pere Pau Rol.

⁶⁸³ Ib., (p. 55-55v).

⁶⁸⁴ ABEV, Arxiu parroquial de Santa Coloma de Centelles, manuals notariais, R.01/67, anys 1628-1632 (12 de juny de 1632, p.591-592). En el llibre de l'obra, consta que els pagaments per a la pintura del retaule s'allargaren fins l'any 1635: ABEV, Arxiu parroquial de Santa Coloma de Centelles, llibre de l'obra, G-2, anys 1617-1751 (p. 55v). Segons J. M. Madurell, aquest darrer any, 1635, la vídua d'Antoni Rovira signava l'última època en concepte de la pintura del retaule de Centelles des de Barcelona, amb el notari Francesc Pla, al costat de Pau Torrents, l'expedició de la qual es recull també en el llibre de comptes centellenc de l'obra. (Josep M. MADURELL, «Retaules antics», op. cit., p. 326-327). J. M. Madurell, però, desconeixia que, finalment, els sis taulons principals del retaule s'havien encarregat als Giol per ser treballats en relleu i, a la mort del pintor Antoni Rossell, ocorreguda entre el 1627 i el 1635, suposà que dels taulons se n'havia fet càrrec Antoni Rovira: «Durant l'execució de l'obra, morí el pintor Antoni Rossell que degué ésser substituït pel seu company d'ofici Antoni Rovira, a deduir de l'època firmada, el 24 de setembre de 1635, per *Elisabet Rovira, vidua relicta Anthoni Rovira...*». Però aquesta època devia fer referència a la pintura, estofadura i encarnació dels taulons de relleu i a la pintura de les portes del moble, que ja fou confiada directament pels volts de 1631 als pintors Rovira i Torrents.

⁶⁸⁵ ABEV, Arxiu parroquial de Santa Coloma de Centelles, manuals notariais, R.01/67, anys 1628-1632 (13 de juliol de 1631, p. 518v-519); època de quaranta-una lliures i quatre sous a: Ib., (12 de juny de 1632, p. 590v); i llistat de pagaments a compte del retaule a: ABEV, Arxiu parroquial de Santa Coloma de Centelles, llibre de l'obra, G-2, anys 1617-1751 (anys 1631-1640, p. 57).

de Moià i de Manresa, en un radi geogràfic molt similar al dels Rubió, en el qual tendiren a relacionar-se els uns amb els altres.

És ben sabut que l'any 1619 Jacint Possa, «imaginaire de Sant Hipòlit de Voltregà», on devia haver nascut, col·laborava amb els Rubió en la fàbrica del retaule major de la parròquia de Sant Vicenç de Castellbisbal⁶⁸⁶. Entre els anys 1617 i 1619 al taller dels Rubió hi sabem també als «entretalladors» Josep Ratés i Lluís Vila, els quals participaren en la construcció del retaule major de Santa Coloma de Centelles encomanat a Jaume Rubió el 6 d'agost de 1617. Per a la realització d'aquest retaule, Jaume Rubió s'associà amb el fuster centellenc Pau Giol, que hi col·laborà en companyia de Valentí Riu, «fuster qui treballa per dit Giol». Val a recordar que Riu havia treballat al taller dels Rubió almenys l'any 1607, quan hom el sap obrant el retaule major de l'església parroquial de Sant Pere de Rubí al costat dels escultors de Moià. I, l'any 1620 el sabem construint el retaule dedicat a sant Jaume Apòstol per a l'església de Sant Vicenç d'Espinelves⁶⁸⁷, per a la qual, pels volts d'aquella data, els Rubió fabricaren el retaule del Roser⁶⁸⁸. De fet, pensem que no fóra agosarat contemplar la possibilitat que durant l'empresa del retaule major de Centelles Riu hagués col·laborat amb Giol per iniciativa de Jaume Rubió i a fi d'enllestir el moble més ràpidament⁶⁸⁹. L'any 1622, en l'època signada per Jaume i Jacint Rubió i Pedro Fernández a compte del preu del retaule del Roser de l'església de Sant Vicenç de Calders, hi consta el fuster Salvador Gros, aleshores identificat com a fadrí dels Rubió. Al voltant dels mateixos anys, per tant, en l'òrbita dels Rubió hi treballaven Possa, Ratés, Vila, Giol, Riu i Gros, i potser també els Vilanova⁶⁹⁰.

Quan parlem dels Vilanova, ens referim a Gabriel i Jaume Vilanova, pare i fill, imaginaires moianesos - es desconeix si Gabriel era natural de la vila o si s'hi havia instal·lat, però J. Galobart ja li localitza el 1587, any en què actuà com a testimoni en una procura signada

⁶⁸⁶ Aquest retaule havia estat pactat entre el fuster Joan Estrada i l'escultor Claudi Perret - que tenien intenció de portar-lo a terme. Finalment, però, se n'encarregaren els Rubió.

⁶⁸⁷ ABEV, ACF-3903 Onofre Calvet (anys 1568-1609) i Jaume Onofre Calvet (CC/11, anys 1568-1624), concòrdies, anys 1568-1624 (28 de desembre de 1620, s.f., plec solt). Aquesta notícia ja fou donada conèixer per A. Pladevall a: Antoni PLADEVALL, «Notícies històriques d'Espinelves», *Monografies del Montseny*, núm. 4, 1989, p. 186.

⁶⁸⁸ Vegeu: p. 168.

⁶⁸⁹ Actualment, Pau Giol i Valentí Riu no se saben en col·laboració amb cap altra feina.

⁶⁹⁰ Algunes d'aquestes notícies ja foren donades per J. Bosch a: Joan Bosch, *Els tallers d'escultura...* op. cit.; més endavant, J. Galobart i X. Sitges donaren a conèixer noves dades a través dels seus articles: J. GALOBART, «Gabriel Vilanova, un fuster-tallista moianès desconegut, constructor d'un retaule de la Mare de Déu del Roser per a l'església parroquial de Sant Fructuós de Castellterçob», *Modilianum*, núm. 14, setembre 1996, p. 3-10; Xavier SITGES, «Salvador Gros, retaulista del segle XVII», *Ausa*, vol. 22, núm. 155, 2005, p. 77-81. La informació referent a la presència de Josep Ratés i Lluís Vila a l'obrador dels Rubió, l'associació de Jaume Rubió amb Pau Giol i a la presència de Valentí Riu al taller d'aquest darrer, la traiem de: ABEV, Arxiu parroquial de Santa Coloma de Centelles, llibre de l'obra, G/2, anys 1617-1751. Vegeu: p. 236-243.

per Joan i Francesc Rubió. L'any 1624 Jaume se sap associat amb Salvador Gros en relació a la fàbrica del retaule de l'església de Sant Llogari de Castellet, al terme municipal de Castellterçol. Gros, que era fill de la masia de la Grossa de Sant Vicenç de Calders, se sap establert també a Moià com a mínim des de 1610, on contrauria matrimoni amb Elisabet Margarit en una data incerta entre aquest any i el 1616⁶⁹¹.

Actualment, a Gabriel Vilanova no se li ha detectat cap vincle professional directe amb els Rubió. Això no obstant, el 2 de novembre de 1607 li fou encarregat el retaule del Roser de Sant Andreu d'Oristà⁶⁹², un dels primers retaules d'àmbit vigatà no fabricat pels Rubió amb una destacada presència d'escultura. Per construir-lo, havia de prendre com a model el retaule de sant Llorenç de l'església parroquial de Sant Hipòlit de Voltregà, qui sap si obrat per ell mateix. Aquest retaule contribueix a ampliar el catàleg artístic de Gabriel Vilanova, actualment encara molt desconegut. Fins ara, se li hi coneixia únicament la feina del retaule de la Mare de Déu del Roser de l'església parroquial de Sant Fructuós de Castellterçol (1612), policromat pel vigatà Nicolau Fauxer⁶⁹³. Avui, a banda del retaule del Roser d'Oristà, li atribuïm també el major de Sant Cugat de Gavadons⁶⁹⁴, pactat el 6 de desembre de 1619 i realitzat en companyia del seu fill - del qual encara en tenim un catàleg més migrat.

Val a recordar, igualment, la col·laboració entre Jacint Possa i Valentí Riu en el retaule de sant Isidre de l'església parroquial de Moià, contractat l'any 1628⁶⁹⁵. Aleshores, Possa se sap resident a la vila, ja que en el contracte realitzat des de Castellterçol un any abans (1627) per a la fàbrica del retaule de Sant Isidre per a la parroquial de Sant Feliu de Codines hi era identificat com a «imaginaire de Moià»⁶⁹⁶. Així mateix, el 1630, Possa se sap al costat de Miquel Vidal - amb qui també col·laboraren els Rubió - realitzant el retaule major de Sant Vicenç de Calders, la traça del qual sembla que serví de referent a Salvador Gros a l'hora

⁶⁹¹ El 1610 se'l sap signant una procura amb la seva mare, Joana, vídua de Pere Gros, en la qual se'l designa com a fuster i resident a Moià. Vegeu: Xavier SITGES, «Salvador Gros, retaulista del segle XVII», *Ausa*, vol. 22, núm. 155, 2005, p. 77-81.

⁶⁹² ABEV, Arxiu parroquial de Sant Feliu Sasserra, manuals notarials, R/13, anys 1600-1609 (2 de novembre de 1607, p. 150-151).

⁶⁹³ J. GALOBART, «Gabriel Vilanova, un fuster-tallista moianès desconegut...», op. cit., p. 3-10; J. M. MADURELL, «Retaules antics», op. cit., p. 321-324.

⁶⁹⁴ ABEV, Arxiu parroquial de Sant Esteve de Múnter, manuals notarials, R/6, anys 1600-1632 (6 de desembre de 1619, p. 183-183v).

⁶⁹⁵ Vegeu: Josep GALOBART, «Els dos retaules de sant Isidre de l'església parroquial de Santa Maria de Moià», *Modilium*, núm. 21, desembre 1999, p. 3-26.

⁶⁹⁶ De fet, Jacint Posa és identificat actuant com a retauler a l'arxiprestat del Moianès des dels anys vint i fins als anys cinquanta; vegeu: Ib., Íd., «Els tabernacles processionals de la Mare de Déu del Roser. Alguns testimonis d'esglésies del Moianès», *Modilium*, núm. 35, 2n semestre 2006, p. 17-28; Íd., *Els retaules barrocs...* op. cit.; Joan BOSCH, *Els tallers d'escultura...* op. cit.

d'empresendre el retaule de sant Antoni Abat per a la parròquia de Santpedor⁶⁹⁷. Per a la seva banda, el 1633 se sap que Riu emprengué el retaule de Sant Martí de Granera segons una traça realitzada per Pedro Fernández⁶⁹⁸. Aquest mateix any, Possa és detectat exercint com a procurador de l'escultor vigatà Francesc Rovira, ja que J. Galobart el localitzà signant una època als representants de la confraria dels paraires de Castellterçol en la qual reconeixia haver cobrat tres lliures pel retaule de sant Miquel obrat pel vigatà⁶⁹⁹. A Rovira el sabem treballant també en la fabricació d'un retaule dedicat a sant Miquel Arcàngel destinat a la capella del castell del mateix terme, pel qual cobrà trenta-cinc lliures l'any següent⁷⁰⁰.

a) El retaule del Roser de Sant Andreu d'Oristà

El 2 de novembre de 1607, tant els administradors de la confraria del Roser de Sant Andreu d'Oristà, com els obrers del temple, es reuniren a Sant Feliu Sasserra amb l'imaginaire moianès Gabriel Vilanova per acordar la fàbrica del retaule dedicat a Nostra Senyora del Roser⁷⁰¹. El moble es volia «com lo de sant Llorens en la iglesia de Sanct Ipolit», que potser obrà el mateix Vilanova. Es tractava d'un retaule constituït a partir de tres pasteres centrals, tots apertxinades, que en el cas d'Oristà acollirien les imatges de la Mare de Déu del Roser, a la fornícula central, i les dels sants Ramon i Domènec, a les laterals. Aquesta mateixa disposició de les pasteres i de les figures de la Mare de Déu i d'ambdós sants es repetiria en el retaule que Vilanova acordà cinc anys després amb els parroquians de Sant Fructuós de Castellterçol⁷⁰². El retaule oristanenc acolliria també les representacions dels «quatre evangelistas de bulto», al bancal, i del Pare Etern, de relleu, al frontispici. Pel que fa a l'arquitectura, només hi coneixem la presència de sis columnes i d'unes polseres, ja que «tot lo demes - es volia fet - conforme lo predit retaule [santhipolenc]», que malauradament desconeixem i, per tant, tampoc no sabem si es complementava amb altres taules de relleu

⁶⁹⁷ Vegeu: Xavier SITGES, «Salvador Gros...», op. cit.

⁶⁹⁸ Josep M. MADURELL, «Retaules antics», op. cit., p. 327-328; Joan BOSCH, *Els tallers d'escultura...* op. cit., p. 36; Josep GALOBART, «Els dos antics retaules majors de l'església de Sant Martí de Granera», *Modilianum*, núm. 27, desembre 2002, p. 44-46 i 52-55.

⁶⁹⁹ Vegeu: Josep GALOBART, «Els dos retaules...», op. cit., p. 6-7.

⁷⁰⁰ ABEV, Arxiu parroquial de Sant Fructuós de Castellterçol, manuals notaries, R/7, anys 1619-1637 (15 de març de 1634, p. 178v). Aquesta capella es deu haver d'identificar amb la «capella o ermita dedicada a Sant Miquel Arcàngel que subsisteix al caient jussà del castell, - segons Cels Gomis - consagrada l'any 1111, a l'igual que l'església parroquial dedicada a Sant Fruitós i als diaques Augur i Eulogi»: *Els castells catalans*, vol. 2, Barcelona: Rafael Dalmau, 1969, p. 215.

⁷⁰¹ ABEV, Arxiu parroquial de Sant Feliu Sasserra, manuals notaries, R/13, anys 1600-1609 (2 de novembre de 1607, p. 150-151). La feina li fou remunerada amb seixanta lliures barceloneses; trenta li serien pagades el dia de sant Andreu, onze per Pasqua i les restants un cop el retaule fos acabat i assentat a la capella.

⁷⁰² Josep GALOBART, «Gabriel Vilanova, un fuster-tallista moianès...», op. cit., p. 8-10.

o pintades - o si, senzillament, es constituïa a partir d'aquests elements principals disposats en aquests tres cossos. De fet, no era gaire gran, ja que mesurava uns setze pams d'amplada.

b) El retaule major de Sant Cugat de Gavadons

Dotze anys més tard, quan al taller de Gabriel Vilanova ja hi treballava el seu fill Jaume, els hi fou encarregada la fusteria del retaule major de l'església de Sant Cugat de Gavadons, que imaginem també predominantment esculpit, tot i que només en coneixem alguns detalls⁷⁰³. El pedestal havia de presentar dues figures treballades en mig relleu, tal com s'observava en la traça. La pastera central es volia ocupada per sant [Jaume] i sant Cugat, «tots amb ses insignies de martiri», i als peus d'aquesta hi hauria el sagrari, «amb columnas a davant, amb cupula i llanterna i las portas llavadissas i partidas». Fóra possible que el moble acollís altres pasteres, ja que quan es fa referència a la col·locació del sagrari s'explicita que ha de ser «al peu de la pastera gran». El cimbal, com era habitual, es coronaria amb la imatge de mig relleu de Déu Pare, acompanyat a banda i banda de quatre àngels de mig relleu amb penjants que s'allargaven fins el terra. Als laterals, el moble hi tenia les dues portes d'accés a l'absis del temple.

c) El retaule del Roser de Santa Coloma de Centelles

A Centelles, Pau i Josep Giol encara hi portarien a terme un altre retaule, el del Roser, que els hi fou encarregat el 3 de novembre de 1624⁷⁰⁴. El moble s'havia de construir seguint una traça «feta de ma del dit Josep Giol», que, a diferència del seu pare, és identificat com a

⁷⁰³ ABEV, Arxiu parroquial de Sant Esteve de Múnter, manuals notarial, R/6, anys 1600-1632 (6 de desembre de 1619, p. 183-183v). Els hi foren promeses seixanta-cinc lliures barceloneses, amb el cost de la fusta a càrrec dels imaginaires.

⁷⁰⁴ ABEV, Arxiu parroquial de Santa Coloma de Centelles, manuals notarial, R.01/64, anys 1616-1625 (3 de novembre de 1624, p.156v-157). A continuació, hi ha una època encapçalada per Pau i Josep Giol datada del mateix dia del contracte (Ib., 3 de novembre de 1624, p. 57v) i al marge esquerra d'aquesta hi ha registrades tres èpoques més: (Ib., 18 d'octubre de 1626, 21 de desembre de 1626 i 31 d'octubre de 1627, p. 57v). Aquesta darrera època és recollida, també, en el llibre de comptes de la parròquia: ABEV, Arxiu parroquial de Santa Coloma de Centelles, llibre de l'obra, G-2, anys 1617-1751 (31 d'octubre de 1627, p. 58v), així com també tot un seguit de comptes datats entre 1624 i 1642 (Ib., anys 1624-1642, p. 56-56v). Els Giol, tant el pare com el fill, consten difunts l'any 1642, quan la darrera època per a la feina d'aquest retaule és encapçalada per «las viduas Giol», les quals reberen les vint-i-vuit últimes lliures en compliment de les quatre-centes cinquanta en què s'estimà la feina. Desconeixem les dates en què moriren, però segons A. Pladevall, l'any 1642 Pau i Josep Giol acabaren la construcció d'un nou altar major per a l'església parroquial d'Hostalets de Balenyà, quan es donaren per tancades les obres de restauració de la parròquia, que s'emmarquen entre 1624 i 1642 (fou en aquests anys quan es construí la nova façana d'estil barroco-renaixentista i s'obrí una nova capella dedicada a Nostra Senyora del Roser): Antoni PLADEVALL, *Balenyà, un terme històric. Els Hostalets de Balenyà i el seu municipi*, Vic: Eumo Editorial, 1991, p. 172.

escultor. Es tractava d'un retaule completament esculpit, amb una pastera central que acollia una figura gran de Nostra Senyora, columnes entorxades i diversos taulons treballats a mig relleu, els quals havien de contenir alguns dels quinze misteris del Roser - no especificats en la concòrdia. Per fabricar-lo, es preveia un termini de quatre anys; el primer, havien d'assentar el pedestal, la grada i el sagrari, que també ostentaria columnes entorxades; el segon any arranjarien la primera andana, on hi hauria la fornícula principal, així com tot «lo demes que esta en dita trassa, exceptats los taulons», per a la fàbrica dels quals es reservaren els dos anys següents. El preu s'estipulà en quatre-centes lliures barceloneses, i, «de altra part, lo retaule vell, que esta de present en dita capella estimat en sinconta lliures»; de manera que els Giol rebrien quaranta lliures durant cinc anys a compte de les quatre-centes i el retaule vell, que els imaginaires podrien treure de la capella un cop assentada la primera andana del moble nou. Ara bé, els administradors de la confraria del Roser es reservaven el dret de canviar d'opinió i de quedar-se el retaule, obligant-se, si era així, a pagar-los en moneda barcelonesa les cinquanta lliures amb què s'havia taxat.

d) El retaule del Roser de Sant Quirze Safaja

Anteriorment, l'agost de 1621, Pau Giol havia pactat amb els parroquians de Sant Quirze Safaja un altre retaule dedicat a Nostra Senyora del Roser, el qual, tot i que no en tenim gaires detalls, imaginem obrat principalment amb escultura⁷⁰⁵. Segons la concòrdia, el bancal acollia sis figures de mig relleu; la primera andana, d'ordre corinti i columnes entorxades, ostentava dues pasteres amb les imatges «de bulto» dels sants Domènec i Ramon de Penyafort, i la segona andana s'articulava amb columnes d'ordre compost. A banda d'aquests elements, es fa referència també a una «cornisa corintia» que havia de passar «de cap a cap la talla i sense taulo en lo mig amb sos frontaspissis», de difícil interpretació i ubicació en el conjunt - a jutjar per l'ordre en què es troba esmentada en el contracte, potser l'hem d'imaginar entre el primer i el segon pis del retaule. A banda d'aquestes dades, la resta s'havia de fer seguint la traça que Pau Giol havia presentat als comitents.

⁷⁰⁵ ABEV, Arxiu parroquial de Sant Quirze Safaja, manuals notariais, R/2, anys 1593-1627 (12 d'agost de 1621, s.f.). L'any 1637, en el llibre de la confraria del Roser s'hi recull el següent: «Primo a 3.7.1637 se a donat a Pau Juïol (Giol) imagineire de Centelles amb un fadri que manava per desfer lalta de Nostra Senyora del Roser vuit reals», i a sota s'hi afegeix, tot i que es tatxa: «Item, dit die, se a donat a mestre Basi, pintor, a bon compte de les sent i noranta lliures li donen de pintar lo retaule, onze lliures i dos sous amb diners comptats...» (ABEV, Arxiu parroquial de Sant Quirze Safaja, llibre de la confraria del Roser, P/I.1, anys 1619-1665 (any 1637, s.f.).

4. LA PLÀSTICA DELS RETAULES VIGATANS (1568-1625)

4.1. Els sistemes autòctons de treball en el context d'influències tardomanieristes

Al llarg dels anys del nostre estudi ens situem en l'etapa d'influències tardomanieristes, definida per J. Bosch com «el gran continent del tardomanierisme internacional»⁷⁰⁶. Aquest període es veié dominat per les estampes de l'holandès Cornelis Cort, que gaudiren d'activa vigència fins el darrer terç del segle XVII i que traslladaren al Principat composicions de Girolamo Muziano, Giulio Clovio, Federico Barocci, Tadeo i Federico Zuccaro, Tizziano, Marcello Venusti, etc. És ben conegut que dels aproximadament tres mil cinc-cents gravats que l'any 1582 arribaren a Barcelona per a la seva distribució i venda - fets importar de Roma pel pintor Pietro Paolo de Montalbergo - dos-cents quaranta-tres eren de Cornelis Cort⁷⁰⁷. Així mateix, els mestres retaulers d'aquest període se serviren d'imatges gravades per Jan, Rafael i Aegidius Sadeler, Johannes, Hieronymus i Anton Wierix, Martino Rota, Jacob Matham, Jan Müller, Philips Galle, Giovanni Battista Franco, Adriaen Collaert o Gijsbert van Veen, entre molts d'altres. Aquestes informacions podien ser emprades al costat d'altres referències menys en voga, com ara estampes de Marcantonio Raimondi, Giorgio Ghisi, Agostino Veneziano o Nicolas Beatrizet, etc., i en algunes obres encara poden veure-s'hi evocades imatges de procedència nòrdica, especialment de Dürer - de fet, l'ús dels gravats de Dürer arribarà a estendre's fins a les portes del segle XVIII (per bé que cada vegada serà més residual)⁷⁰⁸.

A partir del darrer terç del Cinc-cents, la circulació al Principat d'estampes cada vegada més actualitzades i el seu ús reiterat fa emergir una nova generació d'artífexs autòctons adaptats als models artístics italians coetanis i proveïts d'un relatiu i creixent nivell de competència professional. Ara bé, les característiques artesanals de les estructures de contractació i de producció de les obres, així com les de l'àmbit formatiu i corporatiu dels artífexs del país,

⁷⁰⁶ Joan BOSCH, «La culture artistique au service de l'art de dévotion: exemples en Catalogne à l'époque moderne», *L'art au village. La production artistique des paroisses rurales (XVI-XVIII siècle)*, Rennes: Presses universitaires de Rennes, 2009, p. 171.

⁷⁰⁷ Vegeu: Joaquim GARRIGA, «Pietro Paolo de Montalbergo», a: Joan BOSCH i Joaquim GARRIGA (ed.), *De Flandes a Itàlia. El canvi de model en la pintura catalana del segle XVI: el bisbat de Girona*, Girona: catàleg d'exposició, 1998, p. 210-212.

⁷⁰⁸ És ben conegut el «revival» que visqueren les estampes de Dürer de la mà dels escultors Joan Roig I i II i Llätzer Tramulles II, que traduïren les estampes del mestre de Nuremberg en alguns dels seus retaules barrocs, com ara el de sant Pacià de la catedral de Barcelona o el de l'església parroquial de Sitges. (Joan BOSCH, «La culture artistique au service de l'art de dévotion...», op. cit., p. 173).

ens fan moure en un terreny molt poc consistent pel que fa a la fonamentació clàssica dels sistemes de proporcions, de captació d'anatomies o de projecció de l'espai, i en el qual la inèrcia a l'estandardització formal és d'allò més comú - i volguda: ja hem vist que en alguns casos són els mateixos promotors d'una obra els que en sol·liciten la semblança explícita amb una altra. L'artisticitat hi té ben poca cabuda; per tant, a l'hora de valorar aspectes com ara la tria compositiva, la desimboltura, l'habilitat gràfica o la imaginació d'un mestre en concret, els entendrem dins d'aquest context artesà i d'extracció més o menys massiva de diferents repertoris d'obra gravada.

4.1.1. L'obra conservada

Del camp de la retaulística, en el període i l'àrea d'estudi que aquí ens ocupa, en preservem ben poca cosa. Una part important de les peces arribades als nostres dies resten actualment com a anònimes i es conserven al MEV - a les sales, al magatzem i a les galeries d'estudi. Fins ara, d'aquest conjunt d'obra realitzada entre els segles XVI i XVII se n'han pogut atribuir algunes poques peces: una predel·la conservada al magatzem (MEV 694) que M. Mirambell afegí al catàleg pictòric de Rafael Andreu per considerar-la d'estil anàleg al de les tres taules custodiades en una col·lecció particular de Barcelona atribuïdes a Andreu⁷⁰⁹; dues pintures sobre fusta que representen *Les temptacions de sant Antoni* i *Santa Caterina* (MEV 3.498 i 3.499), observables a les galeries d'estudi del Museu, que es pensen realitzades de la mà del pintor Antoni Toreno; el *Tríptic de les Butlles de Sant Martí de Mura* (MEV 627)⁷¹⁰, preservat al magatzem, i les tres taules dedicades a sant Ramon de Penyafort (MEV 772, 773 i 774)⁷¹¹, exposades a la sala número catorze, ambdós conjunts realitzats al taller dels pintors homònims Jaume Huguet, pare i fill; i una taula treballada en relleu, probablement integrant del bancal d'algun retaule, on hi ha representat l'episodi d'un bateig, probablement d'algun sant (MEV 771), que hauríem d'incloure en el catàleg artístic dels Rubió. D'altra banda, dins del conjunt d'obra anònima hi hauríem d'afegir, també, un interessant sagrari conservat a l'ABEV. A excepció d'alguns pocs casos, es desconeix la procedència de la majoria d'aquestes obres, circumstància que en dificulta possibles atribucions.

⁷⁰⁹ Miquel MIRAMBELL, *La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó*, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, p. 109-114.

⁷¹⁰ Aquesta peça fou descoberta per A. Suàrez a les antigues sales del MEV i inclosa en el seu treball: Alicia SUÁREZ, *El retaule de sant Roc de l'Hospitalet*, treball inèdit becat per l'Ajuntament de L'Hospitalet, 1976, p. 21-22.

⁷¹¹ Les tres taules dedicades a sant Ramon de Penyafort, integrants del cos central d'un retaule, foren objecte d'un nostre article; vegeu: Irene ABRIL, «Les taules de sant Ramon de Penyafort del Museu Espiscopal de Vic (MEV 772-774). Una nova mostra del taller dels Huguet», *Quaderns del MEV*, vol. 5, 2011-2012, p. 97-116.

Per altre cantó, conservem un petitíssim conjunt d'obra preservada *in situ* que s'ha pogut atribuir a determinades mans. És remarcable el fet que per primera vegada haguem pogut adjudicar obra conservada al pintor Joaquim Albareda. Ha estat possible gràcies a la troballa del contracte del retaule del Roser destinat a l'església de Sant Vicenç de Malla, del qual sembla que es preserven dues taules. Aquesta associació ha obert un filó que ens ha portat a vincular-ne l'estil amb el de les quatre pintures sobre taula del retaule «del Roser» de Sant Joan d'Oló, avui salvaguardat a la rectoria de la parròquia de Santa Maria del mateix terme, i el de la taula de la *Pentecosta* que presideix l'altar del Sant Esperit de la Sala Capitular de la catedral de Vic. El marc d'aquesta darrera taula fou obrat pel fuster Lluçia Toll i intervingut per l'escultor Francesc Rovira, a qui sabem autor de les figures dels quatre serafins que en decoren els extrems. La dauradura hi fou aplicada pel pintor Jaume Jutglar⁷¹².

En apartats anteriors, ja hem parlat del retaule del Roser de la parroquial de Sant Julià de Vilatorrada, afegit al catàleg dels Rubió per J. Vilamala, el qual lligà unes èpoques signades pels escultors entre 1610 i 1615 amb el moble preservat encara a l'església⁷¹³. Fins ara, havia passat pràcticament desapercebut, essent, per això, interessant de remarcar-ne la seva existència, sobretot perquè actualment és l'únic retaule conservat tot sencer dels Rubió. El daurat li fou aplicat el 1640 per Joan Antic Claramunt⁷¹⁴. D'aquest pintor en conservem la predel·la d'un retaullet dedicat a sant Isidre de l'església solsonina de Sant Esteve de Sisquer, del qual s'ha conservat aquesta part, íntegra, l'esquelet arquitectònic del cos central del moble, sense les taules, i la talla del patró a la fornícula apertxinada central⁷¹⁵.

4.1.1.1. Pintura

1) La plàstica de Pere de la Rocha i Jaume Bazin

De les obres pictòriques de Pere de la Rocha i de Jaume Bazin destinades a Vic i a les parròquies de la seva àrea d'influència sembla que no es conserva ni tan sols cap vestigi. És ben sabut, però, que d'aquests dos pintors s'han preservat algunes peces en altres indrets

⁷¹² El treball de la fusteria, l'escultura i la dauradura es coneixen a través de la informació continguda el plet entre el fuster Lluçia Toll i l'escultor Francesc Rovira (ABEV, AVV/959, vària, documents històrics [24 de gener, 25 de maig i 3 de juliol de 1620, s.f.]). Vegeu: p. 468, figs. 68-69.

⁷¹³ Jordi VILAMALA, *Sant Julià de Vilatorrada: vida quotidiana i activitat econòmica, 1550-1720*, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2000, p. 114-115.

⁷¹⁴ Ib., p. 115.

⁷¹⁵ J. Adam en publica la fotografia a: Jaume ADAM, «L'activitat artística a la Vall de Lord, s. XVI-XIX: noves notícies sobres autors i obres d'art», *Oppidum: revista cultural del Solsonès*, núm. 11, 2013, p. 23-43.

del mapa català. Del mestre d'Orleans es conserven dues taules dedicades als sants Joan Baptista i Joan Evangelista custodiades al Museu d'Art de Girona, el retaule del Corpus de la Seu de la mateixa ciutat, la taula del *Calvari* del Museu Comarcal d'Olot, i tres taules més, dues dedicades als sants Cosme i Damià i la tercera amb la representació de sant Joan Evangelista, totes atribuïdes a la seva mà per semblança estilística i conservades a Girona, les dues primeres al Seminari Conciliar i la darrera a la Col·legiata de Sant Feliu. De Jaume Bazin se'n coneix el retaule del Roser del Santuari de Vallmoll, preservat *in situ*⁷¹⁶. Malgrat inscriure's cronològicament dins d'aquest període en què l'influx d'informacions tardomanieristes guanya terreny, la pintura d'aquests dos mestres encara beu molt de referències estampades pròpies de mitjan segle, com ara els gravats de Marcantonio Raimondi - segons els originals de Rafael -, d'Adamo Ghisi - segons els de Miquel Àngel -, o d'Enea Vico, així com de les creacions de Dürer, emprades des d'inicis del Cinc-cents⁷¹⁷.

La pintura de Pere de la Rocha presenta encara moltes ressonàncies nòrdiques. Les veiem en l'expressivitat de les figures i en detalls concrets presos de les estampes de Dürer. El pintor d'Orleans es caracteritza per una concepció estereotipada dels rostres de les seves figures, i per la rigidesa dels moviments i dels plecs de la roba. Així mateix, tendeix a l'aglomeració dels personatges en l'espai, fruit de la projecció poc consistent de la perspectiva; a la distància entre les figures i els plans figuratius tampoc no hi ajuda el tractament de la llum, que oblida marcar-ne la profunditat. Això no obstant, Pere de la Rocha es revela com un pintor ambiciós a l'hora de definir les escenografies, segur en el traç, capaç de concebre figures de vigor consistent o gestos d'aflicció notablement persuasius, sòlid en l'aplicació tonal del color, correcte en la construcció de les anatomies - malgrat les evidents limitacions -, força convincent en la creació dels volums i acurat en els detalls. A l'àrea vigatana, i a finals del segle XVI, De la Rocha fou probablement un dels mestres més reeixits que hi actuà.

Per a la seva banda, Jaume Bazin es revela com un pintor de recursos més modestos. Les seves figures presenten majors problemes de concepció anatòmica i de proporcions i

⁷¹⁶ Vegeu, entre d'altres: Sofia MATA, *La pintura del cinc-cents a la diòcesi de Tarragona (1495-1620)*, Tarragona: Diputació de Tarragona, 2005, p. 345-350. Val a destacar que S. Torras observà la possibilitat d'atribuir-li una taula conservada al Museu d'Art de Sabadell que representa a sant Jaume a dalt d'un cavall i que es pensa procedent de l'antic retaule dels sants Jaume i Llúcia, de finals del segle XVI. Això no obstant, l'acabà desestimant; vegeu: Santi TORRAS, «La taula cinc-centista de sant Jaume del Museu d'Art de Sabadell i l'activitat del pintor Jaume Bazin a Sabadell (1594), un enigma pendent», *Artaona*, núm. 32, 4a època, 2009, p. 124-137.

⁷¹⁷ Per a una informació més aprofundida sobre les fonts gràfiques emprades per aquests dos pintors en les seves distintes obres preservades vegeu la bibliografia recollida en els peus de pàgina de les pàgines 91-100.

s'evidencien de gest i afecció menys convincent. També palesa més dificultats a l'hora de concebre els objectes en un espai en profunditat, tal com es pot observar, per exemple, en taula que representa la *Presentació de Jesús al temple* del ja citat retaule de Vallmoll, en la qual Bazin hi ha projectat una taula clarament desmesurada. Tendeix, igualment, a apilonar els grups de figures en l'espai, de configurar-les a partir de rostres estandarditzats i de vestir-les amb teles de plects excessivament lineals. Malgrat això, Bazin aconsegueix certa convicció de conjunt, especialment a través de l'ús del clarobscur, que malgrat veure's mancat de rigor, contribueix a la percepció tridimensional dels volums i dels espais, d'una homogeneïtat tonal que els fa apercebre com si fossin vistos a través d'una llum de capvespre.

2) Dues predel·les de Rafael Andreu

a) Les tres taules de la predel·la del retaule de la confraria dels barreters de Vic

Les tres taules d'aquesta predel·la formaren part del fons del MEV, en el catàleg del qual foren registrades l'any 1914 amb el número d'inventari 4.503. Posteriorment, però, passaren a una col·lecció privada de Barcelona, on se saben des de 1952 [fig. 4, 5 i 6]. Les seves fotografies en blanc i negre preses per J. Gudiol i Cunill són consultables a l'IAAHB; en el seu revers s'hi indica el nom del pintor, Rafael Andreu, i l'any de constitució de la confraria dels barreters de Vic, el 1588, una informació que ja fou donada a conèixer per M. Mirambell en el seu treball de doctorat⁷¹⁸.

En efecte, el contracte del retaule, dedicat a Nostra Senyora del Roser i sant Jaume Apòstol i destinat a l'església del convent del Carme de Vic, fou pactat amb Andreu el 20 de juny de 1588⁷¹⁹. En l'escriptura s'hi especifica la iconografia, cosa que degué permetre a J. Gudiol i Cunill associar-la amb les tres taules historiades que se n'han preservat, i ens permet a nosaltres corroborar-ho: «en lo bancal, a la primera taula de ma dreta, la Presentatio de Nostre Senyor al temple, en la taula del mig de dit bancal, la Pietat de Nostra Senyora amb

⁷¹⁸ Miquel MIRAMBELL, *La pintura del segle XVI...*, op. cit., p. 109-114. La informació indicada en el revers de les fotografies (clixés Gudiol 27.129-27.131) probablement fou cosa de J. Gudiol i Cunill, que degué lligar-les amb el contracte del retaule de la confraria dels barreters de Vic conservat a l'ABEV - que nosaltres hem localitzat.

⁷¹⁹ ABEV, ACF-1293, Onofre Coma, notari episcopal, manuals notariaus, any 1588 (20 de juny de 1588, p. 100v-101v). El retaule havia d'estar acabat el dia de Nadal i es remuneraria amb noranta lliures, dotze d'entrada, vuit el dia de la festa de Nostra Senyora d'agost, vuit més el dia de Pasqua i les restants el dia de sant Miquel «de setembre prop vinent a un any». Les primeres dotze lliures consten rebudes aquell mateix dia, tal com es registra en l'època redactada al final del document (Ib., 20 de juny de 1588, p. 101v).

Cristo, en laltre taule, la disputa de Cristo en lo temple». Així mateix, podem esbossar l'estructura del moble i determinar-ne completament la seva iconografia.

El cos principal del retaule s'estructurava amb tres carrers que constituïen dos pisos, el primer, dedicat a Nostra Senyora del Roser, i el segon, dedicat a sant Jaume Apòstol. Així, l'andana més baixa ostentava una pastera central, a l'interior de la qual devem haver d'imaginar-hi una talla de la Mare de Déu, que es trobava flanquejada per dos taulons amb les representacions pictòriques de la *Visitació* i el *Naixement de Jesús*, a dreta i esquerra, respectivament. L'andana més alta presentava tres taules més. A la central, la imatge pintada de sant Jaume Apòstol, al costat del qual hi havia els episodis següents: a la dreta, sant Jaume i sant Joan quan «feren demanar assento a Cristo», i a l'esquerra, «lo miracle del gall». Tal com era habitual, el frontó del cim contenia la imatge del Pare Etern i l'arquitectura era policromada combinant or fi i blau. No sabem què se'n feu d'aquesta part del retaule, però suposem que degué perdre's.

Fig. 4, La *Presentació de Jesús al temple*, Rafael Andreu, 1588, col·lecció particular, IAAHB.

Fig. 5, *Jesús entre els Doctors*, Rafael Andreu, 1588, col·lecció particular, IAAHB.

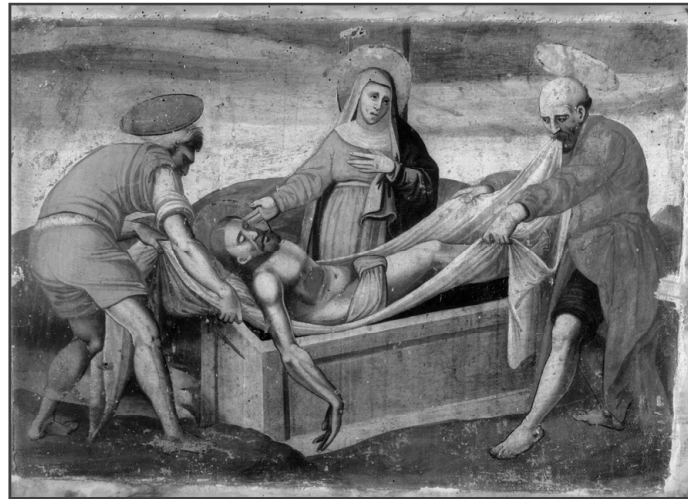

Fig. 6, *L'Enterrament de Jesús* o la *Pietat*, Rafael Andreu, 1588, col·lecció particular, IAAHB.

b) La predel·la conservada al MEV

Així com les taules de la predel·la que acabem de comentar, la pintura d'aquest altre bancal s'identifica igualment com una obra de Rafael Andreu en la documentació que acompanya les fotografies de la peça custodiades igualment a l'IAAHB [fig. 7]. Aquesta, però, es preserva al magatzem del MEV, on consta registrada amb el número d'inventari 694 almenys des de l'any 1939, i, a diferència de l'anterior, es conserva sencera, és a dir, amb l'arquitectura d'aquesta part del retaule. M. Mirambell en publicà una fotografia en el seu treball de doctorat tot apuntant que l'atribució de la documentació de l'IAAHB «es pot corroborar per

analogia estilística amb la predel·la del retaule de l'altar de la confraria de Sant Jaume, provinent de l'església del monestir de la Mare de Déu del Carme de Vic»⁷²⁰.

Consta de tres registres separats per quatre compartiments en forma de pilastres, al frontis de les quals hi ha quatre figures hagiogràfiques dempeus, d'esquerra a dreta: sant Pau, santa Llúcia, santa Caterina i sant Miquel Arcàngel. A les taules principals es representen els tres episodis següents (en el mateix ordre de lectura): el *Baptisme de Jesús*, la *Predicació de sant Pere* i *Sant Joan a l'illa de Patmos*. Malauradament, no hem pogut relacionar aquesta iconografia amb cap document contractual que ens permeti confirmar l'autoria d'Andreu i determinar-ne la destinació.

Fig. 7, Predel·la de procedència desconeguda, atribuïda a Rafael Andreu, finals del segle XVI, MEV 694, fotografia: Xevi Abril.

Per a la configuració dels diferents episodis d'ambdós bancals, Andreu se serví de distints models d'estampa. Els emprà de manera sintetitzada, és a dir, reduint la complexitat del dibuix de les composicions gravades - de les figures, de l'escenari, dels accessoris - a un plantejament essencialista, basat en la transposició més o menys literal dels personatges i dels elements principals que componen les escenes.

Per historiar els taulons de la predel·la de la confraria dels barreters utilitza tres estampes «base». La *Presentació de Jesús al temple* s'emmiralla en l'estampa realitzada per Cornelis Cort l'any 1568 segons un original de Federico Zuccaro que representa el mateix tema [fig. 8]; *Jesús entre els doctors* trasllada a la taula una altra estampa de Cort (1567), ara sobre una composició de Giulio Clovio del mateix episodi [fig. 9], i l'*Enterrament de Jesús* o la *Pietat* neix d'un gravat de Giovanni Battista Franco (1530-1560) que dibuixa aquest mateix tema [fig. 10].

⁷²⁰ Miquel MIRAMBELL, *La pintura del segle XVI...*, op. cit., p. 109-110.

Fig. 4, *La Presentació de Jesús al temple*, Rafael Andreu, 1588, col·lecció particular, IAAHB; Fig. 8, *La Presentació de Jesús al temple*, Cornelis Cort en base a un original de Federico Zuccaro, 1568, col·lecció on line del British Museum.

Fig. 5, *Jesús entre els Doctors*, Rafael Andreu, 1588, col·lecció particular, IAAHB; Fig. 9, *Jesús entre els Doctors*, Cornelis Cort en base a un original de Giulio Clovio, 1567, col·lecció on line del British Museum.

Fig. 6, *L'Enterrament de Jesús* o *la Pietat*, Rafael Andreu, 1588, col·lecció particular, IAAHB; Fig. 10, *L'Enterrament de Jesús*, Giovanni Battista Franco, 1530-1560, col·lecció on line del British Museum.

Els tres episodis que decoren el bancal custodiat al MEV es valen, també, de tres altres gravats principals. Per a la configuració de les escenes de la *Predicació de sant Pere* i *Sant Joan a l'illa de Patmos* pren dues composicions que representen aquests mateixos temes estampats per Johan Sadeler I en base a les invencions de Maarten de Vos (datats de la segona meitat del Cinc-cents) [figs. 11-12, 13-14]; i pel *Baptisme de Jesús* se serveix del gravat de Giovanni Battista de Cavalieri segons una composició de Francesco Salviati del mateix episodi [figs. 15-16].

Fig. 11, *La Predicació de sant Pere*, atribuïda a Rafael Andreu, finals del segle XVI, MEV 694, fotografia: Xevi Abril; Fig. 12, *La Predicació de sant Pere*, Johan Sadeler I segons un original de Maarten de Vos, 1550-1600, col·lecció on line del British Museum.

Fig. 13, *Sant Joan a l'illa de Patmos*, atribuïda a Rafael Andreu, finals del segle XVI, MEV 694, fotografia: Xevi Abril; Fig. 14, *Sant Joan a l'illa de Patmos*, Johan Sadeler I segons un original de Maarten de Vos, 1550-1600, col·lecció on line del British Museum.

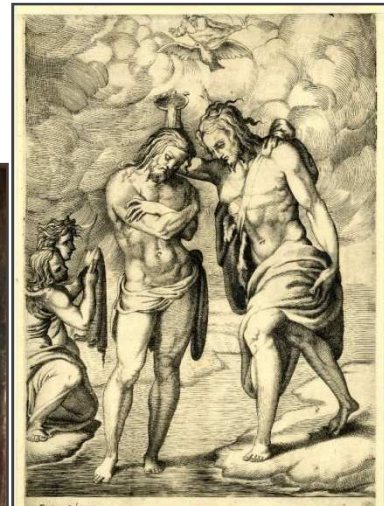

Fig. 15, *El Baptisme de Jesús*, atribuïda a Rafael Andreu, finals del segle XVI, MEV 694, fotografia: Xevi Abril; Fig. 16, *El Baptisme de Jesús*, Giovanni Battista de Cavalieri segons un original de Francesco Salviati, 1560-1575, col·lecció on line del British Museum.

En totes dues predel·les, la narració dels diferents episodis es concentra en la presència de les figures principals que l'expliquen, manllevades dels gravats que acabem d'esmentar. Ara bé, en el cas del bancal preservat al MEV, els escenaris, paisatges i arquitectures, hi tenen un major protagonisme i semblen haver estat fets d'una manera més detinguda - a diferència dels espais expeditius que acompanyen les figures de la predel·la de la confraria dels barreters, reduïts a la més mínima expressió. Fixem-nos, per exemple, en la taula de la *Presentació de Jesús al temple*, en la qual l'espai arquitectònic i els seus elements interiors apareixen absolutament desvestits i reduïts a un dràstic simplisme geomètric; o en l'auster paisatge de l'*Enterrament de Jesús* o la *Pietat*, executat a partir d'una pinzellada plana i poc

definida, de resultat poc convincent. La factura dels escenaris de la predel·la del MEV, en canvi, es revela més acurada i minuciosa. Resulta significatiu d'aquest major interès per a la configuració dels fons que per a l'escena del *Baptisme de Jesús* Andreu se servís d'un altre gravat que li hauria ofert un model per a la resolució concreta del paisatge - ja que l'estampa de Giovanni Battista de Cavalieri, de format vertical, se centra gairebé exclusivament en el dibuix de les figures. Es tracta d'un gravat executat per Maarten de Vos segons un original de Wierix que representa el mateix tema [fig. 17], del qual extragué la imatge del riu que s'allunya respecte el pla de la taula de forma sinuosa, la silueta d'una ciutat a la llunyania rere la qual s'alcen unes muntanyes, i la vegetació del paisatge més proper.

Fig. 15, El *Baptisme de Jesús*, atribuïda a Rafael Andreu, finals del segle XVI, MEV 694, fotografia: Xevi Abril; Fig. 17, El *Baptisme de Jesús*, Maarten de Vos segons un original d'Antonius Wierix, 1585, col·lecció on line del British Museum.

La projecció en perspectiva de tots aquests espais d'ambdues predel·les evidencia les mancances teòriques relatives a la construcció dels escenaris, inclosa la més elemental recepta geomètrica artesana de la convergència en un sol punt de totes les ortogonals de la imatge. Tampoc no aplica cap cànon de proporcions a l'hora de dibuixar les figures, les quals presenten problemes de constitució anatòmica, fruit d'una construcció «intuitiva» del cos humà, sovint amagat sota la vestimenta. En alguns casos, i com a resultat de la còpia atenta de determinats personatges extrets dels models gravats, aconsegueix algunes figures més reeixides. Fixem-nos, per exemple, en el personatge situat a primer terme, a mà dreta, en la taula on representa l'episodi de *Jesús entre els doctors*. Aquest, s'ha extret d'un altre gravat de Cort que porta per títol *l'Anunciació dels Profetes* (1580), que Andreu ha integrat en l'estampa «base» [fig. 18]. L'interès per aquesta figura ha generat una imatge més corpòria, amb un drapejat més atent que encobreix un cos amb menors deficiències de proporcions (a simple vista) i que ha portat el pintor a la recreació de la mà dreta del personatge vista en escorç amb un resultat prou passable. En general, aconsegueix millors resultats quan es

tracta del dibuix de figures situades a primer pla o «aïllades» respecte d'altres personatges, mentre que quan es tracta de la representació en conjunt de diferents figures disposades en un espai amb profunditat, la mà d'Andreu es revela menys destre - s'evidencia, per exemple, en la representació dels personatges situats al cantó esquerre en les taules tant de *Jesús entre els doctors*, com de la *Presentació de Jesús al temple*, així com en la representació dels oients en la taula de la *Predicació de sant Pau*, en què les figures es perceben més planes i aglomerades.

Detall de la fig. 5, Doctor del temple, Rafael Andreu, 1588, col·lecció particular, IAAHB; Fig. 18, Detall de *L'Anunciació dels Profetes*, Cornelis Cort, 1580, col·lecció on line del British Museum.

En general, les vestimentes presenten uns plecs poc convincents, mancats de pes i de caient, que en alguns casos es perceben més encarcarats - com els de la túnica de Maria a la taula de la *Presentació de Jesús al temple* - en altres casos massa lineals - com els de la túnica de sant Josep de la mateixa taula - i en altres ocasions massa mòrbids i poc consistents - com els de les vestimentes de la taula de la *Predicació de sant Pere*. En determinats casos, però, cal reconèixer-li un millor resultat; es tracta, com dèiem, de personatges manllevats de gravats que han rebut una major atenció a l'hora de ser transportats a les taules - ho veiem, per exemple, en el tractament del plegat de la vestimenta de sant Joan a la taula que el representa pregant a l'illa de Patmos. D'altra banda, els rostres dels seus personatges tendeixen a l'estandardització i es revelen molt poc expressius. La gamma de colors és fosca i apagada, amb un ús poc contrastat tant de tons com de llums i ombres, que ens fa apercebre els passatges de les seves taules tenyits d'una atmosfera entre terrosa i blau-verdosa.

3) Dues taules d'Antoni Toreno II conservades al MEV

A les galeries d'estudi del MEV es conserven dues taules atribuïbles al pintor Antoni Toreno II que representen *Les temptacions de sant Antoni* i *Santa Caterina*. En desconeixem la destinació, però per les mesures i el format que presenten pensem probable que haguessin estat part d'un mateix retaule. Avui, l'única notícia que tenim del pintor mataroní en relació a Vic data de l'any 1595, quan Joaquim Albareda es comprometé a pintar o a fer pintar a Antoni Toreno II les taules del retaule de sant Jacint de l'església del convent de Sant Domènec de la ciutat, que malauradament no hem conservat⁷²¹.

Actualment, l'única mostra pictòrica preservada i documentada d'Antoni Toreno II són les catorze taules de pintura del retaule major de Nostra Senyora del Socors del santuari de la serra del Corredor (1589-1590). Foren estudiades per J. Garriga a través d'un article publicat a la revista *Locvs Amoems*, en el qual, a banda d'una exhaustiva informació sobre el santuari cincentista i el seu equipament, féu conèixer les fonts gràfiques utilitzades pel pintor, l'obra del qual s'insereix plenament en el flux d'influències tardomanieristes⁷²².

La taula de *Les temptacions de sant Antoni* traslladà, probablement a alguna església de l'àrea vigatana, la pintura que Jacopo Tintoretto havia executat pels volts de 1577 per decorar l'altar fet construir per Antonio Milledonne a l'església de *San Trovaso* de Venècia. L'episodi, però, fou plasmat per Toreno II invertint la composició original, fruit justament de la còpia de la mateixa composició divulgada a través del gravat d'Agostino Carracci (1582)⁷²³ [figs. 19-20].

⁷²¹ ABEV, ACF-1527, Enric Argemir, notari episcopal, manuals notarials, anys 1594-1595 (3 d'abril de 1595, s.f.).

⁷²² Per a més informació al voltant d'aquest retaule, vegeu: Joaquim GARRIGA, «El retaule de Nostra Senyora dels Socors i la formació del santuari cincentista de la serra del Corredor», *Locvs Amoems*, núm. 6, 2002-2003, p. 187-227. En aquestes taules el pintor fa gala d'un ampli mostrari de gravats. Per configurar les diferents escenes se serví, principalment, d'inversions de Federico Zuccaro traduïdes per Cornelis Cort, que combinà tant amb les tradicionals composicions de Dürer, com la *Presentació al temple* (1502-1505), com amb gravats moderníssims, com la *Visitació* de Federico Barocci gravada per Gijsbert van Veen (1588).

⁷²³ Aquesta informació ja fou publicada per J. Garriga a: Joaquim GARRIGA (amb la col·laboració de Marià CARBONELL), «L'època del Renaixement, s. XVI», a: *Història de l'Art Català*, vol. 4, Barcelona: Edicions 62, 1986, p. 146.

Fig. 19, *Les temptacions de sant Antoni*, atribuïda a Antoni Toreno II, finals del segle XVI, MEV 3.498, fotografia: Xevi Abril; Fig. 20, *Les temptacions de sant Antoni*, Agostino Carracci segons un original de Jacopo Tintoretto, 1582, col·lecció on line del British Museum.

Desconeixem si per a la configuració de la taula de *Santa Caterina* Toreno II actuà d'una manera tan mimètica. En tot cas, sembla plausible suposar-li la coneixença de gravats com el de Cherubino Alberti segons una invenció d'Alessandro Alberti que representa a santa Susana (1578) amb una posició i en un escenari semblants, que podrien haver-li servit d'inspiració [figs. 21-22] - i que s'assimilen molt, especialment l'escenari, a la taula del retaule major del Corredor en la qual representà sant Lleonard.

Fig. 21, *Santa Caterina*, atribuïda a Antoni Toreno II, finals del segle XVI, MEV 3.499, fotografia: Xevi Abril; Fig. 22, *Santa Susana*, Cherubino Alberti segons un original d'Alessandro Alberti, 1578, col·lecció on line del British Museum.

A l'hora de descriure l'estil de les taules del retaule del Corredor J. Garriga ja avançà que el dibuix de les figures i de les composicions narratives d'Antoni Toreno II es manté en uns nivells de correcció acceptables; «fins i tot podríem trobar que la resolució de bona part dels dissenys acredita una habilitat gràfica, una desimboltura figurativa i una imaginació personal ben notables»⁷²⁴. Garriga feu notar, així mateix, l'aplicació d'un cromatisme actualitzat, d'entonació moderna - «no defuig per res les tonalitats fosques, els camps ennegrits, els claroscurs contrastats, els *cangionismi* ni les combinacions o els acostaments agosarats»⁷²⁵.

A les taules preservades al MEV, els cossos de sant Antoni i dels dimonis que l'envolten evidencien aquesta «correcció acceptable» del dibuix de les figures, que li permet escorços com el de la figura de Jesús, amb un resultat ben admissible. En general, els personatges de les seves taules es revelen corporis; normalment, vesteixen teles generoses, amb un drapejat que acostuma a contrastar camps de color molt pàl·lids amb parts de la mateixa molt enfosquides. La mà de Toreno es revela més difícilment quan es tracta de projectar espais amb perspectiva - ho observem clarament en la taula de *Santa Caterina*, en la qual la visió amb profunditat tant de la part inferior de les columnes i el seu basament, com de l'espai obert que veiem des del sòl que trepitja la santa fins al terrat del fons, manifesta evidents deficiències perceptives. Això no obstant, resol amb una notable desimboltura tant la disposició de diferents figures en un mateix espai amb profunditat com la relació visual d'unes respecte les altres - tal com comprovem en la taula de *Les temptacions de sant Antoni*. En resum, la manera de Toreno es revela ben convincent, tant pel que fa al nivell de correcció plàstica i a la força transformadora a l'hora de traslladar els models d'estampa a les taules, com pel que concerneix a la transmissió del missatge religiós.

4) Set taules atribuïdes a Joaquim Albareda

a) Dues taules del retaule del Roser de Sant Vicenç de Malla

A banda de la taula de l'*Oració de Jesús a Getsemani* de Pietro Paolo de Montalbergo, a l'església de Sant Vicenç de Malla es conserven dues taules més que representen els episodis de l'*Anunciació* i la *Visitació* [figs. 23 i 24], que sembla que hauríem d'atribuir a Joaquim Albareda. Arran de la publicació del catàleg de l'exposició *De Flandes a Itàlia*, J. Garriga,

⁷²⁴ Enteses, com ja apuntàvem al principi, en relació a l'extracció massiva de multitud de motius decoratius de composicions alienes, d'un ampli repertori d'obra gravada. Joaquim GARRIGA, «El retaule de Nostra Senyora dels Socors...», op. cit, p. 214.

⁷²⁵ Ib., p. 214.

coneixedor de la presència d'aquests dos taulons resguardats a la rectoria de la parròquia, ja evocà la possibilitat que s'haguessin de vincular a la fàbrica d'un retaule del Roser de la primera meitat del segle XVII⁷²⁶.

En efecte, el llibre de la confraria del Roser de la parròquia, fundada el 1591, deixa constància que el 21 de gener de l'any 1601 s'encarregà «pintar lo rataula de Nostra Senyora del Roser» al pintor vigatà Joaquim Albareda⁷²⁷. Segons el document, l'havia de decorar amb «figuras i imatges dels set goixs de Nostra Senyora i los quinsa misteris», entre les quals es podrien incloure les representacions de les taules preservades. No sembla pas que haguem d'imaginar un retaule que desplegués els quinze misteris del rés del Rosari, però; el contracte parla només de tres taulons per a contenir les imatges roserianes, «los dos del mitx - que imaginem flanquejant la pastera - i lo de demunt la pastera», aquest darrer acompanyat a banda i banda per dos taulons més amb les imatges de sant Jacint i de sant Ramon de Penyafort. Per tant, el moble es devia configurar a partir de dos pisos de tres carrers, el primer dels quals ostentaria una fornícula central amb la imatge de Nostra Senyora del Roser - als costats de la que probablement hem d'imaginar les dues taules preservades - i una predel·la amb les representacions dels sants Sebastià i Roc flanquejant l'*Ecce Homo*.

⁷²⁶ Joaquim GARRIGA, «Pietro Paolo de Montalbergo», a: Joan BOSCH i Joaquim GARRIGA (ed.), *De Flandes a Itàlia...* op. cit., p. 125-128. M. Mirambell també es referí a l'existència d'aquestes dues taules, que considerà «indubtablement pertanyents a un retaule posterior». (Miquel MIRAMBELL, *La pintura del segle XVI...*, op. cit., p. 93-96).

⁷²⁷ ABEV, Arxiu parroquial de Sant Vicenç de Malla, Confraria del Roser, p.01.1, anys 1591-1649 (21 de gener de 1601, s.f.). A continuació de l'escriptura contractual hi ha algunes èpoques. La primera data del diumenge 28 de gener, quan Joaquim Albareda rep vint lliures a compte de les cinquanta que li foren promeses pel retaule. El dia 15 de desembre del mateix any en rep vint-i-quatre; i el 24 de març de 1602 rep cinc lliures i deu sous - aquesta sembla que ja és la última paga per la feina del moble. En relació a alguns d'aquests pagaments, en el mateix llibre de la confraria s'hi recull el següent: «A 8 del mes de desembra de 1601 foren ellegits per administrados o procuradors de la confraria de Nostra Senyora del Roser lo honorable Pau Muntells, paies, hereu del mas Muntells, i Montserrat Prat de sabat, per mi, Gaspar Font, rector, i als 16 del matex donaren compta de la administratio de dita confraria lo honorable Jaume Puigdollés i Antoni Hom, los quals dexaren en dita caixa quatra lliures i deu sous i pagadas a mossen Jotxim Albareda quaranta quatra lliuras i deu sous abon compta per lo pintar lo retaula i apres acabar de pagar al demunt dit mossen Albareda los demunt dits Pau Muntells i Montserrat Prat de sabat, com apar amb albara en lo present llibre» (Ib., p. 6v); d'altra banda, el 29 de maig de 1612 «se tragueren de la caixa sis lliuras les quals se donaren a mossen Jotxim Albareda per lo pintar de una imatia de nostra senyora del Roser» (Ib., s.f.).

Figs. 23 i 24, L'Anunciació i la *Visitació*, atribuïdes a Joaquim Albareda, 1601, rectoria de la parròquia de Sant Vicenç de Malla, fotografies: Xevi Abril.

b) La *Pentecosta* de la catedral de Vic i quatre taules del retaule del «Roser» de Sant Joan d'Oló

Pensem que l'estil d'aquestes dues taules de Malla és relacionable tant amb la taula que representa la *Pentecosta* de la catedral de Vic, avui preservada a l'Aula Capítular de la Seu, com amb el de les quatre pintures sobre fusta del retaule «del Roser» de l'església de Sant Joan d'Oló, actualment conservat a la rectoria de Santa Maria d'Oló.

Tot sembla indicar que la taula de la *Pentecosta* [fig. 25] ja es destinà a l'Aula Capítular de la catedral de Vic des que fou pintada, ben probablement a principis del segle XVII. Del marc de fusta se'n feu càrrec el fuster Lluçia Toll, el qual delegà a l'escultor Francesc Rovira la talla de, com a mínim, els quatre caps d'angelet que en decoren els extrems. Posteriorment, fou daurat per Jaume Jutglar, que, com ja hem vist, sembla que s'havia format al taller de Joaquim Albareda⁷²⁸.

⁷²⁸ Ja hem dit que el treball de la fusteria, l'escultura i la dauradura del marc es coneixen a través de la informació continguda el plet entre el fuster Lluçia Toll i l'escultor Francesc Rovira, datat de 1620 (ABEV, AVV/959, vària, documents històrics [1620]).

Fig. 25, *La Pentecosta*, atribuïda a Joaquim Albareda, finals del segle XVI - principis del segle XVII, Aula Capitulard de la catedral de Vic, fotografia: Irene Abril.

Les quatre taules d'Oló foren descobertes l'any 1992 arran del desmuntatge del retaule del Roser de l'església de Sant Joan (datat parcialment de mitjan segle XVII i configurat a partir de teles pintades) a causa d'una plaga de tèrmits que l'afectà [figs. 26, 36, 38, 40 i 42]. Fou aleshores quan rere quatre de les teles principals, situades a la primera i a la segona andana del moble, flanquejant el carrer central, es descobriren quatre pintures sobre fusta amb representacions dedicades a la Mare de Déu i a sant Joan Baptista. Aquesta peripècia fou recollida per J. Galobart en el seu llibre *Els retaules barrocs de les esglésies del terme de Santa Maria d'Oló (1607-1781)*, on ja recordà que a l'any 1986 J. Bosch havia fet conèixer que l'escultor moianès Jacint Possa rebia set lliures i un sou «per fer lo affegiment al retaule del Roser» de Sant Joan d'Oló l'any 1645, i que set anys més tard, el 18 d'octubre de 1652, cobrava trenta-set lliures per l'obra del tabernacle de la confraria del Roser d'aquesta mateixa parròquia⁷²⁹. Fóra ben possible que aquesta intervenció de Possa servís per adaptar un antic retaule, potser el major - cosa que justificaria la iconografia dels episodis dels taulons, dedicats a la Mare de Déu i a sant Joan Baptista, patró del temple - a un nou espai, probablement a la capella del Roser, on passaria a ostentar quinze teles amb els misteris del rés del Rosari. Això explicaria l'evident manca de correspondència quant a forma i proporció entre les vuit taules que formaven l'antic retaule i els set compartiments que hi foren afegits, és a dir, els

⁷²⁹ Josep GALOBART, *Els retaules barrocs de les esglésies del terme de Santa Maria d'Oló (1607-1781)*, Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 1996, p. 99-104 (imatges: p. 113-117); i Joan BOSCH, *Els tallers d'escultura al Bages del segle XVII*, Manresa: Caixa de Manresa, 1986, p. 90-91.

sis medallons laterals i el registre inferior, a mode de doble bancal, on s'encabeix la tela amb la representació del *Calvari*⁷³⁰. Les quatre pintures sobre fusta presenten els episodis següents: les dues de la primera andana, l'*Anunciació* i la *Visitació* (coincidint amb la iconografia de les taules de Malla) i les dues de l'andana superior, el *Baptisme de Jesús* i la *Decapitació de sant Joan Baptista*.

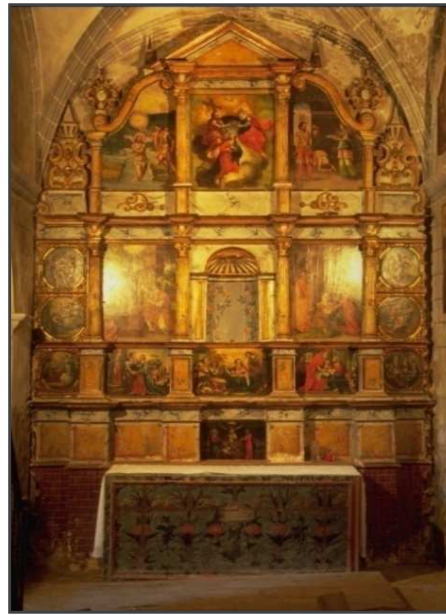

Fig. 26, Retaule «del Roser» de l'església de Sant Joan d'Oló, atribuït, en part, a Joaquim Albareda, s. XVII parcialment, rectoria de l'església de Santa Maria d'Oló, fons fotogràfic del Bisbat de Vic.

Albareda també se serví del guiatge de diferents gravats a l'hora de portar a terme les composicions d'aquests diferents conjunts. Els episodis de l'*Anunciació* i la *Visitació* del retaule del Roser de Malla foren creats a partir de l'amalgama de distintes estampes. Pel primer, prengué essencialment el gravat de Cherubino Alberti datat de 1571 que representa aquest mateix tema i que li serví per a la configuració general de l'escena [fig. 27]. La figura de l'Arcàngel Gabriel, però, l'extragué del gravat titulat *Anunciació dels Profetes* realitzat aquell mateix any per Cornelis Cort [fig. 28]. La *Visitació* probablement fou fruit de la

⁷³⁰ Després de la restauració, s'optà perquè les pintures sobre tela, és a dir, les corresponents al programa iconogràfic del Roser que tapaven les pintures sobre taula, es col·loquessin a la paret lateral de la mateixa capella, deixant al descobert, enmig del conjunt del Roser, les quatre pintures que pensem realitzades per Joaquim Albareda. Val a destacar, a favor d'aquesta hipotètica intervenció de Joaquim Albareda a Malla, que el 23 de desembre de l'any 1606 el pintor havia estat contractat per a la pintura del retaule de Nostra Senyora del Roser de l'església de Sant Feliu de Terrassola, situada al municipi d'Oló (ABEV, ACF-1844, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals, any 1606 [23 de desembre de 1606, p. 1.013-1.014]).

«invenció» del pintor a partir de la coneixença de diferents gravats que representen aquest mateix episodi, com el de Jacob Matham segons Paolo Veronese [fig. 29], el de Gijsbert van Veen segons Federico Barocci [fig. 30], el de Jan Sadeler I segons Maarten de Vos [fig. 31] i el de Giulio Bonasone [fig. 32]. La configuració de l'espai amb un esglaió a primer terme s'observa en el gravat de Matham; els gestos d'Elisabet i Maria són propers als que realitzen aquests mateixos personatges en les estampes de van Veen i Bonasone, i la proximitat dels rostres, la seva aparença, la posició dels cossos i alguns detalls de la seva vestimenta semblen sorgides dels gravats de Sadeler I. Això sí, la figura de Josep és una calca del Josep que grava Cort en l'estampa de la *Fugida a Egipte* l'any 1571 [fig. 33].

Fig. 23, *L'Anunciació*, atribuïda a Joaquim Albareda, 1601, rectoria de la parròquia de Sant Vicenç de Malla, fotografia: Xevi Abril; Fig. 27, *L'Anunciació*, Cherubino Alberti, 1571, col·lecció on line del British Museum; Fig. 28, detall de *L'Anunciació dels Profetes*, Cornelis Cort, 1580, col·lecció on line del British Museum.

Fig. 24, La *Visitació*, atribuïda a Joaquim Albareda, 1601, rectoria de la parròquia de Sant Vicenç de Malla, fotografia: Xevi Abril; Fig. 29, La *Visitació*, Jacob Matham segons un original de Paolo Veronese, 1590-1600, col·lecció on line del British Museum; Fig. 30, La *Visitació*, Gijsbert van Veen, segons un original de Federico Barocci, 1588-1630, col·lecció on line del British Museum.

Fig. 31, La *Visitació*, Jan Sadeler I segons un original de Maarten de Vos, 1587 ca., col·lecció on line del British Museum; Fig. 32, La *Visitació*, Giulio Bonasone, 1547-1576, col·lecció on line del British Museum.

Detall de la fig. 24, *Sant Josep*, atribuïda a Joaquim Albareda, 1601, rectoria de la parròquia de Sant Vicenç de Malla, fotografia: Xevi Abril; Fig. 33, detall de *La fugida a Egipte*, Cornelis Cort, 1571, col·lecció on line del British Museum.

Al seu torn, la *Pentecosta* vigatana transporta a la Seu una combinació de les estampes «bessones» de Cornelis Cort (1574) segons els originals de Giorgio Vasari que representen aquest mateix tema [figs. 34 i 35].

Fig. 25, *La Pentecosta*, atribuïda a Joaquim Albareda, finals del segle XVI - principis del segle XVII, Aula Capítular de la catedral de Vic, fotografia: Irene Abril; Fig. 34 i 35, Dues versions de *La Pentecosta*, Cornelis Cort segons els originals de Giorgio Vasari, 1574, col·lecció on line del British Museum.

Pel que fa a Oló, l'*Anunciació* torna a ser resultat de la combinació dels gravats de Cherubino Alberti i de Cornelis Cort, però en aquesta ocasió, tant la figura de la Mare de Déu com la de l'Arcàngel Gabriel han estat manllevades de l'*Anunciació dels Profetes* de Cort [fig. 37]. La *Visitació* torna a presentar-se com una creació d'aire més independent respecte la guia dels models estampats. En aquest cas, li suposem la coneixença del gravat d'Adriaen Collaert segons un original de Jan Van der Straet, que en podria haver inspirat des dels gestos i la posició d'ambdues protagonistes, fins a la representació dels edificis que s'observen al fons de l'escena, entre els quals trobem dues arquitectures finides l'una amb una cúpula i l'altra amb un pinacle, igual que en l'estampa [fig. 39]. Els dos episodis restants, dedicats a sant Joan Baptista, revelen també l'emmirallament en altres models gravats. L'escena del *Baptisme de Jesús* transporta a la taula l'obra de Francesco Salviati que representa aquest mateix tema gravada per Cornelis Cort el 1575 [fig. 41]. La *Decapitació de sant Joan Baptista*, per a la seva banda, sembla haver estat inspirada en una estampa gravada per Cornelis Massijs que representa aquest mateix tema (1550); algunes maneres són molt coincidents - ho és, per exemple, la imatge del cos decapitat del sant al sòl, o l'aparença general, la vestimenta i els atributs de Salomé i del personatge masculí vestit de soldat (per bé que no en són una reproducció fidel) [fig. 43].

Fig. 36, L'*Anunciació*, atribuïda a Joaquim Albareda, principis del segle XVII, rectoria de la parròquia de Santa Maria d'Oló, fons fotogràfic del Bisbat de Vic; Fig. 37, Detall de L'*Anunciació dels Profetes*, Cornelis Cort, 1580, col·lecció on line del British Museum.

Fig. 38, La *Visitació*, atribuïda a Joaquim Albareda, principis del segle XVII, rectoria de la parròquia de Santa Maria d'Oló, fons fotogràfic del Bisbat de Vic; Fig. 39, La *Visitació*, Adriaen Collaert segons un original de Jan Van der Straet, 1585-1595, col·lecció on line del British Museum.

Fig. 40, El *Baptisme de Jesús*, atribuïda a Joaquim Albareda, principis del segle XVII, rectoria de la parròquia de Santa Maria d'Oló, fons fotogràfic del Bisbat de Vic; Fig. 41, El *Baptisme de Jesús*, Cornelis Cort segons un original de Francesco Salviati, 1575, col·lecció on line del British Museum.

Fig. 42, *La Decapitació de sant Joan Baptista*, atribuïda a Joaquim Albareda, principis del segle XVII, rectoria de la parròquia de Santa Maria d'Oló, fons fotogràfic del Bisbat de Vic; Fig. 43, *La Decapitació de sant Joan Baptista*, Cornelis Massijs, 1550, col·lecció on line del British Museum.

Un dels aspectes que crida més l'atenció a l'hora de relacionar les taules d'aquests diferents conjunts és el color. Albareda treballa amb tonalitats poc saturades i de gammes clares, que podríem definir com fredes i apagades, destacant-hi els tons verd, blau, ocre, taronja i rosat. Aquests, semblen veure's a través d'una mena de llum blanquinosa que els hi confereix una patina lluent, evidenciada especialment en els teixits; en l'atmosfera general predomina el gris i el blau verdós.

Per a l'atribució de les taules a Joaquim Albareda ha estat clau, també, l'observació dels rostres dels distints personatges, que tiren al prototip, com és comú entre els artífexs d'aquesta índole. Els rostres femenins presenten, en general, unes galtes més carnosos, que els fan semblar més arrodonits i dolços, mentre que els masculins solen presentar-se amb els pòmuls marcats. Tant en els uns com en els altres, els ulls hi són definits d'una manera semblant, això és, emmarcats per les parpelles i les bosses de les ulleres; també resulten molt afins quan es presenten clucs o a mig cloure, amb la parpella notablement marcada i rosada, o quan són representats de perfil, ja que tendeixen a ostentar la nineta un punt bombada. Els nassos són més aviat allargassats i esdevenen una mena de prolongació rectilínia de les corbes de les celles. Les boques, de llavis molsuts i rosats que presenten el perfil superior notablement lobulat, solen ser petites i dibuixades enmig de dos solcs. Els cabells són fruit d'un cúmul de curtes i fines pinzellades que tendeixen a l'ondulació i que els confereixen un aspecte esponjós, en la majoria dels casos barrejades amb tocs de pintura de color blanc.

Són molt similars, també, les mans dels diferents personatges, de dits llargs i prims, que en alguns casos presenten el dit índex excessivament separat dels altres tres dits (el del mig, l'anular i el petit) - ho observem, per exemple, en la mans, en tots els casos portades al pit, de sant Pere en la taula de la *Pentecosta*, de Jesús en l'escena del *Baptisme* de les taules d'Oló i de Maria en l'*Anunciació* de les taules de Malla. És semblant, també, la manera en com s'han treballat els plecs de les vestimentes, per a la confecció dels quals, a banda de l'aplicació de pinzellades de colors degradats del mateix to de la tela, s'ha aplicat una pinzellada negra-marronosa per marcar-ne aquelles parts més obscures.

Tots aquests personatges presenten en més o menys mesura deficiències de construcció anatòmica i de proporcions, fruit, com dèiem anteriorment analitzant l'obra de Rafael Andreu, de la constitució «intuitiva» dels cossos - per posar només un exemple, fixem-nos en la desproporció anatòmica que ens deixa entreveure la vestimenta de l'Arcàngel Gabriel a la taula de l'*Anunciació* de Malla. Així mateix, Albareda presenta problemes de perspectiva, revelant-se en la mateix òrbita d'Andreu, dins de la qual s'obvia fins i tot la fórmula bàsica de representació de l'espai consistent en la convergència en un mateix punt de totes les línies ortogonals d'un cos en volum. Ara bé, en les diferents escenes hi percebem l'esforç de disposar les figures en un espai convincent - fixem-nos en el joc de volums amb profunditat que acompanya les figures de la *Visitació* del retaule de Malla, o en el paviment de la taula de la *Pentecosta*, de clara voluntat definidora d'un espai interior en perspectiva - encara que en la majoria dels casos resulti poc reeixit.

A banda d'aquestes similituds de caire general, hi veiem alguns detalls concrets molt connexes. Hi ha combinacions de colors que es repeteixen, com ara les teles amb què vesteix la Mare de Déu, que sempre combinen el rosat per al vestit i el blau per al mantell; així mateix, coloreix amb uns colors molt semblants els dos arcàngels que apareixen en les anunciacions de Malla i d'Oló, les ales dels quals, en tots dos casos, han estat pintades amb una combinació de verd i rosat, aquest darrer aplicat a les puntes. Resulta molt semblant, també, la manera en com ha resolt els rostres dels personatges de Maria i d'Elisabet en les dues escenes on es representa la *Visitació*; així com els de sant Josep de la taula de la *Visitació* de Malla i de l'apòstol agenollat de primer terme a l'esquerra de la taula de la *Pentecosta*, ambdós representats de perfil. En les representacions arquitectòniques també apareixen algunes repeticions, com ara les motlures aplicades a les columnes, que observem tant en les taules de Malla com en les d'Oló; per posar només alguns exemples.

Ara bé, val a dir que també hi detectem altres maneres, des d'aspectes més generals fins a qüestions de detall, que s'escapen d'aquesta caracterització global de l'obra del pintor. Les

percebem, sobretot, a les taules del retaule d'Oló. Ja a primer cop d'ull, podem detectar-hi deficiències més greus quant a concepció dels espais i de la relació de les figures amb aquests - ens adonarem de seguida que l'arquitectura de l'episodi de l'*Anunciació* es presenta molt poc estable i que a les taules dedicades a sant Joan Baptista les figures hi apareixen massa empètitides. Hi crida l'atenció, igualment, la presència de colors més saturats, com ara el vermell, i el treball decoratiu d'algunes vestimentes - que no detectem en cap de les taules restants. Les figures presenten problemes anatòmics més greus - per posar un cas de detall, podem fixar-nos en la resolució dels braços del soldat de l'escena de la *Decapitació de sant Joan Baptista* - i uns rostres empètitits, menys acurats, més lànguids i en la majoria dels casos vistos de perfil, i, per tant, menys volumètrics. A la creació del volum tampoc no hi ajuda el treball d'algunes vestimentes, amb uns plecs menys agosarats, o la presència de la línia marronosa que contorneja les figures amb un excessiu protagonisme, especialment en els dos episodis dedicats a sant Joan. Hi observem, també, més varietat a l'hora de fer els nimbes, que no només es presenten en forma de circumferència creada a partir d'un filet daurat, tal com es dibuixen tant en les taules de Malla com en la de la *Pentecosta*, sinó que hi apareixen a mode de cercles transparents, o creats a partir dels colors groc i violeta clar - és el cas del nimbe de Jesús en l'escena del *Baptisme*.

En general, les taules d'Oló semblen haver estat fetes de manera més ràpida i expeditiva. Som conscients que les condicions econòmiques i els terminis per a l'execució de l'obra podien condicionar-ne el resultat. Això no obstant, algunes d'aquestes divergències estilístiques respecte les altres tres taules atribuïdes a Albareda ens porten a contemplar la possibilitat que haguessin rebut la intervenció d'algun altre pintor. A Joaquim Albareda el sabem relacionat amb altres mestres, tant locals com forans. A més a més, ja hem vist que pels volts de l'any 1606 els documents testimonien la presència de «jovens» al seu taller; que entre el 1599 i el 1607 s'associà amb el pintor olotí Cristòfor Casabona, i que a partir de 1612 el pintor Jaume Jutglar apareix de manera reiterada en els documents contractuals signats per Albareda⁷³¹. No hauríem de descartar, per tant, que a l'hora de portar a terme la pintura d'aquestes taules Albareda s'hagués ajudat d'algun altre company d'ofici o aprenent. La manca d'obra conservada i la desconexió de la manera d'aquests altres pintors fa que, ara per ara, només puguem observar aquesta qüestió a tall de modesta hipòtesi⁷³².

⁷³¹ Vegeu: p. 185-190 i 196-198.

⁷³² D'altra banda, tampoc no hauríem de descartar que hagués treballat de manera menys primmirada, a causa, per exemple, de l'ajustament dels terminis per a la realització del moble. Així i tot, tendim a decantar-nos per la presència d'una altra mà en la realització del retaule.

La taula de la *Pentecosta*, en canvi, es revela com la pintura més reeixida i convincent. No devia pas ser el mateix treballar pel capítol catedralici o per algun beneficiat amb altar a la Seu del bisbat que fer-ho per a una parròquia rural del mateix. Tot i concebre-la de manera reduccionista respecte els models gravats que pren com a referent, el pintor s'ha esforçat en mantenir la compactació del conjunt de personatges que presencien la baixada de l'Esperit Sant, sense reduir-ne excessivament el nombre i amb una clara voluntat de conservar-ne la riquesa gestual i expressiva. L'adaptació a la taula vigatana resulta ben suggerent; i ho és també l'aplicació del color, que com hem dit presenta una gamma cromàtica poc saturada, de tons freds i apagats vistos a través d'una llum blanquinosa que ressalta les figures i que contrasta amb el fons ennegrit, que al seu torn emfatitza la presència de l'Esperit Sant i de les guspies de foc al cim del cap dels apòstols.

5) La predel·la dels Claramunt preservada a l'església de Sant Esteve de Sisquer

A banda del daurat del retaule del Roser de la parròquia de Sant Julià de Vilatorrada, de Joan Antic Claramunt es conserva una predel·la historiada, la del retaulet de sant Isidre de l'església de Sant Esteve de Sisquer [figs. 44 i 45]. Segons la documentació feta conèixer per J. Adam, la pintura d'aquest moble li fou encomanada el 21 d'abril de 1632 pel preu de trenta-sis lliures barceloneses i mitja quartera de blat. El setembre d'aquell mateix any, el pintor signaria una àpoca en la qual manifesta haver rebut trenta-vuit lliures per a la pintura i dauradura del retaule de sant Miquel de la parroquial de Sant Martí de La Corriu - de fet, en aquesta mateixa església Joan Antic Claramunt ja havia pintat un retaule dedicat al Sant Crist onze anys abans, quan també portà a terme la decoració del retaule de sant Jaume de l'església de Vilacireres.

L'any 1632, quan Claramunt actua de nou a la Vall de Lord, se'l sap establert temporalment a la ciutat d'Urgell en companyia del seu fill Antoni Claramunt, tal com ens fa saber un debitori a favor del rector de Llinars signat pel pintor el 5 de setembre de 1632 - «*Debitorium factum et firmatum per Joanne Anticum Claramunt et Antonium Claramunt, escultores sive pintos, civitatis Vici de Osona, habitators in civitate Urgellum, rdo. Endaldo Capdevila pbro. et rectori de Llinàs, de 5 Ll.bsn et sut ratione promiberunt solvere restituere et tornare die decimo nono currentis mensis septembris*». El fet que no coneguem cap altra obra de la mà de Joan Antic Claramunt fa que, ara per ara, haguem de considerar la possibilitat que el fill també hi hagués intervingut⁷³³.

⁷³³ Jaume ADAM, «L'activitat artística...», op. cit., p. 23-43.

El retaule de sant Isidre era un moble de dimensions modestes; la predel·la s'aixecava al cim d'un pedestal que constava d'unes grades d'altar al centre; el cos central era format per tres carrers, el del mig, que encara es preserva, s'ocupà amb una fornícula a l'interior de la qual es disposà la figura esculpida del sant pagès, mentre que els laterals es dividien en dos pisos configurats per taules de pinzell en les quals hi havia representats quatre episodis hagiogràfics del titular del moble. El cimtal constava de tres taules rectangulars finides amb frontons; les dues exteriors, de dimensions menors, eren rematades amb frontons semicirculars i sembla que contenien l'episodi de l'*Anunciació* (amb l'Arcàngel Gabriel a la taula esquerra i Maria a la dreta), mentre que la del mig, més alta, decorada amb el *Calvari*, es perfilava amb un frontó triangular presidit per la figura del Pare Etern. Els laterals del retaule es contornejaren amb unes volutes adornades amb fullatges⁷³⁴.

Fig. 44, Retaule de sant Isidre de l'església de Sant Esteve de Sisquer, pintat per Joan Antic Claramunt, 1632, església de Sant Esteve de Sisquer, ACVL; fig. 45, Retaule de sant Isidre de l'església de Sant Esteve de Sisquer (actualment), pintat per Joan Antic Claramunt, 1632, església de Sant Esteve de Sisquer, fons fotogràfic del Bisbat de Solsona.

El bancal és l'única part que actualment ens permet considerar la plàstica dels Claramunt. En cadascuna de les taules que el conformen es representa una parella de sants; a la del costat de l'evangeli, sant Ignasi i sant Francesc Xavier [fig. 46], a la central, sant Lleonard i sant Antoni [fig. 47], i a la del cantó de l'epístola, santa Teresa i sant Felip Neri [fig. 48]. Tots sis apareixen sobre un fons ennegrit que no ens permet obrir cap consideració concreta al voltant de la major o menor capacitat del pintor a l'hora de projectar els espais amb

⁷³⁴ La fotografia del retaule amb les taules del cos principal i del frontispici fou publicada per J. Adam i procedeix del fons de l'ACVL (Ib., p. 9).

profunditat. A jutjar per la manera de fer les figures, però, de qualitat mediocre, podem suposar-li evidents limitacions. La forma com s'ha aplicat el color no afavoreix la corporeïtat dels personatges; no hi ajuda ni la pinzellada, aplicada de manera molt plana, lineal i amb notables dificultats per a la recreació de les textures, i que es fa molt evident en la manera en com tracta els cabells, ni el to, mancat de gradacions (o amb gradacions tonals massa tímides i amb un clarobscur gairebé absent o frustrat), que n'afavoririen el volum. A banda de la manca d'entitat de les figures, el seu dibuix revela, així mateix, greus deficiències anatòmiques - fixem-nos, per exemple, en la construcció del braç dret de sant Leonard o en les mans de sant Felip Neri. El pinzell de Joan Antic Claramunt - i potser també el del seu fill - s'evidencia, tenint en compte aquesta obra, d'aptituds realment molt modestes.

Fig. 46, Detall de la predel·la del retaule de sant Isidre de l'església de Sant Esteve de Sisquer amb la representació de sant Ignasi i sant Francesc Xavier, Joan Antic Claramunt, 1632, església de Sant Esteve de Sisquer, fons fotogràfic del Bisbat de Solsona.

Fig. 47, Detall de la predel·la del retaule de sant Isidre de l'església de Sant Esteve de Sisquer amb la representació de sant Lleonard i sant Antoni, Joan Antic Claramunt, 1632, església de Sant Esteve de Sisquer, fons fotogràfic del Bisbat de Solsona.

Fig. 48, Detall de la predel·la del retaule de sant Isidre de l'església de Sant Esteve de Sisquer amb la representació de santa Teresa i sant Felip Neri, Joan Antic Claramunt, 1632, església de Sant Esteve de Sisquer, fons fotogràfic del Bisbat de Solsona.

6) El retaule de sant Ramon de Penyafort dels Jaume Huguet conservat al MEV

A les sales del MEV s'hi conserven tres taules que conformen el cos central d'un retaule dedicat a sant Ramon de Penyafort [fig. 49]. Aquestes, ja foren objecte d'estudi d'un nostre article publicat al cinquè número dels *Quaderns del MEV* a través del qual les reconeixíem com una obra del taller dels Jaume Huguet - per analogia estilística amb altres pintures preservades⁷³⁵. Avui, a banda de la notícia proporcionada per S. Alcolea segons la qual l'any 1595 els Huguet s'establiren al Brull per portar a terme la pintura del retaule de l'església de

⁷³⁵ Irene ABRIL, «Les taules de Sant Ramon de Penyafort del Museu Episcopal de Vic. Una nova mostra de la pintura del taller dels Huguet», *Quaderns del MEV*, v, 2011-2012, p. 97-116.

Sant Jaume de Viladrover o «dels Bastons», actualment perdut⁷³⁶, els documents exhumats no ens donen cap testimoni de cap altra seva actuació en aquesta àrea. La pervivència d'aquestes taules custodiades al MEV, però, obre la possibilitat que Jaume Huguet II hagués treballat en aquesta zona almenys en una altra ocasió ja entrat el segle XVII⁷³⁷.

Fig. 49, Taules del retaule dedicat a sant Ramon de Penyafort, Jaume Huguet II, entre 1601 i 1607, MEV 772, 773 i 774, fotografia: Xevi Abril.

El conjunt és presidit per la imatge del sant titular, situat a la taula central. A banda i banda, un total de quatre episodis il·lustren alguns dels passatges de la seva hagiografia - això és, *Sant Pere de Nolasc rebent l'hàbit*, *El miracle de Tossa de Mar*, *El despertar de sant Ramon de Penyafort* i *L'enterrament del sant*. La realització d'aquestes taules s'hauria d'emmarcar entre els anys 1601 i 1607; la primera data correspon a l'any de canonització de Ramon de Penyafort, reconegut com a sant pel papa Clement VIII el dia 29 d'abril de 1601⁷³⁸; la segona, és l'any en què morí Jaume Huguet II, que identifiquem com el principal pintor d'aquesta obra.

⁷³⁶ Segons el mateix S. Alcolea, aquest retaule fou venut l'any 1934, «sin quedar noticia de su paradero». Actualment, desconexim la font directa d'aquesta notícia i tampoc no tenim constància de la pervivència ni de la peça ni de cap document que s'hi refereixi. Existeix la possibilitat que aquesta obra fos la que es vengué el 1919 a l'antiquari de Tàrraga Claudi Mestres, tal com detalla un plec de papers provinent de l'església de Sant Jaume de Viladrover en el qual es recull el procés de venda del seu retaule major. Resulta significativa, induint a la hipòtesi, la caracterització que pren el moble en aquests apunts de venda, on és considerat «de estilo gótico decadente». Si fos així, l'obra s'hauria adquirit per part de Mestres amb la intenció de dipositar-la en una capella d'aquest mateix estil, probablement a la ciutat de Tàrraga. (Santiago ALCOLEA, «La pintura desde 1500 a 1850», a: Santiago ALCOLEA, Juan-Eduardo CIRLOT i Josep GUDIOL i RICART, *Historia de la pintura en Cataluña*, Madrid: Tecnos, 1957, p. 163).

⁷³⁷ Ara bé, també hi hauria la possibilitat que aquesta peça s'hagués destinat a algun temple fora de l'àrea vigatana. Com ja hem apuntat, al magatzem del mateix Museu s'hi conserva una altra obra dels Huguet, el *Tríptic de les Bulles de Sant Martí de Mura* (MEV 627), destinat a l'església d'aquest mateix nom, al Bages.

⁷³⁸ Per a més informació sobre la festa celebrada a Vic en motiu de la canonització de Ramon de Penyafort, vegeu: Irene ABRIL, «Les taules de Sant Ramon...» op. cit., p. 101-103.

Sospitem que l'autor d'aquestes taules fou primordialment Jaume Huguet II, un dels mestres més sòlids que degué treballar a l'àrea del nostre estudi a principis del Sis-cents. Tot i evidenciar una herència pictòrica ancorada en les resolucions paternes, sobretot en el dibuix i en l'opció general a l'hora d'afrontar les escenes, Huguet II manifesta un to més greu i clarobscurista que es distancia del lirisme del seu pare. La gamma de colors emprada pel fill és més moderna, més fosca, i tendeix a la homogeneïtzació tonal del conjunt - que en el cas del retaule de sant Ramon de Penyafort es manifesta amb un predomini de tons terrosos. D'altra banda, Jaume Huguet II es presenta com un pintor força correcte, tant a l'hora de projectar paisatges i architectures, com a l'hora de concebre les figures - les seves proporcions, la seva entitat, les relacions de les unes amb les altres, la seva disposició en l'espai, el treball de les teles que vesteixen, etc. -, malgrat que la caracterització dels rostres no s'escapa del prototip, revelant-se com un dels filons que connecta els pinzells del pare i del fill.

Les opcions pictòriques de Jaume Huguet II se saben tocades per les informacions tardomanieristes italianes arribades al Principat a través de les estampes. Ara bé, tot i que en algunes ocasions els Huguet treballaren amb el suport de gravats, són uns dels mestres de l'època més autònoms respecte aquesta pràctica, tal com exemplifiquen les taules del MEV. Val a dir, això no obstant, que en aquest cas concret, a excepció d'un gravat de Raphael Sadeler I datat de 1601 que representa el famós episodi de la navegació del sant del port de Mallorca al de Barcelona sobre la seva capa - que d'altra banda no s'evoca en el retaule -, no coneixem cap altra estampa de Ramon de Penyafort contemporània a la plasmació de l'obra. Pensem factible, especialment considerant la perícia pictòrica de Jaume Huguet II, que pogués tractar-se d'una obra autògrafa en quant a la concepció plàstica dels diferents episodis iconogràfics, cosa que, considerant el context artístic català i la seva dinàmica de treball, contribueix a acréixer-ne l'interès, sobretot per la validesa del resultat final⁷³⁹.

Aquesta hipòtesi pren força quan considerem el contingut d'alguns dels episodis que s'hi evocuen. La taula inferior del cantó esquerre, per exemple, acull la representació d'un miracle de sant Ramon de Penyafort ocorregut a la platja Menuda de Tossa de Mar, on segons la llegenda, un tal Barceló del Far, que treballava el camp al costat d'aquesta platja, caigué greument malalt, immòbil i sense sentits, essent despertat pel sant per tal que pogués ser confessat abans de morir. A la taula es reconeix una muralla d'aspecte medieval al costat

⁷³⁹ Caldria observar la possibilitat que els pintors s'haguessin servit de referents estampats no necessàriament relacionats amb sant Ramon de Penyafort, que els hi haurien pogut oferir, com ja hem vist en altres ocasions, determinades pautes per a la configuració d'alguns espais i paisatges, personatges, gestos i actituds, etc., - que en tot cas, no eclipsarien pas la seva habilitat plàstica.

del mar fàcilment identificable amb la de la vila de Tossa, que el pintor no pogué pas trobar en els gravats d'importació. D'altra banda, la complexitat iconogràfica de la taula central revela l'elaboració d'un diligent programa iconogràfic. Aquesta, fa gala de la vessant més intel·lectual del sant, doctor en dret canònic, desplegant un ric escenari en què s'hi combinen informacions hagiogràfiques i missatges al·legòrics que esdevé d'allò més suggestiu i que contribueix a explicar-nos la seva personalitat i trajectòria. Al seu darrere probablement hi haguem d'imaginar algun eclesiàstic, potser el mateix comitent, tot i que no hauríem de descartar la possibilitat que el pintor hi hagués pogut aportar algun coneixement. És ben sabut que els Huguet tingueren predilecció per l'orde dels pares predicadors; l'any 1606 Huguet II aconseguí una llicència que li permetia instal·lar un retaule a la capella de sant Domènec de l'església conventual de Santa Caterina de Barcelona i una autorització perquè ell i la seva família hi poguessin ser enterrats. Per tant, no sembla descabellat imaginar-li un cert bagatge en l'àmbit d'aquest orde⁷⁴⁰.

7) Obra anònima del MEV

En aquest apartat, destaquem quatre taules preservades a les galeries d'estudi i al magatzem del MEV, totes anònimes i de procedència desconeguda - les quals, pensem probable que fossin pintades al llarg dels anys del nostre estudi. Es tracta de la taula que representa l'episodi de *La traïció de Judes* (MEV 17.288) [fig. 50], el retaulet dedicat a Nostra Senyora del Roser (MEV 17.476) [fig. 51], i les taules de *l'Ecce Homo* (MEV 1.481) [fig. 52], i de *Sant Pere de Nolasc rebent l'hàbit* (MEV 16.254) [fig. 53].

⁷⁴⁰ Per a més informació sobre la trajectòria biogràfica i artística dels Jaume Huguet, vegeu: Joan BOSCH, «Jaume Huguet I i Jaume Huguet II», a: Joan BOSCH i Joaquim GARRIGA (ed.), *De Flandes a Itàlia...* op. cit., p. 199-201; i per a més informació sobre aquestes taules en concret, vegeu: Irene ABRIL, «Les taules de Sant Ramon...» op. cit., p. 97-116.

Fig. 50, *La traïció de Judes*, anònim, finals del segle XVI - principis del segle XVII, MEV 17.288, fotografia: Xevi Abril.

Fig. 51, Retaule dedicat a Nostra Senyora del Roser, anònim, finals del segle XVI - principis del segle XVII, MEV 17.476, fotografia: Xevi Abril.

Fig. 52, *Ecce Homo*, anònim, finals del segle XVI - principis del segle XVII, MEV 1.481, fotografia: Xevi Abril.

Fig. 53, *Sant Pere de Nolasc rebent l'hàbit*, anònim, finals del segle XVI - principis del segle XVII, MEV 16.254, fotografia: Xevi Abril.

Seguint la tònica general, ens trobem davant de quatre obres inscrites plenament en aquesta òrbita local del treball pictòric artesanal, en la qual les estampes de traducció es revelen com un dels recursos més emprats a l'hora d'afrontar la composició iconogràfica dels diferents episodis, i en què tant el tractament de les anatomies i les proporcions, com la concepció de l'espai i dels objectes en perspectiva, així com la disposició de la figures en aquest, presenten deficiències pròpies d'una confecció en base a concepcions arcaiques, intuïtives, exemptes de qualsevol fonamentació teòrica.

Pel que fa a la influència dels gravats i a la manera d'afrontar-ne l'emmirallament, ressaltarem, a mode d'exemple, diferents actituds revelades en determinats episodis

d'algunes de les taules d'aquestes obres. La taula de *La traïció de Judes*, ubicada a les galeries d'estudi del Museu, compta entre les obres que delaten una major fidelitat respecte la composició gravada - una estampa treballada per Cornelis Cort l'any 1568 que representa aquest mateix tema segons una creació de Girolamo Muziano [fig. 54]. El pintor no hi estalvià cap dels personatges de primer terme, que transportà a la pintura conservant els mateixos gestos i vestimenta (de la qual n'obvia poquíssims detalls), variant-ne, únicament, la distància dels uns respecte els altres, fet que hem d'atribuir al distint format de la pintura (horitzontal) respecte el gravat (vertical). El canvi més significatiu envers el model estampat es troba en l'extensió del paisatge i en la representació dels soldats de segon terme, que en la pintura es concentren exclusivament en l'arc de la porta del que semblen unes restes arquitectòniques.

Fig. 50, *La traïció de Judes*, anònim, finals del segle XVI - principis del segle XVII, MEV 17.288, fotografia: Xevi Abril; Fig. 54, *La traïció de Judes*, Cornelis Cort segons un original de Girolamo Muziano, 1568, col·lecció online del British Museum.

També es reproduí amb una clara voluntat de còpia el personatge de sant Pere ubicat al tauló esquerre del cos principal del retaule del Roser conservat al mateix espai del MEV. El pintor l'extragué d'un gravat executat per Orazio de Santis l'any 1573 segons un original de Pompeo d'Aquilano que presenta, l'un al costat de l'altre, els sants Pere, Pau, Roc i Sebastià [fig. 55]. És també molt evident, tot i que de resultat força més reduccionista respecte al model gravat, l'ús de l'estampa de Cornelis Cort que representa l'episodi de *Jesús caminant sobre les aigües* (1568) - segons una creació de Girolamo Muziano - que serví al mestre d'aquest mateix retaule a l'hora d'encarar la pintura de la taula esquerra del carrer més alt del moble [fig. 56].

Detall de la fig. 51, *Sant Pere*, (MEV 17.476), anònim, finals del segle XVI - principis del segle XVII, MEV 17.476, fotografia: Xevi Abril; Fig. 55, Detall de la figura de sant Pere del gravat que representa als sants Pere, Roc i Sebastià, Orazió de Santis segons un original de Pompeo d'Aquilano, 1573, col·lecció on line del British Museum.

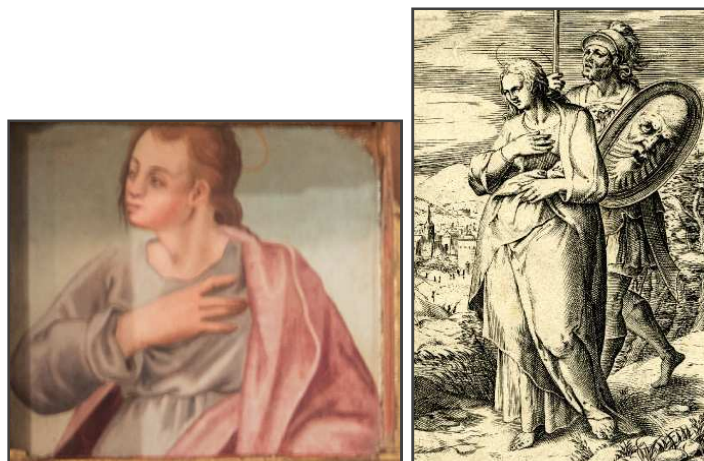
Detall de la fig. 51, *Jesús caminant sobre les aigües*, anònim, finals del segle XVI - principis del segle XVII, MEV 17.476, fotografia: Xevi Abril; Fig 56, *Jesús caminant sobre les aigües*, Cornelis Cort segons un original de Girolamo Muziano, 1568, col·lecció on line del British Museum.

En algunes taules, malgrat que els gravats hi tenen una ressonància evident, els referents gràfics no hi són transportats de manera literal. És el cas de la taula que representa l'*Ecce Homo* conservada al magatzem del MEV, el pintor de la qual ben probablement havia vist, entre d'altres, l'estampa de Raphael Sadeler (1598) segons un original de Jacopo Ligozzi que il·lustra aquest mateix passatge de la Passió de Crist [fig. 57]. D'altra banda, les figures de la predel·la del retaule del Roser revelen també ressonàncies de gravats - la figura de sant Joan Evangelista, per exemple, recorda l'estampa de Cort segons un original de Giulio Clovio

que representa el *Calvari*, en la qual el personatge de sant Joan, amb la mà dreta portada al pit, pren un aire molt semblant [fig. 58].

Fig. 52, *Ecce Homo*, anònim, finals del segle XVI - principis del segle XVII, MEV 1.481, fotografia: Xevi Abril; Fig. 57, *Ecce Homo*, Raphael Sadeler segons un original de Jacopo Ligozzi, 1598, col·lecció on line del British Museum.

Detall de la fig. 51, *Sant Joan*, anònim, finals del segle XVI - principis del segle XVII, MEV 17.476, fotografia: Xevi Abril; Fig 58, Detall del *Calvari*, Cornelis Cort segons un original de Giulio Clovio, 1566, col·lecció on line del British Museum.

El pintor de la taula que representa *La traïció de Judes*, integrant, potser, de la predel·la d'algun retaule, es manifesta passable pel que fa a la transmissió de l'episodi, a la seva percepció global - mitjançant la col·locació de les figures en l'espai, la posició i el gest dels seus cossos, de les seves mans, dels seus peus, de la direcció dels seus rostres... per bé que, en detall, tots aquests elements manifesten notables deficiències. Algunes cares revelen una confecció força descuidada, com ara la del soldat de primer terme, a la part inferior de la taula; determinades teles, com la de la túnica de sant Pere, semblen haver estat fetes a partir

d'una taca de color a la qual se li aplicat un treball de clarobscur massa lineal, obtenint un resultat molt poc convincent; alguns braços presenten greus desproporcions o un evident desajustament del cos, etc. L'aplicació del color, de tons apagats, ha estat combinada amb bon criteri, contribuint a la impressió positiva del conjunt.

El pintor de la taula de l'*Ecce Homo* demostra també problemes de concepció anatòmica i de proporcions - de cos empetitit i braços raquítics. Evidencia, també, un coneixement ben poc sòlid de la percepció de l'espai i dels volums en perspectiva - fixem-nos en la projecció dels elements arquitectònics de primer terme, per exemple -, i demostra poca habilitat a l'hora de tractar els volums corporals i la relació dels uns amb els altres en un mateix espai - com és comú, els personatges es perceben massa compactats i poc corporis, especialment les figures dels dos soldats. Malgrat la mediocritat del conjunt, el joc de gestos i de mirades dels personatges de Jesús i de Caifàs aconsegueix una certa determinació, emfatitzada, també, pel contrast lumínic entre l'un i l'altre.

El mestre de la taula que representa l'episodi de *Sant Pere de Nolasc rebent l'hàbit* també reuneix aquest conjunt de deficiències referides a la confecció de l'espai, de la relació dels personatges, de l'anatomia, etc., dins dels paràmetres artesanals i de resultat ben poc sòlid vistos fins ara. Hi crida l'atenció l'ús d'una gamma cromàtica molt fosca, en part segurament deguda a l'enfosquiment dels pigments degut al pas del temps, en la qual només hi ressalten els colors blanc i vermell - i aquest darrer ho fa d'una manera molt discreta. L'ús d'aquestes tonalitats enfosquides contribueix negativament a la percepció de la volumetria del conjunt i fa apercebre d'una manera molt poc creïble les ombres dels plecs de les vestimentes dels dos personatges de primer terme - que, d'altra banda, han estat treballats de forma molt poc destre.

Del retaule del Roser, d'entrada, en crida l'atenció la monumentalitat corporal de les figures i la seva desproporció - articulades a partir d'un cap petitíssim respecte les mesures del cos (un dels personatges que més evidencia aquesta microcefàlia és el soldat que es troba representat al cantó dret de la taula central). Aquesta grandesa corporal es veu emfatitzada pel treball de les teles, molt generoses. Malgrat que cal reconèixer-li certa habilitat a l'hora de tractar els plecs de la roba - fixem-nos, per exemple, en la túnica de la Mare de Déu o en la vestimenta del bisbe - el treball del plegat esdevé, en molts casos, dominat per l'extensió tonal i, per tant, aplanat i poc reeixit. Els rostres tendeixen a l'estereotip, essent poc expressius i els gestos corporals resulten poc distesos. La gamma cromàtica es revela moderna, de tons poc saturats i freds; malgrat el contrast entre zones tonals molt clares amb camps de color més enfosquit, el clarobscur hi té un impacte tímid.

Aquest retaulet és interessant, sobretot, pel que fa a la iconografia. Ja ens hi hem referit a l'inici d'aquest treball, en l'apartat dedicat a les confraries del Roser, on hem destacat i explicat l'episodi de la taula central, en la qual es representen els protagonistes de la llegenda del cavaller de Colònia (o Colunya), nascuda arran de la fundació de la confraria del Roser establerta en aquesta ciutat alemanya per Jacob Sprenger a finals del segle XV⁷⁴¹. Al cim d'aquesta taula hi ha un tauló més petit que segons V. Serra representa un «prodigi roserià», i flanquejant-la hi ha les figuracions de sant Pere, a l'esquerra, i d'un papa, a la dreta, que segurament hauríem d'identificar amb Climent I, conegut com a Climent de Roma, considerat el tercer successor de sant Pere i el quart bisbe de Roma. A sobre d'aquestes dues taules hom hi pot observar dos passatges de la vida d'ambdós personatges, a mà esquerra es representa l'episodi de *Crist caminant sobre les aigües*, i a mà dreta s'hi observa el *Martiri de sant Climent*, que fou llançat al mar amb una àncora lligada al coll. El retaulet presenta igualment un bancal amb les imatges de la Mare de Déu dolorosa i de sant Joan Evangelista a banda i banda de l'*Ecce Homo*, i el frontó del cim conté la imatge del Pare Etern.

4.1.1.2. Escultura

1) La plàstica dels Rubió

a) El retaule del Roser de Sant Julià de Vilatorça i el relleu amb la representació del bateig d'un sant preservat al MEV

En apartats anteriors ja hem destacat que el retaule del Roser de l'església de Sant Julià de Vilatorça és, actualment, l'únic retaule que preservem sencer dels Rubió [fig. 59]. Sembla que la seva realització s'hauria d'emmarcar entre els anys 1610 i 1615, al llarg dels quals els escultors haurien anat rebent una sèrie de pagaments - tal com recull un document datat del 26 de juliol de 1615, la data en què el fill rebé la darrera retribució⁷⁴².

Ja hem detallat que es tracta d'un moble format per un pedestal al cim del qual s'aixeca un bancal i un primer cos de cinc carrers, un segon cos de tres, i un àtic amb una taula rematada amb un frontó trencat per volutes on hi ha la imatge del Pare Etern. Els quinze misteris de goig, de dolor i de glòria es reparteixen entre les onze taules dels dos cossos principals, la taula de l'àtic i els tres plafons centrals de la predel·la - mentre que els dos dels

⁷⁴¹ Vegeu les pàgines dedicades a la confraria del Roser: p. 76-81.

⁷⁴² ABEV, Arxiu parroquial de Sant Julià de Vilatorça, manuals notariaus, R/51, anys 1609-1623 (26 de juliol de 1615, p. 19). Per a més informació, vegeu: p. 233-235.

extrems contenen la representació dels quatre evangelistes agrupats de dos en dos, Marc i Mateu al tauló esquerra i Lluç i Joan al dret.

Fig. 59, Retaule de Nostra Senyora del Roser de l'església de Santa Julià de Vilatorrada, Francesc i Jaume Rubió, 1610-1615, parròquia de Sant Julià de Vilatorrada, fotografia: Irene Abril.

La plàstica dels Rubió ha estat estudiada, sobretot, per J. Bosch, que a través del llibre *Els tallers d'escultura al Bages del segle XVII* publicà diferents mostres de la producció d'aquest taller, coneguda, principalment, a través de fotografies. La seva manera s'insereix plenament en aquest context local de caràcter artesà tocat per les informacions tardorenaixentistes. Malgrat reconèixer-se com els introductors de la tipologia de retaules esculpits en àmbit català, i, en aquest sentit, revelar-se pioners d'aquesta concepció més moderna de la retaulística - més efectista -, la seva plàstica tendeix encara a la repetició de fórmules i a la creació de formes a partir de mecanismes ancorats en la tradició artesanal - que percebem clarament en la manera de projectar la perspectiva o en la concepció de les anatomies, en ambdós casos resoltes a ull.

Aquesta tendència a l'estereotip és perceptible en totes les seves obres conegudes. Comparant, per exemple, els retaules del Roser de Sant Julià de Vilatorrada i de la parroquial d'Espaguerra, del qual ens en resta una fotografia⁷⁴³, ens adonem de seguida que la

⁷⁴³ Publicada per J. Bosch a: Joan BOSCH, *Els tallers al Bages...* op. cit., p. 87.

concreció plàstica de la majoria dels episodis tendeix a la repetició d'uns patrons figuratius i compositius. Fins ara, ha quedat més que palès que en aquest nostre context artístic la reiteració d'uns models preestablerts és un aspecte ben normalitzat, tant entre els promotors, que sovint inciten els artífexs a la repetició d'unes fórmules conegudes, com entre els pintors i escultors, la majoria dels quals tendeixen a l'estandardització formal.

A les taules dels distints retaules que els coneixem, les figures dels Rubió tendeixen a la tipificació; es tracta de figures que solen presentar el cos empetitit i les mans grosses - característica que es manifesta amb més intensitat quan el plafó que han de tallar és de dimensions més reduïdes, com podem observar en els personatges de la predel·la del retaule de Sant Julià de Vilatorrada, amb un cos clarament disminuït respecte la mida del cap - i amb uns rostres normalitzats d'expressió força limitada que habitualment presenten uns cabells espessos i ondulants. El drapejat de les seves vestimentes és, segurament, un dels aspectes més sòlids del treball dels escultors. Les figures constitueixen el centre de la narració i es troben disposades en un espai en què els paisatges i les arquitectures només s'esbossen a mode de complement; de fet, són principalment les figures les que projecten l'espai amb profunditat, per bé que ho fan de manera dificultosa, ja que s'hi disposen de manera massa atapeïda. Malgrat tot, aconsegueixen una impressió global del conjunt força convincent.

Al MEV s'hi conserva un plafó rectangular treballat en relleu on es representa un bateig, segurament d'algun sant, que hauríem d'afegir al catàleg artístic dels Rubió, ja que la seva plàstica reuneix totes aquestes característiques [fig. 60]. Se'n desconeix tant la procedència, com la cronologia de la seva realització, però pensem que fóra ben probable que es tractés d'una taula d'algun dels retaules que obraren en aquesta zona de Vic - probablement de la part de la predel·la.

Fig. 60, Plafó amb la representació del bateig d'un sant, atribuït al taller dels Rubió, finals del segle XVI - principis del segle XVII, MEV 771, fotografia: Xevi Abril.

Així com els seus companys d'ofici contemporanis, els Rubió se serviren de la mostra de les estampes traducció. Ara bé, són poques les ocasions en què els escultors traslladen aquestes informacions a les taules dels retaules amb una clara voluntat de còpia. En la majoria dels casos, resulta evident que eren coneixedors dels gravats que corrien pel Principat en aquell moment, tot i que a l'hora de resoldre'n els episodis se'n serveixin d'una manera menys mimètica. Per posar-ne només un exemple de cada cas, podem fixar-nos en els episodis de *La Presentació de Jesús al temple* i de *L'Assumpció*. Per a la resolució del primer empraren d'una manera força imitativa un gravat de Johannes Wierix sobre el mateix episodi (1602) [fig. 61]; per a la concepció del segon, en canvi, s'entreveu que devien tenir presents models com el gravat que copia una composició de Perino del Vaga que representa aquest mateix tema (1530-1560), que hi és evocat d'una manera més independent respecte el model estampat [fig. 62].

Detall de la fig. 59, *La Presentació de Jesús al temple*, Francesc i Jaume Rubió, 1610-1615, parròquia de Sant Julià de Vilatorrada, fotografia: Xevi Abril; Fig. 61, *La Presentació de Jesús al temple*, Johannes Wierix, 1602, col·lecció on line del British Museum.

Detall de la fig. 59, *L'Assumpció*, Francesc i Jaume Rubió, 1610-1615, parròquia de Sant Julià de Vilatorrada, fotografia: Xevi Abril; Fig. 62, *L'Assumpció*, Mestre de la Mort segons un original de Perino del Vaga, 1530-1560, col·lecció on line del British Museum.

2) El sagrari anònim conservat a l'ABEV

A l'arxiu episcopal de Vic s'hi preserva un sagrari esculpit d'autor i procedència desconeguts [fig. 63]. Tenint en compte les seves mides, d'uns 110 cm d'alçada per uns 90 cm d'amplada, l'imaginem acoblat en algun retaule de grans dimensions, potser d'alguna de les esglésies conventuals de Vic o de la mateixa catedral. Tant la seva tipologia com la seva plàstica l'inclouen en el marc cronològic de la nostra recerca (a molt estirar, fins a mitjan segle XVII).

En essència, es tracta d'una estructura polièdrica formada per vuit costats, cinc de visibles, que són els esculpits, i tres de llisos, concebuts per ser annexats al pla del retaule, probablement a la part de la predel·la, al cim de les grades de l'altar. El sagrari fou concebut com un edicle en miniatura; s'aixeca al cim d'un pedestal que és la base de deu columnes «entorxades», de terç inferior decorat i capitell corinti, que sostenen un entaulament a sobre del qual hi ha un segon cos, coronat amb un prominent timpà trencat per volutes. La cara principal, on hi ha la porta, així com els dos costats més amples, presenten un nínxol constituït amb un arc de mig punt ocupat per una figura treballada en alt relleu, a la porta Crist amb la creu i als extrems dos doctors de l'Ésglésia. Cada fornícula és flanquejada per columnes, quatre, aparellades, a la cara principal, i tres, dues d'aparellades i una de sola, als costats. Els dos plans restants, més estrets, contenen les imatges de dos altres doctors de l'Ésglésia, al capdamunt de cadascun dels quals hi ha un bust a dins d'un medalló (el del cantó esquerre s'ha perdut, però sembla que hauríem d'identificar-los amb els sants Pere i Pau). Al centre, el cos més alt presenta un arc de mig punt que aixopluga la imatge de mig

cos del Pare Etern, acompanyat, a banda i banda, de dos àngels recolzats al cim de l'arc. Els laterals obren també un arc de mig punt, aquí ocupat pel rostre d'un àngel. De caps d'angelet n'hi ha, també, al pedestal, i tant part de l'entaulament com el cos més alt és decorat amb motius vegetals. Tot i presentar un estat de conservació força dolent, encara preserva el daurat, aplicat tant als elements arquitectònics com a la talla decorativa i figurativa, a excepció de la pell dels diferents personatges, que fou encarnada, tal com era habitual⁷⁴⁴.

Fig. 63, Sagrari esculpit, anònim, probablement, primera meitat del segle XVII, ABEV, fotografia: Irene Abril.

El seu interior ostenta dos pisos de columnes separades per una balustrada i disposades dibuixant un arc a banda i banda de la cavitat - que sumen un total de setze columnes [figs. 64 i 65]. Les inferiors són més altes i s'aixequen al cim d'un esvelt pedestal prismàtic, mentre que les superiors són més baixes i presenten la base situada directament al cim de la balustrada. Totes tenen el terç inferior decorat i capitell corinti, mentre que els fusts presenten dues modalitats, acanalat i entorxat. El perímetre, octogonal, conté a la cara central, és a dir, la que és disposada en paral·lel amb la de la porta, la imatge en relleu d'un calze i d'una hòstia (en la qual hi ha gravada l'escena del *Calvari*), mentre que les cares restants són dividides en dos pisos - en consonància amb el ritme visual de la columnata - i obren un nínxol finit amb un arc de mig punt a l'interior del qual hi ha un àngel amb les

⁷⁴⁴ Val a destacar que en aquest cos superior, en les cares que actuen d'impàs entre la central i les laterals, hi ha la representació del que sembla un escut (actualment desconegut).

mans amb gest de pregària. L'espai superior de les distintes cares presenta un entaulament motllurat, el fris més ample del qual és decorat amb motius vegetals en forma de roleus, i la coberta és plana i decorada amb diferents raigs disposats radialment que conflueixen, al centre, amb la figura esculpida de l'Esperit Sant. Val a destacar que en aquest espai interior la talla hi és notablement més ben preservada i el daurat hi llueix amb una major intensitat⁷⁴⁵.

Figs. 64 i 65, Interior del sagrari esculpit, anònim, probablement, primera meitat del segle XVII, ABEV, fotografia: Irene Abril.

L'escultor d'aquest sagrari s'inscriu plenament en l'univers artesà descrit fins ara. Les seves figures presenten rostres inexpressius, estereotipats, i cossos desproporcionats, malgrat que cal reconèixer-li certa habilitat a l'hora de treballar la volumetria dels personatges de les tres cares principals de la peça, plasmats en un *contrapposto* que els mostra en un lleuger escorç que n'afavoreix tant la corporeïtat com el moviment, ajudat també pel treball de les teles. La resta de figures, però, es revelen menys destres. Només cal fixar-se amb l'execució dels dos àngels que flanquegen la imatge del Pare Etern, al cos més alt, que mantenen una posició i un gest excessivament rígids, desafavorit pel treball del drapejat, massa encarcerat.

⁷⁴⁵ En el *Catálogo del Museo arqueológico-artístico episcopal de Vich* (1893) hi trobem registrat un sagrari que, per la descripció que se'n fa, pensem que potser s'hauria d'identificar amb aquest (malgrat la designació errònia referida a l'estil de la peça): «Tabernáculo ó sagrario para el Santísimo, de estilo plateresco de entretenida labor i mucha vistosidad, mercedo especial mención su interior con rotunda de pareadas columnas. Todo dorado. Siglo XVII. - Mide: alt. 1'06, anch. 0'89, Rot. 0'62» (*Catálogo del Museo arqueológico-artístico episcopal de Vich*, Vic: Imprenta de Ramón Anglada, 1893, p. 216, núm. d'inventari 692).

4.1.2. L'arquitectura dels retaules i la seva policromia

El retaule del Roser de la parroquial de Sant Julià de Vilatorça, conservat *in situ* i que ja hem descrit en pàgines anteriors⁷⁴⁶, ens és útil per exemplificar el tipus d'arquitectura dels retaules durant els anys que aquí ens ocupen, al llarg dels quals el pla arquitectònic presenta unes característiques molt semblants. En els anys del nostre estudi els retaules s'atenien a l'organització reticular d'herència baix medieval i es configuraven a partir d'una sèrie d'elements arquitectònics i ornamentals que, malgrat les combinacions específiques de cada cas, donaven com a resultat una morfologia molt semblant. En aquesta època ja s'havia assimilat el vocabulari arquitectònic i decoratiu del classicisme renaixentista, anomenat sovint «a la romana», tot i que, tal com passava amb les estampes de traducció, era emprat de manera aleatòria, és a dir, al marge del coneixement teòric que el constituïa. Aquest repertori ofería, per tant, un conjunt de solucions que els fusters i imaginaires de finals de segle XVI i principis del segle XVII articulaven de manera pseudoarquitectònica i hibridaven amb altres formes i fórmules de la plàstica autòctona, d'arrel gòtica. Es coneixia, principalment, a través dels llibres d'arquitectura importats al Principat. En el mateix carregament que arribà a Barcelona l'any 1582, gestionat pel pintor Pietro Paolo de Montalbergo, s'hi saben els llibres d'arquitectura d'Antonio Labacco i de Giacomo Barozzi da Vignola, que al costat dels tractats de Sebastiano Serlio, Andrea Palladio i de Diego Sagredo, aquest darrer d'origen espanyol, constituïren el corpus principal d'instrucció i guiatge dels retaulers catalans.

Els retaules d'aquesta època solien compondre's de la successió arquitecturada de columnes i entaulaments (o parts determinades d'entaulaments, com ara frisos o cornises) que separaven els diferents cossos del moble, normalment aixecat a sobre un pedestal i una predel·la i coronat amb un cimbal que solia formar-se a partir de la combinació de taulons i estructures pseudoarquitectòniques més o menys fantasioses, que sovint el perfilaven triangularment. En la cronologia que aquí ens ocupa les columnes solien ser requerides amb les dues terceres parts superiors del fust estriat, això és, «canalades de llarch», amb el terç inferior del mateix decorat i capitell corinti⁷⁴⁷, tal com observem en el retaule de Sant Julià de Vilatorça. Això no obstant, a mesura que entrem en el segle XVII, notem un augment en la demanda del capitell compost, així com certa predilecció per les columnes «entorxades». L'andana central del moble era presidida pràcticament sempre per una

⁷⁴⁶ Vegeu: p. 233-235 i 292-295.

⁷⁴⁷ L'èxit del capitell corinti probablement s'hauria d'explicar per la incidència que tingueren les recomanacions de Serlio, que el vinculava a la Mare de Déu i a tots aquells sants i santes que portaven una vida casta, que tant protagonisme tingueren en aquesta època.

pastera, sovint apetinada, a l'interior de la qual s'encabia la imatge «de bulto» del titular del retaule. L'ornamentació aplicada al pla dels retaules era profusa (i de fet, augmentaria a mesura que passessin els anys) i es relacionava tant amb l'embelliment del moble com amb la seva sacralitat. En aquest moment s'empraven principalment motius vegetals, fruites, caps d'angelets o figures de minyons, recurrentment representats vessant fruites. Hi suposem també la presència més o menys habitual de grotescos, tot i que la seva aplicació és ben poc recollida en les concòrdies; un dels pocs casos en què els sabem és en la decoració del sagrari de la confraria del Roser de la parroquial de Sant Martí Sescorts, decorat per Camps el 1614⁷⁴⁸.

Ja hem vist que en aquests aproximadament cinquanta anys entre els segles XVI i XVII la gran majoria de retaules eren mixtos, és a dir, presentaven un pla arquitectònic essencialment molt semblant al que acabem de definir i el combinaven amb taules historiades «de pinzell». Això no obstant, hem constatat, també, que a partir del canvi de segle es començarà a introduir la substitució de les taules pintades per les taules treballades en relleu. Ara bé, al llarg dels primers anys del Sis-cents aquest interès per l'escultura repercutirà, sobretot, en determinats elements que dotaran els retaules d'una major volumetria, com ara la presència de distintes pasteres en un mateix moble o la concepció cada vegada més arquitectònica dels sagraris⁷⁴⁹. En el retaule de Sant Julià de Vilatorrada, per exemple, es juga també amb el volum del moble fent sobresortir tres dels cinc carrers que l'estructuren; - cal fer notar que a través de la documentació notarial, i a diferència del nombre de pasteres o la forma dels sagraris, el joc de volums dels retaules és un aspecte difícil de detectar, ja que no sol ser especificat en els contractes.

Cal subratllar que a falta de la preservació dels retaules i de la coneixença de les traces, que per bé que en aquests anys degueren ser nombrosíssimes és raríssim que es conservin⁷⁵⁰, les característiques arquitectòniques dels mobles d'aquesta època i àmbit d'estudi es desprenen, primordialment, de les descripcions contingudes en les concòrdies per a la realització d'aquests, que en funció dels casos permeten fer-nos-en una idea més o menys precisa. Són

⁷⁴⁸ ABEV, ACF-1852, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notariaus, any 1614 (16 d'abril de 1614, s.f.).

⁷⁴⁹ Subratllem, així mateix, que al llarg d'aquest primer quart de segle aquests canvis es combinen principalment amb taules pintades.

⁷⁵⁰ Justament per això, i malgrat que es tracta de l'esbós d'un retaule - i, per tant, resulta molt poc precís en quant als elements arquitectònics o pseudoarquitectònics que el conformen - destaquem la troballa d'un croquis del retaule dedicat a sant Cristòfol destinat a l'església de Santa Maria d'Alpens (preservat enmig dels fulls de comptes de la parròquia: ABEV, Arxiu parroquial de Santa Maria d'Alpens, administració de l'obra, G-4, any 1614 [s.f.]). Es tracta del dibuix fet a mà alçada de l'estructura del moble, que sabem obrat per Domènec Casamira, la policromia del qual es pactà pels volts del febrer de 1614 amb Pere Pau Camps, que l'havia de pintar «conforme la trassa», en la qual s'hi indiquen les històries i imatges que havia de contenir cadascun dels taulons (la traça, per tant, fou esbossada per ser contemplada com a directori iconogràfic, no arquitectònic). Vegeu: p. 483, fig. 71.

ben pocs els contractes que especifiquen, per exemple, el tipus d'ordre arquitectònic amb què es vol un o altre moble. En aquest sentit, cal destacar els majors de Sant Boi del Lluçanès i de Santa Coloma de Centelles, i el del Roser de Sant Quirze Safaja. El centellenc fou obrat amb la successió dels tres ordres dòric, corinti i compost⁷⁵¹, i sembla que el de Sant Boi també els combinava en sentit ascendent - tot i que en aquest cas el darrer ordre no s'especifica, «Item demunt dita orda quorintio age de fer altre orde per remato i finitio»⁷⁵². El de Sant Quirze Safaja, constituït per dos cossos principals, presentava la primera andana corintia i la segona «composita»⁷⁵³. És freqüent, però, que en les concòrdies d'aquesta època s'hi obviïn els detalls arquitectònics o decoratius per veure's continguts en la traça, que sol ser presentada pel fuster en el moment de la redacció del contracte.

Pel que fa a la policromia del pla dels retaules, detectem dues tendències. És comú, al llarg de tot el període, que l'estructura arquitectònica es requereixi amb la combinació de la dauradura i el color blau, sovint relegat a les estries de les columnes, a determinades parts de l'entaulament o a la cavitat formada per les pasteres. A banda del blau, els colors més sol·licitats a l'hora de policromar l'arquitectura són el carmesí, el verd, el blanc i el platejat (ambdós darrers, però, menys freqüents)⁷⁵⁴. L'altra tendència és més freqüent a partir de la segona dècada del segle XVII i consisteix en la dauradura gairebé completa de tot el moble (inclosos els plafons en relleu, en cas que sigui constituït a partir d'aquests, tal com exemplifica, novament, el retaule del Roser de Sant Julià de Vilatorrada). D'aquesta manera, a banda de la pell de les figures que el poblen, que es requereix sempre encarnada, i, sovint també, de les fruites que el decoren, que en cas d'haver-n'hi es demanen «amb son color» (tal com passa, per posar un cas, en el retaule del Roser d'Olost pintat per Albareda el 1610⁷⁵⁵), la resta del moble es daura completament, a excepció del pedestal, que a partir del canvi de segle és comú que es requereixi pintat imitant el jaspi. Tant en una com en l'altra tendència, el daurat es demana sempre fi i habitualment brunyit i la tècnica pictòrica per excel·lència és la pintura a l'oli.

⁷⁵¹ ABEV, Arxiu parroquial de Santa Coloma de Centelles, llibre de l'obra, G-2, anys 1617-1751 (6 d'agost de 1617, p. 2-4v).

⁷⁵² ABEV, Arxiu parroquial de Sant Boi del Lluçanès, manuals notariais, R/95, anys 1611-1617 (15 de novembre de 1612, p. 59v-61).

⁷⁵³ ABEV, Arxiu parroquial de Sant Quirze Safaja, manuals notariais, R/2, anys 1593-1627 (12 d'agost de 1621, s.f.).

⁷⁵⁴ Per posar un cas, destaquem la policromia del retaule de Nostra Senyora de Cabrera obrat per Montserrat Santmartí, la qual fou requerida a Joaquim Albareda de la següent manera: «Item les cornises, columnes, pastera, entretall i pedestal a de ser daurat de or fi, excepto los campos de que an de ser de blau i azul fi amb facultat de mesclar alguns matisos de vert i carmesí». ABEV, ACF-3903, Onofre Calvet (anys 1568-1609) i Jaume Onofre Calvet (CC/11, anys 1568-1624), concòrdies, anys 1568-1624 (24 d'octubre de 1602, s.f., plec solt).

⁷⁵⁵ ABEV, ACF-1848, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notariais, any 1610 (1610, s.f.).

4.1.2.1. El retaule del Roser de Sant Sadurní d'Osormort, una obra dels Rubió?

L'arxiu fotogràfic del Centre Excursionista de Barcelona conserva una fotografia de l'interior de l'església de Sant Sadurní d'Osormort en la qual s'observa un retaule del Roser, emplaçat a la capella lateral més proxima a l'altar del cantó esquerre del temple [fig. 66]. El moble, constituït a partir de quinze taules pintades que despleguen els quinze misteris del rosari, presenta un pla arquitectònic molt semblant al del retaule del Roser de la parroquial de Sant Julià de Vilatorrada, estructurat igualment amb cinc carrers (els tres senars sobresortits respecte el pla del moble), un pedestal, una predel·la, dos cossos principals (l'inferior dividit en dos pisos) i un coronament. També pensem molt similars tant els elements arquitectònics com altres estructures o detalls ornamentals. Els entaulaments presenten exactament la mateixa configuració i les seves decoracions semblen pràcticament idèntiques. Els motius fantasiosos que culminen els dos carrers exteriors del moble són fruit d'una mateixa concepció; també són semblants la manera de treballar les columnes i de disposar les motllures en les fornícules; i, en tots dos retaules, el pedestal és estructurat amb unes menes de pilastres decorades, a la part superior de les quals observem diferents rostres masculins a l'interior d'un medalló. Per tot plegat, i amb les reserves que el format fotogràfic ens fa mantenir, observem aquest retaule com una possible obra del taller dels Rubió. Sigui com sigui, la supervivència del retaule de Sant Sadurní d'Osormort a través del suport fotogràfic és remarcable en tant que esdevé una mostra per conèixer la morfologia dels retaules d'aquesta època.

Fig. 66, Vista interior de l'església de Sant Sadurní d'Osormort, retaule desaparegut, Arxiu fotogràfic del CEC, núm. d'inventari 2.161.

4.1.2.2. La figura del daurador

En l'enorme majoria dels contractes localitzats al llarg dels anys del nostre estudi, les feines de pintura i dauradura no solen veure's destriades de manera explícita. Això fa que ens sigui especialment difícil detectar aquells pintors que tendiren a exercir habitualment de dauradors. Ara bé, entrat el segle XVII, incrementa el nombre de contractes que directa o indirectament ens informen o semblen donar-nos alguna pista dels mestres practicants d'una o altra tasca, fins al punt que malgrat les poques dades que coneixem en aquest sentit, podem aventurar-nos a observar algunes hipòtesis.

Un dels poquíssims contractes que separa clarament les empreses de pintura i dauradura és el del retaule dedicat a l'Anunciació de Nostra Senyora destinat a la capella privada del mas Vilardelbosch, de la parròquia de Vilalleons, la policromia del qual fou pactada els anys 1620 i 1621 amb Jaume Jutglar i Josep Vivet, que exerciren de daurador i pintor, respectivament. La concòrdia per a la dauradura del moble data del 24 d'agost de 1620, quan entre Segimon Vilar, hereu del mas, i Jaume Jutglar s'establiren les condicions per a portar a terme la dauradura de «tot lo dit retaule de dita capella»⁷⁵⁶. Posteriorment, el 6 de març de 1621, Segimon Vilar acordà amb Josep Vivet la pintura dels «set taulons de goig conforme i de la manera estan assenyalats en la trassa que es estada donada al dit mossen Vivet»⁷⁵⁷. D'aquesta traça en desconeixem la iconografia, només sabem que els dos taulons del bancal havien de contenir les imatges de sant Segimon i de santa Helena, i que les dues taules cimeres, perfilades amb mènsules, havien d'ostentar les de sant Llorenç i sant Jaume. Tenint en compte que es tracta del retaule d'una capella privada, aquestes advocacions probablement al·ludissin a alguns familiars del mas, entre els quals hi reconeixeríem el mateix hereu, Segimon. Val a destacar, també, que en la concòrdia per a la dauradura del moble hi apareix el fuster Llucià Toll en concepte de testimoni, el qual potser n'havia obrat l'arquitectura.

Anteriorment, Vivet i Jutglar ja havien treballat a quatre mans els retaules del Roser de les esglésies parroquials de Santa Maria de Folgueroles i de Santa Eulàlia de Riuprimer,

⁷⁵⁶ ABEV, ACF-1858, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarials, any 1620 (24 d'agost de 1620, p. 502v-504). El preu per a la feina de daurar el retaule s'establí en trenta-cinc lliures barceloneses. Les primeres quinze lliures, que havien de servir per «provehir lo or i colors necessaries», li foren donades el 4 de setembre d'aquell mateix any (Ib., [4 de setembre de 1620, p. 515v-516]). D'aquestes quinze lliures, onze lliures i sis sous li foren donades en moneda barcelonesa, mentre que les restants tres lliures i quatre sous li foren pagades amb dues quarteres de forment - valorades amb aquest preu. Posteriorment, el dia 1 de febrer de 1621, rebé dotze lliures barceloneses més (ABEV, ACF-1859, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarials, any 1621 [1 de febrer de 1621, s.f.]).

⁷⁵⁷ ABEV, ACF-1859, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarials, any 1621 (6 de març de 1621, s.f.). Vivet cobraria trenta-dues lliures un cop hagués acabat la feina.

ambdós pactats el 17 de novembre de 1618⁷⁵⁸. I, tot i que en aquesta ocasió no s'especifica en els contractes, pensem que fóra ben possible que ja haguessin actuat com a pintor i com a daurador respectivament. Val a assenyalar, a favor de la hipòtesi que Jutglar s'hagués dedicat habitualment a la dauradura, la llista de treballs que ell mateix declarà en el plet entre l'escultor Francesc Rovira i el fuster Lluçà Toll, on es recull que ha «dorat» alguns retaules (no especificats en la seva atestació), així com el marc del quadre del sant Esperit de la catedral vigatana, que encara avui conservem *in situ*⁷⁵⁹.

En aquest grupet de possibles dauradors hi hauríem d'afegir també a Nicolau Fauxer. Malgrat que actualment disposem de poquíssimes notícies referides a la seva producció, pensem que fóra possible que hagués acostumat a actuar principalment com a daurador. En desperta la sospita, sobretot, el contracte per a la pintura i dauradura del retaule del Roser de l'església parroquial de Castellterçol, datat del 24 de febrer de 1627 i publicat per J. M. Madurell en l'article «Retaules antics»⁷⁶⁰. S'hi especifica que Nicolau Fauxer havia de «daurar de bon or fi tot lo dit retaule, exceptats los taulons de aquell», per a la pintura dels quals «age de fer venir un bon pintor pràctich de pinzell i fer pintar los dits taulons» - quinze en total, on s'havien de representar els quinze misteris del Roser «de bonissimas i finissimas colors». En motiu d'aquesta feina, consta també que el 1628 Fauxer signava diferents deutoris pel subministrament de diverses quantitats de pa d'or adquirides a través del batifuller barceloní Pere Pau Rol. Aquesta informació, i el fet que en els tres retaules que li tenim documentats fins ara el sapiguem actuant al costat d'altres mestres, fan que tendim a abonar aquesta hipòtesi.

Les notícies restants fan referència a dauradors forans. Ja hem vist que a finals del segle XVI el binomi format per Gabriel Robuster i Tomàs Guasch es dedicà a les respectives feines de pintura i de dauradura del retaule del Roser de la parroquial de Taradell (pels volts de l'any 1597⁷⁶¹). I qui sap si quan els olotins Cristòfor Casabona i Bartolomé de la Paz acceptaren policromar el retaule de sant Jaume de la parròquia de Sant Bartomeu del Grau el 1599 ho feren també assumint aquestes dues tasques per separat. A Guasch el retrobarem novament a Vic l'any 1611 al costat del pintor romà Cèsar Corona, els quals foren contractats per a la pintura i dauradura d'alguns taulons i per policromar una part concreta de l'arquitectura del retaule major de l'església del convent vigatà de Sant Domènec. En aquest mateix moble hi havia intervingut, tres anys abans, un altre mestre barceloní, Francesc Llopes, que se sap

⁷⁵⁸ ABEV, ACF-2205, Francesc Serrahima, notari episcopal, manuals notariais, anys 1617-1618 (17 de novembre de 1618, s.f.).

⁷⁵⁹ ABEV, AVV/959, vària, documents històrics, (3 de juliol de 1620, s.f.).

⁷⁶⁰ Josep M. MADURELL, «Retaules antics», *Ausa*, vol. 6, núm. 69-70, 1971, p. 321-324.

⁷⁶¹ Vegeu: p. 193.

daurant i estofant la figura de Nostra Senyora del Roser que n'ocupava una de les fornícules⁷⁶².

Tal com ja hem dit, aquesta progressiva diferenciació de la figura del daurador a mesura que entrem en el Sis-cents és probable que s'hagi de relacionar amb la nova tipologia de retaules esculpits, així com amb l'augment de la imatgeria en els de concepció tradicional. Tant en un cas com en l'altre, percebem una tendència a l'alça de l'aplicació del daurat al moble, cosa que degué crear la necessitat d'encarregar-la a mestres cada vegada més especialitzats en l'aplicació del pa d'or.

⁷⁶² Vegeu: p. 219-220.

5. CONCLUSIONS

En la introducció d'aquest treball s'han especificat els objectius d'aquesta recerca i els supòsits generals de què partíem a l'hora d'afrontar-los. D'entrada, podem afirmar que a nivell global ens situem en el marc de les premisses enunciades a l'inici, malgrat, és clar, determinades especificitats o dinàmiques socials i artístiques detectades en l'àrea del nostre estudi, que en aquest apartat de conclusions seran remarcades. Subratllem que la nostra principal aportació ha estat fer conèixer el corpus fonamental de notícies al voltant tant de la producció de retaules, com dels artistes i del seu context social i cultural en aquesta àrea i cronologia - els punts que constituïen els nostres tres objectius primordials a l'hora d'encetar aquest projecte per trobar-se pendants d'estudi. Gràcies, bàsicament, a la recerca d'arxiu portada a terme, avui, podem donar a conèixer un volum ben destacable de retaules realitzats al llarg d'aquests anys, els artífexs que els portaren a terme - en la majoria de casos pràcticament desconeguts o submergits en l'oblit fins ara -, i reconstruir les bases del seu escenari social i laboral més immediat, cosa que ens permet endinsar-nos en la «mentalitat» de l'època i comprendre'n la seva repercussió en l'esfera artística.

Seguint la tendència general del període, podem afirmar que en la nostra àrea d'estudi i en els anys que aquí ens ocupen, immediatament posteriors a la celebració del Concili de Trento, detectem una notable demanda i producció d'art devot, i molt especialment de retaules, el gènere artístic predilecte per a la guarnició dels temples, on actuaven com a plataforma per a la projecció de la doctrina renovada. Constatem, igualment, que el principal promotor fou l'Església, a través de tots els seus braços institucionals (capítols catedralicis, ordes religiosos, obreries parroquials, confraries de devoció i d'ofici, etc.); i, que l'àmbit laboral de l'artista, des de les estructures de formació i associació, fins a les de contractació i producció de les obres, es revelen totalment immerses en el sistema artesanal d'origen medieval, en el marc del qual el producte artístic és tractat com una mercaderia i l'artista considerat un artesà.

El nostre estudi entorn a la producció de retaules en aquesta àrea i cronologia ens porta a constatar que la ciutat de Vic es revela, sense cap mena de dubte, el centre vertebrador de l'activitat artística. Vic és l'àmbit de formació i de concentració dels artistes, així com de producció de les obres, la major part de les quals són contractades a través dels notaris

actius a la ciutat. Vic és, per tant, el nucli director d'una àrea rural considerablement extensa que es vindria a correspondre amb la demarcació territorial formada pels quatre arxiprestats que envolten el de Vic - el del Lluçanès, el del Ter-Collsabra, el de les Guillerries-Congost i el del Moianès. De fet, i com ja hem explicat inicialment, des de finals del segle XVI i fins el 1854 aquests cinc arxiprestats formaren part, a grans trets, d'una sola circumscripció coneguda amb el nom de deganat de l'Oficialat, en què identifiquem, també, les antigues demarcacions de la Vegueria de Vic i del Comtat d'Osona. Ara bé, hem de tenir molt present, igualment, el rol de subcentre jugat per la vila de Moià, el mercat de la qual tendeix a expandir-se vers el nord del Vallès Oriental i, sobretot, cap al Bages.

A aquesta consolidació socioeconòmica de Vic hi contribuí la formació de noves confraries d'ofici, regides per unes bases de caràcter proteccionista que potenciaven la producció local. La tendència general fou que el nombre de confreres de les distintes entitats laborals de la ciutat augmentés en el decurs del Cinc-cents, cosa que portà a la constitució de noves corporacions - fruit de la disgregació dels seus membres per rams. Fou el cas, tal com hem resseguit, del sector de la fusteria, que se separà de la confraria dels Elois per erigir-se en entitat independent l'any 1589 sota l'advocació dels sants Josep i Just, on quedaren agregats, també, oficialment, els pintors.

L'entrada dels pintors a la confraria dels fusters a partir del març de 1589 probablement s'hagi de relacionar amb el rol que començava a prendre aquest col·lectiu a la ciutat. A finals del segle XVI, i a diferència especialment del terç central de la centúria, comencem a detectar l'establiment i el sorgiment de diferents pintors a Vic. És el cas de Rafael Andreu i Joaquim Albareda, que hi consoliden els seus tallers, assumint una part ben important de les demandes pictòriques aparegudes en aquests anys finals del Cinc-cents. És, però, a partir del segle XVII que la nòmina de pintors vigatans s'amplia més notòriament.

Ara bé, la confraria de Sant Josep i sant Just tingué dificultats a l'hora d'agremiar els pintors. Ja hem vist que a banda de Rafael Andreu, l'únic pintor que sabem instal·lat a Vic i amb obrador obert a la ciutat en el moment de la creació de l'entitat, el qual s'hi adhereix aquell mateix 1589, tots els altres pintors que hi sabem establerts i treballant-hi a partir dels anys noranta ho fan exempts del regim corporatiu. No comencen a unir-s'hi fins a l'any 1617, quan tot fa pensar que la mateixa entitat els exigeix l'adhesió. Aquesta crida confraternal ben probablement s'expliqui pel fet que aleshores, és a dir, en la segona dècada del segle

XVII, ja tenim constituït a la ciutat un grupet de pintors que a banda de viure-hi i treballar-hi han assolit el pes hegemònic del mercat local de retaules de la zona.

La creixent presència de pintors a Vic al llarg dels anys del nostre estudi pensem que s'explica per la confluència de dues coordenades principals. Pel fet de situar-nos en l'etapa contrareformista, en què la demanda d'art devot, i molt especialment de retaules, va a l'alça; i perquè fins ben bé el darrer terç del segle XVI les comandes vigatanes s'han vist cobertes, primordialment, per pintors forans desplaçats puntualment a la ciutat i a la zona, cosa que degué propiciar la percepció d'aquesta àrea com un indret amb certes garanties de mercat en cas de prendre l'opció d'establir-s'hi.

Per tant, els canvis més significatius referits als pintors en aquesta zona i en aquesta cronologia respecte el terç central del Cinc-cents són la formació progressiva d'un conjunt, per bé que modest, de pintors locals, és a dir, que s'instal·len a Vic i hi treballen amb regularitat assumint el pes principal de les comandes sorgides d'aquesta zona; i l'existència d'una confraria d'ofici que estableix en les seves bases l'obligatorietat per part dels pintors actius a la ciutat d'agregar-s'hi. Pel que fa al primer punt, és interessant destacar, també, que a mesura que entrem al segle XVII ens adonem que l'origen dels pintors actius a Vic es revela cada vegada més circumscrit en l'àrea osonenca - trobem casos de joves nascuts a Vic o a Manlleu, per exemple, que comencen a practicar l'art de la pintura en obradors de mestres vigatans -, circumstància que pensem significativa d'aquest reviscolament del mercat local en aquest camp.

Entre els pintors vigatans del segle XVII destaca Josep Vivet. En aquest context vigatà i artesanal Vivet parla de la liberalitat de la pintura; ho fa a través d'un plet que li obre la confraria dels fusters l'any 1619 acusant-lo de practicar la pintura sense estar adherit a la corporació. Les seves declaracions, en la línia d'una concepció «renaixentista» de l'art, són sorprenents, especialment si tenim en compte que ens trobem a Vic a principis del Sis-cents - fins ara, les consideracions més primerenques d'aquesta índole detectades al Principat es produeixen a Barcelona, especialment, a partir de mitjan segle. Ja hem deixat ben clar que les seves propugnes a favor de la liberalitat de la pintura són poc consistents i ben poc fonamentades teòricament, però resulta interessantíssim descobrir aquest tipus de ressonàncies en un àmbit perifèric i rural com el de Vic.

Malauradament, no disposem de prou informacions per esbrinar qui o què pogué haver-li induït aquesta consciència diferencial; ara per ara, la hipòtesi més factible sembla recaure en

la influència que en aquest sentit pogué haver exercit la figura de Joaquim Albareda, de rang social ben posicionat, amb contactes amb altres pintors vinguts de Barcelona (on s'estava gestant un procés d'aquesta índole en el si de la confraria de pintors) i d'altres ciutats de la Península, i que mai no entrà a la confraria dels fusters - tal com el mateix Vivet explica en el plet i com demostren els llibres d'actes de la confraria, ara per ara, una de les vies documentals més valuoses de què disposem a l'hora de conèixer la situació laboral dels artistes.

Els fusters presenten unes dinàmiques socials i laborals diferents. En el darrer terç del segle XVI, els que detectem actuant com a retaulers són una clara minoria respecte el total de fusters que integra la confraria d'ofici que els acull - en els primers anys de la nostra recerca, la de Sant Eloi, sant Honorat i santa Eulàlia, i a partir de 1589 la de Sant Josep i sant Just. Malgrat això, la vinguda de fusters forans a la ciutat durant el darrer terç del Cinc-cents és ben poc habitual, de manera que el modest conjunt de fusters locals es fa càrrec de la majoria de les comandes retaulístiques «vigatanes». Aquesta situació, però, canviarà a partir del segle XVII, quan comencem a detectar la circulació i instal·lació a Vic i a la zona de diferents fusters dedicats a la producció de retaules.

Els motius de la seva vinguda a la ciutat responen a les mateixes dues coordenades que en el cas dels pintors, això és, una forta producció de retaules al costat de la percepció de certes garanties de mercat a causa del nombre reduïdíssim de fusters locals dedicats a obrar retaules a Vic a principis del segle XVII - per la mort dels pocs que hi detectem actius durant els darrers anys del Cinc-cents. Ara bé, aquesta activació de la circulació de fusters retaulers a la zona i la instal·lació d'alguns d'ells a Vic pensem que s'explica, també, pel progressiu canvi tipològic que anirien patint els retaules a partir del Sis-cents - quan comencem a trobar els primers mobles totalment esculpits. Sembla corroborar-ho el fet que alguns d'aquests artífexs ja no es consideren simples fusters, sinó que són reconeguts com a imaginaires o escultors, i, per tant, els suposem més especialitzats en el treball de la talla.

Tot plegat, ens porta a concloure que el pes de les distintes arts plàstiques en la impressió del conjunt retaulístic és un factor determinant a l'hora d'activar-ne el comerç, així com la circulació de cadascun dels col·lectius que les practiquen. En el darrer terç del segle XVI la talla té encara un efecte clarament secundari en els retaules vigatans, motiu pel qual s'encarreguen, sense problemes, a fusters locals que imaginem més o menys aptes per a l'escultura dels motius ornamentals i figuratius. El canvi de model de retaules, però,

repercuteix en un major interès per la seva qualitat, cosa que comporta la necessitat de confiar-los a artífexs destres en el treball escultòric. De fet, és precisament a partir d'aquest moment que comencem a detectar la divisió dels treballs de la fusteria dels retaules, això és, la realització de l'arquitectura del moble, per una banda, i de la qual se n'ocupa el fuster, i el treball de la talla decorativa i figurativa, per l'altra, portada a terme per l'imaginaire o escultor. Val a recordar que a Vic aquesta especialització en el camp de la talla porta a l'escultor Francesc Rovira a exigir l'agregació de l'ofici d'escultor a la confraria de Sant Josep i sant Just, on ell considera que no hi té lloc per practicar un ofici que no hi és observat - i que, per tant, diferencia clarament del de fuster.

Tal com ja hem subratllat, sovint, és difícil determinar amb precisió el perfil professional dels diferents artífexs, ja que les etiquetes «fuster», «imaginaire» i «escultor» registrades en els documents de l'època no sempre es corresponen, i el fet d'haver perdut pràcticament la totalitat de les seves obres ens dificulta poder-lo assenyalar clarament. Així mateix, esdevé difícil precisar quins dels pintors d'aquesta època exercien exclusivament de dauradors, ja que gairebé sempre se'ls etiqueta com a «pintors», i molt sovint el mateix artífex s'encarregava de la pintura i de la dauradura del moble.

Determinem, també, que a l'àrea de Vic els primers retaules completament esculpits hi arriben de la mà de Francesc i Jaume Rubió, que al llarg dels anys del nostre estudi sabem establerts a Moià - fins ara, els Rubió es revelen els pioners d'aquest nou paradigma a nivell català. Això no obstant, queda ben clar que en aquests primers vint-i-cinc anys del segle XVII els retaules segueixen essent constituïts, predominantment, amb taules historiades «de pinzell». És ben sabut que aquesta nova tendència esculpida calarà de manera molt lenta, però ja a principis del Sis-cents detectem alguns canvis que considerem simptomàtics, com ara una més profusa decoració aplicada en l'arquitectura dels retaules, la multiplicació de pasteres i, per tant, d'imatges exemptes, o una major sumptuositat dels sagraris, esculpits a mode de petits templets i majoritàriament treballats en relleu.

Els Rubió són, sens dubte, els escultors més destacats en aquesta cronologia i àrea d'estudi. La nostra recerca ens ha permès determinar amb més claredat la seva trajectòria professional i enriquir el seu catàleg d'obra, en el qual hem pogut vincular alguna peça fins ara anònima, així com posar en relleu el retaule del Roser de la parroquial de Sant Julià de Vilatorrada, l'únic moble d'aquests escultors arribat sencer als nostres dies i preservat *in situ*,

fins ara pràcticament desconegut; o donar a conèixer el testimoni documental del retaule del Roser de la parroquia d'Olost, un dels primers mobles esculpits a la zona (encarregat a finals del Cinc-cents) que destaca per ser concebut a mode de *pala d'altare* italiana, amb la qual cosa es revela com un retaule molt modern, ja que ja a finals del segle XVI trenca l'organització reticular tradicional que caracteritza els retaules - i que seguirà vigent fins ben bé el segle XVIII.

Al llarg dels anys del nostre estudi Francesc i Jaume Rubió treballen, sobretot, per a les esglésies circumscrites en l'arxiprestat del Moianès i en les del cantó meridional dels del Lluçanès i les Guillerries-Congost, que aleshores constitueixen el sud del deganat de l'Oficialat (on s'inclou també la vila de Moià). A partir, però, de la segona dècada del Sis-cents, els Rubió tendeixen més freqüentment al cantó manresà, on cada vegada assumeixen més encàrrecs. Ja hi han aconseguit un reconeixement important als anys vint, quan mor Jaume Rubió i quan el seu fill Jacint, també imaginari, ja deu disposar d'un obrador a la ciutat de Manresa. Crida l'atenció el fet que gairebé no tinguin contacte amb la ciutat de Vic, on fins ara no els hem detectat cap obra i on sembla que tampoc no establiren cap lligam professional destacable, ni amb la corporació dels fusters ni amb cap dels seus homòlegs que aleshores hi eren actius.

La plàstica dels retaules d'aquesta àrea ha estat estudiada a partir de les poquíssimes mostres que ens en queden. En aquesta zona, la gran pèrdua del patrimoni artístic religiós, especialment durant la Guerra Civil, fa evidentíssim un gran decalatge entre l'obra testimoniada pels documents de l'època i aquella que ha arribat als nostres dies. Aquesta circumstància fa que, avui, la major part dels artistes tractats en aquesta tesi restin encara orfes d'obra. També, però, hem tingut la satisfacció de poder atribuir, per primera vegada, obra preservada a un dels pintors cabdals del Vic a cavall entre els segles XVI i XVII, el pintor Joaquim Albareda, a qui hem reconegut com a pròpies, o immediatament properes al seu cercle, set taules procedents d'un total de tres conjunts.

Malgrat aquesta escassetat d'obra, les peces conservades ens han permès la detecció d'unes maneres que responen sense sorpreses al context sociocultural que les emmarca. Ja hem dit que tant les condicions formatives, laborals i contractuals dels artífexs, com la cultura dels comitents, això és, les seves expectatives sobre models i estàndards de qualitat i les seves preferències estètiques, juguen tothora en detriment de l'«experimentació artística», tendint per inèrcia a potenciar aquelles formes i tipologies provades i conegudes.

Les obres d'aquest període es revelen tocades per les informacions tardomanieristes, arribades a Vic a través, principalment, dels gravats importats d'Itàlia. S'evidencia, una vegada més, que les estampes tingueren la capacitat de calar en tots els indrets del mapa català i en tots els estrats laborals, revelant-se com un dels instruments més efectius de persuasió estètica del moment. Les obres conservades els descobreixen com una de les eines de treball més utilitzades al llarg d'aquests anys. La seva circulació a l'àrea vigatana és important per a la coneixença de la plàstica aleshores en voga, especialment si tenim en compte que el percentatge d'artistes forans, sovint més cultes i informats, hi havia disminuït des de finals del Cinc-cents. Els gravats de traducció, per tant, degueren constituir un dels canals més importants d'italianització i modernització de la plàstica local.

Val a subratllar, però, que al llarg dels anys de la nostra recerca no detectem cap canvi significatiu en la plàstica vigatana. En totes les obres conservades els artistes hi evidencien problemes de projecció espacial i de constitució anatòmica, fruit de la manca d'una formació teòrica a l'hora d'afrontar-los; pel que fa a la perspectiva, per exemple, les obres demostren que ni tan sols s'aplicava la recepta geomètrica artesana més elemental de la convergència en un mateix punt de totes les ortogonals de la imatge. És comú, també, que els tipus humans tendeixin al prototip i que revelin dificultats expressives, tant gestuals com psicològiques. En general, la impressió del conjunt és poc convincent.

El desconeixement teòric afectava, també, la constitució arquitectònica dels retaules. Tot i que en aquesta època ja s'havia assimilat el vocabulari arquitectònic i decoratiu del classicisme renaixentista, s'emprava al marge de la teoria que el caracteritzava, és a dir, de manera pseudoarquitectònica, i s'hibridava amb altres formes i fórmules de la plàstica autòctona, d'arrel gòtica.

Aquest vocabulari renaixentista era conegut des de feia temps a través dels llibres d'arquitectura importats al Principat, entre els quals destacaren els de Labacco, Vignola, Serlio, Palladio i Sagredo, que constituïen el corpus principal d'instrucció i guiatge dels retaulers catalans. En la cronologia que aquí ens ocupa, els retaules es componen de la successió arquivada de columnes i entaulaments (o parts determinades de l'entaulament, com ara frisos o cornises) que constitueixen els diferents cossos del moble, en l'enorme majoria dels casos aixecats al cim d'un pedestal i d'una predel·la i coronats amb un cimbal, sovint de perfil triangular. Al llarg d'aquests anys, els ordres més emprats són el corinti i el compost i les columnes se solen requerir amb estries i el terç inferior del fust decorat. Les

pasteres, normalment ubicades a l'andana central, solen rematar-se amb una petxina i la decoració dels mobles sol contenir fullatges, caps d'angelet i fruites. La morfologia dels retaules d'àmbit vigatà es correspon, per tant, amb la tendència «arquitectònica» detectada al Principat en aquesta època.

Podem constatar, també, que al llarg d'aquests anys les confraries amb més adeptes i que generaren una major quantitat d'encàrrecs retaulístics foren les dedicades a Nostra Senyora del Roser. El nombre que se'n fundà entre finals del segle XVI i inicis de la centúria següent fou espectacular. La seva institució en els diferents temples (parròquies, esglésies conventuals, etc.) provocà l'obertura d'una gran quantitat de capelles, moltes obrades de nova planta, així com el proveïment de tot allò necessari tant per a la celebració de la litúrgia, com per a l'abillament de l'espai sagrat, com ara altars i retaules.

El seu èxit en aquesta cronologia s'explica per la seva inclusió en el programa contrareformista, en el punt de mira del qual hi hagué la voluntat d'uniformitzar el culte. En aquest sentit, el personatge de Maria - posat en qüestió pels protestants - es revela com una opció altament eficaç, ja que esdevé una bona alternativa al culte dels sants locals. No és pas casualitat, com ja hem dit, que quan Joan d'Àustria salpà des del port de Barcelona cap a Lepant per combatre els turcs encomanés la seva sort als devots del Roser, que atribuïren el triomf de la batalla per part de la coalició cristiana a la intercessió de Nostra Senyora del Roser, fet que es considera un dels principals detonants per a la propagació del culte a partir dels anys setanta.

En l'àmbit i la cronologia del nostre estudi, especialment a partir dels anys noranta, una part importantíssima dels retaules que s'encarreguen són dedicats a Nostra Senyora del Roser. Aquests, solen ser constituïts a partir de quinze taulons que recullen, de pinzell o en relleu, els quinze misteris de Nostra Senyora del Roser, és a dir, cinc misteris de goig, cinc de dolor i cinc de glòria. Quan el desplegament de totes aquestes taules no és possible, principalment per raons econòmiques, però també per raons d'espai, els retaules passen a desplegar-ne versions més reduïdes, amb un compendi d'alguns d'aquests passatges.

Finalment, volem subratllar que amb aquest treball no hem pretès oferir una visió tancada d'aquesta àrea i cronologia d'estudi, sinó més aviat el contrari: considerem que aquesta és una bretxa que obre el camí a moltes altres noves línies de recerca i a altres consideracions suplementàries que permetin enriquir-la. Serà interessant, per exemple, vincular-hi altres notícies concernents als encàrrecs arquitectònics del període, complementar les trajectòries dels artistes que en aquesta ocasió no hem pogut resseguir de manera completa, portar a terme una recerca sistemàtica en altres fons preservats a l'ABEV que per a l'elaboració d'aquesta tesi només hem temptejat, o efectuar buidatges documentals en altres arxius, com ara el d'Olot (l'eix Girona-Olot-Vic es presenta especialment actiu en aquest període) o el de Manresa, dues ciutats que en aquest camp i cronologia han estat documentalment poc explotades i que intuïm susceptibles d'oferir-nos noves notícies.

6. BIBLIOGRAFIA

ABADAL Ramon d', *La Plana de Vich en els segles VIII i IX (717-886)*, Vic: Anglada, 1954.

ABRIL Irene, «Les taules de sant Ramon de Penyaforç del Museu Espiscopal de Vic (MEV 772-774). Una nova mostra del taller dels Huguet», *Quaderns del MEV*, vol. 5, 2011-2012, p. 97-116.

ADAM Jaume, «Activitat artística a la Vall de Lord S. XVI-XIX: noves notícies sobre autors i obres d'art», *Oppidum: revista cultural del Solsonès*, núm. 11, 2013, p. 22-43.

ADAN Lluís i SOLER Rafael, «La planta de la Catedral romànica de Vic», *Fulls del Museu Arxíu de Santa Maria de Mataró*, núm. 54, gener 1996.

AINAUD Joan, «Dades inèdites sobre la Catedral romànica de Vic», *Ausa*, vol. 1, 1952-1954, p. 205-209.

—, «La pintura dels segles XVI i XVII», *L'Art Català*, vol. 2, Barcelona: Aymà, 1958, p. 73-94.

—, «El Renacimiento, el Barroco y el Neoclásico», *Cataluña*, vol. 2, Barcelona: Noguer/Fundación Juan March, 1978, p. 73-132.

—, «En el centenari del Museu Episcopal de Vic», *Serra d'Or*, núm. 384, 1991.

ALARCIA Miquel Àngel, «La pintura a Catalunya al segle XVI», *Art Català (Estat de la Qüestió)*, 5è Congrés del CHEA, Barcelona: Diputació de Barcelona i Caixa d'Estalvis de Catalunya, 1984, p. 265-278.

—, «Jaume Forner», *El Renaixement a Catalunya: l'Art*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1986, p. 65-66.

—, «Una pintura de Perris de la Rocha al Museu Comarcal de la Garrotxa», *Vitrina*, 3, Olot, 1988, p. 38-43.

—, «Pere de la Rocha. El Calvari», a: BOSCH Joan i GARRIGA Joaquim (ed.), *De Flandes a Itàlia. El canvi de model en la pintura catalana del segle XVI: el bisbat de Girona*, Girona: catàleg d'exposició, 1998, p. 122-124.

—, «Pere de la Rocha», a: BOSCH Joan i GARRIGA Joaquim (ed.), *De Flandes a Itàlia. El canvi de model en la pintura catalana del segle XVI: el bisbat de Girona*, catàleg d'exposició, Girona, 1998, p. 221.

AINAUD Joan, GUDIOL i RICART Josep i VERRIÉ Frederic-Pau, *La ciudad de Barcelona. Catálogo monumental de España*, vol. 1 i 2, Madrid: C.S.I.C., 1947.

ALARCÓN Xavier i GUANYABENS Nicolau, «El retaule de l'església de Sant Miquel de Mata», *Fulls del Museu Arxíu de Santa Maria de Mataró*, núm. 106, 2013, p. 6-24.

ALAVEDRA Josep, *Les confraries modernes: sociabilitat de laics malgrat Trento*, tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, 2004.

—, «Les confraries: sociabilitat de laics malgrat Trento», *Manuscrits*, núm. 22, 2004, p. 173-175.

ALBAREDA Joaquim, *La industrialització a la Plana de Vic*, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 1981.

—, [et al.], *Història d'Osona*, Vic: Eumo, 1984.

ALBAREDA Joaquim i GIFRE Pere, *Història de la Catalunya moderna*, Barcelona: Pòrtic, 1999.

ALBERCH Ramon [et al.], *Gremis i oficis a Girona: treball i societat a l'època pre-industrial*, Girona: Ajuntament de Girona, Educació i Cultura, DL, 1984.

ALCOLEA Santiago, «La pintura desde 1500 a 1850», a: ALCOLEA Santiago, CIRLOT Juan-Eduardo i GUDIOL i RICART Josep, *Historia de la pintura en Cataluña*, Madrid: Tecnos, 1957.

ALTÉS Francesc Xavier, *L'església nova de Montserrat (1560-1592-1992)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992.

—, «Una butlla d'indulgències per a la capella de la Verge del Socors al convent del Carme de Vic, impresa l'any 1528», *Ausa*, vol. 22, núm. 155, 2005, p. 9-75.

ANGULO Diego, «Durero y los pintores catalanes del siglo XVI», *Archivo Español de Arte*, núm. 17, p. 327-330.

ANTAL Frederick, *Rafael entre el clasicismo y el manierismo*, Madrid: Visor, cop., 1988.

ARGAN Giulio Carlo, *Renacimiento y barroco, II. El arte italiano de Miguel Ángel a Tiepòlo*, Madrid: Akal, 1996-1999.

ASTURIOL Elisenda, «Tres contractes inèdits sobre els retaules de l'altar major de l'església del convent de carmelites descalces de Santa Teresa de Vic i els seu artífexs», *Ausa*, vol. 24, núm. 165, 2010, p. 493-516.

AUDIN Marius i VIAL Eugène, *Dictionnaire des artistes et ouvriers d'art de la France. Lyonnais*, Tome premier [A-L], Paris: Bibliothèque d'art et archéologie, 1918.

BADA Joan, *Situació religiosa a Barcelona en el segle XVI*, Barcelona: Balmes/Facultat de Teologia de Barcelona, DL, 1970.

—, «Poder eclesiàstic: Església i espiritualitat», *Barcelona Quaderns d'Història*, vol. 9, 2005, p. 51-67.

Barcelona en temps dels Àustries. La vida a la ciutat en el Renaixement i el Barroc. 1492-1714, catàleg d'exposició, Barcelona: Museu d'Història de la Ciutat, Ajuntament de Barcelona, 1996.

BARRAL Xavier, *La catedral romànica de Vic*, Barcelona: Artestudi, 1979.

—, *Les catedrals de Catalunya*, Barcelona: Edicions 62, 1994.

—, «L'arquitectura religiosa d'època romànica a Catalunya (segles XI-XIII): balanç i notes crítiques», *Catalan historical review*, 4, 2011, p. 181-200.

BARRAQUER Cayetano, *Las Casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*, vol. 1 i 2, Barcelona: Impremta de J. F. Altés y Alabart, 1906.

BARTSCH Adam von, *The Illustrated Bartsch*, New York: Abaris Books, 1978.

BASEGODA Bonaventura (ed.), *Col·leccionistes, col·leccions i museus. Episodis de la història del patrimoni artístic de Catalunya*, Bellaterra [etc.]: Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions [etc.], 2007.

BATLLORI Miquel, *A través de la història i la cultura*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1979.

—, *Les reformes religioses al segle XVI*, València: Tres i Quatre, 1996.

BOFARULL Manuel de, *Gremios y cofradías de la antigua Corona de Aragón*, Barcelona: Imprenta del Archivo de la Corona de Aragón, 1876.

BOLÓS Bernat, *Història del monestir de Sant Pere de Casserres*, Manlleu: Fundació Caixa de Manlleu, 2007.

BOSCH Joan, *Els tallers d'escultura al Bages del segle XVII*, Manresa: Caixa de Manresa, Obra Cultural, 1990.

—, «Sobre la historiografia de l'escultura de l'època del Barroc a Catalunya (de C. Martinell a A. Pérez)», *Revista de Catalunya*, 39, març 1990, p. 99-104.

—, «Funciones y simbolismo del retablo barroco», *Catalònia*, núm. 32, 1993, p. 13-18.

—, *Els Agustí Pujol i l'escultura a la Catalunya del seu temps*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 1994.

—, «Notícia d'un retaule del Roser i d'alguns episodis de la Contrareforma a Sant Vicenç de Mollet», *Notes*, núm. 9, 1995, p. 39-51.

—, «Cendres de la pintura: Antoni Rovira i Pau Torrent al retaule de sant Miquel d'Esparreguera (1629-1635)», *Locus Amoenus*, 3, 1997, p. 79-96.

—, «Jaume Huguet I i Jaume Huguet II», a: BOSCH Joan i GARRIGA Joaquim (ed.), *De Flandes a Itàlia. El canvi de model en la pintura catalana del segle XVI: el bisbat de Girona*, catàleg d'exposició, Girona, 1998, p. 199-201.

—, «Joan Mates», a: BOSCH Joan i GARRIGA Joaquim (ed.), *De Flandes a Itàlia. El canvi de model en la pintura catalana del segle XVI: el bisbat de Girona*, catàleg d'exposició, Girona, 1998, p. 202-204.

—, «Gabriel Rovira», a: BOSCH Joan i GARRIGA Joaquim (ed.), *De Flandes a Itàlia. El canvi de model en la pintura catalana del segle XVI: el bisbat de Girona*, catàleg d'exposició, Girona, 1998, p. 222-224.

—, «Joan Sanxes Galindo», a: BOSCH Joan i GARRIGA Joaquim (ed.), *De Flandes a Itàlia. El canvi de model en la pintura catalana del segle XVI: el bisbat de Girona*, catàleg d'exposició, Girona, 1998, p. 225-226.

—, «Pedro Vilar, Claudi Perret, Gaspar Bruel i el rerecor de la catedral de Barcelona», *Locus Amoenus*, 5, 2000-2001, p. 149-177.

—, *L'esplendor de Santa Maria d'Arenys de Mar*, Barcelona: Pòrtic, 2004.

—, «L'art del retaule: retaulers i escultors a Catalunya (1600-1777c.)», a: BOSCH Joan (ed.), *Alba daurada. L'art del retaule a Catalunya*, Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura; Girona: Museu d'Art de Girona, cop. 2006.

- , «La cultura artística al servicio del arte de función devota: ejemplos desde la Catalunya de la época moderna», Grupo de investigación: La encrucijada de las artes del Renacimiento (1450-1640), Universitat de Girona, 2008-2009.
- , *Agustí Pujol. La culminació de l'escultura renaixentista a Catalunya*, Bellaterra [etc.]: Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions [etc.], 2009.
- , «La culture artistique au service de l'art de dévotion: exemples en Catalogne à l'époque moderne», *L'art au village. La production artistique des paroisses rurales (XVI-XVIII siècle)*, Rennes: Presses universitaires de Rennes, 2009, p. 167-189.
- , «El periple pictòric d'un pintor milanès a Catalunya: Joan Baptista Toscano, actiu entre 1599 i 1617», *Locvs Amoenvs*, núm. 11, 2011-2012, p. 97-127.
- , «Les arts plàstiques de l'època del Barroc al Principat de Catalunya i als comtats de Rosselló i Cerdanya», *Catalan historical review*, 7, 2014, p. 127-140.
- BOSCH Joan (ed.), *Alba daurada. L'art del retaule a Catalunya: 1600-1792 circa*, Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura; Girona: Museu d'Art de Girona, cop. 2006.
- BOSCH Joan i OROPESA Marisa (comissaris), *Llums del Barroc*, Girona: Fundació Caixa de Girona, 2004.
- BOSCH Joan i GARRIGA Joaquim, «L'arquitectura i les arts figuratives dels segles XVI-XVII», a: GABRIEL Pere, *Història de la cultura catalana*, vol. 2, (*Renaixement i Barroc, segles XVI-XVII*), Barcelona: Edicions 62, 1997, p. 193-238.
- BOSCH Joan, GARRIGA Joaquim i MIRALPEIX Francesc, «El catàleg sobre les arts de l'època moderna a Andorra (segles XVI-XVIII): un salt quantitatiu en el coneixement de l'art i la cultura visual del Principat», *Ex-Libris Casa Bauró*, núm. 13, Govern d'Andorra, Ministeri de Cultura, Biblioteca Nacional, 2010.
- BRACONS Josep, «Els grups del sant sepulcre a Catalunya. Precisions sobre l'origen d'aquest model iconogràfic», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. 29, 1987, p. 87-103.
- BUENDÍA José Rogelio [et al.], «El Renacimiento», a: BUENDÍA José Rogelio (dir.), *Història del Arte Hispánico*, vol. 3, Madrid: Alhambra, 1978, p. 193-330.
- BURKE Peter, *La Reinassance en Italie: art, culture, société*, Paris: Hazan, cop., 1991.
- , *El renacimiento europeo: centros y periferias*, Barcelona: Crítica, 2000.
- BURY Michael, *The Print in Italy 1550-1620*, Londres: The British Museum Press, 2001.
- BUSTAMANTE Agustín, *El siglo XVII. Clasicismo y barroco*, Madrid: Sílex, 1993.
- CALVO Francisco, *La teoría de la pintura en el siglo de Oro*, Madrid: Cátedra, 1991.
- CALVO Francisco i PORTÚS Javier, *Fuentes de la Historia del Arte II*, Madrid: Historia 16, 2001.
- CAMÓN José, «La pintura española del siglo XVI», *Summa Artis. Historia General del Arte*, XXII, Madrid: Espasa-Calpe, 1966.

CANTOS Olga, *Recursos plàstics en la escultura policromada aragonesa de la Contrareforma (1550-1660)*, Zaragoza: Centro de Estudios Turiasonenses, Fundación Tarazona Monumental, 2012.

CANYELLES Magí, *Descripció de la grandesa y antiquitats de la ciutat de Manresa*, Manresa: Impremta de Anton Esparbé, 1896.

CAO David i SUREDA Marc, «El Museu del Cercle Literari de Vic (1879-1888). Una fita en els orígens de la museologia a Catalunya», *Ausa*, vol. 25, núm. 167, 2011, p. 131-172.

CAPDEVILA Caterina, «Les confraries del Roser a la diòcesi de Girona: la capella del Roser de Sant Pere d'Ullastret (1593-1766)», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, núm. 48, 2007, p. 127-150.

—, *La devoció del Roser a la diòcesi de Girona del segle XVI al XIX: confraries i imatges*, tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, 2015.

CARBONELL Marià, *L'Escola del Camp de Tarragona en l'arquitectura del segle XVI a Catalunya*, Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1986.

—, «Isaac Hermes Vermey. Retaule de Santa Maria de Palamós. Adoració dels pastors i Epifania», a: BOSCH Joan i GARRIGA Joaquim (ed.), *De Flandes a Itàlia. El canvi de model en la pintura catalana del segle XVI: el bisbat de Girona*, catàleg d'exposició, Girona, 1998, p. 134-137.

CARLOS Carlos Javier de i MARTÍNEZ José, *Religión, política y tolerancia en la Europa Moderna*, Madrid: Ediciones Polifemo, 2011.

CARRERAS Francesc, *Notes històriques de Sant Hilari Ça-Calm*, Barcelona: Fills de D. Casanovas, 1911.

CASASSAS Jordi (ed.), *Història de Catalunya*, Barcelona: Grup Promotor, 1992.

Catálogo del Museo arqueológico-artístico episcopal de Vich, Vic: Impremta Ramon Anglada, 1893.

Catálogo Exposición arqueológico-artística celebrada en la ciudad de Vich, Vic: Impremta i Llibreria de Ramon Anglada, 1868.

CERVANTES Gaspar, *Instruccions eclesiàstiques i principalment als qui tenen cura de ànimes*, Barcelona: Claudio Bornat, 1573.

CHECA Fernando, *Pintura y escultura del Renacimiento en España: 1450-1600*, Madrid: Cátedra, cop. 1983.

CLARA Josep, «El retaule de la capella del Corpus de la Catedral», *Revista de Girona*, núm. 99, 1982, p. 173-181.

—, «Obra d'artistes i artesans gironins del segle XVI a la Garrotxa», *Annals 1982-83. Annals d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca*, 1984, p. 64-69.

—, «Damià Mates, pintor del segle XVI», *Jornades d'història de l'Empordà*, Homenatge a J. Pella i Forgas (ates del congrés), 1987, p. 215-226.

—, «Escultors de la segona meitat del segle XVI al Baix Empordà», *Estudis sobre el Baix Empordà*, núm. 8, 1989.

–, «Pintors forasters a la Girona del darrer terç del segle XVI», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 32, 1992-1993.

CODINA Miquel, *Retalls de premsa vigatana, 1803/2000*, Vic: Prosa, 2000.

COLLELL Albert, *Un capítol d'història vigatana: fundació del convent de les monges dominiques de Santa Clara*, Vic: Editorial Sala, 1955.

–, «El convento de Santo Domingo de Vich», *Analecta sacra Tarraconensia*, vol. 31, 1958, p. 147-167.

COLLELDEMONT Elisenda, «Segimon Paratge: les seves estructures econòmiques i socials com a capitost dels cadells a la Vegueria de Vic», a: Àngel CASALS (dir.), *El bandolerisme a la Corona d'Aragó*, Cabrera de Mar: Galerada, 2012, p. 269-285.

–, «Segimon Paratge: capitost bandoler de la Vegueria de Vic. Família, relacions i economia entre 1566 i 1617», *Pedralbes: Revista d'Història Moderna*, núm. 34, 2014, p. 387-397.

COMA Pere Màrtir, *Llibret intítulat, Directorium Curatorum, compost per lo reverent Frare Pere Martyr Coma, Mestre en Sacra Theologia, del orde de S. Domingo, de la Provincia de Aragó*, Barcelona: Claudio Bornat, 1566.

COMPANY Ximo, *La pintura dels Osona: una cruïlla d'hispanismes, flamenquismes i italianismes*, Lleida: Pagès, 1991.

CORNUDELLA Rafael, «La pintura de la primera meitat del segle XVI al Museu Episcopal de Vic», *Locus Amoenus*, núm. 6, 2002-2003, p. 145-185.

DANTÍ Jaume, «La població: creixement i oscil·lacions», a: Riquer Borja de, *Història. Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*, Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana, 1997, p. 72-89.

DANTÍ Jaume (coord.), *Ciutats, viles i pobles a la xarxa urbana de la Catalunya moderna*, Barcelona: Rafael Dalmau, 2005.

–, *Les xarxes urbanes a la Catalunya dels segles XVI i XVII*, Barcelona: Rafael Dalmau Editor, 2011.

–, *L'articulació del territori a la Catalunya moderna*, Barcelona: Rafael Dalmau Editor, 2015.

DOMÈNECH Gemma, «Artistes i artesans a Girona (segles XVI-XVII): una aproximació sociològica», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. 40, 1999, p. 95-121.

–, *Els oficis de la construcció a Girona: 1419-1833. Mestres de cases, picapedrers, fusters i escultors. La Confraria dels Sants Quatre Màrtirs*, Girona: Ajuntament/Institut d'Estudis Gironins/Patronat Francesc Eiximenis, 2001.

DURAN Agustí, «L'art antic a l'església de Santa Maria de Cervera», *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, vol. 32, octubre 1922, p. 303-317.

–, *Llibre de Cervera*, Barcelona: Curial, 1977.

DURAN Juan, *El régimen municipal de Vich anterior al decreto de Nueva Planta 889-1716*, Vic: Patronato de Estudios Ausonenses, 1957.

Els castells catalans, vol. 2 i 4, Barcelona: Rafael Dalmau, 1969 i 1973.

ESTEVA Lluís i BAUTISTA Jordi, «El retaule renaixentista de Santa Cristina d'Aro», *Estudis del Baix Empordà*, núm. 12 (1993), p. 151-172.

MESTRE Esteve [et al.], *L'església de Linyola*, Linyola: Ajuntament de Linyola, 2012.

FALOMIR Miguel, «Entre el "divino" Apeles y el "cornudo" Pitas Payas. La imagen del pintor en la España de Carlos V», a: CHECA Fernando (dir.), *Carolus*, Madrid: Sociedad estatal para la Conmemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V, 2000, p. 103-120.

FARRÉ M. Carme, *L'Arquitectura en la Història de Catalunya*, Barcelona: Caixa de Catalunya, 1987.

FEBVRE Lucien, *Erasmus, la Contrarreforma y el espíritu moderno*, Barcelona: Ediciones Martínez Roca, 1970.

FERNÁNDEZ Ignasi, «La implantació de la Reforma catòlica a les terres de parla catalana (1563-1700). Un procés reeixit?», *Catalan Historical Review*, 4, 2011, p. 227-240.

FERNÁNDEZ Isidre, «Les reials presons de Vic. Obres en els segles XVII i XVIII», *Ausa*, vol. 23, núm. 161-162, 2008, p. 609-655.

FOLCH Joaquim, *L'Art Català*, Barcelona: Aymà, 1955-1958.

FOLGUERA Antoni de, GODAY Josep i PUIG Josep, *L'arquitectura romànica a Catalunya*, vol. 2, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1909.

FREIXA Lluís, *Esglésies parroquials i capelles del municipi d'Oló*, Santa Maria d'Oló: [s.n.], 1978.

FREIXAS Pere, «Documents per a l'art renaixentista català. La pintura a Girona el primer terç del segle XVI», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. 27, 1984, p. 165-188.

—, «Documents per a l'art renaixentista català. L'escultura gironina a la primera meitat del Cinc-cents», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. 28, 1985, p. 245-279.

—, «El pintor Pere Fernàndez a Girona», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. 32, 1993, p. 79-95.

GÁLLEGO Julián, *El pintor, de artesano a artista*, Granada: Diputación Provincial de Granada, 1995.

GALOBART Josep, *Els retaules barrocs de les esglésies del terme de Santa Maria d'Oló (1607-1781)*, Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 1995.

—, «Gabriel Vilanova, un fuster-tallista moianès desconegut, constructor d'un retaule de la Mare de Déu del Roser per a l'església parroquial de Sant Fructuós de Castellterçol», *Modilium*, núm. 14, setembre 1996, p. 3-10.

—, «El retaule de la capella del Santíssim de l'església vella de Santa Maria de Moià», *La Tosca*, núm. 546, gener 1997, p. 12-15.

—, «Aportacions a la biografia i a l'obra dels escultors Rubió», *Modilium*, núm. 19, desembre 1998, p. 21-48.

—, «Els dos retaules de sant Isidre de l'església parroquial de Santa Maria de Moià», *Modilium*, núm. 21, desembre 1999, p. 3-26.

- , «Els dos antics retaules majors de l'església de Sant Martí de Granera», *Modilianum*, núm. 27, desembre 2002, p. 43-56
- , «El Sant Sepulcre de l'església del monestir de Santa Maria de l'Estany», *Modilianum*, núm. 29, desembre 2003, p. 13-22
- , «Els tabernacles processionals de la Mare de Déu del Roser. Alguns testimonis d'esglésies del moianès», *Modilianum*, núm. 35, 2n semestre 2006, p. 17-28.
- , «Els escultors moianesos Francesc i Jaume Rubió i el retaule major de Santa Maria de Cervera: noves aportacions», *Modilianum*, núm. 37, 2n semestre 2007, p. 5-14.
- GARCIA Albert, *Un siglo decisivo: Barcelona y Cataluña, 1550-1640*. Madrid: Alianza cop., 1998.
- , «Territori i ciutats en una etapa de canvis», a: Actes del V congrés internacional d'història local de Catalunya. L'estructuració territorial de Catalunya. Els eixos cohesionadors de l'espai, Barcelona, 10 i 11 de desembre de 1999, *L'Avenç*, Barcelona, 2000.
- GARRIGA Joaquim (amb la col·laboració de CARBONELL Marià), «L'època del Renaixement, s. XVI», a: MIRALLES Francesc (dir.), *Història de l'Art Català*, vol. 4, Barcelona: Edicions 62, 1986.
- , «L'Art a les diòcesis catalanes. Segles XVI-XVIII», *Quaderns de la Fundació de la Caixa de Pensions*, 1986, p. 3-6.
- , «L'Art cincentista català i l'època del Renaixement: una reflexió», *Revista de Catalunya*, 13, 1987, p. 117-144.
- , «La perspectiva renaixentista i la pintura catalana del segle XVI. Els orígens d'una ciència de la representació i la seva divulgació en un context artesà», *Fundació Jaume Bofill. Butlletí informatiu de l'any 1990*, 1990, p. 84-91.
- , Qüestions de perspectiva en la pintura hispànica del segle XVI. Criteris d'anàlisi perspectiva i aplicació al cas de Catalunya, tesi de doctorat, Universitat de Barcelona (edició en microfita: Servei de Publicacions de la Universitat de Barcelona, núm. 1421), 1992.
- , «Retaule de Sant Vicenç de Malla», a: BOSCH Joan i GARRIGA Joaquim (ed.), *De Flandes a Itàlia. El canvi de model en la pintura catalana del segle XVI: el bisbat de Girona*, catàleg d'exposició, Girona, 1998, p. 125-128.
- , «Joan de Borgonya», a: BOSCH Joan i GARRIGA Joaquim (ed.), *De Flandes a Itàlia. El canvi de model en la pintura catalana del segle XVI: el bisbat de Girona*, catàleg d'exposició, Girona, 1998, p. 175-177.
- , «Pere Mates», a: BOSCH Joan i GARRIGA Joaquim (ed.), *De Flandes a Itàlia. El canvi de model en la pintura catalana del segle XVI: el bisbat de Girona*, Girona: catàleg d'exposició, 1998, p. 205-207.
- , «Pietro Paolo de Montalbergo», a: BOSCH Joan i GARRIGA Joaquim (ed.), *De Flandes a Itàlia. El canvi de model en la pintura catalana del segle XVI: el bisbat de Girona*, catàleg d'exposició, Girona, 1998, p. 210-212.
- , «Pietro Paolo da Montalbergo, pintor italià, ciutadà de Barcelona», Miscel·lània en Homenatge a Joan Ainaud de Lasarte, II, Barcelona: MNAC, IEC, Publicacions l'Abadia de Montserrat, 1999.

- , «Benet Sanxes Galindo, pintor i poeta del segle XVI a Catalunya», *Estudi General*, núm. 21, 2001, p. 69-129.
- , «El retaule de sant Roc, el taller dels Jaume Huguet I i II i la pintura catalana a les darreries del Cinc-cents», *El retaule de sant Roc de L'Hospitalet*, catàleg d'exposició, L'Hospitalet, 2001, s.p., consultable via Internet [2010-2016].
- , «El retaule de Nostra Senyora dels Socors i la formació del santuari cincentista de la serra del Corredor», *Locus Amoenus*, núm. 6, 2002-2003, p. 187-227.
- GASOL Josep M., *La Seu de Manresa*, Manresa: Amics de la Seu, 1986.
- GAVÍN Josep M., *Inventari d'esglésies. Osona*, núm. 15, Valldoreix: Arxiu Gavín (amb la col·laboració de Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis), 1984.
- GIFRE Pere, «Temps de crisi i de transformacions productives, 1580-1680», a: GIRALT Emili (dir.), *Història Agrària dels Països Catalans*, vol. 3, Barcelona: Fundació Catalana per a Recerca i la Innovació [etc.], 2008, p. 31-53.
- GINEBRA Rafel, «Notícies sobre dos retaules del Roser de l'església de Tavertet, de 1636 i 1787», *Els cingles del Collsacabra*, núm. 46, 2001, p. 4-7.
- GIRALT Carme, JUNYENT Rosa i PLANS Sergi, *El retaule del Roser de Sant Martí de Tous*, Igualada: Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada, 1998.
- GIRALT Emili i NADAL Jordi, *Immigració i redreç demogràfic: els francesos a la Catalunya dels segles XVI i XVII*, Vic: Eumo, 2000.
- GONZÁLEZ Jesús María, *Artistas grabadores en la edad del Humanismo*, Pamplona: Liber ediciones, 1999.
- GROS Miquel dels S., *La Biblioteca Episcopal de Vic, 175 anys al servei de la nostra cultura*, Sant Hipòlit de Voltregà: Impremta Planàs, 1981.
- , «L'antic retaule romànic de la catedral de Vic: assaig de reconstrucció», *Studia Vicensia*, núm. 1, Vic: Arxiu, Biblioteca i Museu Episcopals, 1989.
- GUAL Valentí, «El punt de partida de l'agricultura moderna. De la Sentència arbitral de Guadalupe i les germanies a la crisi de finals del Cinc-cents», a: GIRALT Emili (dir.), *Història Agrària dels Països Catalans*, vol. 3, Barcelona: Fundació Catalana per a la Recerca [etc.], 2008, p. 13-30.
- GUASCH David, «Els retaules de l'església parroquial de Sant Just Desvern», *Miscel·lània d'estudis santjustencs*, núm. 11, 2002, p. 51-88.
- GUDIOL i CUNILL Josep, «La Mare de Déu de la Bonasort», *Gazeta vigatana*, núm. 2, 1904.
- , «Sobre el culte de sant Antoni a Vich», *Gazeta vigatana*, núm. 153, 1905.
- , «Fundació del gremi de mestres de casa», *Gazeta Montanyesa*, núm. 109, 1906.
- , «Escoles de Vich», *Gazeta Montanyesa*, núm. 167, 1907.
- , «Vinguda de l'orde de predicadors de Vich», *Gazeta Montanyesa*, núm. 150, 1907.
- , «Sobre la vinguda dels dominics a Vich», *Gazeta Montanyesa*, núm. 157, 1907.

- , «Fundació de la Confraria dels sombrarers de Vich», *Gazeta Montanyesa*, núm. 151, 1907.
- , «Mestre Joan Gascó, I», *Estudis Universitaris Catalans*, 1907, p. 281-301.
- , «Mestre Joan Gascó, II», *Estudis Universitaris Catalans*, 1907, p. 358-381.
- , «Mestre Joan Gascó, III», *Estudis Universitaris Catalans*, 1908, p. 13-38.
- , «El col·legi de pintors de Barcelona a l'època del Renaixement», *Estudis Universitaris Catalans*, 1908, p. 147-156 i 207-214.
- , *Mestre Joan Gascó*, Barcelona: Horta, 1908.
- , «Els draps de pinzell», Pàgina artística de *La Veu de Catalunya*, núm. 141, 1912.
- , «El gremi dels fusters de Vich», *Butlletí del Centre Excursionista de Vich*, vol. 1, gener-març 1912, p. 14-15.
- , «Quelcom sobre el gravat primitiu», Pàgina artística de *La Veu de Catalunya*, núm. 119, 1912.
- , «Iglesia dels framenors de Vich», *Butlletí del Centre Excursionista de Vich*, núm. 7, juliol-setembre 1913, p. 124.
- , «El gremi dels barreters de Vich», *Butlletí del Centre Excursionista de Vich*, núm. 7, octubre-desembre 1913, p. 140.
- , «Sant Tomàs de Riudeperes», *Butlletí del Centre Excursionista de Vich*, vol. 1, 1914, p. 158-162.
- , «Excursió a Vilalleons», *Butlletí del Centre Excursionista de Vich*, vol. 1, 1914, p. 163-170.
- , «Quelcom sobre el convent de Sant Domingo de Vich», *Butlletí del Centre Excursionista de Vich*, vol. 2, 1915, p. 40.
- , «Excursió a Balenyà», *Butlletí del Centre Excursionista de Vich*, vol. 2, núm. 15, 1915, p. 33-35.
- , «L'iglesia de la Pietat de Vich», *Butlletí del Centre Excursionista de Vich*, vol. 2, 1916, p. 74-78.
- , «Els Sants Sepulcres», *La Veu de Catalunya*, 19 d'abril 1916, vespre.
- , «Dels orígens de la pintura a l'oli», Pàgina artística de *La Veu de Catalunya*, núm. 404 i 405, 1917.
- , «Un document sobre el convent del Carme», *Gazeta de Vich*, núm. 348, 1917.
- , «Construcció de la capella de sant Ramon de Penyafort y sant Jacinto en l'iglesia del Roser (Carrer de Sant Francesch)», *Butlletí del Centre Excursionista de Vich*, núm. 27, abril-juny 1918, p. 28.
- , «El culte a la Mare de Déu de la Mercè de Vich», *Gazeta de Vich*, núm. 602, 607, 608, 609, 1918.
- , «Pintors cortiners i de portes d'orgue», Pàgina artística de *La Veu de Catalunya*, núm. 474, 1919.

- , «De vidrieres i vidriers catalans III», Pàgina artística de *La Veu de Catalunya*, núm. 486, 28 de juliol de 1919.
- , «Del claustre de la Catedral de Vic», *Pàgina Artística de La Veu de Catalunya*, núm. 500, 16 de desembre de 1919.
- , «El convent del Remei de Vich», *Butlletí del Centre Excursionista de Vich*, núm. 35, abril-juny 1920, p. 159.
- , «L'Esperança», *Butlletí Secció d'Exploracions del Centre Excursionista de Vich*, núm. maig 1921.
- , «El convent de les Devallades», *Butlletí del Centre Excursionista de Vich*, vol. 4, 1921, p. 12-16.
- , «El convent de Santa Clara de Vich», *Butlletí del Centre Excursionista de Vich*, vol. 4, 1923, p. 123-132.
- , «Del Rosari», Pàgina artística de *La Veu de Catalunya*, núm. 570, 575, 576, 1923.
- , «Més capelles de Vich», *Butlletí del Centre Excursionista de Vich*, núm. 49, maig-agost 1924, p. 184.
- , «La Mare de Déu del Remei», *Butlletí del Centre Excursionista de Vich*, vol. 4, 1924, p. 183-198.
- , «En l'època de la infància de sant Miquel», *La Veu de Catalunya*, 14 de juliol de 1925.
- , *La catedral de Vich i la seva decoració*, Vic: Tipografia Balmesiana, 1927.
- , *Nocions d'arqueologia sagrada catalana*, vol. 2, Vic: Impremta Balmesiana, 1933.
- , *Els claustres de la catedral de Vic*, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 1981.
- , *La Universitat Literària de Vic*, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 1991.
- , «El culte de la Immaculada Concepció en la Seu de Vich», Vic: Tipografia Balmesiana, [190-].
- , Documentació de Mn. Gudiol, vol. 1-9, ABEV.
- GUDIOL i CUNILL Josep, JUNYENT Eduard i S. SALARICH Miquel, *Sant Miquel dels Sants i la ciutat de Vic*, Vic: Gràfiques Diac, 1992.
- GUDIOL i RICART Josep, «Museo Episcopal de Vich», *Guías Artísticas de España*, Barcelona: Aries, 1954.
- HERNANDEZ José, «La escultura y la arquitectura española del siglo XVII», *Summa Artis*, vol. 26, Madrid: Espasa Calpe, 1982.
- HUGUET Ramona, *Els artesans a Lleida: 1680-1808*, Lleida: Pagès, 1990.
- IGLÉSIES Josep, «L'evolució demogràfica de la comarca de Vich», *Roda de Ter*, núm. 8, 1950.
- , *Pere Gil, s. I. (1551-1622) i la seva Geografia de Catalunya*, Barcelona: Societat Catalana de Geografia, Institut d'Estudis Catalans, 2002.

Josep Gudiol i Cunill, pioner en la Història de l'Art a Catalunya, *Quaderns del Museu Episcopal de Vic*, 7, 2014.

JUANOLA Laura, L'art del retaule a la diòcesi de Girona (1616-1640), tesina de màster, [inèdita], 2008-09.

JUNYENT Eduard, *La catedral de Vich y la decoración de Sert*, Vic: Tip. Balmesiana, 1944.

–, *Vich, la catedral y su decoración*, Vic: Tipografía Balmesiana, 1944

–, *Itinerario histórico de las parroquias del Obispado de Vich*, Vic: Impremta Anglada, 1945-1952.

–, *Guia de Vich*, Vic: Impremta balmesiana, 1949.

–, «Síntesi històrica de la devoció mariana en Vich», *Ausa*, vol. 1, núm. 10, 1954, p. 444-451.

–, «La iglesia de la Rodona», *Ausa*, vol. 2, núm. 20, 1955-57, p. 447-453.

–, *Capelles dels antics portals de Vich*, Vic: Llibreria Sala, 1959.

–, *Algunes capelles de la Plana de Vich*, Vic: Llibreria Sala, 1961.

–, «El convent de Sant Francesc», *Ausa*, vol. 4, núm. 38, 1961, p. 121-124.

–, *Guia turística de Vich y comarca*, Vic: Editorial Montblanc, 1965.

–, «La cripta romànica de la catedral de Vic», *Anuario de Estudios Medievales*, núm. 3, 1966, p. 91-109.

–, «Evolució històrica de la urbanització de Vic», *Ausa*, vol. 6, núm. 60-61, 1968, p. 41-52.

–, *Jurisdiccions i privilegis de la ciutat de Vich*, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 1969.

–, «El convent del Carme de Vic», *Ausa*, vol. 6, núm. 63, 1969, p. 129-143.

–, «Constitucions sinodals vigatanes», *Ausa*, vol. 7, núm. 80, 1972-1974, p. 325-329.

–, *La Catedral de Vic*, Vic: Seix-Barral, 1979.

–, *La ciutat de Vic i la seva història*, Barcelona: Curial, 1980.

–, *La Catedral de Vic*, Sabadell: AUSA DL, 1995.

–, *Estudis d'història i art: segles IX-XX*, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2001.

KAMEN Henry, *Canvi cultural a la societat del segle d'or: Catalunya i Castella, segles XVI-XVII*, Lleida: Pagès, 1998.

L'art a Catalunya i els regnes hispans en temps de Carles I: Saló del Tinell, Museu d'Història de la Ciutat, Barcelona: 19 de desembre de 2000 al 4 de març de 2001, Madrid: Sociedad Estatal para la Commemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V, DL, 2000.

«Las artes en Aragón en el siglo XVII según el archivo de protocolos notariales de Zaragoza. De 1625 a 1627», a: BORRÁS, Gonzalo M. (dir.), *Las artes en Aragón en el siglo XVII según el archivo de protocolos notariales de Zaragoza. De 1613-1696*, Libros en Red, Institución «Fernando el Católico», consultable via Internet [08/01/2016].

LENIAUD Jean-Michel i SAINT-MARTIN Isabelle, *Historiographie de l'histoire de l'art religieux en France à l'époque moderne et contemporaine*, Louvain: Brepols, DL, 2005.

L'època del Barroc i els Bonifàs, Actes de les Jornades d'història de l'art a Catalunya (Valls, 1, 2 i 3 de juny de 2006), Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona, Girona: Universitat de Girona, cop., 2007.

LLOBET Josep M., *Art cerverí del segle XVI*, Lleida: Virgili & Pagès, 1990.

–, *Cent episodis de la història de Cervera*, Lleida: Diputació, 1992.

–, «Les obres més rellevants fetes a l'església de Santa Maria de Cervera durant els segles XVI i XVII», *Miscel·lània Cerverina*, 17, 2004, p. 9-66.

–, «Documents sobre retaules catalans (1375-1863)», *Palestra Universitaria*, 19, 2008, p. 95-177.

LUGAND Julien, *Peintres et doreurs en Roussillon aus XVIIe et XVIII siècles*, Perpinyà: Trabucaire, 2006.

MADURELL Josep M., «Pedro Nunyes y Enrique Fernandes, pintores de retablos», *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, vol. 2, núm. 1, gener 1944, p. 7-65.

–, «Pedro Nunyes y Enrique Fernandes, pintores de retablos», *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, vol. 2, núm. 3, juliol 1944, p. 11-62.

–, «Petro Paulo de Montalbergo, artista pintor y hombre de negocios», *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, vol. 3, núm. 3, 1945, p. 195-229.

–, «Retablos gerundenses (1570-1752)», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. 6, 1951, p. 247-270.

–, «Retaules antics», *Ausa*, vol. 6, núm. 69-70, 1971, p. 320-334.

MARCH José Maria, *El comendador mayor de Castilla. Don Luis de Requeséns en el gobierno de Milán, 1571-73*, Madrid: Ministerio de Asuntos Exteriores, 1943.

MÀRIA Magdalena, *Renaixement i arquitectura religiosa. Catalunya 1563-1621*, Barcelona: Edicions UPC, 2002.

MARÍAS Fernando, *El largo siglo XVI: los usos artísticos del Renacimiento español*, Madrid: Taurus, 1989.

MARTINELL Cèsar, *Arquitectura i escultura barroques a Catalunya*, Barcelona: Alpha, cop., vol. 1, 1959.

MARTÍNEZ Bartomeu, *Art i església a la Mallorca del segle XVI a través de les visites pastorals del bisbe Joan Vic i Manrique (1573-1604)*, tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, 2016.

MAS Josep, «Notes sobre antics pintors a Catalunya», *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, vol. 6, 1911-1912, p. 216-221, p. 250-260, p. 307-321, p. 430-440.

–, «Notes d'esculptors antics a Catalunya», *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, vol. 7, núm. 51, 1913, p. 115-128.

- MAS Josep M., *Les corts a la corona catalano-aragonesa*, Barcelona: Rafael Dalmau, 1995.
- , *Ramon de Penyafort. Episodis de la història*, Barcelona: Rafael Dalmau, novembre del 2000.
- MASNOU Josep M., *La parròquia d'Aiguafreda a través de les visites pastorals (segles XVI-XIX)*, Barcelona: Cyan, 1988.
- MASSANELL Antoni, «Els artistes vilafranquins: pintors, escultors, dauradors (segles XV al XVIII)», *Miscel·lània penedesenca*, vol. 1, 1978, p. 95-117.
- MATA Sofia, *La pintura del cinc-cents a la diòcesi de Tarragona (1495-1620)*, Tarragona: Diputació de Tarragona, 2005.
- MATAMOROS José, *La Catedral de Tortosa*, Tortosa: Católica, 1932.
- Millenium: història i art de l'església catalana*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1989.
- MIRALPEIX Francesc, «Els informes dels ajuntaments per a la Diputació de Girona sobre els béns destruïts durant la Guerra Civil: Sant Hilari Sacalm, Santa Margarida de Vallors, Sant Miquel de Cladells i Susqueda», programa de Festa Major de Sant Hilari Sacalm, 2008, p. 55-64.
- MIRAMBELL Miquel, *El taller dels Gascó i la pintura de la primera meitat del segle XVI a Vic*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 1996.
- , *La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó*, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002.
- , «Revisió del taller dels Gascó i de la pintura cincentista vigatana. Estat de la qüestió i perspectives de futur», *Ausa*, vol. 25, núm. 168, 2011, p. 333-375.
- MOLAS M. Dolors i OLLICH Imma, «Vic i la recuperació de 2.000 anys d'història urbana», *Ausa*, vol. 23, núm. 161-162, 2008, p. 707-718.
- MOLAS Pere, *Los gremios barceloneses del siglo XVIII: la estructura corporativa ante el comienzo de la Revolución Industrial*, Madrid: Confederación Española de Cajas de Ahorro, 1970.
- , [et al.], *Manual de historia moderna*, Barcelona: Editorial Ariel, S. A., 1993.
- , «Els estaments socials», *Barcelona Quaderns d'Història*, 9, 2005, p. 9-24.
- MOLI Montserrat, «Ponç Germà (1607-1679) pintor de Ripoll "políticament incorrecte"», *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès*, 2007-2008, p. 51-81.
- , «Dídac de Rocabertí i de Pau i el retaule major del santuari de la Mare de Déu de Núria "sense fronteres". Domènec Casamira i Ponç Germà, entre les "dues Catalunyes"», *Annals*, 2008-09, p. 365-423.
- MONREAL Luis, *La Catedral de Vich. Su historia, su arte y su reconstrucción. Las pinturas murales de José Maria Sert*, Barcelona: Ediciones Aedos, 1942.
- MUÑOZ Joan-Hilari, «L'escultura i el treball de la fusta a la Tortosa del Renaixement: algunes notes documentals», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, núm. 83, 2007, p. 123-150.
- MUÑOZ Joan-Hilari i ROVIRA Salvador-J., *Art i artistes a Tortosa durant l'època moderna*, Tortosa: Dertosa, 1999.

- Murlà Josep, «Dades relacionades amb quatre retaules destinats a esglésies de la Vall d'Hostoles», *Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca*, 1990-1991, 1992, p. 221-238.
- NAVARRETE Benito, *La pintura andaluza del siglo XVII y sus fuentes grabadas*, Madrid: Fundación de apoyo a la historia de arte hispánico, 1998.
- NOGUERA Antoni, *Collsacabra*, Barcelona: Biblioteca Selecta, 1964.
- OLIVER Jaume, *Història del Figaró-Montmany. El Figaró abans de ser-ho*, Figaró: Ajuntament de Figaró-Montmany, 2000.
- ORDEIG Ramon, *L'església de la Pietat de Vic: commemoració del centenari de la Parròquia*, Vic: Impremta Anglada, 1978.
- , *Vic i els seus monuments*, Vic: Impremta Planàs, 1993.
- OROZCO Emilio, *Manierismo y barroco*, Madrid: Cátedra, cop., 1988.
- PAGÈS Joan, *L'església de Sant Esteve d'Olot (notes històriques)*, Olot: Alzamora, 1986.
- PALOMERO Jesús M., «Definición, cronología y tipología del retablo sevillano del Renacimiento», *Imafronte*, 3-4-5, 1987-1989.
- PARASSOLS Pablo, *San Felio de Torelló, la Virgen de Rocaprevera y San Fortián*, Barcelona: Impremta de Inglada y Pujadas, 1876.
- PERELLÓ Antònia Maria, *L'arquitectura civil del segle XVII a Barcelona*, Barcelona: Publicacions Universitat de Barcelona, 1994.
- PÉREZ Miquel, *Entre el rei i la terra: el poder polític a Catalunya al segle XVI*, Vic: Eumo, 2004.
- PICANYOL Llogari, «Una altra glòria de Moià: els escultors Rubió», *La Tosca*, núm. 138, febrer de 1959.
- , «Artistes moianesos. Escultors Rubió», *Modilianum*, 1ª època, vol. 1, gener 1960, p. 16-20.
- PINELLI Antonio, *La bella maniera: artisti del Cinquecento tra regola e licenza*, Torino: Einaudi, 2003.
- PLADELASALA Jaume, «La parròquia de Muntanyola», *Ausa*, vol. 1, núm. 4, 1953, p. 153-157.
- PLADEVALL Antoni, «Parròquia de Sant Genís de Taradell», *Ausa*, vol. 1, núm. 8, 1954, p. 346-352.
- , «Parroquia de Santa Eugenia de Berga», *Ausa*, vol. 1, núm. 10, 1954, p. 436-443.
- , «Parroquia de san Martín de Viladrau», *Ausa*, vol. 2, núm. 11, 1955, p. 11-17
- , «La parroquia de San Julian de Vilatorca y su sufraganea San Martin de Riudeperes», *Ausa*, vol. 2, núm. 11, 1956, p. 246-258.
- , «La parroquia de San Andrés de Tona y su sufraganea de San Cugat de Gavadons», *Ausa*, vol. 3, núm. 23, 1958, p. 4-15.
- , «Las iglesias de la parroquia de Tona», *Ausa*, vol. 3, núm. 24, 1958, p. 44-49.

- , *Mil anys de la parròquia de Sant Hilari de Vidrà: notes històriques de Vidrà i les seves antigues sufragànies*, Barcelona: Gràfiques Diamante, 1960.
- , *Resum històric del Bisbat de Vic*, Vic: Bisbat de Vic, 1969.
- , *Sant Cugat de Gavadons*, Moià: Tipografia Grau, 1971.
- , «L'antic terme feudal de Besora i les seves parròquies de Santa Maria i de Sant Quirze», *Festa Major de Sant Quirze de Besora*, 1972.
- , *Orís*, Granollers: Montblanc-Martín, 1972.
- , «El terme històric de Sau», *Ausa*, vol. 7, núm. 74, 1972-1974, p. 108-114.
- , «Un cens general de Catalunya de 1626 fins ara desconegut», *Ausa*, vol. 7, núm. 75, 1973, p. 129-141.
- , *El monestir de Santa Maria de Lluçà: guia historico-artística*, Barcelona: Montblanc, 1974.
- , *Història de Rocaprevera*, Torelló: Impr. Sellarés, 1974.
- , *Sant Hilari Sacalm: capital de les Guillerries*, [s.l.]: Industria Artesana F.I.T.E.R., DL, 1976.
- , *El Castell de Centelles*, Vic: Gràf. Artex, 1976.
- , «La Mare de Déu de L'Esperança de Gurb», programa de Festa Major de Gurb, 1977.
- , *Notícies històriques d'Espinelves*, Vic: Tip. Balmesiana, 1978.
- , *Parròquia de Sant Martí de Sentfores. Centenari de la nova església 1878-1978*, [Vic]: [s.n.], 1979.
- , *Breu resum històric dels bisbats de Vic i de Solsona*, Vic: Hospitals de la Mare de Déu de Lurdes dels bisbats de Vic i Solsona, DL, 1986.
- , *Centelles. Una aproximació a la seva història*, Vic: Eumo, 1987.
- , «El Monestir de Sant Marçal del Montseny», *Monografies del Montseny*, núm. 4, 1989, p. 11-38.
- , «Notícies històriques d'Espinelves», *Monografies del Montseny*, núm. 4, 1989, p. 175-192.
- , *Tona: mil cent anys d'història*, Vic: Eumo, 1990.
- , *Castellterçol. Història de la vila i el seu terme*, Vic: Eumo, 1991.
- , *Balenyà, un terme històric: els Hostalets i el seu municipi*, Vic: Eumo, 1991.
- , *La restauració de Santa Maria del Barri o del Santuari de Lurdes de Tona*, Tona: Ajuntament de Tona, 1992.
- , *La Mare de Déu de Bellmunt: història i tipisme d'un vell santuari marià*, Barcelona: Mont-blanc, DL, 1992.
- , *La Mare de Déu de Cabrera: patrona del Cabrerès*, Barcelona: Montblanc-Martín, 1993.
- , *Puig-l'Agulla i Vilalleons. Un santuari i una parròquia mil·lenària*, Barcelona: Montblanc-Martín, 1994.

- , *Taradell: passat i present d'un terme i vila d'Osona*, Vic: Eumo, 1995.
- , *Santa Eugènia de Berga: història i vida d'un vell poble osonenc*, Vic: Eumo, 1997.
- , *Santa Maria de Lluçà: antiga canònica agustiniana*, Torelló: Impremta Sellarès, 1997.
- , *El Brull. Un terme entre la Plana de Vic i el Montseny*, Barcelona: Institut d'Edicions de la Diputació de Barcelona, 1998.
- , «Monestirs, capelles i santuaris del Bisbat de Vic», *Full diocesà* (recull d'articles entre els anys 1969-1985), Vic, 1998.
- , *El Brull*, Vic: Mitjans de Comunicació Social, 1999.
- , *Hospital de la Santa Creu de Vic: història d'una institució assistencial*, Vic: Hospital de la Santa Creu, cop., 2000.
- , *Seva, poble de la Plana de Vic portal del Montseny*, Barcelona: Parnass, 2001.
- , *Sant Marcel Saderra*, Sant Quirze de Besora: Gombau de Besora, 2004.
- , *Sant Pere de Casserres o la presència de Cluny a Catalunya*, Manlleu: Fundació Caixa de Manlleu, 2004.
- , «El claustre de la catedral de Vic», *Full diocesà* (Vic), 29 de setembre de 2004, p. 4-5.
- , *Història de l'Església a Catalunya*, Badalona: Claret, 2007.
- , *La Canònica de Santa Maria de Manlleu*, Manlleu: Fundació Caixa Manlleu, Parròquia de Santa Maria, Ajuntament de Manlleu, 2008.
- , *Sant Quirze Safaja, un poble de frontera*, Barcelona: Amalgama, 2009.
- , *Susqueda: la història submergida*, Susqueda: Ajuntament de Susqueda, 2009.
- , *Santa Maria de Folgueroles*, [s.l.], [s.n.], [s.a.].
- PONCE Santi (coord.), *Folgueroles. Societat i vida d'un poble*, Vic: Eumo, 2000.
- , *Gurb, un poble arrelat a la terra*, Gurb: Ajuntament de Gurb, 2002.
- POU Segismundo, *Relacion de las festivas demostraciones con que la ciudad de Vich manifestó su religión, su piedad, y su regocijo con motivo de la consagracion de su nueva iglesia catedral, que se hizo el dia 15 de setiembre de 1803*, Vic: En la Oficina de Dorca, 1803.
- PUIG Arnau, *Història de l'art català: del Renaixement al Barroc*, Barcelona: Taber, DL, 1970.
- PUIGVERT Joaquim M., *La parròquia rural a Catalunya (Bisbat de Girona, segles XVIII-XIX)*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 1990.
- , *Església, territori i sociabilitat (S. XVII-XIX)*, Vic: Eumo, 2001.
- , *Les visites pastorals, dels orígens medievals a l'època contemporània*, Girona: CCG edicions, 2003.
- , «Les universitats i les parròquies rurals», a: GIRALT Emili (dir.), *Història Agrària dels Països Catalans*, vol. 3, Barcelona: Fundació Catalana per a la Recerca [etc.], 2008, p. 585-606.

- RÀFOLS Josep Francesc, *Diccionario biográfico de artistas de Cataluña. Desde la época romana hasta nuestros días*, vol. 1, 2 i 3, Barcelona: editorial Milà, 1951-1954.
- RAMISA Maties, «Història de l'Esperança», programa de Festa Major de Gurb, 2006.
- Ramon de Penyaforç i el Dret català. *Quatre-cents anys de la canonització del patró dels advocats de Catalunya (1601-2001)*, Barcelona: Fundació Jaume I, desembre del 2000.
- REGLÀ Joan, *Els virreis de Catalunya: els segles XVI i XVII*, Barcelona: Teide, 1956.
- RERAPAZ Gonzal de, *La Plana de Vic*, Vic: Ajuntament de Vic, Eumo, 1982.
- Reyes y mecenas. Los reyes católicos – Maximiliano I y los inicios de la casa de Austria en España*, Toledo: Electa, 1992.
- RIAL Ramon, «La Universitat Literària de Vic i la seva relació amb la de Barcelona», *Pedralbes: Revista d'història moderna*, núm. 7, 1987, p. 247-250.
- RIBAS Buenaventura, *Estudios históricos y bibliográficos sobre san Ramon de Penyaforç*, Barcelona: Imprenta Barcelonesa, 1890.
- RIBÉ Josep Maria, *Els municipis catalans de l'Antic Règim (1453-1808): procediments electorals, òrgans de poder i grups dominants*, Barcelona: Curial, 1983.
- ROVIRA Salvador-J, «Consideracions entorn de la confraria i el gremi de pagesos d'Altafulla i de les seves ordinacions de l'any 1798», *Estudis altafullencs*, núm. 5, 1981, p. 65-74.
- ROVIRÓ Ignasi, *Diccionari de filòsofs, teòlegs i mestres del seminari de Vic (1749-1968)*, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2000.
- , «Art i cultura a les parròquies del bisbat de Vic (1936-1939)», *Ausa*, vol. 20, núm. 150, 2002, p. 583-637.
- SAGREDO Diego de, *Medidas del romano*, Madrid: Publicaciones de la Asociación de Libreros y Amigos del Libro, Patronato del Instituto Nacional del Libro Español, II, 1946.
- SALA Carme, *Dades històriques d'Olot (segle XVI)*, Olot: Edicions municipals, 1985.
- , *L'art religiós a la comarca de la Garrotxa: el Pre-renaixement, el Renaixement, el Barroc i el trànsit d'una tendència a l'altra: segles XV a XVII*, Olot: Alzamora Artgràfica, 1987.
- SALARICH Joaquim, *Vich, su historia, sus monumentos, sus hijos y sus glorias*, Vic: Impremta y Llibreria de Soler hermanos, 1854.
- , *Compendio de la historia de Vich*, Vic: Impremta y Llibreria de Soler hermanos, 1860.
- SALARICH Miquel dels S. i YLLA-CATALÀ Miquel dels S., *Vigatans il·lustres*, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 1983.
- SALAS Xavier de, «Escultores renacentistas en el levante español», *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, 1943, p. 93-118.
- SÁNCHEZ José, «Pau Olives i el retablo de San Jaume de Tamarit (1589)», *Estudis altafullencs*, núm. 20, 1996, p. 69-72.
- SANTAMARIA Dora, *L'art a Girona, 1600-1615. Recerca documental i estudi analític*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 1989.

SARRET Joaquim, *Art i artistes manresans*, Manresa: Impremta i enquadernacions de Sant Josep, 1916.

SCHLOSSER Julius, *La literatura artística. Manual de fuentes de la historia moderna del arte*, Madrid: Cátedra, 1993.

SEGRET Manuel, *Aportacions a la història de la vila de Sant Llorenç de Morunys i comarca*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1978.

SENA Frederic, «Figures i bandolers de principis del segle XVII a la Vegueria de Vich», *Ausa*, vol. 4, núm. 43, 1963, p. 330-334.

SERNA Erika i SERRA Joan, «Documents per a la història de l'art empordanès (1594-1618)», *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, núm. 33, 2000, p. 193-250.

SERRA Eva, «Poder polític: municipi, Generalitat i virrei», *Barcelona Quaderns d'Història*, 9, 2003, p. 25-50.

SERRA Joaquim, «Els barons de Savassona (III)», *Roda de Ter*, núm. 26, set. 1567.

SERRA Valeri, *Llibre Popular del Rosari*, Barcelona: Foment de la Pietat Catalana, 1917.

—, *Llibre d'or del Rosari a Catalunya: història, etnografia, folclore, arqueologia, imatgeria, bibliografia*, Barcelona: Impremta Oliva de Vilanova, 1925.

SERRALLONGA Joan, *Sant Hipòlit de Voltregà dins la història*, Vic: Eumo, 1986.

SILVA Pilar, «Pintura y sociedad en la España de Carlos V», a: CHECA Fernando (dir.), *Carolus*, Madrid: Sociedad estatal para la Conmemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V, 2000, p. 139-155.

SITGES Xavier, *El Barroc del Bages. Noves dades per al seu estudi*, Manresa: Centre Excursionista de la Comarca del Bages, 1997.

—, «Els retaules renaixentistes del Berguedà», *L'Erol: revista cultural del Berguedà*, núm. 60, 1999, p. 32-34.

—, «Salvador Gros, retaulista del segle XVII», *Ausa*, vol. 22, núm. 155, 2005, p. 77-81.

—, «El retaule major de Sant Feliu de Terrassola», *La Tosca*, octubre-novembre 2006, p. 6-7.

SOLÀ Fortià, *Nostra Senyora de Cabrera*, Barcelona: Editorial Ibérica, 1915.

—, *El temple de Moyá i Santa Maria de Misericordia*, Vic: Impremta de Geroni Portavella, 1918.

—, *Història de Sallent*, Vic: Impremta Anglada, 1920.

—, *Aiguafreda. La parròquia antiga i el poble modern*, Barcelona: Impremta La Bona Parla, 1932.

—, *Nostra Senyora de Puiglagulla*, Vic: Impremta Josep M. Portavella Gelada, 1935.

—, *Història de Torelló*, vol. 2, Barcelona, Gràficas Marina, S. A., 1947.

—, *Santa Maria de Tagamanent*, Vic: Arxiu i Biblioteca Episcopal, 2012.

SOLÀ Xavier, «L'església a la ciutat de Girona: de la reforma catòlica de mitjan segle XVI al reformisme episcopal de finals del segle XVIII», *Església, societat i poder a Girona. Segles XVI-XX*, Girona: Ajuntament de Girona, DL, 2007, p. 93-135.

—, *La reforma catòlica a la muntanya catalana. Els bisbats de Girona i Vic (1587-1800)*, Girona: Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, Centre de Recerca d'Història Rural (Institut de Recerca Històrica) de la Universitat de Girona i Documenta Universitaria, 2008.

SOLÀ-MORALES Josep M., «La immigració francesa a Olot (Girona) als segles XVI i XVII», *Miscel·lània Històrica d'Olot i Comarca*, Olot: Ajuntament d'Olot, 1983, p. 17-76.

SOLDEVILA Felip, *Els 8 retaules de l'església de Sant Boi. Altres capelles de la parròquia i Sant Agustí del Lluçanès*, Vic: Ajuntament de Sant Boi del Lluçanès, 2000.

SUÀREZ Alícia. El retaule de sant Roc de L'Hospitalet, treball inèdit becat per l'Ajuntament de L'Hospitalet, 1976.

—, «Jaume Huguet I. Retaule de sant Roc. Mor de sant Roc», a: BOSCH Joan i GARRIGA Joaquim (ed.), *De Flandes a Itàlia. El canvi de model en la pintura catalana del segle XVI: el bisbat de Girona*, catàleg d'exposició, Girona, 1998, p. 160-162.

SUBIRANAS Carme, «L'església de Santa Maria la Rodona de Vic, Osona», *Revista Catalana d'Arqueologia Medieval*, 1, 2005, p. 8-31.

SUMMERSON John, *El llenguatge clàssic de l'arquitectura: de L. B. Alberti a Le Corbusier*, Barcelona: Gustavo Gili, 1998.

SUREDA Marc, «Cartographies d'une disparition. Plans anciens de la cathédrale romane de Vic», *Picard*, 2012, p. 384-393.

—, «Clero, espacio y liturgia en la catedral de Vic: la iglesia de sant Pere en los siglos XII i XIII», *Medievalia*, vol. 17, 2015, p. 279-320.

SURIÑACH Miquel, *Pinzellades històriques de Manlleu*, Manlleu: Parròquia de Santa Maria de Manlleu, 1995.

TORRAS Josep M., *Els municipis catalans de l'Antic Règim (1453-1808)*, Barcelona: Curial, 1985.

TORRAS Santi, «D'Antoni Sabater a Baptista Palma. Obres i artistes del Renaixement a Terrassa (1546-1621)», *Terme*, núm. 14, 1999, p. 63-74.

—, «El retaule del Roser de l'església de Sant Feliu de Sabadell (1573): una imatge eventual de la Contrareforma», *Arraona*, núm. 23, 3a època, tardor 2000, p. 9-25.

—, «Més dades sobre l'església de Sant Pere de Rubí en l'art i en el temps (1506-1702)», *Terme*, 16, 2001.

—, «La taula cincentista de sant Jaume del Museu d'Art de Sabadell i l'activitat del pintor Jaume Bazin a Sabadell (1594), un enigma pendent», *Arraona*, núm. 32, 4a època, 2009, p. 124-137.

—, *Pintura catalana del Barroc. L'auge col·leccionista i l'ofici de pintor al segle XVII*, Bellaterra [etc.]: Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions [etc.], 2012.

TORRELL Josep M., «El retaule del Roser de Vallmoll», *Quaderns de Vilaniu*, núm. 43, 2003, p. 131-146.

TORRELLA Francesc, *Gremios y cofradías: síntesis histórico-social*, Terrassa: Publicaciones de la Cámara Oficial del Comercio e Industria, 1961.

TORRES Xavier, *Nyerros i cadells: bàndols i bandolerisme a la Catalunya Moderna (1590-1640)*, Bellaterra: Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona, 1988.

—, *Els bandolers: s. XVI-XVII*, Vic: Eumo, 1991.

—, «Bandolerisme honorable i bandolerisme reprovable a la Catalunya dels segles XVI i XVII (els senyors "nyerros" de Vic)», *Pedralbes: Revista d'Història Moderna*, núm. 13 (2), 1993, p. 223-234.

—, *Cavallers i bandolers. Nyerros i cadells a la ciutat i vegueria de Vic (1580-1615)*, Sant Vicenç de Castellet: El Farell, 2007.

TRIADÓ Joan-Ramon, «L'època del Barroc, s. XVII-XVIII», a: MIRALLES Francesc (dir.), *Història de l'Art Català*, vol. 5, Barcelona: Edicions 62, 1984.

URQUÍZAR Antonio, *El Renacimiento en la periferia: la recepción de los modos italianos en la experiencia pictórica del Quinientos cordobés*, Córdoba: Universidad de Córdoba, Servicio de Publicaciones, 2001.

VALLS Fernando, *San Ramón de Penyafort*, Barcelona: Editorial Labor S.A., 1979.

VALLS Oriol, *El papel y sus filigranas en Cataluña*, vol. 1 i 2, Amsterdam: The paper publications society (Labarre Foundation), 1970.

VÁZQUEZ Elena, «Los Comentarios de la pintura de Felipe de Guevara», *Anales de Historia del Arte*, Volumen Extraordinario, 2010, p. 365-376.

VIGUÉ Jordi (dir.), *Catalunya romànica*, vol. 2, Osona I, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1986.

VILA Antoni, *Cerimonial de consellers de la ciutat de Vic*, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 1989.

VILALTA Maria José, «L'esplendor corporatiu en les ciutats catalanes del segle XVI. L'exemple de Lleida», *Pedralbes: revista d'història moderna*, núm. 23, 2003, p. 497-512.

VILAMALA Jordi, *Visites pastorals de Sant Julià de Vilatorrada (1592-1732)*, Gurb: [inèdit], 1998.

—, *Sant Julià de Vilatorrada: vida quotidiana i activitat econòmica, 1550-1720*, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2000.

—, *De Sant Martí de Riudeperes a Calldetenes. Passat i present d'un poble viu*, Tarragona: El Mèdol, 2002.

—, «Cinquanta anys d'història moderna a Osona», *Ausa*, vol. 20, núm. 148-149, 2002, p. 69-84.

—, «L'organització del territori diocesà. La divisió administrativa del bisbat de Vic i la seva evolució històrica», *Ausa*, vol. 12, núm. 156, 2005, p. 137-191.

VILAR Pierre, *Catalunya dins l'Espanya moderna*, vol. 1, 2 i 3, Barcelona: Edicions 62, 1986-1991.

VIRÓS Lluís, *Organització del treball preindustrial: confraries i oficis*, Barcelona: Publicacions Abadia de Montserrat, 2000.

VORÁGINE Santiago de la, *La leyenda dorada*, vol. 1 i 2, Madrid: Alianza, 1992.

WATTENBERG Eloísa, «Pinturas de Jaume Huguet I y Pere Cuquet en el Museo de Valladolid», *Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de la Purísima Concepción*, núm. 38, 2003, p. 83-89.

YEGUAS Joan, «La riquesa artística de Vilagrassa i Anglesola a l'època del Renaixement (1500-1640)», Grup de recerques de les terres de Ponent, 2013, p. 237-239 [consultable via Internet: 20/11/2016]

ZOFÍO Juan Carlos, *Gremios y artesanos en Madrid, 1550-1650: la sociedad del trabajo en una ciudad cortesana preindustrial*, Madrid: Instituto de Estudios Madrileños, 2005.

7. ANNEXOS

7.1. Els pintors: dades biogràfiques

JAUME GENER		
Any de naixement	1520 ca.	Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a la ciutat de Vic i el taller dels Gascó</i> , Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, p. 76-77.
Lloc de naixement	Natural de Sant Feliu de Llobregat	Josep M. MADURELL, «Pedro Nunyes y Enrique Fernandes, pintores de retablos», <i>Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona</i> , vol. 2, núm. 3, juliol 1944, p. 48. Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a la ciutat de Vic i el taller dels Gascó</i> , Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, p. 76-77.
Capítols matrimonials	Vic, 21 d'abril de 1548 (amb Francina Ancontra)	Publicat a: Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a la ciutat de Vic i el taller dels Gascó</i> , Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, doc. 68, p. 389-390.
	Vic, 8 de juny de 1553 (amb Antònia Rovira)	Publicat a: Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a la ciutat de Vic i el taller dels Gascó</i> , Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, doc. 80, p. 405-406.
Testament	-	-
Data de defunció	-	-
Sepultura	-	-
Inventari	-	-

BERTRAN BADIA		
Any de naixement	-	-
Lloc de naixement	Natural de Montdemariast (França)	Es desprèn tant del seu testament com dels seus capítols matrimonials.
Capítols matrimonials	Vic, 24 d'octubre de 1574 (amb Elisabet Llop)	ABEV, ACF-3361, Benet Puig, notari episcopal, capítols matrimonials, anys 1571-1577, p. 124-124v.
Testament	Vic, 10 d'octubre de 1576	ABEV, ACF-3583A, Benet Puig, notari episcopal, testaments, anys 1569-1583, núm. 82. Publicat a: Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a la ciutat de Vic i el taller dels Gascó</i> , Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, doc. 102, p. 439-442.
Data de defunció	Vic, 19 d'octubre de 1576	ABEV, ACF-3583A, Benet Puig, notari episcopal, testaments, anys 1569-1583, núm. 82. Publicat a: Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a la ciutat de Vic i el taller dels Gascó</i> , Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, doc. 102, p. 442.
Sepultura	Vic, 20 d'octubre de 1576	ABEV, ACbV-301, Sepultures de la catedral de Vic, anys 1575-1577, p. 40
Inventari	Vic, 2 de novembre de 1576	ABEV, ACF-3821, Benet Puig, notari episcopal, inventaris, anys 1571-1576, s.f. Publicat a: Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a la ciutat de Vic i el taller dels Gascó</i> , Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, doc. 103,

		p. 442-447.
--	--	-------------

RAFAEL ANDREU		
Any de naixement	-	-
Lloc de naixement	Natural de La Selva del Camp	Es desprèn del seu testament. La seva procedència ja havia estat donada a conèixer per: Josep GUDIOL i CUNILL, «De vidrieres i vidriers catalans, III», <i>La Veu de Catalunya</i> , Barcelona, 28 de juliol de 1919, pàgina artística núm. 486; Joan Francesc RÀFOLS, <i>Diccionario biográfico de artistas de Cataluña. Desde la época romana hasta nuestros días</i> , vol. 1, Barcelona, editorial Milà, 1951, p. 38; Dora SANTAMARIA, <i>L'art a Girona, 1600-1615. Recerca documental i estudi analític</i> , tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 1989, p. 442; Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a la ciutat de Vic i el taller dels Gascó</i> , Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, p. 107.
Capítols matrimonials	Vic, 2 de gener de 1577 (amb Elisabet Llop)	ABEV, ACF-3361, Benet Puig, notari episcopal, capítols matrimonials, anys 1571-1577, p. 384-385v.
Testament	Vic, 31 de maig de 1577	ABEV, ACF-3583A, Benet Puig, notari episcopal, testaments, anys 1569-1583, núm. 86. Publicat a: Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a la ciutat de Vic i el taller dels Gascó</i> , Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, doc. 104, p. 447-449.
Data de defunció	-	-
Sepultura	-	-
Inventari	-	-

JOAQUIM ALBAREDA

Any de naixement	-	-
Lloc de naixement	Natural de Vic	-
Capítols matrimonials	Vic, 5 d'abril de 1592 (amb Marianna Vila)	ABEV, ACF-3354, Onofre Coma, notari episcopal, capítols matrimonials, anys 1591-1599, s.f.
Testament	Vic, 26 de maig de 1599	ABEV, ACF-3595A, Onofre Calvet, notari episcopal, testaments, anys 1581-1607, s.f.
	Vic, 5 d'octubre de 1614	ABEV, ACF-3592, Joan Vinyes, notari episcopal, testaments, anys 1585-1624, p.112-117.
Data de defunció	Vic, 11 d'octubre de 1614	Es registra en el seu darrer testament.
Sepultura	-	-
Inventari	Vic, 30 d'octubre de 1614	ABEV, ACF-3828, Joan Vinyes, notari episcopal, inventaris, anys 1585-1624, s.f.

PERE PAU CAMPS		
Any de naixement	1586 ca.	Es desprèn del plet entre Lluçia Toll i Francesc Rovira (1620), en el qual declara Pere Pau Camps, aleshores d'edat de trenta-quatre anys: ABEV, Vegueria de Vich, Vària, Documents històrics, AVV/959, plec solt.
Lloc de naixement	Probablement, natural de Barcelona	-
Capítols matrimonials	Vic, 1604 ca. (amb Elena Font)	Es desprèn de la notícia referent al repartiment de les rendes de la causa pia de les donzelles filles de mestres de la confraria dels fusters de Vic, entre les quals hi consta Elena, filla del boter Pere Joan Font: ABEV, ACF-CONF. 33, Confraria de Sant Josep i Sant Just, llibre d'actes, anys 1589-1593 (16 d'agost de 1604, s.f.).
Testament	-	-
Data de defunció	-	-
Sepultura	-	-
Inventari	-	-

JOAN ANTIC CLARAMUNT		
Any de naixement	1583 ca.	Es desprèn dels seus primers capítols matrimonials, que signà a l'edat de vint-i-tres anys.
Lloc de naixement	Potser, natural de Sant Julià de Lliçà d'Amunt	En els seus capítols matrimonials el seu pare consta natural d'aquest lloc.
Capítols matrimonials	Vic, 26 de juliol de 1606 (amb Anna Maria Vivet)	ABEV, ACF- 3383, Onofre Calvet, notari episcopal, capítols matrimonials, anys 1601-1606, núm. 102.
	Vic, 23 de juny de 1615 (amb Maria Anna Bruguera)	ABEV, ACF-3385, Onofre Calvet, notari episcopal, capítols matrimonials, anys 1614-1617, núm. 26.
Testament	-	-
Data de defunció	-	-
Sepultura	-	-
Inventari	-	-

ANTONI CLARAMUNT, fill de Joan Antic Claramunt

Any de naixement	1608 ca.	Consta que en un document datat de 1613 Antoni Claramunt tenia cinc anys: ABEV, ACF-2142, Agustí Argemir, notari episcopal, any 1613 (10 de maig de 1612, s.f.).
Lloc de naixement	Probablement, natural de Vic	-
Capítols matrimonials	Vic, 10 de febrer de 1630 (amb Clemència Sans)	ABEV, ACF-3423, Antoni Joan Marfà, notari episcopal, inventaris, testaments i capítols matrimonials, anys 1571-1684, s.f.
Testament	-	-
Data de defunció	-	-
Sepultura	Vic, 25 d'agost de 1636	ABEV, ACbV-335, Sepultures de la catedral de Vic, anys 1635-1636, p. 17, 64 i 189v.
Inventari	Vic, 13 d'octubre de 1636	ABEV, ACF-3845, Onofre Josep Bigas, notari episcopal, inventaris, anys 1630-1638, p. 60-61.

NICOLAU FAUXER		
Any de naixement	1591 ca.	En un document datat de 1611 es fa referència a un altre document datat de 1608 en el qual consta que Nicolau Fauxer tenia disset anys: ABEV, ACF-1923, Joan Ribot, notari episcopal, manuals notarians, any 1611 (5 de febrer de 1611, p. 29).
Lloc de naixement	Natural de Torelló o de Manlleu	El pare de Nicolau Fauxer era natural de Torelló i la majoria de documents reconeixen a Fauxer nascut igualment a Torelló, però en els seus capítols matrimonials se l'identifica com a natural de Manlleu.
Capítols matrimonials	Vic, 19 de novembre de 1612 (amb Marina Camps)	ACF-3384, Onofre Calvet, notari episcopal, capítols matrimonials, anys 1607-1613, s.f.
Testament	-	-
Data de defunció	-	-
Sepultura	-	-
Inventari	-	-

JAUME JUTGLAR		
Any de naixement	1587 ca.	Es desprèn del plet entre Lluçia Toll i Francesc Rovira (1620), en el qual declara Jaume Jutglar, aleshores d'edat de trenta-tres anys: ABEV, Vegueria de Vich, Vària, Documents històrics, AVV/959, plec solt.
Lloc de naixement	Natural de Solsona	Es desprèn dels seus segons capítols matrimonials.
Capítols matrimonials	Vic, 24 d'agost de 1608 (amb Antiga Carrera)	Es desprèn de l'època de la dot de la noia: ABEV, ACF-CONF. 33, Confraria de Sant Josep i sant Just, llibre d'actes, anys 1589-1629 (16 d'agost de 1609, s.f.).
	Vic, 28 de març de 1615 (amb Maria Anna Soler)	ABEV, ACF-3385, Onofre Calvet, notari episcopal, capítols matrimonials, anys 1614-1617, núm. 21.
Testament	-	-
Data de defunció	-	-
Sepultura	-	-
Inventari	-	-

JOSEP VIVET		
Any de naixement	1587 ca.	Es desprèn dels seus capítols matrimonials, signats a l'edat de trenta-quatre anys.
Lloc de naixement	Probablement, natural de Vic	-
Capítols matrimonials	Vic, 1 de juny de 1621 (amb Maria Agnès Comalada)	ABEV, ACF-3378, Joan Vinyes, notari episcopal, capítols matrimonials, anys 1619-1623, p. 100-104v.
Testament	Vic, 31 d'agost de 1639	ABEV, ACF-3621, Joan Francesc Coromina, notari episcopal, testaments, anys 1628-1641, núm. 82.
Data de defunció	Segurament, l'1 de setembre de 1639	-
Sepultura	Vic, 2 de setembre de 1639	ABEV, ACbV-338, Sepultures de la catedral de Vic, anys 1639-1641, s.f.
Inventari	-	-

7.2. Els fusters: dades biogràfiques

BERNARDÍ TOLL, germà de Segimon Toll i de Lluçia Toll

Any de naixement	-	-
Lloc de naixement	Natural de Vic	-
Capítols matrimonials	Vic, 6 d'abril de 1571 (amb Caterina Tallander)	ABEV, ACF-3356, Gaspar Benet Prat, notari episcopal, capítols matrimonials, anys 1569-1572, núm. 38.
Testament	-	-
Data de defunció	-	-
Sepultura	Vic, 30 d'abril de 1583	ABEV, Sepultures, ACbV-304, Sepultures de la catedral de Vic, anys 1581-1583, s. f.
Inventari	-	-

SEGIMON TOLL, germà de Bernardí Toll i de Lluçia Toll

Any de naixement	-	-
Lloc de naixement	Natural de Vic	-
Capítols matrimonials	Tot i que sabem que signà els capítols matrimonials, com a mínim, en dues ocasions (la primera amb Eulàlia i la segona amb Àngela) no hem localitzat cap d'aquests dos documents.	-
Testament	Vic, 4 de desembre de 1621	ABEV, ACF-3590, Joan Vinyes, notari episcopal, testaments, anys 1585-1628, p. 454-455.
Data de defunció	-	-
Sepultura	Vic, 11 de setembre de 1636	ABEV, ACbV-335, Sepultures de la catedral de Vic, anys 1635-1637, p. 193.
Inventari	-	-

LLUCIÀ TOLL, germà de Bernardí Toll i de Segimon Toll

Any de naixement	1567 ca.	Es desprèn del plet que Francesc Rovira obre a Lluçia Toll (1620), en el qual consta que aleshores Lluçia tenia cinquanta-tres anys: ABEV, Vegueria de Vich, Vària, Documents històrics, AVV/959, plec solt.
Lloc de naixement	Probablement, natural de Vic	-
Capítols matrimonials	Vic, 31 de gener de 1594 (amb Esperança Galina)	ABEV, ACF-3381, Onofre Calvet, notari episcopal, capítols matrimonials, anys 1587-1594, núm. 76.
Testament	-	-
Data de defunció	-	-
Sepultura	-	-
Inventari	-	-

MONTSERRAT SANTMARTÍ		
Any de naixement	-	-
Lloc de naixement	Probablement, natural de Sant Hipòlit de Voltregà	En els seus capítols matrimonials, el seu pare hi consta com a pagès de Sant Hipòlit de Voltregà.
Capítols matrimonials	Vic, 11 d'abril de 1586 (amb Marianna Morlans)	ABEV, ACF-3370, Joan Vinyes, notari episcopal, capítols matrimonials, anys 1586-1596, 162-165v.
Testament	-	-
Data de defunció	-	-
Sepultura	-	-
Inventari	Vic, 18 d'agost de 1603	ABEV, ACF- 3836, Joan Ribot, notari episcopal, inventaris, anys 1601-1636, s.f.

FRANCESC ROVIRA		
Any de naixement	-	-
Lloc de naixement	Natural de Solsona	Es coneix a través dels seus capítols matrimonials.
Capítols matrimonials	Vic, 6 de setembre de 1608 (amb Caterina Mitja)	ABEV, ACF-3391, Salvador Casals, notari episcopal, capítols matrimonials, anys 1599-1612, p. 132-134v.
Testament	Vic, 25 de setembre de 1636	ABEV, ACF-3614, Francesc Serrahima, notari episcopal, testaments, anys 1617-1644, p. 38-40.
Data de defunció	-	-
Sepultura	Vic, 3 d'abril de 1638	ABEV, ACbV-337, Sepultures de la catedral de Vic, anys 1637-1639, p. 30-40 (hi un error de paginació, hauria de ser 30-31).
Inventari	-	-

JOAN ANTONI ROSERS		
Any de naixement	-	-
Lloc de naixement	Natural de Cotlliure	Es coneix a través dels seus capítols matrimonials.
Capítols matrimonials	Vic, 17 de desembre de 1609 (amb Mariàngela Alària)	ABEV, ACF-3378, Joan Vinyes, notari episcopal, capítols matrimonials, anys 1619-1623, p. 124-127.
Testament	Vic, 9 de setembre de 1636	ABEV, ACF-3625, Onofre Josep Bigas, notari episcopal, testaments, anys 1628-1637, núm. 56.
Data de defunció	-	-
Sepultura	Vic, 11 de setembre de 1636	ABEV, ACbV-335, Sepultures de la catedral de Vic, anys 1635-1637, s.f.
Inventari	Vic, 7 d'octubre de 1636	ABEV, ACF-3845, Onofre Josep Bigas, notari episcopal, inventaris, anys 1630-1638, p. 56-58.

JAUME PRATNERBONES

Any de naixement	-	-
Lloc de naixement	Probablement, natural de Vic	-
Capítols matrimonials	Vic, 24 d'octubre de 1614 (amb Elisabet Nogareda)	ABEV, ACF-3398bis, Joan Riquer, notari episcopal, capítols matrimonials, anys 1610-1617, p. 177-180.
Testament	-	-
Data de defunció	-	-
Sepultura	-	-
Inventari	-	-

7.3. Els pintors: relació d'obres

JAUME GENER

OBRA DINS DE L'ÀREA DE VIC	REFERÈNCIA DOCUMENTAL/FONT BIBLIOGRÀFICA
<p>Pintura del retaule major de l'església de Santa Maria d'Olost (amb Nicolau Mates).</p>	<p>Esmentat a: Eduard JUNYENT, <i>Itinerario histórico de las parroquias del obispado de Vich</i>, Vic: Impremta Anglada, 1945-1952, p. 151. Contracte publicat a: Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó</i>, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, p. 74-75, 386-388 (27 d'agost de 1547).</p>
<p>Pintura de quatre taules del retaule major de l'església del convent de la Mare de Déu del Carme de Vic (amb Nicolau Mates).</p>	<p>Època publicada a: Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó</i>, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, p. 75-76, 388-389 (28 de novembre de 1547).</p>
<p>Pintura del bocaram i dels draps de «paganeres» de la catedral de Vic.</p>	<p>Època publicada a: Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó</i>, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, p. 77-78, 399 (2 de desembre de 1551).</p>
<p>Pintura del retaule de la Mare de Déu de l'església de Sant Pere de Roda.</p>	<p>Contracte publicat a: Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó</i>, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, p. 78,403-405 (7 de març de 1553).</p>
<p>Pintura dels carrers laterals del retaule de sant Sebastià de l'església del convent del Carme de Vic.</p>	<p>Contracte publicat a: Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó</i>, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, p. 78-79, 406-408 (7 d'agost de 1553).</p>
<p>Pintura dels escuts d'armes per a la capella funerària de Joana I la Boja a la ciutat de Vic.</p>	<p>AMV, Llibre d'exèquies funeràries, anys 1497-1689, p. 23-24. Registre de pagament publicat a: Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a</i></p>

	<i>Vic i el taller dels Gascó</i> , Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, p. 79-80, 419-420 (17 de maig de 1555).
Pintura del retaule major de l'església de Sant Martí d'Albars o del Bas.	Esmentat a: Eduard JUNYENT, <i>Itinerario histórico de las parroquias del obispado de Vich</i> , Vic: Impremta Anglada, 1945-1952, p. 136. Contracte publicat a: Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó</i> , Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, p. 80, 420-422 (17 de juny de 1555).
Pintura del retaule de la capella de Sant Sebastià de la Parra.	Contracte publicat a: Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó</i> , Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, p. 81, 422-423 (30 de setembre de 1555).
Pintura del retaule de l'església de Sant Marçal.	Èpoques publicades a: Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó</i> , Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, p. 81, 426-427 (12 i 16 de maig de 1556).
Pintura de les peanyes dels màrtirs i la civera de la catedral de Vic.	Època publicada a: Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó</i> , Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, p. 81-82, 431 (6 d'octubre de 1557).
Pintura del retaule de sant Fortià de l'església de Sant Feliu de Torelló.	Contracte publicat a: Fortià SOLÀ, <i>Història de Torelló</i> , vol. 2, Barcelona: Gráficas Marina, S.A., 1947, p. 46 (13 de maig de 1558). Esmentat a: Josep Francesc RÀFOLS, <i>Diccionario biográfico de artistas de Cataluña. Desde la época romana hasta nuestros días</i> , vol. 1, Barcelona: Editorial Milà, 1951-1954, p. 22. Contracte publicat a: Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó</i> , Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, p. 82, 432-433 (13 de maig de 1558).

<p>Pintura dels escuts d'armes per a la capella funerària de Carles I a la ciutat de Vic.</p>	<p>AMV, Llibre d'exèquies funeràries, anys 1497-1689, p. 27-28. Registre de pagament publicat a: Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó</i>, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, p. 83, 434-435 (31 d'octubre de 1558).</p>
<p>Pintura del retaule major de l'església de Sant Quirze de Besora (amb la col·laboració de Joan Borgunyó).</p>	<p>Contracte: ABEV, Arxiu parroquial de Santa Maria de Besora, manuals notariais, R/6, anys 1557-1558 (6 de febrer de 1562, p. 110-110v). [doc. 1]</p>
<p>Pintura dels escuts d'armes per a la capella funerària del Príncep Carles, fill primogènit de Felip II, a la ciutat de Vic.</p>	<p>AMV, Llibre d'exèquies funeràries, anys 1497-1689, p. 30-34. Registre de pagament publicat a: Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó</i>, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, p. 83, 437-438 (13 d'agost de 1568).</p>
<p>Pintura de la imatge de santa Bàrbara destinada a l'església de la Pietat de Vic</p>	<p>ABEV, Col·lecció Junyent 125B (Llibre de l'obra II, anys 1555-1572 [notes]), (1568).</p>
<p>Pintura del retaule de l'església de Sant Cristòfol de Cerdans.</p>	<p>Època: ABEV, ACF-1562, Benet Puig, notari episcopal, anys 1571-1572, (14 de desembre de 1571 p. 65v).</p>

PERE DE LA ROCHA

OBRA DINS DE L'ÀREA DE VIC	REFERÈNCIA DOCUMENTAL/FONT BIBLIOGRÀFICA
Pintura del retaule del <i>Corpus Christi</i> de la catedral de Vic	<p>Primer contracte: ABEV, ACF-1386, Joan Torra, notari episcopal, anys 1568-1569 (9 de desembre de 1568, p. 181v). [doc. 2]</p> <p>Segon contracte: ABEV, ACF-1277, Onofre Coma, notari episcopal, any 1569 (2 de juny de 1569, p. 58v-59). [doc. 3]</p> <p>Època: Ib., (2 de juny de 1569, p. 59).</p> <p>Època: ABEV, ACF-1278, Onofre Coma, notari episcopal, any 1570 (24 de maig de 1570, p. 59).</p> <p>Època: ABEV, ACF-1392, Joan Torra, notari episcopal, anys 1571-1572 (23 d'agost de 1571, p. 68v).</p>
Pintura del retaule de sant Just de la catedral de Vic	<p>Contracte: ABEV, ACF-1278, Onofre Coma, notari episcopal, any 1570 (24 de maig de 1570, p. 58-59v). [doc. 4]</p> <p>Època: ABEV, ACF-1279, Onofre Coma, notari episcopal, any 1571 (26 d'abril de 1571, p. 153v).</p>
Pintura del retaule dels sants Cosme i Damià de la catedral de Vic	<p>Contracte: ABEV, ACF-1278, Onofre Coma, notari episcopal, any 1570 (24 de maig de 1570, p. 58v-59v). [doc. 5]</p> <p>Època: ABEV, ACF-1279, Onofre Coma, notari episcopal, any 1571 (22 d'agost de 1571, p. 244v).</p>
Pintura del retaule dels sants Lluç i Blai de la catedral de Vic	<p>Contracte: ABEV, ACF-1278, Onofre Coma, notari episcopal, any 1570 (24 de maig de 1570, p. 58-59v). [doc. 6]</p>

	<p>Època: Ib., (22 de desembre de 1570, p. 196).</p>
Pintura del retaule de sant Llorenç de la catedral de Vic	<p>Contracte: ABEV, ACF-1392, Joan Torra, notari episcopal, anys 1571-1572 (23 d'agost de 1571, p. 68-68v). [doc. 7]</p>
Pintura del retaule del Roser de l'església de Sant Julià Sassorba	<p>Esmentat a : Josep GUDIOL i CUNILL, «Dels orígens de la pintura a l'oli», <i>Pàgina Artística de La Veu</i>, núm. 404 i 405, 1917, (1571).</p> <p>Esmentat a: Eduard JUNYENT, <i>Itinerario histórico de las parroquias del obispado de Vich</i>, Vic: Impremta Anglada, 1945-1952, p. 45.</p> <p>Esmentat a: Josep Francesc RÀFOLS, <i>Diccionario biográfico de artistas de Cataluña. Desde la época romana hasta nuestros días</i>, vol. 2, Barcelona: Editorial Milà, 1951-1954, p. 461.</p> <p>Esmentat a: Joaquim GARRIGA (amb la col·laboració de Marià CARBONELL), «L'època del Renaixement, s. XVI», a: Francesc MIRALLES (dir.), <i>Història de l'Art Català</i>, vol. 4, Barcelona: Edicions 62, 1986, p. 150.</p> <p>Esmentat a: Miquel Àngel ALARCIA, «Pere de la Rocha», a: Joan BOSCH i Joaquim GARRIGA (ed.), <i>De Flandes a Itàlia. El canvi de model en la pintura catalana del segle XVI: el bisbat de Girona</i>, catàleg d'exposició, Girona, 1998, p. 221.</p> <p>Esmentat a: Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó</i>, Vic, Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, p. 104-105.</p>
Pintura del retaule major de l'església de Sant Julià de Vilatorrada (amb el seu gendre, Gabriel Rovira)	<p>Contracte: ABEV, ACF-1581, Benet Puig, notari episcopal, manuals notariaus, any 1577 (23 de juny de 1577, p. 15-15v). [doc. 8]</p> <p>Època: Ib., (24 de juny de 1577, p. 54v).</p> <p>Època de cancel·lació: Ib., (3 d'octubre de 1581, p.15)</p>

OBRA FORA DE L'ÀREA DE VIC	REFERÈNCIA DOCUMENTAL/FONT BIBLIOGRÀFICA
<p>Pintura del retaule del <i>Corpus Christi</i> de la catedral de Girona (amb Nicolau Mates), (1566)</p>	<p>Josep CLARA, «El retaule de la capella del Corpus de la Catedral», <i>Revista de Girona</i>, 99, 1982, p. 173-181.</p> <p>Miquel Àngel ALARCIA, «Pere de la Rocha», a: Joan BOSCH i Joaquim GARRIGA (ed.), <i>De Flandes a Itàlia. El canvi de model en la pintura catalana del segle XVI: el bisbat de Girona</i>, catàleg d'exposició, Girona, 1998, p. 221.</p> <p>Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó</i>, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, p. 104-105.</p>
<p>Pintura del retaule del <i>Corpus Christi</i> de l'església de Sant Esteve d'Olot (1569)</p>	<p>Josep M. SOLÀ-MORALES, «La immigració francesa a Olot (Girona) als segles XVI i XVII», <i>Miscel·lània Històrica d'Olot i Comarca</i>, Olot, 1983, p. 17-76.</p> <p>Carme SALA, <i>L'art religiós a la comarca de la Garrotxa: el Pre-renaixement, el Barroc i el trànsit d'una tendència a l'altra: seg. XV a XVII a Olot</i>, Olot: Alzamora Artgràfica, 1987, p. 99-100.</p> <p>Josep CLARA, «Pintors forasters a la Girona del darrer terç del segle XVI», <i>Annals de l'Institut d'Estudis Gironins</i>, 32, 1992-1993, p. 97-114.</p> <p>Miquel Àngel ALARCIA, «Pere de la Rocha», a: Joan BOSCH i Joaquim GARRIGA (ed.), <i>De Flandes a Itàlia. El canvi de model en la pintura catalana del segle XVI: el bisbat de Girona</i>, catàleg d'exposició, Girona, 1998, p. 221.</p> <p>Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó</i>, Vic, Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, p. 104-105.</p>
<p>Pintura/restauració dels retaules major i del Santíssim de l'església de Sant Esteve d'Olot (1569)</p>	<p>Josep M. SOLÀ-MORALES, «La immigració francesa a Olot (Girona) als segles XVI i XVII», a <i>Miscel·lània Històrica d'Olot i Comarca</i>, Olot, 1983, p. 17-76.</p> <p>Joan PAGÈS, <i>L'església de Sant Esteve d'Olot</i>, Olot: Alzamora Artgràfica, 1986, p. 77.</p>

	<p>Carme SALA, <i>L'art religiós a la comarca de la Garrotxa: el Pre-renaixement, el Barroc i el trànsit d'una tendència a l'altra: seg. XV a XVII a Olot</i>, Olot: Alzamora Artgràfica, 1987, p. 99-100.</p> <p>Josep CLARA, «Pintors forasters a la Girona del darrer terç del segle XVI», <i>Annals de l'Institut d'Estudis Gironins</i>, 32, 1992-1993, p. 97-114.</p> <p>Miquel Àngel ALARCIA, «Pere de la Rocha», a: Joan BOSCH i Joaquim GARRIGA (ed.), <i>De Flandes a Itàlia. El canvi de model en la pintura catalana del segle XVI: el bisbat de Girona</i>, catàleg d'exposició, Girona, 1998, p. 221.</p> <p>Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó</i>, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, p. 104-105.</p>
<p>Pintura del retaule dels sants Joan i Sebastià de l'església d'Hostalric (1569)</p>	<p>Josep CLARA, «El retaule de la capella del Corpus de la Catedral», <i>Revista de Girona</i>, 99, 1982, p. 173-181.</p> <p>Miquel Àngel ALARCIA, «Pere de la Rocha», a: Joan BOSCH i Joaquim GARRIGA (ed.), <i>De Flandes a Itàlia. El canvi de model en la pintura catalana del segle XVI: el bisbat de Girona</i>, catàleg d'exposició, Girona, 1998, p. 221.</p> <p>Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó</i>, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, p. 104-105.</p>
<p>Pintura del retaule del Roser de l'església de Sant Privat de Bas (1570)</p>	<p>Josep M. SOLÀ-MORALES, «La immigració francesa a Olot (Girona) als segles XVI i XVII», a <i>Miscel·lània Històrica d'Olot i Comarca</i>, Olot, 1983, p. 17-76.</p> <p>Joan PAGÈS, <i>L'església de Sant Esteve d'Olot</i>, Olot: Alzamora Artgràfica, 1986, p. 73.</p> <p>Carme SALA, <i>L'art religiós a la comarca de la Garrotxa: el Pre-renaixement, el Barroc i el trànsit d'una tendència a l'altra: seg. XV a XVII a Olot</i>, Olot: Alzamora Artgràfica, 1987, p. 104-105.</p> <p>Miquel Àngel ALARCIA, «Pere de la Rocha», a: Joan BOSCH i Joaquim GARRIGA</p>

	<p>(ed.), <i>De Flandes a Itàlia. El canvi de model en la pintura catalana del segle XVI: el bisbat de Girona</i>, catàleg d'exposició, Girona, 1998, p. 221.</p> <p>Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó</i>, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, p. 104-105.</p>
Pintura del retaule major de la capella de Sant Miquel del Mont (1573)	<p>Carme SALA, <i>L'art religiós a la comarca de la Garrotxa: el Pre-renaixement, el Barroc i el trànsit d'una tendència a l'altra: seg. XV a XVII a Olot</i>, Olot: Alzamora Artgràfica, 1987, p. 109-110.</p> <p>Miquel Àngel ALARCIA, «Pere de la Rocha», a: Joan BOSCH i Joaquim GARRIGA (ed.), <i>De Flandes a Itàlia. El canvi de model en la pintura catalana del segle XVI: el bisbat de Girona</i>, catàleg d'exposició, Girona, 1998, p. 221.</p> <p>Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó</i>, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, p. 104-105.</p>
Pintura del retaule dedicat a sant Pere, sant Andreu i sant Mateu per a l'església de Sant Esteve d'Olot (1573)	<p>Joan PAGÈS, <i>L'església de Sant Esteve d'Olot</i>, Olot: Alzamora Artgràfica, 1986, p. 77-78.</p> <p>Carme SALA, <i>L'art religiós a la comarca de la Garrotxa: el Pre-renaixement, el Barroc i el trànsit d'una tendència a l'altra: seg. XV a XVII a Olot</i>, Olot: Alzamora Artgràfica, 1987, p. 110-111.</p> <p>Miquel Àngel ALARCIA, «Pere de la Rocha», a: Joan BOSCH i Joaquim GARRIGA (ed.), <i>De Flandes a Itàlia. El canvi de model en la pintura catalana del segle XVI: el bisbat de Girona</i>, catàleg d'exposició, Girona, 1998, p. 221.</p> <p>Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó</i>, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, p. 104-105.</p>
Pintura del retaule de les Ànimes del Purgatori de l'església de Peralada (amb Damià Mates), (1574)	<p>Josep CLARA, «Damià Mates, pintor del segle XVI», <i>Jornades d'història de l'Empordà. Homenatge a J. Pella i Forgas (actes del congrés)</i>, Girona, 1987, p.</p>

	<p>215-226.</p> <p>Miquel Àngel ALARCIA, «Pere de la Rocha», a: Joan BOSCH i Joaquim GARRIGA (ed.), <i>De Flandes a Itàlia. El canvi de model en la pintura catalana del segle XVI: el bisbat de Girona</i>, catàleg d'exposició, Girona, 1998, p. 221.</p> <p>Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó</i>, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, p. 104-105.</p>
Pintura del retaule de Viladesens (1577)	<p>Josep CLARA, «Obra d'artistes i artesans gironins del segle XVI a la Garrotxa», <i>Annals 1982-1983</i>, Olot, 1984, p. 64-69.</p> <p>Miquel Àngel ALARCIA, «Pere de la Rocha», a: Joan BOSCH i Joaquim GARRIGA (ed.), <i>De Flandes a Itàlia. El canvi de model en la pintura catalana del segle XVI: el bisbat de Girona</i>, catàleg d'exposició, Girona, 1998, p. 221.</p> <p>Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó</i>, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, p. 104-105.</p>
Pintura del retaule major de l'església de Sant Esteve de Pardines (1579)	<p>Carme SALA, <i>L'art religiós a la comarca de la Garrotxa: el Pre-renaixement, el Barroc i el trànsit d'una tendència a l'altra: seg. XV a XVII a Olot</i>, Olot: Alzamora Artgràfica, 1987, p. 116-117.</p> <p>Miquel Àngel ALARCIA, «Pere de la Rocha», a: Joan BOSCH i Joaquim GARRIGA (ed.), <i>De Flandes a Itàlia. El canvi de model en la pintura catalana del segle XVI: el bisbat de Girona</i>, catàleg d'exposició, Girona, 1998, p. 221.</p> <p>Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó</i>, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, p. 104-105.</p>
OBRA CONSERVADA	LLOC DE CONSERVACIÓ
Retaule del <i>Corpus Christi</i> de la catedral de Girona	Capella del <i>Corpus Christi</i> de la catedral de Girona

Dues taules amb les imatges de sant Joan Baptista i sant Joan Evangelista	Museu d'Art de Girona
Taula amb la imatge de sant Joan Evangelista	Col·legiata de Sant Feliu de Girona
Dues taules dedicades als sants Cosme i Damià	Seminari conciliar de Girona
Taula amb la representació del Calvari	Museu Comarcal d'Olot

JAUME BAZIN

OBRA DINS DE L'ÀREA DE VIC	REFERÈNCIA DOCUMENTAL/FONT BIBLIOGRÀFICA
Acabament de la pintura del retaule de la capella de la Concepció dels claustres nous de la catedral de Vic (començat pel pintor Jaume Forner)	Contracte: ABEV, ACF-1386, Joan Torra, notari episcopal, manuals notarians, anys 1568-1569 (30 de juny de 1568, p. 77v-78). [doc. 9] Època de cancel·lació: Ib., 11 de desembre de 1568, p. 77v.
Pintura del retaule de la capella de santa Margarida, santa Caterina i santa Anna de la catedral de Vic	Contracte: ABEV, ACF-1386, Joan Torra, notari episcopal, manuals notarians, anys 1568-1569 (2 de desembre de 1568, p. 171v-172v). [doc. 10] Època de cancel·lació: Ib., 1 de juny de 1570, p. 172v.
Treball pictòric no especificat per a l'església de Sant Bartomeu del Grau	Procura feta per Jaume Bazin: ABEV, ACF-1489, Gaspar Benet Prat, notari episcopal, manuals notarians, anys 1569-1571 (1 d'octubre de 1570, s.f).
OBRA FORA DE L'ÀREA DE VIC	REFERÈNCIA DOCUMENTAL/FONT BIBLIOGRÀFICA
Pintura del retaule del Roser de l'església del convent dels Pares Predicadors de Manresa (amb el seu pare, Arnau Bazin), (1563)	Joaquim SARRET, <i>Art i artistes manresans</i> , Manresa: Impremta i Enquadernacions Sant Josep, 1916, p. 37. Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó</i> , Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, p. 104.
[Possible obra pictòrica pel propietari del Mas de l'Estadella de Vilagrassa] (1568)	Joan YEGUAS, «La riquesa artística de Vilagrassa i Anglesola a l'època del Renaixement (1500-1640)», Grup de recerques de les terres de Ponent, 2013, p. 237-239 [consultable via Internet: 20/11/2016].
Pintura del retaule del Roser de l'ermita de la Mare de Déu del Roser de	Josep Francesc RÀFOLS, <i>Diccionario biográfico de artistas de Cataluña. Desde la época</i>

Vallmoll (1580)	<p><i>romana hasta nuestros días</i>, vol. 1, Barcelona: Editorial Milà, 1951-1954, p. 95.</p> <p>Josep M. TORRELL, «El retaule del Roser de Vallmoll», <i>Quaderns de Vilaniu</i>, núm. 43, 2003, p. 131-146.</p> <p>Sofia MATA, <i>La pintura del cinc-cents a la diòcesi de Tarragona (1495-1620)</i>, Tarragona: Diputació de Tarragona, 2005, p. 345-350.</p>
Pintura del retaule major de l'església del monestir de Santa Maria de Montalegre de Barcelona (1588)	<p>Josep M. MADURELL, «Pedro Nunyes y Enrique Fernandes, pintores de retablos», <i>Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona</i>, vol. 2, núm. 3, gener 1944, p. 42.</p> <p>Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó</i>, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, p. 104.</p>
OBRA CONSERVADA	LLOC DE CONSERVACIÓ
Retaule del Roser de l'ermita de la Mare de Déu del Roser de Vallmoll	Ermita de la Mare de Déu del Roser de Vallmoll

BERTRAN BADIA

OBRA DINS DE L'ÀREA DE VIC	REFERÈNCIA DOCUMENTAL/FONT BIBLIOGRÀFICA
<p>Pintura del retaule de la capella de sant Valentí de l'església de Sant Andreu de Tona</p>	<p>Contracte: ABEV, ACF-3903, Onofre Calvet (anys 1568-1609) i Jaume Onofre Calvet (CC/11 anys 1568-1624), concòrdies, anys 1568-1624 (17 de maig de 1572, s.f.).</p> <p>Contracte publicat a: Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gasó</i>, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, doc. 101, p. 438-439.</p>
<p>Pintura del retaule de sant Nicolau de l'església de Sant Martí de Sentfores</p>	<p>Contracte: ABEV, ACF-1281, Onofre Coma, notari episcopal, manuals notarians, anys 1574-1575 (6 de gener de 1575, p. 90-91). [doc. 11]</p> <p>Època: Ib., 6 de gener de 1575, p. 91.</p>
<p>Pintura del retaule del Roser de la capella de Rocaprevera</p>	<p>Contracte: ABEV, ACF-1575, Benet Puig, notari episcopal, manuals notarians, any 1575 (29 de setembre de 1575, p. 89v). [doc. 12]</p> <p>Època de cancel·lació : Ib., 17 de març de 1576, p. 89v.</p>
<p>[Pintura del retaule major de l'església de Sant Cristòfol de la Castanya]</p>	<p>Contracte: ABEV, ACF-1577, Benet Puig, notari episcopal, manuals notarians, any 1576 (16 d'agost de 1576, p. 37v-38). [doc. 13]</p> <p>Esmentat a: Eduard JUNYENT, <i>Itinerario histórico de las parroquias del obispado de Vich</i>, Vic: Impremta Anglada, 1945-1952, p. 18.</p> <p>Esmentat a: Jordi VIGUÉ (dir.), <i>Catalunya romànica</i>, vol. 2: Osona I, Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana, 1984, p. 168-169.</p>
OBRA FORA DE L'ÀREA DE VIC	REFERÈNCIA DOCUMENTAL/FONT BIBLIOGRÀFICA

<p>Pintura del retaule de l'església de Sant Llorenç de Gaserans</p>	<p>Es desprèn a través dels testaments de Bertran Badia i del pintor Rafael Andreu: ABEV, ACF-3583A, Benet Puig, notari episcopal, testaments, anys 1569-1583 (10 d'octubre de 1576, núm. 86; 31 de maig de 1577, núm. 86).</p> <p>Esmentat a: Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó</i>, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, p. 105-108, i docs. 102 i 104, p. 439-442 i 447-449.</p>
<p>Pintura d'un tauló amb la representació de la Mare de Déu de l'Esperança pel retaule de la confraria de Sant Joan i sant Josep de Manresa instituïda a la Seu de la ciutat</p>	<p>Es desprèn a través del testament de Bertran Badia: ABEV, ACF-3583A, Benet Puig, notari episcopal, testaments, anys 1569-1583 (10 d'octubre de 1576, núm. 86).</p> <p>Esmentat a: Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó</i>, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, p. 105-108, i doc. 102, p. 439-442.</p> <p>Procura feta per Bertran Badia en relació a la pintura: ABEV, ACF-1577, Benet Puig, notari episcopal, manuals notariales, any 1576 (procura: 19 de juny de 1576, p. 97v).</p> <p>Procura feta per Elisabet, la vídua de Bertran Badia, en relació a la pintura: Ib., (5 de novembre de 1576, 42v).</p>

RAFAEL ANDREU

OBRA DINS DE L'ÀREA DE VIC	REFERÈNCIA DOCUMENTAL/FONT BIBLIOGRÀFICA
<p>Pintura del retaule de sant Joan de l'església de Santa Maria d'Olost</p>	<p>Contracte: ABEV, ACF-1578, Benet Puig, notari episcopal, manuals notarial, anys 1576-1577 (23 de gener de 1577, p. 47). [doc. 14]</p> <p>Esmentat a: Eduard JUNYENT, <i>Itinerario histórico de las parroquias del obispado de Vich</i>, Vic: Impremta Anglada, 1945-1952, p. 151 (E. Junyent fa referència als «retaules» pintats per Rafael Andreu en aquesta parròquia l'any 1577).</p> <p>Esmentat a: Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó</i>, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, p. 108 (esmenta «un retaule d'Olost» pintat per Rafael Andreu arran de la coneixença del testament pintor: doc. 104, p. 447-449).</p>
<p>Pintura del retaule major de l'església de Sant Cristòfol de la Castanya (aquest retaule havia estat encarregat primerament al pintor Bertran Badia)</p>	<p>Procura pel canvi de pintor i contracte: ABEV, ACF-1579, Benet Puig, notari episcopal, manuals notarial, any 1577 (18 de març i 30 de març de 1577, p. 58v-59 i 82v-83). [docs. 15 i 16]</p> <p>Època: ABEV, ACF-1580, Benet Puig, notari episcopal, manuals notarial, any 1577 (11 de març de 1577, p. 56v-57).</p> <p>Època de cancel·lació: Ib., 7 de gener de 1578, p. 83.</p> <p>Esmentat a: Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó</i>, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, p. 107-108 (esmenta «un retaule» per a la Castanya arran de la coneixença del testament de Rafael Andreu: doc. 104, p. 447-449).</p>
<p>Pintura del retaule del Roser de l'església de Sant Cristòfol de la Castanya</p>	<p>Contracte: ABEV, ACF-1583, Benet Puig, notari episcopal, manuals notarial, anys 1577-1578 (7 de gener de 1578, p. 98v-99). [doc. 17]</p> <p>Època: ABEV, ACF-1584, Benet Puig, notari episcopal, manuals notarial, any</p>

	<p>1578 (30 d'abril de 1578, p. 92; encapçala l'època un tal «Stephanum Andreu», pintor, que pensem identificable amb Rafael Andreu - el nom d'Esteve sigui degut, probablement, a un error de l'escrivà, ja que no tenim constància que aleshores hi hagués a Vic cap altre pintor amb aquest nom).</p> <p>Època de cancel·lació: ABEV, ACF-1583, Benet Puig, notari episcopal, manuals notarians, anys 1577-1578 (4 de febrer de 1580, p. 98v).</p>
Pintura dels escuts d'armes per a la capella funerària d'Anna d'Àustria a la ciutat de Vic	<p>AMV, Llibre d'exèquies funeràries, anys 1497-1689, p. 36-39.</p> <p>Publicat a: Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó</i>, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, p. p. 108-109 i doc. 105, p. 449-450, (rebut: 1580).</p>
Pintura del retaule de sant Llorenç de l'església de Sant Esteve de Vilacetrú	<p>Contracte: ABEV, ACF-1416, Joan Torra I, notari episcopal, manuals notarians, anys 1585-1586 (3 d'agost de 1585, s.f.). [doc. 18]</p> <p>Època: Ib., (3 d'agost de 1585, s.f.).</p> <p>Època de cancel·lació: ib., 28 de desembre de 1586 (s.f.).</p>
Pintura del retaule de sant Jaume de l'església del monestir de Nostra Senyora de Manlleu	<p>Contracte: ABEV, ACF-1823, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1585 (4 de novembre de 1585, s.f.). [doc. 19]</p> <p>Època: Ib., (9 de novembre de 1585, s.f.).</p>
Pintura de la pastera i dels pilars del retaule de sant Nazari de l'església de Sant Feliu de Rodors	<p>Època: ABEV, ACF-1291, Onofre Coma, notari episcopal, manuals notarians, any 1586 (14 de juliol de 1586, p. 162v).</p>
Vidriera del cor del bisbe de la catedral de Vic	<p>Contracte: ABEV, ACF-1824, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1586 (23 de juliol de 1586, p. 199-199v). [doc. 20]</p>

	<p>Esmentat a: Josep GUDIOL i CUNILL, «De vidrieres i vidriers catalans III», Pàgina artística de <i>La Veu de Catalunya</i>, núm. 486, 1919.</p> <p>Esmentat a: Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó</i>, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, p. 107.</p>
Vidriera oberta al claustre de la catedral de Vic	<p>Esmentat a: Josep GUDIOL i CUNILL, «De vidrieres i vidriers catalans III», Pàgina artística de <i>La Veu de Catalunya</i>, núm. 486, 1919, (1586).</p> <p>Esmentat a: Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó</i>, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, p. 107.</p>
Pintura del retaule de la capella de sant Joan Baptista de l'església de Sant Quirze de Besora	<p>Contracte: ABEV, ACF-1291, Onofre Coma, notari episcopal, manuals notarials, any 1568 (contracte: 23 d'agost de 1586, p. 188-189). [doc. 21]</p> <p>Època: Ib., (23 d'agost de 1586, p. 189).</p> <p>Època: Ib., (29 de setembre de 1586, p. 226v-227).</p>
Pintura de les portes del retaule de l'altar major de Sant Marcel Saderra	<p>Contracte: ABEV, ACF-1291, Onofre Coma, notari episcopal, manuals notarials, any 1568 (30 de setembre de 1586, p. 231-232). [doc. 22]</p>
Pintura del retaule major de l'església de Sant Quirze i santa Julita de Muntanyola	<p>Contracte: ABEV, ACF-1419, Joan Torra I, notari episcopal, manuals notarials, anys 1586-1587 (8 de novembre de 1586, s.f.). [doc. 23]</p> <p>Època: Ib., (8 de novembre de 1586, s.f.).</p> <p>Època: Ib., (22 de novembre de 1586, s.f.).</p> <p>Època de cancel·lació: Ib., (2 d'abril de 1588, s.f.).</p>
Acabament de la pintura del retaule del Roser de l'església del monestir de	<p>Contracte: ABEV, ACF-1419, Joan Torra I, notari episcopal, manuals notarials,</p>

Nostra Senyora de Manlleu (començat pel pintor Antoni de Soto)	<p>anys 1586-1587 (29 de novembre de 1586, s.f.). [doc. 24]</p> <p>Època: Ib., (29 de novembre de 1586, s.f.).</p> <p>Època de cancel·lació: Ib., (20 de juny de 1587, s.f.).</p>
Pintura del conjunt escultòric del Sant Sepulcre de l'església de Sant Feliu de Torelló	<p>Contracte: ABEV, ACF-1420, Joan Torra I, notari episcopal, manuals notarians, any 1587 (13 de juny de 1587, s.f.). [doc. 25]</p> <p>Esmentat a: Fortià SOLÀ, <i>Història de Torelló</i>, vol. 2, Barcelona: Gráficas Marina, S.A., 1947, p. 50.</p> <p>Esmentat a: Josep Francesc RÀFOLS, <i>Diccionario biográfico de artistas de Cataluña. Desde la época romana hasta nuestros días</i>, vol. 1, Barcelona: Editorial Milà, 1951-1954, p. 38.</p> <p>Esmentat a: Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó</i>, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, p. 107.</p>
Capella del Sant Sepulcre de l'església de Sant Feliu de Torelló	<p>Esmentat a: Josep Francesc RÀFOLS, <i>Diccionario biográfico de artistas de Cataluña. Desde la época romana hasta nuestros días</i>, vol. 1, Barcelona: Editorial Milà, 1951-1954, p. 38, (1587).</p>
[Pintura del conjunt escultòric del Sant Sepulcre de l'església de Santa Maria de l'Estany]	<p>Atribució (a través d'una època signada per l'imaginaire Joan Font, escultor del conjunt del Sant Sepulcre, en la qual Rafael Andreu consta com a testimoni): ABEV, ACF-1421, Joan Torra I, notari episcopal, manuals notarians, anys 1587-1588 (30 de novembre de 1587, s.f.).</p>
Pintura del retaule de la capella ermitana de Sant Andreu de Tona	<p>Època: ABEV, ACF-1421, Joan Torra I, notari episcopal, manuals notarians, anys 1587-1588 (10 de gener de 1588, s.f.).</p>

<p>Pintura del retaule major de l'església de Sant Martí de Viladrau</p>	<p>Contracte: ABEV, ACF-1421, Joan Torra I, notari episcopal, manuals notarians, anys 1587-1588 (12 de març de 1588, s.f.). [doc. 26]</p> <p>Àpoca: Ib., (24 de desembre de 1588, s.f.).</p> <p>Esmentat a: Eduard JUNYENT, <i>Itinerario histórico de las parroquias del obispado de Vich</i>, Vic: Impremta Anglada, 1945-1952, p. 189.</p> <p>Esmentat a: Antoni PLADEVALL, «Parroquia de san Martín de Viladrau», <i>Ausa</i>, vol. 2, núm. 11, 1955, p. 14.</p>
<p>Pintura del retaule de Nostra Senyora del Roser i sant Jaume Apòstol de la confraria dels barreters de Vic instituïda a l'església del Carme</p>	<p>Contracte: ABEV, ACF-1293, Onofre Coma, notari episcopal, manuals notarians, any 1588 (20 de juny de 1588, p. 100v-101v). [doc. 27]</p> <p>Àpoca: Ib., (20 de juny de 1588, p. 100v-101v).</p> <p>Esmentat a: Eduard JUNYENT, «El convent del Carme de Vic», <i>Ausa</i>, vol. 6, núm. 63, 1969, p. 137.</p> <p>Esmentat a: Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó</i>, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, p. 109-114.</p>
<p>Pintura de la figura de Nostra Senyora del Roser de l'església de Santa Maria de Seva</p>	<p>Contracte: ABEV, ACF-1526, Enric Argemir, notari episcopal, manuals notarians, anys 1591-1593 (19 d'octubre de 1591, s.f.). [doc. 28]</p>
<p>Pintura del retaule major de l'església de Sant Vicenç d'Espinelves</p>	<p>Contracte: ABEV, ACF-1431, Joan Torra I, notari episcopal, manuals notarians, anys 1592-1593 (16 de desembre de 1592, s.f.). [doc. 29]</p> <p>Àpoca: Ib., (16 de desembre de 1592, s.f.).</p> <p>Àpoca de cancel·lació: Ib., (23 d'abril de 1594, s.f.).</p> <p>Esmentat a: Eduard JUNYENT, <i>Itinerario histórico de las parroquias del obispado de Vich</i>, Vic: Impremta Anglada, 1945-1952, p. 176.</p> <p>Esmentat a: Antoni PLADEVALL, «Notícies històriques d'Espinelves», <i>Monografies</i></p>

	<i>del Montseny</i> , núm. 4, 1989, p. 186.
Pintura de la imatge de sant Martí de l'altar de sant Bernat de la catedral de Vic	Època: ABEV, ACF-1831, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notariais, any 1593 (13 de setembre de 1593, p. 574-574v).
Pintura del retaule del Roser de l'església de Sant Hipòlit de Voltregà (amb el pintor Joaquim Albareda)	Època: ABEV, ACF-1680, Onofre Calvet, notari episcopal, manuals notariais, any 1594 (24 d'agost de 1594, p.194-194v) Època: ABEV, ACF-1681, Onofre Calvet, notari episcopal, manuals notariais, any 1594 (28 d'octubre de 1594, p. 122v-123).
Pintura del retaule del Roser de l'església de Sant Vicenç de Susqueda	Apunt referit al retaule: ABEV, Arxiu parroquial de Sant Vicenç de Susqueda, llibre de la confraria del Roser, P.I.1, anys 1604-1627 (1604, s.f). Esmentat a: Xavier SOLÀ, <i>La reforma catòlica a la muntanya catalana. Els bisbats de Girona i Vic (1587-1800)</i> , Girona: Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, Centre de Recerca Històrica de la UdG i Documenta Universitària, 2008, p. 99.
OBRA FORA DE L'ÀREA DE VIC	REFERÈNCIA DOCUMENTAL/FONT BIBLIOGRÀFICA
Pintura del retaule de l'església de Sant Llorenç de Gaserans	Conegut a través del testament de Rafael Andreu: ABEV, ACF-3583A, Benet Puig, notari episcopal, testaments, anys 1569-1583 (31 de maig de 1577, núm. 86). Esmentat a: Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó</i> , Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, p. 107-108 i doc. 104, p. 447-449.
Pintura del retaule major de l'església de Sant Martí de La Corriu (1585)	Jaume ADAM, «Activitat artística a la Vall de Lord S. XVI-XIX: noves notícies sobre autors i obres d'art», <i>Oppidum: revista cultural del Solsonès</i> , núm. 11, 2013, p. 4-5 i 18.

Pintura del retaule dels sants Cosme i Damià de l'església de Santa Maria de Ribes de Freser	Època: ABEV, ACF-1424, Joan Torra I, notari episcopal, manuals notrials, any 1589 (5 de juny de 1589, s.f.).
Pintura del retaule major de l'església de Sant Bartomeu de Llaers	Contracte: ABEV, ACF-1527, Enric Argemir, notari episcopal, manuals notarials, anys 1594-1596 (24 de juny de 1594, s.f.). [doc. 30] Esmentat a: Eduard JUNYENT, <i>Itinerario histórico de las parroquias del obispado de Vich</i> , Vic: Impremta Anglada, 1945-1952, p. 106.
Pintura del retaule del Roser de l'església d'Ullestret (1598)	Laura JUANOLA, L'art del retaule a la diòcesi de Girona (1616-1640), tesina de màster inèdita, Universitat de Girona, 2008-09, p. 75.
Pintura del retaule del Roser de l'església d'Agullana (amb el pintor Francesc Borgonyó), (1600)	Erika SERNA i Joan SERRA, «Documents per a la història de l'art altempordanès (1594-1618)», <i>Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos</i> , núm. 33, 2000, p. 193-248. Laura JUANOLA, L'art del retaule a la diòcesi de Girona (1616-1640), tesina de màster inèdita, Universitat de Girona, 2008-09, p. 75.
Pintura del retaule de sant Nicolau de Tolentí de l'església del convent de Sant Agustí de Girona (1604)	Dora SANTAMARIA, L'Art a Girona, 1600-1615. Recerca documental i estudi analític, tesi doctoral inèdita, Universitat de Barcelona, 1989, p. 443.
Pintura del retaule major de l'església del Pilar de Pedret (1604)	Dora SANTAMARIA, L'Art a Girona, 1600-1615. Recerca documental i estudi analític, tesi doctoral inèdita, Universitat de Barcelona, 1989, p. 444.
Pintura del retaule del Roser de l'església de Sant Martí de Llémana (1606)	Dora SANTAMARIA, L'Art a Girona, 1600-1615. Recerca documental i estudi analític, tesi doctoral inèdita, Universitat de Barcelona, 1989, p. 444.
Pintura del retaule major de l'església de Canet d'Adri (amb el seu nebot, pintor,	Dora SANTAMARIA, L'Art a Girona, 1600-1615. Recerca documental i estudi

Antoni Closells, dit també Antoni Andreu), (1607)	analític, tesi doctoral inèdita, Universitat de Barcelona, 1989, p. 444.
Pintura del retaule del Roser de Caldes de Malavella (1610)	Dora SANTAMARIA, <i>L'Art a Girona, 1600-1615. Recerca documental i estudi analític</i> , tesi doctoral inèdita, Universitat de Barcelona, 1989, p. 444.
Pintura del retaule major de l'església de Santa Maria de Riudaura (1611)	Carme SALA, <i>L'Art religiós a la Comarca de la Garrotxa: el Pre-renaixement, el Barroc i el trànsit d'una tendència a l'altra: seg. XV a XVII a Olot</i> , Olot: Alzamora Artgràfica, 1987, p. 80. Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó</i> , Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, p. 108. Lluís ESTEVA i Jordi BAUTISTA, «El retaule renaixentista de Santa Cristina d'Aro», <i>Estudis del Baix Empordà</i> , núm. 12 (1993), p. 151-172. Josep Murlà, «Dades relacionades amb quatre retaules destinats a esglésies de la Vall d'Hostoles», <i>Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca</i> , 1990-1991, 1992, p. 221-238.
Pintura del retaule de sant Pere i algunes figures de santes de l'església de Vilobí d'Onyar (1616)	Laura JUANOLA, <i>L'art del retaule a la diòcesi de Girona (1616-1640)</i> , tesina de màster inèdita, Universitat de Girona, 2008-09, p. 76.
Pintura del retaule major de l'església de Sant Andreu de Serinyà (1616)	Laura JUANOLA, <i>L'art del retaule a la diòcesi de Girona (1616-1640)</i> , tesina de màster inèdita, Universitat de Girona, 2008-09, p. 76.
Pintura del retaule del Roser de l'església de Sant Joan d'Aiguaviva (1618)	Laura JUANOLA, <i>L'art del retaule a la diòcesi de Girona (1616-1640)</i> , tesina de màster inèdita, Universitat de Girona, 2008-09, p. 76, (en alguna època referida al retaule hi consta també el seu nebot Antoni Closells).
Pintura del retaule de la capella de Nostra Senyora de l'Esperança de l'església de	Laura JUANOLA, <i>L'art del retaule a la diòcesi de Girona (1616-1640)</i> , tesina de

Blanes (1619)	màster inèdita, Universitat de Girona, 2008-09, p. 76.
Pintura del retaule de l'església de Colomers (1620)	Laura JUANOLA, L'art del retaule a la diòcesi de Girona (1616-1640), tesina de màster inèdita, Universitat de Girona, 2008-09, p. 76, (en alguna època referida al retaule hi consta també el seu nebot Antoni Closells).
Pintura del sagrari de l'altar major de l'església de Sant Martí d'Ollers (1629)	Laura JUANOLA, L'art del retaule a la diòcesi de Girona (1616-1640), tesina de màster inèdita, Universitat de Girona, 2008-09, p. 76-77.
OBRA CONSERVADA	LLOC DE CONSERVACIÓ
Tres taules procedents de la predel·la del retaule de Nostra Senyora del Roser i sant Jaume Apòstol de la confraria dels barreters de Vic instituïda a l'església del Carme de Vic	Col·lecció privada
Predel·la de destinació desconeguda dedicada als sants Joan Baptista, Pere i Joan Evangelista	Magatzem del Museu Episcopal de Vic (número d'inventari: MEV 649)

JOAQUIM ALBAREDA

OBRA DINS DE L'ÀREA DE VIC	REFERÈNCIA DOCUMENTAL/FONT BIBLIOGRÀFICA
Pintura del retaule del Roser de l'església de Sant Hipòlit de Voltregà (amb el pintor Rafael Andreu)	<p>Època: ACF-1680, Onofre Calvet, notari episcopal, manuals notarians, any 1594 (24 d'agost de 1594, p. 194-194v).</p> <p>Època: ACF-1681, Onofre Calvet, notari episcopal, manuals notarians, any 1594 (època: 28 d'octubre de 1594, p. 122v-123).</p>
Pintura del retaule de sant Jacint de l'església del convent de Sant Domènec de Vic (amb la possible col·laboració d'Antoni Toreno)	<p>Contracte: ACF-1527, Enric Argemir, notari episcopal, manuals notarians, anys 1594-1595 (3 d'abril de 1595, s.f.). [doc. 31]</p> <p>La intervenció, únicament, d'Antoni Toreno en aquest retaule és esmentada a: Josep Francesc RÀFOLS, <i>Diccionario biográfico de artistas de Cataluña. Desde la época romana hasta nuestros días</i>, vol. 3, Barcelona: Editorial Milà, 1951-1954, p. 146, i a: Joaquim GARRIGA, «El retaule de Nostra Senyora dels Socors i la formació del santuari cincentista de la serra del Corredor», <i>Locus Amoenus</i>, núm. 6, 2002-2003, p. 212.</p>
Pintura del retaule del Roser de l'església de Sant Andreu de Gurb	Contracte: ABEV, Arxiu parroquial de Sant Andreu de Gurb, manuals notarians, R/19, anys 1578-1636 (27 de desembre de 1598, p. 104-105). [doc. 32]
Pintura del retaule major de l'església de Santa Maria d'Alpens (amb Cristòfor Casabona)	<p>Contracte: ABEV, ACF -3903, Onofre Calvet (anys 1568-1609) i Jaume Onofre Calvet (CC/11 anys: 1568-1624), concòrdies, anys 1568-1624 (28 de novembre de 1600, s.f., plec solt). [doc. 33]</p> <p>Capitulació sobre la iconografia del retaule: Ib., (28 de novembre de 1600, s.f., plec solt). [doc. 33]</p> <p>Època signada per Cristòfor Casabona: ABEV, Arxiu parroquial de Sant Boi del Lluçanès, manuals notarians, R/93, anys 1600-1620 (4 de desembre de 1600, p.</p>

	<p>12).</p> <p>Època signada per Joaquim Albareda: ABEV, ACF-1701, Onofre Calvet, notari episcopal, manuals notariais, any 1601 (3 de maig de 1601, p. 4v).</p> <p>Referències documentals referides al retaule: ABEV, Arxiu parroquial de Santa Maria d'Alpens, llibre de l'obra, G/2, anys 1600-1694, (1600-1601, s.f.).</p> <p>Època de cancel·lació de l'obra: ABEV, ACF -3903, Onofre Calvet (anys 1568-1609) i Jaume Onofre Calvet (CC/11 anys: 1568-1624), concòrdies, anys 1568-1624 (21 de maig de 1604, s.f., full solt).</p> <p>Esmentat a: Eduard JUNYENT, <i>Itinerario histórico de las parroquias del obispado de Vich</i>, Vic: Impremta Anglada, 1945-1952, p. 137 (fa referència, únicament, al pintor Joaquim Albareda).</p>
<p>Pintura del retaule del Roser de l'església de Sant Vicenç de Malla</p>	<p>Contracte: ABEV, Arxiu parroquial de Sant Vicenç de Malla, Confraria del Roser, P.01.1, anys 1591-1649 (21 de gener de 1601, s.f.). [doc. 34]</p> <p>Època: Ib., (28 de gener de 1601, s.f.).</p> <p>Època: Ib., (15 de desembre de 1601, s.f.).</p> <p>Època: Ib., (24 de març de 1602, s.f.).</p>
<p>Pintura del retaule del Roser de l'església de Santa Maria de Cabrera</p>	<p>Contracte: ABEV, ACF-3903, Onofre Calvet (anys 1568-1609) i Jaume Onofre Calvet (CC/11 anys: 1568-1624), concòrdies, anys 1568-1624 (24 d'octubre de 1602, s.f., plec solt). [doc. 35]</p> <p>Esmentat a: Fortià SOLÀ, <i>Nostra Senyora de Cabrera</i>, Barcelona: Editorial Ibérica, 1915, p. 72-73.</p> <p>Esmentat a: Josep Francesc RÀFOLS, <i>Diccionario biográfico de artistas de Cataluña. Desde la época romana hasta nuestros días</i>, vol. 1, Barcelona: Editorial Milà, 1951-1954, p. 11 (i vol. 3, p. 39).</p>

	Esmentat a: Santiago ALCOLEA, «La pintura desde 1500 a 1850», a: Santiago ALCOLEA, Juan-Eduardo CIRLOT i Josep GUDIOL i RICART, <i>Historia de la pintura en Cataluña</i> , Madrid: Tecnos, 1957, p. 176.
Pintura dels escuts d'armes per a la capella funerària del rei Felip II a la ciutat de Vic	AMV, Llibre d'exèquies funeràries, anys 1497-1689, p. 40-43. Publicat a: Miquel MIRAMBELL, <i>La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó</i> , Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002, p. 117 i doc. 106, p. 450.
Pintura del retaule del Roser de l'església de Sant Martí de Viladrau	Contracte: ABEV, ACF-1764, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1604 (13 de desembre de 1604, s.f.). [doc. 36]
Pintura del retaule del Roser de l'església de Sant Andreu de Tona	Contracte: ABEV, ACF-1844, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1606 (31 de gener de 1606, p. 86-88). [doc. 37] Època de cancel·lació: Ib., (28 de novembre de 1606).
Pintura del retaule del Roser de l'església de Sant Feliu de Terrassola	Contracte: ABEV, ACF-1844, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1606 (23 de desembre de 1606, p. 1.013-1.014). [doc. 38]
Pintura del retaule de sant Salvi de l'església del convent de Santa Clara de Vic	Contracte: ABEV, ACF-2138, Agustí Argemir, notari episcopal, manuals notarians, any 1608 (17 d'abril de 1608, s.f.). També es troba recollit a: ABEV, ACF-1710, Onofre Calvet, notari episcopal, manuals notarians, any 1608 (17 d'abril de 1608, s.f.). [doc. 39]
Pintura dels retaules major i de santa Margarida de l'església de Santa Cecília de Voltregà	Contracte: ABEV, ACF-1847, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1609 (17 de setembre de 1609, s.f.). [doc. 40]

Pintura del retaule de la confraria dels traginers de l'església del convent de Nostra Senyora del Carme de Vic	Esmentat a: Eduard JUNYENT, «El convent del Carme de Vic», <i>Ausa</i> , vol. 6, núm. 63, 1969, p. 137.
Pintura del retaule del Roser de l'església de Santa Maria d'Olost	Apuntament iconogràfic referit al retaule: ABEV, ACF-1848, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1610 (1610, s.f.). [doc. 41]
Pintura del retaule del Roser de l'església de Sant Quirze de Besora (la part del bancal s'ha d'atribuir al pintor Pere Pau Camps)	Conegut a través d'una queixa dictada per Joaquim Albareda i exposada davant del consell de la ciutat de Vic: ABEV: AVV/959, vària, documents històrics, (1612; plec solt) (data de l'obra: indeterminada; suposem que Albareda rebé l'encàrrec pels volts de 1611).
Pintura del retaule del Roser de l'església de Sant Martí de Sentfores	Contracte: ABEV, ACF-1924, Joan Ribot, notari episcopal, manuals notarians, any 1612 (8 de gener de 1612, p. 16v-17v). [doc. 42]
Pintura del retaule de sant Jacint de l'església del Barri de Tona (acabat per Jaume Jutglar)	Contracte: ABEV, ACF-1850, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1612 (10 de setembre de 1612, s.f.). [doc. 43] Època firmada pel pintor Jaume Jutglar: ABEV, ACF-1854, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1616 (29 d'agost de 1616, s.f.).
Pintura del retaule del Roser de l'església de Sant Hilari de Vidrà i de dos angelets (amb el pintor Jaume Jutglar)	Contracte: ABEV, Arxiu parroquial de Sant Hilari de Vidrà, manuals notarians, R/15, anys 1606-1614 (1 de maig de 1613, p. 341-342). [doc. 44] Època: ABEV, ACF-1945, Joan Ribot, notari episcopal, manuals notarians, anys 1612-1613 (13 de maig de 1613, s.f.).
Pintura del retaule del Roser de l'església de Santa Eugènia de Berga (acabat per Jaume Jutglar)	Contracte: ABEV, ACF-1926, Joan Ribot, notari episcopal, manuals notarians, any 1614 (13 de juliol de 1614, p. 163-164). [doc. 45] Època firmada pel pintor Jaume Jutglar: ABEV, ACF-1990, Gaspar Campana,

	notari episcopal, manuals notarial, anys 1614-1615 (3 d'octubre de 1615, s.f.).
OBRA FORA DE L'ÀREA DE VIC	REFERÈNCIA DOCUMENTAL/FONT BIBLIOGRÀFICA
Pintura del retaule de sant Llorenç de l'església de Campdevàrol	Època: ABEV, ACF-1994, Gaspar Campana, notari episcopal, manuals notarial, any 1604 (4 de novembre de 1604, s.f.).
OBRA CONSERVADA	LLOC DE CONSERVACIÓ
Atribució: Dues taules amb les representacions de l' <i>Anunciació</i> i la <i>Visitació</i> integrants del retaule del Roser de l'església de Sant Vicenç de Malla	Rectoria de l'església de Sant Vicenç de Malla
Atribució: Quatre taules d'un retaule (probablement, el major) de l'església de Sant Joan d'Oló	Rectoria de l'església de l'església de Santa Maria d'Oló
Atribució: Taula amb la representació de la <i>Pentecosta</i> de l'altar del Sant Esperit de la catedral de Vic	Aula Capitular de la catedral de Vic

PERE PAU CAMPS

OBRA DINS DE L'ÀREA DE VIC	REFERÈNCIA DOCUMENTAL/FONT BIBLIOGRÀFICA
<p>Pintura del retaule de sant Eloi de Sant Feliu de Torelló (el contracte és acordat amb el seu pare, Joan Pau Camps)</p>	<p>Contracte: Arxiu parroquial de Sant Feliu de Torelló, manuals notarians, volum 35, número general d'arxiu 194, anys 1604-1607 (4 de febrer de 1604, s.f.).</p> <p>Albarà fet per Pere Pau Camps: Arxiu parroquial de Torelló, volum 15, número general d'arxiu 65, segle XVII (7 de març de 1606, p. 2).</p> <p>Albarà fet per Pere Pau Camps: Arxiu parroquial de Torelló, volum 15, número general d'arxiu 65, segle XVII (8 de novembre de 1607, p. 3).</p> <p>Contracte publicat a: Fortià SOLÀ, <i>Història de Torelló</i>, vol. 2, Barcelona: Gráficas Marina, S.A., 1947, p. 51.</p> <p>Esmentat a: Josep Francesc RÀFOLS, <i>Diccionario biográfico de artistas de Cataluña. Desde la época romana hasta nuestros días</i>, vol. 1, Barcelona: Editorial Milà, 1951-1954, p. 197 (esmenta, únicament, a Pere Pau Camps).</p>
<p>Pintura del retaule i el tabernacle de la confraria del Roser i d'una vidriera per a la capella d'aquesta advocació de l'església de Sant Feliu de Torelló</p>	<p>Contracte: Arxiu parroquial de Torelló, manuals notarians, volum 35, número general d'arxiu 194, anys 1604-1607 (14 de desembre de 1604, s.f.).</p> <p>Època: Ib., (18 de juliol de 1605, s.f.).</p> <p>Contracte publicat a: Fortià SOLÀ, <i>Història de Torelló</i>, vol. 2, Barcelona: Gráficas Marina, S.A., 1947, p. 52.</p> <p>Esmentat a: Josep Francesc RÀFOLS, <i>Diccionario biográfico de artistas de Cataluña. Desde la época romana hasta nuestros días</i>, vol. 1, Barcelona: Editorial Milà, 1951-1954, p. 197.</p>
<p>Pintura del retaule major de l'església de Sant Feliu de Torelló</p>	<p>Contracte: Arxiu parroquial de Sant Feliu de Torelló, manuals notarians, volum 35, número general d'arxiu 194, anys 1604-1607 (19 de desembre de 1604, s.f.).</p>

	<p>Contracte publicat a: Fortià SOLÀ, <i>Història de Torelló</i>, vol. 2, Barcelona: Gráficas Marina, S.A., 1947, p. 35.</p> <p>Esmentat a: Josep Francesc RÀFOLS, <i>Diccionario biográfico de artistas de Cataluña. Desde la época romana hasta nuestros días</i>, vol. 1, Barcelona: Editorial Milà, 1951-1954, p. 197.</p>
Pintura del retaule del Roser de l'església de Sant Julià de Vilamirosa	<p>Esmentat a: Eduard JUNYENT, <i>Itinerario histórico de las parroquias del obispado de Vich</i>, Vic: Impremta Anglada, 1945-1952, p. 29 i 215, (1607).</p> <p>Esmentat a: Josep Francesc RÀFOLS, <i>Diccionario biográfico de artistas de Cataluña. Desde la época romana hasta nuestros días</i>, vol. 1, Barcelona: Editorial Milà, 1951-1954, p. 197 (i vol. 3, p. 39).</p>
Pintura del Roser de l'església de Granollers de la Plana	<p>Esmentat a: Josep Francesc RÀFOLS, <i>Diccionario biográfico de artistas de Cataluña. Desde la época romana hasta nuestros días</i>, vol. 1, Barcelona: Editorial Milà, 1951-1954, p. 197 (i vol. 3, p. 39), (1607).</p> <p>Esmentat a: Santiago ALCOLEA, «La pintura desde 1500 a 1850», a: Santiago ALCOLEA, Juan-Eduardo CIRLOT i Josep GUDIOL i RICART, <i>Historia de la pintura en Cataluña</i>, Madrid: Tecnos, 1957, p. 174.</p>
Pintura del retaule del Roser de l'església de Sant Boi del Lluçanès	<p>Contracte: ABEV, Arxiu parroquial de Sant Boi del Lluçanès, manuals notariais, R/94, anys 1605-1614 (27 d'abril de 1608, p. 518-520). [doc. 46]</p> <p>Època de cancel·lació: Ib., (28 de gener de 1609, p. 518).</p>
Pintura del bancal del retaule del Roser de l'església de Sant Quirze de Besora	<p>Conegut a través d'una queixa dictada per Joaquim Albareda i exposada davant del consell de la ciutat de Vic: ABEV: AVV/959, vària, documents històrics (1612; plec solt).</p>

<p>Pintura del retaule i de la vidriera de la capella de sant Cristòfol de l'església de Santa Maria d'Alpens</p>	<p>Registre d'expedició del contracte: ABEV, Arxiu parroquial de Santa Maria d'Alpens, Administració de l'obra, G-4, any 1614 (14 de febrer de 1614, s.f., full solt).</p> <p>Registre de pagament: Ib., (14 d'abril de 1619, s.f., full solt).</p>
<p>Pintura del tabernacle i de la peanya de la Mare de Déu del Roser i del retaule de sant Jaume de l'església de Sant Martí Sescorts</p>	<p>Contracte: ABEV, ACF-1852, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1614 (16 d'abril de 1614, s.f.). [doc. 47]</p>
<p>Pintura del retaule del Roser de l'església de Santa Maria d'Alpens</p>	<p>Contracte: ABEV, Arxiu parroquial de Santa Maria d'Alpens, manuals notarians, R/18, anys 1609-1620 (18 de maig de 1614, p. 155-157). [doc. 48]</p> <p>Àpoca: Ib., (22 de març de 1615, p. 220).</p> <p>Àpoca: Ib., (5 d'abril de 1615, p. 225).</p>
<p>Pintura del retaule del Roser de l'església de Santa Maria de Vilalleons</p>	<p>Contracte: ABEV, ACF-2109, Salvador Casals, notari episcopal, manuals notarians, any 1614 (16 de setembre de 1614, s.f.). [doc. 49]</p> <p>Ampliació del contracte: ABEV, ACF-2112, Salvador Casals, notari episcopal, any 1617 (8 de febrer de 1617, s.f.). [doc. 50]</p> <p>Àpoca: ABEV, ACF-2113, Salvador Casals, notari episcopal, any 1618 (2 de gener de 1618, s.f.).</p>
<p>Pintura del retaule i del tabernacle de la confraria del Roser de l'església de Sant Boi del Lluçanès (amb el pintor Nicolau Fauxer)</p>	<p>Liquidació de comptes: ABEV, Arxiu parroquial de Sant Boi del Lluçanès, manuals notarians, R/95, anys 1611-1617 (6 d'octubre de 1614, p. 132).</p> <p>Registre de comptes: ABEV, Arxiu parroquial de parroquial de Sant Boi del Lluçanès, llibre de la confraria del Roser, P-II.1, anys 1613-1642 (1614, s.f.).</p>
<p>Pintura del tabernacle de la confraria del Roser de l'església de Sant Quirze</p>	<p>Contracte: ABEV, ACF-3903, Onofre Calvet (anys 1568-1609) i Jaume Onofre</p>

Safaja	<p>Calvet (CC/11 anys: 1568-1624), concòrdies, anys 1568-1624 (13 de febrer de 1615, s.f. plec solt). [doc. 51]</p> <p>Esmentat a: Eduard JUNYENT, <i>Itinerario histórico de las parroquias del obispado de Vich</i>, Vic: Impremta Anglada, 1945-1952, p. 29 i 215.</p> <p>Esmentat a: Santiago ALCOLEA, «La pintura desde 1500 a 1850», a: Santiago ALCOLEA, Juan-Eduardo CIRLOT i Josep GUDIOL i RICART, <i>Historia de la pintura en Cataluña</i>, Madrid: Tecnos, 1957, p. 174.</p>
Pintura d'un Crist, d'una tela amb la representació de la Nativitat i d'una altra tela amb la representació de sant Antoni de Pàdua per Antoni Barnils, administrador de la confraria del Roser de l'església de Sant Quirze Safaja	<p>Conegut a través del contracte per a la pintura del tabernacle de la confraria del Roser d'aquesta església: ABEV, ACF-3903, Onofre Calvet (anys 1568-1609) i Jaume Onofre Calvet (CC/11 anys: 1568-1624), concòrdies, anys 1568-1624 (contracte: 13 de febrer de 1615, s.f. plec solt). [doc. 51]</p> <p>Esmentat a: Santiago ALCOLEA, «La pintura desde 1500 a 1850», a: Santiago ALCOLEA, Juan-Eduardo CIRLOT i Josep GUDIOL i RICART, <i>Historia de la pintura en Cataluña</i>, Madrid: Tecnos, 1957, p. 174.</p>
Pintura del retaule major de l'església de Sant Boi del Lluçanès	<p>Contracte: ABEV, Arxiu parroquial de Sant Boi del Lluçanès, manuals notarial, R/95, anys 1611-1617 (10 d'octubre de 1616, p. 166v-168). [doc. 52]</p> <p>Època: ABEV, Arxiu parroquial de Sant Boi del Lluçanès, manuals notarial, R/96, anys 1617-1624 (22 de juliol de 1618, p. 30).</p> <p>Època: Ib., (23 de juliol de 1619, p. 65).</p>
Pintura del sagrari i les portes del retaule major de l'església del convent de Sant Domènec de Vic	<p>Contracte: ABEV, ACF-2114, Salvador Casals, notari episcopal, manuals notarial, any 1619 (15 de juliol de 1619, s.f.). [doc. 53]</p> <p>Època: Ib., (15 de juliol de 1619, s.f.).</p> <p>Època de cancel·lació: Ib., (12 de novembre de 1619, s.f.).</p>

Pintura de la figura d'una Mare de Déu i d'un Jesuset, propietat del paraire Joan Traval	S'esmenta en l'inventari dels béns de Joan Traval: ABEV, ACF-3839, Francesc Serrahima, notari episcopal, inventaris, anys 1617-1628 (18 de juliol de 1619, s.f.), (consta que en aquesta data les peces eren al taller de Camps).
Pintura del retaule de sant Ramon Nonat de l'església del convent de la Mercè de Vic	Contracte: ABEV, ACF-1857, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1619 (13 de desembre de 1619, s.f.). [doc. 54]
Pintura del sagrari del prevere Joan Re	Contracte: ABEV, ACF-2207, Francesc Serrahima, notari episcopal, manuals, anys 1619-1620 (30 d'agost de 1620, s.f.). [doc. 55]
Pintura del retaule major de l'església de Sant Hilari Sacalm	Contracte: ABEV, Arxiu parroquial de Santa Margarida de Vallors, manuals notarians, R/7, anys 1565-1656 (11 d'octubre de 1621, p. 121-124). [doc. 56] Registre de comptes (hi consta, també, el pintor Josep Vivet): ABEV, Arxiu parroquial de Sant Hilari Sacalm, llibre de l'obra G/2, anys 1599-1634 (anys 1621-1635, s.f.).
OBRA FORA DE L'ÀREA DE VIC	REFERÈNCIA DOCUMENTAL/FONT BIBLIOGRÀFICA
Pintura del retaule de sant Roc de l'església de Vilanova i la Geltrú (amb el seu pare, Joan Pau Camps), (1607)	Joan BOSCH, <i>Agustí Pujol. La culminació de l'escultura renaixentista a Catalunya</i> , Bellaterra [etc.]: Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions [etc.], 2009, p. 94 i nota 64 (es fa referència a Joan Pau Camps com a fill de Pere Pau Camps, però és al revés).

JOAN ÀNTIC CLARAMUNT

OBRA DINS DE L'ÀREA DE VIC	REFERÈNCIA DOCUMENTAL/FONT BIBLIOGRÀFICA
Pintura de la pastera del retaule major de l'església conventual de Sant Domènec de Vic	Contracte: ABEV, ACF-2104, Salvador Casals, notari episcopal, manuals notarians, any 1609 (20 de maig de 1609, s.f.). [doc. 57] Època de cancel·lació: Ib., (2 de setembre de 1613, s.f.).
Pintura dels retaules de sant Pere i sant Joan de l'església de Santa Maria de Seva	Època: ABEV, ACF-2104, Salvador Casals, notari episcopal, manuals notarians, any 1609 (3 d'octubre de 1609, s.f.).
Pintura de part de l'arquitectura del retaule major de l'església conventual de Sant Domènec de Vic	Contracte: ABEV, ACF-2104, Salvador Casals, notari episcopal, manuals notarians, any 1609 (30 d'octubre de 1609, s.f.). [doc. 58] Època de cancel·lació: Ib., (2 de setembre de 1613, s.f.). Contracte: ABEV, ACF-2105, Salvador Casals, notari episcopal, manuals notarians, any 1610 (14 d'octubre de 1610, s.f.). [doc. 59] Època de cancel·lació: Ib., (2 de setembre de 1613, s.f.).
Pintura del retaule del Roser de l'església de Sant Genís d'Orís	Contracte: ABEV, Arxiu parroquial de Sant Genís d'Orís, manuals notarians, R/22, anys 1599-1630 (9 de maig de 1612, p. 111v). [doc. 60]
Pintura del retaule de sant Sebastià de l'església de Sant Genís d'Orís	Contracte: ABEV, Arxiu parroquial de Sant Genís d'Orís, manuals notarians, R/22, anys 1599-1630 (12 de gener de 1613, p. 117v). [doc. 61]
Pintura del retaule dedicat als sants Joan Baptista i Joan Evangelista i del dedicat	Època: ABEV, ACF-2205, Francesc Serrahima, notari episcopal, manuals

sant Sebastià de l'església de Sant Feliu de Terrassola	<p>notarials, any 1617 (8 de gener de 1618, s.f.).</p> <p>Contracte publicat a: Josep GALOBART, <i>Els retaules barrocs de les esglésies del terme de Santa Maria d'Oló (1607-1781)</i>, Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 1995, p. 139-147 (12 d'octubre de 1615).</p>
Pintura del retaulet de la Mare de Déu de la Llet de la capella del portal de Gurb de la ciutat de Vic	<p>Contracte: ABEV, ACF-3902, Joan Vinyes, notari episcopal, concòrdies, anys 1612-1620 (8 de juny de 1620, s.f.). [doc. 62]</p> <p>Esmentat a: Josep GALOBART, <i>Els retaules barrocs de les esglésies del terme de Santa Maria d'Oló (1607-1781)</i>, Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 1995, p. 139.</p> <p>Esmentat a: Josep Francesc RÀFOLS, <i>Diccionario biográfico de artistas de Cataluña. Desde la época romana hasta nuestros días</i>, vol. 1, Barcelona: Editorial Milà, 1951-1954, p. 262.</p>
Pintura del retaule de Crist de l'església del convent de Santa Clara de Vic	<p>Contracte: ABEV, ACF-3902, Joan Vinyes, notari episcopal, concòrdies, anys 1612-1620 (21 de juliol de 1620, s.f.). [doc. 63]</p> <p>Època de cancel·lació: Ib., (8 d'abril de 1622, s.f.).</p>
Pintura del retaule de sant Eloi, sant Honorat i santa Eulàlia de la confraria dels ferrers de l'església del convent de Sant Domènec de Vic (amb Nicolau Fauxer)	<p>Nomenament d'àrbitres en relació a algun conflicte sorgit entre Joan Antic Claramunt i Nicolau Fauxer, els pintors del retaule: ABEV, ACF-2117, Salvador Casals, notari episcopal, manuals, any 1622 (5 de juny de 1622, s.f.).</p> <p>Esmentat a: Eduard JUNYENT, <i>La ciutat de Vic i la seva història</i>, Barcelona: Curial, 1980, p. 224.</p> <p>Esmentat a: Josep GALOBART, <i>Els retaules barrocs de les esglésies del terme de Santa Maria d'Oló (1607-1781)</i>, Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 1995, p. 139.</p>
Pintura del retaule del Roser de l'església de Sant Julià de Vilatorrada	<p>Esmentat a: Jordi VILAMALA, <i>Sant Julià de Vilatorrada: vida quotidiana i activitat econòmica, 1550-1720</i>, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2000, p. 115, (1640).</p>

OBRA FORA DE L'ÀREA DE VIC	REFERÈNCIA DOCUMENTAL/FONT BIBLIOGRÀFICA
Pintura del retaule del Sant Crist de Sant Martí Corriu (1621)	Jaume ADAM, «Activitat artística a la Vall de Lord S. XVI-XIX: noves notícies sobre autors i obres d'art», <i>Oppidum: revista cultural del Solsonès</i> , núm. 11, 2013, p. 5 i 19.
Pintura del retaule de sant Jaume de Vilacireres (1621)	Jaume ADAM, «Activitat artística a la Vall de Lord S. XVI-XIX: noves notícies sobre autors i obres d'art», <i>Oppidum: revista cultural del Solsonès</i> , núm. 11, 2013, p. 6-7 i 19.
Pintura del retaule de sant Isidre de l'església de Sant Esteve de Sisquer (1632)	Jaume ADAM, «Activitat artística a la Vall de Lord S. XVI-XIX: noves notícies sobre autors i obres d'art», <i>Oppidum: revista cultural del Solsonès</i> , núm. 11, 2013, p. 8-9 i 19-20.
Pintura del retaule major Sant Miquel Corriu (1632)	Jaume ADAM, «Activitat artística a la Vall de Lord S. XVI-XIX: noves notícies sobre autors i obres d'art», <i>Oppidum: revista cultural del Solsonès</i> , núm. 11, 2013, p. 6 i 19.
OBRA CONSERVADA	LLOC DE CONSERVACIÓ
Predel·la del retaule de sant Isidre de l'església de Sant Esteve de Sisquer	Església de Sant Esteve de Sisquer
Retaule del Roser de l'església de Sant Julià de Vilatorça	Església de Sant Julià de Vilatorça

NICOLAU FAUXER

OBRA DINS DE L'ÀREA DE VIC	REFERÈNCIA DOCUMENTAL/FONT BIBLIOGRÀFICA
<p>Pintura del retaule i del tabernacle del Roser de l'església de Sant Boi del Lluçanès (amb el pintor Pere Pau Camps)</p>	<p>Liquidació de comptes: ABEV, Arxiu parroquial de Sant Boi del Lluçanès, manuals notarials, R/95, anys 1611-1617 (6 d'octubre de 1614, p. 132).</p> <p>Registre de comptes: ABEV, Arxiu parroquial de parroquial de Sant Boi del Lluçanès, llibre de la confraria del Roser, P-II.1, anys 1613-1642 (1614, s.f.).</p>
<p>Pintura del retaule de sant Eloi, sant Honorat i santa Eulàlia de la confraria dels ferrers de l'església del convent de Sant Domènec de Vic (amb el pintor Joan Antic Claramunt)</p>	<p>Nomenament d'àrbitres en relació a algun conflicte sorgit entre Joan Antic Claramunt i Nicolau Fauxer, els pintors del retaule: ABEV, ACF-2117, Salvador Casals, notari episcopal, manuals, any 1622 (5 de juny de 1622, s.f.).</p> <p>Esmentat a: Eduard JUNYENT, <i>La ciutat de Vic i la seva història</i>, Barcelona: Curial, 1980, p. 224, (1622).</p> <p>Esmentat a: Josep GALOBART, <i>Els retaules barrocs de les esglésies del terme de Santa Maria d'Oló (1607-1781)</i>, Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 1995, p. 139.</p>
<p>Pintura del retaule del Roser de l'església de Sant Fructuós de Castellterçol</p>	<p>Contracte publicat a: Josep M. MADURELL, «Retaules antics», <i>Ausa</i>, vol. 6, núm. 69-70, 1971, p. 321-324, (24 de febrer de 1627).</p> <p>Esmentat a: Josep GALOBART, «Gabriel Vilanova, un fuster-tallista moianès desconegut, constructor d'un retaule de la Mare de Déu del Roser per a l'església parroquial de Sant Fructuós de Castellterçol», <i>Modilianum</i>, setembre 1996, p. 4-10.</p> <p>Esmentat a: Santi TORRAS, <i>Pintura catalana del Barroc. L'auge col·leccionista i l'ofici de pintor al segle XVII</i>, Bellaterra [etc.]: Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions [etc.], 2012, p. 299.</p>

<p>Pintura de la coberta interior de la capella del castell dels Montcada de Vic</p>	<p>Esmentat a: Isidre FERNÁNDEZ, «Les reials presons de Vic. Obres en els segles XVII i XVIII», <i>Ausa</i>, vol. 23, núm. 161-162, 2008, p. 612, (pagament de 17 de gener de 1627).</p> <p>Esmentat a: Santi TORRAS, <i>Pintura catalana del Barroc. L'auge col·leccionista i l'ofici de pintor al segle XVII</i>, Bellaterra [etc.]: Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions [etc.], 2012, p. 299.</p>
<p>Pintura de la figura de sant Isidre, de la peanya i el parador de l'església de Sant Feliu de Torelló</p>	<p>Esmentat a: Josep Francesc RÀFOLS, <i>Diccionario biográfico de artistas de Cataluña. Desde la época romana hasta nuestros días</i>, vol. 1, Barcelona: Editorial Milà, 1951-1954, p. 376, (1628).</p> <p>Esmentat a: Fortià SOLÀ, <i>Història de Torelló</i>, vol. 2, Barcelona: Gráficas Marina, S.A., 1947, p. 160, (1628).</p>

JAUME JUTGLAR

OBRA DINS DE L'ÀREA DE VIC	REFERÈNCIA DOCUMENTAL/FONT BIBLIOGRÀFICA
Pintura del retaule del Roser de l'església de Sant Hilari de Vidrà i de dos angelets (amb el pintor Joaquim Albareda)	<p>Contracte: ABEV, Arxiu parroquial de Sant Hilari de Vidrà, manuals notarial, R/15, anys 1606-1614 (1 de maig de 1613, p. 341-342). [doc. 44]</p> <p>Època: ABEV, ACF-1945, Joan Ribot, notari episcopal, manuals notarial, anys 1612-1613 (13 de maig de 1613, s.f.).</p>
Pintura del retaule del Roser de l'església de Santa Eugènia de Berga (pactat inicialment amb Joaquim Albareda)	<p>Contracte fet al pintor Joaquim Albareda: ABEV, ACF-1926, Joan Ribot, notari episcopal, manuals notarial, any 1614 (13 de juliol de 1614, p. 163-164). [doc. 45]</p> <p>Època: ABEV, ACF-1990, Gaspar Campana, notari episcopal, manuals notarial, anys 1614-1615 (3 d'octubre de 1615, s.f.).</p>
Pintura del retaule de sant Jacint de l'església de Santa Maria del Barri de Tona (pactat inicialment amb Joaquim Albareda)	<p>Contracte fet al pintor Joaquim Albareda: ABEV, ACF-1850, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarial, any 1612 (10 de setembre de 1612, s.f.). [doc. 43]</p> <p>Època: ABEV, ACF-1854, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarial, any 1616 (29 d'agost de 1616, s.f.).</p>
Pintura del retaule del Roser de l'església de Santa Maria de Folgueroles (amb el pintor Josep Vivet)	<p>Contracte: ABEV, ACF-2205, Francesc Serrahima, notari episcopal, manuals notarial, anys 1617-1618 (17 de novembre de 1618, s.f.). [doc. 64]</p> <p>Època: Ib., (17 de novembre de 1618, s.f.).</p> <p>Època: ABEV, ACF-2207, Francesc Serrahima, notari episcopal, manuals notarial, anys 1619-1620 (11 d'abril de 1620, s.f.).</p> <p>Documents relacionats amb els pintors i les pagues del retaule: ABEV, ACF-2182, Francesc Serrahima, notari episcopal, manuals notarial, any 1623 (18 de febrer de 1623, p. 75v-76) i Ib., (1 d'abril de 1623, p. 142-143).</p>

	<p>Època de cancel·lació: ABEV, ACF-2205, Francesc Serrahima, notari episcopal, manuals notariais, anys 1617-1618 (29 de setembre de 1623, s.f.).</p>
<p>Pintura del retaule del Roser de l'església de Santa Eulàlia de Riuprimer (amb el pintor Josep Vivet)</p>	<p>Contracte: ABEV, ACF-2205, Francesc Serrahima, notari episcopal, manuals notariais, anys 1617-1618 (17 de novembre de 1618, s.f.). [doc. 65]</p> <p>Època de cancel·lació: Ib., (23 de novembre de 1622, s.f.).</p>
<p>Pintura del retaule de la capella del mas Vilardelbosch de la parròquia de Vilalleons</p>	<p>Contracte per a la dauradura: ABEV, ACF-1858, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notariais, any 1620 (24 d'agost de 1620, p. 502v-504). [doc. 66]</p> <p>Època: Ib., (4 de setembre de 1620, p. 515v-516).</p> <p>Època: ABEV, ACF-1859, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notariais, any 1621 (1 de febrer de 1621, s.f.).</p>
<p>Dauradura del marc de la pintura de la capella del Sant Esperit de la catedral de Vic</p>	<p>Es desprèn de les declaracions fetes pel mateix jutjar en el plet que l'escultor Francesc Rovira obre contra el fuster Lluçia Toll: ABEV, AVV/959, vària, documents històrics (3 de juliol de 1620, s.f.).</p>
<p>OBRA CONSERVADA</p>	<p>LLOC DE CONSERVACIÓ</p>
<p>Marc de la pintura de la capella del Sant Esperit de la catedral de Vic</p>	<p>Aula Capitular de la catedral de Vic</p>

JOSEP VIVET

OBRA DINS DE L'ÀREA DE VIC	REFERÈNCIA DOCUMENTAL/FONT BIBLIOGRÀFICA
Pintura del retaule del Roser de l'església de Santa Eulàlia de Riuprimer (amb el pintor Jaume Jutglar)	Contracte: ABEV, ACF-2205, Francesc Serrahima, notari episcopal, manuals notariais, anys 1617-1618 (17 de novembre de 1618, s.f.). [doc. 65] Època de cancel·lació: Ib., (23 de novembre de 1622, s.f.).
Pintura del retaule del Roser de l'església de Santa Maria de Folgueroles (amb el pintor Jaume Jutglar)	Contracte: ABEV, ACF-2205, Francesc Serrahima, notari episcopal, manuals notariais, anys 1617-1618 (17 de novembre de 1618, s.f.). [doc. 64] Època: Ib., (17 de novembre de 1618, s.f.). Època: ABEV, ACF-2207, Francesc Serrahima, notari episcopal, manuals notariais, anys 1619-1620 (11 d'abril de 1620, s.f.). Documents relacionats amb els pintors i les pagues del retaule: ABEV, ACF-2182, Francesc Serrahima, notari episcopal, manuals notariais, any 1623 (18 de febrer de 1623, p. 75v-76) i Ib., (1 d'abril de 1623, p. 142-143). Època de cancel·lació: ABEV, ACF-2205, Francesc Serrahima, notari episcopal, manuals notariais, anys 1617-1618 (29 de setembre de 1623, s.f.).
Pintura del retaule del Roser de l'església de Sant Julià de Cabrera	Contracte: ABEV, ACF-1857, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notariais, any 1619 (28 de juny de 1619, s.f.). [doc. 67] És esmentat pel fuster Joan Antoni Rosers en el plet que la confraria de fusters de Vic obrí a Josep Vivet: ABEV, ACF-CONF. 39, anys 1595-1831 (5 de juliol de 1619, s.f.).
Pintura del retaule de sant Homo Bono de la confraria dels sastres i calceters de Vic instituïda a l'església del convent de Sant Domènec	És esmentat per Jerònim Pujolren en el plet que la confraria de fusters de Vic obrí a Josep Vivet: ABEV, ACF-CONF. 39, anys 1595-1831 (19 de juliol de 1619, s.f.), (data de l'obra: indeterminada, però anterior a aquesta data).

Pintura del retaule de la capella del mas Vilardelbosch de la parròquia de Vilalleons	Contracte per a la pintura dels taulons: ABEV, ACF-1859, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1621 (6 de març de 1621, s.f.). [doc. 68]
[Feina no especificada per a la confraria del Roser de l'església de Santa Maria de Besora]	Registre de pagament: ABEV, Arxiu parroquial de Santa Maria de Besora, llibre de l'obra, G-1, anys 1616-1732 (17 de setembre de 1623, s.f.).
Pintura de les armes de la ciutat al portal de la capella del castell dels Montcada de Vic	Esmentat a: Isidre FERNÁNDEZ, «Les reials presons de Vic. Obres en els segles XVII i XVIII», <i>Ausa</i> , vol. 23, núm. 161-162, 2008, p. 612 (pagament: 20 de desembre de 1626).
Pintura de les cares de tres màrtirs i tres altres escultures de la catedral de Vic	Esmentat a: Josep Francesc RÀFOLS, <i>Diccionario biográfico de artistas de Cataluña. Desde la época romana hasta nuestros días</i> , vol. 1, Barcelona: Editorial Milà, 1951-1954, p. 267, (1627).
Pintura del retaule major de l'església de Sant Hilari Sacalm (amb Pere Pau Camps)	Contracte fet al pintor Pere Pau Camps: ABEV, Arxiu parroquial de Santa Margarida de Vallors, manuals notarians, R/7, anys 1565-1656 (11 d'octubre de 1621, p. 121-124). Registre de comptes: ABEV, Arxiu parroquial de Sant Hilari Sacalm, llibre de l'obra G/2, anys 1599-1634 (any 1635, s.f.).

7.4. Els fusters: relació d'obres

BERNARDÍ TOLL

OBRA DINS DE L'ÀREA DE VIC	REFERÈNCIA DOCUMENTAL/FONT BIBLIOGRÀFICA
Retaule major de l'església de Sant Julià de Vilatorça	<p>Contracte: ABEV, Arxiu parroquial de Sant Julià de Vilatorça, manuals notarians, R/40, anys 1525-1607 (12 de març de 1570, p. 279-280). [doc. 69]</p> <p>Època: Ib., (12 de març de 1570, p.280).</p> <p>Època: Ib., (3 de setembre de 1570, p. 280v).</p> <p>Època de cancel·lació: Ib., (5 de juny de 1571, p. 279).</p>
Banca, portalades i sagrari de l'altar major de l'església de Sant Quirze i santa Julita de Muntanyola	<p>Contracte: ABEV, ACF-1563, Benet Puig, notari episcopal, manuals notarians, any 1572 (26 d'abril de 1572, p. 48v). [doc. 70]</p> <p>Època de cancel·lació: Ib., (21 de juny de 1572, p. 48v).</p>
Retaule major de l'església de Sant Cristòfol de la Castanya	<p>Contracte: ABEV, ACF-1577, Benet Puig, notari episcopal, manuals notarians, any 1576 (12 de febrer de 1576, p. 63v-64). [doc. 71]</p> <p>Època: Ib., (28 d'abril de 1576, p. 36).</p> <p>Època de cancel·lació: Ib., (7 de gener de 1578, p. 63v).</p>
Retaule major de la capella de Nostra Senyora del Camí de Sant Martí de Riudeperes	<p>Contracte: ABEV, ACF-1577, Benet Puig, notari episcopal, manuals notarians, any 1576 (23 de maig de 1576, p. 73). [doc. 72]</p> <p>Època de cancel·lació: Ib., (22 de febrer de 1578, p. 73).</p>
Retaule major de l'església de Sant Martí del Brull	<p>Contracte: ABEV, ACF-1583, Benet Puig, notari episcopal, manuals notarians, anys 1577-1578 (9 de novembre de 1577, p. 74v-75). [doc. 73]</p> <p>Època: ABEV, ACF-1584, Benet Puig, notari episcopal, manuals notarians, anys</p>

	<p>1577-1578 (5 de febrer de 1578, p. 47)</p> <p>Època: Ib., (9 de juliol de 1578, p. 11).</p> <p>Època de cancel·lació: ABEV, ACF-1583, Benet Puig, notari episcopal, manuals notarial, anys 1577-1578 (14 de juliol de 1578, p. 74v).</p>
Retaule del Roser de l'església de Sant Cristòfol de la Castanya	<p>Contracte: ABEV, ACF-1583, Benet Puig, notari episcopal, manuals notarial, anys 1577-1578 (7 de gener de 1578, p. 98v-99). [doc. 74]</p> <p>Època de cancel·lació: Ib., (4 de febrer de 1581, p. 98v).</p>
Retaule del Roser de l'església de Sant Esteve de Múnter	<p>Esmentat a: Eduard JUNYENT, <i>Itinerario histórico de las parroquias del Obispado de Vich</i>, Vic: Impremta Anglada, 1945-1952, p. 36, (1579).</p>
Retaule del Roser de l'església del monestir de Nostra Senyora de Manlleu	<p>Contracte: Arxiu parroquial de Santa Maria de Manlleu, manuals notarial, N/40, anys 1581-1582 (31 de desembre de 1581, s.f.). [doc. 75]</p>
Retaule major de l'església de Sant Feliu de Torelló (acabat pel seu germà Lluçà Toll)	<p>Esmentat a: Fortià SOLÀ, <i>Història de Torelló</i>, vol. 2, Barcelona, Gràficas Marina, S. A., 1947, p. 34, (1583; desconeix que a causa de la mort de Bernardí Toll aquest retaule fou obrat pel seu germà Lluçà).</p> <p>Esmentat a: Josep Francesc RÀFOLS, <i>Diccionario biográfico de artistas de Cataluña. Desde la época romana hasta nuestros días</i>, vol. 1, Barcelona: Editorial Milà, 1951-1954, p. 164, (desconeix que a causa de la mort de Bernardí Toll aquest retaule fou obrat pel seu germà Lluçà).</p>

SEGIMON TOLL

OBRA DINS DE L'ÀREA DE VIC	REFERÈNCIA DOCUMENTAL/FONT BIBLIOGRÀFICA
Escons i portes del cor de la catedral de Vic	Contracte: ABEV, ACF-1426, Joan Torra, notari episcopal, manuals notarians, any 1590 (12 d'octubre de 1590, s.f.). [doc. 76]
[Retaule major de l'església de Santa Maria d'Alpens?]	Albarà conforme ha venut fusta per a la fabricació del retaule: ABEV, Arxiu parroquial de Santa Maria d'Alpens, llibre de l'obra, G/2, anys 1600-1694 (3 d'abril de 1601, s.f.).
Teulada de la capella del castell dels Montcada de Vic	Esmentat a: Isidre FERNÁNDEZ, «Les reials presons de Vic. Obres en els segles XVII i XVIII», <i>Ausa</i> , vol. 23, núm. 161-162, 2008, p. 612, (1626).
Grades de l'altar de la capella del castell dels Montcada de Vic	Esmentat a: Isidre FERNÁNDEZ, «Les reials presons de Vic. Obres en els segles XVII i XVIII», <i>Ausa</i> , vol. 23, núm. 161-162, 2008, p. 613 (pels volts de 1627).
Reparació de les teulades de la presó de Vic	Esmentat a: Isidre FERNÁNDEZ, «Les reials presons de Vic. Obres en els segles XVII i XVIII», <i>Ausa</i> , vol. 23, núm. 161-162, 2008, p. 614, (1626).

LLUCIÀ TOLL

OBRA DINS DE L'ÀREA DE VIC	REFERÈNCIA DOCUMENTAL/FONT BIBLIOGRÀFICA
Retaule major de l'església de Sant Feliu de Torelló	<p>Contracte: ABEV ACF-1812, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, anys 1585-1588 (12 d'abril de 1586, p. 71v-72v). [doc. 77]</p> <p>Època: Ib., (12 d'abril de 1586, p. 72v).</p>
[Adobs en el retaule del Roser de l'església de Santa Eugènia de Berga]	<p>Registre de comptes: ABEV, Arxiu parroquial de Santa Eugènia de Berga, llibre de la confraria del Roser, P.II/1, anys 1605-1609 (1605, s.f., es fa referència al «fuster Toll», que pensem identificable amb Llucià Toll).</p>
Retaule de sant Salvi de l'església del convent de Santa Clara de Vic	<p>Contracte: ABEV, ACF-1919, Joan Ribot, notari episcopal, manuals notarians, any 1607 (23 de maig de 1607, p. 128-129). [doc. 78]</p> <p>Època: Ib., (19 de juliol de 1607, p. 188).</p> <p>Època: Ib., (9 de desembre de 1607, p. 242).</p> <p>Època: ABEV, ACF-1920, Joan Ribot, notari episcopal, manuals notarians, any 1608 (19 de setembre de 1608, p. 174).</p>
Retaule del Roser de l'església de Sant Pere Roda de Ter (amb la intervenció de Francesc Rovira)	<p>Contracte: ABEV, ACF-1923, Joan Ribot, notari episcopal, manuals notarians, any 1611 (7 d'octubre de 1611, p. 258-259v). [doc. 79]</p> <p>Època de cancel·lació: ABEV, ACF-1926, Joan Ribot, notari episcopal, manuals notarians, any 1614 (23 d'abril de 1614, p. 95v).</p> <p>La intervenció de l'escultor Francesc Rovira es desprèn del plet que l'escultor obrí contra Llucià Toll: ABEV, AVV/959, vària, documents històrics (24 de gener i 25 de maig de 1620, s.f.).</p>

<p>Adobs en el retaule del Roser de l'església de Sant Martí de Sentfores (amb la intervenció de Francesc Rovira)</p>	<p>Contracte: ABEV, ACF-1924, Joan Ribot, notari episcopal, manuals notarial, any 1612 (8 de gener de 1612, p. 17v-18v). [doc. 80]</p> <p>La intervenció de l'escultor Francesc Rovira es desprèn del plet que l'escultor obrí contra Lluçia Toll: ABEV, AVV/959, vària, documents històrics (24 de gener, 25 de maig i 18 de setembre de 1620, s.f.).</p>
<p>Retaule del Roser de l'església de Santa Maria de Folgueroles</p>	<p>Contracte: ABEV, ACF-1850, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarial, any 1612 (18 de febrer de 1612, s.f.). [doc. 81]</p> <p>Època: Ib., (8 de març de 1612, s.f.).</p> <p>Època: ABEV, ACF-1851, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarial, any 1613 (16 de setembre de 1613, s.f.).</p> <p>Època: ABEV, ACF-1853, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarial, any 1615 (3 de febrer de 1615, s.f.).</p> <p>Època: ABEV, ACF-1854, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarial, any 1616 (2 de setembre de 1616, s.f.).</p>
<p>Retaule de la beata Teresa de l'església del convent del Carme de Vic</p>	<p>Contracte: ABEV, ACF-1853, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarial, any 1615 (9 d'abril de 1615, s.f.). [doc. 82]</p>
<p>Marc de la pintura de la capella del Sant Esperit de la catedral de Vic (amb la intervenció de Francesc Rovira)</p>	<p>Es desprèn de la informació del plet que l'escultor Francesc Rovira obre contra Lluçia Toll: ABEV, AVV/959, vària, documents històrics (24 de gener i 25 de maig de 1620, s.f.), (data de l'obra: indeterminada).</p>
<p>Tabernacle per a l'església de Sant Romà de Sau (amb la intervenció de Francesc Rovira)</p>	<p>Es desprèn de la informació del plet que l'escultor Francesc Rovira obre contra Lluçia Toll: ABEV, AVV/959, vària, documents històrics (24 de gener i 25 de maig de 1620, s.f.), (data de l'obra: indeterminada).</p>

Cadira del bisbe de la catedral de Vic (amb la intervenció de Francesc Rovira)	Es desprèn de la informació del plet que l'escultor Francesc Rovira obre contra Lluçia Toll: ABEV, AVV/959, vària, documents històrics (24 de gener i 25 de maig de 1620, s.f.), (data de l'obra: indeterminada).
Monument de Setmana Santa de la catedral de Vic (amb la intervenció de Francesc Rovira)	Es desprèn de la informació del plet que l'escultor Francesc Rovira obre contra Lluçia Toll: ABEV, AVV/959, vària, documents històrics (24 de gener i 25 de maig de 1620, s.f.), (consta que Lluçia Toll s'encarregà d'obrar el monument de la Seu de Vic al llarg de diferents anys), (data de l'obra: indeterminada).
OBRA CONSERVADA	LLOC DE CONSERVACIÓ
Marc de la pintura de la capella del Sant Esperit de la catedral de Vic	Aula Capitular de la catedral de Vic

JOAN FONT

OBRA DINS DE L'ÀREA DE VIC	REFERÈNCIA DOCUMENTAL/FONT BIBLIOGRÀFICA
<p>Conjunt escultòric del Sant Sepulcre de l'església de Sant Feliu de Torelló</p>	<p>Contracte: ABEV, ACF-1419, Joan Torra I, notari episcopal, manuals notarians, anys 1586-1587 (20 de desembre de 1586, s.f.). [doc. 83] Època: Ib., (20 de desembre de 1586, s.f.). Esmentat a: Fortià SOLÀ, <i>Història de Torelló</i>, vol. 2, Barcelona: Gráficas Marina, S.A., 1947, p. 49.</p>
<p>Conjunt escultòric del Sant Sepulcre de l'església de Santa Maria de l'Estany</p>	<p>Contracte: ABEV, ACF-1421, Joan Torra I, notari episcopal, manuals notarians, anys 1587-1588 (29 de novembre de 1587, s.f.). Contracte publicat a: Josep GALOBART, «El sant Sepulcre de l'església del monestir de Santa Maria de l'Estany», <i>Modilianum</i>, núm. 29, desembre 2003, p. 13-22.</p>
<p>Escultura d'un Crist jacent per a l'església de Sant Feliu de Torelló</p>	<p>Esmentat a: Josep Francesc RÀFOLS, <i>Diccionario biográfico de artistas de Cataluña. Desde la época romana hasta nuestros días</i>, vol. 1, Barcelona: Editorial Milà, 1951-1954, p. 417, (1586).</p>

MONTSERRAT SANTMARTÍ

OBRA DINS DE L'ÀREA DE VIC	REFERÈNCIA DOCUMENTAL/FONT BIBLIOGRÀFICA
Retaule major de l'església de Sant Genís Sa Devesa	Contracte: ABEV, ACF-1525, Enric Argemir, notari episcopal, manuals notarians, anys 1589-1591 (8 de juny de 1590, s.f.). [doc. 84] Esmentat a: Josep Francesc RÀFOLS, <i>Diccionario biográfico de artistas de Cataluña. Desde la época romana hasta nuestros días</i> , vol. 3, Barcelona: Editorial Milà, 1951-1954, p. 39.
Retaule de Nostra Senyora dels Socors i Sant Antoni Abat de la confraria dels traginers a l'església del convent de Nostra Senyora del Carme de Vic	Contracte: ABEV, ACF-1830, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1592 (10 de maig de 1592, p. 349v-352). [doc. 85]
Retaule i reixa de la capella dels apòstols de la catedral de Vic	Contracte: ABEV, ACF-1831, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1593 (7 de juliol de 1593, p. 387-389). [doc. 86] Època: Ib., (8 d'agost de 1593, p. 462v-463).
Armari per guardar relíquies per a la catedral de Vic	Contracte: ABEV, ACF-1895, Salvi Bigues, notari episcopal, manuals notarians, any 1594 (20 d'agost de 1594, s.f.). [doc. 87]
Tabernacle per a l'església de Santa Maria d'Oló	Contracte: ABEV, ACF-1831, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1593 (18 de novembre de 1593, p. 677v-678v). [doc. 88] Època: Ib., (11 de desembre de 1593, p. 731v-732). Època de cancel·lació: Ib., (26 de març de 1594, p. 677v).
Retaule de Nostra Senyora del Roser de l'església de Santa Maria de Corcó	Contracte: ABEV, ACF-1895, Salvi Bigues, notari episcopal, manuals notarians,

	<p>any 1594 (29 de gener de 1594, s.f.). [doc. 89]</p> <p>Època de cancel·lació: Ib., (29 d'octubre de 1594, s.f.).</p>
Retaule del Roser de l'església de Santa Eugènia de Berga	<p>Es coneix a través del contracte pel retaule del Roser de l'església de Santa Maria de Corcó: ABEV, ACF-1895, Salvi Bigues, notari episcopal, manuals notarial, any 1594 (29 de gener de 1594, s.f.), (data de l'obra: indeterminada).</p>
Retaule de Nostra Senyora del Roser de l'església de Sant Julià de Vilamirosa	<p>Contracte: ACF-3903, Onofre Calvet (anys 1568-1609) i Jaume Onofre Calvet (CC/11 anys: 1568-1624), concòrdies, anys 1568-1624 (22 de juliol de 1594, s.f. plec solt). [doc. 90]</p> <p>Esmentat a: Eduard JUNYENT, <i>Itinerario histórico de las parroquias del Obispado de Vich</i>, Vic: Impremta Anglada, 1945-1952, p. 29.</p> <p>Esmentat a: Josep Francesc RÀFOLS, <i>Diccionario biográfico de artistas de Cataluña. Desde la época romana hasta nuestros días</i>, vol. 3, Barcelona: Editorial Milà, 1951-1954, p. 39.</p>
Retaule de l'ermita de Sant Segimon de la Muntanya	<p>Contracte: ACF-3903, Onofre Calvet (anys 1568-1609) i Jaume Onofre Calvet (CC/11 anys: 1568-1624), concòrdies, anys 1568-1624 (6 d'agost de 1594, s.f. plec solt). [doc. 91]</p>
[Retaule del Roser de l'església de Sant Andreu de Gurb]	<p>Contracte: ABEV, Arxiu parroquial de Sant Andreu de Gurb, manuals notarial, R/19, anys 1578-1636 (28 d'abril de 1596, p. 44v-45). [doc. 92]</p> <p>Època: Ib., (18 d'octubre de 1596, p. 46).</p> <p>Anul·lació del contracte: Ib., (18 d'octubre de 1596, p. 44v).</p>
Retaule del Roser de l'església de Sant Genís de Taradell	<p>Es coneix a través del contracte pel retaule del Roser de Sant Andreu de Gurb: ABEV, Arxiu parroquial de Sant Andreu de Gurb, manuals notarial, R/19, anys:</p>

	(28 d'abril de 1596, p. 44v-45), (data de l'obra: indeterminada).
Retaule de la Concepció de Nostra Senyora de l'església del convent del Carme de Vic	Època: ABEV, ACF-1902, Salvi Bigues, notari episcopal, manuals notariais, any 1598 (20 de juliol de 1598, s.f.).
Retaule del Roser de l'església de Sant Feliu de Torelló	Contracte: Arxiu parroquial de Torelló, volum 27, número general d'arxiu 186, manuals notariais, anys 1598-1604 (15 de març de 1602, s.f.). [doc. 93]
Retaule del Roser de l'església de Sant Julià de Cabrera	Contracte: ABEV, ACF-1840, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notariais, any 1602 (30 de març de 1602, s.f.). [doc. 94] Cancel·lació del contracte (feta per la vídua de Santmartí): Ib., (10 de desembre de 1604, s.f.). Esmentat a: Josep Francesc RÀFOLS, <i>Diccionario biográfico de artistas de Cataluña. Desde la época romana hasta nuestros días</i> , vol. 1, Barcelona: Editorial Milà, 1951-1954, p. 11. Esmentat a: Fortià SOLÀ, <i>Nostra Senyora de Cabrera</i> , Barcelona: Editorial Ibérica, 1915, p. 72-73. Esmentat a: Antoni NOGUERA, <i>Collsacabra</i> , Barcelona: Biblioteca Selecta, 1964, p. 249. Esmentat a: Santiago ALCOLEA, «La pintura desde 1500 a 1850», a: Santiago ALCOLEA, Juan-Eduardo CIRLOT, Josep GUDIOL i RICART, <i>Historia de la pintura en Cataluña</i> , Madrid: Tecnos, 1957, p. 153-208.

FRANCESC I JAUME RUBIÓ, pare i fill

OBRA DINS DE L'ÀREA DE VIC	REFERÈNCIA DOCUMENTAL/FONT BIBLIOGRÀFICA
Reixa per davant de l'altar major de l'església de Santa Maria de Moià	<p>Contracte fet a Francesc Rubió: AHM, Caixa 364.1-164.9, Francesc Arenys, notari prevere, manuals notarians, anys 1569-1586 (14 de gener de 1582, s.f.). [doc. 95]</p> <p>Època: Ib., (14 de gener de 1582, s.f.).</p> <p>Època: Ib., (17 d'octubre de 1582, s.f.).</p> <p>Època: Ib., (6 de febrer de 1583, s.f.).</p>
Retaule dedicat a sant Joan Baptista per a la capella d'aquesta advocació de l'església de Sant Feliu Sasserra	<p>Contracte fet a Francesc Rubió: ABEV, Arxiu parroquial de Sant Feliu Sasserra, manuals notarians, R/10, anys 1590-1599 (14 d'agost de 1590, p. 31-32). [doc. 96]</p> <p>Època: Ib., (14 d'agost de 1590, p. 32).</p>
Escons pel cor de l'església de Santa Maria de Moià	<p>Contracte publicat a: Josep GALOBART, «Aportacions a la biografia i a l'obra dels escultors Rubió», <i>Modilianum</i>, núm. 19, desembre 1998, p. 21-48, (20 de novembre de 1592).</p>
Retaule del Roser de l'església de Santa Maria d'Olost	<p>Primer contracte, fet a Francesc Rubió: ABEV, ACF-1836, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1598 (26 d'agost de 1598, p. 571v-575). [doc. 97]</p> <p>Segon contracte, fet a Francesc i a Jaume Rubió: ABEV, ACF-1841, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1603 (19 d'abril de 1603, s.f.). [doc. 98]</p> <p>Època de cancel·lació: Ib., (17 de juliol de 1604, s.f. [als marges del segon contracte]).</p>

<p>Retaule major de l'església de Sant Hilari Sacalm</p>	<p>Contracte fet a Francesc i a Jaume Rubió: ABEV, ACF-3903, Onofre Calvet (anys 1568-1609) i Jaume Onofre Calvet (CC/11 anys: 1568-1624), concòrdies, anys 1568-1624 (30 de setembre de 1598, s.f. plec solt).</p> <p>Contracte publicat a: Francesc MIRALPEIX, «Els informes dels ajuntaments per a la Diputació de Girona sobre els béns destruïts durant la Guerra Civil: Sant Hilari Sacalm, Santa Margarida de Vallors, Sant Miquel de Cladells i Susqueda», programa de Festa Major de Sant Hilari Sacalm, 2008, p. 55-64.</p>
<p>Retaule [d'advocació desconeguda] de l'església de Santa Maria de Seva (amb Bartomeu Aranyó i Claudi Perret)</p>	<p>Document que hi fa referència (i que hi implica a Jaume Rubió): ABEV, Arxiu parroquial de Santa Maria de Seva, manuals notarians, R/14, anys 1600-1630 (25 d'abril de 1601, p. 8).</p>
<p>Retaule del Roser de l'església de Sant Feliu Sasserra</p>	<p>Contracte fet a Francesc i a Jaume Rubió: ABEV, Arxiu parroquial de Sant Feliu Sasserra, manuals notarians, R/13, anys 1598-1602 (25 de juny de 1608, p. 178v-179). [doc. 99]</p> <p>Època: ABEV, Arxiu parroquial de Sant Feliu Sasserra, manuals notarians, R/14, anys 1609-1629 (4 d'octubre de 1609, s.f.).</p>
<p>Retaule i tabernacle del Roser per a l'església de Santa Eulàlia de Pardines</p>	<p>Contracte fet a Francesc Rubió: ABEV, Arxiu parroquial de Santa Eulàlia de Pardines, manuals notarians, R/9, anys 1609-1611 (15 d'abril de 1609, p. 48). A través d'aquest contracte, per a la fàbrica del tabernacle, coneixem que Francesc Rubió havia obrat també el retaule del Roser d'aquesta església. [doc. 100]</p> <p>Època de cancel·lació: Ib., (octubre 1609, p. 48).</p>
<p>Sagrari-manifestador de l'altar major de l'església de Santa Maria de Moià</p>	<p>Contracte publicat a: Josep GALOBART, «Aportacions a la biografia i a l'obra dels escultors Rubió», <i>Modilianum</i>, núm. 19, desembre 1998, p. 21-48, (3 de maig de 1609).</p>

<p>Retaule del Roser de l'església de Sant Genís d'Orís</p>	<p>Contracte fet a Francesc i a Jaume Rubió: ABEV, Arxiu parroquial de Sant Genís d'Orís, manuals notarial, R/22, anys 1599-1630 (17 d'octubre de 1610, p. 97v-98v). [doc. 101]</p>
<p>Traça de la portalada de l'església de Sant Josep de Moià</p>	<p>Esmentat a: Josep GALOBART, «Aportacions a la biografia i a l'obra dels escultors Rubió», <i>Modilium</i>, núm. 19, desembre 1998, p. 21-48, (pels volts de 1614).</p>
<p>Retaule del Roser de l'església de Sant Julià de Vilatorça</p>	<p>Època firmada pels Rubió: ABEV, Arxiu parroquial de Sant Julià de Vilatorça, manuals notarial, R/51, anys 1609-1623 (26 de juliol de 1615, p. 19). Època: Ib., (19 de setembre de 1610, p. 21-22). Esmentat a: Jordi VILAMALA, <i>Sant Julià de Vilatorça: vida quotidiana i activitat econòmica, 1550-1720</i>, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2000, p. 114-115.</p>
<p>Retaule major de l'església de Santa Coloma de Centelles (amb la col·laboració de Pau Giol, entre d'altres)</p>	<p>Contracte fet a Jaume Rubió: ABEV, Arxiu parroquial de Santa Coloma de Centelles, llibre de l'obra, G-2, anys 1617-1751 (6 d'agost de 1617, p. 2-4v). [doc. 102] [Contracte pels plafons de relleu fet a Jaume Rubió: ABEV, Arxiu parroquial de Santa Coloma de Centelles, manuals notarial, R.01/64, anys 1616-1625 (8 d'agost de 1621, p. 65v-66v), (aquests plafons serien fets pels Giol)]. [doc. 103] Esmentat a: Antoni PLADEVALL, <i>Centelles. Una aproximació a la seva història</i>, Vic: Eumo, 1987, p. 178. Esmentat a: Josep GALOBART, <i>Els retaules barrocs de les esglésies del terme de Santa Maria d'Oló (1607-1781)</i>, Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 1996, p. 135.</p>
<p>Retaule del Roser de Sant Vicenç d'Espinelves</p>	<p>Cessió de poders efectuada per Jaume i Jacint Rubió al pintor Pere Pau Camps: AHCM, Salvador Malagarriga, manuals notarial, sign. 4476 (28 d'octubre de 1621, s.f.).</p>

OBRA FORA DE L'ÀREA DE VIC	REFERÈNCIA DOCUMENTAL/FONT BIBLIOGRÀFICA
<p>Retaule major de l'església de Cervera (1589)</p>	<p>Agustí DURAN, «L'art antic a l'església de Santa Maria de Cervera», <i>Bulletí del Centre Excursionista de Catalunya</i>, vol. 32, octubre 1922, p. 303-317.</p> <p>Josep Francesc RÀFOLS, <i>Diccionario biográfico de artistas de Cataluña. Desde la época romana hasta nuestros días</i>, vol. 2, Barcelona: Editorial Milà, 1951-1954, p. 497-498.</p> <p>Cèsar MARTINELL, <i>Arquitectura i escultura barroques a Catalunya</i>, vol. 1, Barcelona: Alpha, cop. 1959-1963, p. 116.</p> <p>Llogari PICANYOL, «Artistes moianesos. Escultors Rubió», <i>Modilium</i>, 1ª època, vol. 1, gener 1960, p. 16-20.</p> <p>José HERNANDEZ, «La escultura y la arquitectura española del siglo XVII», <i>Summa Artis</i>, vol. 26, Madrid: Espasa Calpe, 1982, p. 401.</p> <p>Joan-Ramon TRIADÓ, «L'època del Barroc, s. XVII-XVIII», <i>Història de l'Art Català</i>, vol. 4, Barcelona: Edicions 62, 1984, p. 52.</p> <p>Joan BOSCH, <i>Els tallers d'escultura al Bages del segle XVII</i>, Manresa: Caixa d'Estalvis de Manresa, 1986, p. 87.</p> <p>Josep GALOBART, «Els escultors moianesos Francesc i Jaume Rubió i el retaule major de Santa Maria de Cervera: noves aportacions», <i>Modilium</i>, núm. 37, 2n semestre 2007, p. 5-14.</p> <p>Etc.</p>
<p>Retaule major de l'església de Sant Pere de Rubí (1599)</p>	<p>Cèsar MARTINELL, <i>Arquitectura i escultura barroques a Catalunya</i>, vol. 1, Barcelona: Alpha, cop. 1959-1963, p. 116.</p> <p>Joan BOSCH, <i>Els tallers d'escultura al Bages del segle XVII</i>, Manresa: Caixa d'Estalvis de Manresa, 1986, p. 88.</p> <p>Josep GALOBART, «Aportacions a la biografia i a l'obra dels escultors Rubió»,</p>

	<p><i>Modilianum</i>, núm. 19, desembre 1998, p. 21-48.</p> <p>Etc.</p>
Retaule major de l'església de Linyola (1604)	<p>Joan BOSCH, «Pedro Vilar, Claudi Perret, Gaspar Bruel i el rerecor de la Catedral de Barcelona» <i>Locus Amoenus</i>, 5, 2000-2001, p. 168.</p> <p>Joan BOSCH, <i>Agustí Pujol. La culminació de l'escultura renaixentista a Catalunya</i>, Bellaterra [etc.]: Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions [etc.], 2009, p. 198 i nota 158.</p> <p>Esteve MESTRE [et al.], <i>L'església de Linyola</i>, Linyola: Ajuntament de Linyola, 2012.</p> <p>Etc.</p>
Retaule major de l'església de Santa Eulàlia de Berga (1605)	<p>Cèsar MARTINELL, <i>Arquitectura i escultura barroques a Catalunya</i>, vol. 1, Barcelona: Alpha, cop. 1959-1963, p. 116.</p> <p>Joan BOSCH, <i>Els tallers d'escultura al Bages del segle XVII</i>, Manresa: Caixa d'Estalvis de Manresa, 1986, p. 88.</p> <p>Joan BOSCH, <i>Agustí Pujol. La culminació de l'escultura renaixentista a Catalunya</i>, Bellaterra [etc.]: Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions [etc.], 2009, p. 78-79 i 228.</p> <p>Etc.</p>
Retaule major de l'església de Sant Pere de Ripoll (1605)	<p>Cèsar MARTINELL, <i>Arquitectura i escultura barroques a Catalunya</i>, vol. 1, Barcelona: Alpha, cop. 1959-1963, p. 116.</p> <p>Joan BOSCH, <i>Els tallers d'escultura al Bages del segle XVII</i>, Manresa: Caixa d'Estalvis de Manresa, 1986, p. 88.</p> <p>Etc.</p>

<p>Retaule del Roser de l'església d'Esparraguera (1612)</p>	<p>Joan BOSCH, <i>Els tallers d'escultura al Bages del segle XVII</i>, Manresa: Caixa d'Estalvis de Manresa, 1986, p. 88.</p> <p>Etc.</p>
<p>Dotze cadires pel cor de la Seu de Manresa (1614)</p>	<p>Cèsar MARTINELL, <i>Arquitectura i escultura barroques a Catalunya</i>, vol. 1, Barcelona: Alpha, cop. 1959-1963, p. 116.</p> <p>Joan BOSCH, <i>Els tallers d'escultura al Bages del segle XVII</i>, Manresa: Caixa d'Estalvis de Manresa, 1986, p. 88.</p> <p>Etc.</p>
<p>Retaule del Roser de Castellardal (1615)</p>	<p>Cèsar MARTINELL, <i>Arquitectura i escultura barroques a Catalunya</i>, vol. 1, Barcelona: Alpha, cop. 1959-1963, p. 116.</p> <p>Joan BOSCH, <i>Els tallers d'escultura al Bages del segle XVII</i>, Manresa: Caixa d'Estalvis de Manresa, 1986, p. 88-89.</p> <p>Etc.</p>
<p>Caixa de l'orgue de la Seu de Manresa (1616)</p>	<p>Cèsar MARTINELL, <i>Arquitectura i escultura barroques a Catalunya</i>, vol. 1, Barcelona: Alpha, cop. 1959-1963, p. 116.</p> <p>Joan BOSCH, <i>Els tallers d'escultura al Bages del segle XVII</i>, Manresa: Caixa d'Estalvis de Manresa, 1986, p. 88.</p> <p>Etc.</p>
<p>Tabernacle de l'església de Sant Vicenç de Calders (1619)</p>	<p>Josep GALOBART, «Els tabernacles processionals de la Mare de Déu del Roser. Alguns testimonis d'esglésies del moianès», <i>Modilianum</i>, núm. 35, 2n semestre 2006, p. 17-28.</p>

Retaule del Roser de l'església de Sant Vicenç de Calders (1619)	Josep GALOBART, «Els tabernacles processionals de la Mare de Déu del Roser. Alguns testimonis d'esglésies del moianès», <i>Modilianum</i> , núm. 35, 2n semestre 2006, p. 17-28.
Retaule major de Sant Vicenç de Castellbisbal (1619)	Joan BOSCH, <i>Els tallers d'escultura al Bages del segle XVII</i> , Manresa: Caixa d'Estalvis de Manresa, 1986, p. 89. Etc.
Retaule major de Sant Pere de Castellfollit del Boix (1619)	Joan BOSCH, <i>Els tallers d'escultura al Bages del segle XVII</i> , Manresa: Caixa d'Estalvis de Manresa, 1986, p. 89. Etc.
Retaule dels sants Mateu i Eloi de la confraria de sant Eloi del convent de Manresa (1621)	Leonci SOLER, <i>Setmanari Català</i> , 1897, p. 711. Joan BOSCH, <i>Els tallers d'escultura al Bages del segle XVII</i> , Manresa: Caixa d'Estalvis de Manresa, 1986, p. 89. Etc.
OBRA CONSERVADA	LLOC DE CONSERVACIÓ
Retaule del Roser de l'església de Sant Julià de Vilatorça	Església de Sant Julià de Vilatorça
Relleu amb la representació d'un bateig	Galeries d'estudi del Museu Episcopal de Vic (MEV 771)
Part del retaule major de Sant Pere de Castellfollit del Boix	Església de Sant Pere de Castellfollit del Boix

OBRA CONEGUDA A TRAVÉS DE FOTOGRAFIA	INSTITUCIÓ
Retaule del Roser de Santa Eulàlia d'Esparreguera	Arxiu Històric Comarcal de l'Anoia a Igualada
Retaule major de Sant Vicenç de Castellbisbal	Arxiu Mas
Atribució: [Retaule del Roser de l'església de Sant Sadurní d'Osormort]	Arxiu fotogràfic del Centre Excursionista de Barcelona

FRANCESC ROVIRA

OBRA DINS DE L'ÀREA DE VIC	REFERÈNCIA DOCUMENTAL/FONT BIBLIOGRÀFICA
<p>Retaule i tabernacle del Roser de l'església de Sant Hilari de Vidrà (amb Joan Antoni Rosers)</p>	<p>Contracte: ABEV, ACF-1847, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1609 (30 de maig de 1609, s.f.). [doc. 104]</p> <p>Època: ABEV, Arxiu parroquial de Sant Hilari de Vidrà, manuals notarians, R/15, anys 1606-1614 (30 de novembre de 1610, p. 249).</p> <p>Època de cancel·lació: ABEV, ACF-1847, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1609 (6 de febrer de 1611, s.f.).</p>
<p>Retaule de la capella de sant Ramon Nonat de l'església del convent de la Mercè de Vic (amb Jaume Pratnerbones)</p>	<p>(Primer contracte fet a Joan Antoni Rosers: ABEV, ACF-1854, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1616 [11 de juny de 1616, s.f.]).</p> <p>Contracte: ABEV, ACF-1854, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1616 (3 de juliol de 1616, s.f.). [doc. 105]</p> <p>Època: Ib., (3 de juliol de 1616, s.f.).</p>
<p>Retaule dedicat a sant Segimon de l'església de Sant Segimon de la Muntanya (amb Jaume Pratnerbones)</p>	<p>Contracte: ABEV, ACF-1717, Onofre Calvet, notari episcopal, manuals notarians, anys 1615-1616 (16 de desembre de 1616, s.f.). [doc. 106]</p>
<p>Motlle de fusta per a la figura de Nostra Senyora del Roser de plata</p>	<p>Registre de comptes: ABEV, Arxiu parroquial de Sant Vicenç de Malla, llibre de la confraria del Roser, p.01-1, anys 1591-1649 (20 d'agost de 1617, s.f.).</p>
<p>Talla dels quatre serafins i guarnició del marc de la pintura de la Pentecosta de la capella del Sant Esperit catedral de Vic (fet per Lluçia Toll)</p>	<p>Es desprèn de la informació del plet que l'escultor Francesc Rovira obre contra Lluçia Toll: ABEV, AVV/959, vària, documents històrics (24 de gener, 25 de maig i 3 de juliol de 1620, s.f.), (data de l'obra: indeterminada).</p>

Treball de les cares de les figures de diferents monuments de Setmana Santa de la catedral de Vic (fets per Lluçia Toll)	Es desprèn de la informació del plet que Francesc Rovira obre contra Lluçia Toll: ABEV, AVV/959, vària, documents històrics (24 de gener, 25 de maig i 3 de juliol de 1620, s.f.), (data de l'obra: indeterminada).
Quatre serafins pel tabernacle de l'església de Sant Romà de Sau (fet per Lluçia Toll)	Es desprèn de la informació del plet que Francesc Rovira obre contra Lluçia Toll: ABEV, AVV/959, vària, documents històrics (24 de gener i 25 de maig de 1620, s.f.), (data de l'obra: indeterminada).
Talla d'un Monte Calvari pel cirurgià vigatà Rafael Grande	Es desprèn de la informació del plet que Francesc Rovira obre contra Lluçia Toll: ABEV, AVV/959, vària, documents històrics (24 de gener, 25 de maig i 16 de setembre de 1620, s.f.), (data de l'obra: indeterminada).
Dos serafins i tres angelets amb penjants i fruites pel retaule del Roser de l'església de Sant Martí de Sentfores (fet per Lluçia Toll)	Es desprèn de la informació del plet que Francesc Rovira obre contra Lluçia Toll: ABEV, AVV/959, vària, documents històrics (24 de gener, 25 de maig i 18 de setembre de 1620, s.f.), (data de l'obra: indeterminada).
Sis serafins i tres angelets amb penjants i fruites pel retaule del Roser de l'església de Sant Pere de Roda (fet per Lluçia Toll)	Es desprèn de la informació del plet que Francesc Rovira obre contra Lluçia Toll: ABEV, AVV/959, vària, documents històrics (24 de gener i 25 de maig de 1620, s.f.), (data de l'obra: indeterminada).
Dues nimfes per a decorar la cadira del bisbe de la catedral de Vic (feta per Lluçia Toll)	Es desprèn de la informació del plet que Francesc Rovira obre contra Lluçia Toll: ABEV, AVV/959, vària, documents històrics (24 de gener i 25 de maig de 1620, s.f.), (data de l'obra: indeterminada).
Retaule major de l'església de Santa Maria d'Oló	Esmentat a: Josep GALOBART, <i>Els retaules barrocs de les esglésies del terme de Santa Maria d'Oló (1607-1781)</i> , Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 1996, p. 19-22, (contracte: 11 de gener de 1626).

<p>Imatge d'un sant Crist per a la capella del castell dels Montcada de Vic</p>	<p>Esmentat a: Isidre FERNÁNDEZ, «Les reials presons de Vic. Obres en els segles XVII i XVIII», <i>Ausa</i>, vol. 23, núm. 161-162, 2008, p. 613, (obra anterior a l'abril de 1627).</p>
<p>Retaule dedicat a sant Joan Baptista de la capella de la confraria dels paraires i teixidors a l'església de Sant Fructuós de Castellterçol</p>	<p>Contracte publicat a: Josep M. MADURELL, «Retaules antics», <i>Ausa</i>, vol. 6, núm. 69-70, Patronat d'Estudis Osonencs, 1971, p. 324-326, (contracte: 16 d'agost de 1628).</p> <p>Esmentat a: Josep GALOBART, <i>Els retaules barrocs de les esglésies del terme de Santa Maria d'Oló (1607-1781)</i>, Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 1996, p. 22.</p>
<p>Imatge de sant Isidre de la confraria de sant Isidre de Torelló</p>	<p>Esmentat a: Fortià SOLÀ, <i>Història de Torelló</i>, vol. 2, Barcelona: Gráficas Marina, S.A., 1947, p. 160, (1628).</p> <p>Esmentat a: Josep Francesc RÀFOLS, <i>Diccionario biográfico de artistas de Cataluña. Desde la época romana hasta nuestros días</i>, vol. 2, Barcelona: Editorial Milà, 1951-1954, p. 493.</p> <p>Esmentat a: Josep GALOBART, <i>Els retaules barrocs de les esglésies del terme de Santa Maria d'Oló (1607-1781)</i>, Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 1996, p. 22.</p>
<p>Retaule de sant Miquel Arcàngel de la capella del castell de Castellterçol</p>	<p>Època: ABEV, Arxiu parroquial de Sant Fructuós de Castellterçol, manuals notariaus, R/7, anys 1619-1637 (15 de març de 1634, p. 178v).</p>
<p>Retaule del Roser de l'església de Sant Cristòfol de Tavertet</p>	<p>Contracte publicat a: Rafel GINEBRA, «Notícies sobre dos retaules del Roser de l'església de Tavertet, de 1636 i 1787», <i>Els cingles del Collsacabra</i>, núm. 46, 2001, p. 4, (contracte: 22 de febrer de 1636).</p> <p>Esmentat a: Xavier SOLÀ, <i>La reforma catòlica a la muntanya catalana. Els bisbats de Girona i Vic (1587-1800)</i>, Girona: Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, Centre de Recerca Històrica de la UdG i Documenta Universitària, 2008, p. 100.</p>

OBRA FORA DE L'ÀREA DE VIC	REFERÈNCIA DOCUMENTAL/FONT BIBLIOGRÀFICA
<p>Imatgeria del retaule de Sant Miquel de Castelltallat (amb el fuster Hilari Horta), (1614)</p>	<p>Esmentat a: Xavier SITGES, «Salvador Gros, retaulista del segle XVII», <i>Ausa</i>, vol. 22, núm. 155, 2005, p. 77-81.</p> <p>Contracte fet a Hilari Horta: ABEV, Arxiu parroquial de Sant Miquel de Castelltallat, manuals notarians, R/2, anys 1608-1614 (2 de juny de 1614, s.f.).</p>
<p>Imatge de sant Isidre i de la Mare de Déu del Roser de l'església de Sant Cristòfol de Cunit (1634)</p>	<p>Esmentat a: Cèsar MARTINELL, <i>Arquitectura i escultura barroques a Catalunya</i>, vol. 1, Barcelona: Alpha, cop. 1959-1963, p. 127.</p> <p>Esmentat a: Josep GALOBART, <i>Els retaules barrocs de les esglésies del terme de Santa Maria d'Oló (1607-1781)</i>, Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 1996, p. 22.</p>
OBRA CONSERVADA	LLOC DE CONSERVACIÓ
<p>Marc del quadre de la Pentecosta de la capella del Sant Esperit de la catedral de Vic</p>	<p>Aula capitular de la catedral de Vic</p>

JOAN ANTONI ROSERS

OBRA DINS DE L'ÀREA DE VIC	REFERÈNCIA DOCUMENTAL/FONT BIBLIOGRÀFICA
Retaule major de l'església del convent Sant Domènec de Vic	Contracte: ABEV, ACF-2102, Salvador Casals, notari episcopal, manuals notarians, any 1607 (9 de novembre de 1607, s.f.). [doc. 107] Època de cancel·lació: Ib., (13 de novembre de 1608, s.f.).
Retaule del Roser de l'església de Sant Esteve de Granollers de la Plana	Contracte: ABEV, ACF-2103, Salvador Casals, notari episcopal, manuals notarians, any 1608 (5 de març de 1608, s.f.). [doc. 108]
Retaule i tabernacle del Roser de l'església de Sant Hilari de Vidrà (amb Francesc Rovira)	Contracte: ABEV, ACF-1847, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1609 (30 de maig de 1609, s.f.). [doc. 104] Època: ABEV, Arxiu parroquial de Sant Hilari de Vidrà, manuals notarians, R/15, anys 1606-1614 (30 de novembre de 1610, p. 249). Època de cancel·lació: ABEV, ACF-1847, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1609 (6 de febrer de 1611, s.f.).
Trona per a l'església del convent de la Mercè de Vic	Contracte: ABEV, ACF-1847, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1609 (19 d'agost de 1609, s.f.). [doc. 109] Època: Ib., (dia, s.f.).
Retaule de la confraria dels paraires sota la invocació de l'Anunciació de Nostra Senyora, sant Gabriel i sant Simeó de l'església del convent de Sant Domènec de Vic	Contracte: ABEV, ACF-1852, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1614 (11 de desembre de 1614, s.f.). [doc. 110] Esmentat a: Eduard JUNYENT, <i>La ciutat de Vic i la seva història</i> , Barcelona: Curial, 1980, p 223.

<p>Retaule de sant Eloi, sant Honorat i santa Eulàlia de la confraria dels ferrers de l'església del convent de Sant Domènec de Vic</p>	<p>Esmentat a: Eduard JUNYENT, <i>La ciutat de Vic i la seva història</i>, Barcelona: Curial, 1980, p 224, (1615).</p> <p>Esmentat a: Josep GALOBART, <i>Els retaules barrocs de les esglésies del terme de Santa Maria d'Oló (1607-1781)</i>, Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 1996, p. 139.</p>
<p>Taula de noguera de setze pams de llargada amb capitells dòrics</p>	<p>Època: ABEV, ACF-1853, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1615 (28 de febrer de 1615, s.f.).</p>
<p>[Retaule de la capella de sant Ramon Nonat de l'església del convent de la Mercè de Vic] (poc després serà encarregat a Francesc Rovira i a Jaume Pratnerbones).</p>	<p>Contracte: ABEV, ACF-1854, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1616 (11 de juny de 1616, s.f.). [doc. 111].</p>
<p>Tabernacle de la confraria del Roser l'església de Sant Quirze i santa Julita de Muntanyola</p>	<p>Contracte: ABEV, ACF-1855, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1617 (18 de març de 1617, s.f.). [doc. 112]</p>
<p>Retaule del Roser de l'església de Sant Julià de Cabrera</p>	<p>Contracte: ABEV, ACF-1856, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1618 (30 de juny de 1618, s.f.). [doc. 113]</p> <p>Època: ABEV, ACF-1857, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1619 (5 de juliol de 1619, s.f.).</p> <p>S'esmenta per part del mateix Rosers en una declaració compresa en el plet que la confraria de fusters de Vic obrí al pintor Josep Vivet: ABEV, ACF-CONF. 39, anys 1595-1831 (5 de juliol de 1619, s.f.).</p>
<p>Retaule major de l'església de Sant Agustí del Lluçanès</p>	<p>Contracte: ABEV, ACF-2207, Francesc Serrahima, notari episcopal, manuals notarians, anys 1619-1620 (25 de maig de 1620, s.f.). [doc. 114]</p> <p>Època de cancel·lació: Ib., (7 de juliol de 1621, s.f.).</p>
<p>Retaule major de l'església del convent del Carme de Vic (acabat pels fusters</p>	<p>Contracte: ABEV, ACF-2325, Joan Llucià, notari episcopal, manuals notarians, any</p>

Antoni Catús i Francesc Font)	1632 (8 de setembre de 1632, s.f.). [doc. 115] Esmentat a: Joan Bosch, <i>Els tallers d'escultura al Bages del segle XVII</i> , Manresa: Caixa d'Estalvis de Manresa, 1986, p. 103, nota 68 (desconeix, però, que aquest retaule fou acabat pels fusters Antoni Catús i Francesc Font). Contracte fet als fusters Antoni Catús i Francesc Font per a l'acabament del retaule: ABEV, ACF-3903, Onofre Calvet (anys 1568-1609) i Jaume Onofre Calvet (CC/11 anys 1568-1624), concòrdies, anys 1568-1624 (20 de juliol de 1642, s.f., plec solt). [doc. 116]
Reparació dels sostres dels graners, construcció d'una nova volta, obertura de finestres i renovació o construcció de la façana del castell dels Montcada de Vic (juntament amb alguns mestres de cases i el fuster Francesc Gou).	Esmentat a: Isidre FERNÁNDEZ, «Les reials presons de Vic. Obres en els segles XVII i XVIII», <i>Ausa</i> , vol. 23, núm. 161-162, 2008, p. 613, (entre el maig de 1633 i el març de 1634).
OBRA FORA DE L'ÀREA DE VIC	REFERÈNCIA DOCUMENTAL/FONT BIBLIOGRÀFICA
Sagrari de l'altar major de l'església de Sallent	Josep Francesc RÀFOLS, <i>Diccionario biográfico de artistas de Cataluña. Desde la época romana hasta nuestros días</i> , vol. 2, Barcelona: Editorial Milà, 1951-1954, p. 486, (1610). Joan Bosch, <i>Els tallers d'escultura al Bages del segle XVII</i> , Manresa: Caixa d'Estalvis de Manresa, 1986, p. 37.
Retaule major de la capella de sant Ponç, al terme de Sallent	Josep Francesc RÀFOLS, <i>Diccionario biográfico de artistas de Cataluña. Desde la época romana hasta nuestros días</i> , vol. 2, Barcelona: Editorial Milà, 1951-1954, p. 486, (1610). Joan Bosch, <i>Els tallers d'escultura al Bages del segle XVII</i> , Manresa: Caixa d'Estalvis de Manresa, 1986, p. 37.

[Retaule de la capella de santa Magdalena del terme de Sallent]

Joan Bosch, *Els tallers d'escultura al Bages del segle XVII*, Manresa: Caixa d'Estalvis de Manresa, 1986, p. 37, (data de l'obra: indeterminada).

JAUME PRATNERBONES

OBRA DINS DE L'ÀREA DE VIC	REFERÈNCIA DOCUMENTAL/FONT BIBLIOGRÀFICA
<p>Retaule de la capella de sant Ramon Nonat de l'església del convent de la Mercè de Vic (amb Francesc Rovira)</p>	<p>(Primer contracte fet a Joan Antoni Rosers: ABEV, ACF-1854, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1616 [11 de juny de 1616, s.f.]). Contracte: ABEV, ACF-1854, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1616 (3 de juliol de 1616, s.f.). [doc. 105] Àpoca: Ib., (3 de juliol de 1616, s.f.).</p>
<p>Retaule de sant Segimon de l'església de Sant Segimon de la Muntanya (amb Francesc Rovira)</p>	<p>Contracte: ABEV, ACF-1717, Onofre Calvet, notari episcopal, manuals notarians, anys 1615-1616 (16 de desembre de 1616, s.f.). [doc. 106].</p>
<p>Retaule del Roser de l'església de Santa Cecília de Voltregà</p>	<p>Contracte: ABEV, ACF-2205, Francesc Serrahima, notari episcopal, manuals notarians, anys 1617-1618 (22 d'octubre de 1618, s.f.). [doc. 117] Àpoca: Ib., (22 de desembre de 1618, s.f.).</p>
<p>Retaule del Roser de l'església de Santa Maria de Besora</p>	<p>Registre de pagament: ABEV, Arxiu parroquial de Santa Maria de Besora, llibre de l'obra, G/1, anys 1616-1732 (4 d'agost de 1621, s.f.).</p>
<p>Tabernacle per a l'església de Santa Maria d'Olost</p>	<p>Contracte: ABEV, Arxiu parroquial de Santa Maria d'Olost, manuals notarians, R/2, anys 1620-1630 (20 de novembre de 1621, p. 16-17v). [doc. 118]</p>
<p>Retaule de sant Joan Baptista de l'església de Santa Maria d'Alpens</p>	<p>Contracte: ABEV, ACF-2182, Francesc Serrahima, notari episcopal, manuals notarians, any 1623 (29 d'abril de 1623, p. 179-180v). [doc. 119]</p>

JOAN ESTRADA

OBRA DINS DE L'ÀREA DE VIC	REFERÈNCIA DOCUMENTAL/FONT BIBLIOGRÀFICA
Retaule del Roser de l'església de Santa Maria de Seva	<p>Contracte: ABEV, Arxiu parroquial de Santa Maria de Seva, manuals notarians, R/14, anys 1600-1630 (28 d'octubre de 1602, p. 56-57). [doc. 120]</p> <p>Àpoca: Ib., (23 de gener de 1603, p. 56v).</p> <p>Àpoca: Ib., (4 de juny de 1604, p. 57).</p>
Retaule del Roser de l'església de Sant Bartomeu del Grau	<p>Contracte: ABEV, ACF-3903, Onofre Calvet (anys 1568-1609) i Jaume Onofre Calvet (CC/11 anys: 1568-1624), concòrdies, anys 1568-1624 (13 d'octubre de 1607, s.f., plec solt). [doc. 121]</p>
Retaule del Roser de l'església de Sant Pere de Perafita	<p>Contracte: ABEV, Arxiu parroquial de Sant Boi del Lluçanès, manuals notarians, R/94, anys 1605-1614 (24 d'abril de 1611, p. 736-737). [doc. 122]</p>
Retaule major i tabernacle de la confraria del Roser de l'església de Sant Boi del Lluçanès	<p>Contracte: ABEV, Arxiu parroquial de Sant Boi del Lluçanès, manuals notarians, R/95, anys 1611-1617 (15 de novembre de 1612, p. 59v-61). [doc. 123]</p> <p>Àpoca de cancel·lació: Ib., (23 de novembre de 1614, p. 59v).</p>

PAU I JOSEP GIOL, pare i fill

OBRA DINS DE L'ÀREA DE VIC	REFERÈNCIA DOCUMENTAL/FONT BIBLIOGRÀFICA
Monument de Setmana Santa per a l'església de Santa Coloma de Centelles	Registre de comptes: ABEV, Arxiu parroquial de Santa Coloma de Centelles, llibre de l'obra, G-2, anys 1602-1608 (1605, s.f.; hi consta Pau Giol).
Participació en la fàbrica del major de l'església de Santa Coloma de Centelles (encarregat a Jaume Rubió)	<p>S'esmenta un pacte de col·laboració entre Pau Giol i Jaume Rubió a: ABEV, Arxiu parroquial de Santa Coloma de Centelles, llibre de l'obra, G-2, anys 1617-1751 (9 de desembre de 1617, p. 5).</p> <p>Època: ABEV, Arxiu parroquial de Santa Coloma de Centelles, manuals notarians, R.01/64, anys 1616-1625 (5 de juliol de 1618, p. 15-16).</p> <p>Contracte fet a Pau i a Josep Giol per a la fàbrica dels taulons de relleu (encarregats primerament a Jaume Rubió): ABEV, Arxiu parroquial de Santa Coloma de Centelles, manuals notarians, R.01/66, anys 1625-1628 (21 de novembre de 1627, p. 327v-328v). [doc. 124]</p> <p>Esmentat a: Antoni PLADEVALL, <i>Centelles. Una aproximació a la seva història</i>, Vic: Eumo, 1987, p. 178.</p> <p>Esmentat a: Josep GALOBART, <i>Els retaules barrocs de les esglésies del terme de Santa Maria d'Oló (1607-1781)</i>, Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 1996, p. 135.</p>
Retaule del Roser de l'església de Sant Quirze Safaja	Contracte fet a Pau Giol: ABEV, Arxiu parroquial de Sant Quirze Safaja, manuals notarians, R/2, anys 1593-1627 (12 d'agost de 1621, s.f.). [doc. 125]
Retaule del Roser de Santa Coloma de Centelles	Contracte fet a Pau i a Josep Giol: ABEV, Arxiu parroquial de Santa Coloma de Centelles, manuals notarians, R.01/64, anys 1616-1625 (3 de novembre de 1624, p.156v-157). [doc. 126]

	<p>Àpoca: Ib., (3 de novembre de 1624, p. 57v).</p> <p>Àpoca: Ib., (18 d'octubre de 1626, p. 57v).</p> <p>Àpoca: Ib., (21 de desembre de 1626, p. 57v).</p> <p>Àpoca: Ib., (31 d'octubre de 1627, p. 57v).</p> <p>Registre de comptes: ABEV, Arxiu parroquial de Santa Coloma de Centelles, llibre de l'obra, G-2, anys 1617-1751 (anys 1624-1642, p. 56-56v; 31 d'octubre de 1627, p. 58v).</p> <p>Esmentat a: Antoni PLADEVALL, <i>Centelles. Una aproximació a la seva història</i>, Vic: Eumo, 1987, p. 184.</p> <p>Esmentat a: Josep GALOBART, <i>Els retaules barrocs de les esglésies del terme de Santa Maria d'Oló (1607-1781)</i>, Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 1996, p. 135.</p>
«Fàbrica de Sant Sever» i figura de santa Llúcia per a la confraria dels teixidors de l'església de Santa Coloma de Centelles	Registre de comptes: ABEV, Arxiu parroquial de Santa Coloma de Centelles, llibre de l'obra, G-2, anys 1617-1751 (1629, p. 56; hi consten els Giol).
Retaule de sant Isidre de l'església de Santa Coloma de Centelles	<p>Contracte fet a Pau i a Josep Giol: ABEV, Arxiu parroquial de Santa Coloma de Centelles, manuals notariais, R.01/67, anys 1628-1632 (13 de juliol de 1631, p. 518v-519). [doc. 127]</p> <p>Àpoca: Ib., (12 de juny de 1632, p. 590v).</p> <p>Registre de comptes: ABEV, Arxiu parroquial de Santa Coloma de Centelles, llibre de l'obra, G-2, anys 1617-1751 (anys 1631-1640, p. 57).</p>
Retaule major de l'església de Sant Feliu de Terrassola	<p>Esmentat a: Josep GALOBART, <i>Els retaules barrocs de les esglésies del terme de Santa Maria d'Oló (1607-1781)</i>, Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 1996, p. 135-137, (registres de comptes: entre 1638 i 1640 ca.; fan referència a Josep Giol).</p> <p>Esmentat a: Xavier SITGES, «El retaule major de Sant Feliu de Terrassola», <i>La</i></p>

	<i>Tosca</i> , octubre-novembre 2006, p. 6-7.
Caixa de l'orgue de l'església de Santa Coloma de Centelles	Registre de comptes: ABEV, Arxiu parroquial de Santa Coloma de Centelles, llibre de l'obra, G-2, anys 1617-1751 (anys 1624-1642, p. 56-58v), (entre els anys 1638 i 1640).
Retaule major de l'església de Sant Fruitós de Balenyà	Esmentat a: Antoni PLADEVALL, <i>Balenyà, un terme històric. Els Hostalets de Balenyà i el seu municipi</i> , Vic: Eumo Editorial, 1991, p. 172 (acabat l'any 1642 per Pau i Josep Giol).
OBRA CONEGUDA A TRAVÉS DE FOTOGRAFIA	INSTITUCIÓ
Retaule major de l'església de Sant Feliu de Terrassola	Fotografia publicada a: Xavier SITGES, «El retaule major de Sant Feliu de Terrassola», <i>La Tosca</i> , núm. 663-664, octubre-novembre 2006, p. 7, (propietat de X. Sitges; se'n desconeix l'autor).

7.5. Imatges de gran format

Fig. 4, La *Presentació de Jesús al temple*, Rafael Andreu, 1588, col·lecció particular, IAAHB.

Fig. 5, *Jesús entre els Doctors*, Rafel Andreu, 1588, col·lecció particular, IAAHB.

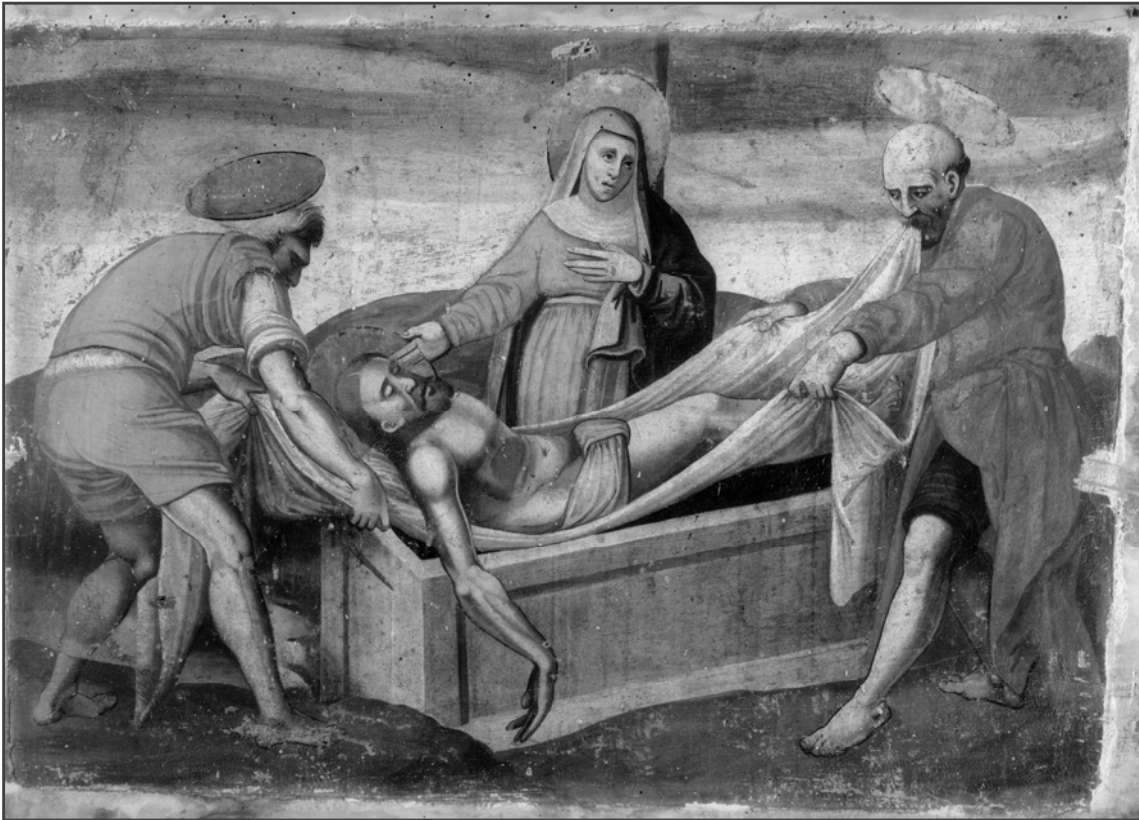

Fig. 6, *L'Enterrament de Jesús o la Pietat*, Rafael Andreu, 1588, col·lecció particular, IAAHB.

Fig. 67, Daus de les pilastres de la predel·la conservada al MEV amb la representació de diferents sants i santes, d'esquerra a dreta: sant Pau, santa Llúcia, santa Caterina i sant Miquel Arcàngel, atribuïda a Rafael Andreu, finals del segle XVI, MEV 694, fotografia: Xevi Abril.

Fig. 15, El *Baptisme de Jesús*, atribuïda a Rafael Andreu, finals del segle XVI, MEV 694, fotografia: Xevi Abril.

Fig. 11, *La Predicació de Sant Pere*, atribuïda a Rafael Andreu, finals del segle XVI, MEV 694, fotografia: Xevi Abril.

Fig. 13, *Sant Joan a l'illa de Patmos*, atribuïda a Rafael Andreu, finals del segle XVI, MEV 694, fotografia: Xevi Abril.

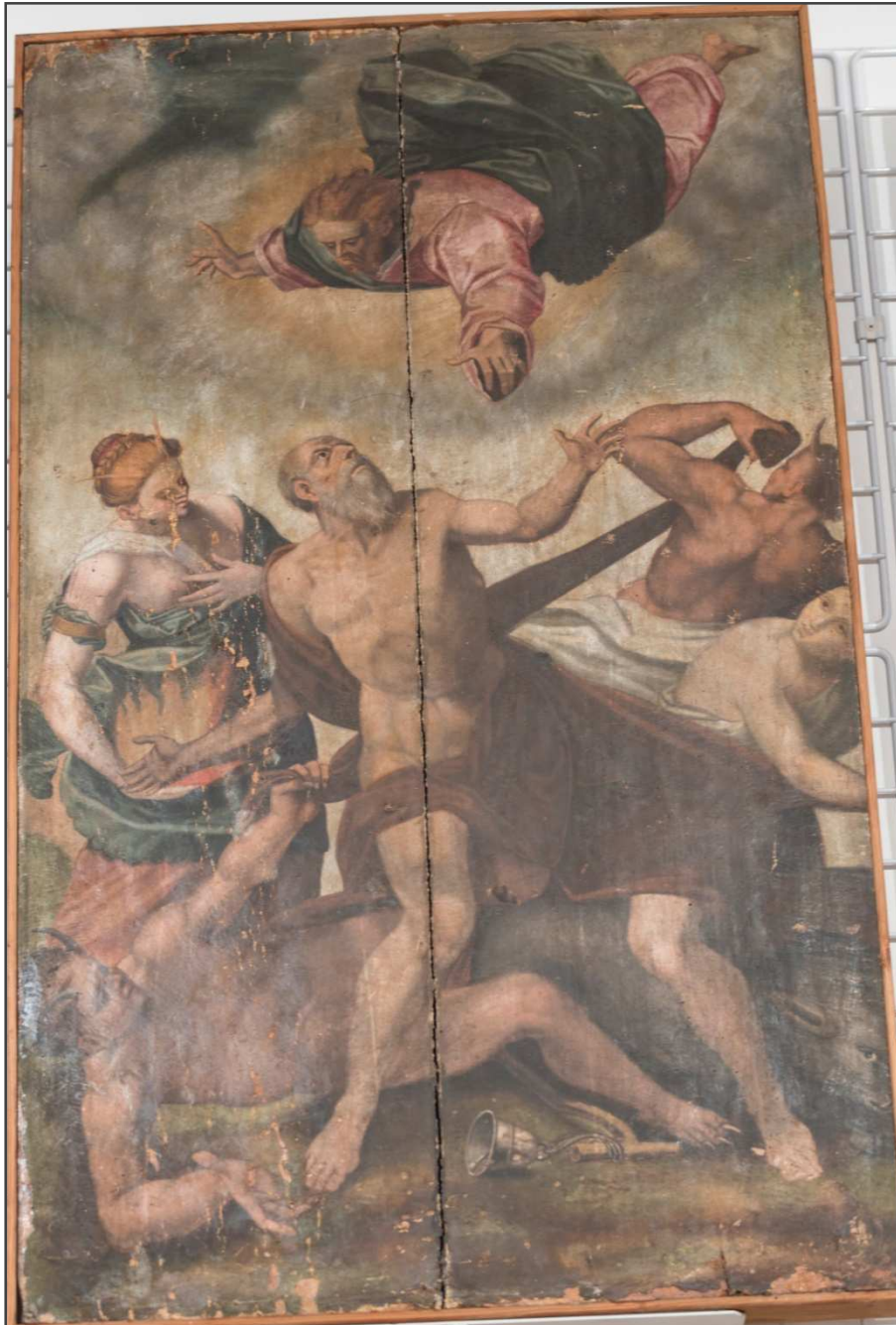

Fig. 19, *Les temptacions de sant Antoni*, atribuïda a Antoni Toreno, finals del segle XVI, MEV 3.498, fotografia Xevi Abril.

Fig. 21, *Santa Caterina*, atribuïda a Antoni Toreno, finals del segle XVI, MEV 3.499, fotografia: Xevi Abril.

Fig. 23, *L'Anunciació*, atribuïda a Joaquim Albareda, 1601, rectoria de la parròquia de Sant Vicenç de Malla, fotografia: Xevi Abril.

Fig. 24, La *Visitació*, atribuïda a Joaquim Albareda, 1601, rectoria de la parròquia de Sant Vicenç de Malla, fotografia: Xevi Abril.

Fig. 26, Retaule «del Roser» de l'església de Sant Joan d'Oló, atribuït, en part, a Joaquim Albareda, s. XVII parcialment, rectoria de la parròquia de Santa Maria d'Oló, fons fotogràfic del Bisbat de Vic.

Fig. 36, L'*Anunciació*, atribuïda a Joaquim Albareda, principis del segle XVII, rectoria de la parròquia de Santa Maria d'Oló, fons fotogràfic del Bisbat de Vic.

Fig. 38, La *Visitació*, atribuïda a Joaquim Albareda, principis del segle XVII, rectoria de la parròquia de Santa Maria d'Oló, fons fotogràfic del Bisbat de Vic.

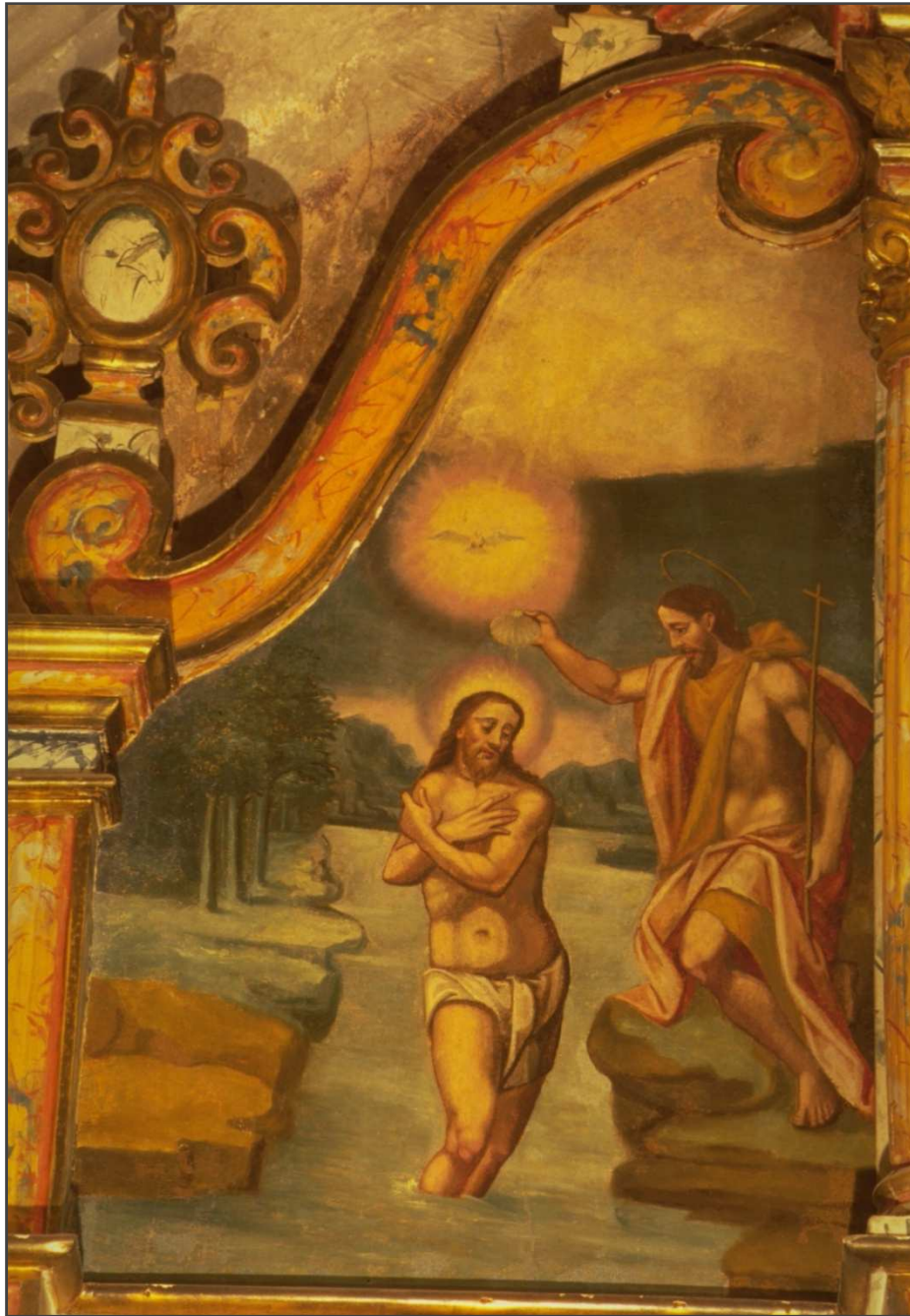

Fig. 40, *El Baptisme de Jesús*, atribuïda a Joaquim Albareda, principis del segle XVII, rectoria de la parròquia de Santa Maria d'Oló, fons fotogràfic del Bisbat de Vic.

Fig. 42, La *Decapitació de sant Joan Baptista*, atribuïda a Joaquim Albareda, principis del segle XVII, rectoria de la parròquia de Santa Maria d'Oló, fons fotogràfic del Bisbat de Vic.

Fig. 25, *La Pentecosta*, atribuïda a Joaquim Albareda, finals del segle XVI - principis del segle XVII, Aula Capitular de la catedral de Vic, fotografia: Irene Abril.

Figs. 68 i 69, Detalls del marc la *Pentecosta*, Lluçia Toll (fusteria) i Francesc Rovira, (escultura), finals del segle XVI - principis del segle XVII, Aula Capítular de la catedral de Vic, fotografia: Xevi Abril.

Fig. 46, Detall de la predella del retaule de sant Isidre de l'església de Sant Esteve de Sisquer amb la representació de sant Ignasi i sant Francesc Xavier, Joan Antic Claramunt, 1632, parròquia de Sant Esteve de Sisquer, fons fotogràfic del Bisbat de Solsona.

Fig. 47, Detall de la predel·la del retaule de sant Isidre de l'església de Sant Esteve de Sisquer amb la representació de sant Lleonard i sant Antoni, Joan Antic Claramunt, 1632, parròquia de Sant Esteve de Sisquer, fons fotogràfic del Bisbat de Solsona.

Fig. 48, Detall de la predella del retaule de sant Isidre de l'església de Sant Esteve de Sisquer amb la representació de santa Teresa i sant Felip Neri, Joan Antic Claramunt, 1632, parròquia de Sant Esteve de Sisquer, fons fotogràfic del Bisbat de Solsona.

Fig. 49, Taules del retaule dedicat a sant Ramon de Penyafort, Jaume Huguet II, entre 1601 i 1607, MEV 772, 773 i 774, fotografia: Xevi Abril.

Fig. 50, *La traïció de Judes*, anònim, finals del segle XVI - principis del segle XVII, MEV 17.288, fotografia: Xevi Abril.

Fig. 51, Retaule dedicat a Nostra Senyora del Roser, anònim, finals del segle XVI - principis del segle XVII, MEV 17.476, fotografia: Xevi Abril.

Fig. 52, *Ecce Homo*, anònim, finals del segle XVI - principis del segle XVII, MEV 1.481, fotografia: Xevi Abril.

Fig. 53, *Sant Pere de Nolasc rebent l'hàbit*, anònim, finals del segle XVI - principis del segle XVII, MEV 16.254, fotografia: Xevi Abril.

Fig. 59, Retaule de Nostra Senyora del Roser de l'església de Sant Julià de Vilatorça, Francesc i Jaume Rubió, 1610-1615, parròquia de Sant Julià de Vilatorça, fotografia: Irene Abril.

Fig. 60, Plafó amb la representació del bateig d'un sant, atribuït al taller dels Rubió, finals del segle XVI - principis del segle XVII, MEV 771, fotografia: Xevi Abril.

Fig. 70, Retaule major de Sant Hilari Sacalm (vista parcial degut l'engalanament de Dijous Sant), Francesc i Jaume Rubió, 1598, desaparegut, IAAHB.

Fig. 66, Vista interior de l'església de Sant Sadurn d'Osormort, retaule desaparegut, Arxiu fotogràfic del CEC, núm. d'inventari 2.161.

Fig. 63, Sagrari esculpit, anònim, probablement, primera meitat del segle XVII, AVEB, fotografia: Irene Abril.

Figs. 64 i 65, Interior del sagrari esculpit, anònim, probablement, primera meitat del segle XVII, ABEV, fotografia: Irene Abril.

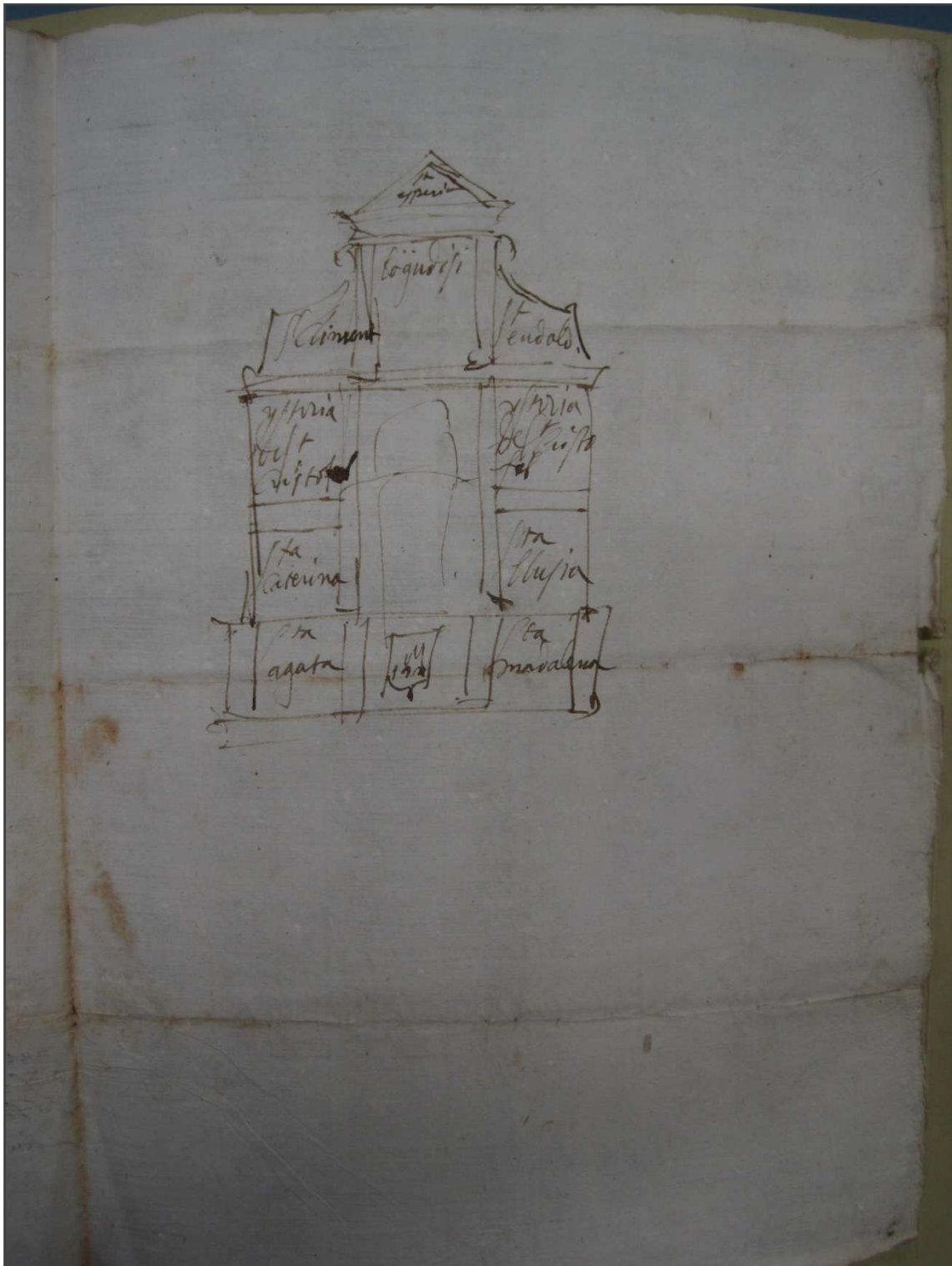

Fig. 71, Esbós del retaule dedicat a sant Cristòfol destinat a l'església de Santa Maria d'Alpens, probablement, fet pel rector de la parròquia, Climent Balmes, 1614, ABEV, fotografia: Irene Abril.

7.6. Contractes transcrits

7.6.1. Normes de transcripció

A l'hora de portar a terme les transcripcions hem seguit els criteris següents:

- Hem mantingut l'escriptura del document original; només l'hem modificat quan el sistema de caràcters adoptat podia generar alguna confusió o fer-se incompreensible (en casos molt residuals i concrets).
- Hem regulat l'ús de majúscules i minúscules dels noms propis i dels topònims.
- Hem puntuat, mínimament, els textos (sobretot, amb l'ús de comes) per facilitar-ne la lectura i comprensió.
- Els accents hi són obviats. Això no obstant, ens hem trobat amb algun cas molt concret en què hem optat per accentuar alguna paraula per tal de clarificar-la (per exemple, «de ma mà propia», distingint el possessiu del nom).
- La majoria d'abreviatures han estat desenvolupades per tal de facilitar la lectura.
- Els «et cetera» en llatí hi són indicats amb l'abreviatura de l'etcètera català: «etc.».
- En cas de trobar-se escrites juntes, hem separat paraules com ara: «ales» (a les), «acosts» (a costs), etc., per facilitar-ne la lectura. Ara bé, «absa» o «abta», hem optat per mantenir-los junts. Els «çoes» s'han mantingut junts en cas de trobar-se escrits junts i s'han transcrit separats quan han estat separats en el document original.
- Les paraules desenvolupades entre claudàtors indiquen correccions, dubtes o interpretacions, i, en algun cas molt determinat, la inclusió d'alguna paraula que hi és necessària per a la lectura correcta de la frase (i que sol ser un «la» o «et»).
- Els claudàtors amb guionet [-] indiquen la impossibilitat de llegir aquella paraula en qüestió a causa del mal estat del paper o de la grafia adoptada.
- No hem desenvolupat, en cap cas, les clàusules finals en llatí, les quals hi són indicades, normalment, amb la frase inicial: «*Et ideo nos dicte partes laudantes etc.*».

Doc. 1

ABEV, Arxiu parroquial de Santa Maria de Besora, manuals notarial, R/6, anys 1557-1558, p. 110-110v.

6 de febrer de 1562.

Vui, que compta VI del mes de febrer del any MDLXII, en la parroquia de Sanct Quirza de Basora, bisbat de Vich, nosaltros, Bernat Bofill e Joan Cambos, parrochians i obres de la ecclesia i parroquia de Sanct Quirza de Basora del bisbat de Vich, amb voluntat de molts dels altres parrochians de la dita parroquia de Sanct Quirza de Basora, donan a pintar e daurar a vos, Jaume Janer, pintor i ciutadà de Vich, lo retaula del altar major de [la] ecclesia de Sant Quirza de Basora en lo modo i paguos saguents: primo, lo dit mestre Jaume Janer deu pintar i deurar lo dit retaula al oli e deurar de bon i fins or e de bonas i finas colors, e pintar i deurar lo dit retaula de bon e fin or, e de bonas e finas colors. E pintat e acabat de bon arts de pintoria e daurat, so es tota [-] e pilas e [portals] e pilas i portaladas, daurat amb los campers de las talas [taules], de fin azur los cels de las istorias, arboredas, montanyas e nuvols justa forma i modo del retaula de la Verge Maria de Basora, lo banqual de baix e portas justa e forma, modo e manere del retaula de la Verge Maria de Basora. Item la pastere de la Verge Maria del modo i manere de la pastere de la Verge Maria de Basora. Item les istorias de dalt, sobre lo primer banqual e sobre lo sacrari, pintara les istorias que nosaltros volrem. Item, las polseres de la volta del dit retaula de la Verge Maria de Basora o amb un roman de las colors que volran los obres e libertat lur dels obres volran.

Item, deu pintar lo dit mestre Jaume un Crusifix i creu i les spages son en dita creu i encarnar i daurar la diadema e la dita creu i crusifix i espages al peu de un pilar de ecclesia de Sanct Quirza, pero dorar i tambe pintar e encarnar i daurar la diadema be e complidorament de bon art e or i finas colors e de bon art de pintoria fet i acabat tot.

Es lo preu del dit retaula LV lliures barsalonesas, pagadoras en lo modo i pagas saguents: XV lliures al principi de la obre que lo dit mestre Jaume comensara pintar e XV lliures com lo dit retaula sia acabat de pintar e posat compliment de pagua del die que sia acabat de pintar, e posar lo dit retaula de si un any primer vinent, e lo dit mestre Jaume deu aver pintat, acabat e posat lo dit retaula de asi al dia de sinquogesima primer vinent. Item, mes los dits obres deuen pagar lo fuster com tornara dresarlo i posar lo retaula amb lo dit pintor, mig per mig, lo que costara. Item los dits obres deuen donar al dit pintor pera fondre lo aigua cuit XVI [quaragnta]. Item lo dit mestre Jaume conve i promet donar dita fermansa als dits obres e paroquians per la dita cantitat e obre abans de penre dines, e lo dit mestre Jaume conve i promet fara fer la pintura del dit retaula a mestre Joan Burgunyo qui pinta lo retaula de la Verge Maria de Basora. Item nos dits obres en dits noms ne obligan nostres bens e de la dita ecclesia com a obres amb totas obligacions necessarias e renunciacions largament i per jurament fiat largo modo. Item ne obligan tots bens e personas e de la ecclesia los obres amb pena de ters o salari de procurador etc.

Testes Thoni Clerela de Basora, Melcior Casaramona, paraire de Sanct Pere de Sora, tots del bisbat de Vic.

Doc. 2

ABEV, ACF-1386, Joan Torra, notari episcopal, anys 1568-1569, p. 181v.
9 de desembre de 1568.

En nom de Deu.

De e sobre lo pintar del retaula de la capella de Corpore Christi de la esglesia de Vich, entre los venerables beneficiats de dita capella, de una part, e lo honorable mossen Pere de la Rocha, pintor, ciutada de Gerona, de part altre, son stats fets, inhits, pactats, fermats e jurats los capitols següents.

Primerament, lo dit mossen Pere de la Rocha conve i en bona fet promet als dits venerables beneficiats, que dins spai de un any del dia present en avant comptador, pintara be e decentment al oli, de bones e fines colors e or fi, lo dit retaula de dita capella, çoes, lo que vui es sens pintar, i en ell pintara les istories e figures que per dits venerables beneficiats, amb voluntat del molt illustrissim i reverendissim senyor Don Fra Benet de Tocco, per la gratia de Deu bisbe de Vich, li seran dites e designades. E la dita pintura e obra fara a tots costs i despeses de dit mossen Pere de la Rocha dins dit temps, sens alguna questio e sots obligatio de sos bens e amb jurament.

Item los dits venerables beneficiats convenen i en bona fe prometen al dit mossen Pere de la Rocha que li donaran a ell, dit mossen Pere de la Rocha, per la dita obra, vuitanta lliures barceloneses en i per les pagues següents: çoes, vint lliures al principi de dita obra e les restants sexanta acabada dita obra. E si acabada dita obra sera vista dit reverendissim senyor bisbe merexer mes de les vuitanta lliures per aquella, li donaran ultra dites vuitanta lliures tot ço e quant sera arbitrat per dit reverendissim senyor bisbe, sens alguna questio e sots obligatio de llurs bens, çoes, quiscun per sa part segons la valor de llurs beneficis, axi que lo benefici qui val mes paga mes que lo qui val manco, e amb jurament.

Et ideo dicte partes laudantes etc.

Doc. 3

ABEV, ACF-1277, Onofre Coma, notari episcopal, any 1569, p. 58v-59.
2 de juny de 1569

De e sobre lo pintar del rataula de la capella de Corpore Christi de la seu de Vic per e altres coses devall scrites per i entre lo venerable mossen Gaspar Mija, prevere, beneficiat en dita seu i capella, de una part, e lo honorable mestre Pierres de la Rocha, pintor natural del regne de França vui residint en la vila de Olot, de la part altre, son stats fets, pactats, fermats i jurats per i entre les dites parts los capitols de concordia e avinensa següents.

Primerament, lo dit mestre Pierres de la Rocha se conduex en pintar lo dit altar o retaule de Corpore Christi e conve e promet en fer e pintar en aquel de bones e fines colors deu histories segons stan scrites en un cartell a dit mestre donat scrit de ma de mossen Mija, e aço daci a la festa de Corpore Christi del any prop vinent, axi que sie possat i assentat a ses despeses lo dit mossen Mija; e lo dit mestre pintara columnes e mollures de azull, or fi i altres colors fins conforme la obra requer i plata ahont manester sera, e lo dit mestre sen fara portar i fara tornar pintar dit retaule acost i despeses sues i perill seu, de dit mestre, en la pnt ciutat.

Item lo dit mossen Gaspar Mija conve e promet donar e pagar al dit mestre Pierres de la Rocha per raho de pintar dit rataula cent liures barceloneses en esta manera: ço es, trenta liures de pnt i deu liures quant vindra en Vic afer la dauradura, e acabada la dita obra amb perfectio trenta liures dins sis mesos primer vinents comptadors del dia haura acabada dita obra.

Et ideo nos dicte partes etc.

Testes sunt Sebastianus Vaquer, scriptor, et Jacobus Comas, studens, Vici habitatores.

Doc. 4

ABEV, ACF-1278, Onofre Coma, notari episcopal, any 1570, p. 58-59v.
24 de maig de 1570.

De sobre lo pintar del retaula de sant Just de la Seu de Vic e altres coses devall scrites per i entre los reverents i vernerables senyors micer Sagimon Stanyol, canonge, obtenint lo benefici sots invocatio de sant Anthoni per Anthoni Deprat, mossen Damia Comalada, obtenint lo benefici sots invocatio de sant Benet per mossen Bernat Calvell, mossen Steve Torrellebreta, obtenint lo benefici sots invocatio de sant Anthoni per Guillem de Castello, mossen Damia Sors, obtenint lo benefici sots invocatio de sant Benet per Arnau Ramable, mossen Sagimon Puig, obtenint lo benefici sots invocatio de sant Just per Pere Doms, mossen Anthoni Benus, obtenint lo benefici sots invocatio de sant Egidi, mossen Crhistophol Estrany, obtenint lo benefici sots invocatio de

sant Benet, mossen Gaspar Granollachs, obtenint la capellania de sant Just per Casacoberta, i mossen Gaspar Molera, clergues, obtenint altre capellania sots invocatio de sant Just, Sagimon Miguereda, obtenint lo benefici de sant Egidi per [-], respectivament, en dit altar de sant Just instituits, de una part, e mestra Pere de la Rocha, pintor natural del regne de Fransa, resident en la vila de Olot, de part altre, son stats fets, pactats, fermats e jurats los capitols de concordia, pactes e avinensa següents.

Primerament, lo dit mestre Pere de la Rocha conve e promet que de aci un any primer vinent, pintara lo dit retaule de sant Just amb les figures images de la trassa li es stada donada, escrita de ma de dit senyor micer Stanyol, de la qual resta copia en poder del notari devall scrit, al oli i de fines colos, coforme al retaule de Corpochrist ha pintat dit mestre en la dita Seu, segons se pertany de bon [-]. E aquell tornara dins lo dit temps a cost i despeses sues en dita seu.

Item los dits beneficiats sobre nomenats convenen e prometen donar e pagar al dit mestre Pere de la Rocha per lo pintar del dit retaule sexanta lliures barceloneses acabat i assentat en son lloch acostumat, lo qual faran devallar i desclavar, i apres tornaran fer assentar en dit lloch a cost i despeses propies de dits beneficiats, e donen facultat al dit mestre que dit retaule sen pugue fer aportar en vila de Olot per efecte de pintar aquell, a cost empero, perill i despeses de dit mestre.

Et ideo nos dicte partes etc.

Testes firmarum ditorum dominorum Segismundi Stanyol, Damiani Comalada, Stefani Torrallebreta, Segismundi Puig, Antoni Benus sunt venerabili Gaspar Mitja et Jacobus Stanyol presbiteri beneficiati in sede et Sebastianus Vaquer, scriptor vicensis.

Testes vero firme dicti domini Damiani Sorts, qui firmavit dicto die sunt predicti.

Doc. 5

ABEV, ACF-1278, Onofre Coma, notari episcopal, any 1570, p. 58v-59.
24 de maig de 1570.

De sobre lo pintar del retaule de sant Cosme i sant Damia de la seu de Vic e altres coses devall scrites per i entre los venerables mossen Gaspar Mija, mossen Agusti Puig, mossen Joan Pau Roure, Pere Posich, preveres beneficiats en dit altar, respectivament, de una part, e mestre Pere de la Rocha, pintor, natural del regne de Fransa, resident en la vila de Olot del bisbat de Gerona, de la part altre, son stats fets, pactats, fermats e jurats per i entre les dites parts los capitols de concordia pactes y avinensa següents.

Primerament, lo dit mestre Pere de la Rocha conve i promet que de assi a dos anys primer vinents pintara lo dit retaule de sant Cosme i sant Damia de les images i figures, conforme a la trassa li es

stada donada escrita de ma de dit mossen Mija, a oli e fines colos e segons se pertany de bon mestre, lo qual retaula sen portara o sen fara portar en dita vila de Olot per effecte de pintar aquell e fara tornar en dita seu dins lo dit termini a cost i despeses i perills seus.

Item los dits beneficiats, respectivament sobre nomenats, convenen e prometen donar e pagar al dit mestre Pere de la Rocha per lo pintar de dit retaule cinquanta dues lliures i deu sous pintat i assentat dit retaule; e lo dit mossen Gaspar Mija se obliga en aquellas insolidum per los tots, e dit retaula faran tornar assentar en son lloch a costs i despeses i perill de dits beneficiats.

Et ideo nos dicte partes etc.

Testes firme dicti domini Gasparis Mija et dicti Petri de la Rocha sunt Segismundus Riera, parator lane, et Sebastianus Vaquer, scriptor vicensis.

Doc. 6

ABEV, ACF-1278, Onofre Coma, notari episcopal, any 1570, p. 58-59v.
24 de maig de 1570.

De sobre lo pintar del retaule sots invocatio de sant Lluç i Blai de la seu de Vic per i entre lo reverent senyor micer Jaume Paratge, ardiacha de la seu de vich, e los venerables mossen Francesch de Malla, rector de dit altar, mossen Fransesch Soler, maior de dies, micer Barthomeu Reixach, mossen Gabriel Mesguas, mossen Font, doctor en theologia, beneficiats en dit altar, respectivament, de una part, e mestre Pere de la Rocha, pintor natural del regne de Fransa, resident en la vila de Olot, de la part altre, son stats fets, pactats, fermats e jurats per i entre les dites parts los capitols de concordies, pactes e avinensa següents.

Primerament, lo dit mestre Pere de la Rocha conve e promet que daci ha un any e mig primer vinent pintar lo dit retaula de sant Lluç i Blai ables images i figures, coforme la trasa li es stada donada escrita de ma de dit senyor ardiacha, al oli e fines colors e segons se pertany de bon mestre e aquell sen portara o fara portar en dita vila de Olot per efecte de pintar aquell i aquell tornara en dita seu a cost perill i despeses sues dins lo dit termini. Item los dits beneficiats, respectivament, convenen e prometen al dit mestre Pere de la Rocha que per lo pintar del dit retaule li donaran e pagaran quaranta tres lliures barceloneses pintat dit retaule e assentat aquell en son lloch, en totes les dites quoranta tres lliures se obliga dit senyor ardiacha a soles. E dit retaule faran tornar assentar dits beneficiats a costs i despeses sues propies de dits beneficiats.

Et ideo nos dicte partes etc.

Testes firme dictorum domini archidiachoni et Petri de la Rocha sunt venerabilis Raphael Pradell et Honofrius Pradell, presbiter, beneficiatus in sede vicensis.

Doc. 7

ABEV, ACF-1392, Joan Torra, notari episcopal, anys 1571-1572, p. 68-68v.
23 d'agost de 1571.

En nom de Deu.

Sobre lo pintar lo retaule de la capella de sant Llorens de la seu de Vich entre los venerables mossen Jaume Joan Prixana, prevere beneficiat del benefici de Sant Llorens en dita capella, i mossen Pere de Xurigueres, instituit, i mossen Joan Clavaria, prevere obtenint lo benefici de Sant Llorens en dita capella instituït per Raimundum de Benages, e los altres beneficiats en dita capella, çoes lo qui bax fermaran de part altre, e lo honorable mestre Pere de la Roca, pintor, habitant en la vila de Olot del bisbat de Gerona, de part altre, son stats instituïts, pactats, fermats i jurats los pactes e capitols següents.

Primerament, lo dit mestre Pere de la Roca conve i en bona fe promet que a totes despeses sues pintara lo dit retaule de sant Llorens a loli be i decentment e segons se pertany çots la forma [següent: çoes, en lo bancal pintara, çoes, en la taula del mig] i images designades i scrites en la traça que quiscuna de les parts te i la dita pintura fara de bo e fin or e fines colors. E lo dit retaula portara e donara pintat çots la dita forma dins la ciutat de Vich dins dos anys del dia present en avant comptadors.

Item los dits beneficiats convenen i prometen donar al dit mestre Pere de la Roca per son salari i treballs i gastos de dita pintura vuitanta una lliures barceloneses per les pagues següents, ço es, cinquanta lliures barceloneses encontinent que lo dit retaula sera posat pintat en dita capella i les restants trenta una lliures dins spai de quatre mesos següents apres de haverlo posat continuament següents. E per ço ne obliguen ço es lo dit mossen Prixana i lo que toca a ell i als altres beneficiats de dita capella, per los quals se constituex principal pagador, i lo dit mossen Joan Clavaria, per lo que toca asa part i son benefici segons sara taxat per lo sor bisbe ho son official i vicari general tots llurs bens haguts i per haver.

Et ideo dicte partes laudantes etc.

Die jovis vigesima tertia mensis augustis anno a Nativitate domini MD septuagesimo primo presentibus reverendo domino Sigismundo Stanyol, in utroque jure licentiato canonico ecclesie vicensis, venerabiles dominos Gaspere Mija et Jacobus Stanyol, presbiteris beneficiatis ecclesie vicensis, et honorabilis Francisco Franch, notari vicensis, predicta capitula fuerunt firmata et jurata per dictos venerabiles dominos Jacobum Joannem Prixana et Joannem Clavaria, ex una, et Petrum de la Roca, ex altera, etc.

Doc. 8

ABEV, ACF-1581, Benet Puig, notari episcopal, manuals notarial, any 1577 24 de maig de 1570, p. 15-15v.
23 de juny de 1577.

Die dominica XXIII mensis Juni anno a Nativitate domine MDLXXVII.

De i sobre lo pintar del retaule de la iglesia parroquial de Sant Julià de Vilatorrada, bisbat de Vich, entre los honorables Joan Puigsech i Antoni Marso, menor de dies, lo any corrent obres de la iglesia parroquial de Sant Julià, de de una part, i los honorables Perris de la Rocha, pintor habitant en les cases del monestir de Nostra Senyora de Montserrat, i Gabriel Rovira, tambe pintor de Girona, son gendre, de part altre, fahent axo dits obres amb autoritat i decret infrascrits son estats fets, pactats, fermats i jurats los capitols de concordia, pactes i avinensa següents.

Primerament, es convingut i pactat que dits Rocha i Rovira prometen com de i ablo present prometen que ells deci a dos anys primer vinents, i del dia present en avant comptados, per lo preu devall scrit amb totes ses despeses or i colos i al oli pintaran lo retaule del altar major de dita parroquia be i decentment, com se pertany, i amb bones colos e imatge i pintures consemblants o millors del millor retaules que dit Rocha ha pintats en la seu de Vic, lo qual retaule hage de esser pintat de ma propia de dit Rocha, i en dit retaule hage de pintar las histories i fer las pintures li seran designades per los dits obres o sos tutors en lo offici de obrer, i las cornisses i columpnas daurades de or fi amb colors conforme volran i li designaran dits obres o llurs tutors, amb tal que las taules dits obres a sues depeses los hagen de aportar a Monserrat o altre part no sia mes luny de nou luigues per pintar, i apres de pintades a tot risch i parill de dits Rocha i Rovira, i donarlo be i assentar i pintar com se pertany dins dit temps, i assentat tinguen temps de fer lo mirar i judicar si stara be i conforme deu star dins quatre mesos comptadors del dia que sera acabat de assentar i posar, i per lo preu de pintar i fer tot lo predit i assentar dit retaule dits obres agen de donar i pagar realment i de fet dins Vic a dits Rocha i Rovira dos centes cinquanta liures barceloneses, pagadores ço es, cent liures per tot lo dia de dema i les restants cent cinquanta liuras la meitat posat i assentat dit retaule i la restant meitat dins un any comptador del dia que dit retaule sera pintat i assentat i posat, i per fer i complir tot lo predit donar las fermanses infrascrites.

Item es pactat i concordat que los dits obres constituexen en aço principals i principalment esser tinguts i obligats per dita obra en virtut del jurament infrascrit, prometen com de i ablo present prometen que per lo predit donaran i pagaran, com de i ablo present donar i pagar prometen en Vic a dits Rocha i Rovira, dites doscentes cinquanta liures en los termes predits i per pagar dita quantitat donar las fermanses infrascrites que abells i sens ells sian tinguts i obligats.

Et ideo dicti partes laudantes etc.

Testes firmarum dicti Joannis Puigsech et Anthonii Marso, partis, ex una, Petri sive Perris de la Rocha et Gabrielis Rovira, partibus ex altera, Raphaelis Ferran, Salvii Segismundi Canoves,

Anthonii Albareda et Anthonii Riera. Fideiussores pro una parte sunt honorabiles Franciscus Bergada et Anthonius Tell, sartores, cives vicenses.

Testes firme dicti Sglesies qui firmavit dicta die sunt dicti Antonius Tell et Petrus Mambla [et] Michaeli Serra, partor lane, civis vicensis.

Testes firme dicti Marti fideiussoris qui firmavit dicta die sunt Anthonius Tell et Petrus Mambla, clericus vicenses.

Doc. 9

ABEV, ACF-1386, Joan Torra, notari episcopal, manuals notarial, anys 1568-1569, p. 77v-78.
30 de juny de 1568.

En nom de Deu.

Sobre lo acabar de pintar lo retaula de la capella de la Concepcio de Nostra Senyora de les calustres noves de la ciutat de Vich entre lo reverent senyor mossen Joan Ferreres, canonge de la seu de Vich, de una part, e mossen Jaume Basin, pintor natural del regne de França, ara empero habitant en la vila de Tarrega del bisbat de Vich, de part altre, son stats fets, inhits, pactats, fermats e jurats los capitols següents.

Primerament, lo dit mestre Jaume Basin conve i en bona fet promet al dit senyor mossen Joan Ferreres que dins quatre mesos del dia present en avant comptadors pintara dins la ciutat de Vich e donara acabat de pintar al oli lo dit retaula, ço es sis taules e lo frontaspici i sis encasaments dels pilastres ho polceres en las quals taules, frontaspici i polceres ha i promet pintar be i degudament, ço es, en la primera taula del trast de baix apres del bancal, a ma dreita, la desponsatio beate Maria, a la segona, ço es del mig la radix, al altre los quinze graons, a la primera del mes alt trast de dita ma dreita la nativitat beate Maria, a la del mig la conceptio, a la tercera Joachim in pascuis santa i en lo frontaspici Deu lo Pare i en les polceres en sis encasaments quei ha, en quiscun una figura las que volrra dit senyor Ferreres. E dites pintures ha i promet donar deurades i acabades com se pertany dins dit temps, a tot cost i despeses del dit Jaume Basin amb pacte empero que lo dit senyor Ferreres ha de provehir lo dit mestre Jaume Basin en tot lo or que per dit effecte haura mester.

Item lo dit sr. Ferreres conve i en bona fe promet donar e pagar per dita obra, salari i traballs della tot lo que sera judicat i arbitrat per dos pintors, un per quiscuna part elegidors, encontinent que sera feta la obra sera judicada.

Et ideo dicte partes laudantes etc.

Testes discretus Franciscus Franch, notarius, et Joannes Moragues, parator vicensis.

Doc. 10

ABEV, ACF-1386, Joan Torra, notari episcopal, manuals notarials, anys 1568-1569, p. 171v-172v.
2 de desembre de 1568.

De e sobre lo pintar del retaula de la capella de santa Magdalena, santa Catherina e santa Anna de la seu de Vich entre los reverents senyors mossen Francesch Valls, en drets doctor, mossen Baltezar Codolosa, canonges, mossen Pere Coll, mestre de cant de la seu de Vich, e Matheu Gacet, beneficiats en dita capella, de una part, e mestre Jaume Basin, pintor de la vila de Tarrega del bisbat de Vich, de part altre, son stats fets, inhits, pactats, fermats e jurats los pactes e capitols següents.

Primerament, lo dit mestre Jaume Basin conve i en bona fe promet als dits senyors beneficiats en dita capella que de asi a la festa de sant Joan de juny primer vinent pintara e donara pintat e acabat be e decentment lo dit retaula de dita capella al oli de bones colors en i sots la forma següent: ço es, tota la talla i polceres de or fi i los camps de lexos o arquitectura segons la congruentia de la obra, i en dit retaula pintara, ço es, en lo bancal, en la primera casa a la ma dreta, sant Climent papa, a la segona, santa Cecilia, a la tercera, Nostra Senyora de Pietat, a la quarta, santa Pellonia, e a la quinta sant Atanasi, e totes dites images asentades. E en la primera taula dalt, a dita ma dreta, la Presentatio de Nostra Senyora, a la del mig, dalt, Nostra Senyora del Roser amb la istoria necessaria, a la tercera del altre costat, santa Marta, e al altre taula primera de les de baix, a dita ma dreta, santa Magdalena amb los angels la puian al cel. E la del mig quies ja pintada de Nostra Senyora i santa Anna netejara e polira e en l'altra taula del altra part sinistra santa Catherina en lo martiri, i en les polceres, ço es, a la part dreta, sant Francesch, alt, i bax, santa Tecla, i en la part sinistra, alt, sant Domingo, i baix, santa Escolastica, i en la polcera mes alta los ornaments a dit mestre ben vists. E les dites images an de correspondre a la dispositio de les taules e lo qual retaula en lo dit modo ha i promet pintar dins dit temps be i decentment i assistir en lo posar lo a tots costs i despeses de dit mestre Jaume Basin sens alguna questio, amb salari de procurador, amb obligatio de tots sos bens e amb jurament e amb scriptura de terç de la cort del veguer de Barcelona, per la qual ne obliga la persona e bens seus fiat cum solita etc.

Item los dits reverents senyors mossen Francesch Valls, mossen Baltezar Codolosa, mossen Pere Coll e mossen Matheu Gacet, per dit obra en dit modo faedora, convenen i prometen donar e pagar al dit mestre Jaume Basin quaranta sis lliures barceloneses en i per les pagues següents: ço es, de present dotze lliures i lo restant acabada dita obra, ço es, entre ells, de deu parts, dit senyor mossen Valls tres, e dit senyor Baltezar Codolosa tres, e dit mossen Coll dos, e dit mossen Matheu Gacet dos parts, sens alguna questio, amb salari de procurador, obligatio de tots llurs bens de quiscun, ço es, per sa part etiam in forma camere e amb jurament etc.

Et ideo dicte partes etc.

Testes firme dictorum dominorum Francisci Valls, Baltezaris Codolosa et Petri Coll, et Jacobi Basin sunt reverendus dominus Joannes Ferreres, canonicus, et venerabilis Gabriel Bergada, presbiter

beneficiatus ecclesie vicensis. Testes firme dicti domini Mathei Gacet qui firmavit die quarta decembris anno predicto sunt venerabilis dominus Franciscus Albanell, presbiter rector Villeleonum, et honorabilis et discretus Franciscus Franch, notarius vicensis.

Doc. 11

ABEV, ACF-1281, Onofre Coma, notari episcopal, manuals notarians, anys 1574-1575, p. 90-91.
6 de gener de 1575.

En nom de Nostre Senyor Deu

Sobre lo pintar del retaula de sant Nicholau en la sglesia parrochial de sant Marti de Sentfores, del bisbat de Vich, per mestre Bartran Badia, pintor ciuteda de Vich, per i entre dit mestre Bartran Badia de una part, e los honorables Joan Pujolar i Anthoni Gili alies Homs, lo any present obres de dita sglesia, de part altre, son stats fets, inhits, concordats, fermats i jurats los capitols següents.

Primerament, lo dit mestre Bertran Badia conve i promet als dits Joan Pujolar i Anthoni Gili alies Homs, que de assí a Nadal primer vinent, los donara bo i pintat lo dit retaula en la forme següent: ço es, lo banchal, en lo qual i ha tres taules, en la del mig la Pietat, a cada part una historia de sant Nicholau, aquella es a saber que dits obres volran; mes amunt, en lo mig, un sant Nicholau. En la hun costat un sant Miquel i en laltre costat sant Joan Babtista, en lo frontaspici de dalt un Deu lo Pare i les mollures com son pilars, cornises, pintara de or fi, blau i carmesi, blanch i argent hont sera menester, e a totes las dites coses fara be i de bona pintura segons requer dita pintura a costs i despeses sues dins dit termini.

Item lo dit mestre Bartran Badia conve i en bona fe promet als dits obres que si acars lo dit retaule se gastava en lo port i assentar, adobar aquell a cost i despeses sues propies.

Item los dits Joan Pujolar i Anthoni Gili alies Homs en dit nom convenen i prometen a dit mestre Bertran Badia que per lo dit pintar lo retaule en lo modo desus dit, donar i pagar al dit mestre Bartran Badia, pintor, vint i tres lliures, les quals li prometen pagar desta manera: ço es, ara de present, sis lliures, i les restants deset lliures en continent sera acabat. E asso prometen fer attendre i complir sens alguna dilatio.

E les coses demunt dites totes i sengles nomene i promete la suma port al altre e en dessemps.

E volen les dites parts que dels precedents capitols etc.

Testes sunt Joannes Cudina, scriptor Barcinone, et Nicholaus Soler, scriptor vicensis.

Doc. 12

ABEV, ACF-1575, Benet Puig, notari episcopal, manuals notarial, any 1575, p. 89v.
29 de setembre de 1575.

De i sobre lo pintar del retaule de la capella de Nostra Senyora de Rochapreveve, construïda en la parroquia de Sant Feliu de Torello, del bisbat de Vich, per i entre lo honorable Bertran Badia, pintor, ciuteda de Vich, de una part, i Gabriel Montaner, paraire de la vila de Sant Feliu de Torello, obrer de dita capella, son stats fets los capitols de concordia següents.

Primerament, es convingut i pactat que lo dit mestre Bertran Badia hage de pintar com de i amb lo present promet de pintar, deci a la festa de sant Joan de juny proxim, lo retaule de dita capella be i decentment com se pertany i al oli, ço es: en lo banchal del mig, un Ecce Homo, i en la una part sant Ponç i en la altra sant Fortià; en las dos taulas demunt del banchal, al costat de la pastera, en la una part sant Roch i en la altra sant Sebastia, i la pastera de colos fines i los arquets i poms de or fi i las mollures, columnes i pilars de or fi i colos fines, i en lo frontispici un Deu lo Pare; lo qual hage de posar i assentar dins dit termini, per dit Muntaner la de fer portar, i en cas no obligues com se pertany se hage de judicar per dos mestres; i per lo pintar predit li hagen de donar i pagar en Vich, en moneda de or o argent, trenta sinch lliures barceloneses, pagadores tretze lliures per tot lo dia present i lo restant quant sen volra portar lo retaule de Vich i dit Muntaner pomet pagar dites trenta sinch lliures en los termes predits.

Et ideo partes laudantes etc.

Testes sunt honorabiles Alfonso Benites, faber lignarius, et Monserratus Rourell, parator lane, parrochie Sancte Eugenie de Berga, vicensis diocesis.

Doc. 13

ABEV, ACF-1577, Benet Puig, notari episcopal, manuals notarial, any 1576, p. 37v-38.
16 d'agost de 1576.

De i sobre lo pintar del retaule novament fet del altar major de la iglesia parrochial de Sanct Christophol de la Castanya, del bisbat de Vic, per i entre lo reverent i magnific senyor Jaume Paratge i de Bellfort, en drets doctor, ardiacha de la seu de Vic, i Esteve Prat alies Vilar i Salvador Boschas, pages, i obres lo any corrent de dita parrochial de la Castanya, de una part, i Bartran Badia, pintor, ciuteda de Vic, de part altre, son stats fets los capitols de concordia i pactes següents.

Primerament, es convingut i pactat per i entre les dites parts que lo dit mestre Bartran Badia prometa com de i amb lo present promet que, daci a la festa de sanct Joan de juny primer vinent, a ses propies despeses i treballs, or i pintures, hage de pintar, acabar i haver possat i assentat lo dit

retaula be i decentment, com se pertany, i fer amb bones colors i decentment per pintar aquell, so es: en lo bancal, en la una part sanct Pere i en l'altra sanct Pau, i en lo sacrari un Ecce Homo, i en lo mig del retaula, en lo mig, sanct Christophol, i en las dos taules de cada part la historia del mateix sanct Christophol, i en las taulas demunt, en la del mig, un mont i calvari, i en la part dreta lo angel sanct Gabriel, en la altre la image de Nostra Senyora, i en lo revolt o frontispici un Deu lo Pare, i las molluras i columnas totes de or i asull i blanc bornit i lo fris grafiat de plata i asul o carmesi, lo qual ha de pintar i posar amb bonas colos i or amb sas propria despeses i com se pertany per preu de sinquanta lliures barceloneses, pagadores en Vic en or o argent, ço es, lo señor ardiacha deu lliures i lo mes avant dits obres, a mig satembre proxim, setze lliures, i a miya obra altres setze lliures i acabada la obra tot posat i assentat lo compliment lo qual ha de possar i assentar com se pertany i dins de dit temps, de les quals pagues ha de pagar dit senyor ardiacha a la primera paga cinc lliures i en la darrera las restants cinc lliures.

Item los dits senyor ardiacha i obres demunt dits acceptant les coses demunt dites convenen i en bona fe prometten, so es, dit senyor ardiacha de bens propis, pagar les dites deu lliures de bens propis per la dita raho en las pagas preditas, i dits obres prometten de bens de dita obra de dita iglesia en las pagas predites i modo predict pagar dites quoranta lliures barceloneses, per las quals i per dita obra se constituexen principals i principalment esser tinguts i obligats en virtut del jurament devall escrit, i aquellas prometten pagar de bens propis en lo modo i pagues predites sens dilatio alguna i amb restitucio de totes missions i despesses, obligatio de bens llurs per las quantitats demunt dites i del altre dells de dits obres propis no bis i amb renunciatio de proprio for submissio del for del veguer de Vic i amb altres clausules i renunciacions necessaries juxta stil del notari infrescrit i amb jurament.

Testes sunt discretus Petrus Casasus, notarius, et Bernardinus Toll, faber lignari, cives Vici.

Doc. 14

ABEV, ACF-1578, Benet Puig, notari episcopal, manuals notarians, anys 1576-1577, p. 47.
23 de gener de 1577.

De i sobre lo fer del retaula infrit per i entre Joan Peradaltés alies Comalrena i Bernat Devesa, pagesos de la parroquia de Olost i obres lo any corrent de la iglesia parrochial de dita parroquia de Olost, bisbat de Vic, de una, i lo honorable Raphel Andreu, pintor, ciuteda de Vic, de part altre, son stat fets, fermats i jurats los capitols següents.

Primerament, es convingut i pactat entre dites parts que lo dit Raphell Andreu prometa com de i ablo present promet, que de así a sant Joan de Juny primer vinent, fara i acabara i donara acabat i assentat un retaula del altar de sant Joans en la dita iglesia de Olost, lo qual pintara i acabara be i

decentment, com se pertany i a totes ses despeses, en lo qual hage de pintar çoes, en lo frontaspici, Deu lo pare i a les mensules la salutatio de Nostra Senyora, i en los taulons de munt, en lo mig, sant Joan baptista ablo anyell, i a la part dreta la predica de sant Joan, i a l'altra part, com fonch scapsat, i en lo banchal, en lo mig, la visitatio de santa Elizabet a Nostra Senyora i en la part dreta com lo anell aparague a Sacharies i en lo altre la nativitat de sant Joan, i en les polseres uns fullatges de colos i les cornizes dorades amb colos; i per lo fer del predit i assentar li donaran i pagaran trenta sis liures pagadores, ço es, dotze liures a la festa de Nostra Senyora de febrer proxim, i la restant quantitat li donaran i pagaran acabat i posat dit retaule a Olost.

Item los dits obres convenen i en bona fe prometen al dit Raphell Andreu que per les coses demunt dites li donaran i pagaran en Vic les dites trenta sis lliures en or o argent en los termes predits.

Testes sunt Sebastianus Fontanelles, parator lane, civis, et Gaspar Mija, scriptor vicensis.

Doc. 15

ABEV, ACF-1579, Benet Puig, notari episcopal, manuals notarials, any 1577, p. 58v-59.
18 de març de 1577.

Instrumentum mandati factum et firmatum per Narcissum Adrobau, agricolam et operarium parochie Sancti Christophori de la Castanya, vicensis diocesis, citra revocationem aliorum mandatorum etc. Venerabili Joanni Paulo Verdager, presbitero, beneficiato in sede vicense, licet absentem etc. ad pro eo etc. paucendum, conveniendum et concordandum de et super depinzione retabuli dicte parochialis, coniunctim seu divisim ad quacumque persona dicto procuratori benevisa mercedem seu salarium benevisum assignandum et solvere promittendum, loco ac solutionibus dicto procuratori benevisis bonaque propria dicti constituentis obligandum et de super quodcumque instrumentum concordie cum quibusvis pactis, pactionibus, stipulationibus, promissionibus salarii et penarum prefixionibus etiam de non firmare ius bonorum dicti constituentis etiam insol[idum?], obligationibus, renuntationibus etiam benefici novarum etc. epistole etc. et consuetudinis Barcinone etc. et legis quod prius etc. et propriis fori etc. cum submissioneque fori vicari Vici et alterius etc. cum facultate variandi etc. et alis clausulis et obligationibus necessariis et opportunis et sine quibus predicta adimpleri nequirent faciendum et firmandum. Et generaliter etc. ut in forma.

Testes sunt Franciscus Belfort, presbiter beneficatus in sede vicense, et Joannes Jovanteny, agricola dicte parochie de la Castanya.

Doc. 16

ABEV, ACF-1579, Benet Puig, notari episcopal, manuals notariais, any 1577, p. 82v-83.
30 de març de 1577.

De i sobre lo pintar del retaule novament fet del altar major de la iglesia parroquial de Sant Christophol de la Castanya, del bisbat de Vich, per i entre lo venerable mossen Joan Pau Verdaguer, prevere, beneficiat en la seu de Vich, com a procurador i en dit nom de Narcis Adrobau, pages de la parochia de Sant Cristophol de la Castanya, del bisbat de Vic, i obrer de la iglesia parochial de dita parroquia de la Castanya, com de sa procura consta amb altre rebut en poder del notari vall scrit a XVIII del corrent mes de març, en dit nom, de una part, i Raphel Andreu, pintor, ciuteda de Vic, de part altre, son stats fets los capitols de concordia i pactes següents.

Primerament, es convingut i pactat entre les dites parts que lo dit mestre Raphel Andreu prometa com de i ablo present promet, que de assi per tot lo mes de setembre primer vinent, a ses propres despeses i treballs, or i pintures, hage de pintar, acabar i haver possat i assentat lo dit retaule be i decentment, com se pertany, i fer amb bones colos i decentment pintara aquell, ço es, en lo bancal, en la una part, sant Pere, i en laltre, sant Pau, i en lo sacrari un ecce homo, i en lo mig del retaule, en lo mig, sant Christophol, en las taules demunt, en la del mig un mont i calvari i en la part dreita lo angel sant Gabriel, en laltra, la image de Nostra Senyora i en lo revolt o frontaspici un deu lo pare i las molluras i columnas totes de or i azull i blanch bronyit i lo fris grafiat de la plata i azull o carmesi, lo qual a de pintar i posar amb bones colos i or abses propres despeses i com se pertany per preu de sinquanta liures barceloneses, pagadores en Vic en or o argent, ço es, lo dit senyor ardiaca deu liures barceloneses, i lo mes avant dit Narcis Adrobau, obrer predict, ço es, setze liures a quinze de abril, setze liures a sant Joan de Juny propvinent i la restant quantitat acopliment acabat possat i assentat com se pertany dins dit temps, de les quals pagues ha de pagar dit senyor ardiacha sinc liures a la primera paga i a la derrera paga las restants sinc liures acompliment de dites deu liures.

Item lo dit sor ardiacha i mossen Joan Pau Verdaguer, en dit nom, accepten les coses demunt dites i convenen i en bona fe prometen en dits noms, respectivament, so es, dit senyor ardiacha, de bens propis, pagar les dites deu liures en las pagas predites, i dit mossen Joan Pau Verdaguer promet que dit son principal pagara de bens de dita obra de dita iglesia, en las pagas i modo predict, dites quoranta liures i la quals i per dita obra constituex principal dit son principal i obliga aquell.

Et ideo nos dicte partes laudantes etc.

Testes sunt [-] Bernardinus Toll, faber lignarius, civis vici, Gaspar Casals, clericus vicensis.

Doc. 17

ABEV, ACF-1583, Benet Puig, notari episcopal, manuals notariais, anys 1577-1578, p. 98v-99.
7 de gener de 1578.

De i sobre lo pintar del retaule del altar de Nostra Senyora de la iglesia parroquial de Sant Christophol de la Castanya, bisbat de Vic, fahedor de nou per Bernardi Toll, per i entre los honorables Raphael Andreu, pintor, ciuteda de Vic, de una, i Narcis Adrobau, pages de la parrochia de la Castanya, de part altre, son stats fets, pactats, fermats i jurats los capitols de concordia següents.

Primerament, es convingut i pactat per i entre dites parts que lo dit Raphael Andreu hage de fer com i de amb lo present promet que per la quantitat devall escrita a totes ses despeses i treballs pintara lo retaula de Nostra Senyora, la trassa del qual ha vist, i en aquell les pintures següents: ço es, en lo banchal, en lo taulo del mig, una Pietat, i a la part dreta la Salutatio del angel a Nostra Senyora i a la part squerra la Nativitat de Nostre Senyor, i en la pastera pintada de azul i carxofada de or, i a la part dreta la adoratio dels reis i en la part squerra la presentatio de Nostra Senyora al temple, i en lo frontispici Deu lo Pare, i la columnes de or i azull i lo fus grafiat de plata i carmasi i las molluras daurades, i aquell pintara al oli amb bones colos i or fi decentment, com se pertany, per preu de vint i dues liures barceloneses pagadores en or o argent, ço es, deu liures a la festa de pasqua proxima i lo mes avant posat i assentat, lo qual hage de haver pintat i assentat deci a la festa de sant Miquel del mes de satembre proxim, i lo dit Adrobau promet pagar dites vint i dos liures per dita raho en los termes predits.

Et ideo etc.

Testes sunt Gaspar Mija et Joannes Vinyes, scriptores vicenses.

Doc. 18

ABEV, ACF-1416, Joan Torra I, notari episcopal, manuals notariais, anys 1585-1586, s.f.
3 d'agost de 1585.

En nom de Deu.

Sobre lo pintar lo retaula de la capella de sant Llorens de la parrochial iglesia de Sanct Steve de Vilacteru, del bisbat de Vic, per i entre lo honorable mossen Raphael Andreu, pintor, ciuteda de Vic, de una part, e los honorables Bernat Casanova alies Urgell i Bernardi Moreta, hereu del mas Moreta, lo any present obrers de la dita parrochial iglesia de Vilacetrú, de part altre, son stats fets, infhits, pactats, fermats e jurats los capitols i pactes següents.

Primerament, lo dit mossen Raphael Andreu, pintor, conve i en bona fe promet als dits obrers que de assi per tot lo mes de setembre primer vinent pintara i donara pintat i acabat, be i decentment de bon or i fines colors, en la ciutat de Vic, lo retaula de la dita capella de sanct Lorens, amb les istories figures i forma següents: ço es, en les tres taules del bancal, en la del mig, sanct Lorens en les graelles amb lo que requer la historia i en la taula de ma dreta la historia quant sant Lorens torna la vista a un cego i en la esquerra quant sant Lorens guari una dona vexada de mal de cap, i en los campers qui son al costat de dit bancal una figura, la que dits obrers volrran, i en les taules del mig principals, en la del mig, sanct Lorens amb una palma en la ma i unes graelles en laltre, vestit de diaca, i en la taula del costat dret la historia de quant sant Lorens donave los bens als pobres i en la taula del costat esquerre quant sanct Lorens fou pres per los jueus, i en los dos campers petits dels costats dos figures, les que dits obrers volrran, i en los taulons de la volta, en lo mig, Cristo en la creu i Nostra Senyora i sant Joan, i en los dels costats un angel en quiscun i en lo taulonet mes alt lo sant Sperit, i les coronas de totes les dites figures de or plenas, la cornisa i los pilars deurats i lo friso de la cornisa de argent amb mostres de carmesi i les canals dels pilars azur, la mollura de la volta deurada i los pedestrals deurats amb les canals de azur, i tota la dita pintura fara amb oli, de bon or i fines colors be i decentment a totes despeses de ell dit mossen Andreu.

Item los dits Bernat Casanova alies Urgell i Bernadi Moreta, obrers, convenen i en bona fe prometen donar i pagar al dit mossen Raphael Andreu per lo salari, gastos i treballs de fer la dita pintura i deurar, per tot, vint i sinc lliures barceloneses en moneda de argent per los termes següents: ço es, la meitat a mija obra, ço es, quant lo dit mossen Andreu haura deurat o pintat lo dit retaula, i laltre meitat acabada la dita pintura, les quals vint i sinc lliures li prometen donar i pagar en Vic i per ço li obligan los bens de la dita obra i los bens llurs propis i de quiscun dells acabal renuntians als benefici de noves constitutions etc.

Item es pactat que los dits obrers han de portar en Vic, en casa del dit mossen Andreu, lo dit retaula i tornarsen aquell quant sia pintat.

Et ideo dicte partes laudantes et approbantes etc.

Die sabbati tertia mensis augusti anno a Nativitate domini millesimo quingentessimo quinto Vici presentibus testibus Petro Pereres, scriptor, et Raphaele Folchs, caligaris, et Jacobo Prixana, clerico vicensis, predicta capitula fuerunt firmata per dictos Bernardinum Casanova alies Urgell, et Raphaellem Andreu qui promiserunt etc. obligarunt etc. renuntiarunt etc.

Doc. 19

ABEV, ACF-1823, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarials, any 1585, s.f.
4 de novembre de 1585.

De i sobre lo fer pintar lo retaule infert per i entre lo honorable Joan Pla, pages, i Onofre Joan Gilaber, paraire, lo any corrent obres de la iglesia del monestir de nostra senyora de Manlleu, del bisbat de Vich, de una part, i lo honorable Raphel Andreu, pintor, ciuteda de Vich, de part altre, son stats fets, pactats i firmats e jurats los capitols següents.

Primerament, es convingut i pactat que dit mestre Raphel Andreu, per la quantitat devall escrita, de asi a la festa de nadal primer vinent, haja de pintar com ablo present pintar promet lo retaule infert fet per dita iglesia de invocatio de sant Jaume que compren set taules sens lo frontispisi del modo següent, es asaber, de colors fines i les cornises daurades i lo frisso de azul mostrajat de or, la pastera de azul amb unes carxofas de or, e alt, al costat de la volta de dita pastera, pintar dos seraphins de colors bones. Les dos columpnes daurades ables canals de azul, lo bancal, les mollures daurades ables canals de azul, los pillars del costat de la pastera de or ables canals de azul. E ha de pintar en ditas taulas de dit retaula les historias de sant Jaume que dits obres volran e per ells li seran designades be i condecement com se pertany de bon pintor.

Item es convingut e pactat que dits obres li hajan de donar i pagar com donar i pagar prometten a dit mestre Raphel Andreu per lo pintar de dit retaula en lo modo demunt dit, trenta lliures barceloneses, es asaber, vint lliures barceloneses disapte primer vinent i les restants deu lliures acabat de pintar dit retaule.

Item es convingut i pactat que dit mestre Raphel Andreu haja de ser present al posar de dit retaula i assentar com ell promet de anar i en dita iglesia per ajudar i ministrar al assentar lo dit retaula affi i effecte que se assente com conve.

Item es convingut i pactat que dit mestre Andreu haja de fer totas las ditas pinturas de dit retaule al holi com conve, i que dits obres acabat de pintar dit retaule, dins un mes apres següent, puguen fer veure i mirar per dos pintors pratichs en la art de pintar, a llurs despeses, dit retaule, i si acars se trobave dit retaule en part o en tot no estar ben pintat, que dit mestre Andreu haja de adobarlo de la manera que sera judicat i posarhi i fer lo que sera judicat per dites dos persones, les quals dits obres podran elegir e duptar, e asso en continent que request ne sera de paraula o en scrit. E passat dit mes no sia dit mestre Andreu tingut a dites coses.

Et ideo nos dicte partes laudantes etc.

Testes sunt Antonius Soler, parator lane, et Jacobus Bronsal, scriptor vicensis.

Doc. 20

ABEV, ACF-1824, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notariais, any 1586, p. 199-199v.
23 de juliol de 1586.

De i sobre lo fer del vidra de una vadriera dita la O, la qual es en la seu de Vich, en la part del cor del bisbe, per i entre los illustres i molt reverents senyors Gaspar de Prat i Anthoni Vila, canonges i obres, tenint de asso facultat i potestat a ells donada per lo insigne capitol de la seu de Vich, administradors de la fabrica de dita seu, de una part, i mestre Raphel Andreu, pintor, ciutada de Vich, de part altre, son estats fets, pactats i firmats los capitols i avinensas següents.

Primerament, es estat pactat que lo dit mestra Raphel Andreu fara, com de hi ablo present promet fer, la dita vadriera de assi a la festa de nostra senyora de agost primer vinent i que aquella fara ablos materials i vidres que es feta una altra vadriera la qual es en dita seu, situada sobre lo cor del ardiacha, entre lo orgue de dita seu i la capella de Corpocrist, en la qual vadriera te de pintar les armes o senyal de dit reverent capitol.

Item es pactat que dits senyors canonges i obres tenen de donar com de i ablo present prometen donar al dit mestre Raphel Andreu quinze lliures barceloneses, de les quals quinze lliures lo dit mestre Andreu ne te ja rebudes dotze, i les restans tres lliures li prometen donar los dits senyors canonges en continent sera possada dita vadriera, i per asso se obliguen los bens de la dita obra llargament.

Item es pactat que lo dit mestra Andreu sia tingut i obligat com de i ablo present se obliga en fer dita vadriera dins lo dit temps, i si dins lo dit temps aquella ell no fehe, los dits senors caononges la puguen fer fer a costs i despeses de dit mestre Andreu, i per so ne obliguen tots sos bens llargament i amb jurament que tots ne presten.

Testes sunt venerabilis Jacobus Poqui, presbiter in ecclesie vicense beneficiatus, et Gabriel Lavall, scriptor vicensis.

Doc. 21

ABEV, ACF-1291, Onofre Coma, notari episcopal, manuals notariais, any 1568, p. 188-189.
23 d'agost de 1586.

Concordia i avinensa feta e fermada per i entre lo reverent mossen Benet Pere Steve, prevera rector de la iglesia parroquial de sant Quirze de Besora, del bisbat de Vic, en nom seu propi i dels obres de la dita parroquia, de una part, e lo honorable mossen Raphel Andreu, pintor, ciutada de Vich, de e sobre lo pintar de retaule e altres coses devall scrites, de la part altre.

Primerament, lo dit mossen Raphel Andreu se conduceix e conve e promet pintar un retaule sots invocatio de sant Joan Babtista, lo qual ja ell, dit mossen Andreu, ha comensat a entaular per ops de dita iglesia parroquial e de la capella de dita invocatio, en lo qual retaule pintara i pintar hage, ço es, en la taula del mig la dita figura de sant Joan i en los costats las images i figures de sant Aloi i santa Magdalena amb llurs histories, i en la taula mes alta un Cristo amb santa Maria i sant Joan al peu de la creu i en los costats dos angels o dos profetas, a arbitre de ell, dit senyor rector i obres, i les cornises pintara de or i lo friso de colors i los pilars daurats amb las canals de asul, i tambe pintara la volta de devant dit altar de colors [com millor parexera als dits señors rector i obres] e dita obra fara condecement a us i costum de bon mestre dasi per tot lo mes de setembre prop vinent [e ell, dit mossen Andreu, se pagara las colors i lo or i tot lo nessari]. E aso sens dilatio alguna amb restitutio de totes les missions e despeses e amb obligatio de tots sos bens e amb jurament largament.

Item lo dit senyor mossen Benet Pere Steve, en nom seu propi i del dits obres de ra[tributio] dels quals promet esser tingut i obligat sots obligatio de sos bens, conve e promet al dit mossen Raphel Andreu que per raho de dita obra i preu fet li donaran i pagaran vint i tres lliures barceloneses, ço es, ara de present dotze lliures e les restants onze lliures feta i acabada dita obra de pintar e dit senyor rector promet e se obliga a fer la despesa a ell, dit mossen Andreu, lo temps stara en pintar dit retaule en dita parroquia, e aço sens dilatio alguna.

Finalment

Et ideo nos dicte partes etc.

Testes sunt venerabilis Antonius Illa clericus, in sarcis vicensis diocesis, et Hieronimus Amalrich, scriptor vicensis.

Doc. 22

ABEV, ACF-1291, Onofre Coma, notari episcopal, manuals notarians, any 1568, p. 231-232.
30 de setembre de 1586.

Concordia i avinensa feta i fermada per i entre lo venerable mossen Antoni Riou, prevera rector de la iglesia parroquial de Sant Marcell de Saderra, del bisbat de Vich, i de Montserrat Saderra, pages de la parroquial de Saderra, obrer de la dita iglesia lo any present, de una part, e lo honor. mossen Raphel Andreu, pintor, ciutada de Vich, de e sobre les coses devall scrites, de la part altra.

E, primerament, lo dit mossen Raphel Andreu se conduceix e promet pintar les portes del retaule del altar maior de dita iglesia de Saderra, ço es, en la una, la image de sant Pere amb les claus, i l'altra abla image e figura de sant Pau abla spasa, de colors conforme se usa, i en lo taulo sobre de la una

porta pintara sanct Joan Bapteste i en lo altre taulo, sobre l'altra porta, la figura de sant miquel archangel ablo drac als peus, de colors, axi mateix la cornisa daurada ablo friso de plata asgrafiat de carmesi, en la volta de sobre lo retaule que ja esta fet, fara i acabara a costs idespeses sues lo complement que tocha al offici de fuster e pintara aquell conforme la volta ha pintada en la iglesia de Sant Quirze de Besora, ables cornises dauradas e pilars, o si dits rector e obrer volran, pintara alli Deu lo pare ablo spirit sanct e al costat una imatge i figura de sant March, i altre costat la image de sancta magdalena com millor los parexera de dites coses, cas o fara dasi a la festa de santa Lutia primer vinent amb tota perfectio, segons se pertany a sufficient mestre, e aso sens dilatio alguna, amb restitutio de totes missions e despeses e obligations de sos bens, e per maior seguretat ne done per fermansa a mestre Pere Lavall, pedrenyaler, ciuteda de Vich, present, e asseptant i amb obligatio de llurs bens e de quiscun a soles amb totes clausules e renunciations necessaries e oportunes, just lo stil i aconeguda del notari devall srit i amb jurament.

Item lo dit mossen Antoni Riou, rector, i Monserrat Saderra, obrer, convenen e prometen donar e pagar al dit mossen Raphel Andreu per raho de pintar de dit retaule, com dalt esta dit, trenta lliures, çoes, de present quinze lliures compres un ciri de cera quels husaran en continent que dit mossen Andreu lo aura asercar en dita iglesia de Saderra a raho de quatre sous i sis diners per liura, en paga i rata de dites quinze lliures, e lo demes li pagaran de comptants sino bastara dit ciri a les dites XV lliures restants, quinze lliures en continent que dit mossen Andreu haura acabada dita obra i assentada com se pertany, a us i costum de sufficient mestre, las quals tambe li pagaran compensant amb altre ciri a la mateixa raho de quatre sous i sis diners per liura e sino abastara a las ditas XV lliures li faran compliment de comptats a tota la suma o quantitat de dites trenta liures las V sens dilatio alguna, amb restitutio de totes missions e despeses e amb obligatio de llurs bens e de quiscun a soles en totes clausules e renunciations necessaries eo pertinens e amb jurament.

Finalment etc.

Et ideo nos dicte partes etc.

Testes sunt illustrissimus et admodum reverendus dominus Paulus Pallach, canonicus ecclesie vicensis, et Jacobus Joventeny alies Saderra, parrochie Sancti Martini Sescorts, diocesis vicensis.

Doc. 23

ABEV, ACF-1419, Joan Torra I, notari episcopal, manuals notariales, anys 1586-1587, s.f.
8 de novembre de 1586.

Sobre lo pintar lo retaula del altar maior de la parrochial iglesia de Sanct Quirze i sancta Julita de Muntanyola, del bisbat de Vic, per i entre los honorables Joan Vilanova alies Tresserra i Bernat Monserrat Terradelles, obrers lo any present de la dita parrochial iglesia de Muntanyola, de una part,

e lo honorable mossen Raphael Andreu, pintor, ciuteda de Vic, de part altre, son stats fets, inhits pactats, fermats e jurats los capitols següents.

Primerament, lo dit mossen Raphael Andreu conve i en bona fe promet als dits honorables Joan Vilanova alies Tresserra i Bernat Montserrat Terradelles, obrers, que ell, a totes ses propries despeses, de bon or i fines colors, be i decentment, pintara al oli lo dit retaula que ja vui es fet del dit altar maior de la dita parrochial iglesia de Muntanyola, en lo qual pintara les histories i figures següents. Primo, en les portes del dit retaula pintara en la una sanct Pere i en laltre sanct Pau, i en lo bancal, en la primera taula, que es a la part del evangeli, lo assotament de Cristo, amb les figures i forma que sta pintat en lo retaula vell de dita iglesia i altar maior, en lo sacrari pintara, ço es, en la taula del mig, un calzer i una ostia amb son pavalló i altres hornaments decents, i en les taules del costat de dit sacrari un angel en quiscuna tenint correspondentia a fer acato al sant Sacrament, i en la taula que es apres del sacrari, en lo bancal, quant aportaven a Cristo al mont calvari amb la creu al coll, amb les figures i forma que sta en la taula del dit retaula vell, i en la primera taula de sobre lo bancal, a la part del evangeli, pintara quant sancta Julita fugia dels tirans amb son infant sanct Quirze, son fill, i duas companyones sues, amb les figures que la historia requer, en la següent taula, que es al costat de la pastera, pintara quant sancta Julia amb son fill sanct Quirze i dos companyones arriba a la ciutat de Tarço, amb la ciutat i figures necessaries, i la pastera pintara de azur amb unes carxofes de or i les mollures de or, i en la següent taula pintara quant prengueren a sancta Julita i son fill sanct Quirze i les dos companyones fugiren, amb les figures que la historia requer, i en laltre següent forana taula pintara quant volien fer adorar les idoles a sancta Julita i lo pretor tenia lo infant sant Quirze, amb les figures i forma que sta en la taula del retaula vell, i en la taula del mig, sobre la pastera, pintara una image de Nostra Senyora Mare de Deu assentada amb son fill al bras i adornada com se pertany, i en laltre taula del mig sobre la prop dita, pintara Cristo crucificat amb les maries i turba, amb les figures i forma que sta en lo dit retaula vell, i en lo taulo qui es en la sumitat del retaula pintara lo Sperit sanct, i en la taula primera de la part del evangeli del trast, sobre la pastera, pintara quant asotaren a sant Quirze devant sancta Julita sa mare conforme sta en la taula del retaula vell, amb les mateixes figures, i en laltre taula pintara quant bulliren en pega a sanct Quirze devant sancta Julia sa mare conforme la taula del retaula vell, amb les mateixes figures, i en la taula següent, apres de la de Nostra Senyora, pintara quant ficaren claus al cap de sanct Quirze i sancta Julita, conforme i amb les figures sta en lo retaula vell, i en laltre següent taula pintara quant degollaren a sanct Quirze i a sancta Julita, amb les figures i forma que sta en lo retaula vell, i en les taules mes altes, als costats del crucificament de Cristo, pintara, en la taula de la part del evangeli, quant los tirans lensaren los cossos de santa Julita i sant Quirze fora de la ciutat, i en la taula de laltre part, pintara quant los cossos de sanct Quirze i sancta Julita foren aplegats per los angels i sotarrats per los cristians; los pedestals pintara amb les canals de azur, los reslats de or i les cornises de or, los frisos de plata, les canals de carmesí i les alquitraves de or i les columnes, la vasa

de or, les canals de azur i los resalts de or i los capitells de or, i lo camp de azur i les talles de les mensules de or i tot lo demunt dit pintara de bo e fi or i bones i fines colors.

Item es concordat i promet lo dit mossen Raphael Andreu fer tota la dita pintura tant bona i de tant bones i fines colors com la pintura i colors del altar de sanct Sebastia i sanct Roc de la matexa iglesia de Montanyola.

Item es concordat i promet lo dit mossen Raphael Andreu pintar i donar acabada, be i decentment, tota la dita pintura dins un any del dia present en avant comptador i acabada la dita pintura volen que sia judicada per dos pintors, un per quiscuna part elegidors, si la dita pintura stara be i decentment conforme la present concordia als dits dels quals se haia de star.

Item los dits honorables Joan Vilanova alies Tresserra i Bernat Montserrat Terradelles, obrers, convenen i en bona fe prometen donar i pagar al dit mossen Raphael Andreu per los gastos, salari i treballs de fer tota la dita pintura, cent i trenta lliures barceloneses en moneda de argent en la ciutat de Vic per los termes següents, ço es, de present, tota hora que les vulla, sinquanta lliures, i sis mesos apres comptadors del dia present en avant, quaranta lliures, i entes empero que al temps de la solutio de dites quaranta lliures haia de donar fermances idoneas per aquelles aconeguda de dits obrers, i les restants quaranta lliures acabada i assentada i judicada dita obra, la qual pintura se haia de judicar dins un mes o dos apres de esser assentada i acabada.

Et ideo dicte partes laudantes approbantes etc.

Doc. 24

ABEV, ACF-1419, Joan Torra I, notari episcopal, manuals notarians, anys 1586-1587, s.f.
29 de novembre de 1586.

En nom de Deu.

Sobre lo pintar lo retaula de la capella de Nostra Senyora del [Roser] de la iglesia parrochial de Sancta Maria de Manlleu, del bisbat de Vic, entre los honorables Gabriel Vilar, paraire, i Valenti Girbau alies Gelabert, en loc de son fill Raphael, obrers i procuradors de la confraria de Nostra Senyora del Roser de dita iglesia de Manlleu, de una part, e lo honorable mossen Raphael Andreu, pintor, ciuteda de Vic, de part altre, son stats fets, inhits, pactats, fermats e jurats los capitols i pactes següents.

Primerament, lo dit mossen Raphael Andreu, pintor, conve i en bona fe promet als dits procuradors i obrers que ell, de assi al dia de carnestoltes primer vinent, a sos costs i despeses de or fi i bones i fines colors pintara ço es, acabara de pintar, tot lo que falta a pintar en lo dit retaula i clau de la capella i tabernacle i andes conforme stava capitulat, convengut i concordat entre mossen Antoni

de Soto, pintor, i los les hores procuradors, amb acte rebut per lo notari devall scrit a XII del mes de desembre del any mil sinc cents vuitanta quatre, be i decentment, exceptat que lo guardapols, sil faran, ha de pintar tant solament de colors i aiustat que ha de pintar les diademas en los tualons de or fi. E tota la dita pintura fara tant bona com un taulo que dit mossen Andreu [ha] pintat de Nostra Senyora del Roser amb santa Elizabet i los dos fills que te mossen Taraval i tambe exceptat que lo fer de dit guardapols i listons toca als dits obrers.

Item los dits obrers i procuradors convenen i en bona fe prometen donar i pagar al dit mossen Raphael Andreu per salari, gastos i treball de dita obra, tot lo que ara resta a pagar a compliment de les vuitanta lliures que amb la dita capitulatio feta amb lo dit mossen Soto sobre dita pintura, ço es, que deduit tot lo que han de pagat al dit Soto, donaran i pagaran al dit mossen Andreu tot lo restant fins acompliment de dites vuitanta lliures, lo qual residum li donaran, ço es, ara de present, setze lliures, i lo restant acabada dita obra, i no res manco li faran la despesa de menjar i beure i servici de casa per temps de un mes treballant en dita obra, com lo restant mes dels dos continguts en la precalendata concordia la haian feta al dit Soto.

Item es concordat que acabada la dita obra haia de esser judicada per dos pintors, un per quiscuna part elegidors, acomunes despeses als dits dels quals se haia de star, la qual judicatio se haia de fer dins un mes comptador apres de assentat lo retaula.

Et ideo dicte partes etc.

Die sabbati vigesima nona mensis novembris anno a Nativitate domini millesimo quingentessimo octuagesimo sexto presentibus testibus Michaelae Albanell et Honofrio Toralles, predicta capitula, et omnia et singula in eis contenta fuerunt firmata et jurata per dictum Valentinum Girbau alies Gelabert et Gabriel Vilar, operarios et procuratores, ex una, et Raphaelem Andreu et Joannem Font, civis fidejusorem, ex altera, qui promiserunt, etc., obligarunt, etc., renunciarunt, etc.

Doc. 25

ABEV, ACF-1420, Joan Torra I, notari episcopal, manuals notarians, any 1587, s.f.
13 de juny de 1587.

En nom de Deu.

Sobre lo pintar les vuit images del sepulchre de Nostre Senyor Deu Jesucrist de la parrochial iglesia de Sanct Pheliu de Torello, de bisbat de Vic, per i entre lo honorable mossen Raphael Andreu, pintor, ciuteda de Vic, de una part, e lo honorable Gabriel Riera de tredos, hereu del mas Riera de tredos i lo any present obrer de la dita parrochial iglesia de Sant Feliu de Torello, de part altre, son stats fets, inhits, pactats, fermats e jurats los capitols i pactes següents.

Primerament, lo dit mossen Raphael Andreu, pintor, conve i en bona fe promet al dit Gabriel Riera, obrer, que ell, de assi a la festa de Nostra Senyora del mes de agost primer vinent, be i degudament, pintara totes les dites vuit images del dit sepulchre al temple desta forma, ço es, totes les diademas i faxas de robes i carxofes pintara de or fi i tot lo restant de bones i fines colors segons la obra requer, a coneguda de dos mestres, un per quiscuna part elegidors, als dits dels quals se haia de star.

Item lo dit Gabriel Riera de tredos fent aço segons diu amb consentiment dels parrochians de la dita parrochia i ara en presentia dels honorables Raphael Amalrric i Bernat Espademala, demunt assi presents, conve i en bona fe promet donar i pagar al dit mossen Raphael Andreu, pintor, per la merce, gastos, treballs de fer la dita pintura, vint i sinc lliures barceloneses, les quals li promet pagar en Vic en moneda de argent en esser acabada la dita pintura i judicada com es dit, la qual se haia de judicar dins un mes apres de esser acabada.

Et ideo nos dicte partes laudantes etc.

Testes honorabilis Bernardus Cortada, colonus parrochie beate Marie de Manleuo, Michael Albanell et Salvator Alberc, scriptor vicensis.

Doc. 26

AEV, ACF-1421, Joan Torra I, notari episcopal, manuals notariais, anys 1587-1588, s.f.
12 de març de 1588.

En nom de Deu.

Sobre lo pintar lo retaula del altar maior de la parrochial de Sant Marti de Viladrau, del bisbat de Vic, per i entre los honorables Narcis Gat, hereu del mas Gat, Sagimon Casadevall, hereu del mas Casadevall, [i Pere Spinzella, hereu del mas Spinzella, baciner de les animes de porgatori], obrers lo any present de la dita iglesia parrochial de Sanct Marti de Viladrau, de una part, e lo honorable mossen Raphael Andreu, pintor, ciutada de Vic, de part altre, son stats fets, inhits, pactats, fermats e jurats los capitols, pactes, concordia i avinença següents.

Primerament, lo dit mossen Raphael Andreu, pintor, conve i en bona fe promet als dits obrers i baciner de la dita iglesia de Viladrau que ell, dit mossen Andreu, a totes ses propries despeses de bon e fi or i fines colors, be i decentment, pintara al oli lo dit retaula que ja vui es fet del dit altar maior de la dita iglesia de Viladrau, en lo qual pintara les histories e figures següents, ço es, en les portes, ço es, en la del evangeli, sant Pere, i en laltre, sant Pau, en les dues taules del bancal, en la del evangeli, lo asotament de Nostre Senyor Deu Jesucrist, i en la de laltre costat, quant anave al mont calvari amb la creu al coll, i en lo mig del sacrari la resurectio, i als costats les images de Nostra Senyora i de sant Joan, i en les taules primeres, ço es, en la primera a la part del evangeli, quant sant

Marti se feu scriure en los libres dels catecomens, i en la altre, al costat de la pastera, quan sant Marti stant dormint li aparegue Nostre Senyor en companyia de angels i li mostra la capa li havia donada, i en la següent taula forana quant sant Marti se feu batejar, i la pastera de azur i carxofes de or, i en lo frontespici, sobre la pastera, lo Spirit Sanct, i en les cinc taules de sobre la pastera començant a la part del evangeli, en la primera, quant asotaren a sant Marti perque predicave la fe de Cristo, en laltre quant sant Marti fong conegut per bisbe, i en la del mig quant dona lo manto al pobre com a cavaller, en laltre quant stant dient missa perque tenia lo camis curt en los braços vingueren los angels i li posaren un braçals de or, i en laltre stant sant Marti en la cambre en devotio li aparegue Nostra Senyora, santa Agnes i santa Tecla, i en les tres taules mes altes quant sant Marti feia caure les idoles del temple i treia los dimonis dels cossos, en la del mig, Cristo en la creu, santa Maria i sant Joan, i en laltre sant Marti mori i la sua anima sen puja al cel en companyia de angels, i alt, en lo frontespici, Deu lo Pare, i totes les dites histories fara de bones e fines colors i adornades be i decentment, com se pertany i cada una requer, i amb los altres personatges necessaris, i los pedestals pintara les canals de azur i los resalts de or i les cornises de or i los frisos de plata recamats de carmesi i les alquitrades de or fi i les columnes i vasa de or i les canals de azur i les talles de les mensules de or fi i en algunas parts de plata, i si folraran dites talles pintara lo camper de azur i tot lo demunt dit pintara de bo e fi or i bones e fines colors dins un any del dia present en avant comptador, be i decentment. Item es concordat que acabada dita obra, si dits obrers o llurs successors obrers volran, haia de esser judicada dins dos mesos per dos mestres, un per quiscuna part elegidors, als dits dels quals se haia de star.

Item los dits honorables Narcis Gat, Sagimon Casadeval i Pere Spinzella, obrers i baciners predits, convenen i en bona fe prometten al dit mossen Raphael Andreu que per los treballs, gastos, merce o salari de fer tota la dita pintura li donaran i pagaran cent i cinquanta lliures barceloneses en Vic en moneda de argent per les pagues següents: ço es, trenta lliures en començar dita pintura, quaranta lliures a sicogesma primer vinent, vint lliures a tots sancts primer vinent, i les restants cinquanta lliures acabada i posada dita obra, i per ço li obligan los bens de la dita obra i com a fermaças i principals deutos i pagadors los bens llurs propis i de quiscun dells de abal i ultra les dites cent i cinquanta lliures li prometen dexar una cambre o mes stanties que sian menester per dita obra.

Et Ideo dicte partes etc.

Testes firme dictorum Narcisi Gat, Sigismundi Casadevall et Petri Spinzella, ex una, ac dicti Raphaelis Andreu, ex altera, sunt Honofrius Toralles, scriptor vicensis, Joannes Mas, parrochie de Roda, et Honofrius Senyer alies Vilar, parrochie Sancti Juliani de Vilamirosa, vicensis diocesis.

Doc. 27

ABEV, ACF-1293, Onofre Coma, notari episcopal, manuals notarials, any 1588, p. 100v-101v
20 de juny de 1588.

En nom de deu sia Amen.

De e sobre lo pintar del retaule en lo altar de Nostra Senyora del Roser i de sant Jaume apostol de la confraria dels sombrerers, en lo monestir de nostra senyora del Carme de la present ciutat, per i entre la dita confraria e confreres de aquella, de una part, e lo honorable Raphel Andreu, pintor, ciutada de Vich, de la part altre, son estats fets, fermats, pactats e jurats los capitols de concordia i avinensa següents.

Primerament, la dita confraria dels sombrerers conduceix al dit mestre Raphel Andreu pera pintar lo retaule de dita confraria, lo qual esta ja obrat de fusta, i en aquell hage de pintar les images i figures següents: ço es, alt, en lo fontaspici, Deu lo pare ablos serafins, i en la andana de baix del fontaspici, en la taula del mig, sant Jaume apostol, en la taula del costat dret, quant sanct Jaume i sanct Joan feren demanar assento a Cristo, en l'altra taula del costat esquerre, lo miracle del gall. En la segona andana, ço es la pastera, darla de asul amb unes carxofes de or fi, e de sobre la pastera, ço es en los costats, la anuntiatio de nostra senyora, en la taula del costat dret de dita pastera la visitatio de nostra senyora a sancta elizabet, en lo altre taule al costat de la pastera la nativitat de nostre señor. En lo bancal, a la primera taula de man dreta, la presentatio de nostre señor al temple. En la taula del mig de dit bancal, la pietat de nostra senyora amb Cristo En laltre taule, la disputa de Cristo en lo temple. Las mollures totes daurades de or fi amb les canals de asul, les columpnes daurades i les canals de asul, lo friso, cornisa, alquitrave, de or, i dit friso recamat de azul, la clau pintada de colors, i aso hage de haver fet i acabat amb perfectio de asi a la festa de nadal primer vinent, e per dita obra li prometen donar e pagar en les pagues següents: noranta liures barceloneses, ço es, en llevar dit retaula dotze liures, e a la festa de santa Maria de agost vuit liures, e a la festa de la pascua de resurreccio primer vinent deu liures. E les restants deu liures de la festa de sant miquel de setembre porper vinent a un any apres següent. E si acars lo dit mester Raphel Andreu moris ans de haver acabat de pintar dit retaula e obra, en tal cars, sia estimada i pagada per porrada lo que seria fet. E per aço la dita confraria se obligue los bens de la confraria conforme a la tatxa que per aço te feta dita confraria. E en especial se obliguen a totes les dites coses mestre Loenart Mesa i Joan Costor.

Item lo dit mestre Raphel Andreu se conduceix en fer i pintar lo dit retaula ablas ditas images i figures en lo modo e forma sobre dits, amb deguda perfectio, de asi a la dita festa de nadal, amb tota perfectio, com se pertany de sufficient mestre. E aso sens dilatatio alguna amb restitutio de totes missions e despeses e amb obligatio de bens e drets seus mobles e immobles haguts i per haver amb totes clausules e renunciations necessaries e oportunes e amb jurament.

Finalment volen les dites parts.

Et ideo nos dicte partes etc.

Testes sunt Joannes Malla, textor lane, civis vicensis, et Petrus Malla, eius filius et textor lane, Vici habitator.

Doc. 28

ABEV, ACF-1526, Enric Argemir, notari episcopal, manuals notarials, anys 1591-1593, s.f. 19 d'octubre de 1591.

Sobre lo fer i fabricar un bulto de la figura de nostra senyora del Roser, de llargaria de tres palms i mig, entre mossen Raphael Andreu, pintor, ciuteda de Vic, de una part, i lo honorable Benet Sala, obrer, i Pera Rovira i Barthomeu Basses, pagesos de la parrochia de Seva, bisbat de Vic, de part altre, es estada pactada, concordada i fermada la capitulatio devall escrita.

E, primerament, los dits Benet Sala, obrer, i Pere Rovira i Barthomeu Basses, donan a fer al demunt dit mossen Raphael Andreu un bulto i figura en que sera la image de Nostra Senyora del Roser conforme la que ha feta per la iglesia de muntanyola, amb son fillet al bras, de la llargaria de tres palms i mig, abson rosari per lo entorn, la qual a de donar pintada, daurada i acabada de assi a la festa de nadal primer vinent, a cost i despesses sues, i per la qual image i figura li donaran i pagaran ço es, de present, vuit lliures i deu sous, les quals vuit lliures i deu sous donaran i pagaran sempre que ni aura de la aplega del ciri de la Mara de Deu, i les restants vuit lliures i mija li prometen donar i pagar tota hora i quant los donara acabada la dita image, i asso prometen attendre i complir sens alguna questio i amb obligatio de llurs bens.

Item lo demunt dit mossen Raphael Andreu conve i en bona fe promet de fer la demunt dita image de Nostra Senyora conforme dalt es dit, de aqui a la festa de nadal, com dalt es dit, i asso a cost i despeses suas, i asso promet de tenir i servir sens alguna questio, amb salari de procurador, dins la ciutat de Vic sinc sous i fora de aquella deu sous amb obligatio de tots sos bens, amb obligatio de sos bens i renuntiatio de son propi for i amb jurament.

Testes Gaspar Badiller, studens ville de Sintillis, et ValentinusNoguera, agricola parrochieSancte Marie de Olost, diocesis vicensis.

Doc. 29

ABEV, ACF-1431, Joan Torra I, notari episcopal, manuals notariais, anys 1592-1593, s.f.
16 de desembre de 1592.

En nom de Deu.

Sobre lo pintar lo retaula de la parrochial iglesia de Sant Vicens de Spinalbes, del bisbat de Vic, per i entre lo honorable mossen Raphael Andreu, pintor, ciuteda de Vic, de una part, e los honorables Sagimon Solanells i Pere Masjoan, lo any present obrers de la dita iglesia parrochial de Sanct Vicens de Spinalbes, de part altre, son stats fets, inhits, pactats, fermats e jurats los capitols, pactes concordia i avinença següents.

Primerament, lo dit mossen Raphae Andreu, pintor, conve i en bona fe promet als dits obrers que ell, de assi a Nostra Senyora de agost primer vinent, a totes ses propies despeses de ell, dit mossen Andreu, pintara i donara pintat de bon or i fines colors, be i decentment, al oli, lo dit retaula dins la ciutat de Vic, i en lo qual haia i promet pintar, ço es, en les portes, les images de sant Pere i sant Pau i en lo bancal, ço es, en lo sacrari un calzer amb una ostia, de sobre, en les taules dels costats, les figures que per dits obrers li seran demanades, la pastera de esmalt de azul amb unes flors de or, en les dos taules de la part dreta de dita pastera i en les altres dos de la part esquera i en les tres taules de dalt, sobre la pastera, les histories del dit sanct Vicens, les mes principals, en les mensules la salutatio angelica, en lo frontespici lo sperit sanct, les cornises deurades, lo friso de plata recamant de carmesi, les columnes deurades amb les canals de esmalt de azul, les mensules del frontespici deurades, i tota la dita pintura donara acabada dins dit temps a dits obrers, be i decentment, ço es que sera tant bona o millor pintura com la del retaula maior de la iglesia de Viladrau, lo qual ell ha pintat, i hont no fas tal ha de esmenar lo que sia just aconeguda de dos mestres del art, un per quiscuna part elegidors, lo qual se haia de judicar dins un mes apres que sia posat i assentat i no altrament, ni en altre temps, ni en altre manera.

Item los dits honorables Sagimon Solanells i Pere Masjoan convenen i en bona fe prometten donar i pagar al dit mossen Raphael Andreu, pintor, per son salari, gastos i treballs de fer tota la dita pintura, noranta lliures barceloneses, ço es, de present, vuitanta tres lliures i sinc sous, ara de present, amb cera en ciris grossos a raho de quatre sous i mig la lliura, i les restants sis lliures, quinze sous, acabada la obra, i portarli lo dit retaula en Vic i tornarlosen quan sia pintat i tenir un fuster per assentar i llavarlo, i lo dit mossen Andreu, pintor, ha de assistir al asentar i clavar aquell, i les dites coses prometen fer sens danys missions i despeses de ell i dels seus obligan los bens de la obra i los llurs propis i de quiscun dells acabal.

Et ideo dicte partes laudantes etc.

Testes honorabilis Anthonius Vidal, causidicus civis vicensis, et Sigismundus Montaner, colonus Vici commorans.

Doc. 30

ABEV, ACF-1527, Enric Argemir, notari episcopal, manuals notariais, anys 1594-1596, s.f.
24 de juny de 1594.

Sobre del donar a pintar lo retaula de la parrochial iglesia de sant Barthomeu de Laiers, del bisbat de Vich, per lo reverent senyor mossen Antic Molins, rector de la dita parrochial iglesia, de una part, e lo honorable mossen Raphel Andreu, pintor, ciutada de Vic, de part altre, es estada pactada, inhida concordada i fermada la capitulatio devall escrita.

E, primerament, lo dit reverent Antic Molins, prevera rector de la dita parrochial iglesia de Sanct Barthomeu de Llahers, dona a pintar a mossen Raphel Andreu, pintor, ciutada de Vich, tot aquell retaula de fusta conforme una trassa li esta donada i la qual resta en ma i poder del notari deval scrit perque lo dit mossen Andreu pugua seguir i mirar dita trassa sempre que volrra, lo qual retaula lo dit mossen Raphel Andreu haie de deurar i pintar aquell al oli i assentar-lo en la dita iglesia de Sanct Barthomeu de Laiers a costes i despeses sues, salvo empero al dit mossen Andreu que li aportaran lo dit retaula pera pintar, i pintat que dit retaula sia sel nan de aportar en dita iglesia a costes i despeses de dit senyor rector o de sos parrochians, entes i declarat que lo dit mossen Andreu no ha de pagar cosa alguna pera portarlo en sa casa ni tampoc pera tornar-lo en la dita iglesia quant sera pintat. E per los quals treballs de pintar lo dit retaula, lo dit senyor li donara i pagara sinquanta lliures barceloneses, so es, trenta lliures per tot lo mes de agost primer vinent e les restants vint lliures a compliment de les dites sinquanta lliures barceloneses sempre i quant dit retaula sera acabat de pintar i assentar en son lloc, i asso promet de tenir i servir sens alguna questio, delatio, exceptio i amb salari de procurador, dins de la ciutat de Vich sinc sous i fora della deu sous, llargament, amb scriptura de ters i iuxta stilum, chamera apostolica i amb jurament.

Item lo dit Raphel Andreu conve i en bona fe promet al dit reverent senyor Antic Molins, que de assi a la festa de nadal de Nostre Senyor primer vinent, donara obra amb acabament de donar bo i pintat al oli, lo demut dit retaula, amb bon or i fines colors, conforme art de pintura requerex, i fara i pintara en les taules del banchal, so es en la una, la imatie de sanct Sabestia, i en laltre la imatie de Pietat, en laltra taula la imatie de sanct Francesch, en les quatre taules sobre del bancal pintara quatre histories de sanct Barthomeu, les quals li seran designades per lo senyor rector de Laers, i en la taula mes alta fara i pintara un Christo amb creu i Nostra Senyora i sant Joan, i en lo frontspisi lo sant Sparit, i mes avant pintara i deurara lo bulto de sant Bartomeu que esta en la pastera de dit retaula. E tot lo mes avant que ha de fer en dit retaula conforme lo art i lo retaula requerex, e asso promet de tenir i servir sens alguna questio, dilatio, exceptio, salari de procurador dins la ciutat de Vic sinc sous i fora della deu sous etc.

Et ideo nos dicte partes laudantes etc.

Testes dicretus Honofrius Raxac, clericus beneficiatus sedis vicensis, et Antonius Grigasta, bracerius.

Doc. 31

ACF-1527, Enric Argemir, notari episcopal, manuals notarials, anys 1594-1595, s.f.
3 d'abril de 1595.

En nom de Deu.

Sobre de la concordia i avinensa fahedora entre lo reverent convent del monestir de Sant Domingo de la present ciutat de Vic, en la qual convocatio i congregatio son estats presents lo reverent pare Climent Verges, prior, i fra Tomas Nadal, sotprior de dit monestir, fra Francesc Scolo, fra Baltezar Prats, fra Miquel Andres, fra Miquel Mateu, fra Domingo Argai i fra Luis Gil, tots conventuals de dit monestir, convocats i congregats asso [a so] de esquella, axi com es de practiqua dins de dit monestir, de una part, e lo honorable mossen Joachim Albereda, mercader, ciuteda de Vic, de part altra, es estada pactada, inhida, concordada i fermada la capitulatio deval escrita.

E, primerament, lo honorable mossen Joatxim Albareda, mercader, ciuteda de Vic, en nom seu propi i per part del honorable Anthoni Toreno, pintor, habitant en la vila de Mataro, del bisbat de Barcelona, conve i en bona fe promet que pintara o fara pintar per lo demunt dit Toreno, de assi a la festa de Nostra Senyora de Agost, lo retaule del glorios sant Jacinto, çoes, en la taula gran de la ma dreta, sant Magi, i los quatre taulas que son en lo dit retaula, quatra historias conforme un memorial que li donaran los dits pares i convent volrran, i en los quatre pilars quatre sants del ordre i en lo capdemunt, en lo frontspici del dit retaula, un Christo, i asso promet de tenir i servir sens ninguna questio, dilatio i exceptio, danys, missions, despeses del dit convent, obligant ne tots i sengles bens i drets seus mobles i immobles aguts i per aver i amb jurament.

Item los dits prior i sotprior i convent convenen i en bona fe prometen al dit mossen Albareda, i per ell al dit Toreno, que li donaran i pagaran per los treballs de pintar lo dit retaula com esta dit del glorios sant Jacinto vint i sis lliures barceloneses, so es, tretze lliures de present, i les restants tretze lliures sempre i quant dit mossen Albareda o lo dit Toreno auran pintat lo dit retaule com esta dit, i asso prometen de tenir i servir sots obligatio dels bens de dit convent i amb jurament.

Item lo dit mossen Albereda ferma apocha de rebuda de les dites tretze lliures barceloneses que es la mitat del preu de pintar lo dit retaula com dalt esta dit.

Testes Joannes Castanyer et Benedictus Sanyol, magister domorum, cives vicensis.

Doc. 32

ABEV, Arxiu parroquial de Sant Andreu de Gurb, manuals notariais, R/19, anys 1578-1636, p. 104-105.

27 de desembre de 1598.

Concordia feta i fermada entre mossen Jotxim Albareda, siutada de Vich, i Jaume Codre, pages, i Agosti Puix, tots de la parrochia de Vich, procuradors de Nostra Senyora del Roser de lany present; dita concordia es que dits procuradors donen lo retaula de Nostra Senyora del Roser a pintar anal dit mossen Albareda, lo qual se obliga a pintar-lo de aqui a la festa de Pasqua mes prop vinent a costes i despeses suas, be i degudament, conforme es rao se pinta un retaule de Nostra Senyora; es veritat que dits procuradors lian fer portar dit retula a Vich, a casa sua, i tornarlosen a Gurb con sera pintat; lo preu de pintar dit retaula es sinconta i tres liuras, dic XXXXX3ll., pagadoras, so es, la maitat ara de present, i l'altra maitat, soes deu liuras, en aver feta la obra, i lo restant a Nostra Senyora de agost. En dit retaule promet lo dit Albareda pintar los set goses de Nostra Senyora, lo restant sera de la manera que conaxera lo dit mossen Albareda que conve mes i a de estar millor. I aquestes coses de dita acta promet dit mossen Albereda fer tenir i complir, sota obligatio de tots sos bens, largament, esse feta dita concordia en presentia del rector i dels obres de dita parroquia.

Testimonis Pere Bases, pages, abitant en la casa de Monreal, Sagimon Bases, abitant al Moracuc etc. de dita parroquia.

Doc. 33

ABEV, ACF -3903, Onofre Calvet (anys 1568-1609) i Jaume Onofre Calvet (CC/11 anys: 1568-1624), concòrdies, anys 1568-1624, s.f., plec solt.

28 de novembre de 1600.

Sobre lo pintar i acabar del retaula del altar major de la iglesia parrochial de Nostra Senyora del Pens, bisbat de Vich, i posar aquell a son punt, per i entre lo reverent senyor Honofre Fabregues, prevere i rector de la iglesia de Nostra Senyora del Pens, i los honorables Montserrat Serdanyons, pages, i Honofre Fabrega, sabater de la parrochia i sagrera de Nostra Senyora del Pens, i obres de dita iglesia lo corrent any, de una, y los honorables mossen Joachim Albareda, ciutada de Vich, i Cristophol Casabona, pintor natural de la ciutat de Gerona, en vich abitant, de la part altre, son estats fets, inhits, pactats, fermats e jurats los capitols de concordia, pactes i avinensa següents.

E, primeramet, los dits mossen Joachim Albareda i Cristophol Casabona, de grat i de certa scientia, convenen i en bona fe prometen als dits reverent senyor mossen Honofre Fabrega i honorables Monserrat Serdanyons i Honofre Fabregas, rector i obres predits, assi presents, que a tots gastos i carrech, cost i despeses llurs, de aqui per tot lo mes de abril primer vinet, los acabaran lo retaula del

altar major de la dita iglesia parrochial de Nostra Senyora del Pens, qui ja alli es, fent en ell una pastera de fusta en lo lloch ha hont al present esta asentat lo reteulo qui es sobre lo sacrari de dit retaula, fentla abses mollures i perfeccions, coforme esta la pastera del retaula es en lo altar de sancta Escolastica de les claustres de la seu de Vich i ablo mateix modello que aquell esta, i en los retaulons mes alt afegir un retaulo a cada part i passar la cornisa es ja en dit retaula, que comprega dits retaulons seran afegits, i vora paret i segons les parets daran lloch, pendre lo revolt i fer dos pilastres qui respongan ablos de baix, i de sobre dits retaulons mes alts fer un frontaspici revoltat, coforme lo lloch, i en ell fer tres camps abses mollures i unes polseres als costats de dit retaula, de alt a baix, de ampla de un palm; amb tot, que dits obres ajen de pagar lo cost de tota la fusta sera necessaria i acabat i aperfeccionat dit retaula i posat a son punt de obra de fuster, aquell prometen a tot costs i despeses llurs, pintar i acabar i en ell fer i pintar les figures i tot lo demes si i segons i coforme en lo memorial devall scrit, per dits obres donat, lo qual es del tenor seguent: lo que ha de contenir la capitulatio del retaula de Nostra Senyora del Pens.

Lo que ha de contenir la capitulatio del retaula de Nostra Senyora del Pens.

Primerament, en lo teulo del sacrari, en lo del devant, a de pintar un Ecce Homo, i en los dos dels costats una Nostra Senyora lastimada i un sant Joan, de tota la grandesa puga fer.

Item a destar dit sacrari tot dorat i posa fullatges de color balva entretexits dins de lor o lo que millor i puga estar coforme lart.

Item en los dos teulons del bancal a de pintar en lo un un sant Joan Batista estant predicant en lo desert amb gent questigue escoltant la sua predicasio, amb alguns boschs, penyas i llexos en ell, i en laltre un sanct Cristofol portant un jesuset posat en un riu amb un hermita fosa llums al pasar dell, amb arboledas tambe i paisos.

Item en las dos portas que entran a la sacristia a de pintar un sant Pere i un sant Pau, de tota la grandesa puga fer, estant amb testes de com solen estar los apostols, la un amb una espasa i laltre amb una clau, i en los camps sobre les portes alguns fullatges deurats i de color blava.

Item a de encarnar la figura [de] Nostra Senyora esta sobre del sacrari i fer una pastera en fondo ahont estiga dita Nostra Senyora, tot a costes del pintor, exepat empero que seha de pagar la fusta i no altramet, estant feta amb lo art i manera en questa Nostra Senyora del cor es en lo altar de santa escolastica de les claustres de la seu de Vich.

Item a de pintar los quinze misteris, ço es un en cada teulo dels quinze estan en dit retaula, e manera i cumplimet solen estar en altres retaules, axi en adorn de figures per acompanyar a les necessaries esataran en cada teulo, com en que sien de tota grandesa puguen fer, de molts vius colos i a possibles rostros, i si paisos i llexos cabran en dits taulons per adorn los i ha de pintar.

Item les columnes de dit retaule an destar dorades i en las regatas i fondos dellas a de aver color blava i en tot lo restant de les mollures an destar axi matex amb blau i or.

Item en los dos taulons mes alts, en los cornixals falten, lo ade fer dit pintor ases costes i despeses, que sols se ha de dar la fusta.

Item en lo estrem i mes alt del altar, en lo cimer dell, a de aver un Deu lo Pare gran, fet fins a la cintura, dant la benedictio amb lo braç alcat, de tota la grandesa puga ser, i dita cimera, ço es lo enfustamet della, ade fer a costa de dit pintor fet amb mollures i ablo matex art de les demes del retaule.

Item en los dos teulons xiols estan al costat del Deu lo Pare a destar, a la una ma, un angel custodi, i en laltre un sant Miquel. Item en los dos rataulons mes alts, al costat del reteulo en lo qual a destar pintat Deu lo Pare, se ha pintar la Salutatio de Nostra Senyora es a saber en lo un lo angel i en laltre Nostra Senyora.

Item las polceras de dit retaule an de ser fetas acosta de dit pintor i en manera dorades i fetas amb fullatges rellevats.

Item en las parets del costat de dit retaule a de pintar flos i altres coses de color parejan be.

Item a de pintar un palit de tela amb una Nostra Senyora tenint aquella un raim amb un tronch de forment en la ma i dits obres han de dar la tela.

Item a de fer un teulo per les [fonts], de la grandesa quatre palms de alt i tres de ample, amb mollures als entorns i pintat al oli, com lo dit retaule, la imtage de sant Joan Batista.

Item que lo dit pintor ha de donar tota la dita obra i feina ben acabada i ben aperfectionada i aquella posada i assentada en son lloc i dins la dita iglesia parrochial de Nostra Senyora dels Pens a tot risch perill i gasto del dit pintor, exceptat empero que els dits obres an de pagar lo que costara de port de Vich fins als Pens, o be darli tragines que aquell porten, com tot lo demes sia carrec de dit pintor, i sobre lo assentar, aperfectionar, fer i acabar de dita feina i obra, haje de fer i estar atot son punt segons los termes del art se dexa, i estar dega aconeguda i judici de bons mestres i persones que entenguen, a la relatio dels quals les dites parts hagen de estar en cas entre ells hi agues alguna discordia, i tota la dita pintura ade fer i estar amb oly i pintada de fines colos i de or fi.

Item los dits mossen Honofre Fabrega, rector, i Monserrat Serdanyons i Honofre Fabregas, obres predits, de grat i de llur certa scientia, en dits noms, convenen i en bona fe prometen als dits mossen Joachim Albareda i Cristophol Casabona, assi presents, que per los treballs, mans, art i gasto faran i posaran en lo fer posar i asentar de tota la dita feina i coses per ells en lo precedent capitol promeses, los donaran, i amb effecte pagaran, cent lliures moneda barcelonesa, i aquelles los donaran en lo modo i pagues següents: es asaber, quaranta lliures en lo comensamet de la dita obra o feina, i trenta lliures a mija feina, i les restants trenta lliures acabada tota la dita feina i asentada i posada a tot son punt, eo mes verament la ultima i darrera paga dins dos mesos apres que sera

acabada i asentada tota la dita feina, i las ditas pagas prometen fer dins la dita iglesia parrochial del Pens, eo en la parrochia de aquella, i al temps del rebre de aquellas los ne ajen fer apocha.

Doc. 34

ABEV, Arxiu parroquial de Sant Vicenç de Malla, Confraria del Roser, p.01.1, anys 1591-1649, s.f. 21 de gener de 1601.

A XXI del mes de Janer MDCI se dona a pintar lo rataula de Nostra Senyora del Roser de la present iglesia de Sant Vicens de Malla, per mossen Gaspar Font, parroquia, rector de aquella, i Jauma Puigdolles Pares i Antoni Hom, procurados lo demun dit any de la dita confraria, a mossen Jotxim Albareda, siutada de Vic, en preu de sinquanta lliuras barsalonesas, lo qual promete pintar aquell desi alla festa de Pasqua florida mes prop vinent amb les figuras i imatges dels set goigs de Nostra Senyora i los quinsa misteris en lo taulons de dit rataula, que son los dos del mitx i lo de demunt la pastera, i en los altres dos de dalt, a la un sant Jasinto i al altre sant Ramon de Penyafort, i en lo bancal de bax, en lo mitx, un Ecce Homo, i en los altres dos sant Sabestia i sant Roc, i en totas las parts del retaula poasara las colos nessesarias i bonas, tambe or conforma en la fusta esta ja designat tenint de posar, la qual scriptura esta fermada de la ma del demunt dit mossen Albareda.

Jo, demunt dit Albareda, lloe i aprobe tot lo demunt dit, fet de ma mà propria dia i any demunt dit.

Doc. 35

ABEV, ACF-3903, Onofre Calvet (anys 1568-1609) i Jaume Onofre Calvet (CC/11 anys: 1568-1624), concòrdies, anys 1568-1624, s.f., plec solt. 24 d'octubre de 1602.

En nom de Nostre Senyor Deu Jesucrist sia i de la gloriosa, humil i sempre Verge Maria, mare sua, Amen.

Sobre lo pintar i daurar del retaula novament fet i fabricat per lo altar de la capella heremitica de Nostra Senyora de Cabrera, bisbat de Vich, per i entre los honorables Sagimon Faja, pages de la parrochia de Sant Pere de Falgas, i Sagimon Ayats, pages de la parrochia de Sant Julià de Cabrera, bisbat de Vich, de part altre, i lo honorable mossen Joachim Albareda, ciutada de Vich, son estats fets, inhits, pactats, fermats e jurats los capitols de concordia, pactes i avinensa següents.

E, primeramet, lo dit mossen Joachim Albareda, de grat i de certa scientia, conve i en bona fe promet als dits honorables Sagimon Faja i Sagimon Ayats, obres predits, que per lo preu devall amb altre capitol exprimidor, los pintara i daurera i a tots gastos i despeses sues, axi del or com colos fi i

fines, bo i acabat, donara i lliurara dins la dita capella de Nostra Senyora de Cabrera, lo retaula que per dit effecte los ha fet i fabricat mestre Monserrat Sanct Marti, fuster, ciutada de Vich, i en cas que per lo cami o asentantse dit retaula se desfeia o gastava alguna figura o pintura de dit retaula, dit mossen Albareda promet a sos gastos reffer i reparala, de tal manera que dita pintura estiga i reste ben posada i acabada, segons los termes del art de pintar ia coneguda de bon artifice i pintor, amb tal que dits obres ajen de pagar lo port de dit retaule i pessés de aquell i los gastos del asentar dit retaule ason lloch, i a de fer lo pintar, daurar i figures de aquell en la forma i trassa seguent: primerament, en lo bancal, en lo primer taulo de ma dreta, a de pintar sant Pau primer hermita i sant Anthoni. Item en la taula del mix, una figura de Cristo Ecce homo. Item en lo altre retaulo de la part esquerra, la figura de sant Sagimon hermita. Item en lo primer i mes alt taulo de la ma dreta, la Visitatio de santa Elisabet. Item lo teulo de sota del predict, la Nativitat de Cristo. Item en lo mes alt retaulo de la part esquerra, la venguda del Sperit Sanct. Item en lo retaulo de sota del predict, la Adoratio de reis. Item en lo retaulo del mix, desus de la pastera, la Nativitat de Nostra Senyora i la Sanctissima Trinitat. Item en las mensules de la finitio de dit retaula la Salutatio de Nostra Senyora, çoes, en la una, la figura de Nostra Senyora, i en laltre, la del angel, i dites figures han destar fetes al oli. Item les cornises, columnes, pastera, entretal i pedestral ade fer deurat de or fi, excepto los campos de que an de ser blau i asul fi, amb facultat de mesclar alguns matissos de vert i carmesi per mes traure la obra, i en los pedestals uns penjants amb fruites, i los serafins encarnats, conforme se acostuma, i tota la dita obra a destar ben acabada a judici de bon pintor i la dita obra a de haver feta i acabada vuit dies abans de la festa de sincogesma primer vinent i de mil siscents i tres.

Item los dit Sagimon Faja i Sagimon Ayats, obres demut dits, de llur grat i de certa scientia, convenen i en bona fe prometen donar, i amb effecte pagar, al dit mossen Joachim Albareda per las mans i gastos per ell faedors en lo pintar i daurar de dit retaula, en lo modo i forma en lo precedent capitol apuntada, cent lliures moneda barecelonesa, pagadores, es asaber, lo dia present i de comptats trenta lliures, i las restats setanta lliures amb dues pagues iguals, es asaber, la una, en ser feta la meitat de la dita feina, i la ultima paga per lo dia o festa de sincogesma apres immediadament venidora. E no res menys pagaran lo port i asentar de dit retaule, com no vage a carrech de dit mossen Albareda sino lo pintar, deurar, or i pintures de dit retaula i mans de aquell.

Et ideo nos dicte partes laudantes etc.

Testes honorabiles Monserratus Sanctmarti, fusterius, civis vicensis, et Joannes Seval, sutor vicensis.

Doc. 36

ABEV, ACF-1764, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarials, any 1604, s.f.
13 de desembre de 1604.

Sobre lo pintar del retaula de la capella de Nostra Senyora del Roser de la iglesia parroquial de Sant Marti de Viladrau, bisbat de Vich, per i entre los honorables Joachim Albareda, mercader i pintor, ciutada de Vich, de una part, i los honorables Pere Verfull i Guillem Marti, pagesos i obres de dita iglesia de Viladrau, de la part altre.

E, primerament, lo dit Joachim Albareda conve i en bona fe promet a dits obres que de assi a la festa de pasqua de resurreccio del Senyor prop vinent, a sos gastos i despeses, pintara i pintat los donara i lliurara lo retaula que vui fet en dita capella de Nostra Senyora del Roser de dita iglesia de Viladrau, i aquell deurara de or fi les columpnas i pedestrals i cornises e capitells en los llochs qui es entretallat i a los llochs color de blau, i en los taulons pintara les imagnes i figures e istorias li donaran en memorial, aquellas ben acabades de pintura al oli conforme lo hart de bon pintor, i tambe los pintara i daurara lo sacrari del altar major de dita iglesia de Viladrau, abtal que dits obres, a llurs gastos, fassen portar dit retaula de Viladrau a Vich i en casa de dit mossen Albareda, i despres pintat sia losen fassen portar ha Viladrau.

Item los dits obres convenen i en bona fe prometen donar i pagar a dit mossen Albareda per les mans, industria, treball i gastos fara en lo pintar de dit retaula i sacrari, noranta sinch lliures, moneda barcelonesa, i aquelles li donaran per dues pagues, es asaber, sinquanta lliures per lo dia o festa de Nostra Senyora candelera primer vinent, i les restants quaranta sinch lliures per lo dia o festa de pasqua de resurreccio del Senyor apres immediatament seguent, feta i acabada dita obra de pintar, sens dilatio alguna sots obligatio dels bens i drets de dita obra llargament.

Item esta avengut, i entre dites parts acordat, que fet i acabat que sia de pintar dit retaula, estiga en llibertat de dits obres fer visurar i judicar dita feina si esta ben acabada conforme lo art de pintar.

Et ideo nos dicte partes etc.

Testes vero firme dicti Verfull et Marti, opararium predictorum, qui firmarunt vui die vigesima decembris 1604 sunt Michael Ricart, agricola parrochie Sancte Eugenie de Berga, vicensis diocesis, et Petrus Pratnerbones, scriptor vicensis.

Doc. 37

ABEV, ACF-1844, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarials, any 1606, p. 86-88.
31 de gener de 1606.

De i sobre lo pintar del rataula de Nostra Senyora del Roser de la iglesia parrochial de Sant Andreu de Thona, bisbat de Vich, per i entre mossen Joachim Albareda, pintor, ciutada de Vich, de una part, e los honorables Gabriel Vendrell i Francesch Vilamajor, obrers lo any present de dita iglesia parrochial de Thona, de part altre, son estats fets, fermats i jurats los capitols i pactes següents.

Primerament, es convingut i pactat que dit mossen Joachim Albareda haje de pintar, com pintar promet e se obligue, de pinzell, los quinze misteris del Roser, cada misteri en son retaulo dels quinze retaulons que en dit rataula per dit efecte estan fabricats. La inventio, empero, de la historia i forma de figuras sia tot aconeguda de dit senyor Joachim Albareda, com aquell que sap molt be lo que conve.

Item que tot lo entretall de dit rataula com es los terzos de las nou columnas, bassas i capitells de aquelles, absos perfils i los frisos, gornisos, alquitravas, bancal, permodolls, serafins, rosas, llistons qui divideixen los retaulons i tot lo demes altre entretall de dit rataula, haja de fer dit senyor Albareda com fer se obliga tot de or.

Item que los penjants sien tan ricament fabricats de or com dit senyor Albareda te promes, rellevant las fruites de aquells, donant a cada figura son color natural, i la faxes o veta que lliga dita fruita i los minyons que tenen dits penjants i ses piramides abses boles sien de or, posant pero color alla ahont la raho demane.

Item que lo manto de Nostra Senyora haje de fer, com fer promet dit senyor Albareda, tot de or fent i algunes mostres, la camisa empero o roba de aquella haja de fer, com fer promet dit senyor Albareda, de un brocadillo rextat o esgrafiado, i axi mateix del Jesuset, abses diademes, i la imatge petita de Nostra Senyora que se aporta en la ma quant se fa professo haje de ser pintada de las millors colors que a dit senyor Albareda apparra millor, i lo sant Domingo que esta als peus de Nostra Senyora pintat absos habits, com son orde requer i demane, i la pastera pintada de blau o altre color, com millor a dit senyor Albareda apparra, amb algunas estrellas, empero, o rosas de or entre sembrades particularment en lo entorn ques mostre.

Item que los contrapilars de las columnas sien de blau en lo mig i los entorns de dits.

Item que las canals de las columnas i lo camp de hont i ha entretall sie de blau o altre color que aparagues millor i mes convenient al dit senyor Albareda.

Item que tot lor que en dit rataula se posara sie fi i las colors fines, i dit rataula acabat com de un bon pintor se requer i de dit senyor Albareda se confie.

Item que haje de donar lo dit senyor Albareda lo dit retaula tot apunt i pintat, i aquell assentat en la capella del Roser, que es son lloch, de assi al dia o festa de Nostra Senyora de Agost mes prop vinent, tot a costes i despeses de dit senyor Albareda.

Item que los dits senyors obrers a llurs riscos, costes i despeses, hagen de portar tota la fusta de dit retaula en la casa i habitacio de dit senyor Albareda, la qual es en la present ciutat Vich, i aquella pintada tornarselen en la dita parrochia de Tona i llur iglesia, amb pacte expres que al temps que dit senyor Albareda assentara o fara assentar lo dit retaula en son lloch, los dits senyors obrers li hagen de fer la despesa a ell i a sos jovers, i li haje de ajudar o fer ajudar per assentar lo dit retaula, a costes i despeses de dits obrers.

Item que los dits obrers a llur cost i despeses pogan fer judicar per homens experts en lart de pintar si lo hor que dit senyor Albareda haura posat en dit retaula sera fi o no, i si las colors seran fines o no, i si acars se trobave dit or no esser fi, ni les colors esser fines (lo que nos creu), les hores dit senyor Albareda sie tingut i obligat en pagar lo que dits obrers haurien pagat de fer judicar si lo or i cosas eren fines, i en reffer tot allo que trobave esser fals i no conformarse amb tot lo sobre dit.

Item es pactat i concordat entre dites parts que dits senyors obrers hagen de donar i pagar, com donar i pagar prometten anal dit senyor Albareda per lo pintar de dit retaula i fer totes les coses sobredites, cent trenta sinch lliures moneda barcelonesa, çoes a saber, trenta sinch lliures en continent que dit senyor Albareda posara ma en dita obra i les restants cent lliures li donaran i pagaran en dos iguals pagues, çoes, sinquanta lliures en continent que estara assentat lo dit retaula en son lloch, i les altres sinquanta lliures a compliment de tot lo preu al cap de tres mesos continuos i immediatament següents de dit die que haura assentat o fet assentar lo dit retaula en havant comptadors.

Doc. 38

ABEV, ACF-1844, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notariais, any 1606, p. 1.013-1.014.
23 de desembre de 1606.

De i sobre lo pintar del retaule de Nostra Senyora del Roser de la parroquial iglesia de Sant Feliu de Terrasola, bisbat de Vich, per i entre lo senyor Joachim Albareda, pintor, ciutada de Vich, de una part, e los honorables Hieronim Castell, pages, hereu del mas Castell, i Anthoni Sala, pages, hereu del mas Sala, de la parrochia de Sant Feliu de Terrasola, procuradors lo any present de la confraria de Nostra Senyora del Roser de dita iglesiaparroquial de Sant Feliu de Terrasola, de part altre, son estats fermats i jurats los capitols i pactes següents.

Primerament, es convingut i pactat que dit senyor Joachim Albareda haje de pintar, com pintar promet i se obliga, de pinzell i al oli, lo dit retaule de Nostra Senyora del Roser, i en ell los quinze

misteris del Roser, cada misteri en son retaulo dels retaulons que en dit altar estan fabricats, la inventio empero de la historia sia tota aconeguda de dit senyor Albareda.

Item que haja dit senyor Albareda de deurar las columnes i cornises de dit retaule tot de or fi.

Item que haje de donar lo dit senyor Albareda lo dit rataula tot apunt i pintat be i decentment, com de un bon pintor se requer i de dit senyor Albareda se confie, de assi a la festa de Paschua de resurreccio del Senyor proxim vinent, tot a costes i despesas de dit senyor Albareda.

Item que los dits honorables procuradors, a llurs riscos, gastos i despeses, hagen de portar tota la fusta del retaule en la casa i habitatio de dit senyor Albareda, la qual te en la present ciutat de Vich, i dit retaule pintat tornarlosen en dita iglesia parroquial de Sant Feliu a llurs gastos, amb pacte empero expres que dit senyor Albareda o algun jove per ell vagen a assentar lo dit retaule en son lloch.

Item que los dits procuradors a llur cost i despeses puguen fer judicar per homens experts en lart de pintar si lo dit retaule estara ben pintat i ben acabat, segons que de bon art i de bon pintor se requer, i si acars se trobava dit retaule no stave ben pintat segons lo bon art se requer, les hores dit senyor Albareda sia obligat en reffer tot allo ques trobava no star conforme de bon art se requer.

Item es pactat i concordat entre dites parts que dits honorables procuradors hagen de donar i pagar, com donar i pagar prometen a dit senyor Albareda, tant per los treballs de pintar dit retaule, com de qualsevol despeses i gastos fets i posats en lo pintar de aquell i fer totes coses sobredites, sinquanta sinch lliures barceloneses en tres iguals pagues, ço es a saber, la primera paga en continent que dit senyor Albareda posara ma en dit retaule, i la segona paga en continent que estara acabat de pintar lo dit retaule, i la ultima i derrera paga en la festa de sant Miquel del mes de satembre proper vinent, sens dilatio ni exceptio alguna, amb salari de procurador per quiscun dia dins Vich 5 sous i fora Vich 10 sous, amb restitutio i esmena de missions i despeses, amb promesa de no fermar de dret a pena de L sous, i per ço se obliga tots llurs bens, i de quiscun dells a soles, mobles e immobles haguts i per haver, amb renunciatio de bens de noves constitutions etc.

Et ideo nos dicte partes laudantes etc.

Testes sunt reverendus Petrus Boxeda, presbiter, vicarius dicte parrochialis ecclesie Sancti Felicis, et Anthicus Claramunt, pictor civis Vici.

Doc. 39

ABEV, ACF-2138, Agustí Argemir, notari episcopal, manuals notarians, any 1608, s.f.; i ABEV, ACF-1710, Onofre Calvet, notari episcopal, manuals notarians, any 1608, s.f.
17 d'abril de 1608.

Sobre del pendre a preu fet a pintar i dorar lo retaula sots invocatio de sant Salvi entre lo senyor Joachim Albareda, mercader i pintor, ciuteda de Vich, de una part, i lo honorable Pau Canall, baxador, ciuteda de Barcelona, de part altra, son estats fets, pactats i jurats los capitols següents.

Primerament, lo dit senyor Albareda pren a preu fet a pintar i dorar lo dit retaula de sant Salvi en lo qual i ha tres figuras de bulto i tres pasteras, las quals figuras pintara i deurara conforme a bon art pertany i tambe de la mateixa manera las ditas pasteras i taulons pintara i deurara i en aquells pintara las istorias que per dit mossen Canall, o per son procurador, li seran anomenadas, la qual obra promet dit senyor Albareda fer a gastos seus propis i no en manera alguna de dit Canall de assi a deu del mes de setembre primer vinent, i asso promet attendre i complir a totas las obligations baix aposadoras.

Item lo honorable mossen Joan Tartera, calsater, ciuteda de Vich, procurador general i amb libera i general adminstratio segons se asareix a constituït i ordenat del honorable Pau Canall, axi com de dita sa procura amb libera i general adminstratio com asereix constatat amb acte rebut i testificat en poder del honorable i discret Honofre Calvet, notari publich de Vic, i any en aquell contengut en dit nom, conve i en bona fe promet a dit senyor Albareda que dit son principal li donara i pagara per lo preu fet de pintar i dorar lo dit retaula de sant Salvi cent i quaranta lliures moneda barcelonesa pagadores en lo modo següent: ço es, quoranta lliures moneda barcelonesa sera pres i quans dit senyor Albareda volra, i les restants cent liures a compliment de les dites cent i quaranta, que es lo preu de dit preu fet, tota hora i quant dit senyor Albareda aura acabada dita obra conforme dalt esta pactat. E las ditas parts, la una part al altra, prometten totes les coses sobre dites i pactades attendre i complir sens dilatio ni sensa alguna, amb salari de procurador dins la ciutat de Vich ve i fora.

Testes sunt Petrus Tolsa, baixator, et Petrus Pont, sartor, cives vicenses.

Doc. 40

ABEV, ACF-1847, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1609, s.f.
17 de setembre de 1609.

En nom de Deu, Amen.

De i sobre lo pintar lo retaula major i lo retaula de santa Margarida de la iglesia parroquial de santa Scicilia de Voltraga, bisbat de Vich, per i entro lo reverent senyor Bernat Margarau, prevere rector

de dita parroquial de Santa Cíclia de Voltraga, i Amador Serratosà i Codina, pages de dita parroquia i obrer lo any present de dita parroquial iglesia de Santa Scíclia, i Pere Prat, pages hereu del mas Prat de dita parroquia, lo any proppassat obrer de dita iglesia parroquial de Santa Cíclia de Voltrega, i Mathia Verges, parayre, ciutada de Vich, usufructuari del mas Verdaguer de la dita parroquia de Santa Cíclia de Voltrega, constant lo matrimoni entre ell i Angela, muller sua, i altrament per sos credits possessor de dit mas, de una part, i lo honorable Joachim Albareda, mercader i pintor, ciutada de Vich, de part altra, son stats fets, pactats, fermats i jurats los capitols i pactes següents.

Primerament, es concordat i pactat entre les dites parts que dit senyor Joachim Albareda, per la quantitat baix escrita, de así a la festa de pasqua de resurreccio primer vinent, haja i sia obligat, com de i amb lo present se obliga i promet dit senyor Albareda a dits senyor rector i altres predits, lo dit retaula major de dita iglesia parrochial de Santa Cíclia de voltraga i lo retaulet de santa Margarida de dita iglesia de las colos convenients i bonas, i que en aquells pintara las istorias que dit senyor rector li designara i dira, i deurara lo que de dits retaulas se haura de deurar segons se pertany a bon mestre i bon art, de or fi, i ditas pinturas de dits retaulas fara ben fetas i ben acabadas, com se pertany de bon mestre i bon art, a totes ses despeses i treballs, sens haver i de contrabuir ni donar cosa alguna dits senyor rector i altres predits, cosa alguna, sino tant solament la quantitat baix escrita.

Item los dits senyor Bernat mas Garau, Amador Serratosà i Codina, Pere Prat i Mathia Verges, prometten a dit mossen Albareda que per lo pintar dits retaules major de dita iglesia i retaules de santa Margarida, com se pertany de bon mestre i bon art, i deurar aquells en los llochs que convindra, de bon mestre i bon art, de bon or fi, dins lo temps demut dit, donaran i pagaran a dit senyor Joachim Albareda noranta sinch lliuras barceloneses, es asaber, cinquanta lliures barceloneses de present, i les restants quoranta sinch liures barceloneses per compliment de así a la festa de Nostra Senyora de agost proxim, i per apintar los aportaran en la present ciutat, en la casa de dit Albareda, dits retaulas, i apres de ser pintat lo tornaran a dita iglesia de Santa Cíclia de Voltraga a llurs despeses proprias.

Et ideo nos dicte partes laudantes etc.

Testes firme dictorum dominorum Bernardi Masgarau, rectoris, et Mathie Verges, et Joachimi Albareda sunt reverendus dominus Franciscus Masgarau, presbiter monachus major ecclesie vicensis, et Petrus Paulus Sanmarti, scriptor Vici.

Doc. 41

ABEV, ACF-1848, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarials, any 1610, s.f. 1610.

Apuntament sobre lo pintar i daurar del retaule de Nostra Senyora del Roser de Olost.

Çoes asaber que la imatge i figura de Nostra Senyora, abla pastera ovada de aquella, fara tota de or, i lo manto i ropatges de dita figura i los seraphins i rosari del entorn de dita pastera estofat de las colors que a la naturaleza de cada cosa convindran mes.

Daurara tambe tota la cornisa gran, i dexant la alquitrava i corona i lo camper del frizo de dita cornisa de or descubert; fara la talla de dit frizo, la coloma i seraphins estofat de varias colors com es dit de la imatge i seraphins. Les mensulas, empero, de la corona, stofara de blanch i entre mensula i mensula, sobre del or, una rosa stofada amb algunas fullas verdas. Axi matex, daurara totas las quatre columnes i traspilars absos capitells i vazas, i dexant lo demes de or descubert, stofara tota la talla, capitells i les vazas abla varietat de colors que la naturaleza de cada cosa demanara, com dalt es dit. Les canals, empero, de las ditas columnes, stofara de blanch. Lo camp que resta entre los dos traspilars de cada part daurara tambe i stofara del color i ablar que campejara y parexera millor entre les dos columnes.

De la matexa manera, daurara tota la finicio de dit retaule, la figura del Deu Pare, penjants de fruites, angelets i seraphins, i les ditas figuras i ropatges dellas i los penjants stofara abla diversitat de colors a cada cosa conveniens, com dit es. Les mensules, empero, stofara amb lo mateix modo i com es dit de las de la cornisa gran, abses roses enmig dellas.

Axi tambe daurara tot lo bancal de dit retaule, i les figuras de sant Francesch i sant Hiacinto rellevadas en los pedestrals absos ropatges, i la demes talla de dit bancal, o sia la dels costats, dins i de fora de dit pedestral, stofara abla diversitat de colors que demanara cada cosa, com dit es. Les dos mensules, empero, sobre que esta assentat i carrega tot lo dit retaule, pintara del color que mes convindra al fullatge i demes talla amb uns perfils de or en les fulles i a hont convindra.

E no res manco, promet fer i pintar al oli, de bonas i finas colors, la taula gran de dit retaule, acomodat en ella alrededor de la sobredita pastera ovada, los quinze misteris del sant Roser dins de quinze guirnardas fetas i compostas, tan grans com se puguen, de las brancas, brocs, fullas i rosas que ixen de un roser plantat en lo mig i fondo de dita taula gran, com fen un pais o jardi molt vert i regalat, i conforme li designaran i diran los senyors Antoni Masmitja, canonge de la seu de Vich, i [Juan] Alavedra, rector de dita parroquial iglesia de Olost; axi tambe fara a consensu de dits senyors lo taulo del bancal abla historia que designa la bulla i figuras que volran.

Entes, empero, que tota esta obra se aja de fer dins la present ciutat de Vich, ahont los dits obrers posaran o faran posar tot lo dit retaule, i apres de pintar i daurar lo tornaran en dita iglesia a tots gastos i despeses dells, dits obres o de la dita confraria. Quan, empero, volran portar dit retaule

pintar, dit Albareda aja de compondre i accommodar totas las peças de aquell de la manera que amb manco perill se porra portar, donanli dits obrers les coses que seran menester i que al temps que se aportara dit retaule i assentara en la capella, aja de assistir alli dit Albareda sens que perço li ajen de donar cosa alguna, sino cavalcadura i despesa lo temps estara. Mes que si en lo posar i assentar de dit retaule se gastara alguna cosa, que lo dit Albareda, com sia de son art, o aja de adobar i reparar atots gastos seus, excepto la despesa.

Mes que si aparexera als dits obrers reparar, llevar, o afegir alguna cosa en dit retaule abans de pintarse, com es voler adobar la pastera afondintla o traentla enfora, i afegirli alguns serafins, o reparar la figura del Deu Pare fent li algun ropatge i alguns nuvols amb alguns seraphins entre los nuvols i alguna diadema o altres ornasos que convingan per dar bon remate i finitio a dit retaule, que perço no se aja de afegir ni llevar al preu concertat.

Mes que si aparexera al dits obrers folrar amb argent part los penjants i fruites de dit retaule, que dit Albareda haja de pintar del color que millor parexera campejar detras de dits penjants, i que a la vora forana aja de daurar dita part.

Mes que si en los campers i altres parts de dit retaule ahont estara lor descubert parexera pera mes ornasos de la obra, que dega fer sobre del or alguna cosa stofada, que lo dit Albareda o aja de fer sens averli de afegir al preu. Axi tambe, si en algunes parts de dit retaule aparexera que lor reste mes descubert del concertat que tampoch selin aja de llevar del preu.

Lo preu 140 lliures barceloneses, pagadores amb dos pagas, çoes 40 lliures enser comensada la feina, sempre que dit Albareda volra, i les restans 100 lliures acabada tota la obra i assentat lo dit retaule en la capella. I los diners seli han de dar dins la ciutat de Vich.

Doc. 42

ABEV, ACF-1924, Joan Ribot, notari episcopal, manuals notarials, any 1612, p. 16v-17v.
8 de gener de 1612.

De i sobre lo pintar del retaula devall scrit per i entre lo reverent senyor Balthazar Socarrats, prevere rector de la iglesia parrochial de Sant Marti de Sanfores, del bisbat de Vich, Saldoni Carrera, pages, hereu del mas Carrera, i Aris Riera, tambe pages, tots de la parroquia de dit sanct Marti de Santfores i lo any present, qui ha començat acorrer lo primer diumenge del mes de octubre prop passat, procuradors de la confraria de Nostra Senyora del Roser en dita iglesia instituida i erigida per autoritat aplica, de una part, e lo honorable Joachim Albareda, mercader i pintor, ciuteda de Vich, de part altre, per i entre les dites parts son estats fets, pactats, fermats e jurats los capitols de concordia, pactes i avinenças següents.

Primerament, es convingut i concordat entre dites parts que lo dit mossen Joachim Albareda a sas costas i despeses, de assi per tot lo mes de juny primer vinent, haja i tinga axi com amb lo present a major cauthela per la quantitat i preu devall scrit a sas costats i despeses promet pintar i daurar lo altar i retaula de la capella i confraria de Nostra Senyora del Roser en dita iglesia parrochial de dit Sant Marti de Santfores, construit del modo i forma seguent.

Primo, pintara i daurara de or fi i fines colors la cornisa, bancal i columnas de dit retaula, axi com de bon architector se pertany, ço es, tot lo que es entre tall daurara i los camps de dit retaula pintara de blau i de altres colors conforme lo lloch demanara.

Item daurara i stofara los penjants dels fruitatges de dit retaula amb las colors conforme aquiscon de dits fruitatges pertanyera i tocara, i los seraphins i minyons encarnara i daurara conforme se acostuma de daurar i encarnar en semblants retaulas.

Item pintara amb oli de bones i fines colors en los tres taulons de dit bancal de dit retaula tres istorias de la passio de Nostre Senyor Deu Jesucrist, ço es, aquiscon taulo una istoria, i en lo taulo de la part dreita, al costat de la pastera, la istoria de la Visitatio de Nostra Senyora i santa Elizabeth, i en laltre taula de dita pastera, de la part esquerra, la istoria de la Nativitat de Nostre Senyor Deu Jesucrist, i en lo taulo de dalt, sobre la pastera del mig, la istoria de la Coronacio, i en las dos mensulas la istoria de la Salutatio del Angel a Nostra Senyora, ço es, a la una, la figura del Angel, i a laltra, la figura de Nostra Senyora, i en lo enfrontspici de dalt la figura que per dits rectors i procuradors sera designada i assenyalada.

Item daurara la clau de dit retaula.

Item es concordat i pactat entre dites parts que los dits mossen Balthazar Socarrats, Saldoni Carrera i Arcis Riera, procuradors dalt dits, per tots los treballs per lo dit mossen Joachim Albareda posadors per raho de las sobra ditas cosas, hajan, de axi com amb lo present a major cauthela prometen, donar a dit mossen Albareda, en Vich, sinquanta lliures moneda barcelonesa, ço es, vint i sinch lliures en lo principi de la dita fahena, dotse lliures i deu sous en lo fi de la dita obra i fahena i las restants dotse lliures i deu sous en lo die o festa de sant Miquel del mes de setembre primer vinent.

Et ideo dicte partes laudantes etc.

Testes sunt reverendus dominus Paulus Arimany, presbiter vicarius dicte ecclesie parrochialis Santi Martini de Sentfores, Lucianus Toll, faber lignarius, civis vicensis, Jacobus Oliver,agricola in manso Codinach, parrochie vicense habitatore, et Joannes Casals, scriptor vicensis.

Doc. 43

ABEV, ACF-1850, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarials, any 1612, s.f.
10 de setembre de 1612.

Sobre lo pintar i dorar lo rataule de sant Hiacinto de la iglesia de Santa Maria del barri, situada en la parroquia de Sant Andreu de Thona, bisbat de Vich, entre lo molt reverent senyor Joseph Bojons, en quiscun dret doctor, rector de la iglesia parroquial de dit Sant Andreu de Thona, i los honorables Francesc Vilamajor, pages, hereu del mas Vilamajor, i Pere Planells, pages, hereu del mas Planells de dita parroquia de Thona, i lo corrent any obrers de dita iglesia parroquial, de una part, i lo senyor Joachim Albareda, mercader i pintor, ciutada de Vich, de part altre, es estat pactat, convingut i tractat lo seguent.

Primerament, lo dit senyor Joachim Albareda, de assi a la festa de Paschua de Resurrectio del Senyor, proxim vinent, per la quantitat baix escrita, pagadora com baix se contindra, promet i se obliga pintar i dorar lo retaula de sant Hiacinto que es en la dita iglesia de Santa Maria a tots gastos i despeses sues, de bones i fines colors i de or fi, conforme de bon art se pertany i se requer, sens que dits senyors rector i obrers li hajan de donar cosa alguna axi de or com de colors, ans be tot vingue a carrech de dit senyor Albareda i tot ho haja de posar dit Albareda de sos bens propis.

Item promet i se obliga dit senyor Albareda pintar en les taules que son en dit retaule les histories que aparexera a dits senyors rector i obrers i dorar les cornises i talla de dit retaule i lo demes que convindra dorar de aquell conforme de bon art se requer.

Item los dits senyors rector i obrers, per lo pintar i dorar dit retaule conforme dalt esta dit, prometen que donaran i pagaran a dit senyor Albareda, axi es a saber per lo dit pintar i dorar com per totes les colors i per tot lo or i altres coses necessaries per pintar i dorar dit retaule, cent i vint lliures barceloneses, les quals li prometen donar i pagar en moneda de argent dins la present ciutat de Vich, çoe es a saber, quoranta lliures barceloneses ara de present i les restants vuitanta lliures en continent que lo dit retaula sera acabat de pintar i dorar a tot son punt i assentat que sera en la capella de dit sant Hiacinto, i tambe prometen i se obligan dits senyors rector i obrers aportar a costas i despeses llurs en casa de dit senyor Albareda, en la present ciutat de Vich, lo dit retaule pera dorar i pintar aquell, exceptades, empero, les pessas grosses que commodament no podran portar en la present ciutat, les quals sia obligat axi com amb lo present se obliga dit senyor Albareda anar a pintar i dorar en la dita parroquia de Thona, en la part es a saber i lloch a ell designadora per dits senyors rector i obrers, que sia lloch empero apte i idoneo qual conve per a poder pintar i dorar les dites pessas grosses, lo restant, empero, de dit retaule que se haura aporta dins la present ciutat, sen ho hajan de aportar dits rector i obrers o fer aportar apres que sera pintat i dorat a costes i despeses llurs i no de dit senyor Albareda.

Et ideo nos dicte partes laudantes etc.

Testes firmarum omnium excepto domino Petro Planello sunt honorabiles Jacobo Jutglar, pictor, Fransicus Albanell, faber lignari, cives Vici, et Franciscus Serrahima, scriptor Vici.

Doc. 44

ABEV, Arxiu parroquial de Sant Hilari de Vidrà, manuals notarial, R/15, anys 1606-1614, p. 341-342.

1 de maig de 1613.

En nom de Nostre Senyor Deu Jesucrist i de la gloriosa Verge Maria mare sua sia, Amen.

De i sobre la concordia acerca de les coses devall scrites fahedora entre los honorables Joachim Albareda i Jaume Jutglar, pintors, ciutadans de la ciutat de Vich, de una part, i Nicholau Domenec, Antoni Verni i Joan Alibes, pabordes i administradors lo any corrent de la confraria de la Verge Maria del Roser instituida en la iglesia parrochial de Sant Hilari de Vidra, bisbat de Vich, de part altre, son estats fets, firmats i jurats los pactes següents.

E, primerament, es pactat que los dits honorables Joachim Albareda i Jaume Jutglar, de llur grat i certa scientia, convenen i prometen a dits pabordes, que dessi per tot lo mes de agost primer vinent, pintaran lo retaule del Roser de dita iglesia de Vidra amb dos angelets, les istories pintades al oli amb colors fines conforme es del art de bon pintor, i deuraran de or fi lo que convindra, ço es, tot lo relleu, talle i mollures de dit retaule, i aquell prometen donar bo i assentat en la capella o altar del Roser de dita iglesia de Vidra dins dit temps. Item es pactat que lo dit mossen Albareda conve i promet que de sa propia ma pintara les istories i figures de dit retaule, amb pacte empero i conditio que los dits pabordes li hagen de aportar en la casa de sa habitatio los teulons de dit retaule.

Item es pactat que los dits pabordes i administradors de dita confraria del Roser, amb interventio i voluntat de molts altres parrochians de dita parrochia, convenen i prometen a dits honorables Joachim Albareda i Jaume Jutglar donar i pagar a ells per lo treball de pintar dits retaule i dos angelets, setanta sinc lliures moneda barcelonesa per les pagas següents: ço es, quinse lliures ara de present, vint lliures quant dit retaule sie cerca de mitx pintat, i les restants quaranta lliures quant dita obra sie tota acabada i assentada, les quals coses totes i sengles sobredites convenen i prometen dites parts, ço es, la una a laltre i en desemps fer servir, attendre i complir, conforme per cada una de dites parts esta pactat i promes, sens dilatio alguna amb salari de procurador V sous dins la ciutat o lloc de sa habitatio i fora deu sous per die, ultra dels gastos per sobre dels quals i per estes coses attendre i complir obligan, ço es, los dits pabordes los bens de dita confraria tots i sengles presents i esdevenidors, no entenen empero per estes coses obligar llurs bens propis, i los dits senyors Albareda i Jutglar obligan llurs bens i de cada hu dells insolidum mobles i renuntian expressament als beneficis i drets de dividir i cedir actions i a la nova constitutio epistola de Adria i consuetut de

Barcelona pactat de dos o molts qui obligan en un mateix contracte, i també renuntian a totes feries, gracies, privilegis per cessio de bens per i a llur for propi, is sotmeten al for i discret dels magnífichs veguers de Barcelona i Vich i altre a hont per aço sie hagut recors amb poder de variar llargament, i constitueixen procurador a qualsevol dels notaris scrivans i nutios de dites corts i altres privilegiades perque en nom llur i de cada hu dells pujan firmar scriptura de ters i obligar llurs persones i bens llargament conforme lo stil de la cort, prometent tenir per ferm i agradable, i no revocaró sots obligatio de llurs bens, i aixó prometen i juren tots los sobredits.

Testes firmarum dictorum Jacobi Jutglar, Antoni Verni et Joanis Alibes, qui dicto die firmarunt sunt Sigismundus Bertoli et Joannes Petrus Plana, agricole dicte parrochie de Vidra. Testes vero.

Doc. 45

ABEV, ACF-1926, Joan Ribot, notari episcopal, manuals notarials, any 1614, p. 163-164.
13 de juliol de 1614.

Sobre lo pintar i daurar del retaula devall scrit per i entre lo reverent senyor Michael Joannes Llorca, prevere rector de la iglesia parrochial de Santa Eugenia de Berga, del bisbat de Vich, Joan Fontanelles, pages, hereu del mas Fontanelles, i Iasinto Plantamor, pages, hereu del mas Plantamor, tots de la parrochia de dita Santa Eugenia de Berga, lo any present qui ha començat a correr en lo mes de octubre prop passat procuradors de la confraria de Nostra Senyora del Roser en dita iglesia parrochial instituida i erigida, de una part, i lo honorable Joachim Albareda, mercader i pintor, ciuteda de Vich, de part altra, per i entre les dites parts son estats fets, pactats, fermats e jurats los capitols de concordia, pactes i avinença següents.

Primerament, es convingut entre dites parts que lo dit mossen Joachim Albareda a sas costas i despeses, de assi lo die o festa de Nadal primer vinent, haja i tinga de axi com amb lo present acte de concordia a major cautela per la quantitat i preu devall scrit, a sas costas i despeses, de assi lo dit die o festa de Nadal primer vinent, promet pintar i daurar lo altar i retaula de la capella i confraria de Nostra Senyora del Roser en dita iglesia parrochial de dita Santa Eugenia de Berga constituït del modo i forma següent.

Primo, pintara i daurara dit altar dins la ciutat de Vich amb bones i fines colors i de bon or fi, com de bon art ser pertany, es a saber, que pintara en las taulas de dit altar les istorias li seran designades per dits senyors rector i procuradors, i daurara las molluras i tall son en lo cabestral i cornisas i ni mes ni manco, las columnas i capitells, penjants de fruites i no res manco, pintara i daurara los buïts de la talla de blau fi i altres colors conforme dita obra requerira i la bona discretio demanara, i tota la demunt dita feina a costs i despeses sues i dins lo temps demunt dit.

Item los dits senyor rector i procuradors convenen i en bona fe prometen al dit mossen Joachim Albareda que ells, a costs i despeses llurs, aportaran dins Vich lo demunt dit retaule, sempre que dit mossen Albareda volrra.

Item es pactat entre dites parts que los dits senyor Michael Joan Llorca, rector, Joan Fontanelles i Iassinto Plantalamor, procuradors dalt dits, per los treballs i cabals per lo dit mossen Albareda posadors per raho de las cosas sobraditas, hajan de, axi com amb lo present a major cauthela prometen, donar a dit mossen Joachim Albareda, dins la present ciutat de Vich, vuitanta sinch lliures moneda barcelonesa, ço es, vint i sinch lliures en lo principi de la dita fahena i las restants sexanta lliures a compliment de las ditas vuitanta sinch lliures en lo fi de la dita obra i fahena.

Et ideo nos dicte partes laudantes etc.

Testes sunt Jacobus Jutglar, pictor, et Paulus Brunya, magister domorum, cives, ac Joannes Casals, scriptor vicensis.

Doc. 46

ABEV, Arxiu parroquial de Sant Boi del Lluçanès, manuals notariaus, R/94, anys 1605-1614, p. 518-520.

27 d'abril de 1608.

En nom del Nostre Senyor Deu Jesucrist sia i de la humil Verge Maria mare sua, Amen.

De i sobre lo pintar del retaule se es fet per la confraria de Nostra Senyora del Rosser se ha fundat en la iglesia de Sanct Baldiri de Llussanes entre mossen Pere Pau Camps, pintor, ciutada de Barcelona, de una part, i Pere Sangles i Sebastia Codinach, pagesos de dita parrochia, lo any present obres de dita iglesia de Sant Boi, de part altre. De i sobre les quals coses entre dites parts son estats fets, pactats, fermats e jurats los capitols de concordia, pactes e avinensas següents.

Primerament, lo dit mossen Pere Pau Camps, pintor, conve i en bona fe promet als dits obres i a llurs successors en dit offici de obres, que ell, a costs i despeses sues, pintara i daurara amb or fi i colors fines lo dit retaule, pintant misteris de Nostra Senyora del Rosser, ço es asaber, en los taulons del bancal tres figures de verges de mig cos, les quals millor aparexeran a dits obres, i en los taulons del costat de Nostra Senyora, la Nativitat, i en lo altre taulo, la Adoratio dels reis, i en lo taulo del mig, sobre de Nostra Senyora, lo misteri de la Assumptio, i en cada mensula dels costats, entre totes dos, la Salutatio del Angel, ço es, en la una part Nostra Senyora i en la altra lo Angel, i aso per preu de trenta quatre lliures barceloneses pagadores en lo modo següent: ço es, deu lliures lo dia desfaran dit retaule per portarlo a Vich, dotse lliures lo dia que dit mossen Camps haura pintat i assentat dit retaule i les restants dotse lliures a compliment de les dites trenta quatre lliures de aci a la festa de tots sancts primer vinent, e aço promet fer attendre i complir, tenir i observar, sots obligatio de tots

i sengles bens seus mobles e immobles aguts i per haver, amb totes clausules necessaries i amb jurament.

Item los dits Pere Sangles i Sabestia Codinach, obres predits, convenen i en bona fe prometen al dit mossen Camps que li donaran i pagaran les dites trenta quatre lliures per les rahones sobre dites en lo modo i termes sobredits, e per so ne obliguen tots i sengles bens de la dita llargament i amb jurament.

Et ideo nos dicte partes laudantes etc.

Testes sunt Joannes Vinyes alies Jusaps, agricola parochie sancti Augustini, dicte vicencis diocesis, Raphael Vinyes, negociator ville sancti Felicis de Torillione, dicte vicensis diocesis.

Doc. 47

ABEV, ACF-1852, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notariais, any 1614, s.f.
16 d'abril de 1614.

En nom de Deu sia, Amen.

De i sobre les coses devall scrites per i entre lo reverent senyor Anthoni Joan Valeta, prevere, rector de la parroquial iglesia de Sant Marti Sescors, bisbat de Vich, i los honorables Bernat Comermena i Bernat Llaffrencha, lo corrent any obrers de dita iglesia parroquial, i Joan Sorribes i Bernat Camprodon, pagesos, lo corrent any pabordes de la confraria de Nostra Senyora del Roser de dita iglesia parroquial de Sant Marti Sescors, de una part, i lo honorable Pere Pau Camps, pintor, ciutada de Vich, de part altre, es estat convingut i pactat lo seguent.

Primerament, lo dit honorable Pere Pau Camps promet i se obliga que per la quantitat baix escrita pagadora com baix se contindra, de assi al dia o festa de sant Just proxim, que sera a vint i vuit del mes de maig proxim vinent, daurara i pintara lo tabernacle que novament se es fabricat per Nostra Senyora del Roser en la dita iglesia parroquial de Sant Marti Sescorts en esta forma: ço es, que daurara de or fi les mollures i grutescos de dit tabernacle i los campers de aquell pintara de bones i fines colors, de aquelles, es a saber, que millor se acomodaran a la obra de dit tabernacle i de la manera que de bon art i bon mestre se requer, i tambe promet pintar la peanya de Nostra Senyora per estar o que esta en dit tabernacle jaspeada i los dinteles de la cornisa, ço es lo envers tambe de un jaspe o de altres colors conforme millor aparexera convenir a dit Camps. Axi mateix, promet dit mossen Pere Pau Camps, que de assi a la festa de sant Jaume, que sera a vint i sinch del mes de juliol proxim vinent, pintara lo retaule de sant Jaume que es en dita iglesia parroquial de Sant Marti Sescors en esta forma: ço es, que en les cornises, dins lo firso, i fara una mostra de or, i lo demes que aparexera convenient en les motllures i en los pilars de dit retaule, fara los vius de or i los

fondos de les canals blaus o de altre color que a ell li aparexera mes convenient, i en los taulons de dit retaula pintara les figures o historias que per dit sor rector li seran designades, amb les colors que mes convindran i de bon art i de bon mestre se requer. Axi mateix, promet dit mossen Camps, i se obliga de sos diners propis, fer fer dos mensulas i un frontispici de fusta que faltan en lo dit retaule i tambe unes polseras tambe de fusta i en elles obrades algunes fruites a modo de penjants de la llargaria de dit retaula, i dites mensules i frontispici donara i pintara de la manera convindra a la obra i pintura de dit retaule i les dites polseras plateadas i pintara les fruites quiscuna conforme lo color haura de tenir, i tot lo demunt dit fara i fer promet dit mossen Pere Pau Camps, i donar i bestraure tot lo or i totes les colors i altres coses per pintar i dorar los dits tabernacle i retaule de sos propis diners, conforme i de la manera que de bon art i bon mestre se requer.

Item los demunt dits senyor rector, obrers i pabordes convenen i en bona fe prometen al dit mossen Pere Pau Camps que per tot lo demunt dit fer promes per dit mossen Camps, axi es a saber, per lo or, colors i per lo fer dites mensulas, frontispici, polseras i penjants i per totes les altres coses necessaries per lo dorar i pintar los dits tabernacle i retaule com dalt esta dit, li donaran i pagaran cinquanta dos lliures barceloneses, les quals li prometen donar i pagar dins la present ciutat de Vich en moneda de argent en esta forma: es a saber, quinze lliures barceloneses en continent que la present concordia sera fermada i les restants trenta set lliures li donaran i pagaran en dos iguals pagues, es a saber, la mitat quant lo dit retaule de sant Jaume sera mig pintat i lo restant de dita quantitat i restant mitat acabada que sera tota la demunt dita obra per dit mossen Camps fer promesa en continent.

Et ideo nos dicte partes laudantes etc.

Testes sunt firmarum omnium Sorribes excepto sunt reverendus dominus Joannes Codina, presbiter in ecclesie vicensi beneficiatus, Honofrius Homs, scriptor, et Franciscus Serrahima, notarius publicus, cives Vici.

Doc. 48

ABEV, Arxiu parroquial de Santa Maria d'Alpens, manuals notarians, R/18, anys 1609-1620, p. 155-157.

18 de maig de 1614.

Sobra la obra i fabrica sea de fer tenir i degudament observar en lo pintar lo retaula del altar de Nostra Senyora Senyora del Roser en la iglesia parroquial de Santa Maria dels Pens, del bisbat de Vich, lo qual retaula se es donat a pintar al senyor Pere Pau Camps, pintor, ciutada de Barcelona, avui habitant en la ciutat de Vich, la qual obra donan en nom de tots les demes parroquians los honorables Joan Pau Graell, pages, hereu de la casa del Graell de dita parroquia, i lo honorable

Montserrat Sardanyons, pages, hereu de Sardanyons, i Thomas Balmes i Colomer, pages, i Pere Vila, menor de dias, hostaler, tots de dita parroquia, amb los pactas devall scrits i continguts. Primo, lo banchal i la cornisa mes alta, ço es, la mes alta mollura, que sia daurada, i lo de mes que amaga lo parador sia de colors differents, i los dos padestrals forans del banchal que dit parador no pot amagar fara la mostra de or i lo camper de carmesi. Item en las columnas fara tot lo tertio de hor i apres blau esgraffiat e las canals lo veu de hor i les canals de blau i blanch i la color blau i carmesi, ço es, la un de un color i laltre de altre color, i las pilastras pintara de aspi blau i blanch, i en las voras, dalt a baix, posara un vici de hor per cada part de ditas pilastres per tenir en la cornisa blau i blanch, so es, lo friso, la mostra de hor i la camp blau, i lo desus de las mensules, lo espai que hi ha de una a altre, fara la una blau i laltre blanch, i lo desus fara una mostra de hor esgraffiat. Item totes les demes columnas que sia la mostra de hor i lo color blau i blanch. Item las stemas del senyor Joan Vila prevere rector de Santa Eularia de Banyeras del Panades, sian deuradas i la bola del frontaspici daurada. Item las mensulas daurades i graffiadas, com las de sant Cristophol. Item los taulons pintara a cada hun un misteri del Roser amb son color i pintara al oli i en los sancts aposara las coronas de hor a cada sant i lo parador de dit altar pintar amb son color i lo bosell de dalt amb hor. Item la pastera de dit retaula pintara aconeguda sua estiga be. Item las fruiteras pintara de plata, la pere per pere, i axi mateix totas las demes coses contingudes en ditas fruiteras, lo revolt de dita capella pintara dit senyor Camps aconeguda sua i ditas cosas demunt ditas totas i sengles se obliga dit senyor Pere Pau Camps pintar en la demunt dita forma per preu de sinconta sinch lliures moneda barcelonesa pagadores en las pagas següents: ço es, en la primera paga deu lliures i per dita primera paga de fer deurada i pintada la primera andana de dit retaula, i feta aquexa quinse lliures i tenir les altres trenta lliures a compliment de ditas sinconta sinch lliures de así a la festa de tots sancts, obligantse dit senyor Camps de tenir pintat i acabat de pintar lo dit retaula de aci i per tot lo mes de satembre primer vinent, i dita primera banchada se obliga en donar pintada de aci per tot lo mes de juny mes prop vinent, obliganse tots los demunts dits en pagar las ditas cosas sots obligatio de tots los llurs bens i de quiscun de ells insolidum, per lo dit senyor Camps ne obliga tots los bens e aquell se obliga pintar dins la sagrera del Pens i fer be dita obra, volen ditas parts que dit retaula se haie ajduicar aconeguda de bon pintor a gastos de aqui se espactara, so es, que si dit senyor Camps no haura feta be dita obra, conforma la art requerix de arquitectura i pintura, sia tingut dit Camps pagar tot lo salari a dit pintor qui fara la judicatura conforme sera judicat per dit pintor. Item si dit pintor judicara que la obra sia ben feta i acabada haie ser pagat dese salari dels bens de dit anomenat i obligat esser, so uns per altres ne obliga tots llurs bens i de quiscun de ells. Insoldium obligatione etc.

Testes honorabiles Honofrius Fabrega, sutor, et Michael Godaiol, mulio, comorantes in loco del Pens, diocesis.

Doc. 49

ABEV, ACF-2109, Salvador Casals, notari episcopal, manuals notarials, any 1614, s.f.
16 de setembre de 1614.

En nom de Nostre Senyor Deu Jesucrist sia i de gloriosa e humil Verge Maria mare sua, Amen.

Sobre lo pintar i daurar i reparar lo retaula de Nostra Senyora del Roser de la iglesia parrochial de Santa Maria de Vilalleons, bisbat de Vich, per i entre les persones devall scrites son estats fets, pactats, fermats e jurats los capitols de concordia, pactes i avinensa següents.

Primerament, lo reverent senyor mossen Montserrat Balmes, prevera, rector de la dita iglesia de Santa Maria de Vilalleons, i los honorables Banet Sabaters Demunt, pages, hereu del mas Sabaters Demunt, i Jacinto Balmes, hereu del mas Balmes de la parroquia de Tavertet i del mas de la Mata, tots dos pagesos de la dita parroquia de Vilalleons, lo any present pabordes i procuradors de la confraria de Nostra Senyora del Roser de la dita iglesia i parroquia de Vilalleons, donan a preu fet a reparar i fer de nou lo retaula de Nostra Senyora del Roser de dita iglesia de Vilalleons i aquell pintar i daurar al honorable mossen Pera Pau Camps, pintor, ciuteda de Vich; ço es, que las pots del dit retaula si seran dolentas les i tinga de mudar i posarni de noves i dexar lo ala assada en que vui esta i las polseras tinga de fer mig palm de cada part mes amplas i en lo mig del retaula tinga de fer una pastera per a posar la image de Nostra Senyora del Roser de alsada i amplaria que requereix la image de Nostra Senyora del Roser que vui tenen en dita iglesia de Vilalleons. E mes tinga lo dit mossen Camps de posar [quatre miges columnas, ço es], duas columnes o miges columnas canaladas i obrades com es acostumat a cada part de dita pastera. E mes hage lo dit mossen Camps de pintar i daurar lo dit retaula, ço es, pintar lo quis tindra i requere de pintar de bones colors fines, i lo quis tindra i requerera daurar o tinga de daurar de bon or fi, i la petxina i columnes de la pastera tinga de daurar, axi matex, de or fi, i lo de dins tinga de pintar de las colors que mes convindra, i que en dit retaula tinga pintar i acomodar los quinze misteris de Nostra Redemptio i tambe hage de acomodar i pintar en dit retaula la historia de la institutio del Sant Roser, i tinga lo dit mossen Camps de fer assentar lo dit retaula i en la sua capella a costes i despeses sues propries, i totes les dites coses de fer de nou i de reparar, pintar i daurar lo dit retaula, be i degudament, com dalt esta dit, a us i costum de bon pintor, de asi per tot lo mes de maig primer vinent, tot a costes i despeses del dit mossen Camps. Per la qual obra i preu fet de fer de nou i reparar dit retaula i pintar i daurar i assentar aquell, li prometen los dits senyors pabordes i administradors de dita confraria del Roser de dita parroquia de Vilalleons al dit mossen Pere Pau Camps, pintor predict, setanta lliures moneda barcelonesa, les quals li prometen donar i pagar en dita parroquia de Vilalleons, ço es, vint lliures de asi a diumenge primer vinent, i altres vint lliures barceloneses de asi al dia o festa de Pascua de Resurreccio de Nostre Senyor primer vinent, i les restants trenta lliures barceloneses quant aura feta acabada i perfeccionada dita obra de dit retaula, i aso prometen fer, attendre i complir los dits senyors pabordes i administradors de dita confraria sens dilatio ni questio alguna, amb salari de

procurador, dins Vich sinch sous i fora Vich deu sous, amb restitutio i esmena de totes despeses i renuntiant a tots espais, ferries i guiatges etc.

[...] I per major seguretat de las ditas cosas, los dona per fermansa lo honorable mossen Gabriel Font, fuster i boter, ciutada de Vich, cunyat seu, asi present, qui amb ell i sens ell sera tingut i obligat quant en aso lo dit Gabriel Font, asi present, rebent i acceptant lo carrech de la dita fermansa, promet que amb lo dit son principal i sense ell sera tingut i obligat en las cosas dalt dites mes avant, tant lo principal com la fermansa, prometen no fermar de dret, ni allegar plet, ni questio, sots pena de cinquanta sous, i per las preditas cosas attendre i complir obliguen las persones i bens llurs i de quiscun dells asoles.

Etc.

Testes firmarum omnium predictorum qui firmarunt et jurarunt Vici die martis decima sexta mensis septembris anno a Nativitate domini millesimo sexcentesimo decimo quarto sunt [Balsianus] Busquets, sadaserius ecclesie vicensis, et Bartholomeus Valentia, faber lignarius, parrochie Sancti Juliani Ça Sorba, diocesis vicensis, nunch Vici habitator.

Doc. 50

ABEV, ACF-2112, Salvador Casals, notari episcopal, any 1617, s.f.
8 de febrer de 1617.

Sobre lo fer i fabricar, pintar i daurar lo retaula de Nostra Senyora del Roser de la iglesia parrochial de Santa Maria de Vilalleons per i entre les persones devall scrites.

Primo, lo honorable Pere Pau Camps, pintor, ciutada de Vich, conve i promet als dits senyors Montserrat Balmes, rector, i als honorables Benet Sabaters de Munt, hereu del mas Sabater de Munt, i a Hiacinto Balmes, hereu del Mas Balmes de Tavertet i del mas de la Mata de dita parroquia de Vilalleons, lo any present pabordes i procuradors de la confraria de Nostra Senyora del Roser de dita iglesia de Vilalleons, assi absents, que attenent i considerant qui los dalt dits senyors pabordes de la dita confraria de Nostra Senyora del Roser havian donat a preu fet a fer i fabricar, pintar i daurar un rataule de Nostra Senyora del Roser en dita iglesia de Vilalleons amb los pactes i conditions posats en lo acte de la concordia entre ells, fermada en poder del notari devall scrit a XVI del mes de setembre de 1614, i ara entre ells se aia affegida feina en dita obra i lo temps de fer dit retaula sia ja espirat, per ço, lo dit mossen Pere Pau Camps, sens perjudici del acte de dita concordia, conve i promet als dits senyors pabordes i procuradors de dita confraria de Nostra Senyora del Roser de dita parroquia de Vilalleons, asi absents com si fossen presents, que de asi al darrer diumenge de maig primer vinent, fara i acabara lo dit retaula si i segons que estava concordat i amb las cosas mudades en dit retaula conforme entre ells esta tractat de paraula i de la manera que

al dit mossen Camps li aparaxara esser mes convenient per adornar lo dit retaula, amb tal, empero, que attes que las setanta lliures que dits pabordes li havien promesas de donar i pagar per dita obra esta tractat que li tingan de pagar i fer complement a les dites setanta lliures del dit primer preu fet i li tingan tambe de pagar tota la feina i trassa que si sera feta de mes, i asso promet fer attendre i complir sens questio alguna.

I per major seguretat dona per fermansa lo magnific senyor Francesch Beulo, ciutada honorable de Vich, asi present.

Item los dits reverent senyor Montserrat Balmes, prevera, rector de dita iglesia parrochial de Santa Maria de Vilalleons, los honorables Benet Sabaters de Munt i Hiacinto Balmes, lo any present pabordes i procuradors de dita confraria de Nostra Senyora del Roser, convenen i prometen al dit mossen Pere Pau Camps, pintor, ciutada de Vich, asi present, que en continent que lo dit rataula sera fet i acabat i assentat conforme esta tractat, li faran compliment a les dites setanta lliures barceloneses, en la primera concordia promesas, i tambe li donaran i pagaran tot lo mes valor de dita obra i feina, conforme entre ells sen poran consertar, i sino conforme los esperts judicaran, en Vich i en moneda de argent, i aso prometen fer, attendre i complir sens questio alguna.

Item es concordat entre las ditas parts que si per cars nos podian avenir del que valrra la feina qui ses affegida en dit rataula, que la tingan de fer judicar a dos pintors i dos fusters, ço es, un pintor i un fuster de cada part, i que las ditas parts tingan de estar al que dits pintors i fusters judicaran haver se de pagar per dita feina i que cada part tinga pagar lo pintor i fuster que i nomenara i los demes gastos si oferiran per igulas parts, i per aso sen obligan la una part a laltra i en desemps tots i sengles bens i drets llurs, mobles e imobles, i amb jurament, llargament, obligantlos personas i bens etc. ut supra etc.

Et ideo nos dicte partes etc.

Testes firme dictorum honorabili Petri Pauli Camps, principalis, et magnifici Francisci Beulo, fidejussoris predicti, qui firmarunt et jurarunt Vici die mercuri octava mensis february anno MDCXVII sunt dicretus Hiacintus Saitis, clericus Vici, et Jacobus Pratnarbonas, faber lignarius, civis vicensis.

Doc. 51

ABEV, ACF-3903, Onofre Calvet (anys 1568-1609) i Jaume Onofre Calvet (CC/11 anys: 1568-1624), concòrdies, anys 1568-1624, s.f., plec solt.
13 de febrer de 1615.

En nom de Nostre Senyor Deu Jesuchrist sia i de la gloriosa e humil Verge Maria mare sua, Amen.

Sobre lo pintar de un tabernacle de la confraria de Nostra Senyora del Roser de la iglesia parrochial de Sant Quirze Safaia, bisbat de Vich, de nou, de sos propis dines fa pintar lo devall scrit Antoni Bernils, per obs de dita confraria del Roser en dita iglesia instituida i fundada, per i entre lo honor Antoni Barnils, pages, hereu i propietari de la casa i heretat de Bernils de dita parroquia, de una part, i lo honor mossen Pau Camps, pintor, ciuteda de Vich, de la part altra, son estats fets, inhits, pactats, fermats i jurats los capitols de concordia, pactes i avinensas següents.

E, primerament, lo dit mossen Pau Camps conve i en bona fe promet al dit Antoni Bernils que per lo preu devall scrit, per tot lo mes de maig primer vinent, li donara a tot punt acabat de pintar i deurar, tot acost gastos i despeses sues, axi de mans, colors i hor, lo dit tabernacle que per dit obs i efecte dit Bernils li ha lliurat, i no resmenys una figura de sant Antoni de Padua de mig cos pintada en una tela de quatre palms a tot quadro, lo qual tabernacle a tot punt deurat i pintat i dita figura de dit sant Antoni de Padua li promet bona i acabada, donar i lliurar li com dit es, per tot lo mes de maig prim vinent, tot bo i rebedor dins la vila de Santa Coloma de Sentellas, amb tal, empero, que dit Antoni Bernils per los treballs axi de mans, color i hor que dit mossen Camps posara en lo deurar i pintar axi de dit tabernacle com tambe de dita figura de sant Antoni de Padua, li hage de donar i pagar vint i set lliures, soes, per lo pintar i deurar de dit tabernacle vint i sinch lliures, i per la dita figura de sant Antoni de Padua duas lliures, les quals li hage de pagar, soes, desaset lliures de present i les restants deu lliures a compliment de dites vint i set lliures en continent li donara i lliurara pintat i deurat dit tabernacle i figura de sant Antoni de Padua, pagadores dins Vich i en moneda de argent.

Item lo dit Antoni Bernils conve i en bona fe promet a dit mossen Pau Camps que per los treballs i gastos per ell posadors en lo deurar i pintar axi de mans, colors i hor del tabernacle que ell per obs i efecte de daurar i pintar li ha aportat de la iglesia parrochial de Sant Quirze Safaia, per obs de la confraria del Roser en [dita iglesia] instituida i fundada, lo qual ell de sos propis diners [mogut per] devotio fa deurar i pintar, i per lo pintar de dita figura de sant Antoni de Padua li donara i pagara vint i set lliures, sols per lo deurar i pintar de dit tabernacle vint i sinc lliures, i per lo pintar i tela de la dita figura de sant Antoni de Padua duas lliures, les quals li promet donar i pagar dins Vich i en moneda de argent, soes, desaset lliures de present, sempre dit Camps volra, i les restants deu lliures en continent que per dit mossen Camps dit tabernacle i figura de sant Antoni de Padua deurat i pintat lliurat li sera, bo i rebedor dins dita vila de Santa Coloma de Centellas.

Item lo dit mossen Pau Camps confessa i en veritat regoneix al dit Antoni Bernils que li ha donades i pagades en lo modo devall scrit vint i vuit lliures, moneda barcelonesa, soes, desaset lliures en paga i rata de aquelles vint i set lliures que per dit Antoni Bernils li son promesas donar i pagar en lo precedent capitol per las mans, colors i hor i treballs de pintar i deurar lo demunt dit tabernacle i figura de sant Antoni de Padua, i les restants onse lliures per la valor de una figura de un Cristo crucifficat gran de bulto i una figura de una Nativitat amb una tela pintada, per dit Antoni Bernils de dit mossen Camps, te comprada, haguda i rebuda lo die present, lo modo de la paga de aquellas

es tal que aquellas te rebudes a ses voluntats i per tant renuntiant la cosa axi no esserli ferma la present apocha de rebuda amb pacte firmissim de aquellas no mes tornar a demanar.

Et ideo dicte partes laudantes etc.

Doc. 52

ABEV, Arxiu parroquial de Sant Boi del Lluçanès, manuals notarians, R/95, anys 1611-1617, p. 166v-168.

10 d'octubre de 1616.

En nom de Nostre Senyor Deu Jesucrist sia i de la humil Verge Maria mare sua, Amen.

De i sobre lo pintar lo retaule maior del glorios sant Baldiri de la iglesia parochial de Sant Boi de Llusanes, bisbat de Vich, entre mossen Pau Camps, pintor, siutada de Vich, de una part, i Sebestia Codinach, hereu del mas Codinach de dita parroquia de Sant Boi, i Salvador alies [Frexar], qui per causa de nupties es entrat en lo mas [Frexar] de dita parroquia de Sanct Boi, obres en lo present any de part altre, amb consentiment de Pere Villarassa, balle de dit terme de Sant Boi, Joan Villardekans, pages, hereu del mas Villadecans, Antoni Pujols, hereu del mas Pujols, Joan Codines, hereu del mas Codines, Hieronim Villarafart, hereu del mas Villar, tots de dita parroquia i amb lo maior part del poble de dita parroquia de Sant Boi, concordaren de sobre las ditas coses amb los pactes i capitulacions següents, amb jurament.

Primerament, lo dit Pau Camps promet deurar tot lo retaule amb sa despesa, gasto de major, tot lo secrari, soes, columnes i cornises, totes las mollures de or fi i talla del tersios de ratlles, canalls de asul o sendre i fines, en las dos parts del sacrari promet pintar un anell a cada part amb alguns impropis de la passio, corresponen amb lo Cristo que esta en la porta del mix. Mossen dit Camps promet me en las columnes grans del retaule i an de ser la talla del tertio tota de or fi i lo viu de las canalls deurat, lo buit dell i blau o de altre color convindra millor.

Mossen dit Camps en la primera cornisa gran, que esta en las peus de sanct Baldiri, age de fer totes les mollures de or fi amb tots los serafinets en ella debuxats, que sols les cares sien de color de cara, amb sa deguada perfectio, i los trilifos i grottas de dita cornissa sien de or amb los fondos de blau, i lo de desus de dita cornisa, que es la part llisa que cau desus les portes, fara dit mossen Camps un artesonat de or amb sos camps de or i blau, amb la deguda proportio.

Item fara dit Camps en la figura de sanct Baldiri feta de or, en la capa, fara algunes carxofes estofades, i la alba feta de blanc i esgrafiada, tot lo demes de las cornises i columnes el modo i forma de la primera, que sie mollures i taulla de or i lo demes a dispositio del que importa per dit retaule.

Item la figura de Nostra Senyora amb los angels sera tota de or posada aquella segons art de pintura requereia, los frontispicis i piramides seran totes daurades amb los fondos de colors, los pedestralls que son del altar an avall fara jaspes mes convenients de correspondencia del retaule, i en las portes i taullons i fara les istories i figures ordenades per los obres que conexaran ser mes convenients a la talla del retaule, i tambe se obliga dit mossen Camps a pintar lo pedestrall del altar, los costats i tota la volta de dit altar amb los convenients per [-] dit retaulla.

Item se obliga dit mossen Camps amb dos anys donar per acabat i pintat lo sobre dit retaule amb lo modo dalt expressat, comensat lo primer any a Nadal primer vinent de 1617 i acabada per Nadal de 1619.

Item los dits Sebestia Codinach i Salvador [Frexar] prometen a donar al dit mossen Pau Camps dos centes cinquanta lliuras de totes les coses contengudes en la pintura de dit retaule amb tres pagues, so es, la primera per Nadal primer vinent que sera 80 lliures, que sera per fer la primera andana, que es la cornisa primera de sant Bardiri amb lo secrari i amb lo demes, la segona paga seran altres 80 lliures per lo Nadal de 1618 per fer la segona andana de sanct Baldiri, amb las columnas i taullons i amb tot lo que dega fer en dit andana. La ultima paga que son 90 lliures restants seran al acabament de dita obra, per lo any de la Nativitat del Senyor de 1619, i per so tenir hi servir los sobredits obres ne obligan tota la obra largament.

Item es pactat que los dits obres li tenen de donar apossento per estar i poder obrar lo dit retaule en la sagrera de Sant Boi i oferir lo enfustament i las bastides i posar lo fuster sera menester per traure lo retaule i tornar posar dit retaule.

Item es pactat que lo dit mossen Camps, per maior seguretat, dona per fermansa a Francesch Puix, hereu del mas Puix i Augulles de la parroquia de Sant Boi, i Gabriel Font, fuster de Vich, i mossen Pradell, siutada de Vich, i per lo tenir i servir se obligan una part a la altre i endesemps tots sos bens amb las clausulles necessaries llargament.

Et ideo nos dicte partes etc.

[In firme] predictorum fuerunt testes Clemens Villadecans, agricola et heres mansi Villadecans, dicte parrochie Sancti Baudili, et Michael Puiols, sartor, dicte parrochie Sancti Baudili de Llussanes, diocesis vicensis.

Doc. 53

ABEV, ACF-2114, Salvador Casals, notari episcopal, manuals notariales, any 1619, s.f.
15 de juliol de 1619.

En nom de Nostre Senyor.

Sobre lo pintar i daurar lo sacrari del altar maior de Nostra Senyora del Roser de la iglesia olim del monestir de Sant Francesc i ara dels Pares Predicadors del orde de Sant Domingo de la present ciutat de Vich entre lo reverent pare fra Lluís Perpinya, conventual del dit monestir, de una part, i lo honorable mossen Pera Pau Camps, pintor, ciuteda de Vich, de part altra, son estats fets, pactats, fermats e jurats los capitols de concordia, pactes i avinensa següents.

Primerament, lo dit reverent pare fra Lluís Perpinya, conventual de dit monestir, dona a pintar i daurar lo sacrari del altar maior amb la cuberta de aquell al dit mossen Pera Pau Camps, pintor, ciuteda de Vich, así present i devall acceptant, lo qual secrari i cuberta de aquell tinga lo dit mossen Pere Pau Camps de pintar i daurar de bon or fi i bonas colors fines, ço es que lo ques tindra de pintar tinga de pintar i lo ques tindra de daurar tinga de daurar, axi per dedins com per defora, a us i costum de bon pintor, i que en las portas tinga lo dit mossen Camps de pintar i posar en las portas de dit sacrari las figuras que lo pare fra Lluís li dira i volrra. Per la qual obra de pintar i daura lo dit sacrari lo dit pare fra Lluís Perpinya promet donar i pagar al dit mossen Pere Pau Camps, pintor predit, cinquanta lliures barceloneses, pagadoras, ço es, la meitat de present i l'altra meitat en continent que sera acabada la dita obra, la qual obra de pintar i daurar dit sacrari tinga de fer perfectonar i acabar la dita obra de así per tot lo mes de setembre primer vinent, la qual obra tinga de fer lo dit mossen Camps a gust i voluntat del dit pare fra Lluís de Perpinya i dels senyors procuradors de la confraria de Nostra Senyora del Roser de dita iglesia de Sant Francesch, i de altra part promet lo dit pare fra Lluís Perpinya que quant la dita obra sera feta i lo dit senyor Pere Pau Camps la aura feta i perfectonada be i degudament, com lo dit pare fra Lluís dell confia, que lo pare fra Lluís donara al dit mossen Pere Pau Camps sinch lliures, dich sinch lliures barceloneses, de estrenas, i aso promet fer, attendre i complir sens questio alguna.

I per major seguretat de dites coses dona per fermansa lo honorable mossen Joan Ros, botiguer de telas, ciuteda de Vich, así present, qui amb ell i sense ell.

Item lo dit mossen Pera Pau Camps, pintor, ciuteda de Vich, accepta lo dit preu fet conve i promet al dit pare fra Lluís Perpinya, así present, que de así per tot lo mes de setembre primer vinent, pintara i daurara lo dit sacrari i la cuberta de aquell, ço es que lo ques tindra de pintar pintara de bonas colors fines i lo ques tindra de daurar daurara de bon or fi i tot lo demes fara i perfectonara be i degudament, a us i costum de bon pintor, i aso promet fer, attendre i complir sens questio alguna, amb salari.

Et ideo nos dicte partes laudantes etc.

Testes firmarum omnium predictorum qui firmavint et iuravint Vici dicta die sunt Francesc Oriol, studens vicensí, et Michael Jalatis, studens, parrochie Sancti Martini de Riuderenas, diocesis gerundensis.

Doc. 54

ABEV, ACF-1857, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarials, any 1619, s.f.
13 de desembre de 1619.

En nom de Deu sia Amen.

De i sobre las cosas infrescrites per i entre lo molt reverent i religios pare comanador i convent del monestir de nostra senyora de la Merce, redemptio de catius, de la ciutat de Vich, de una part, i lo honorable mossen Pau Camps, pintor, ciuteda de Vich, de part altra, son stats fets, pactats i jurats los capitols i pactes següents.

Primerament es convingut i pactat que lo dit mossen Pau Camps, de asi a la festa de sant Joan de juny primer vinent, aja i sia obligat, com ablo present promet i se obliga per la quantitat baix escrita, a totes ses despeses i treballs, pintar lo retaule de sant Ramon Nonat de la iglesia de dit monestir de la Merce com se segueix, es asaber, los socols que surten en lo dit retaule jaspeats i lo collerino i corniseta de aquells dorats, les mollures del bancal doradas i los dos sancts dorats i esgrafiats, i lo espai del bancal pintar la historia que li dira lo dit pare comanador. Les columnes totes deurades, tant los campes com les mollures. La cornissa, talla, campes i lo entorn del quadro tot dorat i lo escut dorat i los fruites platiats i cada fruita abson collor esgrafiats. Totes les quals cosas promet fer i acabar be i com se pertany de bon art i bon mestre i de or fi, i en cars que de asi a dita festa de sant Joan de juny proxim no aura acabat dit retaula a tota perfectio i posat i assentat en sa capella, es pactat que lo pare comanador i convent de dit monestir lo puguen fer pintar com es dalt dit a despeses de dit mossen Camps, i dit mossen Camps promet pagar lo que per pintar dit retaula com es dalt dit auran pagat, encara que sia mes de la quantitat baix escrita, i aso promet attendre i complir sens dilatio alguna, amb salari de procurador perquiscun dia sinch sous dins Vich i fora de Vich X sous, amb restitutio de totes despeses i amb promesa de no fermar de dret ni allegar ningun guiatge del senyor rei, ni alguna excpetio delatoria de paga i declinatoria de for apena de L sous, i perso ne obliga tots sos bens mobles e immobles, haguts i per haver, amb remuneratio de son propri for, submissio del for del veguer de Barcelona i de Vich i de altre qualsevol axi ecclesiastich com secular, amb facultat de variar lo juny i general renuntatio de qualsevol dret i lei i amb scriptura de ters en la cort del veguer de Vich i de Barcelona, obligant per so la persona i bens seus, mobles e immobles, haguts i per aver, drets, bens i actions, i per ser fora de la vegueria de Barcelona i no poderse fermar la escriptura de ters en dita cort del veguer de Barcelona i de Vich, per la qual ne obliga la persona i bens seus i per ser fora de la vegueria de Barcelona, i lo dia present es feriat en honor de santa Lucia, ferma procura a tots los notaris i personas de ditas corts i quiscuna delles qui ara son i per acabar seran i aquiscon dells asoles per a fermar la scriptura de ters i obligar la persona i bens seus i amb jurament llargament.

Item es pactat que lo dit pare comanador i convent, los noms dels pares conventuals del dit monestir seran baix en las fermas designats, sien avinguts i obligats com ablo present se obliguen i

prometen, donar i pagar dit mossen Pau Camps per totes les demunt dites coses sexanta sinch lliures barceloneses, es assaber, trenta dos lliures i deu sous lo primer die de quaresma primer vinent, i les restants trenta dos lliures i deu sous lo die o festa de sant Joan del mes de juny proxim vinent, per lo qual die te de donar dit mossen Camps acabat dit retaula i assentat aquell, e per ditas cosas ne obliguen los bens, drets i rendes de dit monestir, mobles e immobles, haguts i per haver, i amb jurament, llargament.

Et ideo nos dicte partes laudantes etc.

Testes firme admodum reverendorum dominorum fratrum Gabrielis Sagarra, comendatoris, Hiernoimi Vilanio, Michaelis Vicente, Joannis Ramon, Joannis Lopes, Baptiste Guillo, Jacobi Castanyer, Raimundi Berart, Luciani Albareda, fratrum conventualium dicti monasterii, et dicti Petri Pauli Camps sunt venerabilis Gaspar Serra, diaconus vicensis, Jacobus Morlans, apotecarius civis Vici, et Joannes Lucia, scriptor Vici.

Doc. 55

ABEV, ACF-2207, Francesc Serrahima, notari episcopal, manuals, anys 1619-1620, s.f.
30 d'agost de 1620.

En nom de Deu sia, Amen.

Sobre lo dorar aquell sacrari gran de fusta de alba de alsada de quinze palms o cerca, amb un llanterno gran en lo mig de aquell i dos finitions, una es asaber en cada costat de dit llanterno, lo qual sacrari es estat dexat i llegat a la capella de sant Miquel de la seu de Vich per lo reverent Joan Re, prevere beneficiat de dita seu, amb son ultim i valido testament, lo qual feu i ferma en poder del notari infrascrit a vint i dos del mes de juny prop passat, entre los molt reverents senyors Bernat Marot, canonge, Antoni Macip, alberguer, i Jaume Bonet, prevere, tots de dita seu de Vich, marmessors i exeutors del testament o derrera voluntat del dit mossen Joan Re, elegits per aquell juntament amb altres i a soles, amb lo prechalendat son testament, de una part, i lo honorable mossen Pere Pau Camps, pintor, ciutada de Vich, de part altre, per medi e interventio dels illustrissims i molt reverents senyors Enrich Alamany de Alamany, sagrista major, Joseph Serralta, canonges de dita Seu de Vich, Josep Sicart, doctor en drets, vicari general i official del illustrissim senyor bisbe de Vich, i Lluís Farran i Vila, prior del Priorat de Sant Llorens del Munt, del bisbat de Vich, es estat convingut i pactat lo seguent.

Primerament, es convingut i pactat entre dites parts que lo dit mossen Pere Pau Camps, per la quantitat baix escrita pagadora com baix se contindra, haje i sia obligat, axi com amb lo present se obliga i promet de assi al dia o festa de Paschua de Resurreccio del Senyor proxim vinent, dorar tot lo demunt dit sacrari, ço es a saber, lo dit llanterno, en lo qual ha sinc figures de angels amb les

insignies de la Passio i les finitions al costat de dit llanterno, la cornisa amb sos balustrets i vuit piramides i al rededor de dit sacrari vuit figures de mig relleu, quatre profetas i quatre doctors de la Iglesia, amb les columnes entre les dites vuit figures, i setze figures de serafins junt a les dites columnes, dos figures de angelets de mig relleu amb un calser en la porta de dit sacrari, una figura de mig relleu de Deu lo Pare en lo frontispici, i en la cima de dit frontispici la figura de la Resurreccio de Christo Nostre Senyor amb dos angelets i dos soldats armats, i moltes fruites i talla i dins dit sacrari vuit columnes amb sa copula i pedestrals i pahiment tot lo qual sacrari i figures i altres coses alt mencionades i portas de aquell, haura de dorar tot exceptat les caras i mans de les demunt dites figures i serafins, que se hauran de encarnar, axi i de tal manera que nos veia cosa fora ni dins dit sacrari que no sia dorada, e lo dit sacrari haje i sia obligat dit mossen Camps dorar, axi com amb lo present dorar promet, amb tota la deguda perfectio, conforme de bon art i de bon artifice se pertany, i posara tambe a tots sos gastos i despeses tot lo or que sera menester per a dorar lo dit sacrari.

Item es pactat entre dites parts que los demunt dits senyors marmessors, per tots los gastos i treballs fahedors en lo dorar dit sacrari, tant per lo or que entrara en lo dit dorar dit sacrari com per les mans i treballs posadors per dit mossen Camps en lo dorar, hagen de donar i pagar, axi com amb lo present donar i pagar prometen al dit mossen Camps, dos centes i quoranta lliures barceloneses pagadores en quatre iguals pagues iguals, sexanta lliures es a saber en quiscuna paga, comensant a pagar la primera paga al principi per comensar de treballar dit mossen Camps en lo dorar dit sacrari, i la segona paga dins dos mesos apres que la dita obra sera comensada, i axi apres de dos en dos mesos les altres restants dos pagues, declarat, empero, i entes, que de les sexanta lliures de quiscuna paga sen hagen de convertir trenta lliures i mes si mes convindra en paga del or sera menester per lo dorar dit sacrari, i declarat tambe per dit mossen Camps haje de anar continuant la dita obra i doradura, i en cars que per qualsevol causa ce par i paras dit mossen Camps de treballar en dita obra, tambe les pagues se hagen de differir i allargar si i segons la dita obra se anira continuant o retardant.

Item es pactat que en cars que lo dit sacrari sera acabat de dorar segons alt esta dit, a notario constara que dit mossen Pere Pau Camps tindra perdua en la dita obra, axi per haverhi gastat mes or i mans del que al present se judica sera menester per la dita doradura i obra, los dits senyors marmessors sian obligats, axi com amb lo present prometen i se obligan, refer i esmenarli al dit mossen Camps la perdua haura feta en dita obra i li pagaran ultra les demunt dites dos centes quoranta lliures la quantitat que aparexera esser justa, lo qual judici de dita perdua en cars sera sia fet i fer se haje per quatre persones expertes elegidores les dos per part de dits senyors marmessors i les altres dos per part de dit mossen Camps.

E, finalment, es pcatat entre dites parts que apres que lo dit sacrari sera dorat i posat a tot son punt, aparexera als dits senyors marmessors aquell no estara acabat i dorat amb la perfectio deguda i segons lo tenor de la present concordia, puguen dits senyors marmessors per persones expertes en

lo art de pintor fer judicar lo dit sacrari i labor de aquell, e encars que per les dites persones expertes sera judicat lo dit sacrari no estar acabat i dorat amb la perfectio deguda conforme de bon art i bon artifice se requer, sia obligat dit mossen Camps, axi com amb lo present se obliga i promet, tornar a dorar a tots sos gastos treballs i despeses lo dit sacrari fins a tant que estiga acabat amb la deguda perfectio se requer de bon art i bon artifice.

Et ideo nos dicte partes laudantes etc.

Testes sunt Josephus Palau, studens, Barcinone residens, et Gabriel Font, clericus, diocesis dertusensis, de presenti, in civitate Vici degens.

Doc. 56

ABEV, Arxiu parroquial de Santa Margarida de Vallors, manuals notarians, R/7, anys 1565-1656, p. 121-124.
11 d'octubre de 1621.

En hi sobre lo preu fet de daurar i pintar lo retaula maior de la iglesia parrochial de Sant Hilari Sacalm, bisbat de Vich, donat per lo rector i obres de dita iglesia al senyor Pau Camps, pintor, siutada de Vich, amb les avinensies i pactes següents. Primo, lo reverent Antoni Rovira, prevere i rector de la dita iglesia parrochial de Sant Hilari Sacalm, bisbat de Vich, i Salvador Talleda, pages de la dita parrochia, obrer de la obra lo any present de dita iglesia, i Antoni Vernedes, ferrer de dita vila, baciner de les animes de dita iglesia en lo any present, congregats i juntats tots junts en la dita eglesia de Sant Hilari, assistinths i essent presents per las cossas sobre dites infrascriptes, lo honorable Joan Serras, balle de dit terme de Sant Hilari, i los honorables Francesc Vernedes, ferrer de dita vila, i Joan Corbera, pages de la parrochia de Sant Miquel de Cladells, bisbat de Gerona i terma de Sant Hilari, i jurats de dita vila i llochs Sant Hilari i assistinths i essents present la major parts dels pagesos de dita parrochia, a les coses sobre ditas infra scrites, consentint i desiiant de bona gana se cumplen i se efectuen a efecte de que la dita iglesia sia adornada com es raho i Deu Nostre Senyor amb maior culto i veneratio honrat i labat; per tant, lo dit Antoni Rovira, rector, i dit Salvador Talleda i Antoni Vernedas, obres sobredits, an dit nom de rector i obres, donen a pintar i daurar lo dit retaula maior a dit senyor Pau Camps, pintor, ciutada de Vich, amb los pactes següents. So es, que lo dit senyor Camps aia i sia tingut i obligat com de present se obliga a daurar i pintar dit retaula dintre dos anys del dia present en avant immediadament comptadors. Item que dit retaula aia de esser pintat i daurat desta manera: so es, que del altar o ara en amunt sia tot daurat de or fi i sens color algun, tant las figuras dels sants, com las pots i cornisas, polseras, columans i pots de tres, les polseras ques posaran tant los emfrons com los costats de dit retaula i mollures dell i pasteras dels sants, i finalment tot lo dit retaula, dit altar en amunt, sia tot daurat de or fi i sens color algun, xic ni gran, sino es las caras i mans dels sants, i la de baix, del altar en avall, sia de color de jaspi o altre

color propri i convenient per los peus de dit retaula, i en les portes de dit retaula si pintin los sants ho la historia aperaxara a dit rector i obres. Item tinga dit senyor Camps a daurar tot lo sacrari que avui ia es pintat, so es, daurarlo tot de or fi tant en dins de dit sacrari com enfora dell i sense collar algun, xic ni gran. Item tinga dit Camps a daurar lo bulto de sant Pera tot de or fi i sense color algun expetat la cara i mans, encara que avui sia ia pintat i daurat. Item es pacte que dit Camps aia de pintar los cotra taulons i han an dit retaula de pinzell i les historias de la vida de sant Hilari conforme se li donaran a fer, i dits pinzells ajen de ser de colors fins i al oli pintat, i amb pacta que acabat sia dit retaula de daurar i pintar i posat en son lloc, dintre quatre mesos apres desser assentat tinga llibertat dit rector i obres, qui son i per avan seran, a ferlo judicar si esta com es raho, tant de lor com dels pinzells i demes, per dos pintors ellegidors per dit rector i obres, qui son i per avant seran, i les faltes dell conforme seran indicades aia de pagar dit Camps, i en tal cas dits rector i obres se pogan retenirse lo diner que se li auria de donar conforme sera judicat per dites faltes, i si es ia pagat promet dit Camps tot allo aver de satisfacer i restituir a dita iglesia, i passats dits quatra mesos dit rector i obres no tingan dita llibertat, i los gustos de dits ajudicada ajen de pagar del modo seguent, so es, sia faltes en dit retaula dits gastos aia de pagar dit Camps i si no ia faltes dits rector i obres en dit propi, ho dita iglesia de Sant Hilari, i amb pacte que dit rector i obres sajan i sian tinguts i obligats a donar casa o lloch en dita vila de les cases della per poder pintar i daurar dit retaula a dit senyor Camps, sense empero dit Camps la despesa, a son gasto propri, i amb pacte aque axi com coreran las pagas de dites dosentes lliures primeras, age i sia obligat lo dit Camps a dit retaula continuament, altrament que dit Camps noi trabellas en dit retaula los dits rector i pabordes se pogan retenir lo diner sens aquell que dit senyor Camps promet donar per fermanses i [universals] pagadors per totes les coses sobre dites i avinensa dellas a solas al senyor Josep Coromina, siutada honrat de la siutada de Vic, i lo Francesc Pradell, mercader i siutada de Vich, hoh i fa que etc. fesserunt sicut melius etc. sedentes dictis nominibus etc. promitentes dictis nominibus fasere habere tenere etc. per lo preu de dita obra de daurar i pintar tot lo dit retaula i sacrari, per fer tota la sobra dita feina, es de tres centes i satanta sinch lliures, les quals lo dit rector i obres en dit nom tant solament i dels bens de la obra de dita iglesia, i no de llurs bens propis, prometen pagar en forma seguent: so es, de assi a la festa de Nadal vinent setanta i sinch lliures barceloneses, i de dita festa de Nadal a la festa de Pasqua de Resurectio proxim vinent sinquanta lliures barceloneses, i de dita festa de Pasqua a sant Miquel de setembre proxim vinent i del any 1622 sinquanta lliures, i les restants dos sentes lliures barceloneses les i prometen donar dins lo temps i spai de sinch anys amb iguals pagues, so es, 40 lliures per paga comensant dits sinch anys, i la primera paga de dites dosentas lliures per lo dia o festa de si nou primes dia de janer de lany 1624, i laltra paga per lo matex dia de lany 1625, i axi matex las altres pagues ensemblant dia en quiscun dels altres anys, fins dites dosentas lliures sien pagades i dits sinch anys sian passats, i per totes les demon dites coses lo dit rector i obres, en dit nom tant solament i no com a procuradors i persones, ne obligant tots los bens, emolumens i entrades de la obra de dita iglesia de Sant Hilari, tant solament enunsiant als drets de noves constitusions etc. i a tot altre dret en favor llur etc. i lo dit Pau Camps ha estas coses

present accepte lo dit preu fet i carrech de daurar dit retaula amb tots los pactes sobre dits prometent etc. i sots pena de terse etc. salari de procuradors, deu sous per dia fora del qual etc. i per mes seguretat de totes les sobre dites coses i quiscuna delles i pactes que dona per fermanses i principalls lo senyor Josep Coromina, siutada onrat de la siutat de Vich, i lo senyor Fransesch Pradell, mercader de la dita siutat de Vich, ha estas coses presents, los quals llohant etc. primerament lo carrech de dita fermansa i se obligan amb dit prinsipal, i sens ell i quiscun dells a soles, a totes les coses sobre dites, tots prinsipals i fermanses prometen no ferma 2 de dret sots pena de 50 lliures, i tot juntament i quiscun dells a soles renunsien llurs propi for i de quiscun dells etc. i se submetent al for del vaguer de Vich i Barselona ia tot altre for etc. obligantne llurs propies persones i bens i de quiscun dells amb les etc. renuntiant als drets de noves constitusions etc. i al dret que diu sia primer axecotat lo prinsipal que la fermansa i a tots altres drets etc. i per que son absens etc. constituexen procuradors amb totes sengles calusules de scriptura de ters nesesarias, llargamen, firmarunt i jurarunt etc.

Testes firmarum dicti Pauli Camps, prinsipalis, et dicti Antoni Rovira, rectoris, et dicti Salvatoris Talleda, operari ditcte ecclesie, qui firmarunt dictis die et anno sunt Gabriell Llobera, clericus ville de Arbusies, diocesis gerundensis, et Matheus i Ilarius, corderius, cives Vici.

Testes firmarum dictorum Josefi Coromina et Fransici Pradell fidejussorum predictorum qui firmarunt in civitate Vici penes discretum Fransiscum Serrallima [Serrahima], notarium publicum, dicti civitatis dia quinta januari millesimo segentesimo vigesimo secundo etc.

Doc. 57

ABEV, ACF-2104, Salvador Casals, notari episcopal, manuals notarians, any 1609, s.f.
20 de maig de 1609.

De i sobre lo preu fet de daurar i posar colors en la pastera del retaula de Nostra Senyora del Roser de la iglesia del monestir olim de Sant Francesch, ara empero dels frares predicadors del orde de sant Domingo, de la present ciutat de Vich, per i entre las personas devall critas son estats fets, pactats, fermats e jurats los capitols de concordia, pactes i avinensa següents.

Primerament, los magnifics i honorables senyors Joan Comalada, Joan Ros i Damia Oliveras, ciutedans de Vich, lo any present procuradors i administradors de la confraria de Nostra Senyora del Roser de dit monestir, juntament amb lo honorable mossen Francesch Davall, procurador en segon lloch de dita confraria en lo present acte, absent, fahent aquestas cosas de consentiment i voluntat dels reverents prior i convent del dit monestir, donen a preu fet a daurar i posar colors a la pastera o retaula ahont esta Nostra Senyora del Roser en lo altar major de dita iglesia i monestir, ço es, las duas columnes qui estan als costats de dit retaula de Nostra [Senyora] i las duas mitjas

columnnes qui estan detras ditas columnnes i tota la cornisa de sobra dit retaula i pastera de Nostra Senyora, al honorable mossen Joan Antich Claramunt, pintor, ciutada de Vich, present i devall acceptant, la qual obra tinga de fer lo dit mossen Claramunt tot a costes i despeses sues, ço es, que tinga de posar tot lo or i colors qui seran menester per dita obra, i que lo qui aura de ser daurat tinga de daurar de bon or fi i lo qua aura de ser colors que tinguen de ser bones colors fines i que las colors aia de posar a coneguda i a gust de dits senyors procuradors, e si los senyors procuradors volrran affegir coses o flors en la pastera de Nostra Senyora qui ja es pintada i daurada, que lo dit mossen Claramunt las i tinga de affegir conforme per los dits sors procuradors li sera dit i assignat, i que en la dita pastera de Nostra Senyora, la qual ja es pintada i daurada, lo dit mossen Claramunt noi puga tocar cosa ninguna en lo pintat i daurat sense voluntat i constentiment dels dits senyors procuradors, la qual dauradura i pintura tinga de fer i perfectonar lo dit mossen Claramunt de asi per tot lo mes de juny primer vinent, per la qual dauradura i pintura los dits senyors procuradors li prometen donar i pagar, de bens de la dita confraria, trenta lliures barceloneses, ço es, deu lliures li donaran i pagaran de asi a deu dies del mes de juny primer vinent i las restants vint lliures barceloneses li donaran i pagaran cada ultim dia de mes, conforme poran exigir i cobrar dels confreres de dita confraria, fins a tot que lo dit mossen Claramunt sia pagat i satisfet en dita cantitat, i per attendre i complir las ditas cosas los dits senyors procuradors de dita confraria ne obligan tots los bens i drets de la dita confraria de Nostra Senyora del Roser, mobles e immobles, aguts i per haver, i amb jurament llargament.

Item es concordat que si als dits senyors procuradors los aparexara de fer judicar dita obra dauradura i pintura, que la pugan fer judicar per dos pintors nomenadors hu per cada part, i si per cars lo dit mossen Claramunt no anomenara pintor per sa part, que havent lo dits senyors procuradors primer requerit que nomen judicador i nou fara, que passats quinse dies apres de esser request, que pugan dits senyors procuradors nomenar altro pintor per part del dit mossen Claramunt, qui amb laltro qui ja sera estat nomenat per part dels dits senyors procuradors judiquen i judicar pugan dita obra, dauradura i pintura si estara ben feta i acabada i que lo dit mossen Antich Claramunt tinga de estar al que dits dos pintors auran judicat i adobar i refer tot lo que dits dos pintors judicaran.

Item lo dit mossen Joan Antich Claramunt, pintor, ciutada de Vich, accepta lo dit preu fet i obra de daurar i posar colors conforme dalt amb lo primer capitol esta dit i espasificat, conve i en bona fe promet als dits senyors procuradors de dita confraria de Nostra Senyora del Roser asi presents que fara dita obra i que daurara tot lo quis tindra de daurar i pintara lo quis tindra de pintar en ditas columnnes i cornisa i que posara rosas i flos en dita pastera de Nostra Senyora conforme esta dit i que daurara de bon or fi i pintara de bonas colors fines, i que la dita obra fara i acabara de asi per tot lo mes de juny primer vinent i que estara al que dos mestras judicaran i pagara i refera lo judicat i totes i sengles altres coses sobredites attendra i complira sens dilatio, ni questio alguna, amb salari de procurador dins la present ciutat de Vich sinc sous i fora de aquella deu sous.

Item los dits senyors Joan Comalada, Joan Ros i Damia Oliveras, procuradors lo any present de la dita confraria de Nostra Senyora del Roser, juntament amb mossen Francesch Davall, al present acto absent, convenen i prometen al dit mossen Joan Antich Claramunt, pintor, ciuteda de Vich, asi de present, que li donaran i pagaran las ditas trenta lliures barceloneses dels bens i emoluments de dita confraria en los termines expressats en lo primer capitol de la present concordia contenguts, sens ninguna questio, ni dilatio e sens danys ni despesas dell ni dels seus, i per so attendra i complirhu obligan tots i sengles bens i drets de la dita confraria de Nostra Senyora del Roser, mobles e imobles, aguts i per haver, i amb jurament llargament.

Finalment, volen les dites parts etc.

Et ideo dicte partes laudantes et approbantes etc.

Testes firme dictorum dominorum Joannis Comalada, Joannis Ros et Damiani Oliveras, procuratorum dicte confratrie de Rosario, et dicti Joannis Anthici Claramunt, pictoris, acceptantis predicta qui firmarunt et jurarunt intra ecclesia dicti monesteri Sancti Dominici civitatis Vici dicto die, mercuri vigesima mensis mai anno presente a Nativitate domini millesimo sexcentesimo nono, sunt honorabilis Anthicus Carrera, mulio, et Christoforus Pomareda, faber ferrarius, cives vicensis.

Doc. 58

ABEV, ACF-2104, Salvador Casals, notari episcopal, manuals notariales, any 1609, s.f.
30 d'octubre de 1609.

De i sobre lo preu fet de daurar i posar colors en una part del retaula de Nostra Senyora del Roser de la iglesia del monestir olim de Sant Francesch, ara empero dels frares predicadors del orde de Santo Domingo de la present ciutat de Vich, per i entre las persones devall scrites son estats fets los pactes i avinens següents.

Primerament, lo molt reverent pare fra Pau Puig, prior del dit monestir, lo reverent fra Jacint Saits, prior de la dita confraria, los magnífics i honorables senyors Joan Comalada, Francesch Davall, Joan Ros i Damia Oliveras, donen a preu fet a daurar i posar colors ahont sen auran de posar al honorable mossen Joan Antich Claramunt, pintor, ciuteda de Vich, present i devall acceptant, los dos trossos i costats de la matexa cornisa gran de la pastera de Nostra Senyora del Roser del altar major de dita iglesia, ço es, de cada costat, des de la dauradura de las duas columnes fins als pilastres de las pastaretas petitas dels costats de dit retaula, de manera que te de daurar i pintar tota la dita cornisa gran i les duas columnes grosses, una de cada part, de altar fins a dits pilastres, i tota la guarnitio de cada costat dels taulons, ço es, tot lo entorn de dits taulons, es a saber, los costats i los caps de dits dos taulons grans fins a ditas pasteras petitas, i los dits dos taulons an de restar blanchs i del modo ques estan, i tot lo demes a de esser daurat i pintat de bor or i colors fines, i que la dita

cornisa aia de estar esgrafiada conforme lo qui es ja daurat i esgrafiat, la qual obra i dauradura aia dit mossen Joan Antic Claramunt de fer acabar i perfectonar de asi al dia o festa de Nadal de Nostre Senyor primer vinent. Per la qual dauradura i pintar lo quis tindra de pintar los dits senyors prior i procuradors li prometen donar i pagar, de bens i emoluments de la dita confraria, quoranta lliures barceloneses, pagadores ço es, deu lliures dins vuit dies primers vinents, i quinse lliures de asi al dia o festa de Nadal de Nostre Senyor primer vinent, i las restants quinse lliures barceloneses a compliment de las ditas quoranta lliures barceloneses, i de altra part aquellas dotze lliures barceloneses que li deuen per raho de resta de daurar la matexa cornisa i las quatre columnes dels costats de la pastera de Nostra Senyora del Roser, li prometen donar i pagar del dia present a un any primer i continuament vinent, i per attendra i complir las sobreditas cosas hi obligan los bens, drets i emoluments de la dita confraria de Nostra Senyora del Roser, mobles i imobles, aguts i per haver, i amb jurament llargament etc.

Item es concordat entre dites parts que si a les dites parts los aparexara de fer judicar la dita obra de dauradura i pintura que la pugan fer judicar, ço es, per un persona o un pintor per cada part i si las ditas duas personas o dos pintors nos poden avenir, que las ditas parts hajen de anomenar un tarser, i lo que la suma de ditas duas personas o pintors lo terser diran i judicaran aia de esser judicat, i que lo dit mossen Claramunt aia de adobar reparar i emendar lo ques tindra de adobar i reparar conforme sera judicat.

Item lo dit mossen Joan Antich Claramunt, pintor, ciuteda de Vich, accepta lo dit preu fet i obra de daurar i posar colors conforme dalt amb lo primer capitol esta dit i especificat, conve i en bona fe promet als dits senyors prior i procuradors de dita confraria del Roser que fara dita obra i que daurara tot lo quis tindra de daurar i pintara lo ques tindra de pintar en los dits dos trossos o costats de dita cornisa i columnes i entorns dels dits taulons, conforme dalt esta designat, i que daurara de bon or fi i posara colors fines i que la dita obra fara i perfectonara a tot punct de asi al dia o festa de Nadal primer vinent, i que estara al que dits judicants judicaran i que pagara refera i emendara lo que sera judicat haverse de pagar refer o emendar i totes les sobredites coses, totes i sengles promet attendre, complir i servir, com dalt esta dit, i per asso los obliga tots i sengles bens i drets seus, mobles e imobles, aguts i per haver, i amb jurament llargament.

Item los dits pare fra Pau Puig, prior del dit monestir, fra Jacinto Saits, prior de la dita confraria, mossen Joan Comalada, mossen Francesch Davall, mossen Joan Ros, i mossen Damia Oliveras, procuradors de dita confraria de Nostra Senyora del Roser, convenen i prometen al dit mossen Joan Antich Claramunt, pintor, ciuteda de Vich, asi present, que dels bens i emoluments de la dita confraria de Nostra Senyora del Roser li donaran i pagaran las ditas quoranta lliures barceloneses per lo present preu fet i daurar i pintar los dits dos trossos o parts de la dita cornisa, conforme dalt esta designat, i de altra part li donaran i pagaran las ditas dotze lliures barceloneses a ell degudes per resta del daurar la matexa cornisa conforme dalt esta dit, en los terminis expressats en lo primer capitol de lo present capitol de la present concordia, contenguts sens ninguna questio, dilatio, ni

excusatio, e sens danys ni despeses de ell ni dels seus, i per so attendre i complir lin obliguen tots i sengles bens i drets de la dita confraria de Nostra Senyora del Roser, mobles e immobles, aguts i per haver, i amb jurament llargament.

Finalment, volen les dites parts etc.

Et ideo nos dicte partes laudantes et approbantes ratificantes et confirmantes predicta capitula etc.

Testes firme dictorum reverendorum dominorum patrum fratris Pauli Puig, prioris dicti monasteri, fratris Jacinti Saits, prioris dicte confratrie, et Joannes Anthici Ros, procuratoris dicte confratrie, et Joannes Anthici Claramunt, pictoris predictorum qui firmarunt intus ecclesiam dicti monasteri dicto die sunt honorabiles Joannes Forns, mulio, et Joannes Fontellas, basterius, cives vicensis.

Doc. 59

ABEV, ACF-2105, Salvador Casals, notari episcopal, manuals notarial, any 1610, s.f.
14 d'octubre de 1610.

En nom de Nostre Senyor, Amen.

Sobre lo daurar i posar colors en las 4 columnes del mig del rataula de Nostra Senyora del Roser i en las duas mitges columnes qui son en dit altar, ço es, las columnes qui estan en los costats de la pastera de sant Domingo i la cornisa de sobra ditas columnes, entre las personas devall scrites son estats pactats etc.

Primerament, lo molt reverent pare fra Dalmau Amat, prior del dit monestir, olim de Sant Francesch, ara dels pares del orde de sant Domingo dels Pares Predicadors de la ciutat de Vich, los honorables mossen Joan Comalada, absent, mossen Francesch Davall, mossen Damia Oliveras i mossen Joan Ros, procuradors de la confraria de Nostra Senyora del Roser de la present ciutat de Vich, donen a preu fet a daurar i posar colors bonas i fines i de or fi, conforme esta la pastera i columnes dels costats de Nostra Senyora del Roser del matex altar, al honorable mossen Joan Antich Claramunt, pintor, ciuteda de Vich, asi present i acceptant, la qual pastera i 4 columnes i duas mitges columnes qui son als costats de la pastera de sant Domingo, sobra la pastera de Nostra Senyora del Roser, i tota la cornisa qui es sobre ditas columnes de sant Domingo, fins a les pasteras petites dels costats, ço es, la segona andana de dit altar sense las pasteras dels costats, les quals no son compresas amb lo present preu fet, la qual dauradura i posar colors tinga lo dit Claramunt de fer, acabar i perfectionar de bon or fi bones colors fines conforme lo de baix de dit altar esta daurat i pintat, i que la cornisa tinga de esser estofada o esgrafiada a gust dels dits senyors para prior i procuradors, haia de fer i acabar de asi al dia o festa de Pascua de Resureccio de Nostre Senyor primer vinent. Per lo qual preu fet de daurar i posar dites colors alla hont se tingan de posar li

prometen donar i pagar dels bens de la dita confraria noranta lliures barceloneses pagadores, ço es, 25 lliures de asi al dia o festa de Pascua de Resurectio de Nostre Senyor primer vinent, i altres 25 lliures barceloneses del dia o festa de tots sants primer vinent, a un any primer i continuament vinent, i 20 lliures barceloneses del dia de Pascua de Resurectio de Nostre Senyor primer vinent a dos anys, que sera en lany 1613, i les restants 20 lliures barceloneses li donaran i pagaran lo dia o festa de Tots Sants del dit any 1613, sens danys, missions, ni despeses del dit mossen Claramunt, i asso prometen fer, attendre i complir, i per aso lin obligan tots los bens de la dita confraria de Nostra Senyora del Roser, mobles e imobles, aguts i per haver, i amb jurament.

Item lo dit mossen Joan Antich Claramunt, pintor, ciuteda de Vich, accepta lo dit preu fet, conve i promet als dits molt reverent pare prior i procuradors predits, que de asi al dia o festa de Pascua de Resurectio de Nostre Senyor proxim vinent, daurara la dita pastera de sant Domingo i las 4 columnes i dues mitges columnes dels costats i tota la cornisa sobre dita pastera i columnes, ço es la segona andana e dit rataula de Nostra Senyora del Roser, conforme esta daurada i pintada la pastera i columnes de Nostra Senyora del Roser [dalt esta dit en lo present capitol] de bon or fi i de colors fines, a costes i despeses sues propries, be i degudament, i ben daurat i pintat lo quis tindra de pintar, i per aso attendre i complir ne obliga tots i sengles bens i drets seus, mobles e imobles, aguts i per haver, i amb jurament llargament.

Item es concordat que en continent que la dita obra de daurar i posar colors, que si als dits senyors prior i procuradors los aparaxara fer judicar dita obra la pugan fer judicar, ço es, per una persona esperta per cada part i lo dit mossen Claramunt tinga de emendar i adobar i reparar tot lo que per dits judicants sera judicat.

Item los dits molt reverents pare fra Dalmau Amat, prior del dit monestir de sant Domingo, i los dits senyors Joan Comalada, Francesch Davall, Damia Oliveras i Joan Ros, procuradors de la dita confraria de Nostra Senyora del Roser del present monestir de Sant Domingo de la ciutat de Vich, convenen i prometen donar i pagar al dit mossen Joan Antich Claramunt, pintor, ciuteda de Vich, present, dels bens de la dita confraria de Nostra Senyora del Roser de la present ciutat de Vich, las ditas noranta lliures barceloneses en los terminis i solutions espressats en lo primer capitol de la present concordia, i per aso lin obligan tots los bens i drets de la dita confraria de Nostra Senyora del Roser, mobles e imobles, aguts i per haver, i amb jurament.

Finalment volen les dites parts etc.

Et ideo nos dicte partes etc.

Testes firme dicti reverendi patris Dalmatis Amat, prioris, Francisci Davall, Damiani Oliveras et Joannis Ros, procuratoris predictos, et Joannis Anthici Claramunt, pictoris, acceptantis, predictos qui firme dicti die, jovis decima quarta mensis octobris 1610, sunt honorabilis Michael Gombau, botiguerius telae, civis Barcinone, et Joannes Anthoni Rosers, faber lignarius, civis vicensis. Et firme dicti Joannes Comalada.

Doc. 60

ABEV, Arxiu parroquial de Sant Genís d'Orís, manuals notarial, R/22, anys 1599-1630, p. 111v.
9 de maig de 1612.

Joan Antich Claramunt, pintor, ciutada de Vich, promet al reverent rector de Oris, Marià Cura, a Silvestra Quartada i Joan Pera Comes, ara ensemps administradors en lo any corrent de la confraria de Nostra Senyora del Roser en la iglesia de Sant Genis de Oris, bisbat de Vich, daurar amb or fi i pintar al oli lo retaula de Nostra Senyora del Roser, ço es, lo bancal, totas las molluras i talla doradas, los fondos de las tallas azul, los pedestrals plateats. Primera andana: la cornisa tota dorada, las columnas doradas fins al tertio, de aqui en amunt lo capitell de or, lo fondo azul, las pasteras plateadas o de azul, conforme millor aparexera convenir, las figuras totas de or i despres estophadas. Segona andana: las columnas i cornisa com las de baix, los penjants de or, las fruitas cada huna de sa manera, i set misteris a dits administradors ben vistos; i del modo demunt dit promet donar, posar en la iglesia de Oris lo dit retaula de aci per Nostra Senyora de agost primer vinent a sos riscos i perills etc. amb renunciatio etc. I los dits administadors prometen donar al dit Claramunt cinquanta lliuras moneda barcelonesa, ço es, trenta lliuras de aqui a Nostra Senyora de agost primer vinent, las quinsa per tot lo proxim mes de maig, i las restants vint lliuras del dia present a un any, sive dilatione etc. Obligan los bens de dita administratio fiat en salario propriis etc.

Testes reverendi Andreu Mallol, rector de Vinyoles, et Petrus Joannes Marti, de Oris.

Doc. 61

ABEV, Arxiu parroquial de Sant Genís d'Orís, manuals notarial, R/22, anys 1599-1630, p. 117v.
12 de gener de 1613.

Sobre la nova constructio o pintar del retaula del glorios sant Sebastia en la iglesia de Oris fonc feta avinensa seguent.

Primerament, lo honorable senyor Joan Antich Claramunt, pintor, ciuteda de Vich, promet pintar i dorar lo dit retaula en la forma seguent. Primerament, la taula del mitx, la istoria de sant Sebastia quan lo assejataren, en la taula segona, sant Roch, la de ma esquerra, santa Lluçia. Lo frontispici Deu lo Pare, bax en lo bancal, lo taulo del mig, un Ecce Homo, en los altres dos, dos historias de sant Sebastia pintara etc., la cornisa dorada i esgrafiada, las columnas los vius dorats, los fondos azul o blanch, las polseras plateadas i adornadas amb una fruita de alt a baix. De asi e per tot lo mes de febrer etc.; lo preu son quatorse lliures de asi al dia de Pascua etc., las quals prometan pagar Silvestra Planas i Antich Callis, obres, etc.

Testes Silvestre Quadrada et Segismundus Trasserra.

Doc. 62

ABEV, ACF-3902, Joan Vinyes, notari episcopal, concòrdies, anys 1612-1620, s.f.
8 de juny de 1620.

En nom de Deu sia, Amen.

De i sobre lo pintar lo retaula de Nostra Senyora de la llet, que es en la capella feta sobre lo portal de Gurb de la present ciutat de Vich, per i entre los honorables Joan Tapias, botiguer de draps i teles de la present ciutat, Gabriel Fauria, Balthezar Bussanya, sastre, Miquel Ros, sombrarer, Joan Ros, mercer, Pere Brunells, corder, ciutadans de Vich, de una part, i lo honorable Joan Antich Claramunt, pintor, ciuteda de Vich, de part altra, son estats fets, pactats, firmats i jurats los capitols i pactes següents.

Primerament es pactat entre dites parts que dit mossen Joan Antich Claramunt sia tingut i obligat, com amb lo present promet i se obliga, que de si per tot lo mes de juliol primer vinent aja de pintar tot lo dit retaula i fer en aquell les figuras i historias que per los dits li seran designadas, i les columnes son en dit retaula deurar totas aquellas de bon or fi i les colors que i posara an de ser bonas i finas, i tot lo dit retaula a de pintar be i decentment i conforme se requer de bon pintor i bona art i a tots sos gastos i despeses a de posar i assentar dit retaula per tot lo dit mes de juliol proxím, i tot lo pedit fara per la quantitat baix escrita.

Item los dits mossen Joan Tapias, Gabriel Fauria, Balthazar Bussanya, Miquel Ros, Joan Ros i Pere Brunells, prometenque per lo pintar dit retaula, ben acabat com se pertany de bon mestre i bona art i per lo assentar aquell a totes ses despeses i treballs, li donaran i pagaran vint lliures barceloneses, les quals li donaran, soes, deu lliures en or i colors de present i les restants deu lliures acabat i assentat lo dit retaula.

Item es pactat entre dites parts que si dit mossen Claramunt de si per tot lo mes de juliol primer vinent no haura acabat de pintar lo dit retaula com es dit, que los dits mossen Tapias i altres demunt dits no sian obligats donarli cosa alguna per lo que aura fet dit Claramunt en aquell, ans be pugen de llur propria autoritat, sens licentia de dit Claramunt i aquell contradient, i pendre lo retaula i fer aquell acabar de pintar a totes despeses de dit Claramunt i dit Claramunt sia obligat com amb lo present se obliga restituir i tornar a dits mossen Tapias i altres demunt dits les deu lliures que ara li anticipan amb or i colors, i en cas a pagar so i quant dit mossen Tapias i altre demunt nomentas pagaran per acabar de pintar dit retaula, i en cars que dit mossen Claramunt aura acabat de pintar dit retaula i assentat aquell en dita capella vuit dias abans de la fi de dit mes de juliol proxím, prometen a dit Claramunt que a mes de dites vint lliures li donaran de stenas vint reals mes.

Et ideo dicte partes laudantes etc.

Testes sunt Petrus Vilamala, caligarius, et Ludovicus Ros, sombrarerius, cives vicensis.

Doc. 63

ABEV, ACF-3902, Joan Vinyes, notari episcopal, concòrdies, anys 1612-1620, s.f.
21 de juliol de 1620.

En nom de Deu sia, Amen.

De i sobre lo pintar i dorar lo retaula del Cristo de la iglesia del monestir de Santa Clara de monges de la ciutat de Vich per i entre los illustres i molt reverents senyors Joan Rexach i Jaume Bergada, mes jove, canonges de la iglesia de Vich, i lo senyor Honofre Rexach, mercader, ciuteda de Vich, marmessors i exeutors del testament o darrera voluntat del illustre i molt reverent senyor Jaume Rexach, quondam canonge de la seu de Vich, juntament amb lo illustre i molt reverent senyor Gaspar Codolosa, canonge de la dita iglesia de Vich, de mort previngut, elegits per dit deffunct amb son darrer testament, rebut en poder de Joan Vinyes, notari de Vich, ha XXII del mes de agost MDCXVIII, de una part, i lo honorable Joan Antich Claramunt, pintor ciuteda de Vich, de part altra, son estats fets, pactats, fermats i jurats los capitols i pactes següents.

Primerament, es convingut i pactat entre dits senyors marmessors i dit mossen Claramunt, que dit mossen Claramunt sia tingut i obligat com amb lo present se obliga de así a la festa de sant Miquel del mes de setembre primer vinent, pintar i deurar lo dit retaula, be i decentment, com de bon mestre i bon art requer, conforme baix se dira, es asaber:

Primo, en lo bancal de dit retaula, pintara les historias de la Passio de Cristo, las que li diran dits senyors marmessors, i dites dos historias an de ser pintades al oli i les mollures de dit bancal an de ser totes dorades.

Item la taula gran, es a saber, tota la ciutat i les dos figures de Nostra Senyora i sant Joan a de dorar totas i les cares i mans encarnadas i los peus tambe encarnats, i en la ciutat lo que sera rocha i sobre del or grafiat de color de rocha, los nuvols i lo sol de or i la lluna de plata i los nuvols an de ser tambe grafiats, i lo cel del dit camper a der ser de color de cel, com requer bon mestre i bona art, i lo revolt que es desobre del sol i la lluna a de fer tot deurat. Item las molluras del frontispici a de ser tot daurat i les armes dorades amb les colors quei seran menester, conforme bon art i bon mestre requer, i los poms an de ser tots dorats.

Item la cornisa tota daurada, salvo lo pla entre les mensulas, sota la volada de la cornissa, lo qual a de ser blau. E mes la frisa de la cornissa a de ser tota de or i esgrafiada i les cares dels serafins encarnades i les ales dorades, i la vassa de sota la cornissa a de ser tota dorada i lo sobre cel i poms i totes les mollures de dit sobre cel i mostres tambe tot daurat, i lo fondo de dit sobre cel de asul. Item les cares de les ninphas encarnades i lo de mes de les ninphas doradas. E mes lo traspilastres tot de or. Item les dos columnes, les trilles de les columpnes totes dorades i les canals totas de asul i los tertios de les dos columnes, so es, la talla, tota dorada, i lo fondo de asul. Item los pedestals tot lo relleu i mollures de or i los camps de asul i los costats del pedestal i les posts jaspeades. E mes los

llists del costat del pilastre qui estan junt al camper de la taula daurats i tambe lo gruix dorat i totas les ditas cosas a de fer conforme se pertany de bona art i mestre.

Item es convingut i pactat entre dites parts que los dits senyors marmessors i exeutors de dit testament de dit quondam senyor Jaume Rexach, ajen de donar i pagar, com donar i pagar prometen i se obliguen a dit mossen Joan Antich Claramunt per tot lo demunt dit fahedor dins lo dit temps, sinquanta lliures barceloneses, les quals li prometten pagar acabat i assentat dit retaula, lo qual retaula dit Claramunt aja per dita quantitat pintar com es dit i assentar a totes ses despeses i gastos i traballs.

Et ideo dicte partes laudantes etc.

Testes firmarum omnium excepto dicto Jacobo Bergada sunt illustrissimus et admodum reverendus dominus Joannes Mas, presbiter dicti anno ecclesie vicensis, et Joannes Lluçia, scriptor Vici.

Doc. 64

ABEV, ACF-2205, Francesc Serrahima, notari episcopal, manuals notarials, anys 1617-1618, s.f. 17 de novembre de 1618.

En nom de Deu sia, Amen.

Sobre lo pintar i daurar lo retaule de Nostra Senyora del Roser de la iglesia parroquial de Folgaroles, bisbat de Vich, entre lo reverent senyor Gaspar Sala, rector de dita parroquial, i los honorables Pere Gelabert, pages hereu del mas Gelabert, i Matheu Codina i Folchs, pages, tots de dita parroquia de Folgaroles i lo corrent any obrers de la dita iglesia parroquial, i Joan Rocha, pages, hereu de dit mas Rocha de dita parroquia de Folgaroles i lo corrent any obrer de la confraria de Nostra Senyora del Roser de dita iglesia parroquial, de una part, i los honorables mossen Joseph Vivet i mossen Jaume Jutglar, pintors, ciutadans de Vich, de part altre, es estat convingut, concordat i pactat lo seguent.

Primerament, es convingut i pactat entre les dites pars que los dits mossen Joseph Vivet i mossen Jaume Jutglar, per la quantitat baix escrita pagadora com baix se contindra, de assi per tot lo mes de juliol proxim vinent, hajen i sien tinguts i obligats, com amb lo present prometen i se obliguen, pintar i daurar lo dit retaule de Nostra Senyora del Roser, es a saber, que en los taulons que son en lo pla de dit retaule pintaran los quinze misteris de Nostra Senyora del Roser i en los dos taulons que son en las dos mensulas de dit retaule pintaran les figuras de sant Francesc i sant Miquel, i tot ho pintaran al oli; tambe pintaran i dauraran les tres figures de bulto que son en les pasteras de dit retaule, ço es, de sant Domingo, de sanct Thomas i de sant Hiacinto; tambe sian obligats, com amb lo present prometen, daurar totes les columnes i capitells, cornises i talla de dit retaule de bon or fi i tambe les colors que hauran de entrar en pintar lo dit retaule seran totes fines, i prometen que lo dit

retaula i figures de aquell pintaran i dauraran amb la perfectio necessaria i conforme de bon art i bon pintor requer, i bestrauran i posaran totes les colors i or i demes materials necessaris per lo pintar i daurar lo dit retaula i figures de llurs propis diners, sens que los dits obrers hajen de pagar per allo cosa alguna mes de la quantitat baix contenguda.

Item los demunt dits senyor Gaspar Sala, rector, i obrers demunt dits, prometen que per lo pintar i daurar lo dit retaula i figures demunt dites i per totes les colors i or i altres materials necessaris per lo pintar i daurar dit retaula i figures com dalt se conte, donaran i pagaran als dits mossen Joseph Vivet i mossen Jaume Jutglar cent i vint i sinc lliures barceloneses, les quals los donaran i pagaran, es a saber, ara de present, fermada la present concordia en continent vint i sis lliures barceloneses, i trenta quatre lliures de assi al dia o festa de Paschua de resureccio del Senyor proxim vinent, i les restants sexanta sinc lliures a compliment de dites cent vint i sinc lliures dins de un any primer vinent comptador del dia que lo dit retaula pintat i dorat estara assentat i posat en la sua capella de Nostra Senyora del Roser de dita iglesia parroquial de Folgaroles en havant.

Et ideo nos dicte partes laudantes etc.

Testes firmarum omnium supranominatorum dicto Joanne Soler, fidejussore excepto sunt Franciscus Bruguer, agricola parrochie Sancti Martini de Brolio, diocesis vicensis, et Hiacitus Saits, scriptor Vici.

Doc. 65

ABEV, ACF-2205, Francesc Serrahima, notari episcopal, manuals notariais, anys 1617-1618, s.f.
17 de novembre de 1618.

En nom de Deu sia, Amen.

Sobre lo pintar i daurar lo retaula de Nostra Senyora del Roser de la iglesia parroquial de Santa Eularia de Riuprimer, bisbat de Vich, per i entre mossen Joseph Vivet i mossen Jaume Jutglar, pintors, ciutadans de Vic, de una part, i los honorables Jou Alboquers, pages, hereu del mas Alboquers de la parroquia de Sant Culgat de Alboquers, suffraganea de dita iglesia parroquial de Santa Eularia de Riuprimer, i Joan Vilar, pages de dita parroquia de Santa Eularia de Riuprimer, lo present i corrent any procuradors de la confraria de dita Nostra Senyora del Roser eregida i fundada en dita iglesia parroquial de Santa Eularia de Riuprimer, de part altre, son estats convinguts, pactats i concordats los pactes i concordia següents.

Primerament, es estat convingut i pactat entre dites parts que los dits mossen Joseph Vivet i mossen Jaume Jutglar sien tinguts i obligats per la quantitat baix escrita, pagadora com baix se contindra, de assi al dia o festa de la Nativitat de sant Joan Baptista de lo mes de juny proxim vinent, pintar i

dorar, axi com amb lo present prometen i se obligan, que de assi a dit dia i festa de sant Joan pintaran i dauraran a totes llurs despeses i treballs lo dit retaule de Nostra Senyora del Roser de dita iglesia parroquial de Santa Eularia de Riuprimer, be i decentment, conforme de bon pintor i de bon art se requer, i en dit retaule pintaran los quinze miesteris del Roser i faran lo aparell bo i emprimaran los taulons de dit retaule apres de esser dibuxats i esboquejats i retocats, i faran que sian ben unides les figures que convindran i posaran bones i fines sendras i los carminis fins i totes les demes colors que entraran en pintar lo dit retaule posaran fines. Axi mateix, tambe prometen que dauraran totes les talles, columnes i capitells de aquelles i les cornises de dit retaule de bon or fi i ben brunyit, conforme de bon art i bon pintor se requer. Prometen, encara, que ells pintaran i dauraran la figura i imatge de bulto de Nostra Senyora de dit retaule, axi pintat i daurat conforme alt esta dit, i prometan que ells, de llurs propis diners, compraran i bestrauran totes les colors i tot lo or i altres materials que seran necessaris per pintar i daurar dit retaule com dalt se conte sens que per aquelles i aquells sels haje de donar cosa alguna mes de la quantitat baix mencionada.

Item es convingut i pactat entre dites parts que apres que sera pintat i dorat lo dit retaule aquell se haje de judicar per dos persones expertes i practiques en lo art de pintor, elegidores una, es a saber, per quiscuna de dites parts, i en cars que les tals dos persones expertes elegides com es dit judicaran lo dit retaule no estave pintat i dorat conforme la present concordia o haverse de adobar i reparar en aquell cosa alguna, que los dits mossen Joseph Vivet i mossen Jaume Jutglar hajen de reparar i adobar en dit retaule allo que les dites dos persones expertes, com es dit elegidores, hauran judicat faltar i haverse de adobar en aquell.

Item es convingut i pactat entre dites parts que los dits Joan Alboquers i Joan Vilar, procuradors predits, per lo pintar i daurar lo dit retaule i figura o imatge de bulto de Nostra Senyora com dalt esta dita i per lo or colors i altres materials que entraran i despendran en daurar i pintar lo dit retaule, hajen i sien tinguts i obligats donar i pagar, com amb lo present, fent empero asso de conserntiment del reverent senyor Pere Boix, prevere, rector de dita iglesia parroquial de Santa Eularia, i dels honorables Joan Rovira, pages, hereu del mas Rovira de dita parroquia de Santa Eularia, i altre dels obrers de dita iglesia parroquial de Santa Eularia, i de Sagimon Bosch, pages, possessor del mas Muntalegre, i Jaume Riera, pages, hereu del mas Riera, tots de dita parroquia de Santa Eularia, i tenints de asso commissio i facultat dels parroquians de dita parroquia de Santa Eularia, assi presents, i consentint donar i pagar, prometen als dits mossen Joseph Vivet i mossen Jaume Jutglar cent lliures barceloneses, les quals los donaran i pagaran, es a saber, vint i sinc lliures en continent que lo dit retaule sera enderrocat i desguarnit de la sua capella i entregat als dits mossen Joseph Vivet i mossen Jaume Jutglar i en llurs mans, i les restants setanta sinc lliures apres que lo dit retaule sera pintat i daurat i assentat en la dita sua capella en continent.

Et ideo nos dicte partes laudantes etc.

Testes firmarum omnium supranominatorum dicto Joanne Soler, fideiussore excepto sunt Franciscus Costa, agricola parrochie Sancti Martini de Aguafrigida, diocesi vicensis, et Hiacintus Saits, scriptor Vici.

Testes firme dicti Joannis Soler, fideiursoris predicti, que firmavit die lune XXVIII mensis januari anno a Nativitate domini MDCXVIII sunt domini Montserrati Cases, diaconus vicensis, et honorabilis Gabriel Fauria, faber ferrarius, civis Vici.

Doc. 66

ABEV, ACF-1858, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notariales, any 1620, p. 502v-504.
24 d'agost de 1620.

En nom de Deu sia, Amen.

Sobre lo daurar lo retaula de la capella de la casa del mas Vilar del Bosch, de la capella de Santa Maria de Vilaleons, bisbat de Vich, per i entre lo honorable Sagimon Vilar, pages, hereu del dit mas Vilar del Bosch, de una part, i lo honorable Jaume Jutglar, pintor, ciuteda de Vich, de part altra, es estat convingut i pactat lo següent.

Primerament, es convingut i pactat que lo dit mossen Jaume Jutglar sia obligat, com a lo present se obliga per la quantitat baix escrita pagadora com baix se contindra, que de asi a la festa dels Reis primer vinent, a totes ses despeses, gastots i treballs, daurara tot lo dit retaula de dita capella, es a saber, lo bancal, totas las molluras, les columnas absos pilastres, soes los tertios de ditas columnas i capitells tot de or i les canals de color blanch i los plans de dites columnes deurats. La conissa, soes, totes les mollures que son en ella i mensulas i plafons de dites cornissas tot daurat i los frisos deurats i sobre lo or fullatges de color com lo fondo i en dites conissas lo color que mes convinga, dos mensulas que ajuden a fer lo frontspici de dit retaula i la diffinitio daurar totes les mollures i tallas i fullas, i tot lo demunt dit a de deurar com deurar promet i se obliga de or fi i que les colors que posara entre dit or tambe les posara fines i tot lo demunt dit a de fer i acabar be i decentment com se pertany de bon pintor i bona art requer, i tambe promet i se obliga fer los peus del dit retaula jaspeats absos perfils de or a les vores, i acabat dit retaula de deurar com es dit assentara aquell en dita capella.

Item es convingut i pactat entre dites parts que dit Sagimon Vilar del Bosch haja de donar, com donar i pagar promet a dit mossen Jaume Jutglar per tot lo demunt dit fahedor dins lo dit temps, es asaber, de asi a la festa dels Reis primer vinent, per dit Jutglar, trenta sinch lliures barceloneses, es asaber, quinze lliures de present per provehir lo or i colors necessaris i les restants vint lliures acabat de daurar dit retaula com es dit i assentat aquell en dita capella.

Et ideo nos dicte partes laudantes etc.

Testes sunt illustrissimus et admodus reverendus dominus Joannes Gonfaus, presbiter, sacrae theologie doctor, canonicus ecclesie vicensis, et Lucianus Toll, faber lignarius, civis Vici.

Doc. 67

ABEV, ACF-1857, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarial, any 1619, s.f.
28 de juny de 1619.

En nom de Deu sia i de la gloriosa i humil Verge Maria mare sua, Amen.

Sobre lo pintar lo retaula de nostra senyora del Roser de la iglesia parrochial de Sant Julia de Cabrera, bisbat de Vich, per i entre Pere Ayats, hereu de la casa i mas Ayats de la parrochia de Sant Julia de Cabrera, i Barthomeu Ayats, sastre, estant en la casa de la Cabreta de dita parrochia, pabordes de la confraria de dita nostra senyora del Roser de dita iglesia de Sant Julia de Cabrera, de una part, i mossen Joseph Vivet, pintor de Vich, de part altra, son estats fets, pactats, fermats i jurats los capitols de concordia, pactes i avinensa següents.

Primerament, es pactat i concordat entre dites parts que dit mossen Joseph Vivet, pintor, per la quantitat baix escrita, hage e sia tingut com ablo present se obliga i promet que de assi a mig mes de setembre prop vinent a totes ses despeses gastos i treballs, pintara dit retaula de la manera ques seguex: ço es, tot lo relleu i pastera de blau turquesat i blanch en les parts hont millor convindra i daurara de or fi, entre les dos mensulas pintara lo misteri de la Salutatio de Nostra Senyora i per les vores daurara amb un lletrero entre les dites dos parts, en la vora que diga Ave gratia plena ecce ancilla domini. En lo frontspici una coloma, en lo teulo de ma dreta de la pastera la Nativitat de Nostra Senyora i a la ma squerra la Visitatio de santa Elisabet, i en lo bancal de baix, al teulo de ma dreta, la Presentatio en lo temple, i en lo taulo del mig la Adoratio dels Reis, i en lo de sobre la pastera los restants vuit misteris, a compliment dels quinze misteris de Nostra Senyora, i en lo pedestral, al peu de las columnas, a la part dreta, la figura de Pere Apostol, i a la part esquerra de sant Sagimon Rei, i als dos del mig al de ma dreta la figura de sant Domingo i al de ma squerra la figura de sant Ramon de Penyafort, i en lo pedestral de dalt, en los peus, un ram de rosas a cada hu, i lo camper blau i or i las pidamides totes dauradas i los socols pintats de un jaspi i la corniseta de dalt dels socols daurada.

Item los dits Pere Ayats i Barthomeu Ayats, pabordes demunt dits, prometten i se obligue a dit mossen Josphe Vivet, que per lo pintar i daurar dit retaula com dalt esta dit i per totes les despeses, gastos i treballs que en pintar i daurar aquells haura posats, li donaran i pagaran quoranta lliures barceloneses fet i acabat de pintar dit retaula.

Et ideo nos dicte partes laudantes etc.

Testes sunt honorabilis Joannes Tapias, calligarius, et Joannes Antoni Rosers, lignifaber, cives Vici, et Joannes Lucia, scriptor Vici.

Doc. 68

ABEV, ACF-1859, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarial, any 1621, s.f.
6 de març de 1621.

En nom de Deu sie, Amen.

De i sobre lo pintar lo retaula de Anuntiatio de Nostra Senyora que es en la capella constituïda junt a la casa del Vilar del Bosch, de la parroquia de Santa Maria de Vilalleons, del bisbat de Vich, per i entre los honorables Sagimon Vilar, hereu del mas Vilar del Bosch, de la parroquia, de una part, i mossen Joseph Vivet, pintor, ciuteda de Vich, de part altre, son estats fets, pactats, fermats i jurats los capitols i pactes següents.

Primerament, es pactat entre dites parts que dit mossen Joseph Vivet sie tingut i obligat, com amb lo present promet i se obliga, que de assi per tot lo die de la festa de Nostra Senyora del mes de setembre proxim vinent, hage de pintar per lo preu devall scrit lo dit retaula i fer en aquell los set teulons de goix conforme i de la manera estan assenyalats en la trassa que es stada donada a dit mossen Vivet, i en los dos taulons restants en lo bancal en lo hu la figura de santa Elena i en laltre la figura de sant Segimon. En las dues mensules, en la una sant Lorens i en la altre sant Jaume, i ditas figuras i retaula a de pintar amb colors bonas i finas i be i decentment conforme de bon pintor i bona art se requer a tots sos gastos i despeses i despres ser present en lo assentar aquell.

Item lo dit Sagimon Vilar del Bosch promet a dit mossen Joseph Vivet que per lo pintar dit retaula i aquell ben acabat, com se pertany de bon mestre i bona art, i assentar aquell a tots sos gastos i despeses i treballs, li donara i pagara trenta duas lliures barceloneses pagadoras acabat i assentat dit retaula.

Et ideo nos dicte partes laudantes etc.

Testes sunt honorabiles Ponticus Puigrobi, parator lane, et Joannes Franciscus Coromina, notarius civitatis Vici.

Doc. 69

ABEV, Arxiu parroquial de Sant Julià de Vilatorça, manuals notariais, R/40, anys 1525-1607, p. 279-280.

12 de març de 1570.

Sobre la obra de un retaule ja comensat faedora en la iglesia parrochial de Sant Julià de Vilatorça del bisbat de Vich, en lo altar mior de la dita iglesia, deu volent faedora los honorables en Joan Puixsech, balle, Antoni Albareda, jurat i obrer de dita iglesia, Honofre Canoves, prohoms, Miquel Gili, obrer lo any present de dita iglesia, amb voluntat i consentiment de la maior part dels prohoms i parrochians de dita parrochia, de una part, e mestre Bernardi Toll, fuster, ciutada de Vich, de la part altra, foren fets los capitols, pactes i avinenses següents.

Primerament, lo dit mestre Bernardi Toll promet als dits balle jurat, prohoms i obres, que de aci a la festa de sant Julià que sera a XVIII de agost, acabara i donara compliment e lo retaule qui ja es començat del altar maior de dita iglesia de sant Julià en lo modo següent: ço es, que seguira la trassa que te amostrada als dits, juntament amb lo reverent pare fra Miquel Peres, de Sant Thomas, i al notari devall scrit, faen dos ordens de taulons, los quals aniran de sinch en sinch, sobre dels quals ha de assentar un altre orde, en lo qual i haura tres taulons amb les finicions o acabaments conforme a la trassa te amostrada, i en lo primer orde dels taulons, ço es, en lo mix, ha de fer una pastera per posar la imatge de sant Julià.

Qual retaule posara tota la fusta dels taulons de alber i los frisos i columnes de tell, la qual fusta sia seca i bona i suficient, lo qual retaule acabat que sia promet assentar i dexar aquell acabat amb tota perfectio, lo qual retaule ha de fer i acabar a cost i despeses sues posat i tot lo menester axi de fusta com de ferramenta i clavo.

Per lo fer o acabar del dit retaule los predits balle jurat, prohoms i obres li prometen lliurar i donar de mans cinquanta i sinch lliures moneda de Barcelona pagadores en tres pagas iguals, ço es, la primera tot temps que la volra, la segona a mijja faena, i la tercera acabada dita faena, e ultra de axo li haian de donar un mestre de cases per a afer los forats de les bigues quis posaran en lo dors del dit retaule. E ultra de axo, haian de aportar dit retaule acabat que sia de Vich fins a la dita iglesia. E no res manco li haian de fer la despesa quant assentara dit retaule.

E axi los dits pactes i avinensa prometen la una part i l'altra, i en dues ensemps, tenir i servir a pena de vint i sinch lliures que de bon grat se imposen per la part contrafaent a venir, la qual pena etc. no res menys volen esser tinguts i obligats quiscuna de les parts en tenir i servir dits pactes i axi juren sobre nostre sor Deu i los seus quatre sants evangelis.

E per ço ne obliguen, ço es, los dits balle jurat, prohoms i obres, axi los bens llurs i de quiscun dells com encara los bens de dita comunitat i particulars de dita parroquia. E lo dit Bernardi Toll los bens seus.

Testes sunt venerabiles Joannes Begot et Joannes Masmiquel, presbiterum, de presentes, ecclesie parrochialis Sancti Juliani de Vilatorça, diocesis vicensis.

Doc. 70

ABEV, ACF-1563, Benet Puig, notari episcopal, manuals notarial, any 1572, p. 48v.
26 d'abril de 1572.

De e sobre lo fer del banchal i portaladas i sacrari del retaule de la iglesia parroquial de Muntanyola, del bisbat de Vich, per i entre Vicens Llagostera alies Vilardell i Salvador Riera, pagesos de la dita parrochia i obrers lo any present de aquella, de una part, e Bernardi Toll, fuster, ciutada de Vich, de part altre, son estats fets los capitols de concordia i avinensa següents.

Primerament, lo dit Bernardi Toll conve i promet i condueix que de asi a dos mesos primer vinents i del dia present en avant comptadors ell, be i decentment, com se pertany i amb sa propria fusta i treballs i despeses, fara i posara lo dit banchal i portalada i sacrari del dit retaule de fusta de alber bona i rebedora, i acabar com esta lo banchal i portalada del retaule de Sant Julià de Vilatorça, i comprar dos bigues de pi per assentar lo retaule vell i que tinga tota la amplaria que tindra menester per umplir lo lloc i ques pugue assentar lo retaule vell al demunt de dit banchal, pus empero que li aporten alli lo dit banchal i bigues, hont sera, a llurs despeses, i li fassen la despesa lo temps stara en assentarlo i posar, i asso promet fer, attendre i complir sens dilatio, alguna amb pena de terç etc.

Item los obrers convenen i prometen al dit Toll que per tot lo demunt dit li donaran i pagaran vint i sinch lliures barceloneses, les quals li donaran i pagaran vint i sinch lliures barceloneses, les quals li donaran i pagaran en continent que sera posat dit banchal i portalada i sacrari sens dilatio alguna.

Doc. 71

ABEV, ACF-1577, Benet Puig, notari episcopal, manuals notarial, any 1576, p. 63v-64.
12 de febrer de 1576.

De i sobre lo fer del retaule infescrit de la iglesia parrochial de Sanct Christofol de la Castanya, bisbat de Vic, i per lo altar maior de dita iglesia, per i entre Bernardi Toll, fuster, ciutada de Vic, de una, i Steva Prat alies Vilar i Salvador Bosch, pagesos de dita parrochia de la Castanya, de part altre, son stats fets, fermats, jurats, los capitols de concordia i avinensa següents.

Primerament, es convingut per i entre dites parts que lo dit Bernardi Toll, per la quantitat infra a totes ses despeses, fusta i treballs de fusta de albar, haia de fer i acabar i donar acabat i assentat be i

dessentment, com se pertany, de si a la festa de sant Joan de juny primer vinent, un retaule per lo altar maior de dita iglesia parroquial conforme la trassa li han donada, de altaria vint i un palm i quatorze de ample i un quart deset i un quart de mig revolt, lo qual retaule i fet que ha hagen de portar dits obres i quan lo assentara fer la despesa, i tot lo mes avant hage de fer dit Toll a ses despeses, axi de fusta, claus, aigua, cuit i mans, per lo qual i preu de aquell li hagen de donar i pagar quoranta lliures barceloneses, pagadores en Vic en or o argent, de present deu liures i deu liures a la festa de Pasqua de Ressurreccio del Senyor proxim, i las vint fet que sia i abans de posarlo, pagadores per dits obres; las vint per dos obres i les restants vint per lo senyor ardiacha Paratge, per certa charitat i satisfactio. Item es pactat que dits obres, de bens de dita obra i en quant noi hage de que pagar de bens propis, prometen pagar dites vint liures, ços es, sens dilatio alguna, amb restitutio de noves missions i despeses, olbigane de bens llurs i del altre dells a soles, mobles e immobles, recurrent a ben i de noves constitutions etc.

Item lo dit senyor ardiacha conve i promet de pagar dites vint liures a dit Toll per lo fer de dit retaule, ço es, deu lo dia proxim i las restants feta dita obra, sens dilatio alguna i amb restitutio de noves missions i despeses i amb jurament.

Et ideo nos diecte partes laudantes etc.

Testes sunt venerabilis Anthonius Blanc, presbiter residens, et Jacobus Salada, familiaris dicti archidiaconi.

Doc. 72

ABEV, ACF-1577, Benet Puig, notari episcopal, manuals notarials, any 1576, p. 73.
23 de maig de 1576.

De i sobre les coses infrescrites per i entre Joan Spina alies Sauleda i Jaume Puigsech de parochia de Sant Marti de Riudeperes, del bisbat de Vic, lo any corrent obres de la iglesia de Sant Marti de Riudeperes i de Nostra Senyora del cami, de una part, i Bernardi Toll, fuster, ciuteda de Vic, de part altre, son stats fets, fermats i jurats los capitols de concordia i avinensa següents.

Primerament, es convingut que lo dit Bernardi Toll haje de fer, segons que amb lo present fer promet, de aci a la festa de Tots Sancts primer vinent, un retaula en la dita capella de Nostra Senyora del cami de dita parochia de Sant Marti, amb columnes i portalades i amb sa pastera conforme lo altar i amplaria del lloch del altar maior de dita capella a hont se ha de assentar i conforme la trassa te lo venerable mossen Raphel Serra, rector de Sant Julià, la qual te per vista per preu de trenta dos liures barceloneses, pagadores, ço es, deu liures de aci a quinze dies primer vinents i altres deu liures en ser posat lo bancal i portalades, i las restants dotze liures en ser posat i assentat en dita capella, lo qual ha de fer be i decentment, com se pertany, a ses despeses i amb sa

fusta i claus, lo qual ha de acabar i assentar, ço es, lo bancal de aci a la festa de santa Margarida primer vinent i lo mes avant per la dita festa de Tots sancts per la dita quantitat pagadora com demunt se conte, amb tal, empero, que lagen de venir a cercar a llurs despeses i al temps que assentara aquell ferli la despesa i donarli un mestre de cases i lo menester per asentarlo i aso promet fer i complir com es dit.

Item es convingut que los dits obres hajen de pagar segons que amb lo present donar i pagar prometen del que an acaptat per fer lo dit retaule de dita iglesia, la qual quantitat en quant no fos sufficient de bens propis en aquella fer compliment i pagar aquella com demunt se conte.

Et ideo nos dicte partes laudantes etc.

Testes firme dicti Spina alies Sauleda et Toll, Gaspar Mija et Bonaventura Bargada et Joannes Vinyes, scriptores vicenses.

Testes vero firme dicti Puigsech qui firmavit dicto die sunt ditci Mija et Vinyes.

Doc. 73

ABEV, ACF-1583, Benet Puig, notari episcopal, manuals notariais, anys 1577-1578, p. 74v-75.
9 de novembre de 1577.

De i sobre lo fer del retaule de la iglesia parroquial de Sant Marti del Brull, bisbat de Vic, per i entre Pau Pujol alies Bastons i Montserrat Casademunt, de present obres de dita iglesia parroquial del Brull, de una part, i Bernardi Toll, fuster, ciuteda de Vich, de part altre, son stats fets, pactats, fermats i jurats los capitols següents.

Primerament, es convingut i pactat per i entre dites parts, fahent aço dits obres en virtut de la facultat i posat a ells com asserexen concedida per los parrochians i singulas de nostra parroquia en presentia del senyor Pere Oliver, rector de dita parroquial, de paraula, que dit Bernardi Toll hage de fer, com amb lo present donen a fer, dit retaule del altar major de la iglesia parroquial del Brull, lo qual hage i promet de fer per la quantitat infrascrita, conforme la trassa feta per dit Toll en pergami, la qual reste de ma i en poder de dit rector, i en lo fer dit retaule dit Toll hage de posar tota la fusta, ço es, totes las histories de fusta de alba i las mollures i columnes de fusta de tei i tota bona i rebedora i donar fet i acabat i assentat dit retaule a totes despeses de dit Toll, axi de fusta, clavo i totes altres coses necessaries, com se pertany, i assentar aquell daci a la festa de sant Joan del mes de juny primer vinent, salvat que dits obres agen de portar dit retaule de Vic al Brull a despesses llurs i posar quatre bigues per assentar dit retaule i mestre de cases i fer los forats i guix sera menester a despesses de dits obres, i per lo fer de dit retaule i tot lo demunt dit, dits obres prometen donar i pagar a dit Toll en Vic, en or o argent, setanta lliures barceloneses, pagadores en tres pagues, la

primera, a Nadal, i l'altra, en la festa de Pasqua de Resurreccio del Senyor, i la restant paga acabat i posat dit retaule, i sempre que volra rebre dites dos primeres pagues dit Toll hage de donar causa i fermansa ideonea per fer correr las pagues i rebra, las quals setanta liures dits obres i quiscun dells de propis bens hagen i prometen de donar i pagar en tot en dites pagues a dit Toll ditas setanta liures, amb pacte tambe per dits obres o llurs senyors tinguen temps de un any del dia que sera acabat en avant comptador, judicar i regonexer dit retaule si sera fet conforme la trassa i ben acabat i de bona fusta i com se pertany, i en lo temps dit Toll assentara aquell li hagen de fer la despesa i dit Toll ho ham las coses demunt dites prometen aquelles fer i complir com demunt se conte.

Et ideo nos dicte partes laudantes etc.

Testes sunt Joannes Vinyes et Gaspar Mija, scriptores vicenses.

Doc. 74

ABEV, ACF-1583, Benet Puig, notari episcopal, manuals notarials, anys 1577-1578, p. 98v-99.
7 de gener de 1578.

De i sobre lo fer del retaule devall scrit per i entre Bernardi Toll, fuster, ciutada de Vic, de una part, i Barthomeu [Aveicho] alies Jovany, lo any corrent obres, i Salvador Boschas, pagesos de la iglesia parroquial de Sant Christophol de la Castanya, bisbat de Vich, de part altre, son stats fets i pactats los capitols de concordia següents.

Primerament, es convingut i pactat entre les dites parts que lo dit Bernardi Toll, per la quantitat devall escrita, promet com i amb lo present promet, un retaule per lo altar de Nostra Senyora de la dita iglesia de la Castanya conforme la trassa feta, la qual fins sia assentat dit retaule reste de ma del notari infescriu, de altaria de tretze palms i mig i amplaria deu palms i mig, en lo qual hage de posar la fusta, ço es, les historias de fusta de alber i las columpnes i molluras de fusta de tei i aquell acabar i fer a totes ses despeses i totes coses necessaries i acabar aquell be i decentment, com ser pertany, deci a la festa de la Verge Maria de agost proxim i dins dit temps assentar aquell per preu de setze liures barceloneses, pagadores, ço es, set liures al dia de carnastoltes proxim i lo mes avant acabat i assentat dit retaule, en or o argent, lo qual retaule hagen de portar los dits obres de Vic a la Castanya i fer la despesa a dit Toll lo temps lo assentara i donarli mestre de cases, i los dits obres i Boschas prometen pagar dites setze liures en lo modo predict.

Et ideo nos dicte partes laudantes etc.

Testes sunt Gaspar Mija et Joannes Vinyes, scriptores vicenses.

Doc. 75

Arxiu parroquial de Santa Maria de Manlleu, manuals notarial, N/40, anys 1581-1582, s.f.
31 de desembre de 1581.

En nom de Deu sia, Amen.

Sobre lo preu fet del retaula de fusta fahedor Deu volent en la capella i per la capella de Nostra Senyora del Roser, novament fet, fabricada [en la iglesia] del monestir de Nostra Senyora de Manlleu, del bisbat de Vic, entre [los honorables] Bernat Niubo, pages de la parroquia, e Fransesc Garet, pages de la vila, obres de dita iglesia, i Jaume Corominas, maior de dies, pages de dita parroquia, paborde e procurador de la confraria de dita Nostra Senyora del Roser, de una part, e mestre Bernardi Toll, fuster, ciutada de Vic, de part altra, son stats fets, inhits, fermats, concordats e jurats los capitols següents.

E, primerament, lo dits obrers i paborde donen a fer i obrar un retaula a obs de la dita capella del Roser, de fusta, conforme al lloch del bulto del revolt, per lo dit retaula del altar, i que cumple [-] [colu]mpna a columpna, i tot lo revolt de bona fusta de alber i [-] les columpnes, mollures, de tei, i les istories i tot lo demes [-] conforme la trassa que per lo dit mestre Toll los es mostrada i dexada, que fonch feta a fi i effecte del retaula de la iglesia parroquial de Sant Cristophol de la Castanya, en lo qual son nou istories de tres en tres i la de dalt venint voltada com lo revolt i amb sa pastera per star la imatge de bulto de Nostra Senyora. E lo dit mestre Toll se hage de procurar la fusta i claus i altres coses necessaries i a sos costs i despeses i treballs i posar aquell en son lloch i assentat de assi a la festa de Paschua de Resurreccio de Nostre Senyor primer vinent. E per lo preu de los treballs, fusta i mans i despeses, los dits obrers i paborde li hagen de donar i pagar vint scuts de or, valents vint i una lliuras barceloneses, pagadores en moneda de argent, ço es, la meitat ara de present i l'altra meitat lo temps promet haura acabat, posat i assentat lo dit retaula. E, no res menys, lo dit mestre Toll, per lo mateix preu, los hage de fer i gornir quatre arquets en lo tabernacle ell per dies passats ha fet per obs de portar la imatge de bulto de Nostra Senyora, de manera que llevat lo simbori i agulla que vui hasta i sia conforma lo que ha fet per Nostra Senyora del Carme de la ciutat de Vich. E per ditas coses attendre i complir la sua part al altra ne obliguen tots i sengles bens i drets llurs, mobles e immobles, hont sevulla haguts i per haver, amb tots i sengles clausules. Item rations necessaries i oportunes e amb jurament e los dits obrers i paborde obliguen los bens de la obreria i confraria.

Die dominica prima januari anno a Nativitate domini millesimo quingentesimo octuagesimo primo, in villa de Manleuo, honorabili capitula fuerunt firmata et jurata per dictas partes, scilicet dictos Bertrandus Niubo et Franciscus Garet et Jacobus Coromina, ex una, et Bernardinus Toll presentibus, ex altera, presentibus testibus Petro Anticho Fugurull, agricola parrochie Sancti Juliani de Vilamirosa, et Honofrio Rossell, paratore parrochie de Granollers.

Doc. 76

ABEV, ACF-1426, Joan Torra, notari episcopal, manuals notariais, any 1590, s.f.
12 d'octubre de 1590.

En nom de Deu.

Sobre la fabricatio faedora de uns escons i portas en lo devant del cor de la seu de Vic, a la part del altar maior, per i entre los illustres i magnifichs senyors Jaume Molera, Pere Coromina, Francesc Bergada i Hieronim Vilarrobi, consellers lo any present de la ciutat de Vic, mossen Honofre Calvet i mossen Henric Argemir, notaris, ciutedans de Vic, tenints de aço comissio del magnific conceller de la dita ciutat, de una part, e lo honorable mestre Sagimon Toll, fuster, ciuteda de Vic, de part altre, son stats fets, inhits, pactats, fermats e jurats los pactes capitols concordia i avinença següents.

Primerament, lo dit mestre Sagimon Toll conve i en bona fe promet als dits senyors consellers i comissaris dalt dits que ell, de assi a la festa de Nadal primer vinent, de bona fusta de noguer de bon agre testa i de bona color, i a tots costs i despeses suas, axi de mans i fusta, claus, fronçises, tencadures i tota altre ferramenta i materia, fara, i be i decentment com se pertany acabara, posara i assentara dins lo dit temps, dos scons en lo cap del cor, devant lo altar maior, en lo loc hont ha vui una rexa de fust, ço es, un escon en quiscuna part del cor amb llurs respalleres tant altes com la dita rexa vella, amb sa peanya de alçada de un palm o cerca, i lo devant de dit escon amb listons i faxas i vasa i les respalleres amb sis pilars plans canalats en quiscun escon, amb sos capitells i vasas, amb sa alquitrava, frisa i cornisa, de manera que la alquitrava, frisa i cornisa façan polcera segons lo setial requerira i amb un senyal de la present ciutat en quiscun escon en lo camper del mig de la respallera i amb sengles recolsadors en aquiscun escon per posar los brassos stant agenollats, dexant entre lo escon i recolsador loc competent per agenollarse, i en quiscun cap de escon sengles portes de la alsada del recolsador amb llur tencadures i al devant de quiscun recolsador un grao llis corresponent a la peanya del escon i en la porta del cor, ço es, entre escon i escon, unes portes de balustres amb ses mollures i pedestrals a cada balustre, amb sa alquitrava, frisa i cornisa, conforme los escons sens polcera, amb sa tancadura i francisas competents, i tota la dita obra ha de esser i fara com es dit, de fusta de noguer bona llesta i revedora i ben acabada i polida, com se pertany, a tots costs i despeses del dit mestre Toll, axi lo que toca a son offici de fuster i serraller i ferrer, com encara lo que tocara al offici de mestre de cases, en adobar lo loc hont se han de assentar los dits escons i portes com altrament i en mora del dit mestre Toll que dins lo dit temps no fes i no complis lo dalt per ell promes, vol que los dits senyors consellers i comissaris puguen fer fer dita obra a altre mestre a ells ben vist a tots costs i despeses de ell dit Toll, los quals gastos i despeses, ell, dit Toll, promet pagar i satisfer en continent quen sera request per part dels dits senyors consellers i comissaris, sens danys, missions i despeses dels dits senyors consellers i comissaris i amb refectio i esmena de aquelles, conforme la trassa que per aço lo dit mestre Toll ha donada.

Item los dits consellers i comissaris convenen i en bona fe prometten donar i pagar al dit mestre Sagimon Toll per lo salari, treball, fusta, clavo, ferramenta i altres gastos i despeses de dita obra, sexanta sinc lliures barceloneses per los termes i pagas següents, ço es, vint i sinc lliures tot temps que les volrra, i vint lliures quant haia feta la meitat de la obra, i les restants vint lliures acabada i assentada la dita obra.

Et ideo dicte partes laudantes etc.

Testes firmarum omnium dictorum consiliariorum et comissariorum ac dicti Toll sunt Sigismundus Aromir, parator, et Ciprianus de Ges, bracerius, cives vicenses.

Doc. 77

ABEV ACF-1812, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, anys 1585-1588 , p. 71v-72v.
12 d'abril de 1586.

En nom de Deu.

Sobre la fabricatio de hacabar un retaule de fusta que lo honorable mestre Bernardi Toll, fuster ciutada de Vich, havia empres de fer i de acabar, lo qual retaula Lluçia Toll, fuster, germa seu del dit Toll, enpren de fer i acabar, de una part, promet de acabar als obres de la parroquial iglesia de Sanct Faliu de Torallo, bisbat de Vich, de part altra, conforme stave capitulat entre los llibres de dita parroquia i lo dit mestre Bernardi Toll.

E, primerament, lo dit Lluçia Toll conve i en bona fe promet de fer i acabar dit retaula i posar conforme la capitulatio per lo dit germa seu feta i fermada als dits hobres i asso promet de fer i acabar dit retaula dins de sis mesos primers vinentes, i de altra part confessa haver rebudes trenta lliures en pagua i satisfatio dels traballs de fer i acabar de fabricar dit retaule, de les quals se serveix lo dit Bernardi Toll, germa seu, aver rebudes dites trenta lliures en cars que en la dita apoca fermada per dit Toll se amostrara aver rebudes mes o manco de las ditas trenta liures que aquellas pendra en compte de las restans se li han de donar per raho i occasio de la fabricatio i acabament de dit retaula, i asso promet de tenir i fer aver sens alguna questio, dilatio, exceptio, sots pena de ters, a requesta de deu dies, salari de procurador dins Vic tres sous fora de aquella deu sous. Et per maior seguretat de les coses pre dites de vall scrites donen fermanses honorable magister Segimon Toll, germa seu, fuster, i Leonart Mensa, sombrarer, ciutadans de Vich, presents, etc.

Item los honorables Bernardi Puig i Bernat Spadamala, hobres lo any present de la parroquial iglesia de Sant Faliu de Torallo, convenen i en bona fe prometen al dit Lucia Toll, que per fer i acabar dit retaula com sta dit i promes li donaran i pagaran trenta liures barcelonses a compliment de las setanta liures avien promes per raho de dit retaula, sempre i quant dit retaula sera fet i posat, i

tambe de altra part li faran bonas i poran en tot lo que a mostrara dita apoca esser manco de trenta liures i asso prometen atendre, complir i servir sens alguna questio etc.

Item lo dit Lutia Toll ferma apoca de deu liures, les quals ha agudes i rebudes en presentia del notari i del testimonis de valls scrtis.

Die XII mensis aprilis anno domini MDLXXXVI, presentibus testibus honorabilis Sigismundo Ventallols, Augustino Rencala, scriptoribus vicencibus fuerunt firmata, jurata, predicta capitula etc. omnia et singula in eiusdem contenta per dictas partes qui promiserunt etc.

Doc. 78

ABEV, ACF-1919, Joan Ribot, notari episcopal, manuals notarial, any 1607, p. 128-129.
23 de maig de 1607.

De i sobre la fabrica del retaula devall escrita per i entre lo honorable mossen Joan Tartera, calsater, ciuteda de Vich, com a procurador del honorable mossen Pau Canal, baxador, ciuteda de Barcelona, de la qual procura segons assereixen consta amb acta rebut en poder del honorable i discret mossen Honofre Calvet, notari publich de Vich, die et ani en aquella contenguts, de ratibutio de la qual en quant no sie sufficient servir promet de una part, i lo honorable mestre Lutia Toll, fuster, ciuteda de Vich, de part altra, son estats fets, pactats, farmats e jurats per i entre las ditas parts i personas infrascrites los capitols de concordia, pactes i evinenses saguents.

Primerament, es convingut i pactat entre las ditas parts que lo dit mestre Toll tinga de fer un retaula en la iglesia del monastir de Santa Clara, de la present ciutat de Vich, en una de las capellas de dita iglesia, en aquella es asaber que dit mossen Tartera o Canal li assenyalaran i volran, lo qual retaula tinga de fer confrome lo retaula que es en la iglesia del monastir de Sant Francesch de la ciutat de Barcelona sots invocatio de sant Diego, acceptat, empero, que las tres figuras no tenen de ser las que son en dit retaula, sino que tenen de ser las saguents: ço es, la que estara en lo mig tinga de ser sots invocatio de sant Salvi, l'altra de sant Pau i l'altra de sant Francesch, las quals tingan de ser obradas conforme las que estan en dit retaula segons mes i menys, ço es, que dit mestre Toll las tinga de fer de la largaria requerira lo retaula, lo qual retaula tinga de fer de la largaria i amplaria que la capella a hont se fara dit retaula requerira, lo qual retaula tinga tambe de fer sculpit conforme lo de sant Diego.

Item es pactat entre ditas parts que si acas dit mossen Toll no feia lo retaula amb los antorns, molladuras i sculpiduras que son en lo retaula de sant Diego i de la manera que requerira la capella, ço es, de la largaria i amplaria requerira dita capella, que dit mossen Canal sempre i quant sia judicat que no estara de la manera demunt dita, ne puga fer fer un altre que estiga de la manera sobra dita a

costas i daspeses de dit mossen Toll o que no tinga obligatio de pagarhi ninguna cosa i lo que aura rebut dit mestre Toll o tinga de restituir i tornar a dit mossen Tartera o Canal.

Item es pactat entre ditas parts que lo mestra Toll tinga de fer dit retaula i figuras demunt ditas amb sos entrans, molladuras i sculpiduras com lo de dit sant Diego, i amb altres acpitols esta mes largament specificat, dasi a nou mesos primers vinents i del dia present en avant comptadors, que no res manco li promet donar i pagar per dit retaula i figuras, posat i assentat en la dita capella de Santa Clara, cent i vint i sinch lliures moneda barcelonesa, las quals li promet donar i pagar en esta manera: ço es, de present, quaranta lliures moneda barcelonesa, quaranta lliures dasi a quatra mesos i mig, i les restants a compliment de ditas cent i vint i sinch lliures, que son quaranta sinch, acabat i assentat en dita capella dit rataula.

Item lo dit mestra Toll accepta la dita obra de dit rataula e promet fer lo dit rataula dins lo temps sobra dit i de la manera que en los sobradits capitols esta mencionat i pactat, i las sobraditas cosas las ditas parts prometen fer, attendre i cumplir las que aquiscon dells toca, sens dilatio alguna, amb salari de procurador perquiscun, dins Vich sinch sous i fora de Vich deu sous, amb restitio i smena de totas missions i despesas, i per major seguretat de ditas cosas ne donen per fermansas, ço es, dit mossen Tartera per lo que toca acomplir per sa part al honorable mossen Joan Tapias, calsater, ciuteda de Vich, per dit mestra Toll al honorable mossen Alonso Benitas, mercader, ciuteda de Vich, i Bernardi Mensa, sombrarer, ciuteda de Vich, absent, los quals son presents i acceptan lo carrech de dita fermansa i prometan juntament i a solas amb los dits lurs principals esser tinguts i obligats a las ditas cosas, ço es per lo que aquiscon de dits lurs principals toca i tots tant principals comfermansas prometan no firmar de dret.

Et ideo nos dicte partes etc.

Testes firmarum omnium dempto dicto Mensa sunt honorabilis Joannes Comalada, mercator civis, et Monserratus Panedas, parator lane ville Sancti Genesi de Taradello, vicensis diocesis.

Testes firme dicti Bernardini Mensa.

Doc. 79

ABEV, ACF-1923, Joan Ribot, notari episcopal, manuals notarials, any 1611, p. 258-259v.
7 d'octubre de 1611.

De i sobre la fabrica del retaula devall scrit per i entre los honorables Monserrat Valenti, pages de la parroquia i lloch de Sant Pere de Roda, del bisbat de Vich, i Pere Torrent, menor de dies, tambe pages, hereu del mas Torrent de la parrochia de Sant Michael de la Guardia, suffraganea de la iglesia parrochial del dit Sant Pere de Roda, i lo any present administrados de la confraria de Nostra Senyora del Roser de dita iglesia de Roda, fahent estas de consentiment i voluntat i en presentia del

reverent senyor Michael Rovira, prevere, rector de dita iglesia parrochial de dit Sant Pere de Roda, i Jaume Mas, pages, hereu del mas de dita parroquia de Roda, i Pere Ameller, ferrer de dit lloc de Roda, lo any present obrer de dita iglesia de Roda, Honofre Fontanelles, hereu del mas Fontanelles de dita parroquia de Roda, ara ciutada de Vich, i Gaspar Sangles, pages, hereu del mas Sanglas, i Anthoni Duran, tambe pages de dita parroquia de Sant Pere de Roda, presents i baix constantints, de una part, i lo honorable mestre Lutia Toll, fuster, ciutada de Vich, de part altra, per i entres les dites parts son estats fets, pactats, fermats e jurats los capitols de concordia, pactes i avinenças següents.

Primerament, es convingut i pactat entre dites parts que lo dit mestre Toll tinga de fer un retaula en la iglesia parrochial de Sant Pere de Roda, del bisbat de Vich, i en la capella novament fabricada en dita iglesia de Roda sots invocatio de Nostra Senyora del Roser, lo qual retaula tinga de fer conforme lo retaula que es en la capella de Nostra Senyora del Roser de la iglesia parrochial de Sant Esteve de Granollers, del bisbat de Vich, exceptat, empero, que las polceras tingan arribar a la volta i al costat de dita capella, axí que dit retaula i polseras tingan de umplir tot lo amfront de dita capella, i los pilas tersfahedors en dit retaula tingan de fer canalats i cada hu dells amb son capitell i vasa, i lo peu de dit retaula tinga de haver i tenir dos mensulas, una de cada part, a effecte de que dit retaula se pugua a millor assentar sobre dites mensulas, i las dites polseras tingan de fer entretallades amb fruitatges i amb tres figuras de minyons, que la hu las don al altre, lo qual empero retaula tinga de ser de la llargaria i amplaria que la capella a hont se fara dit retaula requerira.

Item es pactat entre dites parts que si acas dit mossen Toll no feia dit retaula de la manera que en lo present i precedent capitol esta pactat, a us i costum de bon arquitecto i de bona i sufficient fusta de alba, los dits adminstradors ne puguen fer fer un altre que estiga de la manera sobradita a costas i despeses de dit mossen Toll o que no tingan obligatio dits administradors de pagar a dit Toll ninguna cosa, i lo que perventura haura rebut dit mestre Toll o tinga de restituir a dits administradors encontinet.

Item es pactat entre dites parts que lo dit mestre Toll tinga de fer dit retaula de la manera sobradita de assi per tot lo mes de maig primer vinent, amb pacte, empero, que los dits administradors, per lo dit retaula i per los treballs per dit Toll en ell posadors, hajan, de axí com amb lo present prometten, donar a dit Toll, posat empero i assentat en dita capella dit retaula, setanta sinc lliures barceloneses, les quals li prometen donar i pagar en esta manera: ço es, de present vint i sinch lliures i de assi per tot lo mes de janer primer vinent altres vint i sinc lliures, i las restants vint i sinc lliures a compliment de les dites sentanta sinc lliures acabat i assentat en dita capella dit retaula.

Item lo sobradit mestre Toll accepta la dita obra de dit retaula e promet fer aquell dins lo temps sobradit de la manera que en los sobradits capitols esta convingut, mencionat i pactat.

Et ideo nos dicte partes laudantes etc.

Testes firmarum omnium predicti dempto dicto Sigismundo Toll, fidejussore predicto, sunt Joannes Casals et Joannes Franciscus Ferrer, scriptores vicensis.

Testes firme dicti Sigismundi Toll, fideiussoris presenti qui firmavit die XIII mensis octobris anno presento, sunt Gaspar Monells, faber liganarius, et causidicus civis, Joannes Franciesci Ferrer et Joannes Casals, scriptores vicensis.

Doc. 80

ABEV, ACF-1924, Joan Ribot, notari episcopal, manuals notarials, any 1612, p. 17v-18v.
8 de gener de 1612.

De i sobre les coses baix scrites per i entre lo reverent senyor Balthazar Socarrats, prevere, rector de la iglesia parrochial de Sant Marti de Sanfores, del bisbat de Vich, Saldoni Carrera, pages, hereu del mas Carrera de la parroquia de dit Sant Marti de Sanfores, i Aris Riera, tambe pages de dita parroquia, i lo any present qui ha començat a correr lo primer diumenge del mes de octubre prop passat procuradors de la confraria de Nostra Senyora del Roser, en dita iglesia instituida i erigida per autoritat e suplica, de una part, e lo honorable Lutia Toll, fuster, ciuteda de Vich, de part altre, de i per raho de las quals coses son vinguts a la concordia i avinença següents.

Primerament, es convingut i concordat entre dites parts que lo dit mestre Lucia Toll, a costs i despeses, per la quantitat baix escrita i salvats los pactes davall scrits, haja, axi com amb lo present a major cauthela promet, que sempre i quant mossen Albareda, mercader i pintor, ciuteda de Vich, li sera manat i dit, fara en lo altar i retaula de la capella i confraria de Nostra Senyora del Roser en dita iglesia parrochial de Sanfores las cosas següents:

Primo, los soculs mes baxos de rustech que tenen tot lo retaula. Item obrara quatra peças per al bancal de talla, als soculs que es la part frontera, i despres en lloc de polseras fara fruitas que devallan des de la punta del frontspici fins al igual del bancal, amb tres minyons, ço es hu sobra cada cornisa i altre sobra dit frontspici, los quals tingan dits penjants de dites fruitas.

Item mudara lo frontspici i fara dos seraphins als resals de la frisa de dit frontspici i altres dos seraphins sobra de la patxina de la pastera.

Item adobara los quatra seraphins qui son sobra les columnes, les quals coses promet fer dit Toll conforme i de la manera que dalt esta contengut, donant empero dit Carrera a dit Toll tota la fusta sera manester a obs de fer dita obra i coses demunt ditas.

Item es pactat entre dites parts que los dit senyor Balthazar Socarrats, Celdoni Carrera i Aris Riera, procuradors delts dits, per tots los treballs per lo dit mestre Lucia Toll posadors per raho de las sobraditas coses, hajan de com amb lo present a major cauthela prometen donar a dit Lucia Toll en

Vich deu lliures moneda barcelonesa, ço es, la meitat en lo principi de la dita obra i laltre restant meitat en lo fin de la dita obra.

Et ideo nos dites partes laudantes etc.

Testes sunt reverendus dominus Paulus Arimany, presbiter vicarius dicte ecclesie parochialis Sancti Martini de Sanfores, Jacobus Olivera, agricola in manso Codinachs, parrochie Vici, et Jacobus Jutglar, pictor civis, ac Joannes Casals, scriptor vicensis.

Doc. 81

ABEV, ACF-1850, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notariais, any 1612, s.f.
18 de febrer de 1612.

En nom de Deu dia, Amen.

De i sobre lo fer del retaule de Nostra Senyora del Roser per la capella de la confraria de dita Nostra Senyora del Roser de la iglesia parroquial de Nostra Senyora de Folgaroles, bisbat de Vich, per i entre lo reverent mossen Gaspar Sala, prevere, rector de la iglesia parroquial de Folgaroles, i Francesc Pou, de Vich, pages de la dita parroquia, administradors de la dita confraria de Nostra Senyora del Roser de dita iglesia, i los honorables Joan Sala i Pere Gilabert, pagesos de dita parroquia i confreres de dita confraria del Roser de dita iglesia, de una part, i lo honorable Lluçia Toll, fuster, ciutadà de Vich, de part altra, son estats fets, pactats, fermats i jurats los capitols i pactes següents.

Primerament, es pactat entre dites parts que dit mestre Lluçia Toll, per la quantitat baix escrita, haja e sia tingut com ablo present se obliga i promet que de asi a setze mesos primer vinents, a totes ses despeses, gastos i treballs, axi de fusta, clavos i mans, com altres qualsevol cosas, fara un retaule de Nostra Senyora del Roser per la capella de dita confraria de dita iglesia de Folgaroles segons la proportio de dita capella, axi que dit retaule unple tota la dita capella, en lo qual retaula fara tres figures o images, es asaber, una de Nostra Senyora, altra de sant Domingo, i altra de sant Thomas. Lo qual retaule haja de fer, com fer promet, en lo modo i forma i abla matexa architectura que es fet lo retaule de Nostra Senyora del Roser de la iglesia parroquial de sant Quirze de Arbuties, bisbat de Gerona, i ben fet i ben acabat com se pertany de bon mestre i bona art requer, i aquell assentara en la dita capella a sos gastos dins dit temps. E tot aso promet fer i complir sens dilatio ni exceptio alguna i amb salari de procurador per quiscun dia dins Vich sinch sous i fora de Vich X sous amb restitutio i esmena de totes missions i despeses. E per major seguretat de dites coses ne dona per fermansas a mossen Pau Francesc Bergada, botiguer de draps i teles, i al honorable Bernardi Mensa, sombrarer, ciutadans de Vich, i aquiscun dells a soles qui amb ell i sens ell seran tinguts i obligats a totes les dites coses per ell promeses, e lo dit mossen Pau Francesch Bergada fent aso de

consentiment de monssen Francesc de Bergada, sastre, ciutada de Vich, son pare, i dit Bernardi Mensa, acceptant lo carrech de dita fermensa, prometen que juntament amb dit principal i sens ell i a soles seran tinguts i obligats a tot so i quant dit Lucia Toll ses obligat mes amunt prometten tots axi principal com fermansas sobre dites cosas no fermar de dret ni allegar ni ningun guiatge ni sobresehimient del senyor Rei o de la senyora Reina, ni ninguna exceptio dilatorea de paga ni delinatoria de for sots pena de sinquanta sous barcelonesos. E, per atendre i complir totes les dites coses ne obligan tots llurs bens mobles e immobles, haguts i per haver, drets, veus i actions etc.

Item los dits mossen Gaspar Sala, rector de Folgaroles, i Francesc Pou de vida, administradors de dita confraria de Nostra Senyora del Roser, i Joan Sala i Pere Gilabert, confreres de dita confraria, prometen i se obligan a dit Lucia Toll que per lo fer de dit retaula com dalt esta dit i assentar aquell tot a ses despeses i gastos i treballs, li donaran i pagaran cent i quinze lliures barceloneses, es asaber, en continent fermada la present concordia quoranta lliures i les restants satanta sinch liures barceloneses acompliment de dites cent i quinze liures li pagaran en dos iguals pagues, es asaber, la mitat de aquelles feta la mitat de dit retaula, i laltra mitat acabat i fet lo dit retaula com dalt se conex i assentat aquell, i aso prometten atendre i complir, sens dilatio ni exceptio alguna, amb salari de procurador per quiscun dia dins Vich sinch sous i fora de Vich deu sous, amb restitutio de totes missions i despeses. E per atendre i complir les dites cosas ne obligan tots llurs bens, mobles e immobles, haguts i per haver, i dequiscun dells a soles amb renunciatio de benefici de noves constitutions i divididores actions etc.

Testes firme dictorum Gasparis Sala, Francisci Pou de Vida, Joannes Sala, et Petri Gelabert et Luciani Toll sunt Honofrius Joseph Bigues et Joannes Franciscus Coromina, scriptores vicenses.

Testes firme dicti Bernardini Mensa fideiussori qui firmavit Vici die VIII mensis marti anno predicto MDCXII sunt Hiacintus Maronda, mercerius, et Onofrius Rocha, sartor vicensis, et Onofrius Josephus Bigues, scriptor Vici.

Doc. 82

ABEV, ACF-1853, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1615, s.f.
9 d'abril de 1615.

En nom de Deu sia, Amen.

Sobre la fabrica del retaule de la beata Theresa baix scrit per i entre lo molt reverent pare fra Sebastia Balle, mestre en santa theologia, prior del monestir i convent de Nostra Senyora del Carme de la present ciutat de Vich, i dit monastir i convent de una part, i lo honorable Lucia Toll, fuster, ciutada de Vich, de part altre, per medi e interventio dels senyors Bonaventura Bergada, mercader, i Joan Molera, botiguer de telas, ciutadans de Vich, es estat convingut i pactat lo seguent.

Primerament, es convingut i pactat entre les dites parts que lo dit mossen Lluçia Toll, per la quantitat baix escrita pagadora com baix se contindra, sia tingut i obligat, com de i amb lo present se obliga de assi a la festa de Tots Sants primer vinent, en fer i fabricar un retaule de fusta de alba de la mateixa trassa, modello i forma que esta fabricat lo retaule de sant Salvi en la iglesia del monastir de monges de Santa Clara de la present ciutat de Vich, amb les tres pasteras conforme en dit retaule estan fetes, exceptat, empero, les tres figures que han de servir per dites tres pasteras, les quals figures han de fer fabricar dits pare prior i convent a costes i despeses llurs i no de dit Toll, entes, empero, que sia obligat lo dit mossen Lluçia Toll fabricar lo dit retaule servada la proportio de llargaria i amplaria que demanara la capella de Nostra Senyora del Socors, la qual esta construhida sota lo cor de dita iglesia de Nostra Senyora del Carme, en la qual capella ha de estar assentat lo dit retaule, i sia obligat dit mossen Toll posar tota la fusta i altres coses necessaries per lo dit retaule, axi que dits pare prior i convent no hagen de contribuir en cosa alguna ni pagar res mes de la quantitat devall escrita. Axi mateix, sia tingut i obligat lo dit mestre Lluçia Toll apres que lo dit retaule sera acabat i fabricat assentar aquell en la dita capella de Nostra Senyora del Socors, en tot lo que toca a son offici de fuster tant solament, a costes i despeses sues, i axi mateix si obligat dit Lluçia Toll desguarnir i desfer lo dit retaule quant volrran pintar aquell i despres quant lo dit retaule sera pintat tornar altre vegada assentar aquell en dita capella de Nostra Senyora del Socors de la mateixa manera quel assentara la primera vegada, sens que per lo assentar de dit retaule se li haje de donar cosa alguna.

Item es convingut i pactat que los dits pare prior i convent hagen i sien obligats, com amb lo present prometen i se obliguen, donar i pagar al dit mestre Lluçia Toll per lo dit retaula i fabrica de aquell i per tota la fusta i altres coses bestraura per lo dit retaule, setanta lliures barceloneses, les quals li prometen donar i pagar, es ha saber, ara de present sinch lliures i tretze sous i les restants sexanta quatre lliures i set sous en tres pagues, es ha saber, deset lliures i tretze sous i vuit diners de assi a la festa de Paschua de Resurreccio del Senyor prop vinent, vint i tres lliures, sis sous i vuit diners de assi per tot lo mes de juliol primer vinent, i les restants vint i tres lliures, sis sous i vuit diners a compliment de dites setanta lliures de assi a la festa de Tots Sancts primer vinent.

Et ideo nos dicte partes laudantes etc.

Testes firme dicti Luciani Toll principalis et Sigismundi Toll sunt honorabiles fideiussoris Joannes Vila, agricola heres mansi Vila, parrochie de Llahers, diocesis vicensis, et Joseph Francesc Coromina, scriptor Vici.

Etc.

Doc. 83

ABEV, ACF-1419, Joan Torra I, notari episcopal, manuals notarials, anys 1586-1587, s.f.
20 de desembre de 1586.

En nom de Deu.

Sobre la fabricatio de un sepulchre de Nostre Senyor Deu Jescursit de images de bulto faedor per la iglesia parrochial de Sanct Feliu de Torello, del bisbat de Vic, per i entre los honorables Gabriel Riera de Tredos, obrer lo any present de la iglesia parrochial de Sanct Feliu de Torello del bisbat de Vic, i Raphael Amalrric, de la dita parrochia de Torello, de una part, e mestre Joan Font, entretallador, ciutada de Vic, de part altre, son stats fets, inhits, pactats, fermats e jurats los capitols i pactes següents.

Primerament, lo dit mestre Joan Font, entretellador, conve i en bona fe promet als dits Gabriel Riera de Tredos, obrer, i Raphael Amalrric, que ell, dit Font, de assi per tot lo mes de maig primer vinent, a totes ses propries despeses de fusta, mans i altres coses, fara i fabricara, be i decentment, lo dit sepulchre de Nostre Senyor Deu Jesucrist per la dita iglesia de Sanct Feliu de Torello de vuit images de bulto de bona fusta de alber, ço es, la image de Christo i de Nostra Senyora Mare de Deu i de Sanct Joan apostol i de Nichodemus i de Joseph, ço es, les tres de nou palms de largaria i les sinc de sinc palms de largaria quiscuna, blancas, ço es, de la color matexa de la fusta i sens altre pintura, lisas, polidas, amb llurs robes i hornaments, be i decentment com se pertany, conforme la traça quels ha donada en paper; i fetes ditas images aquelles assentara en lo altar ques diu del Sant Crucifix de dita iglesia, tot be i decentment a totes despeses de dit mestre Font del dia que sera acabada i assentada la dita obra, firmada de ma del notari devall scrit.

Item los dit Gabriel Riera, obrer, i Raphael Amalrric, convenen i en bona fe prometen donar i pagar al dit mestre Joan Font, per la fusta i altres despeses, salaris i treballs de fer i fabricar lo dit sepulchre en lo modo i forma dalt dits, sinquanta duas lliures i deu sous barceloneses, pagadores, ço es, la meitat ara de present i laltre meitat acabada i assentada i judicada la dita obra, i per ço li obligan los bens de la dita obra i los bens llurs propis i de quiscun dells acabal.

Item es concordat que los dits obrer Raphael Amalrric haian de poratr a llurs despeses les dites vuit images quant sian fetes de la ciutat de Vic a la dita iglesia de Torello.

Item es concordat que acabada la dita obra haia de esser judicada per dos persones expertes, una per quiscuna part elegidoras, al dit de les quals se haia de estar per quiscuna part, la qual judicatio se haia de fer dins tres mesos comptadors del dia que sera acabada i assentada la dita obra.

Et ideo dicte partes laudantes etc.

Die sabbati vigesima mensis decembris anno a Nativitate domini millesimo quingentesimo octuagesimo sexto, Vici, presente me, Joanne Torra, notario publico vicensi, et presentibus ibidem Michaele Albanell, Honofrio Toralles et Salvatore Alberc, scriptoribus vicensibus testibus ad hec

vocatis et assumptis predicta capitula et pacta fuerunt firmata et jurata per dictos Gabrielem Riera de Tredos et Raphaellem Amalrric, ex una, et Joannes Font et Bernardinum Pena, ex altera, qui promiserunt etc. obligarunt etc. jurarunt etc.

Doc. 84

ABEV, ACF-1525, Enric Argemir, notari episcopal, manuals notariales, anys 1589-1591, s.f.
8 de juny de 1590.

Sobre de la constructio fahedora de un retaula per los devall scrits Baldiri Sala i Bernat Devesa, pagesos, obres de la iglesia parrochial de Sant Genis, del bisbat de Vich, de una part, i mossen Montserrat Santmarti, fuster, ciuteda de Vich, de part altre, es stada pactada, inhida i concordada la capitulacio i concordia següent.

E, primerament, los dits Baldiri Sala i Bernat Devesa, obres demut dits, donan a fer un retaula de fusta de alber i tell al dit mossen Montserrat Sant Marti, amb tal que la dita fusta sia sequa, ço es de mida següent: de altaria de devuit palms i tres quarts i de amplaria vuit palms, amb pastera i una taula en cada part de dita pastera, i desus dita pastera son bancal amb una portalada en la part dreta i en la part squerra de dit retaula una portalleta a modo de confessionari tencat, i en lo dalt de dita pastera tres taules haie de fer amb un revolt de fusta amb una mensula en cada part, un pom de fusta altern lo mig del revolt i absos pilastres plans canalats i absos capitells conforme sta en la trassa, i en la dita pastera age de fer una figura de bulto de sant Genis de largaria de tres palms, lo qual retaula ha de fer tot acost i despeses sues i posar la fusta i claus i tot lo necessari de aqui pertot lo mes setembre primer vinent.

Item lo dit mestre Monserrat Sant Marti conve i en bona fe promet als sobre dits Baldiri Sala i Bernat Devesa, obres predits, que donara obra acabamet en fer lo demut retaula com dalt sta dit i specificat, a cost i despeses sues, i posera la fusta seca de alber i de tell, de assi a la festa de sant Miquel de setembre primer vinent, i asso acost i despeses sues sens alguna questio, dilatio e sens danys, missions, ni despeses dells ni dels seus, amb obligatio de tots sos bens mobles e immobles, haguts i per haver, amb totes clausules nessessaries i amb jurament.

Item los demunt dits Baldiri Sala i Bernat Devesa convenen i bona fe prometen al dit mestre Montserrat Sant Marti, que per la fabrica i fer lo demunt retaula, li donaran i pagaran trenta i dues lliures, sempre i quant lo dit retaula sera bo i acabat i possat i asentat en la dita iglesia de Sant Genis Sa Devesa, i de altra part li donaran i pagaran lo cost de una tencadura qui ha de servir per dit retaula, entes, empero, i declarat, que sempre i quant dit retaula sera fet, lo tenen venir a cercar i portar en dita iglesia acosts i despeses llurs propies i aso prometen tenir i servir, sens alguna dilatio, excusa ho compensatio, deductio esen dany ni despeses de dit mestre Sant Marti, obligant

ne tots i sengles bens i drets llurs, mobles e immobles, haguts i per haver, i les persones llurs propries amb facultat de variar i amb scriptura de terç de la cort del veguer de Barcelona i Vich, amb totes clausules, largament.

E volen les dites parts que del present sien fetes tantes cartes etc. Die septima mensis junny anno a Nativitate domini MDLXXXXfonch firmata et jurata predicta instantia per dictos Baldirium Sala et Monserratum Sant Marti qui promiserunt etc. obligarunt etc. jurarunt etc. presentibus testibus Joannes Falgueres, studente, et Damiano Falgueres, tornerio, civibus vicensibus.

Doc. 85

ABEV, ACF-1830, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notariais, any 1592, p. 349v-352.
10 de maig de 1592.

De i sobre lo fer i acabar del rataula de Nostra Senyora del Socors i sant Anthoni de la confraria dels Traginers de la present ciutat de Vich per i entre los honorables Antoni Horta, Bernat Patxins, Salvador Mas Ramon i Honofre Pico, lo any present procuradors de la confraria de Nostra Senyora del Socors i sant Anthoni de la present ciutat de Vich, de una part, i lo honorable mestre Montserrat Santmarti, fuster, ciutada de Vich, de part altre, son estats fets, fermats i jurats los capitols, pactes i avinentias següents.

Primerament, es convingut he pactat entre ditas parts que lo dit mestre Montserrat Santmarti, de asi al dit o festa de sant Antoni del mes de janer primer vinent, per la quantitat i preu baix escrita, hage de fer, acabar i asentar, com de i ablo present promet fer, acabar i asentar, un rataula de Nostra Senyora del Socors i sant Anthoni de llargaria de trenta sinch palms i de amplaria de vint i un palms, e fer i sculpir en dit rataula deu columpnes obrades i acabades e dos pasteretas absas patxinas, soes, la una baix, casi al peu del rataula, i laltre un poquet mes alt, e sinc taules de historias, sens ditas dos pastaretas, e al cap demunt de dit rataula dos mensolas, soes una a cada costat, i dos minyons ben sculpits, soes un a cada mensola, i en lo final del cap demunt de dit rataula un saraffi molt ben sculpit i tallat de la grandaria sera menester, i los frisos de dit rataula entallats i la fruita per los entorns de dit rataula ben sculpida i acabada, conforme esta ja trasat i asenyalat en un paper tot lo demunt dit, a la qual trasa ditas parts en tot i per tot sereferexen, la qual trasa hage de restar en ma i poder de dit mestre Montserrat Sammarti peraque millor pugue fer i acabar dita obra.

Item es pactat i concordat entre ditas parts que los dits procuradors hagen de bastraure i posar la fusta, claus i aygua cuita pera fer la dita obra, i que dit mestre Sanmarti tant solament hage de posar en dita obra las mans i ferramenta per a fer dita obra, tot lo demes, enpero, quesera manester pera fer dita obra hage de pagar i bastraure dits procuradors.

Item es pactat que dit Sammarti acabat lo dit rataula hage de asentar aquell en la capella que dits procuradors li designaran en lo monestir de Nostra Senyora del Carme, o en altre qualsevol lloch i iglesia de la present ciutat de Vich i revals de aquella que los dits procuradors li designaran, a costes i despeses sues, soes, fer hi tot lo que toca al offici de fuster, lo que empero tocara al offici de mestre de cases hagen de fer fer i pagar los dits procuradors a despeses de la dita confraria.

Item es pactat entre ditas parts que los dits procuradors hagen de donar i pagar, com de i ablo present prometten donar i pagar a dit mestre Montserrat Sammarti per lo preu i traballs de la obra demunt dita, sexanta sinch lliures barceloneses, pagadores dins la present ciutat de Vich en moneda de argent en tres solutions i pagues, soes, vint lliures barceloneses desi al die o festa de Nostra Senyora del mes de agost primer vinent, i altres vint lliures en continent sera acabat dit rataula, i las restants vint i sinch lliures dos mesos apres següents de acabat lo dit rataula.

Item es pactat i concordat entre ditas pars que acabat lo dit rataula i asentat com demunt es dit, puguen los dits procuradors, si voldran, fer regonexer lo dit rataula si esta ben fet i acabat, conforme la trasa demunt dita, la qual trasa hage lo dit Sanmarti de amostrar a dits mestres i a dits senyors canonge Bergada i mestre Font pera veura i regonexar si esta segons la demunt dita trasa, e si per dits mestres del offici de fuster i senyor canonge Bergada i mestre Font sera judicat lo dit rataula estar be i sufficientment acabat prometten los dits procuradors donar i pagar a dit mestre Sanmarti sinch lliures mes de las demunt ditas sexanta sinch lliures, que entre tot seran setanta lliures barceloneses, pagadores las ditas sinch lliures quant sera acabat lo dit rataula juntamet amb vint lliures demunt ditas perla segona paga, i si per dits dos mestres i lo senyor canonge Bergada i mestre Joan Font sera judicat que no esta lo dit rataula insufficientment acabat, que lo dit Sammarti sia obligat acost i despesas suas acabar be i sufficientment lo dit rataula i que en tal cas no sien obligats los dits procuradors donar a dit Sanmarti las ditas sinch lliures a mes de las demunt ditas sexanta sinch lliures.

Et ideo nos dicte partes laudantes etc.

Testes sunt firmarum omnium supradictorum Bernardus Lobet, agricola parrochie Vici et Joannes de Bordas, ferrerius naturalis regni Gallis, nunch Vici habitator, et Gaspar Xamallau, scriptor vicensis.

Doc. 86

ABEV, ACF-1831, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarials, any 1593, p. 387-389.
7 de juliol de 1593.

De i sobre la fabrica del rataule i rexa que lo molt illustre i reverent senyor don Pedro Jaime, bisbe de Vich, ha manat fessen en la capella dels apostols de les claustres de la seu de Vich los beneficiats

que dit reverent senyor bisbe de Vich, proseguint sa visita lo corrent any, a transferits del altar de Nostra Senyora del cor de dita seu de Vich a dit altar i capella dels apostols, i los beneficiats de dita capella dels apostols son estats fets i fermats entre lo molt reverent senyor Anthoni Vila, canonge de dita seu de Vich, beneficiat del benefici sots invocatio de Nostra Senyora i sant Gabriel, fundat en dit altar de Nostra Senyora del cor per Bernat de Lers, quondam, transferit en dit altar dels apostols, de una part, e lo honorable Montserrat Sanmarti, fuster, ciutada de Vich, de part altre, los capitols i pactes següents.

Primerament es pactat i concordat entre dites parts que dit mestre Monserrat Sanmarti, fuster, haja de fer, com fer promet per la quantitat baix escrita de asi a sis mesos primer vinents, un retaula de bona fusta de alber i de tei conforme la trasa liurada al notari devall scrit asi cosida, excepto, empero, que tots los pilastres an de ser plans, lo qual retaula promet fer de la amplaria i llargaria competent haguda consideratio a la llargaria i amplaria de dita capella, i, axi mateix, dins lo dit temps i per la matexa quantitat baix escrita, promet fer unas rexes per la matexa capella de bona fusta de avet o alber o tey o roura penoll, los bordons i bigues i lo cobriment de fusta de alber o de tei, lo qual retaula i rexes promet fer i acabar be i decentment, conforme bon mestre i art requer, tot ases propries despeses de fusta, jornals, clavo i tancaduras i totes altres coses necessarias, lo qual rexa promet fer conforme la trasa liurada al notari infrescrit, asi cosida. Axi mateix, promet assentar aquell i dites rexes i abaxar la peanya de dit altar que estigue tota la capella plana i abaxar la pedra del altar lo que sera menester i rompre la paret per assentar la pastera de Nostra Senyora sea de fer en dit retaula, i perso pagar mestres de casas i tota la manobra, axi de cals i guix, com de tot lo demes que menester sera, tot ases propies despeses, de manera que per fer i assentar dit retaula i rexa no te obligatio de donar dit senyor canonge Vila sino la quantitat baix escrita.

E aso promet fer, attendre i complir, sens dilatio alguna, amb salari de procurador per quiscun dia dins Vich sinch sous i fora Vich deu sous, amb restitutio de totes despeses, amb promesa de no fermar de dret sots pena de sinquanta sous. E per aso attendre i complir ne obligue tots sos bens mobles i immobles, haguts i per haver. Amb renunciatio de propri for, submissio del for del veguer de Vich i de altra qualsevol cort ecclesiastica o secular, amb facultas de variar lo judici i general remuntatio de qualsevol altre dret i lei, en aso obviant i amb scriptura de terç en la cort del veguer de Vich obligant ne la persona i bens seus i amb jurament.

Item dit senyor canonge Vila promet a dit Santmarti que per lo fer de dit retaula i rexa i fusta itotes coses per fer aquells necessarias i per totes les altres coses que fer a promeses dit Santmarti, donara i pagara a dit Sanmarti, trenta sis lliures barceloneses pagadores en quatre iguals pagues, fahedores, soes, la una comensant dit retaula, i les altres dues pagues de dos en dos mesos les dos, i la ultima paga acabat i assentat dit retaula i rexes, sens dilatio alguna, amb restitutio de totes despeses i per so ne obligue tots sos bens mobles e immobles, haguts i per haver, i amb jurament.

Item dit Santmarti promet que per tota quantitat a ses despeses arrencara i traura la image de Nostra Senyora del cor que es demunt del portal qui baixa de sota les claustres, anomenat de Nostra Senyora del cor, i aquella posara i asentara en dita pastera de dit retaula fahedor sots ditas obligations i juraments.

Testes sunt Michael Ragner, parator ville Rivipulli, diocesis vicensis, et Gaspar Monells, faber lignarius, civis Vici.

Doc. 87

ABEV, ACF-1895, Salvi Bigues, notari episcopal, manuals notarial, any 1594, s.f.
20 d'agost de 1594.

Sobre la fabrica faedora de un armari en la seu de Vich faedor pera tenir les reliquies son en dita iglesia per i entre les persones devall scrites son pactats e concordats los pactes següents.

Primerament, los ilustres senyors Jaume Oriola i Antoni Sanctroma, canonges i tesores de la seu de Vich, tenint per estes coses plen poder i facultat del illustre i molt reverent capitol, donen a fer dos portalades o armaris a mestre Monserrat Sentmarti, fuster de la present ciutat de Vich, los quals aja de fer amb sos frontespissis i obra de mix relleu, los quals tingan de alsada dotze palms i vuit palms de ample i aquells aja de fer conforma la trassa i etxura de la mostra li acomanen dits senyors tesores, çoes, de la atxura del armari esta assenyalat a la banda dreita de dita mostra, los quals armaris o portalades aja de fer i acentar una acada part del altar major de dita iglesia amb ses portes i tot fusta de alber.

Item en cada armari a de aver dotze vacues de calaxos per tenir les relliquies i aquells vacuos an de estar conforme estan trassats en dita mostra.

Item aja de fer dita obra i acentarla en dita lloch bona i apunt, acabada i perfeta, conforme dita trassa i amb miges columnes tambe de mix relleu, tot a costs i despeses sues, axi en fusta com en clavos i mans.

Item dites portalades an de tenir quiscuna delles tres palms deson.

Item que la dita obra haja de aver feta, asentada i acabada amb tota perfectio i asentada com esta dit dins tres mesos proxims i continuo venidos.

Item los dits senyors tesores ultra lo preu devall scrit prometen donar a dit mestre Sentmarti totes les frontisses i tancadures seran menester per dita obra, asentantles empero dit Santmarti.

Item dits senyors tesores prometen donar per lo preu de dita obra a dit mestre Sentmarti trenta set lliures barceloneses, aquellas li prometen pagar en dues iguals pagas, la una paga a mija feina i laltre en ser acabada i assentada dita obra com esta dit.

Item lo dit mestre Montserrat Sanct Marti conve i en bona fe promet fer dita obra conforme esta trassada i dins dit termini tot a cost i despeses sues per lo dit preu de dites trenta set lliures.

Et ideo nos dicte partes laudantes etc.

Testes sunt Josephus Grau, scriptor, e Anticus Montanya, agricola parrochie de Seva.

Doc. 88

ABEV, ACF-1831, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notariais, any 1593, p. 677v-678v.
18 de novembre de 1593.

De i sobre lo fer i acabar lo tabernacle baix mencionat per i entre lo venerable mossen Miquel Fauri, prevere, monjo de la iglesia parrochial de Santa Maria de Aulo, del bisbat de Vich, de una part, i mestre Montserrat Santmarti, fuster, ciutada de Vich, de part altre, son estats fets, pactats, fermats i jurats los capitols de concordia, pactes i evinentia següents.

Et primo es pactat i concordat entre ditas parts que lo dit mestre Montserrat SanMarti, de si al die o festa de Nostra Senyora Candelera del mes de febrer proxim vinent, per la quantitat i preu baix scrit, hage de fer i acabar, com de i amb lo present promet fer i acabar, un tabernacle de fusta de alba obrat i acabat de la manera que dit Sanmarti ne ha fet i acabat un altre per la iglesia parrochial de Santa Maria de Artes, acceptat que lo frontaspici o cuberta ha de ser amb vuit claus i obert i amb un penjant al mig obrat i lo fris ubert amb balustras i les claus obradas bossalladas i altrament fet i acabat conforme lo que ha dit, com ja es dit, posant ell matex tota la fusta i tot lo demes necessari.

Item es pactat i concordat que lo dit mossen Miquel Fauri donara i pagara, com de i amb lo present donar i pagar promet al dit mestre Montserrat Sanmarti per lo preu i traballs de fer lo dit tabernacle, deu lliures barceloneses pagadoras dins Vich en moneda de argent en dos iguals solutions i pagas, soes asaber, la mitat de si al die o festa de sant Andreu Apostol proxim vinent i laltre mitat feta i acabada dita feina.

Et ideo nos dicte partes laudantes etc.

Testes sunt reverendus Bernadinus Traserra, presbiter vicensis qui dictos contrasentes concordavit Joannes Ribot, Georgius Casals et Gaspar Xamallau, scriptores vicenses.

Doc. 89

ABEV, ACF-1895, Salvi Bigues, notari episcopal, manuals notarians, any 1594, s.f.
29 de gener de 1594.

Sobre la fabrica del retaule de Nostra Senyora del Roser, en la iglesia parrochial de Nostra Senyora de Corco, per i entre los honorables Joan Guardia, balle, i Joan Novellas i Sagimon Planes, hobres de dita iglesia, Pere Feu, Sagimon Campas, pagesos i parrochians de dita parrochia, de una part, i mestre Monserrat Sanctmarti, fuster, ciutada de Vich, de part altra, son pactats los pactes, concordia i avinenses següents.

Primerament, los dit balle, hobres i prohoms dalt dits donen a fer un retaule de Nostra Senyora del Roser de la mateixa atxura de un altre te fet dit mestre Sanct Marti de la mateixa invocatio de Nostra Senyora del Roser en la iglesia parrochial de Sancta Eugenia de Berga, de la mateixa amplaria i un palm mes alt que no aquell, lo qual dit mestre Sanctmarti tinga de fer a cost i despeses sues i anar asentar aquell en dita iglesia de Corco, accepto que en lo temps assentara aquell en dita iglesia, dit balle, hobres i prohoms li hagen de fer la despesa, i los dits hobres hagen de venir asercar dit rataule assi en Vich a cost i despeses llurs. Item lo dit mestre Sanctmarti promet fer dit retaule com esta dit, de fusta de alber i de tell, i anar asentar aquell i donarlo bo i acabat i assentat aquell de aqui a Nostra Senyora de agost primer vinent.

Item los dits balle, hobres i prohoms convenen i en bona fet prometen donar per lo preu de dit retaule trenta i sis lliures barceloneses pagadores amb dues pagues, soes, lo die de dissapte de carnestoltes proxim vinent deu lliures i les restants vint i sis lliures immediatament la hobra sera acabada i assentada en dita capella, i ultra lo dit preu li donen honse pots de tell, les quals te ia hagudes i rebudes dit mestre Sanctmarti.

Et ideo nos dicte parte laudantes etc.

Testes sunt Joannes Stavanell, parator lane, civis vicensis, et Anthonius Conill de Sanct Marti de Sobremunt.

Doc. 90

ACF-3903, Onofre Calvet (anys 1568-1609) i Jaume Onofre Calvet (CC/11 anys: 1568-1624), concòrdies, anys 1568-1624, s.f., plec solt.
22 de juliol de 1594.

Sobre lo fer i fabricar i de nou obrar del retaule en la capella de Nostra Senyora del Roser de la parrochial iglesia de Sant Julià de Vilamirosa, bisbat de Vich, per i entre mestre Montserrat Santmarti, fuster, ciutada de Vich, de una part, i los honorables Joan Salvi Fugurull i Honofre Vilar,

tots pagesos de dita parrochia de Sant Julià de Vilamirosa, de la part altre, i entre les dites parts son estats fets, inhits, pactats, fermats e jurats los capitols de concordia, pactes i avinensa següents.

E, primeramet, lo dit mestre Monserrat Sanct Marti conve i en bona fe promet als dits Joan Salvi Fugurull i Honofre Vilar, que de aqui a Nostra Senyora de setembre, los fara i de nou fabricar un retaula per lo altar i capella de Nostra Senyora del Roser de la iglesia parrochial de Sant Julià de Vilamirosa, bisbat de Vich, de la fusta de alber i altres hi han dada i lliurada i per havant li daran i lliuraran, de amplaria conformre la dita capella i de alsada de setze palms, des del altar en amunt, amb unes pilastres qui baix a cada part del altar fins enterra del mateix modello que estaran los altres pilastres del retaula, fent tots los pilastres plans del modello compost i trassa esta dit retaula trassat en la trassa que esta feta i dada per dit mestre Monserrat Sanct Marti, la qual resta abla present en poder del notari devall scrit, i per dita fabrica a de posar dit Sanct Marti les mans i claus per aquell necessaria, com tota la fusta ajen de posar dits Fugurull i Vilar, i fet dit retaula los a de dar bo i acabat, coforme dita trassa, arts i costum de bon mestre, i posar i assentat a son lloch sobre del altar, amb tal que dits Fugurull i Vilar ajen de portar lo dit retaula en la capella a llur gasto i sens dany de dit Santmarti.

Item los dits honorables Joan Slavi Fugurull i Honofre Vilar convenen i en bona fe prometen al dit mestre Monserrat Sanctmarti que per les mans i treballs de la fabrica de dit retaula i posar de aquell i de tota la clavo en aquell sera necessaria, fet i acabat coforme la dita trassa li donaran i amb effecte li pagaran, com ablo present dar i pagar prometen en Vich i en moneda de argent, dotze lliures moneda barcelonesa, totes juntes, en continet que lo dit retaula per ell sera acabat i assentat, e ultra de aquelles li pagaran lo que valga o valdra la fusta quei sera menester per obs de dit retaula, mes avant de les vuit posts de alber li tenen ja lliurada per obs de aquell. E no res manco prometen que fet que sia lo dit retaula, a cost i despeses llurs, aquell aportaran de la casa de dit mestre fins a dita capella.

Et ideo etc.

Testes sunt admodum reverendus dominus Galserandus de Podiolo, canonicus ecclesie vicensis, et [-], scriptor vicensis.

Doc. 91

ACF-3903, Onofre Calvet (anys 1568-1609) i Jaume Onofre Calvet (CC/11 anys: 1568-1624), concòrdies, anys 1568-1624, s.f., plec solt.
6 d'agost de 1594.

Sobre lo fer del retaula novament faedor en la iglesia heremitica del benaurat sant Sagimon en la muntanya de Monseny, dins la parrochia de Sant Marti de Viladrau, bisbat de Vich, signada per i

entre mestre Montserrat Sanmarti, fuster, ciutada de Vich, de una part, i Salvi Puig, pages de dita parrochia de Sant Marti de Viladrau, obrer de dita iglesia heremitica de Sant Sagimon, de la part altre, son estats fets, inhits, pactats, jurats i fermats los capitols de concordia, pactes i avinensa següents.

E, primerament, lo dit mestre montserrat Sanctmarti, fuster, ciutada de Vich, conve i en bona fe promet a dit Slavi Puig, assi present com ha obrer demunt dit, que a tot cost i despeses sues, axi de fusta i clavo, com encara per tota obra de mans, de assi a la festa de sincogesma primer vinent i del any mil sinc cents norata i sinc, dar i lliurarli bo i acabat i assentat, a judici de bon mestre i fuster, un retaula per lo altar major de dita iglesia i en la capella de sant sagimon, de la matexa alsada i emplaria es lo retaula qui es vui en dita capella, amb tal que a de cloure la ubertura es vui sobre la poratalada, i dit retaula a de fer de fusta de alber i de tell, i a de fer amb una pastera absa tomba, i a cada part un teulo absos pilastres plans obrats en los capitells i de sobre amb un revolt a diffinitio conforme lo lloch, abses cornises, amb son bancal abses cornises, i dit retaula a de dar acabat i asentat, amb tal que ultra lo preu devall scrit li ajen de fer la despesa tot quant dit mestre Monserrat Santmarti estara en asentarli en dita capella, i li an de portar lo retaula de Vich fins a dita capella.

Item lo dit honorable Salvi Puig, pages de parrochia de Sant Marti de Viladrau, bisbat de Vich, i obrer de dita iglesia i capella de Sant Sagimon, de grat i de certa scientia, conve i en bona fe promet al dit mestre Moserrat Santmarti, per lo preu i mans de dit retaula, fusta i clavo de aquell, que fet i acabat que sia dit retaula i posat i assentat en lo modo, forma i trassa mencionats en lo precedent capitol, li donara i pagara, de dines de dita obra, onze lliures i deu sous com ja lin aja bestretes dit Puig de dines de dita obra, i dit Sanctmarti aja rebudes tres lliures en paga i rata de catorze lliures i deu sous, que son tot lo preu de dit retaula, les quals onze lliures i deu sous com estat dit li donaran feta dita obra i asentada en son lloch, sempre les volra, i aquelles li pagaran en Vich i en moneda de argent sens dilatio alguna i sens danys ni despeses de dit Santmarti i amb restitutio i esmena de aquelles, obligantne tots los bens i drets de dita obra.

Doc. 92

ABEV, Arxiu parroquial de Sant Andreu de Gurb, manuals notariais, R/19, anys 1578-1636, p. 44v-45.
28 d'abril de 1596.

Vui, a 28 de abril any 1596, los procurados de Nostra Senyora del Roser que son Pau Riquer, areu del mas Riquer, i Toni Baranera, areu del mas Baranera, tots de la paroquia de Gurb, an donat a fer lo retaula de Nostra Senyora del Roser a mestra Monserrat Santmarti, fuster, ciutada de Vic, amb los pactes i concessions següents. So es, que los a de donar fet i acabat conforme lo de Taradell a fet i acabat, amb los matexos pillas i amb la matexa forma, fet della matexa manera, es veritat no te

obligatio de fer al reliquiari que a fet anal de Taradell, per so, dons, los dits procurados lei pagaran desta part lo preu de fer dit rataula trenta dues liuras, les quals dits procurados li prometen pagar amb dues iguals pagas, so es, la primera de aqui a mig maix primer vinent i lo restant a compliment de las trenta dues liuras en aver fet i asentat dit retaulla en dita capella de Nostra Senyora, i al de fer dit Sentmarti a costes i despeses sues, que los dits procurados noi an de posar sino lo dit preu dalt anomanat, i promet lo dit Santmarti donar acabat de aqui al dia de Nostra Senyora de satembra i en fer, tenir i complir tot lo que conte dit acta, se obliga la una part i altra, amb jurament, largament, aie fer dit retaulla conforma pot sopurtar dita capella.

Testimonis Jaume Codres [Quadres], areu del mas Codres [Quadres], [et] Joanne Homs, areu del mas Homs.

Doc. 93

Arxiu parroquial de Torelló, volum 27, número general d'arxiu 186, manuals notarials, anys 1598-1604, s.f.
15 de març de 1602.

Concordia feta i fermada per i entre lo reverent senyor Jaume Comella, prevera i rector de Sant Faliu de Torello, i mossen Michel Font, i la senyora Joana Puig muller del quondam senyor Faliu de Puig de Sallit, donsell en la vila de Torello populat, lo any present pabordes de la confraria de Nostra Senyora del Roser de la present iglesia de Torello, per i entre lo senyor mossen Monserrat Santmarti, fuster de la ciutat de Vich, sobre de la avinensa del retaulla del altar i confraria de Nostra Senyora del Roser; es pactat entre dites parts que dit mossen Santmarti ha de fer lo retaulla conforme la trassa quens ha donada i amostrada, en la qual ha de haver una pastera sola bultada amb son frontspici, i lo retaulla amb sos peniants, ai de aver deu taulons sense lo frontspici amb tres poms, conforme sta en la trassa, amb set serafins, i las columnas han de esser mes grosses i mes aventatjades que les del altar de sant Aloi, lo demes dexam a la sua voluntat. Per la qual fabrica se li promet donar cent i vint i sinch lliures moneda barcelonesa, les quals prometen pagar amb tres iguals pagues, ço es, de tres en tres mesos, i aço promet dit senyor Santmarti fer valler i tenir sots obligatio de persona i bens, i dits senyors pabordes obligant hi los bens de dita confraria.

Et ideo etc.

Testes sunt reverendus dominus Jacobus [-] et Quiriqui Delsol, agricola deVinyoles.

Doc. 94

ABEV, ACF-1840, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarials, any 1602, s.f.
30 de març de 1602.

Sobre la fabrica del retaule per la capella de Nostra Senyora de Cabrera, situada en la parroquia de Sant Julià de Cabrera, bisbat de Vich, per i entre los honorables Sagimon Faja, pagès de la parroquia de Sant Pere de Falgas de dit bisbat de Vich, i Sagimon Ayats, pagès de la parroquia de Sant Julià de Cabrera, obres de la dita iglesia de Nostra Senyora de Cabrera, de una part, i lo honorable Montserrat Sanmarti, fuster, ciuteda de Vich, de part altra, son stats fets, pactats, fermats i jurats los capitols i pactes següents.

Primerament, es convingut i pactat entre dites parts que lo dit honorable mestre Montserrat Sanmarti, per la quantitat baix escrita pagadora com baix se contindra, a totes ses despeses i treballs, haja de fer, com amb lo present fer promet i se obliga de así a la festa de Pasqua de resurreccio del any mill sis cents i tres, un retaule per dita iglesia o capella de Nostra Senyora de Cabrera de tal llargaria que arribe des de la pedra del altar fins alt a la volta de dita iglesia o capella, i de amplaria qual requerex bonart i la proportio de dita llargaria, lo qual retaula a de fer de bona fusta de alber i en aquell ha de haver onze taulons, sis columnas, las dos a tall de balustras abas pasteras en lo mig de dit retaula i patxina demunt dita pastera, i dos mensulas a la finitio de dit retaula, una, es asaber, en quiscuna part, un serafi al capdemunt de dita finitio en lo mes alt i altre serafi demunt dita pastera, en lo taulo del mig, dos pedestrals qui arriben del retaula fins baix enterra, soes, de la pedra del altar fins en terra, i en los dos taulons del mig una talleta dividida de cada part. Tambe haja de fer en dit retaula, en los costats de aquell, unas polseras, lo qual retaula haja dit mestre Montserrat Sanmarti fer conforme la trasa dexada en poder del notari devall scrit, i ben acabar aquell fins apunt de pintar be i conforme de bon mestre i art se requer, lo qual retaula haja dit mestre Sanmarti de assentar en dita capella ases despeses i treballs, empero, dits honorables obrers ajen allurs despeses i treballs portar dit retaula de casa de dit mestre Montserrat Sanmarti, que es en la present ciutat de Vich, en dita capella de Nostra Senyora de Cabrera, i si acas dit retaula portantlo de la present ciutat de Vich a la dita capella de Cabrera rebia en contra algu de tal manera que convingues adobar cosa alguna en dit retaula, lo haja de adobar dit mestre Sanmarti ases despeses per la quantitat baix escrita, be i decentment, de manera no i haja difformitat.

Item es convingut i pactat entre dites parts que los dits honorables Sagimon Faja i Sagimon Ayats, obrers de dita iglesia, hajan i sien obligats, com ablo present en llur nom propi se obliguen i prometten, donar i pagar a dit mestre Santmarti per lo fer i fabricar dit retaula, soes, fusta i mans i tot lo demes que sia necessari per fer aquell, acabat com esta dit, sinquanta sinch lliures barceloneses, les quals li prometten donar i pagar, soes asaber, la mitat de aquelles a la festa de sincogesma primer vinent i altra mitat a la festa de sincogesma de dit any mill sis cents i tres.

Et ideo nos dicte partes laudantes etc.

Testes sunt Franciscus Bergada et Raphael Vivet, scriptores vicenses.

Doc. 95

AHM, Caixa 364.1-164.9, Francesc Arenys, notari prevere, manuals notarians, anys 1569-1586, s.f.
14 de gener de 1582.

Concordia i avinensa feta i fermada per i entre los honorables en Pere Carner, Benet Verdaguer, menor de dias, paraires i obres lo any present de la iglesia de Sancta Maria de Moia, de una part, e lo senyor en Francesc Rubio, fuster de dita vila, de part altre, de i sobre una obra fahedora en dita iglesia.

E, primo, los dits honorables obres donen a fer al dit Rubio la obra seguent: ço es, que te a fer tota la obra en dita iglesia conforme la trassa que dit Rubio los ha donada en un paper volant e aquella te de haver acabada a bona perfectio de assi a la festa de Nostra Senyora de agost mes primer vinent, amb tal que la fusta entrera en dita obra ha de esser la maior part de alber i de roure alla tant solament hon convendra i no altrament. E dita obra dit Rubio la de fer a tots ses costs i despesas, e per tota la dita obra los dits honorables obres li donaran i prometan donar i pagar en pecunia comptant xixanta sinch lliures, dic LXV ll. barceloneses, per las pagas següents, ço es, ara de present vint i sinch lliures, item vint lliures al temps que comensara de assentar dita obra i las restants vint lliures a compliment de ditas LXV ll. acabada sia aquella. E acars no acabas dita obra dit Rubio, en tal cars los dits obres que all temps sian la pügan fer acabar a costs i despeses suas. E tot asso prometen las duas parts de fer i complir sots obligatio dels bens los obres de la iglesia i lo dit Rubio de tots e sengles bens seus mobles e immobles, haguts i per haver.

Testes firme dictorum honorabiles Petri Carner, Benedicti Verdaguer et dicti Francisci Rubio qui simull firmavit sunt Bernardus Arenys et Jacobus Canudes et [-] Parer, paratores de Moia.

Doc. 96

ABEV, Arxiu parroquial de Sant Feliu Sasserra, manuals notarians, R/10, anys 1590-1599, p. 31-32.
14 d'agost de 1590.

Sobre lo fer de un retaule en la esglesia de Sanct Feliu Saserra i en la capella de Sanct Joan en dita esglesia, lo qual donen a fer Joanne Fabregas i Bernat Torrens obres de dita esglesia i Domenyo Rocha i Joan Tolosa, tenidos i capitans del ciri de sanct Joan, vulgarment dits dels astranges, lo qual donen a fer a mestre Francesch Robio, fuster de la vila de Moia, present.

Primerament lo dit mestra Robio te donar tota la fusta per fer dit retaule, claus i tot lo demes sia manaster, i donar lo acabat conforme la trassa asta sots poder de ma del notari devall escrit, a de afegir empero quatre pilars demes que an de esser deu, que en la trassa nona sino sis, i les cornisas entretallament i demes sian manaster i pendre peu desde terra, i una pastera amb una imatge de sanct Joan Baptista de bulto amb lo agnus i acabada com sera menester, lo qual retaule a de esser acabat [de] amb tot son compliment i te de acabar dessi a la festa de Resurectio de Nostra Senyora primer vinent, a de tenir vint i dos palms de altaria i quatorze de emplaria, i aquell ade tenir posat i assentat dit mestre a sos costs i despeses, salvo li han de fer la despesa quant lo posara.

Item los procuradors, obres i capitans lo tenen anar a cercar a lurs costs i despeses i ell los te fer la despesa essent a Moia, tant a homens com a bestiar; lo preu sian sinquanta liures barceloneses, lo modo de la paga a desser desta manera: soes, vint liures de present, deu feta mija obra i vint quant sia posat, del qual preu volen dit capitans servesca lo que poseira del ciri predict i lo que resta del seguent, lo restant pagaran los obres de dita esglesia.

Et firmen etc. prometen la una part a laltre de fer, attendre i complir les coses preditas com tocara a quiscuna de dites parts i per so attendre complir ne obligan los dits obres i capitans los bens de dita obra i capitania, i dit Robio tots e sengles bens e dites bens mobles, amb salari de procurador dins dita vila de Sanct Feliu sinc sous i fora seu deu sous renuntiant etc. obligant etc.

Testes venerabiles Petrus Serra [-] Narcissus Fabregas, paratore lane ville Sanct Felio Saserra.

Doc. 97

ABEV, ACF-1836, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarials, any 1598, p. 571v-575.
26 d'agost de 1598.

De i sobre la fabrica del rataula infrascrit per i entre lo reverent mossen Joan Alavedra, prevere rector de la iglesia parrochial de Santa Maria de Olost, bisbat de Vich, i los honorables Joan Pacamins i Francesch Vilaragut, lo any present administradors de la confraria de Nostra Senyora del Roser de dita iglesia parrochial de Olost, de una part, i lo honorable Francesc Robio, fuster de la vila de Moia, de dit bisbat de Vich, de part altra, son estats fets, pactats, fermats i jurats los capitols i pactes següents.

Primerament, es pactat i convingut entre ditas parts que lo dit mestre Francesch Robio, per la quantitat baix escrita pagadora com baix se contindra, haja de fer com de i ablo present fer promet, de asi per tot lo mes de abril primer vinent, un retaula per la capella de dita confraria de Nostra Senyora del Roser de bona fusta de alber, de llargaria de deset fins en divuit palms i de amplaria de onze palms, segons la trassa que resta en poder del notari devall scrit, dich segons lo quadro del mig de dita trassa, amb les dos columnes de dita trassa del mig antorxadas, entes, empero, que les dites

dos columnnes haja de esser lo terç de aquelles de talla, amb sos capitells corintos, absa alquitrava, cornisa i lo friso de talla i son frontaspisci conforme dita trassa, exceptat, empero, que no ia de ser lo ovat a hont es lo Deu lo Pare, ni los angells, empero i haja de fer en loch de dites coses lo que aparaxera al dit rector, entes, empero, que la alquitrava i cornisa ha de ser resaltat per dues parts per dins i de fora al plom de la columna amb son traspilar, tambe resaltat dalt i baix al pedestral, entenent que en lo pedestral, a la paret de devant, ha de fer una figura de mig relleu, la que dira dit rector, i los costats de dit pedestral de obra de talla, i les cornises haja de arribar a morir a la paret, axi alt com baix, i al costat del traspilar fer un perfil per donar gratia a dit retaula, i en lo quadro de dit retaula ha de tenir deu palms de llargaria i de amplaria set palms, o lo que podra tenir conforma la proportio de la obra i bona art requer. En lo mig del quadre ha de fer un ovat de la proportio que conforme bona art requerira dit quadre, tot llis, dins lo qual ovat a de fer una figura de Nostra Senyora de bulto de quatre palms, ben feta i ben acabada, amb son fillet, la qual figura estiga sobre de un serafi, lo qual serafi a de fer dins dit ovat per peanya de dita image de Nostra Senyora, i en la vora de dit ovat ha de fer un rosari de Nostra Senyora, lo qual comprega la dita vora de dit ovat, assentats i encaixats en dita vora de dit ovat, de manera fassen cara a totes les parts, i dit rosari sia de sexanta ave marias i sis parenostres, i tot lo dit rataula a de fer a totes ses despeses, fusta, claus i altres coses necessarias, i assentar aquell en dita capella, i si acars en lo portar aquell de Moia a Olost en dit retaula se gastara cosa alguna, dit mestre Robio o a de adobar ases despeses, gastos i treballs.

Item dits reverent rector i administradors prometten a dit mestre Robio que per lo fer dit retaula com es dit, i fusta i assentar aquell, li donaran i pagaran sexanta i set lliures i deu sous barcelonesos, les quals li donaran i pagaran, soes, quoranta lliures barceloneses ara de present i lo restant en compliment de dites sexanta set lliures i deu sous acabat i assentat dit retaula en la capella de dita confraria de Nostra Senyora del Roser.

Item prometten que dit retaula faran aportar allurs treballs de la dita vila de Moia a dita iglesia de Olost a risch i perill de dit mestre Robio, de tal manera que si aportant aquell se rompia cosa alguna, dit mestre Robio o a de adobar i tornar fer conforme dalt esta dit, i tambe hajan dit rector i administradors donar a dit mestre Robio un mestre de cases per a fer en dita capella lo que tocara a fer a mestre de cases per assentar aquell i fer la despesa de menjar i beure a dit mestre Rubio i a qui li ajudara, tant quan estara en assentar dit retaula i totes les dites coses que prometten dits rector i obrers, i dit mestre Robio promet en fer, attendre i complir, si i segons dalt se conte, sens dilatio alguna, amb restitutio de totes les missions i despeses. E per aso attendre i complir ne obliguen los bens de dita administratio de dita confraria, mobles e immobles, haguts i per haver, los propris empero no en tenen obligar, com en aso fassen negocis de dita confraria, i amb jurament largament.

Lo dit, empero, mestre Robio promet fer i acabar i assentar dit retaula com se pertany, de bon mestre i bona art requer, i si i segons dalt esta dit i dins lo dit temps, i complir lo que a ell toca acomplir i te promes, sens dilatio alguna, amb salari de procurador per quiscun dia dins Vich v lliures i fora de Vich x lliures, amb restitutio i esmena de totes despeses. E per major seguratat de

totes les dites coses que a promeses dona per fermansa lo honorable mossen Anthoni Balles, argenter, ciuteda de Vich, i Pere Sola, paraire de la dita vila de Moia, i a quiscun a soles, qui amb ell i sens ell i a soles seran tinguts i obligats a totes les dites coses per ell promeses e les dites fermanses, acceptant lo carrech de dita fermansa prometen que juntament amb lo principal i sens ell i a soles etc.

Testes firmarum omnium dempto dicto Sola fideiussore sunt magnificus dominus Gaspar Graell, civis honoratus vicensis, et Joannes Ribot, scriptor vicensis.

Testes firme dicti Sola fideiussoris.

Doc. 98

ABEV, ACF-1841, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarials, any 1603, s.f.
19 d'abril de 1603.

En nom de Deu sia.

De i sobre la fabrica del retaula infrascrit per i entre lo reverent senyor Joan Alavedra, prevera rector de la iglesia parrochial de Santa Maria de Olost, bisbat de Vich, i los honorables Joan Comalrena i Joan Vilaragut, pagesos de la parrochia de Santa Maria de Olost, lo any present administradors de la confraria de Nostra Senyora del Roser de dita iglesia parrochial de Olost, de una part, i los honorables Francesch Robio, fuster, i Jaume Robio, son fill, imagineire o scultor, de la vila de Santa Maria de Moia del bisbat de Vich, de part altra, son stats fets, pactats, fermats i jurats los capitols i pactes següents.

Primerament, es pactat i convingut entre dites parts que dits mestre Francesch Robio i Jaume Robio, son fill, per la quantitat baix pagadora com baix se contindra, haja de fer com de i ablo present fer promet, de asi a la festa de Nostra candalaria primer vinent, un retaula per la capella de dita confraria de Nostra Senyora del Roser de bona fusta de albar secha, de llargaria o altaria que es de la llosa del altar de dita capella fins alt a la volta i de la amplaria com baix se designara. E primo hajan de fer, com fer prometten, lo taulo del mig de dit retaula de amplaria de set palms de pilastra a pilastra i de llarch de deu palms del bancal al alquitrava. Item ajan de fer en dit retaula quatre columpnes a cada part, de manera que les vases se toquen i sian dites columpnes corinties entretalladas en dos terços i capitells molt ben acabats, i les dos columpnes de dintre han an de fer entorxades i les dos foranes canalades de llarch, les pilastres de dites columpnes sien entretallades dalt a baix amb sos capitells tambe corintios, lo banchal ha de fer amb les mesures que lo orde requereix. Lo pedrestral que carrech la mitat sobre la lossa del altar i laltre mitat fora de la dita lossa de dit altar i que del que ix fora partesque una mensula que servesque de altra pedrestral perque carregue sobre ferm lo que ix fora i que dita mensula sia entretallada amb una fulla dalt a baix. Los

costats dels pedestrals, dins i fora, sia de obra de talla. En lo devant dels pedestrals haja, soes, en lo de la part dreta sant Francesch quan se li imprimiren les nafres i en la part esquera sant Jachinto quan li aparegue Nostra Senyora, i sien de baix releu dins uns ovats o rodons, segons lo loch de dits pedestrals, abses mollures al entorn i unes flos en los cantons. La cornisa sia del orde corintio abses cartelas ressaltada, la cornisa i las traspilastres per dos parts dins i de fora, lo friso de dita cornisa sia entretallada i en lo mig del resalt, en lo enfront, sobre las dos columpnes, en lo friso, haja un seraphi a cada part, de manera que la talla done raho al seraphi i lo seraphi a la talla, i en lo mig de dit friso, sobre del taule gran, haja un Sant Spirit tot relevat que carrech en la alquitrava, de peus, ables ales steses. La diffinitio de dit retaula sia que dalt, immetradament sobre la cornisa, enmig de dos relleus que faran deffinitio se pos un ovat de traves, dins lo qual sia un Deu lo Pare de mig cos amunt, de terç releu, amb los brassos uberts, sens tenir pom, sino tenint respecte i mirant a la Nostra Senyora del taule gran, i que sien dit ovat i Deu lo Pare tant gran com se podra coforme lo spai i loch restara de la cornisa fins a la volta de la capella, i a cada part sobre les dos columpnes de dintre carrech un ancell vestit agenollat i molt humiliat, tenint respecte al Deu lo Pare, i sobre les dos columpnes foranes carrech lo frontispici. En lo mig del taule gran han de fer un ovat de alsada de sinch palms i la proportio de la amplaria de dos rodons complits i fondo laminat de ovat. En lo entorn, per lo cantell de dit ovat, ha de haver quinze serafins posats per son orde i amb igual distantia comensant dalt en lo mig. Los serafins donen raho dins i fora del ovat, tenint una ala dins i altra fora, i tots tinguen respecte i miren a la Nostra Senyora. Entre seraphi i seraphi ha de haver deu ave marias amb uns grans rodons, los sinch grans estiguen dins i los altres sinch fora del ovat, junt al cantell, de manera que lo cantell se mostre un poquet. Per a dit ovat ha de fer una image de Nostra Senyora que tingue un seraphi per peanya, la qual image, seraphi, tinguen quatre palms i un quart de llarch, i la image de Nostra Senyora ha de tenir lo infant Jesus a la part dreta amb molta veneratio, ajudantse amb los dos brassos aternirla, i sia dita image de Nostra Senyora sense corona i tambe lo Jesus sens corona. En cada part, en los costats de dit retaula, han de fer uns penjants de talla amb diversitat de fruitas, los quals caiguen de un minyo, i tot lo dit retaula an de fer i ben acabar amb totes ses mides i proportions, com se pertany de bon mestre i bon art requer, a totes totes llurs despeses de fusta, claus i altres coses necessarias, i assentar aquell en dita capella, i si acars en lo portar dit retaula de Moia a Olost se gastara cosa alguna en dit retaula, dits mestres robions o an de adobar a llurs despeses, gastos i treballs.

Item dits reverent rector i administradors prometten a dits pare i fill robions que per fer dit retaula com es dit, i fusta i assentar aquest, li donaran i pagaran noranta sinch lliures barceloneses, de les quals tenen ja rebudes dits pare i fill robions sexanta lliures barceloneses de dits administradors, les quals li haura ja pagades per lo retaula que en virtut de altra concordia fermada entre dit rector i administradors de una part i dit mestre Robio en poder del notari infrascrit a XXVI del mes de agost MDLXXXVIII, haia de fer dit mestre Francesch Robio per dita capella o en dita paga i rata de aquell, lo qual retaula per no ser estat fet conforme la dita concordia, han cobrat dits robions i axi

fan bones i prenen en compte dites sexanta sinch lliures del present retaula i en paga i rata de dites noranta sinch lliures, que son lo preu de dit retaula, les restants trenta lliures li donaran i pagaran acabat a tota perfectio i com se pertany de bon mestre i bon art requer i assentat aquell en dita capella de dita cofraria del Roser. Encara prometten que dit retaula fara aportar a llurs treballs de la dita vila de Moia a dita iglesia de Olost a risch i perill de dits mestres, de tal manera que si aportant aquell se rompra cosa alguna, dits pare i fill robions o an de adobar i tornar fer conforme dalt esta dit, i tambe hajen dit rector i administradors donar a dits pare i fill robions un mestre de cases per a fer en dita capella lo que tocara a fer a mestre de cases per assentar aquell i fer la despesa de menjar i beure a dits pare i fill robions, i aquells ajudara tant quant estaran en assentar dit retaula, i totes les dites coses promeses per dits rector i administradors a dits pare i fill robions, prometten fer, attendre i complir si i segons dalt se conte, sens dilatio alguna, amb restitutio de totes despeses. E per asso attendre i complir ne obliguen los bens de dita administratio de dita comfraria, mobles e immobles, haguts i per haver, los propis empero no en tenen obligar com en aso fassen negoci de dita cofraria i amb jurament largament.

Los dits, empero, pare i fill robions, confessant haver hagudes i rebudes dites sexanta sinch lliures en paga i rata de dites noranta sinch lliures de dits rector i administradors, i renuntiant a la exceptio de dits diners no rebuts, ni haguts, ni pagats, i a la cosa axi no esser prometten fer i acabar dit retaula com se pertany, de bon mestre i bon art requer, si i segons dalt se conte i dins lo temps demunt dit, i fer i complir tot so i quant a ells toque i tenen promes i com dalt es dit, sens dilatio, ni exceptio alguna, amb salari de procurador per quiscun dia dins Vich sinch sous i fora de Vich deu sous, amb restitutio i esmena de totes missions i despeses. E per major seguratat de totes les dites coses que an promeses, donan per fermansas al honorable Miquel Taiadella, pages, hereu del mas Taiadella de la parroquia de Sant Andreu de Castellsir, bisbat de Vich, i Pere Sola, paraire de la dita vila de Moia, i a Joan Parer, pages, hereu del mas Parer de la parroquia de Sant Feliu de Rodos, i Joan Sala, pages, hereu del mas Sala de la parroquia de Santa Maria de Folgaroles, bisbat de Vich.

Testes firme dictorum rectoris et administratoris et dicti Robio filii et dicti Joannis Sala fideiussoris sunt Lucianus Toll, faber lignarius, civis Vici, et Petrus Joannes Serrabassa, scriptor.

Doc. 99

ABEV, Arxiu parroquial de Sant Feliu Sasserra, manuals notarials, R/13, anys 1598-1602, p. 178v-179.
25 de juny de 1608.

Sobre lo retaule de Nostra Senyora del Roser en la iglesia de Sanct Feliu Sasserra, bisbat de Vich, lo qual dona a fer Anthoni Fabregas, negociant de Sant Feliu Sasserra, a mestre Francesc Robio i a Jaume, son fill, fustes de la vila de Moia, son estades fetes les capitulacions següents.

Primerament, los dits robions an de fer dit retaule conforme la trassa i modello del pergami a portat, exceptat que no ia de aver de bulto sino la de Nostra Senyora, i a de fer en lo frontaspici Deu lo sant Pare de bulto i quatre evangelistes i dos angels, en la qual trassa es escrit lo dia i lany se es donat a fer de ma del notari; los evangelistas de fusta de xiprer. Item es concertat que te de posar tota la fusta i demes sia menester en dit retaule a sos costs i despeses que stiga a son punt. Item dit retaule ha de esser acabat lo dia sant andreu primer vinent i tenir de altaria de la capella i amplaria demana. Lo preu son vuitanta liures barceloneses pagadores en lo modo seguent: so es, vint liures de si al dia de sant Pere primer vinent, altres trenta en assentar-lo i les restants trenta lliures del dia sera assentat en un any, sils tindran, sino quinze lliures i les restants de dit die de la paga darrera en un any, lo qual promet pagar Anthoni Fabregas predict i les capitanes que vui son i seran.

Item que li tenen donar un mestre de cases pera assentar lo retaule i la fusta sera menestar pera servirlo.

Item tenen anar cercar lo dit retaule a Moia altres amb ses costs i ell fara la despesa.

Item li [aia] de fer la despesa quan assentara lo retaule.

Et ideo nos dicte partes laudantes etc.

Testes firme ditorum Francisci Robio et Anthoni Fagregas sunt Joannes [-], Franciscus Trasserra, parator lane ville dicto Sancti Felicis Sasserra, testes fime dicti Jacobi Robio qui firmavit in dita villa sancti Felicis sunt Petrus Busquets, sartor, et Paulus Blanc, sutor, die vigesimo tertia augusti anni predicti.

Doc. 100

ABEV, Arxiu parroquial de Santa Eulàlia de Pardines, manuals notarials, R/9, anys 1609-1611, p. 48. 15 d'abril de 1609.

Francesch Rubio, fuster de la villa de Santa Maria de Moia, bisbat de Vich, conve i promet a Joan Balaster, teixidor de lana, present, i Anthoni Boxeres, paraire, menor de dies, absent, lo present any administradors o capitans de la confraria de Nostra Senyora del sanct Roser en dita villa fundada, de fer un tabernacle de fusta de alber per ornament de dita confraria del modo i manera trassa i grandessa que vui tenen en lo loc de Sant Vicens de Prats, terme de Lussanes, i mes avant te de fer quatre angells amb instruments de musica en los cantons del dit tabernacle i dos angels mes amb canalobres que han destar en los peus de la image de Nostra Senyora, lo qual promet donar acabat de assi per tot lo mes de juliol primer vinent, donant en fermansa tot lo que Anthoni Fabregas li devi per la ultima pagua del retaula que ha fet en dita iglesia de Nostra Senyora, lo preu son vint i duas lliures barceloneses, de las quals ne te rebudes vui, die present, dotsa lliures en comptans en

moneda de argent en presentia del notari i testimonis, i de aquellas ferma apocha de rebuda, i les restans, dits administradors li an de donar tot temps i quant dit Rubio donara dit tabernacle acabat com sta dit.

Testimonis Jauma Arnaus i [-] Graell, de dita villa.

Doc. 101

ABEV, Arxiu parroquial de Sant Genís d'Orís, manuals notarials, R/22, anys 1599-1630, p. 97v-98v. 17 d'octubre de 1610.

In dei nomine i sopra la nova constructio del retaula sota invocatio de Nostra Senyora del Roser en la capella sota invocatio de Nostra Senyora del Roser en la iglesia de Sant Genis de Oris, bisbat de Vich, hem dada Francesch Rubio, fuster, natural de la vila de Nostra Senyora de Moia, bisbat de Vich, en nom propri i com a procurador de Jaume Rubio, son fill, imaginaira de dita vila de Moia, de grat etc. promet fer lo demunt dit retaula conforme al modello sota escrit dema de Macia Lura, rector de Oris, mudadas empero las tres figuras de bulto, ço es, la del mitx que sia de Nostra Senyora del Roser i las dels costats sant Joan Baptista i sant Joan Evangelista, i las quatre figuras de mig relleu, las que tindran devocio los pabordes o administradors de la confraria de Nostra Senyora, i ajustada als peus de Nostra Senyora la image de bulto de sant Domingo. Lo qual retaula promet donar assentat en la dita capella a tots ses gastos de asi per tot lo mes de maig primer vinent, accepto empero lo foradar de la paret per las pasteras.

I Silvestra Joan Planas, pages, hereu del mas Planas de la parrochia de Oris, i Antich Callis, pages de dita parrochia, pabordes i administradors de la dita confraria de Nostra Senyora del Roser en dita iglesia de Oris, fahent aso de i amb expres consell i consentiment del venerable rector de dita iglesia, del balle i obres i altres hoc encara de tota la comunitat de Oris, en dit nom i altrament, prometan donar per la dita constuctio als dits Francesch i Jaume Rubio, pare i fill, sinquanta lliuras moneda barcelonesa, i de altra part la fusta, la qual dita Jaume Rubio te ja ssenyalada en la casa del Planas, i no mes, i aquella possada en Vich en casa del hostel den Aura a propris gastos, de aci al dia de Tots Sants primer vinent, i que aniran cercar a Moia lo dit retaula, axi mateix, a propris gastos, lo modo de la paga de las ditas sinquanta lliuras es que lin donaran vint lliures barceloneses de aci al dia de sant Marti primer vinent i las restants trenta lliuras essent acabat de assentar lo dit retaula en dita capella i axi renuntiant etc. prometen la una part al altra servir las cossas demunt ditas llealment sens danys ni depessas i que no contravindran sive dilatione etc. sub bonorum etc.

Testes reverendus Paulus Campas presbiterus residens in ecclesia parrochiali de Oris et Bernardus Quartada, eiusdem parrochie.

Doc. 102

ABEV, Arxiu parroquial de Santa Coloma de Centelles, llibre de l'obra, G-2, anys 1617-1751, p. 2-4v. 6 d'agost de 1617.

En nom de Nostre Senyor Deu Jesucrist.

Sobre la fabrica de nou se ha de fer i fabricar lo retaule mejor de la iglesia parrochial de la vila de Santa Coloma de Centelles, bisbat de Vich, entre lo reverent senyor Damia Bollo, prevere, en santa teologia doctor, i rector de la dita iglesia parrochial de Santa Coloma de Centelles, i Jaume Castellar, pages hereu del mas Perera de la dita parroquia, i Gabriel Perer, paraire de la dita vila, lo present any obres de la dita iglesia parrochial, de una part, i mestre Jaume Rubio, scultor de la vila de Moia, de part altra, per medi de algunas notables persones son stats fets, inhits, pactats i jurats los capitols, pactes, concordia i avinensa seguent.

Primerament, lo dit mestre Jaume Rubio promet donar obra per effecte, es asaber, que començara a fabricar lo dit retaule conforme la trassa per ell donada i conforme los capitols baix escrits de assi al die de Tots los Sancts proxim i dins un any del die present en havant comptador, preus i peremptori com en lo capitol devall escrit es mes llargament contengut.

Item lo dit mestre Jaume Rubio promet fer dit retaule segons una trassa feta de sa ma propria en la qual estan fermats lo rector i obres de dita iglesia i lo dit mestre Jaume Rubio dins quatre anys primers vinents, affegint en ella, çoes, que fara lo sacrari cobrintlo tot de talla polida, de manera que nos descubre gens, com es tertios de columnes, les quals han de ser del tertio al collerino del capitell entorxadas, i no estriadas, frisas i socols i campes de aquell, i en la porta del mig per la part de fora ha de fer una figura de mig relleu de la Resurreccio i dita porta se ha de obrir amb artifici de pujant i baxant, i los cuadros i columnas de cada costat se hajan de cobrir amb unas frontizas de manera que veja patentment lo de dins de dit sacrari, i dins de dit sacrari haje de fer dit mestre Rubio sis figuras de mig relleu, aquellas que dit rector i obres volran, çoes, una figura a cada quadro de del [-] de dit sacrari a alçada i proportio dell, i en la copula de dit sacrari una concha o petxina amb un Sperit Sanct en lo mig.

Item promet lo dit mestre Jaume Rubio de fer i fabricar lo primer cuerpo de dita trassa de orde dorich, com es la peanya, portals i grades, a medida i proportio esta en dita trassa i tots los adornos de aquells conforme de ma de bon artifice se espere, ajustant en cada part de la peanya una tarja o escut amb una coloma en lo mig.

E mes promet lo dit mestre Rubio de fer lo primer orde de columnes corintias com apar en dita trassa amb sas vasas, capitells, tertios de ditas columnas entallats de una talla molt bona i del tertio al collarino del capitell entorchadas, i no estriadas a linea recta en ninguna manera, i tras ditas columnas haje de fer sos traspilastres amb sa vasa i capitell corintio, i aquelles estriades de vasa a

capitell i en dit orde sa alquitrava frisa entallada de una talla molt bona i corniza amb sas cartellas o canes, conforme mane lo art de architectura.

E mes en dit orde promet fer dos nitxos amb son arch i jambas a proportio i medida estan en dita trassa, dins les quals prometen fer una figura de bulto, com de ma de bon sculptor, a medida i proportio de dits nitxos, aquellas que dits senyor reverent i obres ordenaran fer, i sobre dits nitxos promet fer un compartiment o madalla amb unas figuras de ters relleu, aquellas que dits senyor rector i obres ordenaran com apar en dita trassa. En dit orde se han de fer dos taulons llisos, sent empero la fusta dells de quart de guxa, barrats amb uns barrots de cua de mila sens ningun clau. En lo nitxo del mig sobre del sacrari ha de fer uns compartiments flamenchs, com apar en dita trassa.

E mes promet lo dit mestre Rubio fer i fabricar demunt de la corniza corintia principal uns frontespicis romputs a medida i proportio del art de architectura, com apar en dita trassa, i promet fer sobre dita corniza un pedestal o socol amb sas molluras a alçada i proportio sta en dita trassa i aquella en dret de las columnas del mig adornat de talla i entre columna i columna en dit socol haja de fer dos figuras ajegudes de mig relleu.

E mes promet en dit orde fer las columnas corintias amb vasa i capitell, tertios entallats, i del tertio al collerino del capitell estriades, com apar en dita trassa, i tras de ditas columnas sos pilastras amb una vasa i capitell corintio, striades.

E mes en dit orde haje de fer sa alquitrava, frisa de talla i corniza conforme lo art de ditas columnas i en dit orde se hajan de fer tres nitxos: hun en lo mig, hont ha de estar santa Coloma de bulto, la qual tinga sobre del llibre, que ha de tenir en la ma, una coloma de bulto a medida i proportio de dita trassa, i la figura de santa Coloma com las demes hajan de ser de ma de bon sculptor se pertany, amb la peanya baix dels peus de dita santa com apar en dita trassa. En lo arch del dit nitxo de santa Coloma se hajan de fer uns compartiments amb uns pimpollos penjants i las xambas hajan de ser adornadas de talla i los angolls del arch un seraphi en cada angol e los nitxos de los extrems de dit orde han de ser a medida i proportio de dita trassa, amb sas figuras de bulto a medida de dit nitxo, aquelles per dits reverent i obres ordenaran, i sobre de dits nitxos dels extrems se hajan de fer uns compartiments amb unas figuras ajegudas com apar en dita trassa, aquellas que volran, i en dit orde ha de fer dos taulons llisos amb sos barrots de cua de mila amb sos adornos de mollura, com apar en dita trassa.

E mes promet fer demunt de la corniza son pedestral o socol a medida i proportio esta en dita trassa, amb tots sos adornos de molluras, figuras, cartellas i peanyas se amostran en dit socol. E promet edificar sobre de dit socol duas columnas compositas, sa vasa i capitell, alquitrava, frisa i corniza mana lo art, i lo tertio de aquellas entallat, i del tertio al collarino astriadas i tras ditas columnas se hajan de fer unas pilastras tambe compositas - Entre las dites dos columnas se ha de fer una pastera quadrada a medida i proportio de dita trassa, dins de la qual se ha de fer un Christo crucificat, sant Joan i Maria, de tot relleu, a les medidas de dita trassa - E mes sobre la corniza de dit

quadro haja de fer un froncespici trencat sobre del qual stan duas figuras ajegudas e unas cartellas o mensulas, al mig dellas un compartiment ovat de dins del qual ha de exir un Deu lo Pare de ters relleu. E sobre de dit compartiment ha de fer aquell adorno de corniza, copula i llanterna com apar en dita trassa.

E mes los costats de ditas columnas compositas promet fer un quadro en cada part llis, embarrat amb sos barrots de cua de mila, en lo costat de aquell per adorno de dits quadros se han de fer uns stipites i cartelas compartiments, com apar en dita trassa, amb sas cornizes, remates i piramides a medida i proportio apar en dita trassa.

E mes promet fer en los extrems de dits quadros un nitxo en cada banda a medida i proportio de dita trassa, dins dels quals ha de fer una figura de bulto a proportio de dit nitxo, i en cada costat de dits nitxos se hajen de fer aquellas testas i compartiments pareixen en dita trassa, e demunt lo adorno de corniza, remato i jarros, com en dita trassa pareix.

E mes promet fer en todas las duellas de las alquitravas uns florons penjants, e promet dit mestre Rubio fer i fabricar la sobre dita obra en feina elegida i no aplacada i de molt bona fusta de alba seca i rebedora dins quatre anys primers vinents a costas i despeses suas, dins la present vila de Centelles, i passat dit termini lo dit senyor rector i obres pugan posar i fer fer a costas i despeses de dit mestre Rubio; ço es, la primera peanya i sacrari dins de un any primer vinent. E lo primer orde corintio dins dos anys i lo segon orde tambe corintio dins tres anys. I lo tercer orde i remates dins quatre anys primers vinents, i acabada i acentada dita obra, si aparexera a la universitat, se puga fer judicar per dos experts, un per cada part, i en cars de divisio pugan elegir un tercer.

E dits senyor rector i obres de dita parroquia de Santa Coloma de Centelles prometen donar i pagar a dit mestre Jaume Rubio, per lo fer i fabricar la demunt dita obra, setcentes cinquanta lliures moneda barcelonesa amb lo modo devall scrit.

Primo, prometen los sobredits senyors donar i pagar al dit mestre Rubio de assi al die o festa de Nostra Senyora del mes de setembre proxim venidora cent cinquanta lliures, i de aqui a un any acentada la peana i sacrari, altres cent cinquanta lliures, i de aqui a dos anys, acentat lo primer orde tambe corintio, cent lliures. I de aqui a tres anys, acentat lo segon orde corintio, cent lliures, i de aqui a quatre anys, acentat que estiga dit retaule amb tota sa perfectio i compliment que te alt promes, prometen pagar lo demes restant de las setcentes cinquanta lliures, i si per cars dins dit primer any dit mestre Rubio trobave alguna comoditat de fusta que excedis a las sobreditas cent cinquanta lliuras de la primera paga, prometen donar cinquanta lliures en descarrech de la paga seguent.

E mes dits senyores prometen donar casa franca dins dits quatre anys a dit mestre Rubio i lo necessari pera acentar dita obra, ço es, cordas, fustas per ha bradas, mestres de casa i es menester, juntament amb las frontissas i tancaduras seran menester per lo sacrari i tots lo que toca a ferramenta per portas de dits sacrari i sacristia tant solament.

Dit mestre Rubio ha donat quatre fermanças, les quals son en Giol, pages de Santa Coloma Saserra, i mestre Giol, fuster de la vila de Santa Coloma, i talis Rovira, de Rodos, pages, i talis Parer, tambe pages de Rodos.

Doc. 103

ABEV, Arxiu parroquial de Santa Coloma de Centelles, manuals notarians, R.01/64, anys 1616-1625, p. 65v-66v.
8 d'agost de 1621.

En nom de Nostre Senyor Deu Jesuchrist i de la humil Verge Maria mare sua sanctissima, Amen.

Sobre la fabrica de nou se ha de fer i fabricar, çoes, los sis taulons del retaule major de la iglesia parrochial de Santa Coloma de Centelles, bisbat de Vich, entre los honorables Antoni Fillol, sastre, i Francesch Castellar, pages, tots de la dita parrochia, obres lo any corrent de la dita iglesia, de una part, i mestre Jaume Rubio, sculptor de la vila de Moia del bisbat, per part altra, per medi de algunas notables personas son estats fets, inhits i jurats los capitols, pactes, concordia i avinença següents.

Primerament, lo dit mestre Jaume Rubio promet donar obra per effecte i fabricar los sis taulons del dit retaule maior de la dita iglesia de Santa Coloma de Centelles dins un any i mig immediatament següent a gruix de palm i mig quart de mijana a ters relleu, çoes, que de quatre parts de las figuras las tres sian rellavades, la historia del martiri i mort de la gloriosa santa Coloma, verge i martir, patrona de dita iglesia, conforme estan dibuxats dits taulons en uns papers firmats de ma del Dr. Damia Bollo, rector de dita iglesia, i tambe de ma de dit mestre Rubio, i tambe promet fer las duas portas de la sagristia a mig relleu amb una figura en cada una i un Christo de relleu de statura de sis palms amb una creu ochavada tova, i lo Christo tambe un per dita iglesia, i acabar las tarjas del costat de dit retaule i fer una peanya als angels del sacrari, i fer tota la feina de sas mans propias dins la present vila de Santa Coloma de Centelles, donant lo Christo fet per la Semana Sancta mes prop vinent, per lo qual obliga tots sos bens mobles e imobles i amb jurament largament.

Item los dits honorables Antoni Fillol i Francesch Castellar, en lo nom sobredit de obrers, prometen donaran i bestraurer al dit mestre Jaume Rubio tota la fusta sarrada apunt de obrar que sera menester per fer i fabricar la dita obra dins la dita vila.

Item los dits obres prometen donar i pagar al dit mestre Jaume Rubio per los treballs de fer i fabricar los sobredits sis taulons, portas de sagristia i Christo, la suma i cantitat de dos centes lliures moneda barcelonesa en lo modo i pagas següents: çoes, per cada taulo dels quatre primers demes prop del sacrari de dit retaule, apres de ser posat cada un de ells amb tota sa perfectio, trenta i sinch lliures de dita moneda, i las restants sexanta lliures apres de acentada tota la dita obra amb tota sa perfectio, i tambe li donaran la aigua, cuit que sera menester per ajuntar dits taulons i tambe li

donaran los perfils o entorns dels taulons vells afi i effecte de posarlos en los taulons que dit mestre Rubio ha de fer i fabricar de nou, per lo qual obliga tots i qualsevols bens de la dita obra aguts i per haver i amb jurament.

Et ideo nos dites partes laudantes etc.

Testes huius rei sien honorabiles Gabriel Vila, parator lane, et Paulum Giol, faber lignarius eius de ville de Seintillis.

Doc. 104

ABEV, ACF-1847, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notariais, any 1609, s.f.
30 de maig de 1609.

De i sobre la fabrica de un retaula e tabernacle per la iglesia parrochial de Sant Hilari de Vidra, del bisbat de Vich, fahedor per i entre lo honorable Sagimon Bartroli, pages, hereu del mas Bartroli de la parroquia de Sant Hilari de Vidra, tenint de asso, segons diu, de asso commissio e facultat dels parroquians de dita parroquia de una part, i los honorables Francesch Rovira i Joan Anthoni Rossers, fuster e scultor, respectivament, de part altra, son stats fets, pactats e jurats los capitols de concordia pactes i evinensa següents.

Primerament, es pactat entre dites parts que los dits honorables Francesch Rovira i Joan Anthoni Rossers, per la quantitat baix escrita pagadora segons baix se contindra, hajen de fer e fabricar un tabernacle amb una imatge de Nostra Senyora, es asaber, lo tabernacle en lo modo i forma que es fet lo tabernacle de la confraria del nom de Jesus de la iglesia del monestir de Nostra Senyora de Predicadors de la present ciutat de Vich, salvo que lo present tabernacle sia delçada sinch palms e la imatge de Nostra Senyora ha de ser de alçada de tres palms compressa la peanya, i en dit tabernacle han de fer sinch angelets, es a saber, u sobra cada columpna i altre en lo mitx, i cada qual de dits angelets ha de tenir son instrument de musica, i lo retaula ha de fer conforme fer prometen, conforme la traça lliurada al nottari devall scrit, salvo que en los quatre padrestrals, en lloch dels angels son en dita traça, quatra pasteras, i en quiscuna dellas un evangelista de bulto, i la pastera del mitj de dit retaula han de fer, com fer prometen, segons es feta la pastera del retaula de la iglesia parrochial de Sant Esteve de Granollers, bisbat de Vich, i tota la talla de dit retaula han de fer com fer prometten de la manera que esta feta la talla de dit retaula de la iglesia parrochial de Granollers, i en las pasteras en que han de star los quatre evangelistes han de fer ses petxinas conforme la pastera del mitj, lo qual retaula i tabernacle han de fer de bona fusta de albar, ben secca, de modo que acabat lo dit retaula se pugua pintar i les figures de bulto de aquell han de fer de fusta de xiprer ben sech. Lo qual retaula i tabernacle han de fer com fer prometten ben fet e ben acabat segons de bon art i bon mestre se requer, tot allurs despeses, gastos i treballs, i axi mateix lo han de portar de la

present ciutat a la dita iglesia i assentar aquell en aquella tot a llurs despeses i treballs, salvo que lo devall scrit Bartroli los ha de donar matxos i traginers pera portar dit retaula a dita iglesia sens haver de donar cosa alguna per los matxos i traginers, ni per lo gasto que aquell faran, i que al temps que staran en dita iglesia pera asentar dit retaula, lo devall scrit Bartroli los haja de prestar los aliments, i aquell prometten donar fet e acabat e assentat com dalt sta dit, soes asaber, lo tabernacle i Nostra Senyora com dalt se conte de si per tot lo mes de juny primer vinent, e lo dit retaula amb totas las figuras de bulto de aquell, tot acabat conforme lo dit retaula de la dita iglesia parrochial de Granollers, com dalt sta dit, e trassa que resta en poder del notari devall scrit de si per tot lo mes de octubre primer vinent.

Item es convingut e pactat que lo dit Bartroli per lo dit retaula amb sas figuras e tabernacle ifigura de Nostra Senyora fahedor conforme la dita trassa que resta en poder del notari devall scrit e lo rataula de Granollers, conforme dalt es dit, donara e pagara, com donar e pagat promet, a dits Francesch Rovira i Joan Anthoni Rossers, setanta lliuras barceloneses, las quals los promet donar e pagar, es asaber, hara de present, fermada la present concordia, vint lliuras barceloneses, i trenta lliuras assentat lo dit retaula en la dita iglesia ben fet i acabat conforme de bon mestre i art requer, i les restants vint lliures per tot lo mes de janer primer vinent, i tambe promet donar los pera portar dit retaula en dita iglesia de Vidra matxos i traginers necessaris per a portar aquell en dita iglesia de Vidra i fer los la despesa lo temps que estaran en asentar aquell en dita iglesia. Tot lo demes ha de venir a carrech de dits Francesc Rovira i Joan Anthoni Rossers.

Item es pactat i concordat entre dites parts que si acars portant lo dit retaula i figuras de aquell de la present ciutat a dita iglesia de Vidra se rompia cosa alguna, axi per encontras com per caure qualsevol animal o altre qualsevol cars, que dit perill sia acarrech de dits mestre Francesc Rovira i Joan Anthoni Rossers i lo que rompra is gastara de dit rataula o figuras ho hajan de adobar sens altra paga a despessas llurs.

Et ideo nos dicte partes laudantes etc.

Testes sunt illustrissimus et admodum reverendus dominus Gaspar Codolosa, canonicus ecclesie vicensis et honorabilis Joachimus Albareda, mercator civis Vici.

Doc. 105

ABEV, ACF-1854, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarials, any 1616, s.f.
3 de juliol de 1616.

En nom de Nostre Senyor sia i de la gloriosa i humil Verge Maria mare sua, Amen.

De i sobre lo fer i fabricar un retaule en la capella de sant Ramon Nonat construhida dins la iglesia del monestir de Nostra Senyora de la Merce de la present ciutat de Vich per i entre lo molt reverent pare comanador i convent de dit monestir, de una part, i los honorables Francesc Rovira, sculptor, i Jaume Pratnerbones, fuster, ciutada de Vich, de part altre, es estat convingut i pactat lo seguent.

Primerament, los dits honorables Francesc Rovira i Jaume Pratnerbones, per la quantitat baix escrita pagadora com baix se contindra, convenen i prometen als devall scrits pare comanador i convent de dit monestir i convent de Nostra Senyora de la Merce, que de assi a XXVII del mes de agost proxim vinent, que sera la vigilia de la festa del pare sant Ramon Nonat, faran i fabricaran per la dita capella de sant Ramon Nonat, es ha saber, dit mestre Rovira tot lo que tocara a sculptura i dit mestre Jaume Pratnerbones lo que tocara al offici de fuster, del retaule baix scrit, un retaule de fusta de alba, exceptades les quatre columnes baix designadores, les quals podra fer de fusta de alba o de tremol, en lo qual retaula faran quatre columnes acanalades amb la talla al ters de aquellas, dos es ha saber a cada part de dit retaule, amb son bancal i cornisa i amb sos dos pedrestals sobre los quals assentaran dites columnes, i en quiscun de dits pedrestals i haura una figura de mig cos de algun sanct de la religio de Nostra Senyora de la Merce feta de mig relleu amb son escudet en los pits, i sobre dites quatre columnes una cornisa amb sa talla i altres serafins i sobre la dita cornisa un frontispissi trencat i en la pessa del mig un escut de la orde amb sa tarja i corona real de mig relleu, i a cada cap de dita cornisa un angel en peu llansant fruites per cada part de dit retaule, i per remate de dita obra i en lo mes alt de dita obra un altre angel en peu tambe llansant fruit a cada part, que done correspondencia amb los demes, i tambe faran per lo entorn del quadro ha de estar en lo mig de dit retaule una guarnitio corresponent a la guarnitio dels taulons estan en lo retaule major de Sant Domingo de la present ciutat, lo qual retaule faran segons de bon art i bon artifice se requer, servada i guardada en tot la proportio de la dita capella, de tal manera que lo enfront de dita capella reste plena als dits penjants des dels permodols fins al bancal de dit retaule. I dit retaule faran i assentaran a totes llurs despeses i treballs, en tot lo que toca a llur art de esculptura i de fuster respective, conforme de bon art i bon artifice se requer.

Item lo molt reverent pare fra Joan del Orno i Antillon, presentat en santa theologia comanador de dit monestir i convent, fra Gabriel Segarra vicari, fra Hieronim Vilarino, fra Domingo Lopez, fra Antoni Ferrer, fra Joan Perez, fra Francesc Segui, fra Joan Duran, tots conventuals de dit monastir, convocats i congregats etc. prometen que per tota la fusta, claus, aigua, cuit i mans de dit retaule i per tot lo que posaran en aquell, los donaran i pagaran sinquanta quatre lliures barceloneses, es ha saber, a dit Francesc Rovira, per lo que fara de sculptura de dit retaule, vint i set lliures, i a dit Jaume Pratnerbones, per lo restant de dit retaule, les restants vint i set lliures, es ha saber, ara de present deu lliures, quatre sous, es ha saber, sinch lliures, dos sous a quiscun dells, i setze lliures, setze sous de assi a quinze dies primers vinents del dia present en havant comptadors, i les restants XXVII lliures assentat que sera lo dit retaule en dita capella, e per ço ne obliguen los bens de dit monestir i convent, mobles e immobles, haguts i per haver, i amb jurament largament.

Et ideo nos dicte partes laudantes etc.

Testes sunt Paulus Camps, pictor civis Vici, et Petrus Paulus Serrahima, faber lignarius, civis Barcinone.

Doc. 106

ABEV, ACF-1717, Onofre Calvet, notari episcopal, manuals notarians, anys 1615-1616, s.f.
16 de desembre de 1616.

Sobre lo fer i fabricar de un retaula novament fabricador en la iglesia nova de Sant Sagimon sots invocatio del glorios sant Sagimon per i entre fra Guillem Simo, hermita de la dita iglesia de una part, i mestre Francesc Rovira, scultor, i mestre Jaume Pratnarbones, fuster, ciutada de Vich, de part altra.

Primerament, los dits Rovira i Pratnerbones prometen fer un retaula per obs de dita iglesia de Sant Sagimon amb lo mateix modelo i trassa de la trassa per ells al dit fra Guillem Simo amostrada, i per ells dit Rovira i Pratnarbones i lo reverent senyor Gaspar Gili, prevera i rector de la iglesia parrochial de Sant Marti de Viladrau, present a les dites cosas i consentint, i lo notari devall scrit, firmada, fent en la pastera de dit retaula una figura de sant Sagimon de bulto a modo de hermita amb una creu en la una ma i una palma en l'altra i en lo peu un mon i en l'altra part una corona i ceptre de rei, i alt en lo frontispissi un Deu lo Para de mig relleu, i tot lo demes amb la matexa trassa modo i modello que com es esta la dita trassa amostrada, [abtal], empero, que lo dit fra Guillem Simo hage de donar per tota la fusta i mans i assentar de dit retaula en dita iglesia, cent lliures, i que dit retaula hage de ser un palm o poc mes mesalt que la dita trassa, lo qual prometen donar a tot punt acabat i asentat de aqui al die o festa de sincogesma. Item lo dit fra Guillem, fent estas cosas de consell, presentia, consentiment i voluntat del dit senyor rector Gili, conve i en bona fe promet a dits mestre Francesc Rovira i mestre Jaume Pratnerbones que per la fusta, mans i treballs de assentar dit retaula, quant en lo que toca al art de fuster, los donara i pagara cent lliures, pagadores, soes, 30 lliures de present, 30 lliures a mige obra, i les restants 40 lliures en continent sera asentat, a tot punt acabat, dit retaula, i pera de so ne obliga tots los bens de la capella de sant Sagimon.

Item es convingut que si cas se haura de fer per obs de adornar dit retaula conforme lo art requerira ademes de las cosas son en dita trassa, que aquellas los hagen de pagar conforme sera judicat valer lo que si afegira.

Testes reverendus dominus Joannes Casademunt, presbiter et rector ecclesie parrochialis Sancti Martini del Brull, et Joannes Farrer, scriptor vicensis.

Doc. 107

ABEV, ACF-2102, Salvador Casals, notari episcopal, manuals notarials, any 1607, s.f.
9 de novembre de 1607.

De i sobre lo fer i fabricar i acabar de perfeccionar lo enfustament del rataula del altar major del monestir de Sant Francesch dels Frares del orde de Sant Domingo de la present ciutat de Vich sots invocatio de Nostra Senyora del Roser i sant Domingo per i entre las personas devall scrites son estats fets, pactats e jurats los capitols de concordia, pactes e avinensa següents.

Primerament, lo molt reverent para fra Francesch de Vilanova, prior del dit monestir, olim de Sant Francesch, ara de Sant Domingo dels frares predicadors de la present ciutat de Vich, i los honorables mossen Joan Comalada, mercader, mossen Francesch Davall, paraire, mestra Damia Oliveras, torner, i mestra Joan Ros, marsar, ciutedans de Vich, lo any present procuradors i administradors de la confraria de Nostra Senyora del Roser fundada en dit monestir per autoritat apostolica, donan a preu fet a fer acabar i perfeccionar lo enfustament del rataula del altar major de dita iglesia de dit monestir de Sant Domingo sots invocatio de Nostra Senyora del Roser i sant Domingo al honorable mestra Joan Anthoni Roseras, fuster, ciuteda de Vich, lo qual rataula haia i sia obligat de fer acabar i perfeccionar lo mes prest que pora, çoes, que del dia present en avant treballaran en dita obra i feina cada dia feiner tres persones, ço es, lo dit mestre Joan Anthoni Rosers i dos jovens, i si lo dit mestre Joan Anthoni tindra algun impediment posara un altro jove enlloc seu, de manera que continuament i treballaran tres persones sens llevar ne una fins atant que dit retaula sia acabat, perfictionat i posat apunt conforme la trassa feta i donada per lo dit mestra Joan Anthoni Rosers, la qual trassa resta en poder dels dits senyors procuradors. Per lo qual preu fet i obra de dit rataula li prometen donar i pagar dels bens de dita confraria de Nostra Senyora del Roser sinquanta set lliures barceloneses, les quals li prometen donar i pagar, çoes, deu lliures barceloneses dins vuit dies primer vinents, i quinze lliures barceloneses tota hora i quant lo dit retaula sera assentat i acabat de fer, i setze lliures barceloneses lo dia o festa de Nostra Senyora del mes de mars primer vinent, i las restants setza lliures barceloneses a compliment de ditas sinquanta set lliures barceloneses li donaran i pagaran per tot lo mes de octubre primer vinent, i per attendre i complir les sobre dites coses ne obliguen los bens i emoluments de la dita confraria de Nostra Senyora del Roser, mobles e immobles, agust i per haver, amb jurament llargament.

Item lo dit mestra Joan Anthoni Rosers, fuster, ciuteda de Vich, accepta la dita feina i preu fet de fer i perfeccionar lo dit rataula i enfustament de aquell. Per ço, de grat i certa scientia, conve i en bona fe promet als dits reverent prior i senyors procuradors de dita confraria de Nostra Senyora del Roser dalt dits, que fara i perfeccionara lo dit enfustament de dit rataula i aquell acabara i posara a tot son punt i en aquell fara bona i honesta feina, i que del dia present en avant i treballara ço es ell, dit mestre Joan Anthoni, i dos jovens, i si ell dit mestre Rosers noi potra treballar, tres jovens abils i suficients, i de dita feina non fara llevar ma fins a tant que dit rataula sia acabat posat i perfeccionat

tot a son punt, conforme la trassa dalt dita, per attendra i complir las sobre ditas cosas ne obliga als dits reverent prior i dits senyors procuradors de dita confraria tots i sengles bens i drets seus, mobles e immobles, aguts i per haver, i amb jurament llargament.

Item es pactat i concordat entre ditas parts que tota hora i quant que lo dit rataula sera acabat i posat a son punt, que si als dits reverent prior i als dits senyors procuradors de dita confraria de Nostra Senyora del Roser dalt dits los aparaxara fer lo judicar, quel pogan fer judicar a dos mestras, ço es, hu per cada part, i que sia judicat si estar fet i acabat conforme la dita trassa, i si los dits dos mestras nomenats, hu per cada huna de ditas parts, no sen poran concordar, que las ditas parts haien de anomenar un tarser, i si dit retaula sera judicat que no estiga fet i acabat confrome la trasa que lo dit mestra Joan Anthoni Rosers lo haia de adobar i acabar conforme sera judicat per dits mestra i tarser o la major part dells, i si dit mestre Joan Anthoni no adobara i fara lo que sera judicat, que los dits senyors prior i procuradors o pogan fer fer i adobar a costes i despeses del dit mestre Joan Anthoni Rosers i dels diners se li tindran de donar i encara li seran deguts del present preu fet.

Item lo dit molt reverent para fra Francesch de Vilanova, prior del dit monestir de Sant Francesch ara del orde dels frares del orde de Sant Domingo de la dita ciutat de Vich, conve i en bona fe promet al dit mestra Joan Anthoni Rosers, fuster, aquí present, que li donara i pagara dels bens de dit monestir i convent per adjutori de la dita obra i per ajuda de la despesa del dit mestra Joan Anthoni i de sos fadrins, la qual lo dit para prior los havia promesa de fer, i per evitar inquietuts, a mes estimat donarli les cosas devall scrites, i per a mes prest pogan passar avant dit preu fet de dit rataula, tres corteras de blat forment bo, net i porgat i una carrega de vi de la terra bo i honest i set lliures barceloneses, ço es, una cortera de blat i la carrega del vi i duas lliures barceloneses ara de present, i las restants duas corteras de blat li donara del dia present a quinse dies, i les restants sinch lliures barceloneses de asi al dia o festa de Nadal de Nostre Senyor primer vinent, i per attendre i complir les sobre dites cosas lin obliga tots i sengles bens i drets del monestir i convent, mobles i immobles, aguts i per haver, i amb jurament llargament.

Finalment volen etc.

Et ideo nos dicte partes laudantes etc.

Testes firmarum omnium predictorum qui firmavit dicto die in dicto loco sunt nobilis dominus Michael de Clariana, domicellus Barcinone et Vici populatus, Franciscus Requesens et Gabriel Morell, fabri lignari, habitatores in civitate Barcinone.

Doc. 108

ABEV, ACF-2103, Salvador Casals, notari episcopal, manuals notarial, any 1608, s.f.
5 de març de 1608.

De i sobre lo fer i acabar de perficcionar lo enfustament del rataula del altar de Nostra Senyora del Roser de la iglesia parrochial de Sant Steva de Granollers, del bisbat de Vich, per i entre las personas devall scritas son estats fets, pactats e jurats los capitols de concordia, pactas i avinensas següents.

Primerament, lo reverent senyor Jaume Hort, prevera rector de la dita iglesia parrochial de Sant Steva de Granollers, i en dit nom procurador i administrador de la dita confraria de Nostra Senyora del Roser, juntament amb los honorables Jaume Pico, hereu del mas Pico, i Honofra Noguier, hereu del mas Noguier, pagesos de la dita parrochia, lo any present procuradors i administradors de la dita confraria de Nostra Senyora del Roser, fahent aquestas cosas de consell, consentiment i voluntat dels honorables obrer i parrochians de dita parrochia de Granollers, donen a preu fet a fer acabar i perficcionar lo enfustament del rataula del dit altar de Nostra Senyora del Roser de la dita iglesia parrochial de Sant Esteve de Granollers al honorable mestra Joan Anthoni Roseras, fuster, ciutada de Vich, present i acceptant, lo qual retaula haia i tinga lo dit mestra Joan Anthoni Roseras de fer acabar, posar i perficcionar a costas i despesas suas i proprias, ço es, fusta, clavo, aigua, cuit i tot lo que sera menester tocant al art de fuster i torner fins atant sia posat i assentat en dita capella, lo qual retaula aia de haver acabat, posat i perficcionat del dia present a tres mesos primer vinents, lo qual retaula te de fer acabar i perficcionar conforme esta fet i acabat i amb la matexa trassa i gravadura o talla que esta fet i acabat lo retaula de Nostra Senyora del Roser de la iglesia parrochial de Santa Maria de Seva del bisbat de Vich. Amb tal, empero, que lo dit retaula tinga de omplir lo revolt amb la alsada i amplaria que te lo ravalto de la capella del altar del sant Joan i sant Pau de la matexa iglesia de Granollers, lo qual revolt de Nostra Senyora del Roser se ha de alzar conforme lo revolt de la capella del dit altar de sant Joan i sant Pau de dita iglesia de Granollers. Per lo qual preu fet i obra de dit retaula li prometen donar i pagar dels bens de dita confraria de Nostra Senyora del Roser setanta i sinch lliures barceloneses, les quals li prometen donar i pagar en lo modo següent, ço es, vint i sinch lliures barceloneses lo dia que lo dit mestra Joan Anthoni comensara de treballar en fer dit retaula, i altres vint i sinch lliures barceloneses li prometen donar i pagar lo dia que dit retaula sera posat, assentat i acabat de perficcionar, i les altres vint i sinch lliures barceloneses a compliment de las ditas setanta i sinch lliures li prometen donar i pagar lo dia o festa de sant Miquel del mes de setembre primer vinent, i per attendra i complir les sobre dites cosas, totes i sengles, lin obligan los bens i emoluments de la dita confraria de Nostra Senyora del Roser de la dita parrochia de Granollers, mobles e immobles, aguts i per haver, i amb jurament llargament.

Item lo dit mestra Joan Anthoni Rosers, fuster, ciutada de Vich, accepta la dita feina i preu fet de fer i acabar lo dit retaula i enfustament de aquell conforme dalt esta dit. Per ço, de grat i certa

scientia, conve i en bona fe promet als dits senyors procuradors i administradors de dita confraria de Nostra Senyora del Roser de dita parrochia de Sant Steva de Granollers, asi presents, que fara, acabara, posara, assentara i perfictionara lo dit retaula i enfustament de aquell, conforme dalt esta dit i espezifcat amb lo rimer capitol, i lo dit retaula acabara i posara a tot son punt i en aquell fara bona i honesta fusta de alba, claus i tot lo necessari i sera menester tocant a son art de fuster i torner, tot a costes i despeses sues, i en aquell fara bona i honesta feina i aquell acabara, assentara i posara del dia present a tres mesos primers vinents, i per attendre i complir les sobredites i devall scrites coses, totes i sengles, promet fer attendre i complir, sens dilatio alguna, amb salari de procurador dins la ciutat de Vich sinch sous i fora de aquella deu sous.

I per major seguretat de las sobreditas i devall scrites coses, totes i sengles, los dona per fermanses als honorables mestre Gabriel Font, fuster i boter, i mestre Damia Oliveras, torner, ciutedans de Vich, asi presents, los quals amb mi i sens mi seran tinguts i obligats en fer i complir la dalt dita i devall scrita concordia i pactes i conditions en aquella contenguts i renuntiar la llei que primer sia convengut lo principal que la fermansa.

Item es pactat i concordat entre ditas parts que tota hora i quant que lo dit retaula sera acabat i posat en son punt, que si als dits senyors rector i procuradors de dita confraria los aparaxara ferlo judicar, quel puguen fer judicar a dos mestras, ço es, hu per cada part, i que sia judicat si estara fet i acabat conforme dalt en los sobre dits capitols de concordia esta dit i espasificat, i si los dits dos mestras no sen poran consertar, que las ditas parts haien de nomanar un terser, i les hores los dos mestras i lo tarser judicaran si dit retaula estara fet i acabat conforme esta pactat amb la present concordia, i si no estara acabat de la manera que dalt esta pactat i sera judicat per los dit dos mestras i tarser, que lo dit mestre Joan Anthoni Rosers lo haia de adobar i acabar conforme sera judicat per dits mestras i tarser o la major part dells, i si lo dit mestre Joan Anthoni recusara de adobar dit retaula i acabar lo de perfictionar conforme sera judicat, que los dits senyors procuradors i administradors de dita confraria lo pogan fer acabar i adobar a costes i despeses del dit mestre Joan Anthoni Rosers i dels diners se li tindran de donar i encara li seran deguts del preu del present preu fet i obra del dit retaula.

Item los dits senyors Jaume Hort, rector de dita iglesia de Granollers, i en dit nom procurador i adminstrador de dita confraria de Nostra Senyora del Roser, juntament amb los dits honorables Jaume Pico i Honofra Noguer, lo any present procuradors de dita confraria, convenen i en bona fe prometen al dit mestre Joan Anthoni Rosers, fuster, ciuteda de Vich, asi present, que li donaran i pagaran dels bens i emoluments de la dita confraria les dites setanta i sinch lliures barceloneses en los terminis i dies en lo primer capitol de la present concordia espressats i espezifcats, i per attendre i complir les sobre dites coses, totes i sengles, lin obligan tots los bens i emoluments de la dita confraria de Nostra Senyora del Roser de la dita parrochia de Granollers, mobles e immobles, aguts i per haver, i amb jurament llargament.

Finalment volen etc.

Et ideo nos dicte partes laudantes et approbantes etc.

Testes firmarum omnium predictorum qui firmavit Vici dicta die quinta marti MDCVIII sunt honorabiles Bartholomeus Rexach, agricola heres mansi Rexach, dicte parrochie de Granolleris, et Julianus Bertran, faber lignarius, civis vicensis.

Doc. 109

ABEV, ACF-1847, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarial, any 1609, s.f.
19 d'agost de 1609.

Sobre lo fer i fabricar una trona llevadissa de fusta en la iglesia del monastir de Nostra Senyora de la Merce de redemptio de catius de la present ciutat de Vich entre lo honorable mossen Francesch Bergada, sastre, ciutada de Vich, de una part, i mestre Joan Anthoni Roses, fuster, ciutada de Vich, de part altre, es pactat lo seguent.

Primerament, lo dit mestre Anthoni Joan Roses promet i se obliga amb lo present, per la quantitat baix escrita, fer una trona octavada amb son sobracel i escala conforme de la matexa manera i forma que esta la trona llevadissa de la seu de la present ciutat, exceptat, empero, la fondaria de aquella, la qual no tinga sino sinch palms de fondaria bastants i la qual trona haje de fer de fusta de albar; la qual trona dit mestre Joan Anthoni Roses promet i se obliga amb lo present fer i fabricar de assi al dia o festa de Nostra Senyora del mes de settembre proxim vinent, a totes costes i despeses sues, axi que posara en aquella tota la fusta necessaria i ferramenta, sens haver de donar res ni pagar cosa alguna dit mossen Bergada, la qual trona ha de estar ben feta i ben acabada, axi com se pertany de sufficient artifice.

Item lo dit mossen Francesch Bergada, per tots los gastos i treballs fahedors i posadors en fer i fabricar la dita trona, promet al dit mestre Joan Anthoni Roses que li donara i pagara deu lliures barceloneses, es a saber, ara de present sinch lliures barceloneses i les restants sinch lliures encontinent que sera feta la dita trona i acabada.

Et ideo nos dicte partes laudantes etc.

Testes sunt dicretus Gervasius Codina, clericus parrochie Sancti Juliani Sasorba, diocesis vicensis, Petrus Paulus Sanmarti et Franciscus Serrahima, scriptores Vici.

Doc. 110

ABEV, ACF-1852, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1614, s.f.
11 de desembre de 1614.

En nom de Deu sia, Amen.

De i sobre les coses infrescrites per i entre los honorables Joan Salvi Taraval, Bernardi Torrellebreta, Narcis Puigrobi i Montserrat Molist, paraires, ciutadans de Vich, lo any present procuradors de la confraria dels gloriosos sant Gabriel i sant Simeon del offic de paraires de la present ciutat de Vich, fent aço en virtut de facultat i potestat a ells donada per la dita confraria de la qual consta abla denominatio i deliberatio feta per lo consell de dita confraria tingut i celebrat a dos del present i corrent mes de desembre en poder del notari baix scrit, scriua de dita confraria, de una part, i lo honorable Joan Antoni Roses, fuster, ciutada de Vich, de part altre, son estats fets, pactats, fermats i jurats los capitols de concordia, pactes i avinensa següents.

Primerament, es convingut i pactat entre dits honorables procuradors i dit honorable Joan Antoni Roses, que lo dit Joan Antoni Roses, per la quantitat baix escrita pagadora com baix se contindra, haje i sia obligat, com de i ablo present se obliga i promet a la dita confraria de sant Gabriel i sant Simeon i ha dits honorables procuradors en nom de aquella i al notari devall scrit per dita confraria i procuradors de aquella i altres de qui sia interes, rebent, acceptant i estipulant que ell, de assi a la festa de sant Miquel del mes de setembre proper vinent, a totes ses despeses, treballs i gastos de totes coses, sens que la dita confraria li haje de donar mes de la quantitat baix escrita, fara un retaule de fusta de alba per la capella que la dita confraria te en la iglesia del monestir olim de Sant Francesc i ara de Sant domingo de predicadors de la present ciutat de Vich sots invocatio de la Anuntiatio de Nostra Senyora sant Gabriel i sant Simeon, lo qual retaule tindra de alçada trenta quatre palms i desanou o vint palms de ample, en lo qual retaule fara tres pasteras, la una al costat de laltre, i entre les dites pasteras ses columnes i capitells, conforme la trassa feta per dit honorable Joan Antoni Roses per fer lo dit retaule, la qual traça resta en poder del notari devall scrit, de les quals tres pasteras, la del mig haura de tenir i tindra nou palms de alçada, abans mes que manco, i les altres dos dels costats tindran i seran de alçada de set palms, abans mes que manco, i encara promet fer a costes i despeses sues tres figures de bulto per les dites tres pasteras, es ha saber, una figura de Nostra Senyora per la pastera del mig i una figura de sant Gabriel i altre de sant Simeon per les restants dos pasteras, las quals tres figures seran tambe de fusta de alba, i promet dit mestre Roses fer aquelles amb llurs peanyes i corones amb la perfectio que les dites tres pasteras demanaran i altrament conforme bon art i bon mestre se requer, i encara promet lo dit Joan Antoni Roses fer lo demes de dit retaule, es ha saber, los taulons, columnes, cornises, capitells, bancal i pendants e diffinitio de dit retaule conforme la trassa demana, i altrament abla perfectio i policia convenients conforme e de bon art i bon mestre se requer, guardant puntualment en tot i per tot la demunt dita trassa per dit retaule feta.

Item es convingut i pactat entre les dites parts que en continent que lo dit retaule sera acabat i assentat en la dita capella, lo dit retaule se haje de judicar per dos persones expertes en la art elegidores una per part de dita confraria i altre per part de dit honorable Joan Antoni Roses, les quals persones expertes hagen de mirar i regonexer lo dit retaule si estava fet conforme la dita trassa i altrament si estara ben acabat, conforme de bon art i bon mestre se pertany i requer, i si aquell judicaran dits experts no estar fet conforme la dita trassa o no estar ben acabat conforme de bon art i bon mestre se pertany, sia obligat lo dit Roses, com de i ablo present promet i se obliga, en esmenar i adobar lo dit retaule en lo que sera judicat no estarse conforme i de la manera que les dites persones expertes hauran judicat i dit.

Item es convingut i pactat entre les dites parts que lo dit honorable Joan Antoni Roses sia obligat, com de i ablo present promet i se obliga, que si lo dit retaule dins lo espai i temps de deu anys comptadors del dia que lo dit retaule sera assentat en la dita capella fara moviment algun, ço es ques torces lo dit retaule o ques badas o ques corcas dins lo dit temps de deu anys, ell lo adobara a totes costes i despeses sues en tot allo que convindra perque lo dit retaule estiga abla deguda perfectio, sens que dita confraria hi haje de pagar cosa alguna.

Item es convingut i pactat entre les dites parts que lo honorable Joan Antoni Roses sia obligat, com de i ablo present se obliga i promet a la dita confraria, apres que lo retaule vell que vui esta assentat en la dita capella de dita confraria sera fora de dita capella i en aquella sera asentat lo dit retaule nou, comprar de la dita confraria tota la fusta de dit retaule vell i per aquella pagar la quantitat que dit honorable Joan Antoni Roses concordara abla dita confraria, i encars que lo dit Roses nos podra concordar abla dita confraria sobre lo valor de la fusta, en dit cars se hagen de anomenar dos persones, una es ha saber per la dita confraria i altre per dit Roses, les quals dos persones axi nomenadores hagen de avalar i judicar lo valor de dita fusta de dit retaule, i la quantitat que dites dos persones judicaran se haura de pagar per la dita fusta sia i cedesque al dit Roses en paga i rata de la quantitat que la dita confraria li haura de donar per lo compliment de la quantitat baix escrita.

Item es convingut i pactat per dits honorables procuradors hagen i sien tinguts i obligats, com de i ablo present se obligan i prometen a dit honorable Joan Antoni Roses en virtut de la dalt chalendada facultat i potestat a ells donada per la dita confraria, que la dita honorable confraria donara i pagara a dit honorable Joan Antoni Roses i per ella dits honorables procuradors donaran i pagaran a dit mestre Roses per lo fer i fabricar de dit retaule com es dit i per lo fer i fabricar dites tres images de bulto per les tres pasteras dalt dites amb llurs peanyes i corones a la proportio de dites tres pasteres i tot ben acabat, conforme se pertany de bon mestre i bon art requer a tota perfectio dins lo temps demunt dit, cent i quinze lliures barceloneses, es a saber, sinquanta set lliures i deu sous, que son la mitat de dites cent i quinze lliures, en continent que lo dit honorable Joan Antoni Roses haura fet i fabricat la mitat de la feina de dit retaule, i la restant mitat, es ha saber, les restants sinquanta set lliures i deu sous, a la festa de Nadal immediatament seguent apres de la dalt dita festa de sant Miquel del mes de settembre, es ha saber, a la festa de Nadal del any mil

sis cents i setze, la qual quantitat li pagaran dins la present ciutat de Vic en moneda de argent en los terminis dalt dits, i aço prometen dits procuradors attendre i complir sens dilatio alguna, amb salari de procurador per quiscun dia dins Vic V sous i fora de Vic X sous, amb restitutions i esmena de totes despeses i per ço ne obliguen los bens de dita confraria, mobles e immobles, haguts i per haver, drets, veus i actions de aquella i amb jurament llargament.

Etc.

Testes firmarum omnium supradictorum excepto dicto Joanne Prades, fidejussore, sunt Franciscus Casadevall, parator lane civis Vici, Thomas Ridaure, textor lini oriundus ville Cervarie, solsonensis diocesis, Vici degens, et Franciscus Serrahima, notarius publicus, civis Vici.

Testes firme dicti domini Joannis Prades, fideiussoris qui firmavit die XI mensis novembris anno a Nativitate domini MDCXVI sunt Joannes Valls, furnerius, civis Vici, et Jacobus [Capsada], chirurgus, Vici residens.

Doc. 111

ABEV, ACF-1854, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarians, any 1616, s.f.
11 de juny de 1616.

En nom de Nostre Senyor sia i de la Santissima i humil Verge Maria mare sua, Amen.

De i sobre lo fer i fabricar un retaule en lo monastir de Nostra Senyora de la Merce de redemptio de catius de la present ciutat de Vich i en la capella del glorios pare sant Ramon Nonat per i entre lo molt reverent pare comanador i convent de dit monestir, de una part, i lo honorable Joan Anton Rosers, fuster, ciutada de Vich, de part altre, es estat convingut i pactat lo seguent.

Primerament lo dit honorable Joan Anton Rosers, per la quantitat baix escrita pagadora com baix se contindra, conve i promet als devall scrits pare comanador i conventuals de dit monestir i convent de Nostra Senyora de la Merce, que de assi a vint i set del mes de agost proxim vinent, que sera la vigilia de la festa del pare sant Ramon Nonat, fara i fabricara per la capella de dit sant Ramon Nonat, que es en la dita iglesia de dit monastir, un retaule de fusta de alba, exceptades les quatre columnes baix designadores, les quals podra fer si volrra de fusta de alba o de tremol, en lo qual retaule fara quatre columnes, dos, es ha saber, a cada part de dit retaule, amb son bancal i cornisa i amb sos dos pedestrals, sobre los quals assentara dites columnes, i en quiscun de dits pedestrals i haura mig cos de una figura de un sanct de la religio de Nostra Senyora de la Merce feta de mig relleu amb son escudet en los pits, i sobre dites quatre columnes una cornisa amb sa talla i altres serafins, i sobre la dita cornisa un taule e dins de dit taule fara una tarje de mig relleu amb lo escut de la Merce i corona real i dos griffols o dos aguilas al rededor de dit escut per tenir aquell, i alt,

sobre dit taule, i per diffinitio de dit retaule, un pedrestalet, i en aquell una rosa, i sobre dit pedrestal un angelet, i al rededor de dit taule i de tot lo dit retaule uns penjants amb unes figures de uns angeliconets assentats sobre de uns pedrestal sobre la dita cornisa amb una rosa en quiscun dits pedrestalets, i dits angeliconets tindran penjants, los quals penjants serviran per umplir dita capella, i altrament fara lo dit retaule conforme la trassa feta per fer lo dit retaule, i tambe fara per lo entorn del quadro ha de estar en lo mig de dit retaule una guarnitio amb son friso i cornisa i alquitrava per adorno de dit quadro i de dit retaule fara conforme i de la manera que de bon art i de bon artifice se requer, servada i guardada en tot la proporcio de la dita capella, de tal manera que lo enfront de dita capella reste plena amb dits penjants des dels pedrestals a la cornisa i dit retaule fara i assentara a totes ses despeses i treballs en tot lo que toca a son art de fuster conforme en la dita trassa i dalt esta contengut i de bon art i artifice se conte.

Item lo molt reverent pare fra Joan del Orno i Antillon presentat en santa theologia comanador, fra Gabriel Segarra, vicar, fra Hieronim Vilarino, fra Domingo Lopez i fra Antoni Ferrer, fra Miquel Mija, fra Joseph Ascentsio, fra Joan Perez, fra Bernat Vilar i fra Gaspar Polvora, tots coventuals de dit monestir, etc., prometen que per tota la fusta, treballs i mans de dit retaule i per tot lo que posara en aquell donaran i pagaran al dit mestre Joan Anton Rosers cinquanta quatre lliures barceloneses, les quals li donaran, es ha saber, vint i set lliures barceloneses per tot lo corrent mes de juny i la restant mitat acabat que sera lo dit retaule i assentat en dita capella, i estes coses prometen fer, attendre i complir sens dilatio ni exceptio alguna, amb salari de procurador per quiscun dia dins la present ciutat de Vich v lliures i fora de Vich x lliures, e sens danys ni despeses sues i amb restitutio i esmena de aquelles, e per attendre i complir les dites coses ne obligan los bens de dit monastir i convent, mobles e immobles, haguts i per haver, amb renunciatio de qualsevol dret i llei en aço obviant i amb jurament llargament.

Et ideo nos dites partes laudantes etc.

Testes sunt honorabiles Paulus Camps, pictor, et Jacobus Isern, parator lane, cives Vici.

Doc. 112

ABEV, ACF-1855, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notarials, any 1617, s.f.
18 de març de 1617.

En nom de Deu sia Amen.

Sobre lo fer un tabernacle per la iglesia parroquial de Sant Quirze i Julita de Muntanyola, bisbat de Vich, per i entre Jaume Riera, pages, hereu del mas Riera, i Joan Carreras, pages de dita parroquia, lo corrent any procuradors de la comfraria de Nostra Senyora del Rosser de dita iglesia parroquial

de Muntanyola, de una part, i lo honorable Joan Anthoni Rossers, fuster, ciutada de Vich, de part altra, son estats fets, pactats, fermats i jurats los capitols de concordia, pactes i avinensa següents.

Primerament, es convingut i pactat que lo dit Joan Anthoni Rossers haja de fer, com fer promet per la quantitat baix escrita de asi per tot lo mes de agost primer vinent, a costes i despeses sues i a tot son gasto, un tabernacle de fusta de alba per la dita confraria de Nostra Senyora del Rosser de dita iglesia parroquial de Muntanyola, amb la matexa trassa, modo i forma que esta fet i fabricat lo tabernacle se ha fet poch ha per la comfraria de Nostra Senyora del Rosser de la iglesia parroquial de Balenya, bisbat de Vich, salvo, empero, que lo dit tabernacle estiga fet a proportio i segons demane la image de Nostra Senyora del Rosser que tenen en dita iglesia de Muntanyola, per la qual image de Nostra Senyora a de servir dit tabernacle, en tot lo demes a de estar fet a la matexa trassa i modo i forma questa fet lo dit tabernacle de dita iglesia de Balenya, en lo qual tabernacle dit Rossers a de posar la fusta, claus i aigua, cuit i tot lo que demes sia necessari, sens averi de posar cosa alguna dits procuradors. E lo dit tabernacle acabat a tot son punt los haja de donar i lliurar dit Rossers dins lo dit temps en la present ciutat de Vich, lo qual tabernacle dits procuradors tinguen obligatio de rebre en dita ciutat i aportarsen aquell a la dita iglesia de Muntanyola a tots llurs gastos i despeses, sens aver en res de dites despeses que en portar aquell se faran a Muntanyola contribuir dit Joan Anthoni Rossers.

Item los dits Jaume Riera i Joan Carreras prometen i se obliguen donar i pagar a dit Joan Anthoni Rossers per tot lo dit tabernacle, es a saber, per la fusta, claus, aigua, cuit i altres cosas necessarias i mans de aquell, acabat a tot punt com es dit, deset lliures barceloneses en continent que aquell sera acabat, obligant hi perso tots los bens de dita confraria i los llurs propis mobles e immobles, haguts i per haver, drets, veus i actions llurs i de quiscu dells, amb renunciatio del benefici de noves constitutions etc.

Lo dit, empero, Joan Anthoni Rossers per lo que dalt te promes ne obliga a dits procuradors sos bens mobles e immobles etc. i amb jurament largament.

Testes sunt Franciscus Vinyes, baxiator ville Sancti Juliani de Vilatorra, diocesis vicensis, et honorablis et discretus Francisci Serrahima, notarius publicus, civis Vici.

Doc. 113

ABEV, ACF-1856, Joan Vinyes, notari episcopal, manuals notariais, any 1618, s.f.
30 de juny de 1618.

En nom de Nostre Senyor Deu Jesuchrist sia i de la gloriosa i humil Verge Maria mare sua, Amen.

De i sobre lo fer i fabricar un retaule en la capella de Nostra Senyora del Roser construhida dins la iglesia parroquial de sanct Julia de Cabrera, bisbat de Vich, per i entre lo honorable Sagimon

Hayats, pages i hosta de la Cabreta de dita parroquia de Sanct Julia de Cabrera, de una part, i lo honorable Joan Anthoni Rosses, fuster, ciutada de Vich, de part altra, son estats fets, pactats i fermats i jurats los capitols i pactes següents.

Primerament, es pactat i concordat entre dites parts que dit mestre Joan Anthoni Rosses, per la quantitat baix escrita, hage e sia tingut, com ablo present se obliga i promet, que de aci per tot lo mes de maig primer vinent, a totes ses despessas, gastos i treballs, axi de fusta, clavaso, i mans, com altres qualsevol cosas, fara un retaule de Nostra Senyora del Roser per la dita capella esta construhida en dita iglesia segons la proportio de dita capella, axi que dit retaule umple tota la dita capella, en lo qual retaule fara dos soculs, quatre pedestrals amb bancal, abses quatre columpnes, absos capitells i vasos i tersios, los tersios de las columpnas i capitells entretellats, i una pastera amb patxina i dos serafins als carcanyols i una cornisa i frisa i alquitrava, i dita frissa entretallada amb dos serafins al ferm de las duas columnas foranes, amb quatre padestalets desobre de dita cornisa, i duas columnes amb vasa i capitells i als tersios i capitells de ditas columnes entretallats i una cornisa absa frissa i alquitrava de sobre de ditas duas columpnes, la frissa de dita ultima columna entretallada, i un frontispici apuntat i amb duas cartelas acada costat per remato de dit retaule, i altrament conforme lo modello i trassa de dit retaule al peu de la pnt concordia cosit signat de lletra A. Excepto, empero, que axi com en lo ferm fora de ditas columpnes dibuxat dues vores sien dos serafins i tambe en los carcanyols de la pastera que estan dibuxades duas fullas sien dos serafins com dalt esta dit, lo qual retaule hage de fer, com fer promet, en lo modo i forma demunt dits i ben fet i ben acabat com se pertany de bon mestre i bona art requer, i aquell assentara en la dita capella asos gastos en lo que toca ason art, dins dit temps tingue empero dit Hayats de donar lo bestiar convindra a dit Joan Anthoni Rosses pera portar dit retaule sens haver de pagar per lo port de aquell dit Joan Anthoni Rosses ninguna cosa.

Item lo dit Sagimon Hayats promet i se obliga a dit Joan Anthoni Rosses que per lo fer dit retaule com dalt esta dit i aquell assentar a totes ses despessas i gastos i treballs li donara i pagara trenta sinch lliures barceloneses, es asaber, desset lliures i deu sous barcelonesos de aci a la festa de Nadal proxim vinent, i les restants desset lliures, deu sous barcelonesos, acabat i fet lo dit retaule com dalt se conte i assentat aquell, i tambe dit Hayats promet donar asos gastos al dit Joan Anthoni Rosses lo bestiar sera menester per lo port de dit retaule, sens haver per lo port de aquell ninguna cosa.

Et ideo nos dicte partes laudantes etc.

Testes sunt reverendus dominus Raimundus Font, presbiter rector ecclesie parrochialis Sancti Juliani de Cabrera, diocesis vicensis, Joannes Lluçia et Joannes Franciscus Coromina, scriptores Vici.

Doc. 114

ABEV, ACF-2207, Francesc Serrahima, notari episcopal, manuals notarial, anys 1619-1620, s.f.
25 de maig de 1620.

En nom de Deu sia, Amen.

Sobre la fabrica del retaule baix escrit entre lo reverent senyor Gaspar Tartera, prevere rector de la iglesia parroquial de Sant Agusti de Llussanes, bisbat de Vich, lo magnifich senyor Joseph Francesch Brossa, ciutada honrat de Barcelona i Vich, senyor del mas de la Font de la present, i los honorables Joan Vinyes, pages, hereu del mas Vinyes, i Bernat Grau, pages, masover de dit mas de la Font de dita parroquia de Sant Agusti, i lo corrent any obrers de dita iglesia parroquial, de una part, i lo honorable Joan Antoni Rosers, fuster, ciutada de Vich, de part altre, es estat convingut i pactat lo seguent.

Primerament, es convingut i pactat entre dites parts que lo dit mestre Joan Antoni Rosers promet i se obligue, axi com amb lo present promet i se obliga, que ell, se assi a la festa de Tots Sancts proxim vinent, per la quantitat baix escrita pagadora com baix se contindra, fara i fabricara un retaule per la dita iglesia parroquial de Sant Agusti i per la capella major de aquella de bona fusta de alba i seca conforme la trassa que per dit efecte es estada feta per dit mestre Joan Antoni Rosers, lo qual retaule haura de tenir vint i nou palms de alsada i vint palms de amplaria, de tal manera que lo dit retaule, axi de alsada com de amplaria, compreses les cornises, vingue a omplir tota la dita capella major de dita iglesia parroquial per la qual servira lo dit retaule, en lo qual retaule fara dos portals per entrar en la sagrestia de dita iglesia i una grada o parador amb son pedestral i un sacrari quadrat amb quatre columnes i dos portas, la una fora per lo devant del altar i laltre dins en la part de dita sagrestia, conforme lo dit sacrari esta ia trassat en dita trassa, i en lo mig de dit retaule fara una pastera i dins de aquella una figura de bulto de fusta de alba de sant Agusti, de vuit o nou palms de alsada, i al costats de dita pastera fara dos taulons grans i dos de petits i alt sobre la dita pastera, per deffinitio de dit retaule, altre taulo gran, i entre dits taulons grans fara quatre columnes, i dues alt, al costat del taulo mes alt, i al tercio de dites columnes fara uns quadres a manera de puntes de diamants, i de dit tertio en amunt acanalades, com se acostuma, i quatre pilastres alt, al costat de dita pastera de sant Agusti, i un serafi sobre cada hu de dits quatre pilastres, i sobre dits pilastres una cornisa dorica, i alt, al costat del taulo mes alt, uns taulons a forma de mensulas, no obstant en dita tassa i haje uns taulons a manera de una cartela, i sobre lo dit taulo mes alt, per diffinitio mes columnes i cornisa dorica i un frontispici apuntat, per al rededor, empero, de dit retaule sils fara una cornisa per lo entorn i noi farar altres penjants, no obstant sian en dita trassa. Totes les quals coses promet fer lo dit mestre Rosers alla deguda perfectio segons de bon art i de bon architecthor se demana i requer.

Item promet lo dit mestre Rosers, que ell, per fer lo dit retaule, bestaura i posar a tots gastos los golfos, tancaduras i claus seran menester i las portas de dits dos portals de la sagrestia i tota la ferramenta, claus i aigua cuita sera menester per fer lo dit retaule i per la fabrica de aquell.

Item es pactat que apres que lo dit retaule sera acabat los obrers de dita iglesia parroquial sen hajen de aportar lo dit retaule des de la present ciutat a la dita parroquial de Sant Agusti a llurs gastos i despesas e treballs, i dit Joan Antoni Rosers haje de anar a assentar lo dit retaule en dita iglesia parroquial, e si cars per lo cami rebra algun encontra lo dit retaule o se desfara o se rompra alguna pessa de aquell, vingue a carrech de dit mestre Rosers i aquell haje de tornar adobar i fer asos treballs i gastos.

Item es pactat que per tota la fusta i ferramenta que dit mestre Rosers bestaura i posara en la fabrica de dit retaule, i per los treballs i mans posara en fer aquell, los dits senyors rector i Brossa i obrers hajen de donar i pagar, axi [com] donar prometen al dit Rosers, setanta lliures barceloneses, les quals li donaran i pagaran assentat que sera lo dit retaule en dita iglesia parroquial encontinent, es asaber, lo dit senyor rector, de ses propis diners, deu lliures i dit senyor Francesc Brossa catorze lliures, i les restants prometen dit senyor rector i obrers que pagaran dels diners de la obra de dita iglesia parroquial de sant Agusti, e perço ne obliguen, es asaber, dit senyor rector per dites deu lliures i dit senyor Joseph Francesch Brossa per dites catorze lliures tots llurs bens, i dit senyor rector i obrers per lo restant de dites setanta lliures ne obliguen los bens de la dita obra de dita iglesia parroquial.

Item es pactat entre dites parts que ultra de les dites setanta lliures i en esmena de la fusta que dit mestre Joan Antoni Rosers bestaura i posara en dit retaule, dit rector i obrers hajen de fer donar al dit mestre Rosers un alba que Pere Franchas, de dita parroquia de Sant Agusti, te en les terras del seu mas Franchas, lo qual fara serrar dit Franchas i fara pots de aquell a sos gastos i treballs, i prometen dits rector i obrers aportar totes les dites posts en casa de dit Rosers, en la present ciutat de Vich.

Et ideo nos dicte partes laudantes etc.

Testes sunt magnificus dominus Joannes Franciscus Brossa, civis honoratus Barcinone et Vici, et Laurentis Comerma, negociator parrochie Sancti Quiriti de Besora, diocesis vicensis, Vici residents.

Doc. 115

ABEV, ACF-2325, Joan Lluçà, notari episcopal, manuals notarials, any 1632, s.f.
8 de setembre de 1632.

En nom de Deu sie, Amen.

De i sobre lo fer i fabricar lo retaula del altar major de la iglesia de Nostra Senyora del Carme de la present ciutat de Vich per i entre lo molt honorable reverent i religios pare fra Marti Codina, prior de dit monastir, i los magnifichs senyors Antoni Coll, lo any present conseller de la ciutat, Joan Prades i Joan Andreu Coromina de Arola, procuradors lany present de la confraria de la Immaculada Conceptio de Nostra Senyora, fundada en dita iglesia, de una part, i lo honorable Joan Antoni Rosers, fuster, ciutada de Vich, de part altra, se ha convengut i pactat lo seguent.

Primerament, es convingut i pactat entre las ditas parts que dit Joan Antoni Rosers, per la quantitat baix escrita pagadora com baix se contindra, hage i sie obligat, axi com de i ablo present se obliga i promet, que ell, a tots sos gastos, treballs i despeses axi de fusta, claus i mans i aigua, cuit, com de altres qualsevol cosas, fara lo dit retaula per lo altar major de dita iglesia de Nostra Senyora del Carme segons la proportio del lloch, en lo qual retaula fara primerament lo bancal amb un sacrari, despres la primera andana amb tres pasteras sense images i sis columnnas i amb sis angels, la cornisa de la primera andana amb sos simboris, la segona andana amb dos pasteras sense images i amb cornisa i dos simboris, i la tercera andana amb dos taulons en lo mig de dita tercera andana, pastera o tauleu, de la manera volran i li ordenaran dits pare prior i senyors procuradors, amb deffinitions i remato de la obra, i per los costats polseras o penjants segons la trassa o modello que per la dita fabrica de dit retaula es estada feta per dit Joan Antoni Rosers, la qual esta sota escrita de ma de dit pare prior i de Joseph Rosers, fill de dit Joan Antoni Rosers, i aquell resta en ma i poder de dits pare prior i senyors procuradors, lo qual retaula promet dit Joan Antoni Rosers fer i posar a tot son punt, de fusta de alba bona i seca, segons bona art de arquitectura, ço es, lo bancal i sacrari de assi a la festa de Nostra Senyora del Carme proper vinent, que sera a setze del mes de juliol proper vinent, i lo demes de dit retaula fara i fer promet sempre i quant per dits pare prior i senyors procuradors sera instat i requerit, las quals cosas promet attendre i complir sens dilatio alguna, amb salari de procurador per quiscun die dins Vich sinch sous i fora de Vich deu sous, amb restitutio i smena de totes missions i despeses, i per major seguretat ne dona per fiança dit senyor Joan Prades, present, lo qual promet que juntament amb ell i sens ell i assoles sera tingut i obligat a les dites cosas mes havant, tant lo principal com la fiança, prometen no fermar de dret, ni allegar ningun guiatge ni sobrechiment del senyor rei, ni alguna exeptio dilatoria de paga, ni declinatoria de for, a pena de L sous, i per ço ne obligan tots i senngle bens llurs i de quiscun dells assoles, mobles immobles, haguts i per haver, renuntiant al benefici de novas constitutions i venidores i cedidores actions etc.

Item los dits pare prior i senyors procuradors de dita confraria convenan i en bona fe prometen al dit Joan Antoni Rosers que per lo fer dit retaula com dalt esta dit i assentar aquell a tots sos gastos, despeses i treballs, li donasan i pagaran vuit centes lliures barceloneses, ço es, cent cinquanta lliures ara de present, per lo fer del bancal i pasteras de la primera andana, çoes, la mitat quant comensaran aquellas i altra mitat quant las acabaren. Item per la cornisa cent cinquanta lliures, per las columnnas i pasteras de la primera andana, çoes, la mitat quant comensaran aquellas i l'altra mitat quan las

acabaran. Item cent lliuras per la segona andana fins a la segona cornisa, çoes, la mitat quant comensara aquella i l'altra mitat quant acabara aquella. Item cent cinquanta lliures per la segona cornisa, çoes la mitat al comensar aquella i l'altra mitat al acabar-la, i las restants cent lliures per la andana mes alta i remato i polseras, ço es, la mitat al començar aquellas i l'altra mitat quant la acabara, las quals vuit centes lliures li prometen pagar en los dits terminies predits sens dilatio ni sensa alguna [questio] i amb restitutio i smena de totas missions i despeses, i perço attendre i complir ne obligan a dit Antoni Joan Rosers tots los bens de dita confraria de la Imaculada Conceptio de Nostra Senyora, mobles immobles, haguts i per haver, no empero los propis, i amb jurament.

Item es convingut i pactat entre dites parts que en cars que lo dit Joan Antoni Rosers (lo que deu no vulla) morira antes de ser acabada la fabrica de dit retaule i noi haura per part sua qui acaba aquell i en dit cas dits pare prior i senyors procuradors hauran pagat a dit Joan Antoni Rosers mes del que valia la feina hauria feta, o si la feina haura feta valra mes del que haura rebut per aquella, que las ditas parts, no obstant lo repartiment de las feinas i pagar de fet, hagen de refer i smenar la una part a l'altra lo que se haura de refer i smenar, de la manera judicaran dos persones pratigas elegidoras una per quiscuna de las parts, i perso ne obligan, çoes, dit Rosers a dits pare prior i senyors procuradors tots i sengles bens seus, mobles e immobles, haguts i per haver, i dits pare prior i senyors procuradors a dit Joan Antoni Rosers los bens de dita confraria i amb jurament.

Et ideo nos dicte partes laudantes etc.

Testes sunt Andreas Mascaro, sombrararius, et Benedicti Marti, magister domorum, cives Vici.

Doc. 116

ABEV, ACF-3903, Onofre Calvet (anys 1568-1609) i Jaume Onofre Calvet (CC/11 anys 1568-1624), concòrdies, anys 1568-1624, s.f., plec solt.
20 de juliol de 1642.

En nom de Deu sia, Amen.

De i sobre lo continuar i acabar la fabrica del retaule del altar major de la iglesia de Nostra Senyora del Carme de la present ciutat de Vich per i entre lo molt reverent i religios pare fra Mateu Garau i Astor, presentat en santa theologia prior de dit monestir, i los magnifichs senyors Joan Francesc Ferreres, Antoni Coll i Pere Joan Serra, procuradors lo any corrent de la confraria de la Immaculada Conceptio de Nostra Senyora fundada en dita iglesia, de una part, i los honorables Antoni Catus i Francesc Font, fusters, ciutadans de Vich, de part altra, del qual retaule esta fet tant solament lo bancal amb un sacrari, la primera andana amb tres pasteras i sis columnas amb sis angels, per lo honorable Joan Antoni Rosers, amb qui se concorda la fabrica de aquell abla cocordia feta en poder

de Joan Lluçia, notari de Vic, a 8 de setembre 1632, i no ses continuat per ser mort dit Rosers. E lo dit Francesc Font, gendre del dit Joan Antoni Rosers, i lo dit Antoni Catus, desitjant acabar la fabrica del dit retaula conforme hi estave obligat dit Rosers, es estat pactat entre ells lo seguent.

Primerament, es pactat que los dits Antoni Catus i Francesc Font, per la quantitat baix escrita pagadora com baix se dira, prometen i se obligen axi com prometan que ells, a tots los gastos i treballs i despeses axi de fusta, es altrament continuar la fabrica del dit retaula i acabaran aquell amb tota perfectio en lo modo i forma i de la manera fonc pactat i concordat i esta contengut en lo chalendat acte de concordia, comensant a la cornisa de la primera andana, absos simboris, i continuant segons alla se conte i en la trassa alli anomenada, la qual resta en ma i poder de dits pare prior i procuradors, la qual trasa esta feta e escrita per dit pare prior i dits Catus i Font, lo qual retaule prometan acabar a tot son punt, de fusta de alba seca segons bona art, ço es a saber, la dita cornisa de la primera andana amb sos simboris de assi a la festa de sant Andreu mes proper vinent, la segona andana amb dos pasteras i amb images abe a la altra concordia no ni hagues, com baix se dira, i amb cornisa i dos simboris, de assi al dia de sant Joan del mes de juny mes proper vinent, i la tercera andana amb dos taulons i en lo mig de dita tercera andana pastera o taule, de la manera volran i li ordenaran dits pare prior i procuradors, amb deffinitions i revolt de la obra i pels costats polseras o penjants, segons la dita trassa o modello, de assi lo dia de la conceptio de Nostra Senyora del any proper vinent MDCXXXIII.

Item prometan dits Antoni Catus i Francesc Font que a demes de las cosas demunt ditas, i no obstant dita trassa, per major adorno de dita obra faran la figura de sant Alias amb una espasa en la ma, sant Aliseu amb un os als peus i a la vora del os un minyo, i se hagen de posar a las pasteras que estan ara vacuas, i per las otras dos pasteras de sobre la cornisa sant Angel, fet de la manera se li assenyalara, i sant Albert amb Christo a la ma i un dimoni lligat amb una cadena, un a cada pastera. Item han de fer dos columnas, cada una absa peanya junt al altar per sustentat una cornisa que anira de la columna al altar a cada part, i sobre ditas dos columnas un angel a cada huna de tres palms, segons la obra demanara. Item sian obligats dits Catus i Font fer los fonaments a totas dos parts del retaula pera fundamentar be aquell, segons la obra requerira, a llurs propis gastos de dits Catus i Font, i si acas faltava alguna cosa a fer fins a la dita cornisa de la primera andana ho hagen de fer i posarho abla deguda perfectio, segons la trassa, a tots llurs gastos, i se hagen de fer ditas quatre figuras axi com se anira fent lo lloch hont estaran i posan aquellas quant se posaran las pasteras hont han de estar, i las dos columnas i angels acabat lo retaule, encontinent se hage de fer amb una barra de ferro per posarhi la cortina; i prometen fer lo dit retaule travat i lligat, i com requereix la obra. Totas las quals cosas sobraditas prometen cumplir etc. sens dilatio etc.

Item los dits pare prior i senyors procuradors de dita confraria prometen a dits Antoni Catus i Francesc Font que per lo continuar prosseguir i acabar dit retaula i per fer lo demes dalt continuat, a tots llurs gastos de dits Catus i Font, los donaran i pagaran sinch centes quoranta lliures barceloneses, es asaber, sinch centes lliures pera fer lo que faltava segons se contenia en dita

concordia primera, ablas pagas i de la manera en aquella se conte, comensant a la cornisa, i las restants quoranta lliures per las quatre figures li son ajustades, columnes i los dos angels i demes XX lliures quant comensaran aquellas, i las altres XX lliures quant las hauran acabadas. Etc.

Item es pactat que encas que morissen dits Catus i Font ans de ser acabada la fabrica de dit retaule i non haura per part de aquells qui acabara dit retaule fiat ut in precalendata concordia.

Et ideo nos dicte partes laudantes etc.

Testes sunt honorabiles Salvador Serrarols, argenti faber civis, et Sebastian Rius, pictor oriundus Barcinone, Vici degens.

Doc. 117

ABEV, ACF-2205, Francesc Serrahima, notari episcopal, manuals notarians, anys 1617-1618, s.f. 22 d'octubre de 1618.

En nom de Deu sia, Amen.

Sobre lo fer i fabricar un retaule per la capella de Nostra Senyora del Roser de la iglesia parroquial de Santa Sicilia de Voltrega, bisbat de Vich, entre lo honorable Macia Verges, paraire, ciutada de Vic, de una part, i lo honorable Jaume Pratnerbones, fuster, ciutada de Vic, de part altre, es estat convingut i pactat lo seguent.

Primerament, es convingut i pactat entre les dites parts que lo dit honorable Jaume Pratnerbones, per la quantitat baix escrita, pagadora com baix se contindra, de assi al dia de carnestoltes proxim vinent, haje de fer i fabricar, com fer i fabricar promet i se obliga a totes ses despeses gastos i treballs, un retaule per la dita capella de Nostra Senyora del Roser de dita iglesia parroquial de Santa Sicilia de Voltrega, tot de fusta de alba, lo qual retaule haje de tenir vint i un palm de llargaria o alçada i tretze palms de amplaria, conforme vol i demana la dita capella porque aquella reste tota plena del dit retaule, en lo mig del qual retaule, en la primera esa saber andana, haje de fer, com fer promet, una pastera per posar en aquella la figura de Nostra Senyora del Roser que es ia en dita iglesia parroquial, la qual pastera haje de tenir i guardar la deguda proportio que vol i demana la dita figura de Nostra Senyora del Roser, axi, es a saber, en la llargaria com en la amplaria de aquella, i en lo cap de dita pastera haje de fer, com fer promet, una patxina o altre obra conforme esta en la pastera de sanct Salvi feta en lo retaule de la capella de dit sant Salvi que es la iglesia de Santa Clara de la present ciutat de Vich, conforme i de la manera que millor aparexera al dit Maria Verges, i en dita primera andana de dit retaule i al costats de dita pastera haje de fer un taulo a cada part amb son pedestral i quatre colmnas amb sos capitells i una cornisa, i en la segona andana de dit retaule haje de fer tres taulons i los dos dels costats hagen de tenir dos mensulas per lo entorn cada hu dells

i dos piramides, una a cada part, i sobre lo taulo del mig, per remate, un frontispici, i en los costats de dit taulo dos columnes, una es a saber a cada part, amb llurs capitells i un bancalet al peu de dita segona andana, i totes les dites columnes i capitells que seran en dit retaule hajan de esser corintios i los quals podra fer si volrra dit Pratnerbones de fusta de alba o de tremol o de tell, de la que millor aparexera i volrra dit Pratnerbones, puix sia fusta llesta i bona, i tota la demunt dita obra haje de fer com fer promet dit Pratnerbones servada en tota la proportio de dita capella i amb tota perfectio, conforme de bon architector i de bon art se demana i requer, lo qual retaule, en la forma demunt dita, fara i haje de fer dit Pratnerbones i posar aquell, axi es a saber les columnes i capitells, com los frisos de cornisas i tercios de columnas aparellat, per fer talla en aquells, de tal manera que si aparexera al dit Macia Verges puga, sempre que volrra, fer obrar la dita talla, axi que sols vinga a carrech de dit Jaume Pratnerbones fer lo pla de dit retaule segons alt se conte i conforme de bon architector i de bon art se requer, i haje lo dit Jaume Pratnerbones bestraure i posar tota la fusta claus i aigua, cuit i altres coses necessaries per fer tota la demunt dita obra sens que dit Macia Verges haje de bestraure ni donar cosa alguna mes de la quantitat baix escrita.

Item es convingut i pactat entre les dites parts que acabat que sera lo dit retaule sia obligat lo dit Jaume Pratnerbones, com amb lo present promet, anar a la dita iglesia parroquial de Santa Sicilia de Voltrega i assentar en la dita capella lo dit retaule a sos gastos i despeses, sia, empero, obligat lo dit Macia Verges fer aportar lo dit retaule desde la present ciutat de Vich a la dita iglesia parroquial de Santa Sicilia a sos gastos i despeses, i tambe haje de fer fer dit Verges tota la feina fahedora per lo assentar lo dit retaule en dita capella tocant al offici de mestre de cases asos gastos i despeses, sens haver de contribuir en aquelles en cosa alguna lo dit Jaume Pratnerbones.

Item es pactat que si aparexera al dit Macia Verges, apres que sera assentat lo dit retaule, aquell no estar fet conforme esta pactat amb la present concordia, aquell se haje de judicar per quatre persones elegidores, dos es asaber per quiscuna de dites parts, i sia obligat lo dit Jaume Pratnerbones, com amb lo present promet i se obliga, fer i adobar en dit retaule tot allo que les dites quatre persones, com es dit elegidores, hauran judicat faltar i haverse de adobar en dit retaule, sens que per això se li haje de donar mes de la quantitat baix escrita.

Item es concordat que en cars que lo dit Jaume Pratnerbones de assi al dit dia de carnestoltes proxim vinent no haura acabat de fer lo dit retaule, que sia licit i permes al dita Macia Verges i puga per facultat que amb lo present li concedeix dit Pratnerbones, fer fer o fer acabar aquell aqui li sera ben vist, tot a gastos i despeses de dit Jaume Pratnerbones i de la fermança baix escrita.

Item es convingut i pactat entre dites parts que per los treballs i mans i per tota la fusta, aigua, cuit claus i altres coses necessaries per fer lo dit retaule i a ops de aquell, lo dit Macia Verges haje i sia obligat, com amb lo present promet i se obliga, donar i pagar realment amb tot effecte al dit Jaume Pratnerbones trenta lliures barceloneses, les quals li donara i pagara en tres iguals pagues i solutions, es a saber, deu lliures per la primera paga fermada la present concordia, sempre que dit Jaume

Pratnerbones volrra, deu lliures per la segona paga apres que la obra de dit retaula sera mig feta, i las restants deu lliures per la tercera i ultima paga apres que lo dit retaule sera assentat en la dita capella en continent.

Et ideo nos dite partes laudantes etc.

Testes firme dictorum Mathies Verges et Jacobi Pratnerbones sunt Bernardinus Velats, sombrararius, et Raphael Bodoi, sutor, cives Vici.

Doc. 118

ABEV, Arxiu parroquial de Santa Maria d'Olost, manuals notarials, R/2, anys 1620-1630, p. 16-17v, 20 de novembre de 1621.

De et super tabernaculo infra designando et faciendo pro ecclesia et capella Beate Marie de Rosario ecclesie de Olost, vicensi diocesi, inter procuratores seu administrators cofadrie de Rosario videlicet Jacobum Varia, rectorem dicte ecclesie, Petrum Riera, maiorem dierum, et Bartholomeum Noguera, agricolas dicte parroquie, ex una parte, et Jacobum Pratnarbonas, fabrum lignarium civitatis vicensi, partibus ex altera, fuerunt facta, conventa, inita et firmata capitula in hunc qui sequitur modum.

Primerament, es convingut i pactat que lo dit mestre Pratnarbonas ha de fer un tabernacle conforme la trassa ha donada i esta sota escrita dels administradors i dit mestre, i conte dita trassa lo seguent: primo, vint i tres figuras de bulto, es a saber, dotse reis de migx cos, onse de tot cos, destas onse, les nou seran nou angels i l'altra lo Jesse i l'altra Nostra Senyora del Roser amb sos rosaris, totas estas figuras han de tenir la proporsio es deguda conforme a bona arquitectura, tenint Nostra Senyora del Roser tres palms de alsada, i lo [Jesse] altre tant gran com Nostra Senyora. En dit tabernacle ha de haver vuit columnas i tot lo demes esta notat en la trassa.

Item se obliga dit mestre Pratnarbonas en donar per acabat be dit tabernacle conforme a art de bona arquitectura de assi per tot lo mes de abril de 1621. Obligantse que sempre i quant dit tabernacle no estiga conforme la trassa i ben acabat i les figuras ben acabadas conforme a bona arquitectura, que asos gastos tornara a fer i adobar dit tabernacle i figuras fins atant estiga be, i se obliga dit mestre en que los administradors pogan elegir una persona per llur part i [ell] altre per sa part que visuren dit tabernacle si tindra faltas algunas i las que judicaran tenir las haie de adobar dit mestre Pratnarbonas a sos gastos, i tinga fer dit tabernacle quel pogan aportar quatre personas.

Item es convingut que per dit tabernacle li donan los administrados xaxanta lliures barceloneses, lo modo de la paga es que ara de present li donen vint lliures, les altres vint acabada la obra amb tota perfectio i las restans vint a sant Miquel de setembre del present any, amb tal que dits administrados

lo han de enviar a cercar a Vich amb gastos de la confraria, pero si per lo cami se gasta alguna peça tinga obligasio dit mestre Pratnerbonas, a sos gastos, adobar lo ques sera gastat. Et ideo dicta partes laudantes etc.

Testes sunt Martialis Joannes Cabanas, agricola parrochie de Olost, et Franciscus Puigvert, oppidi Sancti Hipoliti de Voltregano, vicensis diocesis.

Doc. 119

ABEV, ACF-2182, Francesc Serrahima, notari episcopal, manuals notariais, any 1623, p. 179-180v. 29 d'abril de 1623.

En nom de Deu sia, Amen.

Sobre lo retaule fahedor per la capella de sant Juan de la iglesia parroquial de Nostra Senyora dels Pens, bisbat de Vich, entre los honorables Montserrat Serdanyons, pages, i Honofre Rocha, paraire, lo any present obrers de dita iglesia parrochial dels Pens, de una part, i Jaume Pratnerbones, fuster, ciuteda de Vich, de part altre, es estat pactat lo seguent.

Primerament, es estat pactat que dit Jaume Pratnerbones, per la quantitat baix escrita i pagadora de la manera que baix se dira, de assi al primer dia del mes de setembre proxim vinent, haie com promet fer un retaule de fusta de alba de la alsada i amplaria que sera menester per dita capella, i en dit retaule fara dos andanas, compres lo remate de aquell, amb sos socols i pedestrals o bancal, en lo qual fara quatre figuretas de mig relleu, soes, un sant Pere Martir, sant Sebastia, sant Antoni i sant Roc, amb llurs insignies, i en la primera andana fara dos pasteras amb patxines i en ditas dos pasteras fara dos figuras de bulto, la una de sant Joan Baptista i laltre de sant Joan Evangelista, amb llurs insignies, i al costat de dites dos pasteras fara dos taulons llisos i quatre columnes amb llurs capitels, en dita primera andana, i sobre della sa cornisa i sobre dita cornisa altre bancalet, i sobre dell la segona andana i en ella altres dos pasteras amb patxina mes petites que las primeras i dins ellas altres dos figures de bulto de sant Isidro, la una, i laltre de santa Maria de la Cabesa, i al costat de ditas dos pasteras, dos columnes amb capitells, una es asaber acada part, i al costat de ditas columnes unas mensulas per diffinitio o remate, i alt, sobre la dita segona andana, per diffinitio del dit retaule fara un frontispisi conforme la trassa que per aso es estada feta, que restera en poder del notari infrascrit fins atant sia fet lo dit retaula. E tot ho fara amb tota perfectio i com de bon art i artifice se requer, reservantse empero facultat dit Jaume Pratnerbones que pugue fer las ditas figures i columnes de fusta de alba o tei, e promet bestraure i donar tota la fusta i altres qualsevol cabals seran necessaris per fer lo dit retaule.

Item es pactat que apres que dit retaule sera acabat dits obrers haien de venir acercar aquell i aportarlosen a llurs gastos i treballs, i que dit mestre Pratnerbones haie de anar assentar aquell en

dita capella, e si per lo camí o assentant dit retaule se gastara alguna cosa en aquell, dit mestre Pratnerbones o haie de tornar adobar en continent a tots sos gastos.

Item es pactat que per tota la feina, mans i cabals de dit retaule i per los treballs de fer aquell i per totes les figures i altres coses demunt dites, dits obrers haien de donar i pagar, com donar i pagar prometen a dit Jaume Pratnerbones, sinquanta lliures barceloneses, les quals li pagaran en Vich en bona moneda de argent, so es asaber, ara de present deu lliures i les restants quoranta lliures assentat que sera lo dit retaule en dita capella encontinent.

Et ideo nos dite partes laudantes etc.

Testes sunt reverendus domnus Joannes Fochs, presbiter porterius admodum reverendi capituli ecclesie vicensis, et Petrus Tintoret, scriptor vicensis.

Doc. 120

ABEV, Arxiu parroquial de Santa Maria de Seva, manuals notariais, R/14, anys 1600-1630, p. 56-57. 28 d'octubre de 1602.

Capitulatio feta i fermada per i entre los honorables Pere Torre i Rafel Sorts i entreveninhi lo honorable Monserrat Prat i Barthomeu Clavell, tots de Seva, amb lo honorable Joan Estrada, fuster de la parroquia de Santa Maria de Caldas de Montbui, del bisbat de Barcelona, amb los pactes i capitulacions fermadas per efecte de acabar i posar un retaula en lo altar de Nostra Senyora del Roser de dita isglesia son los següents.

Primo, volen dits senyors fassa un retaula en dita capella conforme es lo de Nostra Senyora del Roser de la capella de Sant Andreu de Tona, amb fusta dalba bona i rebadora, aconaguda de dos menestrals, quiscun de cada part per visurar dit retaule, i mes dit retaula ha de esser proporcionat en dita capella, acceptat empero que en ell ha destar sant Domingo estant agenollat devant, ho casi, prenent lo rozari de Nostra Senyora.

Item se eposta que dels tres taulas qui son en cada part no tenen de ser mes de dos, advertex se empero que dits taulons que falten en lo costat an de estar lo cos del pedestral.

Item se eposta que dit retaula ha de esser acabat i posat des del primer die de maig qui sie en un any a, i amb tot asso li donen cent trenta liuras moneda barcelonesa amb les pagas següents: ço es, tres iguals, ço es, la primera lo die de sant Vicens mes prop vinent, la 2a lo die ques assentara lo retaula, la tercera mix any apres que lo retaula sera assentat, i dits diners o pagas se han de dar assi en la matex parroquia de Seva [sens] danys ni despesas, amb sacutat [seguretat] de liens, amb salari de procurador 5 sous dins ciutat i X de fora, amb escriptura de ters, renuntiant qualsevol for, i dit

senyor Joan Estrada primer dar dit retaula al acabar amb les matexas obligations dan per fiança Honofre Casanova, de Malla, amb las matexas obligations.

Item se eposta que los dits parrochians de Seva an de anar a cercar dit retaula quant sia acabat en Caldas amb llur bestiar i lo dit Strada quan sian alli los ha de dar posada i a maiar [menjar], accepte la civada dels animals, i tambe nosaltres hevem de dar a maiar [menjar] anals mestres quant sien assi per posarlo.

I tambe se eposte que dits parrochians an de dar los dos cantons bo i picats i tambe dar un mestre de casas per assentar ditas pedras i fer uns forats a la paret.

Testes sunt Rafel Vila, Sancti Stephani Oloti, diocesi gerundensi, et Joannes Casaperes, de la parroquia de Santa Eulalia de Palleja, del bisbat de Barcelona.

Doc. 121

ABEV, ACF-3903, Onofre Calvet (anys 1568-1609) i Jaume Onofre Calvet (CC/11 anys: 1568-1624), concòrdies, anys 1568-1624, s.f., plec solt.
13 d'octubre de 1607.

Sobre lo fer i fabricar i de nou obrar del retaula en la capella de Nostra Senyora del Roser de la parrochial iglesia de Sant Barthomeu del Grau, bisbat de Vich, per i entre mossen Joan Strada, fuster de la vila de Caldes de Monbui, bisbat de Barcelona, de una part, i lo reverent senyor Salvador Joan Prat, prevera i rector de la iglesia parrochial de Sant Barthomeu del Grau, i Raphel Senyer i Jaume Puiol, pagesos de dita parrochia i lo any present procuradors de la confraria de Nostra Senyora del Roser de dita iglesia parrochial, de la part altra, per i entre les dites parts son estats fets, inhits, pactats, fermats e jurats los capitols de concordia, pactes i avinensas següents.

E, primeramet, lo dit mestre Joan Strada conve i en bona fe promet als dits reverent senyor Salvador Joan Prat, Rafel Senyer e Jaume Puiol, que de aqui al primer dia del mes de maig primer vinent los fara i de nou fabricara un retaule per lo altar i capella de Nostra Senyora del Roser de la iglesia parrochial de Sant Barthomeu del Grau, bisbat de Vich, de fusta de alber, de amplaria i alsada conforme la dita capella, conforme lo modelo i trassa esta fet i fabricat lo retaule de la capella de Nostra Senyora del Roser de la iglesia parrochial de Sanct Julia Sasorba, acceptada la columna esta en lo mig, en la endana mes alta, i que en dit retaula i hage setze taulons i una pastera tant solament, i per dita fabrica ha de posar dit mestre Joan Strada tota la fusta, claus i mans per aquell necessaria, i la fusta bona i seca i de alber, i fet dit retaula los a de dar bo i acabat, conforme lo dalt dit retaula, a us i costum de bon mestre, i posat i asentat tot a son lloc sobre del altar abtal que dits senyor rector, Senyer i Puiol hagen de portar lo dit retaula en la capella a llur gasto i sens dany de dit mestre Strada.

Item los dits reverent Salvador Joan Prat, Rafel Senyer i Jaume Puiol convenen i en bona fe prometen al dit mestre Joan Strada que per la fusta, mans, claus i treball del fer i fabricar de dit retaula i posar de aquell fet i acabat conforme la dalt dita trassa, li donaran i amb effecte li pagaran, com ablo present dar i pagar prometen en la parrochia de Sant Barthomeu del Grau i en moneda de argent, setanta lliures moneda barcelonesa pagadores, soes, vint i tres lliures, sis sous i vuit diners de present, i lo restant amb dos iguals pagas, la una en haver posat i asentat lo dit retaula en dita capella, i altra dins un any des del dia acabara de asentar i posar dit retaula en dita capella en avant comptador, i no res manco, prometen que fet que sia lo dit retaula a cost i despeses llurs, aquell aportaran de la casa de dit mestre Joan Strada, ciutada en dita vila de Caldes, fins a dita capella.

Et ideo dicte partes laudantes etc.

Testes firme omnium predictorum sunt Petrus Cornellas, brasserius vicensis, et Joannes Codina, agricola parrochie Sancti Bartholomei de Gradu, diocesis vicensis.

Doc. 122

ABEV, Arxiu parroquial de Sant Boi del Lluçanès, manuals notarians, R/94, anys 1605-1614, p. 736-737.

24 d'abril de 1611.

En nom de Nostre Senyor Deu Jesuchrist sia i de la gloriosa i umil Maria mare sua, Amen.

De i sobre lo fer del rataula sea de fer per la iglesia de Perafita en lo altar de Nostra Senyora del Roser per mossen Joan Estrada, fuster natural de la vila de Caldes de Monbuí, bisbat de Barcelona, de una part, i de Joan Tria, pages de la dita parrochia, i Francesch Arnau, de esta, com a obres, i Francesch Puig, pages, i Pau Carbonell, tambe pages, com a procuradors de dita confraria, de altra part: de i sobre las quals cosas entre ditas pars son estats fets, pactats, fermats i jurats los capitols de concordia seguens.

Primerament, lo dit mestre Joan Estrada, fuster, conve i en bona fe promet als dits obres i procuradors i a altres successors en dit offici de obres, que ell, acosts i despesas suas, age de fer un rataula de fusta dalba conforma una trassa posada en pergami, amb la Nostra Senyora de bulto de 4 palms i dos figuetaes en las pars foranas, confroma las pasteras aparexen en dita trassa.

Item lo dit mestre Joan Estrada age de fer en los pedestrals de en los enforns talla, i en los tertios de las columnas talla, i los capitells de ditas columnas se agen de entallar, i en lo friso de sobreditas columnas age de fer talla, i en la endana mes alta, en lo lloch de duas mensulas, age de posar dos termens, i sobre de dits termens age de carregar tot lo que esta en dita trassa, en las parts foranas de dit rataula age de aver uns penians de talla, i lo dit mestre Joan Estrada sia tinegut i obligat en fer tot lo restant que par en dita trassa a coneguda de dos officials, un de cada part.

Item esta pactat i concordat que los de Perafita agen de anar cercar lo dit rataula en la vila de Caldes a costs i despeses llurs, amb tal enpero que lo dit mestre Joan Estrada los age de fer la despesa lo temps que estaran en sa casa los qui aniran a cercar dit rataula, i tambe los de Perafita agen de fer la despesa a dit Estrada tot lo temps que estara en asentar dit rataula i li agen de donar mestre de casas pera posar i asentar dit rataula.

Item es pactat i concordat que per dit rataula se age de donar i pagar noranta sinch lliuras moneda barcelonesa, ara de present vint lliuras i las 40 lliures quant age posat dit rataula, i las restans sis mesos apres.

Item que lo dit Estrada age de donar dit rataula posat per tot lo mes de juny de 1612.

Item los dits obres Joan Tria, qui fermara altre dia, i los altres, de present, i tambe lo dit mestre Joan Estrada, se obligan tots a tenir i guardar las demunt ditas cosas i per so tots ne obligan persona i bens moblas i immoblas, aguts i per aver, amb scriptura de bens i salari de procurador i amb jurament.

Testes sunt Joan Vilar, presbiter et vicarius ecclesie Sancti Martini Supramonte, et Joannes Stavanell, major dierum, abitans in rectori[e] dicti Sancti Baudili, vicencis diocesis.

Doc. 123

ABEV, Arxiu parroquial de Sant Boi del Lluçanès, manuals notariales, R/95, anys 1611-1617, p. 59v-61.

15 de novembre de 1612.

En nom de Nostre Senyor Deu i de la gloriosa i humil Verge Maria mare sua i del beneventurat sant Baldiri sia, Amen.

De i sobre la fabrica i lo fer del retaula major en la iglesia parrochial de Sant Baldiri de Llusanes, del bisbat de Vich, entre mossen Joan Estrada, fuster de la vila de Caldes de Mon Bui, del bisbat de Barcelona, de una part, e los honorables Joan Codinas, pages, hereu del mas Codinas de dita parroquia, i Gabriel Bertrams, hereu del mas Bertrams, obres de la dita iglesia lo present any de 1612 comensant lo dia o festa de sant Joan de juny prop passat, i finira lo dia de sant Joan de juny proxima vinent, de part altra, de i sobre la qual fabrica i entre las ditas parts son estats fets, pactats, jurats, los capitols de concordia, pactes i avinensas seguens.

Primerament, lo dit mossen Joan Estrada, fuster, conve i en bona fer [promet] als sobredits Joan Codina i a Gabriel Bertrams, obres predits, i a tots los parrochians de dita parrochia en ma i poder del notari devall scrit com a publica persona, que de asi a la festa de Nostra Senyora de agost mes prop vinent fara i fabricara lo altar o retaule per dita iglesia de Sant Baldiri de Llusanes, posant, empero, ell, dit Estrada, tota la fusta de alba conforma apor en una trasa posada en pergami, i

tambe un tabernacle per Nostra Senyora del Roser de dita iglesia, tambe de fusta de alba, confroma una trasa aporta posada en paper sota escrita de ma del dit notari, i aso [promet] fer, attendre i cumplir, be i desentment, sots obligatio de sos bens, llargament i amb jurament.

Item los dits Joan Codinas i Gabriel Bertranés, obres predits, i tambe los qui vindran despres de ells, obligan todas las rendas de dita obra de dita iglesia i aso amb voluntat de tota la parrochia o la mes part.

Item se obligan los sobredits Joan Codinas e Gabriel Bertranés, obres predits, amb voluntat de tota dita parrochia, a donar i pagar al sobredit Estrada per la sobredita obra dos sentas i quaranta lliuras moneda barcelonesa amb las pagas i avinenses seguens, so es, si la festa de Nadal mes prop vinent sinquanta lliuras i si la festa de Pasqua mes prop vinent altrás sinquanta lliuras, i quant aura posat i asentat dit retaula noranta lliures, i despres las restans sinquanta lliuras a la festa de sant Miquel de setembre del any 1614, i aso amb voluntat de tota la parrochia.

Item age de fer lo sacrari vuitavat i que se age de obrir de part de fora que se veja tot, i dit mestre lo age de acabar conforme apar en dita trasa, amb una figura, i de part de tras de dit sacrari no age de eser vuitavat, sino lo de devant, i que age de star clavat en lo taulo de part de tras.

Item que age de fer la andana del orde dorich, amb sos triglyphas i metopas, i dentro las matopas se agen de fer uns serafins.

Item sobre del primer orde dorich age de fer lorde quorintio amb las columnas, los tertios i capitells entallats, i en lo mig una pastera rodona, tota llisa, amb sant Baldiri de bulto, i demunt de ditas columnas age de fer lo friso amb talla, conforme apor.

Item demunt dita orda quorintio age de fer altre orde per remato i finitio, so es, en lo mig dos columnas, los tertias i capitells entallats, i en lo demunt friso i talla, com sian en dita trasa, i en lo mes al un frontespici reminati, i en lo mig de dos columnas age de aver una pastera quadrada, so es, amb una alquitrava a tot lantern, i dentro dita pastera age de fer la figura de Nostra Senyora de bulto per dita pastera, i en las pars foranas, en la finitio, age de fer dos taulons amb una alquitrava, a tot lantern en las pars foranas unas cartelas obrades conforme apor en dita trasa i en lo mes al de dits taulons age de fer dos frontaspicis apuntats, conforme apor, i en las pars foranas, so es, en las columnas mes foranas, unas piramides fetas i fabricadas conforme apor en dita trassa.

Item los dits obres agen de anar a cercar dit retaula dins la vila de Caldes de Monbui a costas i despesas llurs.

Item dit mestre Joan Estrada age de donar i acabar bo i llealment conforme los capitols detras dits, a coneguda de dos officials, i per cada part, amb gastos de cadaqual de las pars, i aso enten donar i cumplir amb tots los pactes detras dits.

Item per tenir i cumplir las ditas cosas dona lo dit mestre Estrada per fermansa a Honofre Casanova, pages, hereu del mas Casanova de la parroquia de Sant Vicens de Malla de dit bisbat de Vich.

Die desima octava mensis novembris 1612 in domo rectorie Sancti Baudili de Lusanesio predicta capitola et omnia in eis contenta fuerunt firmata et jurata per dictos Joannes Strada, fabrum lignarium ville de Caldes de Mon Bui, diocesis barcinonensis, ex una, et Joannes Codinas et Gabrielem Bertrans operarios dicte ecclesie et Petrum Vilarasa baiolum et Bernardum Serra et Joannem Abellar agricultores dicte parrochie, presentibus testibus, Joanne Estevanell, majore dierum commorante in dicta rectoria, et Petro Isagarra, braserio dicte secrarie Sancti Baudili.

Doc. 124

ABEV, Arxiu parroquial de Santa Coloma de Centelles, manuals notarians, R.01/66, anys 1625-1628 , p. 327v-328v.
21 de novembre de 1627.

Sobre la fabrica dels sis teulons que se han de fer i fabricar en lo retaule major de la iglesia parroquial de Santa Coloma de Centelles, bisbat de Vich, a ters relleu, es estat pactat i concordat entre Pau Giol, fuster de la vila de dita Santa Coloma, i Joseph Giol, scultor, fill seu, de una part, amb Francesch Ventaiola, pages, i Guillem Febrer, paraire de dita parroquia, lo any corrent obres de dita iglesia, de part altra, en presentia i amb expres consentiment del Dr. Damia Bollo, rector de dita iglesia, assi present, lo contengut en los baix scrits capitols.

Primerament, los dits Giols, pare i fill, prometen als dits obres i a llurs successors en dita obreria, que faran, fabricaran i esculpiran los dits teulons de fusta, a ters relleu, amb lo martiri de dita santa Coloma de ma de bon scultor dins la parroquia de dita santa Coloma dins los terminis baix escrits, çoes, que acabaran i acentaran en lo dit retaule mejor tots los dits sis teulons per cent cinconte lliures, pagadores a raho divuit per cada teulo dels quatre mes baxos i los restans dos mes alts araho catorze lliures per cada un, i las restans cinquanta lliures per compliment de dit preu aguardaran cinch anys apres de haver acabat i acentat tots los dits sis teulons, pagadoras amb cinch iguals pagas, ço es, deu lliures cada any moneda barcelonesa.

Item prometen dits Giols que en tenir la maitat de la paga de cada teulo posaran ma a ell, hil continuaran fins estiga acabat i acentat en son lloch, i apres no volan estar obligats a començar altro teulo que primer no tingan compliment de paga del que hauran acabat i la maitat de la paga del altro ques seguira, totas las quals cosas prometen tenir i cumplir dits Giol sens dilatio, ni escusa alguna, amb satisfactio de totas missions i despesas, amb salari de procurador dins la dita vila de Centelles sinch sous i fora deu sous per cada die prometen no fermaran de dret a pena de L sous.

Per lo qual millor tenir i servir, obligan tots i sengles bens llurs i de cada un ells, mobles e immobles, aguts i per haver, renuntian a llur propri for his sotmeten a qualsevol altre amb poder de variar.

Item los dits obres per paga i satisfectio de la sobredita fabrica prometen que ells i llurs successors en dita obra donaran i pagaran als dits Giols i als qui ells volran dins la present vila de Centelles las sobreditas cent cinquanta lliures en las pagas i terminis sobredits. I a mes de aço prometen als dits Giols quels donaran la fusta serrada que sera menester per fabricar aquells, posada dins la present vila, i de altra part los donaran los sis teulons llisos que seran fets per dit retaule, çoes que en haver acentat un teulo dels de relleu sen pugan aportar lo teulo quen llevaran, i tot aço prometen dits obres per ells i per llurs successors en dita obra tenir i cumplir sens dilatio, ni excusa alguna, amb restitutio de tots danys i missions, per lo qual obligan tots i sengles bens de dita obra, mobles e immobles, aguts i per haver, i axis tot ho ferman i juran.

Testes sunt Petrus Joannes Casadevall, agricola parrochie de Balanyano, et Enricus Prat, parator lane, ville de Centelles.

Doc. 125

ABEV, Arxiu parroquial de Sant Quirze Safaja, manuals notarials, R/2, anys 1593-1627, s.f. 12 d'agost de 1621.

De i sobre lo retaule de Nostra Senyora del Rosser fabricant i fahedor per Pau Giol, fuster de la vila de Centelles, en la iglesia parroquial de Sant Quirze etc., per i entre Joan Vilardell, pages, hereu propietari del mas Vilardell de dita parroquia, procurador general de tota la parroquia de Sant Quirze, i parochians i abitans de aquella, com de sa procura consta en las scripturas de dita rectoria del temps del senyor Pau Colldelram, rector olim de aquella, dia i any en aquella contengut en dit nom, de una part, i lo dit mestre Pau Giol, de part altra, son estats fets, pactats, fermats e jurats los capitols, avinensas i capitulacions següents.

Primerament, es pactat que lo dit Pau Giol sia tingut i obligat, com de present se obliga, en donar lo dit retaule i aportar-lo ha sos gastos i despeses dintre la iglesia parroquial de Sant Quirze Safaja i posa aquell en son lloch dins la capella de Nostra Senyora del Rozer per lo dia de Pascua de Sperit Sant proxim vinent, i lo dit retaule de Nostra Senyora del Rozer te i es obligat dit Giol en fer i fabricar conforme una trassa que ha donada a dit Vilardell, soes, que al bancal hi te de aver 6 figures de mig relleu, la primera andana corintia i todas las columnas entorxadas i dos pasteres amb dos figures de bulto, soes, sanct Domingo i sant Ramon de Penyafort, i la cornisa corintia ha de passar de cap a cap la talla i sense taulo en lo mig amb sos frontaspissis conforme estan en dita trassa, i en l'altra andana composita juntament amb los adornos estan en dita trassa.

Mes es pactat entre ditas parts que si en lo present acte se havia deixat de posar alguna o algunas cosas que fossan en la trassa donada per dit Giol, puga dit Vilardell ferho comprovar i obligar al dit Giol a ferho de la mateixa manera que esta en dita trassa, i lo dit Giol [aprene] jure i ferme los presents capitols prometent donar dit retaule amb los pactes i conditions mencionats en lo present acte dins lo termini dalt especificat i fer tot lo retaule sera menester conforme la trassa i lo dalt dit i capitulat, sens dilatio ni excusa alguna, amb salari de procurador dins la parroquia de Sant Quirze 5 sous i fora de aquella 10 sous per quiscun dia que convindra vagar per ha fer complir la fabrica de dit retaule amb restitutio de totas despesas, sobre las quals vol ne sia cregut qui aquellas fora de sa simple paraula, sens testimoni ni altre genero de procura, e per major seguretat de dites coses ne dexa per fermansas i principals obligats e per so de tendrer i complir ne obliga sa persona i bens mobles etc. renuncie a son propri for etc. sommetense al for i destret del magnifich veguer o regint la vegueria de Vich i de sa cort i de alter qualsevol privilegiada, amb poder de variar e amb scriptura de ters en lo llibre dels tersos de dit magnifich veguer, fent procura a tot i qualsevol scrivans de aquella e de qualssevol altra cort privilegiada, perque en nom seu pugan fermar dita scriptura de ters e a sa persona i bens llargament obligar.

Doc. 126

ABEV, Arxiu parroquial de Santa Coloma de Centelles, manuals notarians, R.01/64, anys 1616-1625, p.156v-157.
3 de novembre de 1624.

Concordia feta i avinguda entre los honorables Benet Falgueres, paraire, i Joan Pau Rossell, sabater, lo any corrent administradors de la confraria de Nostra Senyora del Roser instituïda en la iglesia parroquial de Santa Coloma de Centelles, bisbat de Vich, amb voluntat i expres consentiment del reverent Dr. Damia Bollo, prevere i rector de dita iglesia, i dels honorables Vicens Mestre, pages, i Bernat Pujol, paraire, obres lo dit any de dita iglesia, assi presents, de una part, i Pau Giol, fuster, i Joseph Giol, sculptor, fill seu, tots de la dita parroquia de Santa Coloma de Centelles, de part altra.

Sobra la fabrica del retaule faedor en la capella de dita Nostra Senyora del Roser de dita iglesia conforme una trassa feta de ma del dit Joseph Giol, en la qual estan escrits i firmats los noms del dit reverent rector i Joseph Giol, de ma propria, estan pactades i concordades entre ditas parts las cosas i capitols següents.

Primerament, dits Giols, pare i fill, prometen i juran que dins quatre anys proxim vinents faran i fabricaran i assentaran lo dit retaule amb feina elegida a tots gastos i despeses llurs, posant fusta, claus, aigua cuita, etc., com de ma de bons fuster i esculptor se requer, çoes, lo primer any lo socol, sacrari i grada, amb tota llur perfectio. Item lo segon any la primera andana amb sa corniza, columnas i figura maior de Nostra Senyora amb lo demes que esta en dita trassa, exceptats los

taulons. Item en los dos anys apres següents donaran fet i fabricat tot lo dit retaule amb tota la perfectio que esta en dita trassa, ajustanthi empero que faran totas las columnas dell i del sacra i entorxadas i tots los taulons dell faran a mig relleu amb las historias dels quinze misteris del Roser que be aparexeran al reverent rector i administrados que seran de dita confraria, donantlos llibertat que si volran en lloch de la figura de la Conceptio que es en dita trassa, faran i fabricaran un teulo de dits misteris a mig relleu o un teulo de sant Isidro amb lo miragle de quant trague aigua o una figura de bulto de dits sant, amb sa pastera i adornos de talla i serafins dins della, ut a llibertat de dit senyor rector i administradors.

Item los dits administradors prometen donar i pagar als dits Giols per dita fabrica la suma i quantitat de quatre centes lliures moneda barcelonesa de una part, i de altra part lo retaule vell que esta de present en dita capella, estimat en sinconta lliures, amb las pagues següents: çoes, quoranta lliures de dita moneda quiscun any dins la present vila de Centelles fins acompliment de ditas quatrecentes lliures, reservanse empero llibertat que sils conve reservarse dit retaule pujan i en lloch de ell hagen de pagar als dits Giols sinconta lliures, i que dits Giols no pujan mourer dit retaule de la capella que no acentian la primera andana del retaule nou.

Per las quals cosas totas tenir i cumplir los dits Giols junts i cada un de aquells ne obligan tots i sengles bens llurs i de cada un de ells assoles, mobles e immobles, etc. i los dits administradors los bens de dita confraria i administratio presents i esdevenidors etc. firmarunt et jurarunt.

Et ideo nos dicte partes laudantes etc.

Testes firmarum omnium predictorum dempto dicto Josepho Giol sunt Franciscus Tarafal, Gregorius Puig, sutores, et Gabriel Lleuma, agricola parrochie de Centelles.

Doc. 127

ABEV, Arxiu parroquial de Santa Coloma de Centelles, manuals notarians, R.01/67, anys 1628-1632, p. 518v-519.
13 de juliol de 1631.

En nom de Deu Nostre Senyor Deu Jesuchrist sia i a honra i gloria de sos cortesans del cel, Amen.

Sobre la fabrica del retaule que se ha de fer i fabricar en la iglesia parrochial de Santa Coloma de Centelles, bisbat de Vich, sots invocatio del glorios confessor sant Isidro, de alçada de vint i vuit palms i de amplaria segons lart, conforme una trassa feta en pergami a la qual se ha de ajustar dos altres angels a la cornisa major, i sota escrita en lo palit de dita trassa de ma del reverent rector Damia Bollo, rector de dita iglesia, es estat pactat, concordat i jurat entre Pau Giol i Joseph Giol, sculptors de la vila de dita Santa Coloma, de una part, i Benet Puig i Gabriel Strada i Garriga, pagesos de dita parrochia, lo any corrent administradors del plat o baci de dit sant, de part altra,

amb expres voler i consentiment de dit Dr. Damia Bollo, rector, i de Antoni Rovira i Joan Prat, obres lo any corrent conforme baix se trobara scrit i specificat.

Primerament, los dits Giols, pare i fill, prometen fer i fabricar dit retaule de fusta, amb feina elegida, i aquell asentar i posar en son lloch propi de dita iglesia a tots gastos i despeses llurs, tant de la fusta, claus, mans i demes perfectio sua, fins a son degut compliment, de aqui al die o festa de sant Isidro del mes de maig, que sera a quinze de dit mes del any proxim vinent de 1632, per lo qual obligan llurs personas i tots i sengles bens llurs i de cada un de ells assoles, mobles e immobles, aguts i per haver etc. amb salari de procurador etc. renunciacio de llur propi for etc. scriptura de ters i constitucio de procuradors etc.

Item los dits Benet Puig i Gabriell Garriga i Strada, en dit nom de administradors, prometen i juran que te per cumplit preu i satisfactio de dita fabrica e llei los llurs successors e dita administracio, donaran i pagaran a dits Giols pare i fill i aqui ells volran dins la present vila de santa Coloma de Centelles cent i dotze lliures moneda barcelonesa sens danys, ni missions de dits Giols i dels llurs successors, en las pagas i manera següents: ço es, de aqui a Nostra Senyora de agost proxim vinent trenta lliures. Item en ser asentat dit retaule amb tota sa perfectio altres trenta lliures i les restants cinquanta i duas lliures amb duas iguals pagas, la primera de les quals sera des del die de dit sant Isidro de 1632 fins lo die o festa de Nadal apres proxim vinent, i laltre maitat dins un any apres proxim vinent, sens dilacio ni scusa alguna, amb salari de procurador, obligacio de tots i sengles bens de dita administracio i amb jurament.

Testes firme dictorum Giols et dicti Gabrielis Garriga et Strada sunt Josephus Archa, agricola, et Guillermus Botada, textor lini, ville de Centelles.

Testes vero dicti Benedicti Puig qui firmavit die XX predictorum sunt Jacobus Fontsorell, agricola, et Galcerandus Sors, parator lane, ville de Centelles.

